

omnino præ se ferenti, præterquã formam inanem ciuitatis, atq; imaginem. Sic fuit olim nostra hæc Ecclesia, penè à tyrannis atq; hæreticis desolata, dirutaq; in his quæ elegantiori sunt forma. Parũ quippe fuisset uasa unã cum Antiocho templi uniuersa, altare aureũ, libatoria, phialas, mortariola aurea, & uelum, & coronas, & ornamenta gemmea abstulisse, corrasisseq; aurum, argentum, & uasa concupiscibilia, si pietas, si fides, si pax, si charitas suas in templis retinuissent sedes. Istiusmodi enim ablati ornãmētis, nulla potest esse in Ecclesia forma & effigies, licet altis fulsa columnis, uel ad sydera usq; sese bracteolis circumtecta aureis & gemmeis sustollat. Pomorũ custodiam, diuus Hieronymus transtulit, aceruõs lapidum. Idem Felix: qui suam explanans literam addidit, in solitudinem, seu de ferta: quæ sanè interpretationes sensui, quem modò posui, mirè conueniunt. Sunt & qui sensum aliũ afferunt, nempe illius persimilem, de quo sic Esaias: Relinquitur filia Sion (hec est Hierusalem) umbraculum in uinea, & sicut tugurium in cucumerario, nam transacto tempore cucumerum, aut peponum, relinquitur tugurium, tanquam res inutilis & nihili. Ea tum fuit species Hierusalem. Sed quid ultra actum est?

Posuerunt morticina seruorum tuorum escas uolatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret.

Penè hîc dixi, crudelius nobiscum actum esse, atq; agi. Quod flumen iam est, ac torrens, quem in afflictã hac nostra (si nostra tamen est) Europa, sanguine Christianorũ exundasse non uidimus? & eo quidem sicis telisq; Christianorum effuso? Quocirca factus est planctus magnus in Israël, & ingemuerunt principes & seniores: iuuenes & uirgines infirmatæ sunt, & speciositas mulierum immutata est. quid? ipsa sanctificatio eius desolata est sicut solitudo. Vidisti ne unquã tam tetrum spectaculum? Obiecerunt in super cadauera seruorum tuorum auib; deuoranda: carnes, inquam, sanctorum tuorum inhumatæ datæ sunt bestijs terræ. Quid crudelius unquam agi potuisset? Tanta itaque tum fuit humani sanguinis effusio, utriuuli ex eo, aut amnes potius, per totum urbis ambitum diffluerent. Et sic sanè uastata est pulcherrimæ ciuitatis facies ac uenustas, adeoq; excisa, ut ne quidem uestillones, qui mortuorũ corpora, uel præmijs ingentibus inuitati, sepelirent, inuenirentur: adeò metu atque horrore plena erant omnia. Sed illud forsan acerbius, quòd

Facti sumus opprobrium uicinis nostris, subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

Res sanè crudelior est, quàm ut exprimi possit, quempiam cernere calamitosum derideri. Quòd certè inter homines bona animi perlanguescant, penèq; interierint & pax & charitas, mirari quidem possumus & dolere, & ferre utcunq; simul ut rebus omnibus datum est, ut senescant aliquando. Verũm ultra hæc ab infidelibus atq; domesticis hostibus derisioni haberi & fabulæ, quis tam audax est, qui id toleret uiuus? Quousq; igitur acerbissima hæc durabit inquietudo?

Usquequo domine irasceris in finem? accendetur uelut ignis zelus tuus?

Erit ne, inquit, tua hæc in nos ira perpetua? excandescet ne semper instar ignis, tuus huiuscemodi zelus? furor? excandescantia? Atqui uides quomodo iustam Dei ultionem zelum appellet Vates: nomen nimirum quod sibi olim, cum suam sanciret legem, non grauatè aptauit. Ego, ait, Deus zelator sum, ignis consumens. Ducta hæc uidetur metaphora ab illis, qui uxorijs nimium sunt, quò quàm ardentis se habeat Deus affectu atq; amore erga animas, facile aduertamus, discamusq; integram illi pro tam flagrantis zeli compensatione pudicitiam referre. Ita zelum diffiniunt scripturæ, ut ira sit, quæ ex nimio amore proficiscatur: ueluti cum parentes ob aliquam offensionem liberis succensent: non quòd eis malè uelint, sed eo ipso ostendunt, se erga eos amantiori esse animo. Ita uxorũ amantissimi agere solent mariti: modò zelotypia illa prudens sit, & temperata, & quæ uiros non tam dirè affligat, ut exangues reddat, aut ad innocuæ plerunq; uxoris occisionem

A occisionem pertrahat. Istud enim uitium non zelus uocari debet, sed amentia & furor. Ut uis igitur tua in nos æquissîma sit iræ motio, ô altissîme, nobis potius, qui hæreditas tua sumus, qui templum, qui ciuitas, qui habitatio, qui serui, qui sancti demum tui abs te sanctificati nuncupamur, illæsis, à plagisq; istiusmodi acerbissîmis intactis,

Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

Haud in nos, qui te non solùm nouimus, uerumetiam hanc à te nobis datam cognitionem, fide, sacrisq; ritibus attestamur. In gentes illas impias excandescere potius,

Et in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt,

Sed Belial magis: aut suis in expeditionibus, itinerebus quoq; ac, ne quid inauspicatò agant, in negocijs omnibus uel sacris, uel prophanis, & magos et astrólogos. Aliàs diximus, inuocare nomen Dei in scripturis, pro cultu & adoratione Dei accipi: neq; enim ritè quemplam inuocare quis potest, à quo salutem non expectet. Vnde legimus, quòd Enos filius Seth, cœpit inuocare nomen domini: hoc est, ab illo cœptus fuit Dei cultus manifestior. Quantum ex animo consideranda hîc esset, simul & timenda, diræ hæc Vatis imprecatio nostris regulis & magistratibus, qui deuorant Dei plebem sicut escam panis: uel ut hîc dicitur,

Qui comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.

Maximam quorundam ostendere uolens truculentiam, eos dicit comedisse Iacob (id nomen ex more scripturæ bonis omnibus conuenit) & locum eius desolauisse. Hæc sanè de Antiocho, cuius hîc fabula agitur, uerissîmè dici nota est historia: nota & cæterorum, quibus summo semper odio fuit Christiana religio. Verùm illud magis flebile & dolendum, quòd ista, forsan & duriora, à Christianis regibus, & minutissîmis quoq; magistratibus atq; urbium præfectis, sæuissîmè dimanasse cernimus. Vix enim primo dato nouo regi aut principi sceptro, illud primùm ingerit documentũ, ut populos sibi subditos laceret, emungatq; usq; ad sanguinẽ. Ex qua sequitã fit, ut etiã integre regiones incolis uacua reddantur. Exilis enim ciuib. & cõsumptis, desertæ fiunt ciuitates, & regna. Illud tamen exploratissîmũ, ob populorũ scelera, ut decreuit Deus, regnare hypocritas, & tyrannos. quod sanè non latuit Vatem: quare quanto ualuit clamore subintulit:

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, citò anticipent nos misericordie tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.

Nullò quidem maiorì impulsu ad plenã nostri cognitionem arctamur, quàm cum affligimur. Vix enim absq; ærumnis & cruce, an homines simus coniectare possumus. Puncti uerò, quæ pars in nobis est, quæ exploratissîma non appareat: Sed illud occultum omnino, præteritorum ne reatuũ multam inferri causa, an præsentium: an parentum potius, an illorum quoq; quibus cum uiuimus, culpa. omnia hæc obscura. Quòd si interdum filios pro parentum delictis puniri cernimus, non id propterea factum putemus, quòd quis ob ea, quæ non peccauit, puniri debeat: sed illud magis, quàm inuisa sit Deo prauitas, quam inultam ne serò quidem unquam sinat. Non absq; causa hæc dicta sint, propter eos, inter quos est Aben Ezra, qui sic legunt hunc uersum: Ne memor sis prauitatum anti quorum. Quoquo modo legas, illud perspicuum, nos pro nostris lapsibus, siue antiqui hi sint, siue recentes, pœnas luere. Verùm quia nemo est tam exactè purgatus, quin de præteritis sibi admodum timere debeat, hîc una de regulis spiritus infertur. Noli, inquit, meminisse retrò nostrorum peccatorum: ea dilue remitteq; ac si nunquam extitissent, tege. Citò, citò, inquam, tuæ nos, anteaquã in peccatis moriamur, qui in peccatis nati sumus, præueniant miserationes: uehementer enim attenuati sumus. Ideo

Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui Domine libera nos.

Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Vides quam non remissè suas effundat lachrymas, cor mœrens: Deus saluta-

ris, ut sæpe annotauimus, perinde est, ac si uertisset, Deus autor salutis nostræ. Quid postea sit, propter gloriam nominis tui, sic explicat Paraphraustes: Non tantum, inquit, habita ratione nostrî, quàm magnifici & maiestatis plenissimi nominis tui, libera nos à malis in quibus uersamur, remitteq; peccata, non quia meruimus, sed ob id potissimum, quò tuum, qui sic gratis iustificas impium, sanctissimum extollatur nomen.

Ne forte dicant in gentibus, vbi est Deus eorū? & innotescat in nationibus coram oculis nostris ultio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.

Ecce querelarū summa, & finis illorū, quibus mitior solet esse mors, quàm diuinum uidere calcari honorē & religionē, ne scilicet malè audiant in Dei contumeliam à gentibus. Gentes hîc Vates non tantum uocat barbaros & infideles, quantū turpis uitæ Christianos, atq; illos quidem, qui in fortunæ gremio ociantes, quicquid simplicitatis in doctrina inest spiritus, fastidiunt, ridentq; profusè, si ea nos in Deū fide armatos cernūt, qua obiecti illorū minas atq; oppresiones tanti facere dicimus, req; præstamus, quanti muscam Elephas, aut si quis est in terris Polyphemus, aut Cacus. Sed illa est totius timoris nostri ratio, ne tuum sanctum nomen derisioni habeatur: audiamusq; ab illis, qui te oderūt, ubi est Deus eorū, de cuius fiducia tam crebrò gloriari cōsueuerit: Sileant, sileant impudentissimi blaterones, quiescantq; si sapiunt. Tu interim fac, mi Deus, ut sumptis de illis pœnis, nobisq; ut maior fiat eorum calamitas & afflictio, cernentibus, palàm fiat animaduersio, atque ultio sanguinis seruorum tuorum, qui tam indignè effusus est.

Intrent in conspectu tuo gemitus compeditorum, secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum.

Hoc est, illos, qui cæteris interfectis, adhuc residui sunt, à morte uindica. Pene detret, inquit Campensis, in conspectum tuum gemitus eorum, qui in carcere tenentur captiui: magnitudine potentiæ brachij tui in uita conserua eos, qui morti destinantur ab hostibus. Magna profectò tum fuit persequutio illa Græcorum. Tunc sanè (horrendū) tota urbs uisa est unà cum ciuibus funditus excindi. Ideò non sine maximo animi dolore precat Vates, eos saltem qui exterminio illi crudelissimo superuicturi essent, seruari in uita. Videor hîc mihi certè uidere humanum genus sub dæmonū tyrannide afflictū, & usq; ad desperationem pressum, misereq; peccatorū catenis innodatum, sempiterno mortis horrore destinari. Verùm quid Christus interim? quid pastor gregis sui amantissimus? postquā enim suo frustrata est sine mors, ille zelantissimus suarū ouiuū custos, immortalis cum patre factus, sic eum alloquit: Mi pater, intret in conspectū tuum gemitus compeditorum, qui nexibus planè indissolubilibus peccati ac mortis, deuincti sunt. Iam sat sit tot ciues ab hostibus truculentissimè necatos, unà cum suis ad tetram inferorū noctem descendisse. Cesset iam manus tua, imò, quod tuum æternū est consiliū, illos qui iam morti propiores sunt quàm uitæ, ad te trahe, transmutaq; in aliud uitæ genus, q̄ ea est, quæ infinitis obiecta ærumnis & periculis, mors uerius quàm uita dici posset. Hi sunt, mi lector, etiamnum affectus in Christo, de quo sic Paulus: Quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui & est ad dexterā Dei, qui etiā interpellat pro nobis. quasi dicat: Cū ipse Christus Dei filius pro nobis mortuus sit, & surrexerit, sedeatq; ad patris dexteram aduocatus noster & precator, mirū uideri posset, si alius quispiam eos, quos tanto fauore & charitate dignatur Christus, auderet condemnare. Filios mortificatorū, alij reddunt filios punitorum. Sed mens ea est Vatis, ut illos qui morti destinati sunt, Deo cōmendet: hos filios mortis appellant Hebræi. Et quod nos legimus, posside: illi habent dissolue, seu remitte: ut sit sensus, Dissolue illos qui morti destinati sunt.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi Domine.

Clarius

A Clarius ex hebreo, sic ex illis quidam: His autē inter quos uersamur, in sinum redde contumeliā, qua te affecerunt, septupliciter, hoc est, abundantissimē redde: septenarius quippe numerus indefinitam præ se fert copiam Hebræis. Percutiam uos septies, inquit Deus in Leuitico, propter peccata uestra. Vide an forsan huiusce tropi genere usus sit Deus, cum ait septuplum puniendum illum, qui occidisset Cain. Multiplicitatis igitur, perfectionis, uniuersitatis quoque symbolum est numerus istiusmodi, idcirco quieti consecratur. Sensus itaque is esto: Retributione omnino sæua atque ampla affice uicinos nostros, nempe illos, quibus cum uelimus nolimus, uiuere cogimur: in sinumque illorum reijce quicquid opprobrii moliti sunt in te. Sinus pro interiori animæ parte sumi potest. Cor itaque illorum tanquam spiculum traiciat, quod tuam in contumeliā machinantur improbi: sic illis fiat, postquam sic uolunt: nam irritauerunt te domine.

Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ confitebimur tibi in seculum, in generatione & generationem annuntiabimus laudem tuam.

Gratissimi hæc animi sunt uerba, quæ sic à Paraphrasæ elegantissimē exprimuntur: Nos interim populus, & grex, cuius tu prouinciam pascendi sumere dignatus es, referemus tibi accepta omnia nostra perpetuò generationibus cunctis, & literis mandabimus, quam uerè dignus es, qui lauderis ab omnibus. Qui semper laudabilis es in seculorum secula. Amen.

PSAL. LXXX. Vincenti erga lilia testimonij, Psal. Asaph.

Vi regis Israël intende, qui deducis uelut ouem Ioseph, qui sedes super Cherubin appare.

B De lilijs nonnulla in psalmo, cuius initium est, Eructauit cor meum, sunt dicta. Quanquā & illud afferre possumus, lilia hinc testimonij puras esse mentes in Deum, quæ cœlestis in terris sunt testes ueritatis, quia testimonium Dei habent in se, atque hæc quidem sunt, quæ se oues Dei appellant, tenerè nimirum in pascuis amoris enutritas. Psalmi argumentū ferè idem est cum superiori. Magnam profectò sanctissimi Vatis fiduciā in ipso statim exordio deprehendere mihi uideor, cum Dei amicos ab ipso pasci Deo, tanquā oues à pastore, prædicat. Quid dulcius audiri posset? quid suauius? Itaque siue, regis, legere libeat cum nostro interprete, siue cum Hebræis, pascis, miram diuinæ bonitatis olet suauitatem. Ait igitur: Qui regis Israël intende, qui deducis uelut ouem Ioseph, qui sedes super Cherubin appare. Is unus Hebræis est uersus: & est maximè stuporis in anima Deo plena, argumentū atque exclamatio. O pastor, inquit, ô qui non segniori nos cura ac studio in aridissima uite huius solitudine tanquā oues, ne inedia periclitemur, alere consuescis, ut quondam suum aluit in Aegypto unā cum tota illius familia parentē, fame uictusque penuria laborantē Ioseph, auscultra quæ dicturus sum. Tu, inquam, qui Cherubin sessor es uelocissimus, effulge, nobisque qui in tenebris cæcutimus, cōspicuis appare. Rem certè mirabilē, si quis ex illis, quæ tum acta sunt in Ioseph uita, quanta semper fuerit Dei erga suos uigilantia atque amor, considerat: quomodo scilicet eum dominus adhuc puerū, mansuetum sanè, nihilque, uti tenera solet ouicula, quæ cūque mala inferrent fratres, recusantem, deduxerit, seruaueritque illæsum in puteo, in carcere, & quod admirabilius uideri posset, ab effrænata dominæ libidine. O certè inenarrabile diuinæ charitatis erga suos exemplum. Non potuit quidem adeo in purissimū ferocire iuuenē fratrum liuor, non carcer, non impudentissima mulier, non mundus ipse tandem uniuersus, quin rex quodammodo totius euaderet Aegypti. Vides ne Christū omnium innocentissimū, post plagas, post iniurias, post acerbissimas in tota ferè uita contumelias & persecutiones, crucem tandem ascendisse, in qua tanquā in regali sede, cruento coronatus diademate, non iam Aegypti duntaxat, sed orbis omnino uniuersi regnū adeptus est? Caterum fama erat, ac certus rumor, Dei præsentiam super arcem fœderis inter duos Cherubin, unde diuina dabantur responsa, residere, Erantque omnes filij Israël per gyrum tabernaculi, in quo erat arca, sic à

C Deo distincti. Ab Oriente suis cum castris erat, Iuda, Isacar, & Zabulon. A Meridie, Ruben, Simeon, & Gad: & hi omnes præibant cum proficiscerentur. Ab Aquilone arcam comitabatur, Dan, Asser, Nephthalim. Ab Occidente, Ephraim Manasse, Benjamin, qui sequebantur. Ergo ante Ephraim, qui adiunctis copijs cum Manasse ac Benjamin succedebat in itinere, ferebant arcem. Idcirco addidit Vates:

Coram Ephraim, Benjamin & Manasse, excita potentiam tuam, & Veni, ut saluos facias nos.

Doctissimus fuit in lege David, ideo mirabili rerum illarum ac rituum allusione rem narrat mysterijs plenissimam. Mirum quam uariè se torqueant expositores in disquirenda ratione, cur tres has tribus solummodo nominet Vates, omisis ceteris. Præter id quidem, quod Dei præsentia ad propitiatoriũ accedere rogatur (quoties enim Deus ante tres illas tribus, quæ pone arcam sequebantur, apparebat, tunc se omnibus præsentẽ, utpote ad propitiatoriũ propemodũ uisibiliter reuersum, exhibebat) ea quoque Vatis est mens, huc Christũ, cuius typus fuit Ioseph, à quo eæ tres descenderunt tribus, in medium adduci. Interim uerò uult excellentiã iuuenis considerari, qui seorsim à cæteris positus, monumentisq; hisce æternis insertus, quantæ fuerit autoritatis non ignoret à posteris, cum ob plurimum potissimũ, quod in tanta omnium egestate, prouidentia Dei admirabili totũ genus Iacob educauerit. Altius hinc rursus res mihi esset, ni aliud agerem, peruestiganda. Penè fateor, ab his, quæ in hoc mihi psalmo disquirenda occurrunt, obruor. Viderat enim Vates Deũ sua in maiestate residentẽ super Cherubin, quam scientiæ plenitudinẽ interpretantur, æterna illa sua substantia eo uitæ genere uiuere, quo in se manens uitæ omnis autor est, atq; inexhaustũ creaturarũ omnium exordiũ. Quis itaque intellectus? quæ mens? quæ cogitatio hominis rem tam obstrusam, inaccessamq; ac ipsis beatis animis incognitã, uel mediocriter quidem comprehendere unquã potuisset? Mirari utiq; poterant homines, intelligere uerò minime. Quocirca clamantẽ huc introducit sponsam, sponsi amore perlanguescentem. O tu qui in plenissima scientiæ cognitione te continens requiescis, stupendissimumq; in modũ in te manens, excelsus nimium uideris, deposita, ut sic dicam, parumper tua illa maiestate infinita, incomprehensibili, humanis inaccessa ingenijs, occulta, caliginosa, imò super omne lumen lucidissima, huic te mundo uisendum præbe, ferq; opem, ac demũ, qui nostra ob scelera iandudũ delituisti, appare: excita potentiã tuam illam, quã tum Aegyptij, tum filij Iacob, dissimili tamen ratione, experti sunt, & ueni, ut pridem pollicitus es, quò nos afflictos, planeq; à dæmonum, prauorumq; hominũ tyrannide oppressos eximas, ut quondam à terris illis Aegyptiorum undis, plagisq; letalibus tuum exemisti populum.

Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus.

Tu qui Deus ille es, qui quiduis etiam potes, nostra à te auersa corda ad te conuerte, in te dirige, per te ad te redeant, quæ à te absq; te diuisa sunt, & remotissima. Quid? ostende faciem tuam hilarem, da fauorem, dic ut redeat tranquillitas. quid tandiu differs? Tuam exhibe mundo potentiã, & salui statim erimus. Solo enim & eo quidẽ minimo tui felicissimi uultus intuitu, ipsa reuiuiscit mors. Heu

Domine Deus virtutum quousq; irasceris super orationem serui tui?

Populi tui, legunt Hebræi. Item illud, Quousq; irasceris, efficaciorẽ illis ostendit uim ac sensum. Vnde nonnulli, quousq; fumabis, uertunt. Solet enim supra modum iratis fumus quodammodo è naribus exire. Vult spiritus intelligi, summam in Deo fuisse ac iustam ob mortalium scelera indignationem. Totus enim huiuscemodi scatet affectibus David, qui passim ignem atq; animi ardorem demonstrant. Domine, inquit, Deus, cui omnes quamuis potentissimi parent exercitus, cuiq; subsunt omnia, quousq; tandem excandesces? nec admittes precationem populi tui, nempe miseri & oppressi?

Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura.

Cibabis eos, ex Hebræo legunt, quò eos, ad populũ referre libeat. Item dictio, in mensura, copiosorem habet sensum Hebræis, capacem scilicet mensuram significat.

A gnificat. quare sic Fel. Fecisti illos bibere lachrymas in maxima mensura. Nihil certè flebilius his uocibus audiri posset. Voluit enim Vates dicere, tantum præ dolore effusum esse lachrymarū, ut pro cibo ac potu, illis amarissimæ atque adeo continuè extiterint lachrymæ. Vnde alio in psalmo sic suum aperit dolorem: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Quid ni, mi Deus, etiam usq; ad amissionem oculorum fleam? Quandoquidem

Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.

Alio in loco sic suam cum Deo discutit calamitatem: Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt. Idem fermè Paulus: Spectaculum, inquit, facti sumus mundo, & angelis, & hominibus, nos stulti propter Christum. En totius subsannationis eorum origo, qui piè uiuere uolunt in Christo. Quid non contumeliarū patitur Dei seruus? is dico, qui (non illos omnes Dei esse seruos iudico, qui serui Dei uulgò appellantur) quæcunq; agit aut cogitat, eò dirigit, ut malit mori, quàm quicquā cogitare aut agere, quod suum non referat dominum. Exposuisti nos, inquit, uicinatorum nostrorum maledicentiæ, qui & nostri osiores cum sint, de nostris rident malis. Quapropter tu

Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Repetit uersu quasi intercalari, quæ superius dixit. Videor enim hîc mihi uidere infelicem Adam conscientia perpetrati sceleris, tanquam à furijs actus, per Paradisi campos diuagantem, fugientemq; à facie Domini, nec minus interim cogitantem, quàm ut Deum per pœnitentiã quæreret. Censes ne fugitiuum seruum dixisse, Deus conuerte me, & ostende faciem tuam & saluus ero? Quæsiuit ne ueniã qui abscondit se, ut inquit Moses, & uxor eius à facie domini in medio ligni Paradisi? Verùm ille, qui in Cherubin residet, quid à se suum posset figmentū, probè nouerat. Proinde non longiorem Adæ expectans fugam, eum statim ad se conuertens inquit: Adam ubi es? Quid (uetustiora prætermittimus) **B** intuitus ille igneus, quo Petrus tanquam iaculo transuerberatus, ab atrioq; illo nefandorum hominum quamprimū egressus, fleuit amarè? Quid Iudas? num illi defuit pastoris clementia? Non defuit quidem, alioqui quid sibi crebræ illæ, & secretæ, ne rescirent ceteri, in conuiuio illo extremo, admonitiones uoluerunt? Quid panis intinctus in paropside? Verùm durissima ille durior silice in concepto perseuerās facinore, sese foras abripuit. En fuga à domino. En quò nostra nos aliquando auaritia & liuor impellit, quibus sanè tanquam molestissimis exagitatæ cæstris Iudas, pietissimū prodidit dominum: quo scelere admisso, spe tamen ueniæ amissa, laqueo se suspendit. Hos equidem uarios, mi lector, considerans diuinæ uocationis effectus, deterreor penitus, cohorrescoq; illud amarissimo uersans animo, an frustra ego miser à clementissimo toties uocatus sim patre. Video quidem Petrum ad unum Christi nutum, mollem factum, atq; uocationi citissimum præbuisse assensum: Iudam uerò, nedum aspectu, sed uerbis, ac, quæ durum cōmouissent scopulum, admonitionibus inuitatum induruisse. Obruor hîc penitus & confundor. Quàm mihi sanè seridè, atq; ex animo clamandum proinde est, dicèq; noctuq; ingeminandum: Deus (contremisco hîc primū, nec quæ sequuntur proferre audeo) Deus, inquam, noster (iam audeo & cætera, postquam noster factus est Deus) conuerte nos, aspectumq; illum iucundum, quo à te auersus conuersus est Petrus, in nobis fige, & sic salui erimus. Poteris ne, ô clementissime, te inuocantes, te quærentes, te, quæcunq; accidant, tanquam refugij aram amplexantes deserere? auersari? tuo à conspectu abigere? O moriar, si id mihi unquam persuasi. Illud non me præterit (quod cum cogito, maximam in te esse uim clementiæ, & in transfugas quoq; dilectionis affectum, uideo) quòd

Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantaſti eam.

Dux itineris fuisti in conspectu eius, & plantaſti radices eius, & impleuit terram.

Operuit montes umbra eius, & arbuſta eius Cedros Dei.

Extendit palmites suos vsq; ad mare, & vsq; ad flumen propaginem eius.

C Nulli dubium, de uinea illa dici, de qua sic asserit Esaias: Vineam domini exercituum, domus Israël est, & uiri Iudae germen delectabile eius. Mens quippe fuit in Deo aeterna, uitem aliquando sibi dilectam plantare in terra Canaan: & eam quidem è Iudaeorum surculis, & malleolis. Verum hi à dumosa Aegypti tellure, ubi permultos iam antea annos plantati fuerant, radicibus extirpandi erant: quod quidem potentissima Dei manu actum fuit. Inde igitur euulsi, transplantatiq; in terra illa feraci, eiectis Canaeorum plantis, in immensum creuerunt. Et sic operosa (ut sic dicam) agricolae industria erecta est uinea, munitaq; praesidijs, utpote in cuius medio edificata erat turris ac torcular. Itaq; læta adeo pampinis lasciuire cepit, ut totam, ut hinc canit Vates, repleuerit terram, felices usq; ad mediterraneum mare flumenq; Euphratem extendens palmites, quod Dauid tempore contigisse nouimus. Nihil non egit Deus, quo sua tandem fructus, uinitoris nimirum finem, emitteret dilecta: sed frustra conatus est: nam diutius expectata, quod ipse apud Esaiam querit, ut faceret uuas, fecit labruscas. Cuiusmodi uero ea fuerint uuae, quas solers expectauit uinitor, ipse idem suum depernisse laborem & impensam querens, sic inquit: Expectaui ut faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. Tota hinc Ecclesiae descripta est imago: siquidem excisa Iudaeorum natione gens subintrauit ordine plane diuerso. Namq; tunc eiectis gentibus intrusus est Iudaeus: nunc uero, euulsa Iudaeorum stirpe, ascitae sunt gentes, qui sumus nos, qui ex immundis subibus facti sumus filij Dei uiuentis. Verum ad ueterem illam uitem reuertentes, perspicacioribus sinamus haec inquirenda ingenijs, quibus facile compertum erit uerba illa, Plantaasti radicem eius & impleuit terram, nequaquam intelligi posse de Iudaeorum dominio, quod impleuerit terram, sed de Christi regno, qui rex est uniuersorum. Quod porro, ut hinc dicitur, illud Dauidis tempore suos extenderit terminos, quos palmites metaphoricè nominat, usq; ad mare Indicum atq; Euphratem, deiectis Moabitibus, perspicuum est: quod uero totum occupauerit terrae ambitum, nemo unquam uel mediocriter eruditus asserere poterit. Iam illud, dux itineris fuisti in conspectu eius, de fauore illis exhibitio in igne & nube in deserto, minimè intelligi oportet, sed de gentibus tanquam spinis è terra illa, in qua transplantandi erant uineae surculi, succisis. quare sic Paraphrastes: Repurgasti diligenter ruderibus eiectis superficiem eius. Alius ex hebraeo: Scrobem praeparasti ei. Et ut res euidentior fiat, uide quid de caelesti dicat uinitori Moses in Deuteronomio: Ipse consumet, inquit, nationes has in conspectu tuo paulatim, atq; per partes. Caeterum uineae magnitudinem atq; excellentiam exprimere cupiens, illam, in metaphora perseverans, montes umbra texisse dicit, ac cedros Dei, nempe altas & conspicuas, inumbrasse. Idioma est scripturae, ut quod egregium est, id Dei esse asserat. unde alio in psalmo hunc seruat morem Vates dicens: Iustitia tua sicut montes Dei, hoc est, montes altissimi. Qui uero fuerint, sintq; in praesentia montes istiusmodi, ac cedri, quae à spiritus refrigerio obnubilantur, tegunturq; in Dei Ecclesia, nouit Christus, nouit eius mater à sancto obumbrata spiritu, nouit & uisio illa discipulorum, quando nubes lucida obumbravit eos. Caetera modo dicant alij, nos enim à commentariorum lege non discedentes, ea omnia, quae à litera nimium diuagari uidentur, perstringimus, eo intem contenti sensu, quem diuus affert Hieronymus in hunc locum. Licet, inquit, uinea synagogam figurauerit, ad Ecclesiam tamè referenda sunt, quae à tenebris seculi ad caelestem dignitatem, eiectis uitiorum gentibus, fide fauente translata est. Verum o domine,

Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui praetergrediuntur eam?

Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.

Ne quis hinc de singulari sibi aliqua bellua philosophandum esse existimet, Hebraeis est, fera agri: quo quidem nomine, ut inquit Felix, omne genus animalis syluestris nuncupat. Vnde sic Paraphrastes: Et ferè omnis generis, quae in agris degunt, depascent eam. Diuus item Hieronymus idem fermè. Id quidem actum fuit,

A fuit, cum destituti à Deo Iudæi ob scelera, omnibus ferè orbis gentibus diripiendi traditi fuere. Ecquæ unquã res in agris tam latè deuari uisa est, quàm uinea à custodibus uuarum maximè tempore derelicta? Ita nimirũ Iudæis contigit ingratisimis. Ita & modò quotidianis, infelicissimis tamen, intuemur exemplis, quàm fœdè, quàm miserabiliter, quàm absq; penè resipiscentiæ spe, in omne genus facinorum hi, qui sua se sponte à Dei subtrahunt tutela, præcipitantur. Porro apri syluestris nominatim mentionem facit, quoniam hæc bellua inter cæteras, uineis magis infesta est. Idem de feris agri dicendum. Cæterum uineæ custodiam, Dei scilicet fauorem, maceriem, seu sepem, ut uertunt Hebræi, appellat Vates, quam hîc dirutam queritur. Ostendam, inquit dominus, uobis quid ego faciam uineæ meæ. Auferam sepem eius, & erit in irreptionem. Diruam maceriem eius, & erit in conculcationem. Vide quomodo anima deserta à Deo rerum omnium propè modum iniurijs fiat obnoxia, cum apri, cæterisq; uel nemorum, uel camporum feris, uitijs sanè, ac tum publicis tum priuatis demolienda traditur tyrannis. Veruntamen una adhuc extat salutis ratio, placatum numen. Quare ut id quamprimùm fiat,

Deus virtutum conuertere, respice de cælo, & uide, & uisita uinam istam.

Vineam istam, cum indignatione simul & dolore legentium est: ac si diceret, uineam istam meritò à te derelictam, luxuriantemq; inuise aliquando ô Deus potentium potentissime. Redi, inquam, ad nos, atq; de excelsa maiestatis tuæ solio fauenti respice intuitu, qui iam pridem nostris offensus sceleribus, auersusq; longè recesseras. Quis enim iacentem istam tuæ hæreditatis uineam subleuabit unquam, si nulli ea est tibi curæ, qui illius dominus es & fator? Aper' ne de sylua fera ne? Quid? neq; hi quidem, quibus tanquam pedamentis nixa esse deberet, tuæ minori sunt exitio sponsæ, quàm est uiti aper ipse ferocissimus, aut urfus è ne more egressus, quem fames seu prolis amor à summis detraxit montib. in uineæ depopulationem. Cui igitur tam arduum demandandum erit negocium, cum omnes quæ sua sunt quærant, non quæ uineæ, non quæ sponsæ, non quæ Dei? Tu itaq; cuius res agitur, uide,

Et perfice eam, quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.

Et perfice eam, Hebræis est, & plantulam seu hortum, scilicet uisita: quod ad superiorem refertur uersum. Illud obscurius, quid sibi uelit, Et super filium hominis quem confirmasti tibi. Volunt nonnulli, uineam domini, populum Israël, & filium (hominis in hebræo uacat) idem esse, secundum morem scripturæ, quæ uniuscuiusq; rei uocat filium illud, quod ab ea factum est, aut seruatur, aut aliqua ad eam spectet ratione, illud ciantes in Esaia: Tritura mea, & filia areæ meæ. Nec est rarum in antiqua lege, Isælitas non tantum filium, sed filium quoq; primogenitum appellari. Verum utcumq; egas cætera, illud compertum, non Super, legendum esse secundum Hebræos, sed, propter. Quare sic Fel. Et propter filium quem confirmasti tibi, & tum quidem de Christo Deo homine uaticiniũ esse non dubito, nixus maximè paraphrasi Cialdaica, quæ sic reddit: Et super regem Messiam, quem confirmasti tibi. Atq; hoc modo Vatis pro Ecclesia fidei plena erit precatio. Nouerat enim quàm periculosis iactanda illa esset aduersitatum fluctibus, atq; adeò assidue, ut penè à Deo, tanquam uinea ab agricola, deserta uideretur. Ait igitur: Quod uinea tua olim dilecta, sepe diruta & macerie, omnibus omnium ferarum moribus obnoxia fuerit, iam id quidem meruit: uerum tu, qui illam spontaneo seuisisti motu ac consilio, eam denuò uisita, excole, purga, & tandem, si non propter aliud, at saltem propter filium, quem ex illa, tanquam e uite gemmam pullulare, & nasci deber: æterno sanxisti decreto, & quem unxisti, confirmastiq; nobis in regem haudquaquam temporarium, sed firmum, & sempiternum, perfice. Certè iam (quod sine laetitia hrymis proferre nequeo) est

In ensa igni & suffossa.

Heu desolata uitis: heu uuarum acerbitas, quarum gustu non nepotum solum.

D d d

C modo dentes obstupescunt, sed acescunt animi, ac prorsus dementantur. Vnde, obsecro mi Deus, tam repentina rerum mutatio, tam irreparabilis ruina, tam dirum uulnus & letale, ut eam incendi, ab impijsq; effossoribus subuerti patiaris? Iam causam uideo:

Ab increpatione vultus tui peribunt.

En tota rei summa. Tua enim irritata scelerum cumulo bonitas, in furorem tandem atq; ultionem, ut meriti sunt, desijt. Id quidem fecit tui uultus austeritas, ut uinea exusta sit, & effossa: quæ si sic durauerit, nempe combusta, & radicitus euerfa, pereant necesse est, quicūq; hoc signant nomine. Sunt qui uerbum, peribunt, ad subuersores uitis referant, ad hanc modū: Esto, uinea succensa est, atq; effossa: illius tamen incensores, effossoresq; uinea tandem in pristinā reformata faciem, peribunt. Vterq; sensus Vatis. menti atq; spiritui mirum in modum inseruit. Cæterum puto seueritatem atq; tam patris tum uisam protrahi in longum, cum obruto peccatis mundo, qui opem ferret, non appareret. Is Christus erat, quem se missurum pater ait, ut prostratam erigeret uineam, imò quò nouam sereret, ut se uit, cruoreq; proprio ad ò ubertim irrigaret, ut illam perpetua efficeret uiriditate æternam. Et de quo illud quod sequitur, additum uidetur:

Fiat manus tua super uirum dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.

Iam tandem quæ sit filius, exprimit spiritus: nempe uirum dextere, imò uerò etiam ipsam dexteram patris, per quam facta sunt omnia. Fiat, inquit, manus tua: hoc est, iam demū quæcunq; pollicitus es de filio, re præsta. Appareat uis illa tua tandem potentissima, inaudita, insolita, planèq; incomprehensibilis. Quis id humanis unquam asserat argumentis, ipsum Dei filium, patri coæternū, eiusdemq; nature & potestatis, posse aliquando hominis filium effici? & eum quidem despectum, ac uix ob uitæ tenuitatē, uulgicq; impropria, & derisiones, hominem? Verum tam uili & abiecto exoriente filio, fastus omnis atq; arrogātia corruiit Aegypti: superbissimisq; eiectis Cananæis, dilecta insita est uinea. Quid nos? O profundissimum mysterium. A deo sanè arctè conglutinati sumus tibi, ò Dei unigenite, ut à te excidi planè arduū sit, Tu uitis, nos palmites, proinde in te uiuimus,

Et non discedimus à te, uiuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.

Discedemus à te, per futurum uertunt Hebræi: Græci uerò, discedamus. Aspicce benignitatē Christi, qui non solum propterea in mundum uenit, ut collapsam errantemq; restitueret uineam, uerum etiam ipsamet, quò arctior inter Deum atque homines esset nexus, factus est uitis. Nos itaq; palmites, ille uitis, pater uerò agricola. En quomodo prostrata, à ferisq; depasta, restitua est uinea. Quod sanè prudentissimam Vatis animam non latuit, ideo in illa fidè plenissima prorupit uerba: Non discedemus amplius à te, ò Deus, quemadmodum populus ille discessit rebellis: idcirco tanquam palmes à uite abscissus interijt. Ergo illis luxuriantibus ueluti pampinis detruncatis, uiuificabis nos, atquē te inserens uitam dabis perennem. Interim uerò tua in religione & cultu, crudelissimis etiam inuitis è sylua apris ac feris, immoti prostabimus, tuumq; sanctissimum laudabimus nomen, quod qui seriò inuocauerit, saluus ac tutum erit. Vide quid de se huic succinens uaticinio asseuerat Christus: Ego, inquit, sum uitis, uos palmites: qui manet in me, & ego in illo. Nos uerò interea non discedemus à te, & uiuificabis nos. En uitis unà suis cum palmitibus unio, atq; eadem propè natura. Hæc enim omnia unus atq; idem operatur Amor. Verum quoniam à te dictum esse nouimus, ò præceptor, Sine me nihil potestis facere: ita & nos repensa fidei tue dicimus,

Domine Deus uirtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Iam pulcherrimo uersu clauditur intercalari psalmus, in quo totam omnino beatitudinis nostræ summam uidere licet. Primum est enim, ut nos Deus iam dudum auersos conuertat. Deinde, ut sui nobis fauoris ac luminis faciem in hoc miserando uitæ labyrintho demonstrat, Postremo, ut peracto uirtutum cursu

A nos saluos faciat, quocirca ter hic à Vate interfertus est uersus. Magnum profecto id est doctrinæ spiritus argumentum, uiam qua itur ad Deum non ignorari. Quod porro nos benignissimus ad se conuertat pater, quodq; fauenti respiciat uultu, ac demum seruet, id omne acceptum referri oportet illius clementissimæ benignitati, qui gratis seruat sperantes in se. Cui proinde laus sit atq; honor in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXI. Vincenti super torcular. Asaph.

Exultate Deo adiutori nostro &c. Volunt nonnulli hunc psalmum à Vate idcirco compositum, ut in festo tabernaculorum, quod quintadecima die mensis septimi, September is erat, collectis iam frugibus celebrabatur, decantaretur. Vnde est illud in Deut. præceptū: Solennitatem tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area, & de torculari fruges tuas. quare in titulo torcularis mentionem fieri arbitrantur. Alij uerò asserunt instrumentum fuisse musicum, quo Asaph cantorum princeps in hoc concinendo usus est psalmo. qui tamen cæterarum quoq; solennitatum, quæ in memoriã beneficiorum Dei institutę fuerant, nos admonens, summa illas animi alacritate fieri hortatur. Eam ob rem ab exultationis uoce sic suum auspicatur exordium:

Exultate Deo adiutori nostro, iubilare Deo Iacob.

Sumite psalmum & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestrę.

B Sic Felix: Sumite carmen, pulsate tympanum, citharam iucundam cum Nablo. De Nablo & Psalterio aliàs diximus. Mos is erat Iudeis, ut dies festos huiusmodi, ingenti tubarum clangore, uocibus quoq; humanis uario cõmixtis instrumentorum genere, celebrarent. Inter cæteras enim solennitates, prima illa erat Azimorum, & Paschæ. Postquam, quinquaginta transactis diebus, in memoriam datę legis aliã celebrabatur, quam Pentecosten appellare libuit. Deinde tabernaculorum aliã, de qua sic iussit Deus: Habitabitis in umbraculis septem diebus. Aliã deinceps erant rudi populo ad tempus præceptę, quarum uarietate ac religione delectatus, disceret aliquando in Deum spiritu transferri: quod sanè nunquam fecit. Id enim iam tunc quidem aliũ magis gratum spectabat populum, nempe gentium, quæ totam uastam illam atq; onerosam rituum ceremoniarumq; congeriem, in unum duntaxat fidei cultum reducturę essent. Hęc est Ecclesia Christi, quæ suos mirabili rerũ mysterio sub harmoniã uocibus delitescente, ad extollendum Dei nomen adhortatur, clamatq;: O filij, ô qui, superatis Aegypti ærumnis, traiectoq; sinu illo procelloso mundi, ad promissas uobis sedes properatis, exultate Deo, cuius uirtute seruati estis: iubilare, diemq; festum in illius honorem agite, qui purissimo uiro Iacob nusquam nõ suis in aduersitatibus præsto adfuit. Quid: aliud, aliud carmen, aliud tympanũ, lyra aliã, aut cithara, & Nablum, sumenda sunt, pulsandaq; quàm illa, quæ mortuorum neruis animalium, seu ex ære fidibus, ad harmoniam aptari solent: uiuis id enim agitur instrumentis. Etenim in cordis secreto, quæ Dei est sedes, gaudere opus est, exindeq; in oris iubilationem per confesionem fidei erumpendum, pulsandumq; mortificationis tympanũ, non tantum sensuum, quantum sapientiã propriã, proprięq; amoris, & iustitiã. Cui & suauissimi soni lyra, ac Viola, cõmodæ scilicet conuersationis, minusq; morosę consuetudinis gratia cum ceteris, ac tuba uerbi Dei iungantur, qua admonitã circumiacentes passim regiones, noua facta esse omnia in Christo intelligant, sciantq; sabbatum domini aduentasse, quod illud domini aureis conscriptum literis secum attulit mandatum: Omne opus seruile non facietis in eo. Clangite itaq; tuba, non rauca illa quidem, aut meticulosa, ut ignaui solent prædicatores, sed aperta, sed ingenua, sed uocalissima, in neomenia, nempe in nouilunio, quia noua facti sumus creatura in Deo. Is quippe dies insigni debet esse ornatus solennitate,

Ddd 2

C. *Quia præceptum in Israël est, & iudicium Deo Jacob.*

Præceptum in hoc loco idem ferè est, quod iudicium, & testimonium, seu statutum, ut uertit Felix. Omnis, inquit Deus in Leuitico, qui de genere est Israël, manebit in tabernaculis, ut discant posteri uestri, quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israël, cum educerem eos de terra Aegypti. Cæterum, quod aliàs admonuimus, siue Israël, siue Jacob, quod idem est, siue Ioseph in scripturis inuenias translatae positos, ibi sanctos Dei uiros intelligi ne dubitaueris. Quòd si porro tribum Ioseph, qui nullam constituit, à Deo negligi, ut in superiore psalmo uideri potest, legere contigerit, Manasse tribum atque Ephraim, ne tribum illi demus qui nullam habuit, intelligamus. Præceptum igitur Dei æternum est ac decretum, ut sanctissimum illius nomen atq; honorem, in spiritus a la critate ac fide celebremus. Si quidem

Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti, linguam quam non nouerat, audiuit.

Statutum, inquit, illud celebrandarū solennitatum fuit in signum ac testimonium Ioseph, nempe uerè credentibus, cum egressi è caliginoso mundi regno, in regnum claritatis filij Dei per aquam & spiritum fuerint introducti: tum dico quando primū Dei audita fuit lingua, non antea tam clarè audita, quod est Euangelium Christi, optimum nimirum apportatae salutis nuncium. Ex quo summo exultandum est tripudio, non in huius mundi cōmodis, & lautitia, sed in spiritu, in Deo q; ipso, qui perfectissimæ autor est salutis ac uitæ. Volunt quidam ex hebræo, inter quos Kimhi uir apprimè doctus & acutus, illud totū, Cum exiret de terra Aegypti, ad Deum referri, hoc modo: Cum Deus exiret contra Aegyptum, ut suos ulcisceretur (postea fit mutatio personæ) linguam tum audiebam, quam ignorabā. Chaldæus uerò paraphrastes ad Ioseph è carceris squalore eductum refert, quem sensum secutum esse Campensem uideo, qui sic reddidit: Ritus illum seruari uoluit à posteris Ioseph, in memoriā eius, quòd feliciter uersatus fuerit ipse in terra Aegypti, quò cum uenissetus, linguam quam non didiceramus, audiebamus. Tum dico, quando benignissimus pater

Diuertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cophino seruiuerunt.

Nulli dubium, quòd Aegyptiorum lingua peregrina fuit Hebræis, ideo inaudita, & incognita. A cophino, seu ab ollis, aut à furno recesserūt, ex hebræo transferunt, ut sit sensus: Deus suorum humeros à gestandis Aegyptiorum oneribus, manusq; à coquendis lateribus atq; ollis uindicauit. Nota est historia in Exodi libro, quā duram seruiuerint seruitutem in Aegypto Hebræi. Oderant, inquit, filios Israël Aegyptij, & affligebant uidentes, & inuidentes eis, atq; ad amaritudinem perducebant uitam eorum operibus duris luti & lateris. Non ab re quidem crebra fit in psalmis, atque adeò in cæteris prophetis mentio famosæ illius ex Aegypto liberationis: siquidem nullum unquam exhibitum fuit dignius populo illi ingrato beneficium, quodq; magis altissimis grauidum fuerit mysterijs. Totius enim Ecclesiæ imago simul & electio in eo copiosius, quā in cæteris penè innumeris, adumbrata fuit. Illic quidem primū gratuita à mundi tenebris deprehenditur assertio, illic aspera uitiorum seruitus, illic baptismi, gratiarumq; Oceanus: illic demum numen, siue inter maris fluctus eundum sit, siue in desertis locis peragrandum, suæ semper præstò est sponsæ. O quā amplius patet hic campus animæ sese oblectandi, corradendiq; ex Aegypto tenebrarum altore preciosissimam illam supellectilem, qua expoliati sunt uiri illi populi Dei oppressores. Verū huic ego quidem tam sanctæ animæ non tam inuidens contemplationem, quā meam execrans tarditatem, ad psalmum subtristis redeo.

Inuocasti, inquit, me, & liberauisti, exaudiuisti in abscondito tempestatis, probaui te apud aquam contradictionis.

Diuus Hieronymus uir præter sanctitatē ingenio felicissimo, atq; in explicandis pro-

A dīs Prophetarum sensis acutissimo, sic nos hunc locum exponens admonet. Prophetæ, inquit, & psalmi ideo obscuri sunt, quoniam subito cum nescis persona mutatur. Hucusq; enim locutus est propheta. Nunc subito inducitur persona Dei loquentis ad populum, & dicentis: In tribulatione inuocasti me. Hæc diuus ille. Qualis uerò, quantus uel fuerit Hebræorū clamor in Aegypto, illud inter cetera testari potest, quod Deus Mosen alloquens sic ait: Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eius audiui, propter duritiem eorum qui præ sunt (uide hinc tyrannorum faciem deliniam) operibus. Quod autem inuocatus præstito tunc adfuerit illorū clamori, atq; eos liberauerit, canticū illud diuinum à Mose compositum, Cantemus domino, rei totius seriem, modumq; liberationis elegantissimè aperit. In abscondito tempestatis, Hebræi habent, in abscondito tonitruū: quod sanè ad tonitruū referūt, quo exterritus Aegyptiorū exercitus fugam adornauerat, dicens: Fugiamus Israëlem. De istiusmodi è cœlis terrore, quo creditur Deus exterruisse Aegyptios, sic alio in psalmo loquitur Vates: Vox tonitruū tui in rota. Paraphrastes uerò sic rem absoluit: Ad ea quæ in occulto postulasti, ego tibi respondi tonitru, quo hostes tuos exterrui. Nam quod nos legimus, exaudiui te, Hebræis est, respondi tibi. Præ timore quidem præfectorum, qui operibus luti ac laterum præerant, ne mutire quidem audebant Hebræi: idcirco in occulta cordis amaritudine ad Deum, quem liberatorem expectabant, sua dirigebant suspiria ac gemitus: quibus, ut hinc inquit spiritus, tonitru, atq; alijs istiusmodi è cœlo signis, se afflictam illorum uitam cernere præ se ferebat numen. His itaque, ait, in tui gratiam, ô ingratissime, peractis, probaui te subito ad aquam contradictionis, an me amares: an fidem mihi, ut pollicitus fueras, adhiberes: an tui similis permaneres. Nihil minus tum quidem expertus sum: siquidē pro donis, acerbissimas rependisti iniurias: pro gratia, murmurationes & contumelias: pro amore, odium. Hæc est aqua, cui nomen iurgij datum fuit, propter murmurationes populi in deserto Cades, cum populus murmurauit contra Mosen, dicens: Cur eduxisti Ecclesiam domini in solitudinem, ut & nos & nostra iumenta moriamur? Quam hinc mihi, ne de alijs dicam, uerendum est, ne saluberrimæ aquæ baptisimi, aquæ pacis, aquæ quæ fluunt cum silentio, fiant mihi aquæ contradictionis & iurgij cum Deo. Quid de suauissimo meo dicā Seruatore: an mihi in signū factus est, cui contradicatur: uidebo ne illum, qui fons salutis est ac uite, positum esse in ruīnam multorum, & mortem? Heu me ingratum. Verum etsi me millies eiecerit, spreueritq; & demū occiderit, adhuc in illo sperabo, audiamq; quid me admo neat, cum dicit:

Audi popule meus & contestabor te. Israël si audieris me, non erit in te Deus recens, neq; adorabis Deum alienum.

Selah ante hunc uersum positum, diuinorum nos admonet beneficiorum erga homines, rursusq; hominū ingratitude in Deum. Quare animaduersa, mirum nisi prorsus insanias, iuresq; nunquam tam iniquam te uidisse contradictionem, quam hinc muneribus Deum, illinc hominem iniurijs mutuo (ut sic dicam) rixari. Deus recens, Hebræis est, extraneus. nam sequens hemistichius præcedentis est explanatio. Non adorabis, inquit, Deum alienum. Cæterum Deus recens fuit uitululus ille aureus ab Aaron opere fabrefactus fusorio, recens factus: atq; illi quoq; quos impijssimus erexit Hieroboā, clamans: Ecce dii tui Israël, qui te eduxerunt de terra Aegypti. De dijs autem gentium, quos alienos uocat Propheta, notiores sunt, quam ut à me nominatim recenseantur. Innumeri hi erant, adeo stolidum hominem turpissima inuaserat de dijs persuasio & religio. Sed ad psalmum. Inducitur huc Deus contestans populum ut se audiat: si id quidem fecerit, bona illum usurum fortuna, & prosperitate: sin minus, illum se suis, unde turpissimè caderet, consilijs permissurum. Quid periculosius homini contingere posse arbitramur? Stupendissima sanè res est, si tam sancta monentem non audiat. Audi, inquit, popule mi. Persanctè tibi polliceor Israël, si mihi auscultaueris: au-

c dis'ne? Audis mi domine: quid istuc est? Nō erit in te Deus nouus, neq; unquam alium, ut nationes solent exterā, coles Deum, præter me. Non tibi excidat quōd

Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.

Enim dictio, ne sensus interrumpatur, eradenda est. Sic Felix: Ego Dominus Deus tuus, qui exaltaui te de terra Aegypti. Ita ferē ceteri ex Hebræo. En quomodo crebro excellentissimi, atq; stuporē omnem superantis miraculi, fugæ Aegyptiacæ memoriā refricat spiritus, quippe quod unum maximè sacramentorum omnium summam contineat, & perfectionem: modò non desint, qui excussa ab animo ignauia, atq; à corde immunditia, castissimis sese ingerāt ad illa contemplanda, seu potius peruestiganda, cogitationibus. Illud maximè cauendum, ne nouus inter nos quispiam inueniatur Deus. Siquidem quod unusquisq; anxie nimiū cupit & ueneratur, id illi Deus est. Quocirca meus potest esse, uel cum non aduerto, Deus, uxor, scortū, pulio, princeps, numus, dignitas, mitra, pileus, codex ipse etiam legis diuinę, literatura, linguarū cognitio, tabula, catulus, addo & religiosissimæ uestes cilicinæ, perones, è saxoq; cubilia, aut puluinaria. Quid? nōne & his addi quoq; possunt digniora illa? propria consilia? propria sanctitas? iustitia? fides? dilectioq; ipsa in Deum, ac miracula? quis id credat? Heu quàm uaria sunt etiam nū idola, ac noui nuperrimiq; nunquam aliās, uel ab ipsis simulachrorum inuentoribus excogitati dij in terris. Cui nimirū rei amore nimio addictus es, ea tuus actutum fit Deus. Atqui purissimę naturę cum sit Deus noster, nullam aliam amoris alieni patitur cōmitionem & societatem. Quare in tua ipsa fide ac iustitia, amorēq; quo te in Deum rapi arbitraris, Deus ipse, ut finis quærendus est, idemq; amandus, & in primis, imò ipse solus adorandus. Alioqui tu in te permanens, de te oblectans, à teq; minimè exiens, de his quæ in te diligis, tibiq; ad blandiris & applaudis, unum nouum conficis Deum: quo admissō, fides tua impietas efficitur: iustitia, inquinamentum: atq; amor, error. Verū illud

D ex Dei ore prolatum maxima me afficit consolatione, meamq; penē emortuam exuscitat fidem,

Dilata, inquit, os tuum, & implebo illud.

Hoc est, aperi os tuum quantum potes, aperi cor, aperi si quid obrectum in te est, ac quicquid libuerit, postula. Hic mihi illud audire uideor Seruatoris: Quæcunq; petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Nulla sanè bonorum copia carere possunt, qui Deum amant. Vide facilitatē impetrandi à Deo rogata. Tantum, inquit, aperi os tuum, & sat est. Tritius illud est, q̄ quod multis cōmonstramus: nempe principem, aut amicum quempiā percupidum effuse elargiri quod petitur, sic effari solitum, Aperi os, quod reliquum est, sine mea me uti liberalitate. Peto igitur domine, atq; os, quantum ualeo, & cor aperiens, clamo. Quid clamas insane super cōtritione tua? Insanabilis est dolor tuus. Heu quis uicturus est, quando ista faciet Deus? Quid petis tandem? Te. nunquid aliud uis? te. Quem Deum in terris adoras? recens 'ne factum? te. Quid amas? te. Me igitur habe. nihil aliud uolo, mi Deus: siquidem qui te habet, omnia habet, neq; illius ultrā pretenditur desiderium: nam uotorum omnium te amantiū, tu finis es & quies, atq; ea quidem, ultra quam nihil. Persta itaq; atq; in fœdere, quæcunq; aduersentur, dura: neq; ex illis unus efficiaris, qui non direxerunt cum Deo cor suum, & qui non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Tum dico, quando me contempsit,

Et non exaudiuit populus meus uocem meam, & Israël non intendit mihi.

Nunquam, inquit, meis acquieuit consilijs populus meus dilectus, nec ipse Israël unquam sincero dilexit me affectu. Non desiderauit me, uertit Felix. Vtrumque enim maximā in Iudæis arguit fuisse ingratitude, qui diuinis penē obruti beneficijs, nunquam sincere tam beneficum amarunt donatorem. Verū uide quàm iuste par pari referat Deus his, qui salutaribus contemptis consilijs, pro prijs tantummodo raptantur affectibus.

Et dimisi

A *Et dimisi eos, inquit, secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis.*

Soli quippe illi sunt Dei, qui illius ducuntur spiritu, non humano, nempe errore & uago. Etenim qui diuinis nituntur inspirationibus, nihil in rebus agendis tam horrent, quam suas sequi adinventiones, & ut hinc legunt Hebræi, consilia. Vnde sic Fel. Et dimisi eum, nempe populum, in prauitate cordis sui. Ambulent in consilijs suis, hoc est, in præceptis corruant, postquam sic uolunt. Suas enim amant leges, ordinationesque ab effectibus proprijs, non à meo spiritu formatas. Secundum eas igitur uiuant, nullo nimirum meo consilio adiuti. Hi quidem ut facile à probitate dilabuntur, ita superbiam non effugient notam. Quare permisi eos animo indurato insanire quantum uellent, & sua sequi consilia, qui nollent mea. In Salomone hac de re sic loquitur Deus: Comedent fructus uiam suam, suisque consilijs saturabuntur. ut planè nihil aliud sit fructus uie nostre edere, proprijsque saturari consilijs, quam in præceptis ruere, nullumque uitæ modum sequi, & rationem. Veruntamen nunquam tam procul auersi sumus à Deo, quin semper aliquis pateat ad illius gratiam aditus ac perfrugium. Vnde sequitur:

Si populus meus audisset me, Israël si in uis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset:

Et super tribulantes eos misissem manum meam.

Vtinam, uertit Felix, populus meus audisset me. Idem Paraphrastes: sed in secunda persona hos duos uersus legit. Vtinam, inquit, popule mi audisses. Optat hinc Deus suas non negligi aspirationes & consilia, unde perfecta benè sancteque uiuendi proficiscitur ratio ac forma. Perplexa quidem omnia esse, atque inconstantia necesse est, dum nostra sunt. Idcirco hinc queritur dominus, populum illum rectis uiam semitis contemptis, proprias, quæ ad interitum ducerent, elegisse. Vtinam, inquit, durus ille auscultasset mihi populus, measque pertriuisset uias. Ego enim ullo absque labore & negotio, suos statim deiecissem hostes, manumque meam in scelestissimos illius persecutores extendissem. Volunt nonnulli dictionem, forsitan, ironice positam: uerum cum neque in græcis, neque in hebraicis codicibus habeatur, superflua uidetur illorum expositio. Ex græco sic uerti posset: In nihilo fanè, hoc est, citra omnem laborem aut præmiū inimicos eorum prostrauissem. At totius illorum perfidiæ origo ea esse uidetur, quod

Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula.

Videtur hinc tota diuinæ in homines excandescentiæ summa & ratio describi: qui homines cum permulta Deo polliceantur, ea tamen nonnunquam uiuunt fide, ac si nihil unquam polliciti fuissent. Quid hac stupiditate, atque, ut illud uocat Vates, mendacio impudentius? Olim enim Iudæi metu ingenti exanimati succlamauerunt in Mosen dicentes: Omnia quæ præcepit nobis Deus faciemus, erimusque obedientes. An uero postea à promissis excesserint, nihil tam diligenter scribit Moses, quam ut illorum palam faciat leuitatem. Quid nunc? quanta ego miser in baptismo, quanta in annorum accessione, quanta in professione, quanta in uotis, in sacramentis, & sciens & prudens, Deo, teste Ecclesia, pollicitus sum? Verum me millies una die mentitum esse Christo, & sensi, & meam detestatus sum perfidiam. Quam uero castè seruent alij, quæ promissere, mea non interest scire. Penè tamen adducor, ut nihil propemodum seruari credam, postquam non amplius Christum in mundo (utinam saltem in locis sacratoribus) dominium habere intueor: sed mundum ipsum tanquam dissipatam rempub. & laceram, suas exequi impietates, non tantum uideo, quantum non sine maximo animi dolore experior. At uero tempus eorum qui hæc agunt, erit in seculum, æterna eorum erit mulcta, æterni cruciatus, æterna miseria. Videtur Paraphrastes hanc ultimam particulam ad Dei amicos, non ad hostes referre. Sic ille: Populus autem meus felicia uidisset tempora perpetuò. Idcirco additum esse opinantur,

Et cibauit illos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.

C Omnia hæc uerba ab Hebræis per præteritum subiunctiui temporis leguntur, ita tamen quòd, si populus meus audisset me, subintelligant. Sic Felix: Odio habentes dominū mentiti fuissent illi, & esset tempus illorum æternum, & cibasset illum adipe frumenti, & de rupe melle saturassem te. Et est mutatio personæ frequens in hoc Vate. Per adipem frumenti, frumenti florem ac medullam, seu simillam, hoc est, bonorum omnium copiam intelligit: quemadmodum per mel de petra, rerum delicatarum abundantiam. Moses quoque suo in cantico tropo eodem est usus, dicens: Et sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Mira sanè illius fuit religionis ubertas, simulac è saxis ea demanasse dicantur, quæ uix ui sub acto in solo ac miti, prouenire consuecunt. Vehemens hyperbole est, qua mirum in modum nostra carpitur ignorantia, ad illudque unum tandem excitatur intelligendum, quòd ibi deliciosissimus est paradysus, ubi est Dei timor, atque ad ea quæ sunt fidei, auditus. unde non immeritò dictum fuit à Deo: Si populus meus audisset me. Quæ proinde hinc lateant mysteria, dicant alij: nos interim Christum ipsum panem uerum de coelo datum ueneramur, atque ab illius ore, qui petra est, ac nostris in aduersis rupes, mel ac lac carpentes, audemus in cor eius, ubi misericordiae oleum inuenitur, commigrare, ibique castissimis anhelantes suspirijs ingemiscimus, raptamurque in illius amorem: sub cuius lingua, ut inquit sponsa, mel est & lac: cuiusque nomen, oleum latè effusum esse prædicat. Quid suauius? quid dulcius ex ore illo tam bonis omnibus referto audire unquam potuissem, quàm cum mihi dixit: Remittuntur tibi peccata tua, uade in pace? Omnem quidem deliciarum copiam ex his domini mei uerbis distillasse pensavi, sed tum maxime, cum illud totius iucunditatis ubertate plenissimum addidit: Dilata os tuum, & implebo illud. Cui ego: Audio domine, & uenio: tu uerò interim trahe me post te, ut curram in odore unguentorum tuorum. Cui laus sit perennis in secula seculorum. Amen.

D

PSAL. LXXXII. Psalmus Asaph.

Eus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.

Comperitiorres est, quàm ut quispiam illam ignorare queat, homines dignitate conspicuos altiori, quàm humana sufferat conditio, quidam in terris præ se ferre diuinum. Id proprium certè est Dei, atque ad ipsius pertinet maiestatem, mortis ac uitæ imperium habere. Idcirco diuina eos lex, qui huiusmodi ornatu sunt potestate, diuino dignatur nomine, deos illos appellans. Illud obstrusius: qui fit, quòd tot millia hominum iugo naturaliter obedientie reluctantium, unius aliquando pareant imperio sapissimè tyranni, nihilque hominis in se habentis præter effigiem, atque illam plerumque turpem et monstruosam? Magnum propterea Dei donum esse semper existimaui, liberos atque ingenuè educatos homines stulto absque animi perturbatione parere posse superiori. Id quidem in nobis Dei operatur dilectio, qua suum semper ab æterno dilexit figmentum. Nonne & ipse quoque in primis, cum salutis humanæ fundaret exordiū, tyrannorum hypocritarumque subiacuit iudicio tantus dominus? Qui tamen, quæ incomprehensibilis est illius bonitas, tantis nequaquam offensus iniurijs, illos, qui huiusmodi generis erant, homines semper admonuit, ne tam se suis in imperijs ac iudicijs efferatè haberent, quin Deum inter illorum conuenticula præsentem esse sibi persuaderent, qui in suis omnè cupit esse in iudicando iustitiā & candorē. Quod sanè Dei consiliū non ignorans Vates, sic nostrates alloquitur iudices: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Reges, ut dixi, principes, iudices, magistratusque ceteri, atque adeo magis id, si animarum curatores sunt, ut ferè sunt Episcopi, antistites, prælati, & id genus alij, dii in scripturis appellantur: qui si boni sunt, Deus inter illos, tanquam dux & dominus, imò tanquam unus ex collegis, ministris quoque, libentissimè diuersatur: si mali atque improbi, in medio illorum est tanquam iudex, atque ultor illorum acerrimus. Atqui, in medio esse, frequens in scripturis usus est, poniturque pro præesse, ducè esse, principè, prefectū, dominū, atque nonnunquam

A nunquam unum ex illis, quibus cum conuersaris, Et ego, inquit, in medio eorum ero Deus: hoc est, dux illorum ero, imò familiaris, gregario cuiq; similis. Sensus igitur ut lepidissimè exprimitur à Paraphraste, is erit: Deus astitit coetui illorum, qui præ cæteris potestatem in alios naçti sunt: in medio ipsorum iudicum, quæ officij illorum sunt, admonuit illos. Volunt porrò nonnulli duas in Christo naturas sub dictionibus, Deus stetit, adumbrari. Nam quòd Deus sit, id compertum omnino: quòd autem stet, aut ambulet, id iam non Dei est, sed hominis. Est igitur Christus Deus & homo, qui in Ecclesia, ut diuus fatetur Hieronymus, alijs stat, alijs sedet, alijs ambulat, alijs dormit, & cum ipse sit immutabilis, pro nostra tamen uarietate mutatur. hæc ille. Cum ea itaq; sic se res habeat,

Usquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?

Eum quidem alicuius faciem sumere dicimus, cuius mores imitat, aut uitam, tum sermone, tum habitu quoq; ut in comœdijs fit, effingit. Eo igitur modo iudices peccatoris faciem assumere querimus, cum in peccatorum gratiam sententias proferunt. Ait itaq; Dei filius: Quousq; uos sufferam, ô quos sicut deos in terris esse uolui? Usquequo iudicium pronunciat iniquum? usquequo nulla habita ratione æquitatis, in impiorum gratiam, piorumq; ruinam, sententias promulgatis? quandiu hæc patiar? Iudicate, quid reluctamini? quid ius uenditis?

Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificare.

Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.

B Selah, quòd penè exciderat, ante hos duos uersus interiectum nos admonet, quàm execrabile sit istuc malum in oculis domini, nempe iustitiam à malis causis dicis uenundari. quòd si multi interdum re in eadem ac causa, iudices sunt, quam neutri alteros diligunt, impia tamè ac tyrannica uicissim collusione in bonorum perniciem mutuas tradunt operas. Tu mihi, inquit, faueas, ego tibi. Cernis unde orbis ferè uniuersi emerferit interitus? Horum quippe coniuratio ita iustitiæ nomen afflixit, ut penè in totum exoleuerit. His itaq; à spiritu dicitur: A calumnijs illum, qui alieno destitutus auxilio, impar suo est aduersario, defendite, illiusq; patrocinium assumite. Conterite arrogantiam superborum, succurrite pauperi ac mendico, uiduasq; & orphanos passim ab omnibus direptos, ab impiorum ingluuie & ui asserite. Verum nihil ago,

Nescierunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terre.

Penè in illam quorundam adducor opinionem, qui scribunt, iudices rectos, atq; aduocatos utentes legibus prout debent, meliorem uitam agere, quàm hi, qui dicuntur religiosi, quiq; in eremis solis uescuntur herbarum radicibus: ob id credo, quòd per eos pax orbis uniuersalis conseruatur, quemadmodum, si prauis sunt atq; iniqui, adeò omnia commiscuntur & perturbantur, ut terræ fundamenta, quòd hinc canit Vates, hoc est, omnis humanæ uitæ ratio & modus, qui fide maximè nititur ac iustitia, nutent & quatiantur. Vnde uerò malum id ortum habeat, principium uersus aperit, quòd scilicet nescierunt, neq; quid quaq; in re præstandum sit, considerauerunt. In tenebris, inquit, ambulant. Qui autem in tenebris ambulat, nescit quò sit eundum. Cupiditate quippe rerum mundanarum, atq; ambitione exoculati, Dei iudicio in reprobam præcipitantur mentem. Quid enim luminis à lusciosis oculis, aut cæcis omnino sperari queat, tu met qui legis iudica. Est & alia fundamentorum terræ cōmotio, cum Deus ita orbem contra deos istos terræ iratus cōcutit & turbat, ut quemadmodum reddit Paraphrastes, bases terræ tantum non uideantur. Eò quidem interdum res nostræ dilabuntur, atque adeo propter iniquas quorundam sententias atq; imperia proteruntur, ut iratum Deum mundanam hanc machinam funditus uelle euertere suspicemur. Quid uerò in causa sit quòd, quid agi debeat, non uideant dii isti nostrates, haud rarò à prophetis dictum fuit, sed illud potissimum à Hieremia: Omnes pastores, inquit, pascent uentus. Illud quoq;: Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter, æs & ferrum, uniuersi corrupti sunt. At

C *Ego dixi, dñi estis, & filij excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis.*

Inculcat pientissimus dominus, crebroq; istiusmodi deorum ingratitude atq; incogitantiam arguit. Volui, inquit, ut pro dñs in terris haberemini, iusi q; ut meas in iudicandis, erudiendisq; populis, uices ageretis. Quid? altissimi uos quoq; ipsius filios nō semel effectos esse pronunciaui. Veruntamen quia uos ut deos minimē, aut à Deo natos exhibuistis, nō ut dñi amplius, filijq; Dei, uiuetis, sed ut uilissimæ plebis homines, aut, quemadmodum solent ut plurimum tyranni, moriemini. Citat hunc locum benignissimus Seruator in Ioanne, Iudæos arguens, se nihil malè dixisse, quòd se Dei filium appellasset, cum nonnulli quoq; simpliciter homines dñi appellati sint in terris. Nonne, inquit, scriptum est in lege uestra, Ego dixi, dñi estis? Si illos dixit deos, ad quos Dei sermo factus est, & non potest solui scriptura, quē pater sanctificauit & misit in mundū, uos dicitis, quia blasphemias, quia dixi filius Dei sum? Diuus Hieron. uidetur dictionē illam uniuersalem, omnes, ad quoscunq; quibus corpus dedit Deus & animam & spiritum, referre: Aequaliter, inquit, omnes nascimur, & aequaliter morimur, æqualis omnium conditio est. Illud quoq; sicut unus de principibus cadetis, de angelis è cœlo lapsis nonnulli intelligi debere arbitrantur. Verum de tyrannis potius dici uidetur, qui plerunq; execrabili mortis genere, aut repentino absumuntur interitu. Iam & illud non omittendum, secundi uersus principium clarius legi ex hebræo. Sic Felix, atque adeo cæteri fermè: Veruntamen sicut homo, seu sicut Adam (maiores id præ se fert contemptū) moriemini, O si id nostri seriò perpendere optimates: ô si se aliquando pastores, patres, deos tandem, atq; altissimi filios idcirco appellatos, ut re præstent quod dicuntur, reminiscerent: ô si. Quid ago? nescierunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant. Eam ob rem, non subditorum forsan populorū, sed illorum culpa, mouebuntur, ut continuè mouentur, omnia fundamenta terræ. Quod quidem uniuersale orbis malum suis quoq; subtimens posteris Benedictus, sic de Abbate edisserit inter alia: Abbas, qui præ esse dignus est monasterio, semper meminisse debet, quod dicit, & nomen maioris factis implere. Christi enim uices se agere in monasterio existimet. quasi dicat, uices Christi gerit, nō tyrāni aut feræ. Aurea profecto mei patris admonitio, ac digna, quæ uice pictæ tabulæ aut statuæ, superliminaribus domorum præfulum (iam cellulæ esse desiere) affigatur. Quare simulatq; omnia penè corrupta sunt uitæ studia in mundo,

Suyge Deus iudica terram, quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.

Tu ipse, ô Deus, per te ipsum, nō per impostores, noſter esto arbiter & doctor. Tu, tu inquam, non illi, nempe diri, ac suo à nomine degeneres, quæcunq; in terra hac nostra penè à te destituta aguntur, iudica: atq; eo sanè modo tu totius hæres uniuersi, ac dominus censeberis: non illi, qui à tuo minimè spiritu uocati, sed ui atq; ambitu intrusi, nihil antiquius habent, quàm quomodo abiecto clemētia nomine atq; humanitatis, suis in iudicijs ac finitionibus non te, sed scribas illos ueteres Iudæorū ac sacerdotes referant. Vos autem qui hæc legitis, illius qui pius est pastor, atq; hæres à patre delegatus, hæreditas sunt. Cui honor sit & laus in seculorum secula. Amen.

PSAL. LXX XIII. Canticum psalmi Asaph.

Eus quis similis tibi? ne taceas, neq; compeſcaris Deus.

Quæcunq; opinentur alij, cur Vates istud composuerit canticum, nos interim nihil comperti habentes, dicimus Dei populum hîc queri se à finitimorum impeti hostium bellis & iniurijs: idcirco illos, anteaquàm uictoria potiantur, absumi, radicitusq; euelli rogitat. Effigies hæc est Ecclesiæ, quæ interdum adeo sæuè cum ab hereticis, tum à fucatis religiosis uexari contingit, ut ferè à sponso negligi uideatur. quare maximo quanto potest clamore, atq; anxietate, ut hi solent qui in profundum aliquem puteum aut amnem delapsi sunt, orat, ex-
clamatq;

A clamatq; Deus quis similis tibi: ne taceas, neq; compescaris Deus. Mi Deus, inquit, quis adeò, ut tu, qui Deus deorū diceris, potens est, atq; ad ferendas suppetias facilis: ne igitur amplius taceas, ne dissimules, ne ad tam patentes conuiuas turbas: hucusq; enim tacuisti, uimq; illam tuæ potentæ infinitam compescuisti: iam, oro, qualis sis ostende.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput.

Illud nō prætermittendum, in primo uersu, quis similis erit tibi, in hebreo non inueniri, sed sic tantummodo, ut uertit Felix: Deus ne taceas tibi, ne sileas, & ne quiescas. Hisce enim repetitis uocibus, insupportabilem omnino præ tendit animi dolorem. Sed neq; illud quod nostra habet æditio, suo caret affectu: res quidem est, quæ ingentem in anima ualde anxia cōmouet admirationem. Quis similis, inquit, tui: quis tam potens: tam certus: tam ab omni simulatione alienus: Ecce enim facinus planè intolerandum. Inimici tui perstreptentes, tumultuantesq;, ac caput, tanquam te in pugna uicerint, extollentes, ira atq; armis insonuere. Ad dunt & aliud manifestissimum in te odij signum. Nam

Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Isti, inquit, maligni, perfidiosi q; uilitigatores, nequissimū inierunt consiliū contra populum tuum, nempe contra illos, qui idcirco mundo infensi sunt, quia de mundo non sunt. Etenim mundus quos suos esse non dubitat, amat, amplectitur, suisq; ditat bonis: ut ferè sunt fastuosi, arrogantes, inuidi, libidinosi: hi quidem cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Absconditos tuos, habent Hebræi: hoc est, qui occulta illis ipsis arrogantibus ratione, tibi curæ sunt, ac tutelæ. Res quidem obstrusæ spiritus sceleratis omnino obtectæ sunt ingenijs. Sed quid tandem, longum post strepitum minarum & oblocutionum, cogitauerunt: quid machinati sunt: quid dixerunt inter sese:

B *Dixerunt: Venite & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israël ultra.*

Adeste, inquit, ò nostri coniuratores, atq; ita illos uariè dissipemus disperdamusq;, ut amplius gens non sint (sic Felix interpretatur) nec nomen iusti, aut memoria in terris amplius sit reliqua. Intereant funditus, qui nostræ aduersantur tyrannidi atq; imperio. Videor hîc mihi uerba illa audire regis Aegyptij de Hebræis: Venite, ait, opprimamus eos, ne fortè multiplicentur. Siquidem tyrannis illa in primis est cura, ne boni multiplicentur: quare acerbissimæ interdum in ciuitatibus audiuntur proscriptiones, exilia, neces, calamitatesq; diuersæ & crudeles. Opprimamus, inquit, illorum nomen, fortunasq; diripiamus: alio qui quis nostris obtemperabit legibus: nudi certè nudis imperabimus parietibus. Hęc sane, mi Lector, consilia sunt Aegyptiorum, quorum moribus atq; insolentia tota iam corrupta est bene uiuendi puritas, nutat fides, ac lacera, uel usque ad secretissimum Dei thronum clamat innocentia, queriturq; nullam sibi in terris sedem iam esse.

Quoniam cogitauerunt unanimiter simul, aduersum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum & Ismaëlita, Moab & Agareni, Gebal & Ammon, & Amalech, Alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Colluuiem hîc narrat hostium populi Dei Vates, qui percusso ueluti foedere inter sese, in Deum ipsū conspirasse uisi sunt. Verum nihil propè agimus, nisi à spiritu edoctus unusquisque, qui sint inter nos Idumæi aut Ismaëlita, qui Ioseph emant puerum, qui Moabitæ, qui Agareni, & id genus alij Ecclesiæ hostes, prudentissimè apud se discernat. Aliter certè tot inter hostes positi, & eos quidem qui nostro notati sunt symbolo, uix absque periculo tuti erimus. O infelicitas (clamat Hieronymus) non potest populus Dei tantam in bono habere concordiam, quantam mali habent in malo: Notat Kimhi Hebræus, diurnum hîc prælium per dictionem Tabernacula, signari, quibus meridionales maxime populi, ut sunt Ismaëlita, Aedomita, Agareni que ab Agar Abraham ancilla procreati, utebantur. Hi enim cum cæteris, qui hîc à Vate con-

C numerantur, infestissimi semper extitere Iudæis hostes: ut in præsentia sunt quæque inter nos, quorum umbra fuere populi illi ferales & indomiti. Idumæi quidem, seu Aedomitæ, ab Aedom, qui & Esau, originem habuere: hostes nimirum acerrimi populi Israëli, quemadmodum Esau fuit Iacob. Ismaëlita ab Ismaël filio Abrahæ prognati sunt. Moab & Ammon, unde Moabita & Ammonita denominantur, à Loth è duabus suis filiabus descenderunt. Agarenus uero ab Agar, ut dixi, ancilla Abrahæ, quam Ceturam esse, quam post mortem Sara in uxorem duxit Abraham, nonnulli opinantur. Et hi malunt à Sarra Sarraceni, quàm Agarenus ab Agar dici. Gebal siue Gebalitarum originem se ignorare affirmant doctiores: secus autem indocti, qui de omnibus differere, etiam cum iniuria spiritus, non uerentur. Quod si tamen de Gebalitis aliquid suspicari fas est, non absurdum forsan erit opinari posteros illos fuisse Hebal unius ex filijs Iectan, ut in decimo Geneleos capite uidere licet. Amalech item, ex quo Amalechita, filius fuit Eliphath filij Esau. Cæterum alienigenæ, Hebræis est Philistin, qui perpetui fuerunt hostes Iudæis. Tyrii autem olim confœderati cum Iudæis, unà postea cum cæteris finitimis populis à fœdere desciscientes, iunctisque copijs cum rege Assyriorum eos admodum prælijs infestantur, quamobrem additum est,

Etenim Assur venit cum illis, & facti sunt in adiutorium filijs Loth.

Hoc est, Moabitis atque Ammonitis. Hi itaque omnes uno animo, licet diuersis temporibus, in Dei populum, imò in ipsum Deum conspirantes, fœdus sanxerunt, sanciantque continuè, ac castra ad proborum exitium metati, nihil non agunt, quò probitas è terris excedat, aut unà cum fidei exercitu in bello occumbat. Verum, ô Domine, ô, cui non tantum res cœlestes, quantum quoque terrenæ atque imæ sunt curæ,

Fac illis sicut Madian & Syfara, sicut Iabin in torrente Cyson.

D *Disperierunt in Endor, facti sunt ut stercus terræ. Rursus:*

Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebec, & Salmana.

Selah ante hunc uersum positum nos admonet illorum quæ nunc fiunt, quorumque imagines ea quæ dicta sunt de gente illa Iudæorum populo infensa atque odiosa, adumbrabant. Adeò uix credi potest piorum uitam non solum ab exteris, uerum etiam ab ipsis propinquis, atque eiusdem sanguinis, religionisque hominibus assidue uexari: ut non raro Iudæis contigit. Cæterum Madianita à Madian Abrahæ filio descenderunt, qui iunctis sibi Amalechitis, atque alijs Iudæorum nomini, atque eorum successibus inuidentibus, omni ferè anno regionem illam militum incursionibus profligantes, ita illis molesti erant, ut in speluncis eos sæpenumero sese abdere cogerent. Quos tamen Deus ita postea, Gedeone duce, metu exterruit, ut se mutuis confusi dispalatiisque contrucidarent uulneribus. Porro Syfara fuit dux exercitus Iabin regis Cœnaanitarum, qui propter torrentem Cyson, Endorque fontem à Deo debellatus, actusque in fugam, à laël uxore Heber Cinei clauo capiti infixio interemptus fuit. Oreb uero & Zeb, Madianita factionis principes in prælio capti à populo occisi sunt, quemadmodum illorum reges Zebec & Salmana à Gedeone. Qui quidem omnes facti sunt ut stercus terræ: nam de illis legitur, quod illorum corpora ab undis correpta, atque ad littus proiecta, sine honore inhumata iacere. Vnde sic Paraphrastes: Qui perierunt in Endor relicti ad stercorendos agros insepulti. Eodem porro fati genere periere

Omnes principes eorum qui dixerunt, hereditate possideamus sanctuarium Dei.

Sanctuarium Dei appellat religionis cultum unà cum tabernaculo atque arca fœderis, quæ omnia maximam conciuerant apud exteros in Iudæos inuidiam. Quare gens illa impia utpote numine uacua, sic inter se: lute hæc quidem nobis contingunt hæreditario, idcirco uia atque armis illa adeamus. Atqui hæc forsan à Moabitis, quò maius excitarent odium in Iudæos, in castris iactabantur. Nam hi questi fuerant se à Iudæis eiectiones è terra sibi debita, cum Aegyptios fugerent. Eam ob rem lepte Galaaditarum duci se contra eos ad pugnam cum exercitu præparanti, per-

Ati, percunctantiq; cur Ammon contra Israël arma mouisset, respondit: Quia tu lit Israël terram meam quando ascendit de Aegypto, à finibus Arnon usque Iericho, atq; Iordanem. Et de his satis. Dei sanctuarium & templum, quod sibi lege quodammodo hæreditaria possunt impuri & flagitiosi, credentium unitas est, de qua sic Paulus: Templum Dei sanctum est, quod estis uos, Ammon uerò acerrimum Israëlitarum hostem, è Loth tamen Abrahamæ consanguineo, nempe illius fratris filio descendente, populum turbidum interpretantur. Heu quàm sæpe Christi sponsa à proprijs filijs, à familiaribus, ab ipsis quoq; quorum fidei à sponso peregrè proficiscenti cõmendata est, affligitur & uulneratur. Verùm tu ò qui potes, simulac tam efferi sunt cum suis fœderatis Ammonitæ isti superbissimi, ut nullis quamlibet instructis cedant proborum copijs,

Deus meus pone illos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.

En multa eis digna, qui spem suam perinde atq; si imæ res istæ mundi æternæ essent, in fortunæ uolubilitate firmare nituntur, Deum autem solidum bonū contemnunt. Hos itaq; (postquã sic turpissimi illorum mores exigunt, neq; aliquid quod firmū sit expetunt) rotæ per similes fac, ac stipulæ, quæ uento exposita huc atq; illuc circumfertur: nempe inconstantes, uarios, atq; in omnibus animi leuitatem demonstrantes. Ad hæc

Sicut ignis qui comburit syluas, & sicut flamma comburens montes, ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos.

B Mirum quàm excaescenti cõmoueat affectu Vates in illuuiem istam hominum Dei sanctuariū dehonestare conantiū. Hi quippe sunt magis, qui in Ecclesiæ uisceribus lautè ociantes, animantiū more saginantur, quàm qui extrà positi, & ui & armis in honorū cœtus crudelissimè debacchant. Verùm quoniam sterilissimæ similes sunt syluæ, aut absq; fructuū decore nemori, monti quoq; altissimo nulli usui apto: sic irreparabili ac concito ab humanis eos tolli uult spiritus euentu, quo sylua opaca densaq; arboribus comburi solet immisso igni: aut mons nemorosus, uentisq; ob altitudinē undecunq; expositus, cuius cacumen flamma ingens aggressa, latè omnia ullo absq; impedimento depopulatur. Aspicere quàm aptis utitur Vates similitudinibus ad exprimendam Dei ultionē in hostes Ecclesiæ, atq; illius partis fautorum, ut ferè sunt omnes, qui abiecta mundi gloria & ambitione, suam habent in cœlis conuersationē. Non dici facile potest quantum hi mundi iniurijs expositi sint. Cæterum de affectibus illis in Deo horrendis, iræ, furoris, & similibus, iam aliàs diximus: hisce enim uocibus, iusta in illo peccata ulciscendæ cõmotio arguitur. Nonne summo is exitio dignus censebitur, propter quem adeò offenditur Deus, ut ad iram furoremq; prouocari dicatur? At tu uide spiritus suauitatem: uide, inquam, quò diræ illæ demum tendant Vatis imprecationes.

Imple, inquit, facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine.

Isti forsân & confusi, te iandudum amissum quærent, qui in lauta alti fortuna, ne tui quidem memoriam retinent. O necessariam uerberum assiduitatem, qua interdum uel ipsi perditissimi Dei hostes admoniti, ex hostibus fiunt amici, ex fugacibus seruis filij, ex hominibus diij. Perfunde, ait, illorum facies confusione & ignominia, fac eos parumper contemptibiles, fac odiosos, ut uel sic ab omnibus consputi, tui læsi nominis placationem quære compellantur.

Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur & pereant.

Nihil enim ardentissimæ huic Vatis exaggerationi posse addi uidetur, adeò uas sibi ardentium affectuum mirè ardens, ardentissimus fabrefecit spiritus. Vidisti ne unquã puerum ab aliquo iniurijs affectū, idcirco flentem, causamq; suam parentibus interiectis singultibus exponentē? Quid tum pater? Tenelli quidem pueri æquè ad risum atq; ad lachrymas facilis partes assumens, in offensorem subridens acerbis minacibusq; inuehitur uerbis, exaggerat, urget, inculcat, excaescentiq; & plagas nescio quas fictas infigere simulat: & hæc quidem omnia, non

E e e

C serio quidem, aut quod reuera leues illas alterius pueri iniurias ulcisci querat, uerum quò filium placet, uimq; illi, qua in se sperare condiscat, insinuet. Ita nimirum interdum pro suis agit Dei spiritus, ne nimis iniuriosorum hominum persecutionibus remorati, quasiq; a pietissimo patre destituti sint, abijciant animum, eoque immanitatis prolabantur, ut unà cum illis Deum esse negent. Vide exaggerationem: Erubescant, confundantur, conturbent, pereant tandem. Quid his uerbis acrius? Verum id agit, ut resipiscentes Dei gratiam spontaneo reiectam consilio & uoluntate, tum querant, tum maximo animi conatu, ut res charę solent, inuentam retineant: atq; eo sanè modo correcti, mentis oculos longa peccandi consuetudine tanquam catachlysi obnubilatos aperiant.

Et cognoscant quia nomen tibi dominus, tu solus altissimus in omni terra.

Utrumq; enim populum, siue eum qui fide per gratiam seruetur, siue illum qui induratus supapte sponte eternis tradendus est pœnis, Dei nomē immensum, atq; unice tremendum, in terris fateri necesse est. Sic Paraph. Ut sciant te esse illum, cui soli nomen est reirespondens, altissimo domino, in omnia potestatem habenti per uniuersam terram. In alio psalmo sic de se loquitur Vates: Psallam nomini domini altissimi, etenim excelsus est super omnes deos. Cui laus sit atq; honos in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXIII. Vincenti super torcular filiorum Choræ, psalmus.

Quam dilecta tabernacula tua domine uirtutum.

Videtur in hoc psalmo Vates eodem affici mœrore, quo in illo, cuius initium est: Quemadmodum desiderat ceruus. Bellorū quippe tumultu & periculo, maximè contra filium, impeditus, diuinis haudquaquam poterat interesse cœremoniis & festiuitatibus, quæ tum fortè contigissent. At uero dies festos alios, ac sacra tabernaculaq; alia & cœremonias, quàm illæ erant quæ corporeis ornabantur ritibus ac pompis, animo pertractasse Vatem iudico, quando ad cœlestium rerum cognitionem, quarum uetus illa religio umbra fuit atq; imago, ascitus, exclamauit: Quàm dilecta tabernacula tua domine uirtutum. non ultra primus protenditur uersus Hebreis. Quàm amabilia, inquit, sunt tua, ô potentissime, domicilia, quàm omnibus digna desiderijs: proinde quammaximo afficior dolore, me neq; ad hæc, quæ hîc manufacta sunt in terris, neq; ad illa multo magis, quæ tu in cœlis unà cum tuis æterna habitas mansione, posse ea, qua tua decet peragi, occurrere religione. Possum ea quidem ardentè, ut die noctuq; facio, desiderare: sed in ipsis meis mœstissimum in modum perturbor, contabescoq; desiderijs, uixq; apud me sum. certè non dissimulanter

Concupiscit & deficit anima mea in atria domini.

Vide quàm ardenti prædita debet esse anima desiderio, quæ cœlestia appetit, ut præ desiderio atq; amore deficere appareat. Id profectò diuinorum agunt appetentiæ si uehementes sunt, ut animam penè extra corpus rapiant, tantoq; afficiant ardore rem illam quam deperit obtinendi, ut tota iam sit in ea magis, quàm in se: hoc est enim, quod hîc gestit dicere propheta. Alij, inquit Hieronymus, desiderant possessiones, alij seculi istius delicias, alij apparere in Ecclesijs, & gloriam habere apud homines: mihi autem hoc solum desiderium est, uidere æterna tabernacula, illa scilicet, ubi congregatio est, non uitiorum, sed uirtutum. De desiderio Cardinalatus, ad quem nunc pleriq; ne semidocti quidem aspirant, nulla à Hieronymo fit mentio, quoniam nondum suo tempore ordo is celebris inuentus erat. Ergo ea solummodo appetenda sunt domicilia, hi amandi conuentus, in quibus suam habet sedem spiritus uirtutum omnium, & gratiarum erogator: non mundus rerum alter illarum, quæ nos prorsus numini reddunt odiosos, quarumq; eæ duæ in primis cospiciuntur magis sunt, ac letales, discordia & ambitio: his enim feris è Christi uinea reiectis, quid non tutum? quid non Deo dignum? Idcirco subinfert Vates:

Cor

A *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.*

Id absq̄ dubio inter nos qui queat dicere, inuenitur nemo, præter illum, qui in Deum totus est raptus. Etenim miraculo persimile uidef̄ esse, si cor, & caro, alioqui spiritui rebelles, in id consentiant: sed ea est amoris uis erga Deū, & robur, ut cordis gaudium ab amore conceptū in ipsa quoq̄ descendat membra, faciatq̄ penē ex duabus dissimilibus naturis unum quoddam in terris cœleste, planēq̄ beatum: & id quidem per Deum illum uiuum, qui uitarum omniū autor est, sed præcipuē animæ, cuius ille uita est, quemadmodum sui ipsa corporis. Quocirca ipse de se sic suos alloquitur discipulos Dominus apud Ioannem: In mundo quidem pressuram habebitis, in me pacem. En uita animæ, pax scilicet in Deo.

Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, ubi reponat pullos suos: altaria tua domine uirtutum, rex meus, & Deus meus.

Hucusq̄ tertius huius psalmi uersus legitur ab Hebræis, quibus etiam non turtur, sed hirundo potius est. Suam enim causam hîc attenuat uocibus Propheta. Si quidem cum hirundini aut passeris is naturaliter mos sit, ut in hominū domicilijs suos struant nidos, labor tamen eorum sæpenuero cassus redditur, cum ab incolis ædium deturbatur. Verūm non propterea cedunt auiculę pertinaces, sed ab una eiectæ parte, in alia nouū incœptant nidi opus. Haud sic mihi, inquit, contingit, qui tua à domo fugatus, ab altari quoq̄ tuo, à sacris, à religionis pompa, ô domine exercituū, rex meus & Deus meus, longē propellor. Volunt nonnulli reticentiā, ut in magnopere mœrentib, sit, hîc esse: ac si diceret, hirundo ne passer ne sibi pullisq̄ suis etiam iuxta altaria nidificare permittitur: quid ego? Heu sortem meam omniū miserrimā. Altaria ipsa tua ne uidere quidem possum, cum tamē te meum dominū, & eum quidem potentissimū, meumq̄ regem, & Deum tandem esse uoluerim. Quibusdam uero uisum est, quòd facta de passere ac turture mentione, suis in extruendis nidis, in quibus tranquillē uiuant, sedulis & operosis, tranquillæ olim uitæ illi in mentem uenisse: proinde illud idem, quod in principio egit psalmi, exclamasse: Quàm dilecta altaria tua domine, quàm tranquilla religio, quàm puri cœtus, ô domine uirtutum, rex meus, & Deus meus. Cæterū hîc animus ab incorporeis rebus minimē auertendus est. Altaria quippe ad inuisibilem illum cultum, qui in corde transigitur, referenda sunt. Idcirco additum est:

Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.

Ecce quomodo beatos illos appellat, qui suam cum Deo habentes mansionem, cuius fabricator amor est, perpetuam laudandi Deum adepti sunt occasionem. Nulla quidem felicitas cum hac comparāda. Quid ultrā expetere debet anima? Quid in hoc fatis per se arduo & inquieto uitæ diuersorio in primis illi esse debet, si sui compos est, nisi ut illo in loco statuatur, in quo summa sit quies, pax, ocium, atq̄ extollendi Dei nomen, dilatandiq̄ illius cultum & religionē, necessaria quædam offeratur occasio? Is est sinus Ecclesiæ, in cuius complexu, cruento nimirum & spinoso, extinctus est autor uitæ: ob cuius necem uera omnibus, quę fide uiuit, restituta est uita. Obserua igitur quanta inest animæ felicitas, quę in Ecclesię gremio, quicquid occurrat, requiescit. Cætera enim uana sunt, & inquieta, ut in hæreticis uidere licet: aut in illis quoq̄, qui cum ueros se Abrahamæ filios cultu nescio quo testentur, nihil minus tamen, quàm fidem illam, qua nobis conciliatur pax animæ, referunt: sed continuis agitantur bellorum discordijs, ac perperuis ad tumulum usq̄ odiorum œstris. quod sanē ut dignē perpendatur, timeaturq̄, Selah huc attexitur. Itaq̄ non hi quidem beati, sed

Beatus uir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, in ualle lachrymarum in loco quem posuit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de uirtute in uirtutem, uidebitur Deus deorum in Sion.

Quid sibi uelint hi uersus, non difficile admodum uidetur posse intelligi, si de

C uiro illo simpliciter dici affirmemus, qui cum à Deo, ut par est, dependeat, uirtutum sibi gradus, quæ sunt ascensiones quædam in anima eò perueniendi, quò in ualle hac miserie, loco nimirum quem sibi ad lachrymas elegit, prudentissimè format. Verùm litera quæ est Hebræis, aliud innuere uidetur. Sic ferè omnes ex hebræo: Beatus homo, cuius fortitudo in te est, semitæ in corde eorum. hucusq; est uersus. Postea alium ordiunt: Transeuntes per uallem fletus, fontes ponent eam, atq; ita principium sequentis uersus è nostro, huic assuit, ad hunc modum: Etiam benedictionibus induetur doctor. seu, ut ex illo quoq; fonte transferunt nonnulli, etiam cisternas amicitiet pluuia. Volunt studium populi adeundæ domus Dei, & sollicitudinem, quam per semitas cordis significari opinantur, describi: hincq; puteos ad refocillandam multitudinem passim etiam in ipsa ualle lachrymarum, & fletus, nempe loco siticulis atq; arenis, effodiendos, cisternasq; & piscinas, in quibus pluuiales reciperentur aquæ, diligentissimè parandas: & sic illum, qui illud edocuerit cõmodum, omni ex parte, ut inquit Paraphrastes, diuinis muneribus, plebisq; laudibus ornandum esse. Et qui tales sunt, uirtutum adeò cumulum atq; incrementum accipient, ut apud Deum considere in Sion uidebunt. Vide quàm immensis extollendus sit laudibus, si quis alicuius publicè inuentor est cõmodi, qui cum Deo uno sedere loco appareat. Apparebit, inquit Felix, apud Deum in Sion. Verùm alio excutienda est sensu litera, alioquin obscura & dubia. Illis igitur qui uallem hanc mundi, in qua nihil est quod fletum nõ moueat, transire parant, semitæ in corde sunt: hoc est, diutius hinc cõmorari minimè expetunt, sed obnixè ad anteriora, ut ait Paulus, sese extendentes, de uirtute in uirtutem, de claritate in claritatẽ, tanq; à Dei spiritu proficiscuntur. Et hi quidem uallem ipsam sic arentem & mœstam, ponent fontes eam: id est, eam totam simul in dulcissimum conuertent aquarum fontem: nempe è crucis amaritudine suauitatem haurient spiritus. atq; rerum omnium istiusmodi, sanctæq; huius philosophiæ doctor est Christus, qui multis donorum ornatus gratijs & benedictionibus, è cœlo tanq; gigas ualidissimè exiens, in suos quicquid gratiarum in se habuit, id totum ferè profudit, ita ut iucundissimũ sit illos intueri de uirtute in uirtutem, de fide in fidem incedere. Atq; hoc sanè modo tandem doctor ille eximius Iesus apparebit apud Deum in Sion, hoc est, in fidelium conuentu, in tabernaculis, non peccatorum, sed fidei, in quibus pax unà cum castimonia suum habet diuerforiũ, cõmorabitur: fœdas interim impudicasq; superbiorum hominum habitationes execrans, atq; utpote in quibus omne inest malum, auersans. Ac demum, ne suis aliquando non præsto esse uideretur, sic in Propheta Patrem alloquitur:

Domine Deus uirtutum exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Iacob.

Ex his quæ dicta sunt, non tantum accensus Vates, quantum dolore atq; amaritudine animi, ob duas quidem res affectus, hanc interposuit orationem, simul & Selah. Ob unam sanè, quòd tandiu à Dei domo extorris esset: ob alteram uerò, quòd in spiritu præuiderat nullum fore, qui tam exactè, ut par est, diuinũ huiusmodi referret doctorem, quem benedictionibus onustum dixerat affuturũ. Id muneris illorum propriũ est, qui pascendis sponsæ adolescentulis præponuntur. Viderat, inquam, quàm longè à Christi uestigijs oberraturi essent quamplurimi, & ex his quoq; qui cum pastoris ac patris nomen sibi arrogent, nihil tamen minus quàm patrem aut pastorem præstant: imò acerbissimis onerati maledictionibus, totam hanc uallem mœroris & luctus, turbidissimis opplent paludibus cisternisq; dissipatis, ac grauius olentibus lacunis, quàm sint cadauera inhumata, exundare faciunt. Quid autem sit in illis, quod tam tetrum exhalet fœtorem, si interrogor, puto id esse superbiam. Quid igitur mirandum si hinc clamat uiri iusti anima: Domine Deus uirtutum, Deus potentissime, Deus misericors, exaudi orationem meam. Ausculta quid cor amarum intra se cogitet, & desideret, ô Deus Iacob.

Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui.

A Se Christum uocat Dauid, ob regiam unctionem: ad illum tamen respiciens Christum, in quo nos patrem elegisse, dilexisseque ante mundi constitutionem, asseuerat Paulus. In faciē. In, nō est in hebræo: sed simpliciter, respice faciem Christi tui: hoc est, faciem moestam, ac præ dolore demissam miseratus intuere.

Quia melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.

Is unus Hebræis uersus est. Dictio, abiectus, quanquam huc optimè conueniat, aliam tamen in hebræo habet significationem, nempe ad limen, seu ianuam federe. Sic quidam transferunt: Malo ostiarius esse domus Dei mei, quàm uersari in tabernaculis impiorum. Item Paraphrastes: Optarem magis accubare ad limen domus Dei, quàm habitare in splendidis impietatis ædibus. Sunt porro ex nostris, Deū scilicet speciali religione colentes, qui hunc uersum in secularium, ut uocant, hominū execrationem, tanquā illorum habitatio, sit habitatio peccatorum, iactitant. Sunt & ex illis, qui in nos hæc eadem: adeò mutuis nonnunquā nos inter nos dicerijs, impietatis arguimus. Pessimum id est morsuum genus inter Christianos. Ego enim, qui utranque uitam expertus sum, sic mihi persuadeo, nullam in terris impietatē tam execrabilem posse esse, quin per Christum queat abluī, ad cuius pedes, limen scilicet adeundi patris, malo equidem moestus federe, quàm mundi plausu per multa habitare secula in tabernaculis peccatorū ubiuis commorantium.

Quia misericordiam & ueritatem diligit Deus.

Illi uerò qui peccatores appellantur, crudelitatem, tyrannidem, iunctaque cum perfidia, mendacia & dolos.

Gratiam & gloriam dabit dominus.

B Illi contra inexorabiles, damnū, infamiam, contumeliam, exitium. Cæterum, misericordiam & ueritatem, in hebræo non est, sed ut uertit Felix, Sol & scutum dominus Deus. Alius item ex eodem fonte: Lux & securitas dominus Deus. Paraphrastes rursus: Est enim tanquam sol & clypeus dominus Deus. Dignæ perfectio istiusmodi sunt Deo denominationes, quippe qui Sol is sit, qui uitę lucem emortuis per peccatum animis infundit: clypeus autem, quoniam tela illa ignita, ut ea appellat Paulus, tum demonum tum odioforum hominum, à suis arceat. Atque eo sanè modo,

Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.

Quæ sit innocentia in hoc loco, Felix ex hebræo magis exprimit, sic uertens: Qui ambulant in perfectione. Quę rursus sit istiusmodi perfectio, uerissimè reddidit Paraphrastes: Qui ambulant, inquit, simpliciter. Nullum certè tam gratum potest esse Deo sacrificium, quàm simplex desponsata fidei annulo uitę conuersatio. Vbi sancta est simplicitas, ibi Deus, ibi perfectio, ibi uitę Christianæ summa ac finis. Ex qua quidem spiritus asseueratione illud absque dubio concludi potest, eos prorsus homines à Deo, qui simplicissimæ naturę spiritus est, alienos esse, quos simulatores, ac duplices suis in rebus agendis esse cernimus. Etenim longè hi falluntur, qui arte, non spiritu, res Dei, uti sunt animarum, tractandas esse opinantur. Sensus igitur elegantissimè à Paraphraste redditur: Non poterit, inquit, nō facere benignitatis suę participes eos, qui ambulant simpliciter. Et quidem qui ambulat simpliciter, confidenter ambulat, ait Salomon. Contra uerò, qui utitur mendacijs, hic pascit uentos. At tandem, quò rei summam absoluam,

Domine uirtutum, beatus homo qui sperat in te.

Exclamatio est, ab animo in Deum ob illius magnitudinis considerationē raptō, exiens. Atqui si hęc, uirtutum, gratiarum cumulum intelligas, nō falsus eris. Verum Hebræis, exercituum est, quam dictionem noster ferè interpres reddit, uirtutum: qua quidem uoce potentiam Dei infinitam intelligi uult Vates. Et est quasi eorum, quæ dicta sunt, epiphonema animæ, mortales omnes cupientis ad diuinæ religionis, quæ spei maximè innititur, cultum acciri. Ait itaque: O quàm

Cuerè felices hi sunt, qui spem omnem suam in te, qui potentissimus omnium es, collocant. Quid illi postea, qui te neglecto, corporeis caducisq; nituntur rebus? Infelicissimi illi quidem omnium, atq; lachrymarum amne deflendi. Tibi autem laus sit æterna, & gloria in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXV. Vincenti filiorum Choræ.

Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob.

Opinantur nonnulli, odam hanc suauissimam à Vate compositã fuisse, quò posteri, hi potissimum qui è Babylonica oppressione, in qua turpissimam seruiertur seruitutem, liberandi erant, quid Deo pro gratiarum actione cani posset, haberent. Doctiores tamen ex præcipuis hanc esse existimant, quibus Christi charitas in homines, propter assumptam carnem in mundo, aperte ostenditur. Etenim anteaquam Dei filius Christus Iesus homo factus uitam hanc, excepto peccato, miserandã & ærumnosam nobiscum ageret, mirum quàm duris tenebamur uitiorum errorumq; catenis innodati. Nulla unquam fuit captiuitas, ne ipsa quidem famosissima Assyriorum, cum illa comparanda, qua, tanquam fune colligati homines, sub mortis, nempe peccati aculei, iugo & uetustate premebantur. Nulla tunc erat quies, nulla, quæ uera esset, consolatio, nullum refrigerium, adeò cuncta in amœna erant, aspera, dira, nubilosa, atq; uti solent inculti agri, peccatorum dumis obsita, & ob spiritus inopiam planè emortua. Et tandem è summo ad terras delabens cœlo, sicut in uellus consuefcit imber, placidissimo nimirum illapsu, Dei filius, hunc uitæ campum alioqui sterilem fecundissimis irrigauit aquis, conuertitq; ad sese quicquid antea per peccatũ auersum fuerat. O immensum amoris argumentum. Ecce igitur, clamat Vates, terram illam ob Adæ lapsum maledictam, dirisq; detestatam, tuis sanctissimis denuò exornans benedictionibus, instauras, inserisq; si quid malis ab agricolis abrasum fuerat. Tuæ itaq; bonitati & clementiæ, non nostro studio, quod nullum erat, & merito, referri acceptum par est, quòd Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Aliàs diximus uerum Israël & Iacob pios homines esse, quorum terram, Ecclesiam, in qua unum tantummodo esse debet cor ac mens. Hæc est possessio Christi, idcirco ab ipso dilecta, & culta. Vnde ex hebræo sic uertunt quidam: Dilexisti domine terram tuam: seu, ut reddit Campensis, Reconciliatus es domine terræ tuæ. Iratus quippe erat Deus mundo ob infinita, quibus planè obruebatur, scelera. Verùm propriæ motus, qua uel amarissima condulcescunt, misericordiæ suauitate, reiectis prius illis, qui suapte sponte profligati fuerant, cæteris reconciliatus est. quocirca à spiritu inferitur, Auertisti captiuitatẽ Iacob: nempe electos, qui, quoniam Dei semen erat in eis, ad mortem peccare nõ poterant, à peccati lapsu asseruisti. Siquidem

Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.

Ecce sanctorum dignitas, quorum delicta perinde atq; si nunquã extitissent, obteguntur, Deiq; abstergitur manu, si quid contractum fuerat sceditatis. Quare beati hi à spiritu nuncupantur, quorum remissæ sunt iniquitates, & tecta sunt peccata. Quid felicius audiri posset, quàm si cui cœlitus dicatur, Remittuntur tibi peccata tua: quod æquè certum esse intelligo, ac si illum proprijs conscriptum in uitæ libro intuerer oculis. Ideo non iniuria additum est huic loco Selah.

Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ.

Dilucidius ex Hebræo, Continuisti omnem iram tuam: seu, ut uult Paraphrastes: Collegisti omnem iram tuam, quæ sparsa fuerat in nos. Continuisti, ne in furorem erumperet, indignationem tuam. Tunc sanè Deus suam omnem in sese collegisse comprehensisseq; uisus est iracundiam, cum iniuriarum, quibus uel in ipsa statim prima rerum molitione affectus fuit, immemor dixit: Non ultra percutiam omnem animam uiuentẽ, sicut feci, Mittam enim quem missurus sum, hoc est,

A est, meum delegabo filium, qui copiosissimis ornatus donis, homines adeo in aliam transmutet uiuendi rationem, ut pro iniurijs antiquis amorem mihi rependere condoceant. Tunc demum illum iram deposuisse, nedum mitigasse, uidimus, cum profecto ferè tremendo iudicij sceptro, obiectaq; maiestate, ac, ut sic dicam, uelato in se Deo nudus, atq; instar coloni, ut ait Hieremias, absq; diuersorio in terris apparuit Christus, proq; ense ac fuste, crucem secum attulit. Deferuit itaq; Dei ira in homine illo tenui & despecto, quem nihilominus postea in immensum creuisse montem, in spiritu uidit Daniel. Verùm quid nobis emolumenti allatum fuit propter sedatam iram in Deo? quid cōmodi, si denuò peccamus? si nouum in Deo excitamus furorem? Nos miseros. Vnde tot etiamnum cædes? unde quorundam etiam illorum, qui religioni purius, quàm è uulgo cæteri seruire uideri uolunt, uitæ turpitudine? Vnde odia? Sunt ne hæc placata in Deo contra nos irę indicia? Quid olim tranquillum sedatumq; numinis animum irritauit? nõne impietas? nõne amentia? nõne in periculis incogitantia, ne dicam inconsiderata despicientia, atq; ultronea in interitum præcipitatio? Ob huiusmodi quidem facinora, sed leuiora forsan quàm nunc sunt, clamauerunt patres nostri ad te domine, clamauerunt, inquam, & salui facti sunt: in te sperauerunt, & non sunt confusi. Silebimus ne nos deterioribus oppressi malis? acrius afflicti? periculosius à mundo, à carne, à tyrannis, ab ipsa demum uolubilitate fortunæ circumacti? Clamabimus certè, atq; inculcabitur & nos,

Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis.

Illud luce ipsa clarius, nullum propè nostrum esse ad assequenda cœlestia nisum & studium, nisi Deus in nobis suum infundat lumē, corq; alioqui stupidum atq; iners moueat, auersumq; à iustitiæ semitis reuocet, atq; ad se cōuertat. Tunc sanè uera animæ ad Deum fit conuersio per gratiã, quam lumen esse animæ diffiniunt. Cæterum salutaris noster, Hebræis est, salutis nostræ. quare is sensus erit: **B** Tu Deus, à quo quicquid salutis homo nanciscitur, deriuatur, conuerte nos: aliter conuerti, ut decet, non poterimus. Conuerte nos, inquã, atq; iram illam tuam nobis debitam, tuo à figmento remoue.

Nunquid in æternum irascēris nobis? aut extends iram tuam à generatione in generationem?

Num perpetuò, inquit, tua in nos defæuiet iracundia? num æternus erit furor? nunquid tuam protrahes è progenie in progeniem ultionem? Pessimè profecto res se haberent nostræ, si nostri nos in sordibus arbitrij à te proiectos marcescere sineres.

Deus tu conuersus uiuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te.

Cum interrogatione hunc legunt uersum Hebræi, quò superiori quoq; conueniat interrogationi. Dixerat enim: Nunquid in æternum irascēris nobis? Statim postea subiunxit, ut uertit Felix: Nõne tu conuertēris? uiuificabis nos? & populus tuus lætabitur in te? Alius uerò: Nõne redibis potius, ac restitues nos, ut populus tuus lætetur in te? En quomodo è diuina ad nos conuersione, uita homini, quę ex fide est, conciliatur. Viuificabis nos, inquit, tu, non homo, nõ uoluntas humana, non arbitrium, nõ ipsa capax diuinitatis mens. Hincq; plebs tua sancta, nempe ad te per te conuersa, in te solo, non in suis meritis, ut solent hypocritæ, solido perfundentur animi gaudio. Quàm uerum illud est, atq; in limine ædium superbiorum sesquipedalibus, quo magis conspicuum sit, inscribendum literis: Qui gloriatur, in domino gloriatur. Quare,

Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

Iam hinc Vates rei illius, à qua mortalium conuersio exoritur, durisq; insinuat mentibus uita, ac noua bene uiuendi inducitur forma, mentionem facit. Ea quidem è patris corde manans, misericordia appellatur: quanquã inter cætera, quæ secum attulit filius Dei in mundum ueniens, in crucis uexillo impressam esse uoluit. Hic itaq; Dei rogans sibi ostendi misericordiam Vates, Christum iam

c tandem in terris apparere rogat. Idcirco statim intulit: Et salutare tuum da nobis. hoc est, salutem tuam nobis, quæ tota in tui unigeniti uoluntate ac præsentia est posita, impartire. Interim uero,

Audiam quid loquatur in me dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor.

Is unus uersus est in hebræo, in quo ego quidem (ni fallus sum) totius salutis nostræ summam uidere mihi uideor: quæ in eo potissimū sita est, ut diuinis credamus pollicitationibus, unde solida dissipatarū mentium formatur pax & quies, ex qua sanctitas. Et hæc omnia quidem per Christum, qui fidei nostræ autor est, & merces. Audiam itaq; hoc est, illis omnibus quæ pollicitus est Deus (in me, non est in hebræo) firmam adhibebo fidem: quoniam pacem tranquillumq; animorum statum de plebe ea sua, quæ se illi gladio amoris iugulauit, loquetur: loquetur, inquam, super sanctos suos, eos nimirum, qui per illius uerbum haudquam indurantur, & sordescunt magis, ut solent impij: sed sanctificantur, atq; ad cor reuersi, in Deum curis ceteris omisis feruntur. Obserua Euangelicæ prædicationis uirtutem. Immensa quidem in illa, ac planè incomprehensibilia promittuntur: tu tantummodo audi, crede, præstolare, & sat est. Quòd certè per Dei uerbum sanctificari contingat animas, cui ignotū iam id est: Pater, inquit Christus, sanctifica eos, nempe qui conuertuntur ad cor, in ueritate. Sermo tuus ueritas est. O legem ad obtinendum Dei fauorem compendiariam & unicam, Etenim extra beatissimæ huiusce legis inductionem cæcutimus omnino, atq; in bonorum delectu hallucinamur: in ipsius quidem gremio positus est Christus, qui lux mundi est ac uita. Vnde igitur tenebræ: unde mors: a luce: a uita: Erramus si id credimus, neq; adhuc quid loquatur dominus Deus audimus.

Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.

D Sic Felix: Vtiq; prope est his, qui timent eum, salus eius. Hæc, ni fallor, in eos dicta puto, qui cum se Dei cultores, exteriori cultu testatū esse cupiant, nihil minus tamen agunt, quàm ut uerè id sint, quod uulgò ostentant. Nam cum Dei religio in eius maxime posita sit timore, ac iuncta cum trepidatione reuerentia illa, quæ ab amore proficiscitur, hi suo solummodo contenti uitæ fuco atq; impostura, scelestiorem nonnunquam habent animum, quàm illi, qui palam peccant. Vt cuncq; inquit, uera Dei religio apud complures esse uideatur, attamen in his solum illam habitare certum est, qui Deum sincera colunt pietate, uerenturq; ut patrem. quapropter Dei filius, qui solus gloria nostra est, ac uita, & in quo Deus habitat plenissimè, inter nos homines diuersatur. Numinis quippe præsentiam appellat Vates gloriã, uti uerè est: imò sola ea est, in qua nos gloriari iubemur. Sunt qui, in terra nostra, in Christo nostræ mortalitatis particeps interpretant, in quo pater sit, quemadmodū ipse in patre, ac nos in illo. Quæ maior gloria hac esse potest: Verum non me clam est, Dei præsentiam, nempe conditarū rerum gloriam, ubiuis gentium uixerimus, apud nos diuersari. Ibi dignitas, ibi sanctissimus uite odor, ibi pax, ibi iustitia, ibi, quantumuis occultè in antris latitemus, & misericordia, & ueritas: quæ omnia maiorem animæ conciliant gloriam, quàm si multimodis ornatus sis uirtutibus & scientijs, addo & magistratibus, absque Dei timore. Quocirca additur à spiritu,

Misericordia & ueritas obuierunt sibi, iustitia & pax osculatae sunt.

Impossibile quippe uidetur, ibi uirtutum omnium cumulum deesse, ubi libenter habitat Christus, quo in mundo corporeæ molis uelo, tanquã Sole tenui nube obducto, apparenteq; misericordia & ueritas obuix uicissim factæ sunt. Si quidem secum ille ueniens conduxit misericordiam, qua quæcunq; olim promiserat uerissimè præstaret. Atq; eo sanè modo iustitia quæ ex fide est, paxq; conscientiarum, mutuis sese amplexibus exosculantes, indissolubili conglutinatae sunt nodo. Pax quidem animi, iustitiæ fidei indiuidua tum comes facta est. En quadriga, in qua è cœlis euectus est Christus, En quàm arcè connexæ sunt, eo aduentante,

A aduentante, inter sese necessitudine uirtutes: quibus prius ad inuicem dissociatis ne illorum quidem nomen integrum audiebatur. Ad hæc,

Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.

Vide ô tu qui ueritatem Dei, ut inquit Paulus, in iniustitia detines, quomodo te omisso, ueritas, nempe uera, non ficta, ut tua est sanctitas, è terra, hoc est, à peccatore terrenis cupiditatibus immerso, egerminauerit. quin ipsa quoq;, quæ in Deo est iustitia, quæq; gratis iustificamur, è cælo abundantissimè effluxit. ita uerbum, prospexit, interpretantur. quanquam nil uetat, quin de benignissimo Dei intuitu in peccatores intelligamus. Etenim ipso nos placatis intente è cælis oculis, bona omnia, quæ hic iustitiæ nomine nuncupantur, accumulatisimè nobis proueniunt. Volunt præterea pñ quidam expositores, de sanctissimo hîc dici Mariæ partu, è qua homine, uti solet è terra flos & germen, immaculatus prodijt Christus homo. Vnde iustitia, ut inquit Augustinus, qua iustificarentur homines, è cælo prodijisse uisa est. Siquidem per Christum nostra omnis è sinu patris allata est purificatio.

Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum.

Ecce quomodo à diuino benignitatis fonte, terra hæc nostra cordis, alioqui per se infœcunda, dat fructum spiritus, respondetq; gratiæ, quæ è cælo tanquam ros purus, seu imber, lapsu in satis gratissimo, in agello animæ continuè depluit. Nulli dubium, quòd nemo potest accipere quicquam, nisi ei datum fuerit è cælo. Quemadmodum igitur terra, quam uomere grauiq; rastro subigimus, non fœcundatur, nisi Solis & pluuiæ adiuta beneficio, ac temperata: ita & cor hominis absq; Dei benignitate & clementia, fit sterile & infœcundum. Nam (quicquid de se suisq; uiribus philosophentur homines)

Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in uia gressus suos.

B Iustitia, inquit, Dei, hoc est, gratiarum immensitas, ante illum, quò nulla ei desit bonorum copia, ne' ue is erret, qui Deum timet, tanquam dux solers, ac fidus comes præcedet, atq; illius firmabit in uia pacis uestigia. Penè homo quamlibet gratiarum sit diues copia, in iustitiæ semitis puer est, nempe debilis, atq; ad firmandos gressus incertus ac titubans, nisi Deus, ueluti nutrix, aut mater anxia, ad lapsumq; pueri suspiciosa, illius pedes moueat, pedetentimq; ad uiriles assuefaciat passus. Itaq; iustitia illum, qui Deo charus est, præcedet, figetq; illius pedes in uia, qua ad amœnam Dei habitationē iter est. Et est hîc annoranda metonymia. Dicere enim uoluit, iustissimum quenq; coram Deo ingressurum, feliciterq; pedes in Dei itinere positurum, cum dixit per transmutationem, Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in uia gressus suos, nempe in uia iustitiæ, pacisq; ac fidei itinere. Quæ omnia diuinæ beneficentiæ dona sunt, atq; iter, quo ad Deum felicissimè transitur. Cui gloria sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXVI. Oratio David.

Inclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniam inops & pauper sum ego.

Oda hæc feruidæ mentis affectum, cum omnium, qui abiectis humanis curis atq; occupationibus, in Deum feruntur, ostendit, tum uel maxime Dei filij, qui unus Deus cum patre, ut inquit Augustinus, unus homo cum hominibus, orat in forma serui, qui oratur à nobis in forma Dei: orat pro nobis ut sacerdos noster, orat in nobis ut caput nostrum, oratur à nobis ut Deus noster. Hactenus uir sanctus. Atqui hîc uides quomodo diuina quadam immutatione, ac Dei in hominem, hominis item in Deum transitu, idem penè factus sit Deus & homo, creator & creatura, mors (ut sic dicam per excessum) & uita. Atq; hæc omnia quidem per Christum, quem dedit pater (ut inquit Apostolus) caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet, Quocirca idem pro nobis innocentissimus orat, qui &

c innocentissimus pro nobis crucem, unde omnis orta est piorum innocentia, atq; in Deum translatio, pertulit. Orat hinc igitur pro impurissimo purus, pro inquinatissimo sanctus, pro facinoroso, cœlestiumq; diuitiarum egentissimo, ipse innocens, ac non tantum diues, quantum copiosissimus bonorum omnium erogator, clamatq;: Inclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniam inops & pauper sum ego. Vidisti ne unquam, mi lector, excellentissimum quempiam oratorem ingenti ærumnosæ multitudinis agmine comitatum, uniuersalem pro sua re publica causam agere coram rege, aut magistratu? Se quidem unum ex illorum numero, qui miseri sunt, effingens, perinde aliorū exponit calamitates, ac si suæ essent omnino, simulq; cum cæteris mulctandus foret. Non secus quidem suis in purificandis tutandisq; amicis, agit misericors Iesus, pro quibus sanè, ut in hoc psalmo uidere est, se pauperem atq; inopem, hoc est, re omni humana prorsus nudatum queritur. Ait enim: Tu ô altissime, aurem tuam mihi, causam meam tenuè, uocèq; gracili, insufurranti potius quàm exponenti, quò me clarius intelligas, inclina, & me tandem exaudi: quoniã flebilem in modum afflictus, ope omni humana destitutus sum.

Custodi animam meam quoniam sanctus sum, saluum fac seruum Deus meus sperantem in te.

Duas enim huc affert rationes, quamobrem exaudiri debeat uir sanctus: cæteras postea, alteram quidem, qua se bonitatis ueræq; religionis studiosum: alteram, qua se Dei seruum esse fatetur. Quæ duæ in homine afflictio partes cõmiserationem, uel ipsi quidem hostibus mouere possent, nedum dominis naturaliter in frugi seruos beneuolis. Porrò sanctitas in hoc loco, ut in plerisq; alijs scripturæ locis, pro sanctitatis studio & cura sumi debet. Vnde Paraphrastes: Sit tibi curæ, inquit, anima mea, quia candido sum erga te animo. Necesse quidem est eum ipsum, qui se ante Deum aliquid rogaturus sistit, purum omnino esse, ac sanctitatis appetentissimū: alioquin impuro animo, atq; in diuino obsequio inertis, uix aliquando suum impartitur lumen iustitiæ sol. Verum si Christum spectes, se sanctissimum, imò sanctitatis distributorem, parum dico, ipsissimam sanctimoniam se rectè appellare poterit. Vide igitur quid dicat: Serua, inquit, mi Deus animam meam, quoniã nihil mihi antiquius est, quàm ut innocens sim, ac sanctus: quoniam insuper seruus tuus ego sum, & is quidem, qui non aliunde mihi uindico fauorem, præterquam abs te, mei curam habe. Quo alio niti debeo patrono? Te unicè diligo, te efflagito, tibi supplico. Idcirco

Miserere mei domine, quoniam ad te clamavi tota die.

Letifica animam serui tui, quoniam ad te domine leuavi animam meam.

Saxeus prorsus is esset iudex, qui huiuscemodi nõ flecteretur pñ pectoris precationibus. Duas rursus alias adducit rationes, cur flecti debeat æternus pater. Misereat te, inquit, mei domine, quoniam ab omni horrens animi torpore, tuum assiduè imploro subsidium. Ad hæc: Exhilara, te obsecro, afflictam hanc animulam serui tui, quoniam ad te, quamuis in sublimi habitantem, uotis affectuq; animi flagrantissimo pertingere elaboro.

Quoniam tu domine suauis & mitis, & multa misericordia omnibus inuocantibus te.

Iam patris animum in homines ob scelera cõmotum, ab eius laude placare intendit, non fictè id quidem, & adulatoriè. O mores, ô ætatem plusquam æream. Quid non adulationis præ se ferunt orationes mihi nuper, dum hæc cõmentor, ad legendum oblata: Stomachor, cum in illorum memoriam uenio, in autorcmine, quisquis is tandem fuerit, an in quorundam magis leuitatem, non dico, quibus uel falso, in ipsis uel usque ad nauseam laudatis, istiusmodi ab antiqua maiorum seueritate penitus degenerantia, chara sunt & grata. Quò, malum, tanta tam grauis confessus deuenit dignitas? Sed ad rem nostram. Suauis & mitis dictiones, quamuis in Deo optime conuenire uideantur, Hebræis tamen sunt bonus & propitijs, seu ut legit Fel. bonus & propitiabilis. ut sit sensus: Quoniam natura bonus es, hoc est, ad elargienda munera facilis & liberalis, atque ad peccata

A cata condonanda flexibilis, supraq; expectationem omnem omnium misericors erga illos, qui tuum implorant auxilium,

Auribus percipe domine orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.

Inculcat hæc anima, cui mora omnis in Deo longa uidetur. Horrendum profectò id esse iudico, mala quotidie increbrescere, augeriq; ærumnas: tardum uerò, seu nullum omnino extare subsidium. Id maximum sanè est opus fidei, intolera-nda propter Christum toleranter, imò uerò gratanter ferre. Vide igitur oratio- nis ardorem atq; exuberantiam. Auribus, inquit, percipe orationem meam. Suf- ficere sanè poterat dixisse, Audi. Aliam rursus addit exaggerationem: Intende uoci deprecationis meæ. Cur non solummodo, intende deprecationi meæ, & non attexere, uoci? Hæc sunt, ut dixi, maximè anxij animi indicia. Sed iam ad effectum fidei exprimendum descendamus.

In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.

Haud immemor, ait, præteritæ tuæ in me beneficentiæ, uel tum quidem, cum pœnas potius quàm beneficium demererer, iterum uarijs in angustijs constitu- tus clamare, tuumq; implorare auxilium audebo, sperans fore, ut quod è re mea esse iudicaueris, abundanter præstes. Certè

Non est similis tui in dijs domine, & non est secundum opera tua.

Neque dij gentium mortui, & manufacti, neq; ipsi quoq; in quibus plerunq; confidit uulgus, potentissimi homines, neq; angeli demum, eadem qua tu, pol- lent fortitudine ac potentia. Non queunt hi omnes uitam dare, ut tu: non iustum quenquam facere, ut tu: non ditare uirtutibus, ut tu. Quis ergo tecum conferen- dus? Nemo omnino est qui tua imitari queat opera, adeò longo à te, quicquid conditum est, disidet interstitio. Et quidem, ut alia omittā, tuo excitatæ spiritu,

Omnes gentes, quascunq; fecisti, ueniunt & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum.

Apertissimè hîc Vates gentium uocationem prædicat, quæ sanè inter admi- randa Dei facinora maxima omnium semper uisa est. Quis id unquam credidisset? quis, nisi Dei spiritus ductu, cogitationibus unquam assequi potuisset, filijs ab hereditate exclusis, facinorosos quosq; & hos quidem acerrimos Dei hostes, introductos, ascitosq; ad ea percipienda bona, quæ nunquam aut optassent, aut optare ausi fuissent? Sunt ne ista minimæ potestatis indicia, an maximæ? an infi- nitæ? an captum omnem cum hominum, tum angelorum exuperantis? Omnes itaq; gentes ubiq; per orbem dispersæ, quarumq; autor tu es, supplices ad te ue- nient, humiq; prostratæ, tui sanctissimi nominis maiestatem concelebrabunt, at- que ad cœlum usq; laudibus extollent. O immensurabilem certè Dei magnitu- dinem. Dicam, inquit, Aquiloni, da: & Austro, noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Non id quidem mirum, neq; si te intueor, ualde magnum:

Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus.

Cæteri uerò umbratiles & imaginarij. Quare, ô tu qui potes,

Deduc me domine in uia tua, & ingrediar in ueritate tua.

Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

Lucidius Felix ex hebræo: Doce me domine uiam tuam, ambulabo in uerita- te tua: unias cor meū, ut timeat nomen tuum. Paraphrastes rursus: Doce me do- mine uiam, qua itur ad te, ut ambulem confidenter per eam. Verbum porrò, læ- tetur, Hebræis est, aut unī, aut excita, aut coge. De lætitia uerò apud eos nulla fit mentio, quanquā suo & ipsa ornata est decore. Siue enim à diuino exciteris spi- ritu, siue tuum alioqui dissipatum cor uniat, siue etiam placidissimo traharis afflatu, semper tibi lætandum erit. Nullum quippe potest cum illo comparari a- nimæ gaudium, cum se sentit à Deo pungi, excitariq; ad intermissum iustitiæ stu- dium, atq; Deo uniri. Confidenter, inquit, tutoq; per iustitiæ ac ueritatis sem-

tas, in quibus syncerè omnia fieri par est, ambulabo, si tu dixeris, si docueris, si excitaueris, si cor distractum uniuersis. Istuc certè in terris felicissimum est uite genus, sic à Deo hominem instrui, ut nihil à uero fidei itinere deflectens, unitū semper habeat cor in Deo. Nam difficile omnino est animum in huius mundi curis immersum, uoluptatibusq; carnis affixum, posse in Deum, in quo tota inest perturbationum quies, transferri, atq; in eo lætari. Sunt qui sic, Ingrediar in ueritate tua, interpretantur: Non dubito quo minus mihi fides itineris comes futuris sis: id enim promissisti: tua igitur confusus fide ingrediar. Verum uide quam prudentissimè è solida grauiq; cordis lætitia, oriri faciat timorem erga Deum Vates. Lætetur, inquit, cor meum, ut timeat nomen tuum. Obstupescunt hinc opinor mundi sapientes, cum audiunt è lætitia metum nasci. Hi quidem, quid sibi uelint duæ illæ molæ in lege domini, superior & inferior, ignorant penitus. Fac igitur, mi Deus, ut uniatur cor meum in te, ne huc illuc propter tentationum acerbicatem distractum in fide uacillet: hoc sanè impetrato, in te gaudebo, te metuam, de te cantabo, &

Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum.

En sancti cordis unio cum Deo. En gratæ animæ promissio, ac uotum: cui nihil prius est, quàm ut Dei nomen sanctificetur, colaturq; ab omnibus passim, ubi cunq; degant, nationibus. Vis enim ea est pietatis, ut tantū de alieno unusquisq; gaudeat bono, quantum de proprio. Etenim cum uno uiuant corde, atq; animo electi, unum eos uelle, unum expetere, unum prorsus diligere, atq; eodem perfundi gaudio necesse erit. Quocirca cum uideris hominum coetum in uaria scindi consilia, uariq; appetere & amare, ibi per me fateri licebit, nullam esse pacem & unionem, ideoq; neq; Deum, neq; boni cuiuspiã uestigiū. Obserua itaq; quid hinc credentium multitudo, cuius unum tantummodo factum sit cor, de se æquè, ac si unus duntaxat esset homo, asserat. In toto, inquit, corde meo, nō dissipato, in uariasq; scisso, uti solent hypocritæ, persuasiones, & qui immensis cupiditatibus obnoxij sunt, te celebrabo, nomenq; tuum perpetuò, cum uerbo, tum uita ac moribus, magnificabo, efferamq; etiam inuito mundi supercilio, ad coelos usq; intrepidus. Vellem profectò ex hac sanctæ animæ pollicitatione ac uoto, condoce fierent hi, qui in templis se Deo laudes canere arbitrantur. Qui interdum, bone Iesu, tumultus: quæ inter psallendum commiscentur turbæ: qui strepitus uagæq; animæ dilacerationes: quæ odia: quæ simultates sacris, tanquam diuinum Selah, interferuntur psalmis? Glorificabo, inquit, nomen tuum, non proprium, non amicorum, non affinium, & id quidem quoad uixerò:

Quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiori.

Infernus hic inferior (ne aut de limbo patrum, aut subterraneis inferorum tenebris modò philosophemur) pro extremis periculis, in quæ nonnunquã conijcitur anima, sumi debet. Vnde Paraphrastes: Quoties, inquit, uersabar in periculis, etiam summis, tu me eripuisti, & animã meam ueluti ab inferis ad superos reuocasti. Idem fermè est, quod alio in loco de se asserit Vates: Domine, inquit, eduxisti ab inferno animam meam. Quòd autem infernum inferiorem appellet, profopopœia est, mirè admodum rei efficaciam exprimens. Cæterum misericordiam magnam in Deo uocat, ob magna hominum scelera, quæ adeò in immensum creuerant, ut penè diuinam superasse clementiam uiderentur. ait itaq;: Misericordiæ tuæ erga hominum genus immensæ non parua quidem extant indicia. Quoties enim ego (ut pro omnibus semel dicam) extrema in pericula coniectus essem, tu me, tanquam ab inferis ad uitam restitutum, in securo collocaisti fidei sede. Et ut quidem multa, quæ infernum plusquàm inferiorem præ se ferunt, omitam, illud molestissimum omnium non tacebo, quòd

Iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium quasi erunt animam meam, & non posuerunt te in conspectu suo.

Aptius latina usus esset locutione latinus interpres, si coetum, aut concilium,
aut

A aut turbam quoque, ut reddit Paraphrastes, uertisset, non synagogam. Ad hæc, iniqui qui dicitio, Hebræis maiorem habet energiam, quam si simpliciter legas, iniqui. Superbi, uertit Felix. Alius, uiolenti. & est sensus: Violenti quidem homines, quique nullo rationis utuntur fræno, ut ferè est uulgus, in me conspirauerunt. Sed id parum forsan uideri posset, nisi & ipsi quoque multitudinis primates, ipsi principes, ipsi pastores, meam mihi adimere uitam, aut saltem traducere, nulla habita tu ratione, moliti essent. Heu insaniam: non proposuerunt, inquit, Deum in conspectu suo, sed mundum. Id extremæ profligatæque dementiæ signum est, omni abiecto Dei timore, impudentissimè peccare. Quòd certè aliquando uiolentorum hominum turba, uirum quempiam bene moratū, odio, sicisque, ueneno, aut maledictis incessat, non est adeò incredibile, quin credi possit: at ab ipsis primarijs hominibus, à magistratibus, ab ipsis denique multitudinis patribus, è quorum uita, tanquam à uirtutum omnium archiuo, suam cæteri sumere debent uiuendi normam, sæuitiam atque odium prodire cernere, quis, nisi ipsemet ipsorum experiretur immanitatem, unquam crederet? Sic sanè male habitus fuit Christus in terris, non solùm à uulgo naturaliter nouarum rerum cupido, uerumetiam ab ipsis synagogæ dynastis, à pontificibus, à scribis, à sacerdotibus. Vide igitur perfectam crucis imaginem, o tu, qui Christum imitari cogitas. Hi nempe qui tales sunt, ut dixi, duri, crudelesque appellari debent,

Et tu domine Deus miserator, & misericors, patiens, & multa misericordia, & uerax.

Piæ quidem uocis memoria delectatus interpret, ter misericordiæ, cum non opus esset, usus est dictione. Siquidem Hebræorum interpretes ferè omnes, una tantummodo contenti misericordiæ uoce, sic totum transferunt uersum: Tu domine pronus es ad misericordiam, propensus in beneuolentiam, tardus ad iram, bonitate & fide effluens. Ad fidem, inquit Campensis, propensissimus es. Da mihi igitur Christianū ita, ut hinc illum desiderat spiritus, affectū, sed cum primis **B** principem ac præsulem, nihil illi ad Christianæ uitæ perfectionem deesse dicam, iuraboque Deum illum esse, non hominem. Secus uerò, neque illi dominij sceptrum, neque huic animarum tutelam rectè traditam asseuerabo. At suis hi, postquam sic uolunt, agitentur animi permotioibus ac turbis: tu domine

Respice in me, & miserere mei, da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.

Neque Græci neque Hebræi codices habent, imperium, sed aut robur, aut fortitudinem. Cæterum dicens filium ancillæ, auget seruitutis conditionem, quæ in uerna despectior esse solet, quam in simpliciter seruo. Sensus itaque erit: Tu qui auersus à me, tanquam iratus dominus, longè aberas, redi placatus, sedatoque me respice animo, ac uires suppeditans serua me, non tam seruum tuum, quam uernam despectum & miserū, nempe filium ancillæ tuæ, non liberæ. Hinc mihi quoque hoc modo orare fas sit: Te Deum hinc meum inuoco, beneuolo me intueri aspectu & iucundo, & ad me, qui procul ob peccatorum meorum sceditatem offensus aberas, redi. Da puero tuo animum, da uires, da suisque imperium, da robur, da tui fauoris, in quo omnis inest gratiarum uis & potentia, magnitudinem, ac serua filium ancillæ tuæ, matris nostræ Sion, quæ est credentium Ecclesià, & quæ tibi liberam seruit seruitutem. Non desunt qui hæc ad Christum referentes, mundissimum beatæ Virginis partum à Vate præuisum fuisse arbitrant, quæ, multis prius ultro citroque habitis cum Angelo uerbis, se ancillā tandem domini testabatur, dicens: Ecce ancilla domini. Sanctissima planè hæc est opinio, Vatisque spiritu dignissima: atque adeò magis id quod statim intulit,

Fac mecum signum in bonum, ut uideant qui oderunt me & confundantur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me.

Tota quippe uita Christi, conceptus, natiuitas, consuetudo, doctrina, crux, tandem & mors, mirabile fuerunt Dei beneuolentiæ signum, non illud quidem cui contradicturi erant Iudæi, sed in bonum, sed cui par fuerat, tanquam bonorum omnium scopo, adherescere homines. Atqui signum olim Cain sceleratissi-

emo datam fuit in malum, hoc est, ut Dei indignationis atque iræ, in illo iudicium foret: contra uero Seruatori nostro in bonum, quod diuinæ beneuolentiæ atque amoris erga homines admonerentur hi, quos signauit Deus, ut inquit Paulus: Et dedit pignus spiritus in cordibus eorum: cæteri autem contabescerent, uidentesque obstupescerent. Ecce hic positus est, inquit senex ille sanctissimus, in multorum ruinam, & in resurrectionem multorum, & in signum, cui contradicetur. Ait igitur: Mi pater, signum aliquod tuæ erga me æde beneuolentiæ, quod hostes mei uidentes pudore afficiantur, dicantque uicti, te meum semper esse consolatorem. Est ne, mi lector, mediocris ea Dei amoris erga nos significatio, cum ab improbis mille una die lacesiti iniurijs, perstamus intrepidi, nihilque minus in hoc mundo ueremur, quam ob sceleratorum hominum impudentiã & linguas, à pace animi, quam per Dei benignitatem adepti sumus, deturbari? Certè uerius illud est, quam quod multis illustrari debeat, quod qui Deo adhæret, unus spiritus cum illo efficitur. Cui laus sit perennis in secula seculorum. Amen.

PSAL. LXXXVII. Filiorum Choræ,
Psalmus Cantici.

Fundamenta eius in montibus sanctis.

Oda hæc sanequam parua, sed non minus obscura, quam mirabilis, maximam præbuit occasionem expositoribus dicendi, & de his quoque, quæ tametsi pia esse uidentur, non nihil tamen à Vatis mente abesse deprehenduntur. Solidos certè deamat sensus sua in doctrina spiritus, non nutantes, non cum Iudæorū risu indoctos & frigidos. Videtur hic mihi Vates illorum morem seruare uoluisse, quibus, cum præclarissimi alioqui sint poetæ, nonnunquam stricto argutoque poematis genere, ut sunt Epigrammata, lusisse libuit. Psalmum Cantici appellabant antiqui cantionem illam, quæ instrumento incepta esset musico, sed uoce actutum humana, secundo quoque loco, intercepta. Quem quidem morem etiamnum seruare templorum choros cernimus, tum aliàs, tum cum ad beatæ Virginis canticum in uespertinis laudibus peruentum est. Mirabili plenus is est ecstasi psalmus: quare à sensibus, ut sic dicam, mihi exeundū est, si ad ea quæ in illo obteguntur mysteria, mente saltem, simulac calamo nequeo, attingere cupio. Semel Dauid uenturæ felicitatis in Christo atque eius Ecclesia magnitudinē cogitans simul & admirans, uictusque rei immensitate in hæc de improviso prorupit uerba: Fundamenta eius in montibus sanctis. Vide ad quæ alia referenda sit dictio, eius, nisi ad ea, quæ prius sanctissima quadam ratiocinatione uoluerat animo propheta. Iam illud in primis dicendum, suo more Vatem è manufacta Hierusalem, quam in collibus sanctis, nempe Sion, Moriah, atque Oliueto sitam fuisse asserunt autores, ad cœlestem, quæ est mater nostra, ut inquit Paulus, transitum facere. Idcirco montes sanctos uocat ob præcipuam Dei religionem & cultum. Ibi quidem erat templum, ibi arca, ibi certissima dabantur à Deo responsa. Verum penè nulla illa uetus fuit sanctitas præ illa, qua per Christi præsentiam non tantum Iudæam, quantum uniuersum terrarum orbem ornamandum esse præuidit Vates. Ait itaque: Fundamenta eius, nempe alterius Hierusalem, in montibus, non illis quidem terrenis, in quibusque crucifigendus est autor uitæ, sed sanctis, sed puris, in cœlis nimirum, ubi habitat diuinitas, iacta sunt. Etenim ex spe ac fide in Deum, eiusmodi surgunt pietatis ædificia. Quare non absque ratione Ioannes sua in apparitione fatetur se uidisse ciuitatem sanctam Hierusalem nouam de cœlo descendisse. Porro quam aliam ciuitatem putas expectasse Abraham, quando expectauit, ut inquit Paulus, fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor esset Deus? Quod si certè rem diligenti perpendamus spiritu, nullum aliud beatissimæ huic urbi statuemus fundamentum, præter montem eum, quem eleuatum super omnes colles testatur Esaias, qui Christus est, pulcherrimi etiam huius ædificij fabricator. Vnde quoniam fictor suum amat figmentum,

Diligit

A Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.

Quid ni tanti faceret Deus Sion, ut illā magis diligeret quā cunctas Iudæorum ciuitates, atq; habitationes, quandò illa cunctis religionis obseruantijs, legisq; præceptis, ritibus, cæremonijs, præponenda esset? cuiusq; tandem bafes suū fore unigenitum decreuisset? O mirum nostrę urbis edificium, cuius fundamentum Christus est, amor nimirum patris, atq; uniuersalis ad omnes charitas. Quid, oro, structuræ? quid ædificij ab huiusmodi sperare debeam fundamentorū pacis primum, ueniæ, placationis, clementiæ, atq; hæc omnia, amor unus. Ecce quā breui assertione, quales debent esse parietes Ecclesiæ, tecta item & columna, penè descripsit spiritus. Vix enim illum ad Ecclesię structuram pertinere dixerò, qui quamuis sexcentis illitus sit sacramentis, uarijsq; adornatus uirtutibus, cœlestium quoq; rerum gratijs ac donis illustratus, elato tamē sit animo, atq; impuro. Sanctum quippe fundamentum, sancta requirit ædificia, ut eadem planè sit totius fabricæ ratio & textura, quemadmodum unum esse uoluit Deus sui unigeniti in terris corpus, quod est Ecclesiā credentium. Vnde non immeritò exclamat Vates:

Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

Portæ Sion (quod penè exciderat) pro tota ipsa ciuitate, atq; illius munitione & robore sumi debet. quod & de portis inferorum intelligi oportet, quandò, inquit Christus, portæ inferi non præualebunt aduersum te: id est, munitiones, machinæ, artesq; inferorum minimè in te præualebunt, etsi te quatiant. Itaq; suam Ecclesiā diligit Deus ardentius, quā unquam dilexit Sylo, in qua arca fuerat: seu Hierusalem, in qua templum: Hierusalem, inquam, illam ueterem prophetarum interfectricem, & de qua sic uaticinatur dominus Iesus: Venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui uallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undiq; & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem. De nostra uerò sic: Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Ergo merito gloriosa dicta sunt de te, ô ciuitas Dei. Dixerunt quidem scriptitaruntq; de te olim scriptores ueteres illi præclarissimi propheta, subindèq; Apostoli, qui omnes te matrem illam cœlestem, & sponsam à Deo ornatam appellarunt, quæ illi filios ex omni passim orbe collectos pareres, non quidem semine humano, sed illius spiritu & uerbo, qui sponsus est, conceptos, quem admodum illius unigenitus è pura intemerataq; cōceptus est uirgine. Selah huc interiectum nos admonet, nihil unquam in terris fuisse, neq; esse posse, tam plenum gloria & dignitate, quod inferius non extiterit Dei ecclesia, in qua ipse habitat rex gloriæ Christus Iesus. Ex hebræo quidam sic legunt: Gloriosa loquitur in te, ô ciuitas Dei: nempe Christus sponsus, qui sic effari de sua sponsa incipit:

Memor ero Rahab & Babylonis scientium me.

Ecce res noua, ecce præclara illa & gloriosa, quæ in te loquitur sponsus, ô cœlestis Hierusalem. Ecce tua à Deo, ô sterilis, quæ non paris, stupenda fœcunditas. Quid? O inenarrabile Dei consilium, ô mentem puris animis tantummodo cognitam. Ecce quomodo aceruatim concurrunt homines.

Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic.

Sub nomine quidem memoratarum gentium, quæ Iudæis inter cæteras orbis nationes, hostes fuerant infestiores, & magis cognitæ, totas per uniuersum latè orbem sparsas intelligi uult gentes, quæ ad fidem Christi, spiritu Dei cooperante, acceleraturæ erant. Siquidem haud multis post seculis ipse dicturus erat: Ite in uniuersum mundum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Ait igitur: Memor ero etiam Rahab & Babylonis, hostium nimirū populi mei inexorabilem, quorum antea immemor fueram: eosq; me agnoscentibus, fidèq; colentibus annumerabo, ut unum planè sint corpus cum his, quos ab æterno, ut me agnoscerent, à mundo secreuit æternus pater. Ceterum Rahab appellatiuū nomen

C esse asserit diuus Hieron. quod superbiam interpretatur. quare nonnullis uisum est ex hebræo transferri posse, Aegyptiorum. Idem quoq; Chaldeus, qui uice Rahab, Mezraim scribit, quæ dictio Hebræis Aegyptum sonat. Mizraim fuit filius Cham, à quo perinde originem atq; nomen sortiti sunt Aegyptij. Rursus alienigenæ, Palæstini, seu Philistæi, Hebræis sunt. quare is erit sensus: En nouum consilium, ac penè incredibile: Gentes mihi rebelles, atq; hostili in me animo, ut sunt Aegyptij, Babylonij, Palæstini, Tyrj, Aethiopes, meos inter filios connumerabuntur. Hi quidem fuerunt illic, hoc est, ut uertit Symmachus, nati sunt in Sion, nempe per inuouationem uitæ: nam in Sion primum natus est Christus, ex quo pij suum nacti sunt ortum: hoc est, in Sion innotescere mundo occæpit fidei autor, atq; subinde à discipulis illum annunciari uniuersus ferè audiuit orbis. Ideo Felix, atq; adeo ceteri ex hebræo sic uertunt: Hic natus est ibi. Paraphrastes item: Accurrent propterea, quòd insignis ille natus sit ibi, nempe à prophetarum uaticinijs promissus, expectatusq; ab omnibus & desideratus.

Nunquid Sion dicet, homo & homo natus est in ea?

Ex hebræo: De Sion dicetur, uir & uir natus est in ea. hoc est, unusquisq; qui natus est ex spiritu & aqua, in ea natus est, nempe ut sit Dei filius, ac cœlorum ciuis. Vir & uir, pro unusquisq; ponitur, ne hîc modò de duplici in Christo natura philosophemur. Etenim in Ezechiele legimus: Homo homo de domo Israël, qui posuerit immunditias in corde suo. Id est, quicumque ex Israëlitis, quisquis is tandem fuerit, qui conceperit immunditias in corde suo. Digito itaq; quasi hî commonstrabuntur, audientq; in uulgus, Ille & ille natus est in ea. Nec mirum quidem: nam

Et ipse fundauit eam altissimus.

D Ipse quidem altissimus tam insolite mundo renascentiæ fundator fuit: ipse, inquam, non humanum ingenium, non sanctiras, quæ nulla erat, illius strauit fundamentum, quæ uis est spiritus in Deo. Etenim quis unquam sibi persuasit sese ex se uenire posse ad Deum, nisi à Deo tractus? Ipse igitur nobilissimæ structure fidei fundamentum est, progressus item, & consummatio: & qui

Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea.

Felix sic: Dominus numerabit cùm scribet populos: hic natus est ibi. Quid sit, numerabit, exponit Paraphrastes: Côm memorabit, inquit. Alius rursus: In annales populorū referet, quòd insignis ille natus sit in ea. Efficiet, inquit, dum recensabit populos, ut côm memoretur, quòd mirabilis ille & stupendus omnibus, in ea natus sit. Summa, ait quidam, totius scripturæ est, Christum natum esse Ecclesiæ. Cæterùm scripturæ eæ Dei, in æterna immotaq; illius mente tanquam in libro exaratæ sunt: in quo sanè quotquot seruantur, hî enîmuero qui in Sion ex fide Iesu Christi renascuntur, sunt scripti. Et id potissimū, quia insignis ille orbis instaurator in ea natus, felicissimæ istiusmodi renascentiæ autor est. Verùm ne noster quoq; suo fraudetur sensu interpres, sic dici posset: quòd dominus narrabit, seu pronuntiabit, prout scriptum inueniet in scripturis populorum, hoc est, in libro uitæ, in quo scripti sunt credentium populi, atq; eorum principes in primis, qui sic præcipua à Deo nuncupati sunt electione, nempe Apostoli, ac doctores, qui & ipsi fuerunt, seu, ut melius ex græco reddi posset, qui generati fuerūt in ea. Sed primus sensus mihi uerior uisus est, magisq; spiritui, atq; his quæ sequuntur, conueniens. Hîc additur Selah.

Sicut latantium omnium habitatio est in te.

Argutissimo inceptū exordio epigramma, argutiori clauditur fine. O Sion, inquit, ciuitas Dei, habitatio est in te, nō mœroris quidem, ut sunt pleræq; huius mundi ædes, sed gaudij, sed æterni, ob sedatas conscientias, tripudij. Atqui bona istiusmodi omnia, in sinu Ecclesiæ perdurantibus proculdubio in hac quoq; uita, nedum in futura, contingunt. Verùm non omnes qui sacra intincti sunt unda, sacramentisq; initiati, in Ecclesiæ gremio, in quo perfecta inest pax, & in quo
spirituales

A Spirituales audiuntur cantiones, choriq; illi ducuntur cœlestium consolationum plenissimi, qui ab amore profecti, in amorem tandem adeo ardentem combusti resoluunt, ut planè nihil in terris, quod suum esse uelint, præ se ferre queant, præter tenuissimos corporeq; huiusce mortalitatis cineres, uerè esse, & cōmorari, non audeo dicere. Nego igitur quempiam, quamuis altè in uirtutum apice collocatum, aut religionis nomine insignem, intra Christi ulnas, in quibus sita est mortalium omnium beatitudo, locum habere, si conscientiaē stimulis punctus & discerptus, nullum sentit spiritualis lætitiæ gustum: quem in eo potissimè positum esse, & ducimus, & aliquando experti sumus, cum quis ita unitus est Deo, ut quicquid Deum non referat, pacem scilicet, concordiam, dilectionem, mansuetudinem, pudicitiam, munditiq; neglectum, contemnat. Perfectissima quidem à suis expectat Christus. Quod si porro hæc exactè nimium à me requiri putes, atque ob id in hunc tenuem Christi seruum excandescas, cur tuam interim non reprehendis ignauiam, ô qui tua, nescio qua, contentus perfectione, nihil iam fari libet præterquam, templum domini, templum domini, templum domini: Heu frigidus mei cordis (ne de alijs dicam) persuasiones. Certè extra Christi doctrinā ac uitā, non est salus, Cui honor sit semper, & benedictio in secula seculorū. Amen.

PSAL. LXXXVII. Canticum psalmi filiorum Choræ.
 Vincenti, super infirmitatem ad humiliandum,
 eruditium Heman Ezraitæ.

Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te.

Duobus quidem cantoribus, Heman scilicet, atq; ex posteris Choræ uni, iussu fuerat à rege, ut hanc cōmiserationis plenam, alternatim, ad exprimendum Melsiæ infirmitatem, atque in terris cruciatus, occinerent odam. Volunt Hebræi Hemā, qui fuit inter Leuitas sapientissimus, ex sui nominis conscriptione, quæ planè eadem est cum primis literis tetragrammaton, quæ, ut exponunt Cabalists, Melsiam significant, Christum omnino referre, qui se humiliavit usq; ad mortem, propter mortalium salutem. Cuius sanè mortis crudelitatem adeo mœstè deplorat Vates, ut nullam penitus admittere uideatur consolationem: quod in alijs eiusdem argumenti psalmis minimè factum esse cernimus. Illi enim læto ferè clauduntur sine, in hoc uerò iacent omnia. Quod sanè cum considero, meam non queo non maximopere execrari, ut sic dicam, incogitantiam, qui tam stupidus sim, ac mei ipsius obliuiosus, ut afflicto sub capite & cruento deliciarari audeam, atque tam imprudenter meam instituere uitam coner, ac si ipse pro se, haud pro me, cruci affixus esset Christus. Quocirca cum hæc, quæ in hoc psalmo, tanquā in crudeli tragoedia, dicuntur, cōmentari incipio, totus contremisco, quippe qui nullo adhuc me sentiam affectu permotum, qui uel minimam tam extremi doloris partem referat, quem pro me mei amantissimus subiit Iesus. Scribam tamen, illorum morem sequutus, qui quæ ignorant scribunt. At non ignorat pro me, qui uice mei despectissimus omnium factus, clamat: Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te. Dauid Kimhi Hebræorum doctissimus, fatetur titulorum uerba & sententias incognitas omnino esse: prætermisis igitur incognitis penitus, minus incognita tentemus. Domine Deus, uide tenerum filij in patrem animum, atque affectum: uide, inquam, firmum Christi in orando propositū. In die, inquit, clamaui, nocte rursus à clamore non destiti: atq; id quidem coram te, cui mei cordis arcana notissima sunt. Abijcēsne me filium tibi obsequentissimum: innocentem: absq; ulla causa ab improbis afflictum: O certæ salutis meæ autor, meos exaudi gemitus ac suspīria.

Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam.

A cordis radicibus nimirum euulsam, confusam, meticulosam, atque ut sic loquar, exanguem. Tu excelsè, tu supra omnem altitudinem immense, aures tuas illas ad audiendos humiliū gemitus faciles & benignas, ad pauperem tenui spīri

C turac uoce suam enarrantem indigentiam, inclina, accedatq; intrepidè in conspectu tuo, alioqui formidabili, mea à consternato animo dimanans oratio.

Quia repleta est malis anima mea, & uita mea inferno appropinquauit.

Infernus hîc, ut aliàs quoq; diximus, est sepulchrum seu fouea. Adeò se ærumnis atq; aduersis oppressum fuisse fatetur, ut nihil iam ab his, qui mortui in sepulchris conduntur, dissimilis esset. Ad saturitatem, inquit, ac nauseam usq; plena est tormentis anima mea: hoc est, in his ferendis impar prorsus facta, ad tumulum usq; peruenit. Idcirco

Æstimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio.

Vltra non procedit uersus Hebræis: & est ferè idem, quod de descensu in foueam dixit: nunc illam lacum appellat. Anxiæ nimirum animæ indicium uerba hæc sunt, & querimoniæ: & est sensus, ut elegantissimè exponitur à Paraphraste: *Habitus sum, inquit, unus è numero eorum, qui iam iam corruituri sunt in barathrum: æstimatus non pluris sum, quàm homo suis uiribus omnibus destitutus.*

Inter mortuos liber, sicut uulnerati dormientes in sepulchris, quorum nō es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt.

Liber tandem, inquit, à malis, quibus æquè exanguis inter mortuos iaceo, atq; solent hi, qui uulnerati, prorsusq; extincti iacent in sepulchro, quorum memoria iam extat nulla, factus sum. Vide quàm latè interdum querelis frænum laxet homo in angustijs positus. Sunt qui uocem, liber, ad mundi referant negocia: ut sit sensus, se omnino liberum, propter mortem, à mundi curis & negocijs: hoc est, se prorsus extinctum esse. Nam certè qui seriò moritur, ab omni penitus mundi cura liberatur, eo sanè modo, quo ab Apostolo dictum esse uolunt, tandiū Romanos liberos à iustitia extitisse, quandiu peccatis paruissent. Caterùm quòd ait, quorum non es memor amplius, de uita hac intelligi oportet, cui nunquam restituenti sunt, ac si omnino à Deo abiecti essent. Vnde illud est, quo queritur, ipsos de manu Dei repulso esse. Ad hæc,

Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in umbra mortis.

Extrema aggregat mortis mala, quæ profundo puteo, seu lacui, obscuroq; loco & tenebroso comparat. Nec quidem, inquit, mihi solis lucem, alioquin omnibus cōmunem, præ mentis confusione atq; horrore, aspicerè integrum est: in profundam omnino inferorum caliginem ac noctem coniectum me esse sentio. De umbra mortis aliàs admonuimus, declarauimusq; quid sibi uelit istiusmodi loquutionis genus. Mala quidem huius mundi perinde mortem comitantur, ac solet umbra corpus.

Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.

Heu turbidam, planèq; confusam hominis mentem. Aspice ad quantam interdum adigatur desperationem, propter acerbiteratam persequutionum, anima, ut Deum rem tam mortalibus salubrem contra se furere suspicetur. Super me, ait, confirmatus est furor tuus: hoc est, totā tuā in me adeò effudisti indignationē, ut nullum iam supersit malorum genus, quo me non afflixeris. Quæcunq; enim mala, quæ homini in carne posito contingere possunt, ea omnia in me proiecta esse uideo. Quis hîc suam non exhorreat fortem? quis sibi hîc non timeat, simulac innocentissimum Dei filium tam anxie suum exprimere mœrorem audit? Non immeritò certè à spiritu additur in hoc loco *Selah*, uel id magis adeò, quòd statim subinfertur,

Longè fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationē sibi: traditus sum, et non egrediebar.

Conclusus sum, inquit Campensis, nec uideo quo pacto explicem me. Verba sunt animæ, suam ualde exaggerantis miseriam, quæ atrocior hoc esse solet, quò quis extremas in calamitates prolapsus, & amicis, & ipsis quoq; intima sibi necessitudine coniunctis, despectui habetur ac nausæ. Quod sanè Christo contigisse in terris, & scimus, & ut horrendum consueuimus spectaculum, execratissimus, querimurq; non eousq; etiam nos in crucis suauitate profecisse, quin pro
Christi

A Christi nomine atq; amore, contumelias subire exhorreamus. Vide aliam domini tui afflictionem:

Oculi mei languerunt præ inopia.

Præ inopia, Hebræis est, præ afflictione, seu dolore, ut reddit Paraphrastes. Alij uerò nō ineptè sic uerti posse arbitrant: Deiecta est præ afflictione facies mea: ut ferè idem sit loquendi modus cum illo alterius psalmi: Turbatus est à furore oculus meus. hoc est, facies mea præ amaritudine tabida facta est, & cadauerosa. Hæ sunt quidem certissimæ doloris notæ, pallor, macies, languidi depressiq; oculi & moribundi: ad hæc, suspiria, gemitus, crebrèq; atq; anxie ab imo extractæ peccatore uociferationes. Quare non iniuria additur:

Clamaui ad te domine, tota die expandi ad te manus meas.

Ad illorum nimirum morem, qui ob diutinos uitæ cruciatus, illd & oculos & manus, nedum uocem atq; animum dirigunt, unde spem sibi salutis fore certam sciunt. Tota, inquit, die supplicabundus ad te protendi manus, dicens:

Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi?

B An hic loquatur Christus, caue dubites. Sic Euthymius: Lege humanæ naturæ formidat Christus mortem, & rogat se diutius uiuere. Etenim persuasum habent sancti Dei uiri, nullam aliam ob causam expetendam sibi esse hanc uitã alio qui miseram & ærumnosam, nisi propterea, quod diutius in celebranda Dei religione uersari queant. Cernūt quidem, quàm pauci inueniantur ex his etiam, qui ministeria in templis sibi arrogant, quibus propria magis non placeant cōmoda & delicia, quàm crux Christi, quæ quoniam de more aspera est & cruenta, delictos auersatur animos, ut pleriq; iam facti sunt ex nostris, nempe illis, qui mundum adhuc inter sepulchrorū cadauera expiscantur. Exoptanda sit igitur nobis idcirco uita hæc temporaria, quò diu in crucis arena ac teatro, pro sponsa, cum mundo, mundiq; tyrannide digladiemur, non ut ociosi carnis curam in desiderijs, ut inquit Paulus, perficiamus. Ait itaq;: Num tuæ erga mortuos diuinitatis specimen ostendere consueuisti: hinc tua prædicabunt mirabilia, an uisui potius? medici ne iterum è tumulis excitabunt sepultos, qui tuas cantaturi sint laudes? Non ab re quidem inter cætera quæ immortalitatem quodammodo mortalibus polliceri uidentur, medicum posuit Vates, remedium nimirum mundo saluberimum, diuinum, quodq; non tam naturæ, quàm Deo ipso optimo maximo cooperari cernimus. Sed

Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & ueritatem tuam in perditione?

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis?

Qualem, te oro, misericordiam? qualem ueritatem? quam iustitiam, qua gratis seruas in te sperantes, de te cantabimus, si in morte, atq; in sepulchro, loco nimirum exanimatorum corporum, ac cinerum, nos dereliqueris? In tenebris ne? in terræ obliuionis, mortuorum scilicet, quorum non es memor amplius, tua prædicabitur bonitas, quæ naturaliter lucida est, ac sole ipso meridiano splendidior? in sepulchro quidem, in fouea, in lacu inferiori quis te laudabit? Uiuens igitur, uiuens ipse confitebitur tibi.

Et ego ad te domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te.

Vicunq; ulla absq; ope sub ærumnarū fasce, sub qua nihil iam præter metum, horrorem, desperationemq; & mortem uiderelicet, opprimi uidear, adhuc tamen in te sperabo, adhuc uociferans in ipso statim aduersitatum exordio, in ipso summo mane, anteaquàm densissimis inuoluatur tenebris, telachrymis, atq; gemitibus præueniã deprecationibus. Id meum est consilium: quod sanè cum à tua misericordia proficiscatur & uoluntate, non à mea uirtute,

Vt quid domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me?

Is certè piorum haudquaquã parentum mos est, filiorum preces negligere. Tu tamen omnium clementissimus, meam abijcis preces, ac, quod ue acrius affligit, faciem tuam illam, in qua omnis inest uis spei & ueniz, in dignabundus,

C planēq; iratus à me misero auertis. Quò igitur me uertam? ad quem meum erit perfugium? En

Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea: exaltatus aut, humiliatus sum et conturbatus.

Longam hìc narrat suam, uel ab ipsa infantia, miseriam: & est perinde, atq; si diceret, in miserijs & cruce, uixi tota planē ætate. Sic illis, qui piē uiuere uolunt in Christo, contingere certum est. Non est, crede mihi, seruus maior domino suo: ita enim Christus, ut hìc narrat Vates, re ipsa expertus est. Mirum si ignores, uix illum natum mundi perfequutiones subijisse, sit ad Aegyptios fuga, sit cruenta illa puerorum occisio. quid illud? Vulpes, inquit foueas, qua se abscondent, habent, & uolucres nidos, filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Nulla unquā fuit hora, quin diris semper conuicijs atq; iniurijs, affectus fuerit Christus. O si iam crudeles illæ in Christū deferbuissent iniuriæ, Obuirtutes quidem, atq; insolita mundo signa & miracula, indicium nimirum suæ æternæ diuinitatis & potentie, exaltari etiam in terris debuit: uerum perfidiosorum hominum contumelijs, falsisq; delationibus traductus, ut omnes sunt probi, adeò afflictus fuit, ut hìc nunc se pauperem, deiectum, & à iuuentute oppressum, clamitet: Ego, inquit, qui exaltari debueram, oppressus sum. Quid non conturbant improborum hominum lingue, ac malus animus? lam illud non omittam, paululum diuersam hanc literam esse Hebræis. Sic Felix: Pauper sum ego, & expirans præ excussione: id est, deficio, & emorior, propterea quòd me à manu tua, atque ope excutis, longēq; propellis. Sequit̃: Tuli terrores tuos, dubitabo. Tuli, inquit, iudicij tui, atq; ultionis terrores, dubitauiq; ne fortè sub onere deficerē. Quare sic Paraphr. Pertuli tales abs te mihi immisos terrores, ut propèmodum succubuerim, & desperare de salute tantū non cœperim. Alia item alijs ex hebræo etiā est litera. Ita illi: Fero terrores tuos, dico, ne fortè &c. hoc est: Tu in me adeò aggregasti terrores, ut exterritus dixerim, ne fortè mihi sic & sic accidat propter iniquitates. Ex his uides, ni fallor, summè anxium ac desperantem in rebus aduersis animū, dum suus est, dum se tantummodo intuetur, dum absq; Deo nescio quid se posse somniat: & tamē hæc omnia in Christo uerè fuisse propter nos, nempe ut nostræ confunderet ignorantie, medereturq; languori, & suam impartiret salutē, & credimus, & ualde gaudemus. Quòd si quidem istiusmodi uerissimis in Christo non moueris terroribus & affectibus, nondum illius factus es membrū, nondum plenē nosti, quid sit cum Christo cōmori, atq; in ipsum, tanquam unius imaginis formam, transfundi. Christus hìc igitur est, qui pro te, ô homo, sic suis in enarrandis calamitatibus, imò tuis, rem totam exequitur.

Super me transferunt ira tua, & terrores tui conturbauerunt me.

Quid signet, transferunt iræ tuæ, exprimit Paraphrastes. In me, ait, apparuerunt manifesta signa tui furoris. Quid? terrores tui, quibus mirum in modum conturbor, me exanimarunt, &

Circūdederunt me sicut aqua tota die, circūdederunt me simul.

Parum forsan esset si terror unus post aliū diuisim succederet, calamitasq; calamitati cederet: at omnes simul in unū concurrere, instarq; precipitantiū aquarum in alicuius pernitiē nullo facto interuallo cōuenire, id in primis intolerandū uideat, atq; humanis impar uirib. omnino. Quis id ferat, nisi aut Deus sit, aut Deo similis? Circūdederūt me, inquit, omnes simul, nempe terrores, atq; horrēdē cōmissē metu perturbationes. Et demum, ne quid miseriarū cumulo deesse uideretur,

Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria.

Replicat, tanquā infortuniorū omnium summū, quod superius dixit: Longē fecisti notos meos à me. A miseria, Hebræis est, in obscuritate, seu in tenebris. Sic totum reddit uersum Paraphr. Procul à me abire fecisti, si quis fortè reliquus fuit amans mei, aut uicinus beneuolus: quin & familiariter notos abscondisti, & uelut in tenebris, ne uideri possint à me, collocasti. Vnde alius ex hebræo sic transfudit: Notos meos obscuras, Vide quomodo perterrita anima, suarū calamitatū causam

A causam in deum reijciat. Aufers, inquit, quicquid est consolationis, & addis quid est doloris & angustia, itaque me arctari sinis, ut nihil tam pugnare contra me appareat, quam tu ipse. Idcirco acerbissimi tui in me furoris sinem uidere posse, aliquando penè despero. Mirum quam effoeminate nostræ interdum sanctitatis asperitas sibi adblandiret, nisi cum istiusmodi collata Seruatoris uniuersi quæ rimonijs, illo non peruenisse erubesceret rea, quò innocentissimus omniū Christus ullo absque merito perfectissimè peruenit, nempe ad extremos, ob scelera haud quidem sua, sed aliorum, terrores & cruciatus. Quòd si adhuc hi te non tangunt affectus, is saltem tangat, quando cruentus ex orantis uultu ac pectore (terrum spectaculum) defluxit sudor.

PSAL. LXXXIX. Eruditium Ethan Ezraitæ.

*M*isericordias domini in æternum cantabo, in generatione & generationem annuntiabo ueritatem tuam in ore meo.

B Ethan, quemadmodum in superiori psalmo Heman, cantorū principem fuisse asserunt, Samuelisq; nepotem. Cur uerò uterq; Ezraitæ dictus sit, ex scriptura non habetur, nisi quòd putant sic appellatos illos esse, quòd à Serah filio Iuda originem traxerint. Vt cūq; de nomine disputent, nos scimus robustum à doctioribus Ethan interpretari: quam quidem interpretationem Christo omnium robustissimo conuenire, non est qui in dubium uertat. Cuius sanè regnum sub regni Dauidis typo, in hoc psalmo mirando effigiatur mysterio. Si quidem æterni patris bonitas, atque adeò de Christo pollicitationes, quæ ueritas in Deo est sempiterna, ac gratia per Christū in Ecclesiæ sinum immissa, hinc prædicantur, urgeturq; quodammodo Deus à fide promissorum, ut quòd pollicitus est, adimpleat. Sed psalmi exordiū à suauissima misericordiæ uoce auspicatur sponsa, hoc modo: Misericordias domini in æternum cantabo, in generatione & generationem annuntiabo ueritatem tuam in ore meo. Veritatem tuam, fidem uertunt, de quo aliàs admonuimus. Vide quid de se polliceatur. In æternum, inquit, cantabo. Non quidem sponsæ ignotum fuit, quàm æternus futurus esset usus misericordiæ Dei apud sanctos. Nulla unquã fuit ætas, neq; esse potest, aut poterit in futurum, quæ ubertim diuinis non indigeat beneficijs, ac donorū gratijs. Cantabo igitur, doceboq; posteros, innumeris te modis (sic misericordias exponunt) misericordem esse: dicamq; illis, de tua haudquaquã dubitandum esse fide, quin præstiturus sis quæcunq; olim pollicitus es. Pollicitus quippe es, teq; eterno obligasti foedere, ut homo cum miser esset, tu contra misericors, pius, ad ignoscendumq; facilis, & gratiosus: neq; unquam tam perditum posse esse hominem, quin tu ab instituto seruandi ex æquo omnes absterrereris.

Quoniam dixisti, in æternum misericordia ædificabitur in cælis, præparatio ueritas tua in eis.

Dixi, legunt Hebræi, & aptius quidem mea sententia: etenim unus est cum superioribus contextus. Annuntiabo, inquit, & dixi, mihiq; persuasi, tuam in æternum duraturam clementiam, semperq; incrementum recepturam, augendamq; è posteris in posteros in infinitum, quemadmodum tua in cælis perstat æterna ueritas, ac fides. Cælos quidem ipsos, alioqui mirabili & stupendo à te fabricatos artificio, potius ruituros crederem, quàm te à promissis discedere suspicarer. Vt enim hi firmi sunt & stabiles, ita tua est fides, o Deus. Præparabitur, Hebræis est, firmabitur. Idem Symmacho è græco. Mirum quam indissolubili connexæ sint nodo (is amor est) misericordia & ueritas: si quidem non exhiberetur, ut diuus ait Augustinus, in impletionem promissorum ueritas, nisi præcederet in remissione peccatorum pietas. Verius illud est, quàm multis à me probetur, uniuersas uias domini misericordiam esse, ac ueritatem. Illud non omittendum, quòd Felix sic reddit hunc uersum: Quoniam dixi, mundus misericordia ædificabitur: nempe ob Adæ miseriam dirutus.

Disposui testamentum electis meis, iuravi David seruo meo.

Hæc sunt ipsa uerba Dei, ut sit mutatio personæ, frequens nimirum tropus in

C prophetis. Quid, inquit, de meis uerendum est promissis: Ego enim æternum, infra sumq; cum meis percussi fœdus, illudq; ne in dubium unquam uerteretur, cum seruo meo Dauide sanciu iuramēto. Testamentū hīc est fœdus inter Deum & homines percussum, quo suum se ille filium ē David semine missurum in mundum ad mortaliū salutem astrinxit Deus, quoq; nos suam in fidem reciperet, nos illum in Deum. Vtrunq; enim perfectissimè, ac bona fide adimpleuit Deus: nos uerò in utroq; periuri extitimus. Feriam, inquit dominus, uobiscum pactum sempiternū, misericordias Dauīd fideles. Illud obscurū, quomodo se dicat Deus tantummodo cum electis suum æternum sanxisse pactum, & non cum cæteris. Ecquid firmum unquam cum impijs, perfidiosisq; hominibus sanciri potuisset? In illorum quippe animos qui id seruaturi forent, tanquā in æs durum aut saxum, diuinum incidendum fuit pactum, stabiliendumq; in æternū. Qua de re illud quod sequitur intulit:

Vsq; in æternū preparabo semen tuū, & edificabo in generatione & generationē sedem tuam.

Selah hīc ponitur, quo nos admonitos uult spiritus, perpetuā prædici hīc seminis Dauīd successionem, quæ est Ecclesia in Christo, in qua æterno ueluti incremento cœlestia coalescere deberent eousq; munera, quoad Deus fieret omnia in omnibus. In quo etiam & nos (clamat Paulus) sorte uocati sumus, prædestinati secundum propositū eius, qui operatur omnia secundū consiliū uoluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ eius, nos qui speramus in Christo. Cæterum de promissione Dei qua uel ab ipso mundi exordio, se suum ad nos missurū unigenitū toties pollicitus est, plena est sacra lex: quare nulla huc mihi hac de re adducuntur testimonia, & id maximè adeo, quia nulla mihi est cum Iudæis disceptatio. Fidelibus enim meæ professionis hominibus is meus desudat labor, non infidelibus. Ergo seminis huiusce, atq; adeo throni regij perpetuitas, quam hīc Dauīd promissam esse cernimus, Christi regnum adumbrabat, qui semen illud est, de quo alio in psalmo sic Pater: De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. De alio quippe semine, quàm de Christo, istiusmodi asseuerare promissiones, nefas esset. Cum igitur perseveranter seruandum id sit cum Deo fœdus,

Confitebuntur cœli mirabilia tua domine, & ueritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Mirabilia tua, uertit Fel. arcanum tuum, nempe Euangeliū ab æterno absconditum, impijs nimirum, atq; à Deo aueis: his uerò qui ex fide sunt, reuelatum, et per Christum tandem patefactum, quos & hīc cœlos uocat. Verum & de angelicis mentibus hæc dici posse arbitror, quæ & ipse nostra ex instauratione secretissimo quodam modo ac ratione perficiuntur. Videntur enim beati illi spiritus nondum sua contenti posse esse, ut sic loquar, felicitate, pleneq; gaudere, quoad sanctos in periculis diuersari intuentur: quocirca à Seruatore dicuntur letitia affici super uno peccatore pœnitentiam agente. Ideo quicquid diuina nobis confert misericordia, laudant, perindeq; de illo lætantur, ac si in se collatū cernerent. Etenim una futura est illis nobiscum in cœlis mansio, perficiunturq; quotidie per cognitionem multiformis sapientiæ Dei, sacramentiq; istius, ut inquit Paulus, absconditi à seculis in Deo, ab Ecclesia, quæ una est nobiscum cum ipsis in Christo, in qua quidem stupendas Dei operationes non cessant efferre laudibus.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? similis erit Deo in filijs Dei?

Meritò quidem summi opificis ab angelis, nuncijs nimirum illius & ministris, laudantur in Ecclesia operationes. Nam inter ipsos quamuis perfectissimis ornatos dotibus, quis cum Deo illorum conditore est comparandus? is enim rex, illi serui: is conditor, illi creatura. In nubibus porrò positum, exponunt pro, in cœlo, quod de supernis rursus spiritibus intelligi uolunt: quod & apertius sequenti exprimitur hemistichio. Quis similis, inquit, erit Deo in filijs Dei? Siquidem filij Dei in scripturis, pro cœlestibus illis mentibus interdum sumi solent. Quis similis tibi, reddit Campensis, inter angelos quantumuis sint potentes?

Deus qui glorificatur in cōsilio sanctorū, magnus et terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.
Deus

A Deus certè, inquit, est, cui nullus æquiparari potest. Nam ipse, etiam inter illos qui aliquid esse uidentur, ut sunt sanctorum coetus, terribilis est ac metuendus: inter illos, inquam, qui circa eum sunt, illique ministrant, suspiciendus est, ac modis omnibus laudandus. Verum ut etiam te alloquar, o immense,

Domine Deus virtutum quis similis tibi? potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo.

Hoc est, quæ circa te sunt, ueritas est & bonitas. Vnde quidam ex hebræo sic uertit: Domine Deus exercituum, quis similis tibi maiestate, fide ac ueritate, quibus latus tuum stipatur? Quemadmodum enim mundi huius tyrannis, impietate, avaritia, Dei contemptu & superbia, tanquam satellitibus, armata incedit: ita tu Deus maiestate, fide, misericordia, ac æqua in omnes dilectione tanquam uestitu deaurato circumdatus tuo in excelso sedes solio. Nam

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut uulneratum superbum, in brachio uirtutis tuae dispersisti inimicos tuos.

Inter Dei miracula, quæ in Iudæorum gratiam gesta olim fuere, illud quo erepti sunt ab Aegyptiorum seruitute in primis, quod iam centies diximus, habetur: idcirco frequenter in scriptura nostram ad mordendam ingratiudinem recensetur, eiusque penè in nobis obsoleta renouatur memoria. In nobis dico, qui tam prodigiosi exitus commodum atque utilitatem excellentius nacti sumus, quam illi forsitan, qui siccis pedibus turbidum illud traiecerunt mare. Iam illud mihi huius simile Esaïæ in mentem uenit: Nunquid, ait, non tu percussisti superbum? uulnerasti draconem? nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi uehementis? qui posuisti profundum maris ut transirent liberati? En quomodo prophetae uno eodemque accensi lumine, miracula illa antiqua commemorantes, nostram adumbrant Ecclesiam. Verum nos miseros, si nondum in nobis uulneratum esse superbum à uulnerato Christo sentimus, si concupiscentiarum æstum, fretumque horrendum libidinis ex animo deferbuisse nondum experimur. Quam uereor ne ad nostram hæc scripta sint perniciem. Vide quid minetur Christus. Si, inquit, non uenissem, & loquutus eis non fuisset, peccatum non haberent. Vt cunctique uero superbia atque ambitio digniores mundi sedes occupent, attamen o omnipotentissime,

Tui sunt caeli, & tua est terra: orbem terræ et plenitudinem eius tu fundasti, Aquilonem & mare tu creasti. Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.

Aquilonem & dexteram, seu meridiem, uertunt ex hebræo. Siquidem orientem spectanti, ad dexteram fit meridies. Volunt enim his uocibus uniuersi molitorum Deum laudari. Cæterum Thabor mons celebris in Iudæa ad occidentem situs est, Hermon uero ad orientem. Quatuor his igitur orbis plagis, uniuersale Dei imperium intelligi uoluit spiritus. quanquam certè non absque mysterio celeberrimorum montium Thabor & Hermon mentionem hic fieri arbitror: in his enim Christum non semel signae diuinitatis edidisse legimus. In Thabor enim transfigurationem illam famosissimam Christi factam legimus: in Hermon autem uidetur filium à feretro expectatum, atque à mortuis ad uitam restitutum asserunt. Nam in Hermon Nain ciuitas est posita. Occulte igitur à spiritu, unde orta sint fidei rudimenta, admonemur. Ait itaque: Tu caelorum, tu terræ, tu rerum omnium, quæ orbis machinam mirabili exornant pulchritudine, fundamenta iecisti. Tu gelidam septentrionis regionem, tu meridiem, tu orientem, tu occidentem, pulcherrimo condidisti artificio. Ex quo qui tuam contemplantur sapientiam, te laudandi, in tuoque sanctissimo nomine exultandi occasionem sumunt. Quid? Ipsi quoque notissimi in Iudæa montes, Thabor & Hermon, etsi inanimati & muti, sua tamen ipsa mole & uastitate, in nomine tuo exultabunt. Nec mirum sanè: siquidem in ipsis uita, tanquam aura suauis, è Christi ore spirare occæpit.

Tuum brachium cum potentia, firmetur manus tua, & dextera tua.

Ita unus est uersus Hebræis, qui sic reddunt: Brachium tuum est cum fortitudine: coroboretur manus tua, exaltetur dextera tua. Paulo secus Paraphrastes: Robustissima est, inquit, manus tua, & potentissima dextera tua. Mens est enim prophetae, diuinam omnibus præstantem celebrare magnitudinem & potentiam: iusti-

ctiam rursus, æquitatē, bonitatem, fidem: quibus sanè rebus, quicquid conditum est, regit, atq; innumeris afficit donorum largitionibus. Ideo statim intulit:

Iustitia & iudicium preparatio sedis tuæ: misericordia & veritas præcedent faciem tuam.

En quomodo uerbo, præparo, passim abutitur interpres. In hoc quippe loco, preparatio, Hebræis est habitaculum. Symmachus uerò transtulit, stabilitas. Cui & adstipulatur Paraphrastes, qui sic reddidit: Iustitia & æquitate stabilitum est regale solium tuum. Vide igitur, quibus munitæ esse debent rebus regnorum leges. Iustitia in primis atq; iudicio, rebusq; in ministrandis æquitate, ac prudentia, misericordia in super & fide, quibus tanquam rotis currus in quo triumphat sua in Ecclesia Christus, fulcitur, sanctissimè gubernant populi. Venales autem isti iudices & iniqui (si qui hoc fœdo delectantur cognomine) & qui suis in iudicijs crudeles sunt & perfidiosi, ad ea quæ hic dicuntur minimè pertinent: cum Christo enim nulla illis est pactio. Proinde lachrymis decentius à prijs comitandi sunt hominibus, quàm adulatione & plausu. Sues quidem sunt, & canes. Cæterum quis talem non amaret regem, & antistitem, qui iustitia atq; æquitate munitus, misericors esset, & in his, quæ promisit, constantissimus? Contrà uerò, quis imitem unquam diligeret superiorem? quis fallacem? quis iniquum? quis suis in sententijs & diffinitionibus, proprijs magis inseruientem affectibus, quàm legi Dei, cui semper, quemadmodum lictores solent magistratibus, misericordia & ueritas, anteambulones sunt? Quamobrem

Beatus populus qui scit iubilationem.

Et qui hæc agnoscens, in his, non in mundi plausu sese oblectat, indeq; lætandi occasionem uenatur, unde alij mœrorem ac luctum. Quod gaudium, mi lector, cum hoc comparandum, cum anima numine obliuata, quæ est arrha spiritus, se Dei dono & misericordia adeò purgatam agnoscit, atq; ultra mundum se euectam non ignorat, ut plenis, quod aiunt, crateribus hauriat salutem à domino: quæ in eo maximè posita est, ut eum iustum esse credat, atq; ad clementiam facilem & liberalem. Hi nempe qui sic affecti sunt,

Domine in lumine uultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur.

Lumen uultus Dei, illius est fauor, ac lux spiritus. Iustitia uerò ea est pars in Deo, qua gratis iustificati per fidem, spem assequendi eterna animo concipimus, persuasumq; habemus certissimas in cœlis paratas nobis esse cū Christo mansiones. Ex qua quidem fide & persuasione noster oriri solet amor erga eum flagrantissimus, qui illas præparauit: ut nihil tam expetere libeat, quàm omni abiecto mundi gaudio, in illo solo lætari, atq; de condonatis noxijs exultare: & id quidem omnibus diebus uitæ nostræ. Atqui idem esse hîc lumen Dei iudico, de quo sic alio in psalmo edisserit Vates: Signatum est, inquit, super nos lumen uultus tui domine, rarum scilicet atq; insolitum, fidei. Vel illud Esaiæ: Et ambulabunt gentes in lumine tuo. Præuio quidem spiritu Dei, plana fiunt omnia, amœna, lucida, admiranda.

Quoniam gloria uirtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

Tu quidem uirtutis omnis illorum ac roboris ornamentum es, & gratia: siquidem bonarū rerum omnium autor es, & dator. Ideo cornu nostrum exaltabitur, hoc est, superiores nos hostibus facies. Cornu inter alias in scripturis significatio nes, uires, seu potentiam præ se fert. Quicquid igitur hi possunt, à te, qui gloria eorum es, possunt, ut qui gloriantur, in te glorientur. Et in beneplacito tuo, ac uoluntate, non in nostro arbitrio penè attrito, aut bona, quam uocant, intentione, nostra aliquid erit potentia & uirtus.

Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israël regis nostri.

Ratio quidem ac summa salutis in eo posita uidetur, quòd nullo nostro nixi merito, à Deo solo, qui secundum propositum uoluntatis suæ nostros in se asseruit lapsus & errores, manūq; supposuit, ne prorsus post casum, in quem nostra

corruimus

A corruimus uoluntate, collideremur, tanquam teneri infantes à nutrice, pendeamus. Ipsi itaq; soli acceptum referre liceat, si quid à nobis feliciter pugnatum est, qui rex noster uerus est, Israëlisc; sanctificator, nempe omnium, qui directi ab eo ideo sancti efficiuntur, quoniam ab ipso ad sanctimoniam asciti sunt. Quod noster uertit interpretes, assumptio nostra, Hebræis est clypeus noster, seu protectio nostra. Vnde ex illis quidam sic transtulit: Apud dominum est protectio nostra, & sanctus Israël rex noster. Vt cunq; legas, id non nescire oportet, Deum clypeum esse nostrum, protectionem, assumptionem, salutemq; & uitam: quæ summa est gratiæ euangelicæ. Vnde non absq; causa sic præsentem exorsus est odam Vates: Misericordias domini in æternum cantabo. Verum ad promissiones Dei Dauidi factas excutiendas intendamus.

Tunc loquutus es in uisione sanctis tuis, & dixisti: Posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.

Nulli dubium quod de seipso hæc dicat Vates, quem è turba delegit Deus, ut esset rex, de cuiusq; familia nasceretur Christus, & quem potentem ob sui spiritus gratiam appellat Deus. Olim, inquit, per uisiones, occultosq; spiritus afflatus loquutus es, ô Deus, sanctis tuis, nempe Nathan, Samueli, nonnullisq; alijs, quorum nomina tibi nota sunt, illisq; dixisti: Summam auxiliij mei posui in fortissimo illo, quem adolescentem adhuc exaltaui, delegiq; è populo. Itaq;

Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum.

B En quis sit potens ille, atq; electus à Deo, exprimit. Et uerè illū inuenit Deus, ut uocatio illa ex electione fuisse dicatur, nō ex merito. Quid puer ille, & pastor, & penè à patre abiectus, cōmeruit unquam, ut rex à Deo institui, perungiq; debuisset? Inueni, inquit, Dauid, nō ipse me. Nulla certè in ipso fuerunt merita, nulla ad regoum affectatio. Ego, ego illum inueni, atq; sanctissimo mei spiritus oleo deliniui. Oleum id sanctum ad Christum referri debet, quo à patre unctus, rex uniuersorum effectus est. Typus in hoc, quemadmodum in cæteris, fuit filij Dei, filius Iessæ, de quo sic loquitur Deus:

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confirmabit eum.

De electione Dauid, promotioneq; ad regnū, & unctione, addo & Dei manus confirmatione, qua supra alios euectus, formidabilis hostibus fuerit, cum aliàs in gestis Regum, tum potissimū in Samuelis libro fusè admodum scriptū est. Huic itaq; quem inueni, quem elegi, quem unxi, in omnib. opitulabor, eumq; mei subfulciam confirmaboq; brachij robore, ac uirtute. Nōne hîc tibi uidetur à spiritu dici, Illos qui non uocantur, non eliguntur, & qui ad regna & magistratus iniusu Dei accedunt, à Deo sperni?

Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

Clarius ex Hebræo legi posset: Non uiolentus esse poterit contra eum hostis, & filius iniquitatis nō affliget eum. Tangit hîc Saulis odium, & persecutiones, unā cum suis adulatoribus, Dauid: à quorum tamen insidijs diuina semper protectus fuit manu. Filius iniquitatis, Hebræorum more, pro iniquo homine positum scias, quod aliàs notauimus.

Et concidam à facie ipsius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam.

Id non semel actū esse legimus, sed tum potissimè, cum occiso Saule, fusi fugatq; fuere hostes. Conterā, inquit, quotquot audebūt sese illi opponere, atq; osiores eius percutiam. Quod nostra habet æditio, in fugam conuertam, Hebræi legunt, percutiam, seu cædam. Vtrunq; tamen de suis hostibus inspexit Dauid.

Et ueritas mea, & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

Ecce quomodo ferè semper ueritas & misericordia uno incedunt passu. Quod enim Deus erga eum fidelis in pollicitationib. fuerit, ab eius profectū est misericordia: alioqui quid bonorū homicidæ atq; adultero, nempe ingratisimo & sanguinario homini, à Deo puritatis amantissimo prestari debuit? Haudquaquā igitur irritæ factæ sunt promissiones Dei ob illius scelera, quem antea inuenerat,

Ggg

c delegeratq; ac oleo sancto regio perfuderat. Quocirca, inquit, per me illius ex-
tolletur cornu, potestas scilicet atq; imperium.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.

Per manum & dexteram, dominium intelligit, quod ad finitimas usq; maris re-
giones, ut erant Palæstini, ac Syri, prorogatum, ad Euphratem & Tigrim felicis-
simè peruenit: quod sanè tum fuit, quando non solùm Palæstini, ut dixi, ac Syri,
uerùm etiam Moabite, Aedomei, atq; aliæ conterminæ gentes, illius agnouerunt
imperium: tum dico, quando tota illi facta est tributaria Mesopotamia, quam Sy-
riam fluminum appellant. Verùm hæc certius de Christo dici par est, cuius impe-
rium supra omnes latè orbis regiones protenditur.

Ipse inuocabit me, pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ.

Tamet si enim de Salomone dictum legimus, Ego ero ei in patrem, & ipse erit
mihî in filium: at quæ hîc tamen dicunt, de Christo conuenientius, q̄ de mortali
quopiã homine dici debent. Quòd si pij omnes Deũ in cœlis patrem agnoscunt,
illumq; uenerantes inuocant, ut fecit Dauid, id quidem factum est per gratiã &
adoptionē: Christus uerò naturalis est Dei filius, illiq; coeternus, consubstantialis,
eiusdē uitæ, roboris, prouidētiæ, uirtutis. Et qui cū primogenitus sit patris ab æter-
no ut Deus, ut homo tamen factus, est illi etiam primogenitus, ut eum uocat Pau-
lus, in multis fratribus, ex mortuis, atq; omnis creaturæ, tanquam noui populi
primitiæ, ac ueluti is, qui primus ultro è tumultu exuscitatus ad immortalitatem,
præcipuum quiddam atq; electum, ut ferè sunt primogeniti, in noua fidei creatu-
ra est factus, cuiq; data est omnis potestas in cœlo & in terra. Idcirco additur,

Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.

Cui unquam primogenito data fuit potestas in cœlo & in terra, quò cunctos
præcelleret orbis terrarum reges, nisi Christo: iam illud superius dictum, Susce-
ptor salutis meæ: Hebræi habent, rupes salutis meæ, seu firma salus mea. Mirum
nisi hîc lætissimum in modum gestiat anima, considerans ad quantam rerum po-
testatem euectus ille sit, cui iam per fidem unita, eò & ipsa aliquando sublimita-
tis peruenire sperat, ubi ille potentissimus omnium factus, cuiuslibet rei imperat et
dominatur. Ecquid igitur in uniuerso conditum est orbe, quod animæ, etiam in
hoc mundo, Christo unitæ, non dicto pareat? Flagrantissima res est amor diui-
nus, qui quæcunq; uel leui tactu apprehenderit, in se actutum rapit, urit, transmu-
tat, unumq; secum efficit. Huic proinde dicitur:

In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi.

Æternum, inquit, illius uolo esse regnũ, æternamq; in regno misericordiam,
& pactum tandem, hoc est, quicquid illi pollicitus sum, inuiolabili à me seruabi-
tur fide. Sic Hebræi: Et foedus meum erit ei firmum. Noster interpret suo more
testamentũ pro foedere reddidit. Obserua, Christi regnum in misericordia & ue-
ritate, seu fide, fundatum esse. Quid ultra?

Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli.

Dies cœli pro indefinito æuo posuit. Sic Felix: Et ponam in æternum semen
eius. noster uerò, in seculum seculi. Sequens hemistichius præcedentem interpre-
tatur. Christi quidem posteritati, qui sumus nos, æterna promittitur hæreditas,
quoniam ipse æternus est filius, per quem electi & ipsi facti sunt filij Dei, & hi qui
dem æterni. Verùm illud horrendum, ac metu plenum, quod sequitur:

*Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, Si iustitias
meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint, Visitabo in uirga iniquitates eorum, et
in uerberibus peccata eorum.*

Vide gratiæ euangelicæ dignitatem, uide sponsi in peccantes clementiã, qui
in delictis quidem capitalibus, cùm magis ad ultionem irritatur, non deserit, sed,
quæ est eius incomprehensibilis bonitas, è peccati sorde eleuans, peramanterq;
corrigenens, flagella quidē admouet, sed salutaria, sed paterna, non tyrannica, & le-
talia. Sic contigerit, inquit, quòd regni huiuscemodi filij meam auerferent legem,
secun-

A secundumq̄ mea non uixerint iudicia, quorum uí peccantibus pœna, bene agentibus præmium constituitur: si, inquam, iustitias meas, ceremoniasq̄ ac statuta, luxuriosè uiuendo prophanauerint, præceptaq̄ mea non seruauerint, corrigam quidem eos, sed, ut solent oues errantes à pastore corrigi, uirga, uerberibusq̄, si opus fuerit, ut resipiscant, in eorum animaduertam transgressiones.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neq̄, nocebo in ueritate mea.

Non eum, inquit, mea fraudabo clementia, qui sic errauerit, neque meam fallam fidem. Sic hunc uersum legunt Hebræi: Pietatem autem meam non auferam ab eo, neque mendax ero in ueritate mea, sed stabilis quæcunque pollicitus sum præstabo.

Neq̄, prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita.

Rursus pro fœdere testamentum uertit interpretes: & est sensus, ut reddit Campanis: Nunquam uiolabo pactum, quod est inter me & uos. Id enim quod semel loquutus sum, non mutabo unquam.

Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit.

Iurant crebrò homines, quia mutabiles sunt, atq̄ in promissis nutabundi: Deus autem semel, quia immutabilis. Immutabiliter, inquit, per sanctitatem meam, hoc est, per memetipsum, quo nihil sanctius inuenitur, iurauí. Si Dauid fallam, hoc est, absit ut eum fallam. Modus is est iurandi apud Hebræos. Mentiri ne Dauidi potero: absit ut illi mentiar: etenim firma erit, sicut illi pollicitus sum, illius posteritas, manebitq̄ perpetuò.

Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta, in æternum, et testis in caelo fidelis

B Repetit ferè idem, quod in superioribus asseruit, dicens: Et thronus eius sicut dies cœli: hoc est, æternus erit, quemadmodum dies illi æterni sunt. Vnde angelus testis in caelo fidelis ad Mariã ita de Christo retulit: Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis. Modò uerò ab eodem spiritu, qui tunc in nuncio illo loquebatur, audimus: Et thronus eius, nempe regius, sicut sol, aut luna in plenilunio, quæ tunc perfecta est, æternus erit: quam quidem lunam unã cum sole, diuturnitatis regni illius testem, & eum quidem fidelem esse uolo. Ut illa luminaria nunquam deficient, ita nec regnum Christi, quibus tamen suo à motu naturaliter illis indito cessantibus, morteq̄ nouissimo, ut eam appellat Paulus, destructo hoste, tum regnũ tradet Deo et patri obsequentissimus filius. Sunt porrò qui è græco transferunt, inter quos est Symmachus, uice testis, contestatus: & sic esset personæ mutatio. Ille, inquit, qui contestatus ac pollicitus est, se ea meo semini daturum quæ dicta sunt, in caelo fidelis testis est, & mentiri non potest. Rursum, quod noster uertit interpretes, luna perfecta, Hebræis est, quasi luna firmabitur in æternum. Diuinitatis quidem Christi perpetuitatem soli meritò ac lunę equiparari non inconueniens fuit, propterea quòd inter uisibiles creaturas, nulla alia, quæ diuturnior appareat, inuenitur. Alio in psalmo sic canit de Christo Vates: Et permanebit cum sole, & ante lunam, in generatione & generationem. Selah, quò immensa híc tegi mysteria non ignoremus, huc attextitur. Ceterum Christus sol est, Ecclesia uerò luna: hæc enim à Christo suã accipit perfectiõnem, quemadmodũ illa à sole suum lumen. Sed ad psalmum, qui deinceps querelis Iudæorum grauidus, sic illorum incipit enarrare animi amaritudinem. Ea, inquit, omnia quæ dixisti, sic se habere non dubitamus, certoq̄ scimus te tuum non abnegaturum fœdus.

Tu uerò, quasi horum omnium oblitus, repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum, auertisti testamentum serui tui, prophanasti in terra sanctuarium eius.

Sic Felix: Tu autẽ dereliquisti, & abominatus es, accensus es ira cum Christo tuo: deuastasti fœdus serui tui, prophanasti usq̄ ad terram diadema eius. Quod nos legimus, sanctuarium, uox est Hebræis, quæ capitis ornamentum significat, quocirca diadema transtulerunt. Vnde Paraphrastes: Violasse uideris fœdus intum cum seruo tuo, & ignominiosè in terram abiecisse diadema illius. Et est, ut

C dixi, querela Iudaici populi, rami quidem detruncati ab arbore: quibus omnia, maximè in captiuitate Babylonica, atq; oppressione sub Antiocho, cōtraria Dei promissionibus uidebantur: tunc enim suum omnino populum abiecisse, regnumq; ac Christum, Dauid scilicet atq; eius posteritatem, repudiasse, fregisse pactum, atque à uinea tam dilecta amouisse maceriem ac sepem, uisus est Deus. Ideo in querimonia perseverans sic intulit:

Destruxisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius formidinem.

Ut enim istiusmodi amaræ, ut uidentur, querelæ à Vate, uice populi Iudæorum à tyrannis oppressi, planeq; de diuinis promissionibus desperantis, proferri uideantur: sic & ad Christianorum tempora, forsancq; presentia, aptari possunt. Certè non queunt, uel perfectissimi quidem uiri, non adeò interdum, ob conculcatam Dei religionem, deprauatamq; Christianæ uitæ simplicitatem, etiam in his qui christianissimi uideri uolunt, excandescere, ut propemodū de Deo queri, deq; illius pollicitationib. subuereri, ac penè desperare iudicentur. Non pacato sanè animo, Dei gloriam in terris obscurari, optimos quosq; opprimi, iustitiã contemni, ac mundum tandem circa aras uersari, & nostram dementiam ab infidelibus derideri tolerant. Queruntur itaq; clamant, flent, & quasi iniustitię Deū insimulant, ac ferè ignauia, qui ad suum tuendum honorem tam tardus sit, damnant. Tantū uerò abest ut à pietate deficient, ut etiam accepto spiritus lumine, in illa magis consolident. Vehemens id agere solet ab amore (si maximè in Deum, quem super omnia diligere oportet & coli, fertur) profectus dolor. Imago hæc rerum in Christi morte expressa fuit, qui cum infinitas suæ diuinitatis in terris præ se tulisset notas, traxissetq; illicio, ut sic dicam, beneficiorum, uerbicq; lepore atq; efficacia spiritus multitudinem, ita ut nemo iam, quin is Dei esset filius, ambigere potuisset, ignominiosissimo tamen mortis genere è mundo sublatus est. Dissipatū tum quidem fuit, uirgine excepta, quicquid fidei in terris inueniebatur. Vnde illa fuit discipulorū in itinere exostulatio: Sperabamus quòd ipse esset redempturus Israël. quasi dicerent, nihil hac de re actum est. Sed ut ad psalmum reuertamur, de populi deiectione equè loquitur, atq; de uinea solemus desolata, aut oppido, quod muris dirutis, omnibus peruiū factum sit. Cuncta, inquit, septa illius demolitus es, proq; uallo & propugnaculo, formidinē illi, atq; terrorem circumiecisti. Nonnulli ex hebræo contractionem legunt, hoc modo: Posuisti munitiones eius contractionē: hoc est, munitiones eius funditus euertisti. Quamobrem

Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis.

Datus est, ait, populus tuus pertranseuentiū omniū libidini, ac depopulationi: neq; id satis, sed & illius ruinae addita est irrisio, atq; à circumiacentib. uicinis Iudibriū. Exin, pro dolor, uisus es penè pro ipsis stare hostib. decertareq; cōtra tuos, si quidem *Exaltasti dexteram deprimentium eum, latificasti omnes inimicos eius.*

De istiusmodi tropo exaltandi manum aliàs diximus, & est perinde, quasi sic summam rei exprimeret: Quò grauius percutiant, hostium alioqui per se nos crudelissimè urgentium dexteram in altum attollens, illis uires, nobis imbecillitatem suppeditas: ex quo maxima illi affecti sunt lætitiã, ac de prostrato populo tuo, consolatione. Hinc illis ferocioribus factis,

Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello.

Aciem, inquit, gladij populi tui aliter audacē & acutã, penitus retudisti, illūq; in prælio ulla absq; ope deseruisti, ac tandē, quod acerbiorē illi addidit mœrorē,

Destruxisti eum ab emundatione, & sedem eius in terram collisisti.

Emundationem uertit interpres, pro magnificentia, seu splendore, atq; ornatu: nam crebris ablutionibus emundari, maximū erat Iudæis ornamentum, ac religionis signū. Illis itaq; alludens ritibus Propheta, omnē sanctitatis famam & splendorem in Dei populo extinctum fuisse queritur, ut & Dei uirt queruntur nostra hac quoq; ætate satis, propter quorundam è religionis cultoribus improbitatem, turpesq; mores, exulcerata, Collisisti, ex Hebræo legi posset, deiecisti, detra-

A detraxisti: seu etiam ex græco, confregisti: in idem tamen redeunt hæc omnia. Euertisti, inquit, soloq; æquasti illius regnum & quietem: & id quidem præmatu-
 re. Nanque

Minorasti dies temporis eius, perfudisti eum confusione.

Hoc est, antequam illius regnū adoleuisset, sumq; perfectè assumplisset incrementum, excidi illud prorsus, atq; à medio tanquam innocuum puerum tolli uoluisti. Intempestiuè illud quidem collabi tum uisum est. Quid? pro gloria anti-
 qua illa patrum, ignominia perfudisti dilectum populum tuum? Heu sortem hu-
 manam. Vidimus etiam & nos, expertiq; iam millies sumus, quæ hîc à spiritu di-
 cuntur, pigetq; nostram ita in longum protrahi uitam, ut omnia quæ ab antiquis
 patrum institutis degenerant, intueamur. Iam fastu omnia atq; ambitione sunt
 plena, idcirco ludibrio & ignominie exposita. Perfudisti nos, inquit, confusione,
 opprobrio, infamia, derisione. Verum (conuenientissimè insertum est hîc Selah)

Vsquequo domine auertis in sinem? exardescet sicut ignis ira tua?

Clarius ex hebræo: Vsquequo domine absconderis in æternum? perpetuone
 id erit: semper ne furor tuus in nos, uti ignis feruere solet, feruescet? Quousq; hæc
 non uides? Quis id non intelligat, te tuis fauere hostibus, amicis uerò aduersari?
 atq; ne illis feras suppetias, aliò diuertere? Ardebit ne hæc perpetuò tua in nos
 indignatio? Vix credo. Tu potius

Memorare quæ mea substantia: nunquid enim vanè constituisti omnes filios hominum?

Ex hebræo, Recordare quanti eui sim: ob quid frustra creasti omnes filios ho-
 minum? quasi dicat: Memento quàm breue sit humanæ uitæ spatium. Etenim ne-
 mo est, quem non mors celeriter absumat. Cùm ita sit, cur in tot nos aduersa, a-
 lioqui citò morituros, conijcis? Da igitur in hoc breuissimo uitæ cursu, ut respire
 mus, quieteq; uiuentes tua fruamur bonitate, ne nos nequicquã nati uideamur.

B Ut quid homines creasti? num ut semper in miseria uiuendum sit? Cur sic genus
 abijcis humanum, quasi illud non crearis?

Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? eruet animam suam de manu inferi?

Palsim inferos pro sepulchro uertit interpretes. Ait itaq;: Sat sit malorum, quòd
 tam breui & uili, utpote infinitis obnoxia miserijs, facti sumus conditione. Siqui-
 dem nullus homo est, quamlibet ualidus & robustus, qui mortis futurus sit ex-
 pers & sepulchri. Omnes quippe morimur, ac tanquã aqua fluens ad sepulchra
 ferimur. Atqui supraquàm dici potest istiusmodi cogitationum immanitate pij
 excruciaci solent animi, desperarentq; interdum, nisi spei stimulis puncti, ad con-
 templandam futuræ uitæ tranquillitatem conuerterent. Quocirca Selah hîc po-
 situm est. Interim uerò præterita Dei beneficia, simul & pollicitationes memo-
 rantes, ita cum Deo res suas digerunt, ratiocinanturq;:

Vbi sunt misericordie tuæ antiquæ domine, sicut iurasti David in ueritate tuâ?

Misericordias uocat promissiones tum ueteribus olim factas, tum nouissimè
 ipsi Dauidi confirmatas de Christo, quem mundo seruatorem fore pollicitus fue-
 rat Deus, qui suis in pollicitationib. seruandis constantissimus semper uisus est.
 Idcirco ait: Sicut iurasti David in ueritate tuâ, quæ falli nequaquã potest. Tunc
 enim, quando maximè totus periclitari uidebatur Dei populus, in id penè despe-
 rationis adducti sunt pleriq; ut suspicarentur Dei promissiones de regni Dauid
 perennitate, quæ in Christo expectabatur, fore irritas. Quis unquam à captiuis,
 traductisq; toties, atq; propemodū extinctis, id sperare fuisset ausus? Urget itaq;
 Deum à promissis, & his quidem iusiurando confirmatis, hoc ferè modo: Melius
 quidem fuisset te nunquam nos tot exornasse tuæ misericordie signis, pollicita-
 tionibusq; tam crebris admonuisse, quàm post spem conceptam, abiicisse dese-
 ruissq; penitus. Quò illæ abierūt promissiones? quo fœdus? in uentum? ne? Quò
 tandem iuramentum illud, quando tute Dauidi astrinxisti, te bona fide illius po-
 steritatis curam habiturum? Falsis ne illum lactasti pollicitationibus, ô clemen-
 tissime, an ueræ illæ potius extiteret? constantes? infractæ? æternæ? Ergo

Ggg 3

C Memor esto Domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimicitus Domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui.

Iam tandem Vates, uel potius orbis seruator, quæcunq; malorum in suos ab improbis irrogari contigerit, in se fieri confitetur. Quod porto in sinu meo, uertit Felix: seu, suscipio in sinum meum, ut alius ex hebræo. Aquila uerò, tuli, nempe opprobrium. Cæterum quæ in sinu ferre consueuimus, ea nobis sunt cordi. Vates igitur ea se affici molestia ob populi Dei oppressiones asserit, ac si in se caderent omnino. Norma certè aureis conscribenda literis, ab illis maximè, qui primas in rebus publicis ac populis nacti sunt sedes. Certè pastor, si uerus pastor est, gregis sui incolumitate & salute lætatur, ægritudine mœret. Quid pater in filiorum languorem & morbum? quanta inturbatur sollicitudine? quanta animi anxietate? Eodem planè malo quo affligitur filius, affligitur & ipse: sin minus, aut pater non est, aut pater est ferreus & crudelis. Ita animarum sunt præsules & custodes, quos sanè à meo patre sic admoneri uideo: Ante omnia, inquit, non, dissimulantes aut paruipendentes salutem animarum sibi commissarum, maiorem gerant sollicitudinem de rebus transitorijs, atq; terrenis & caducis, sed semper cogitent, quòd animas susceperint regendas, de quibus etiam rationem reddaturi sint. Penè nostræ ætatis præsules depinxit uir sanctus, quibus quidem tanta iam terrenarum rerum iniecta est cura & sollicitudo (sit ne in causa temporum conditio, an procliuus illorū animus in his tractandis, quæ ad mundum attinent, me fugit omnino) ut nullo alio constare robore religio appareat Christiana, quam ut diues sit, & magnifica. Verùm ego quidem in contaminatæ huius ætatis corruptionem, id uitij genus reijcere solitus sum. Tantum illud cupio, ut cum Christo iudiciorum miserias ac lapsus, proprio in sinu gerant, condoleant, congemiscant, subleuent tandem. Eæ ueri pastoris partes sunt. Porrò, ut ad psalmum redeam, quòd uetus habet æditio, cõmutationem, tamen de Iechonia, aut Sedechia, qui uice Dauid in populo regnarunt, nonnulli exponant, uerius tamen sensus ille esse uidetur, quem ab Hebræorum litera accepimus, qui uestigia legunt, seu uestigijs. Idem diuus Hieronymus & Felix. Idem & cæteri, & in primis Chaldaeus, qui sic transtulit: Exprobrauerunt tarditatem uestigiorum pedum Messia tui. Iudæi, qui in illa tunc ætate uixerūt, è suo certè sanguine sperabant Christum nasciturum. Vnde intoleranter ferè sibi irrogata ab infidelibus audiebant improperia, utpote qui in uenturū quendam sperarent hominem, et Messiam, cuius ne uestigia quidem pedum uisuri essent. Istiusmodi igitur erant gentium, in Iudeorū ignominiam, ac Messia derisionem, opprobria & contumelia. Faxit Deus, ne inter nos quòq; sint, qui rideant, si quis sanctissimis Christi inhæreat uestigijs. Absurdissimum illud quidem, te aliud profiteri, aliud imitari. Verùm quoquo se modo res habeant humanæ, Deus est, inquit Vates, qui promisit: idcirco non poterit, quæ pollicitus est, non præstare. Ideo

Benedictus dominus in æternum. Fiat, fiat.

Hebræis: Amen, Amen.

PSAL. XC. Oratio Moysi uiri Dei.

Domine refugium factus es nobis à generatione in generationem.

De inscriptione huius psalmi, in psalmo secundo, quantum tum satis uisum fuit diximus. Cæterum breuitatem, addo & uanitatem huius fugacis uitæ deplorat hic Vates, qui suo more ad tabernaculum fœderis respiciens, uocat Deum refugij habitaculum, ad quod confugere debeant homines. Nam quod nostra habet æditio, Domine refugium: Felix legit, & alij ferè ex hebræo, Domine habitaculum refugij. & est ac si dicat: Non est id manu factum, quod frequentamus, tabernaculum, ad quod in primis, nostris in indigentijs, recurrere debeamus: sed tu ipse tuæ es diuinitatis mansio, tuorumq; refugium ac salus: &

A Ius: & id quidem priusquam mundus, atq; adeo omnia, quæ in mundo sunt, in lucem prodierint. Nam

Priusquàm montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, à seculo & in seculum tu es Deus.

Verissimum illud esse Pauli non ambigo, quo asserit nos ante mundi constitutionem à Deo fuisse uocatos, secretosq; ad uitam. In mente quippe illa æterna, cui omnia antequàm fiant, iam facta sunt, semper, etiam ante orbis huius fabricam, est rerum omnium uita, idcirco & providentia illarum & cura. Volunt nonnulli montes (quod in scripturis frequens est) pro angelica hinc poni natura, terram autem pro humana. Non obstat tamen sensui, si simpliciter de uastissima montium mole intelligatur, modò illud, quod sequitur, libentissimè fateamur: A seculo, inquit, & in seculum tu es Deus: hoc est, non temporarius es Deus, sed æternus, sed ille, ad quem subinde nostra omnium referenda est salus. Quare

Ne auertas hominem in humilitatem, & dixisti, conuertimini filij hominum.

Longè secus litera est Hebræis. Sic illi: Tu redire facis hominē usq; ad contritionem, & dicis, reuertimini filij Adam. ut sit sensus: Tu Deus miseri Adæ filios, nempe debiles & corruptos, ad mortem continuè ducens, ad te, qui conditor eorum es, redire facis, dicisq;: O qui è puluere formati estis, corpore, moribundisq; membris in puluerem redite: spiritu uerò, quem uobis inspirauī, reuertimini. Reuertimini ad uitam, qui uosmetipsos ultrò præcipitastis in interitum. Reuertimini ad me, uel serò, per pœnitentiam, qui per peccatum præproperè nimium recessistis.

Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternæ, quæ præterijt, et custodia in nocte.

B Hucusq; Hebræis est uersus, cuius is erit sensus: Nostra enim uita tuam ad æternitatem collata nihil omnino est. Nam mille anni nostræ ætatis sunt tanquàm dies, qui iam præterijt in oculis tuis. Sunt, inquā, ueluti noctis custodia, nempe trium horarum spatium. Antiqui enim noctes in quatuor partes diuidere consueuerant. Et quidem,

Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Hominum nimirū. Vide, te obsecro, humanæ uitæ inanitatem, quam umbræ somniū ex Græcis quidam appellauit. Vates uerò: Rapuisti eos ut impetus aquarum: somnus sunt. Sic enim Hebræi uertunt ultimam uersus particulam, seu potius totum integrū uersum. Noster quidem interpretes magis ad sensum respexit, quàm ad uerba. Ex græco tamen uertunt: Contemptus eorum erunt. quod quid sibi uelit, uix coniecturis auguror. Sunt & qui ex hebræo transferunt: Facis instar nimbi eos defluere: somnus sunt. En quibus rebus comparatur uita humana, rapido nimirum amni, & fluuiio: repentinæ rursus nimborum præcipitationi, ac demum somno. Quis tam bellam non amaret uitæ conditionē, quæ fluxui aquarum, & somno, herbæ insuper, quæ cum manè uiuida sit & tenera, mutatur illicò & refecata arefcit, æquiparatur?

Manè, inquit, sicut herba transeat, manè floreat, et transeat, uesperis decidat, induret et arefcit.

Commodius enim uerba hæc omnia per futurum legi possent, transibit, floreat, arefcet, decidet: ut esset sensus: Verè quidem miseri lumus, quos æquè celeriter ex hac uita dericis, quemadmodū è cælo nimbos dericis, aut pluuias repentinæ: nosq; somno persimiles facis dictum factum euanescenti: atq; herbæ uiridi, quæ uesperis refecata, indurefcit subitò & siccat.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminatione uultus tui.

Non dissimulanter fatetur Vates, uitæ nostræ fugacitatem atq; incōmoda, nostris à peccatis originem habere: Deiq; iudicium uocat iram, & furorem, seu indignationem, ut uertunt ex hebræo. Quòd, inquit, tantis circumdati ærumnis, in dies magis consumimur: quòd aquæ labentis more defluimus, quòd somno simillimi facti sumus, id tua ab irritata à nobis bonitate ac patientia prouenit. Nam no

stræ omnes positæ sunt in conspectu tuo peruersitates, totumq; illud, quod uiuimus, ante oculos tuos uersatur. Seculum nostrum, in hebræo non est, sed, occulta nostra, quæ ad peccata referuntur. Vnde sic Paraphraustes: Peccata, quæ nos pro occultis habuimus, & in adolescentia cõmisimus, ipsa luce manifestiora sunt in cõspectu tuo. Illud obiter notandũ, quid sibi uelit, in adolescentia, in Paraphraсте. Dictio enim, occulta, quam noster uertit interpretes, seculũ, à nonnullis quoq; ex hebræo uertitur, iuuentutem nostram: hoc est, ut ipsi exponunt, peccata iuuentutis nostræ. Mens quippe prophetæ est, ut non tam uitæ humanæ celeritatem desleat, quàm ipsius celeritatis causam & originẽ, nempe peccatum, atq; impudentissimæ iuuentutis transgressiones, quæ Dei omnino palam sunt oculis, qui, ut inquit Salomon, multò plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes uias hominum.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea meditabuntur.

Haftenus Hebræis est uersus, quanquã apud eos nulla est de aranea mentio, sed sic transferunt, uel in primis diuus Hieron. Consumimus annos nostros tanquam sermonem. Vnde sic quidam: Sicut sermo qui non reuertitur, uno tantum momento manens dum dicitur, & simul desinens, ita est uita hominis super terram. Seu, ut alij: tanquam murmur leue, aures scilicet ad momentum percellens. Vide quanta abundat similitudinum copia diuinum hoc poëma. Sic sunt res spiritus. Finiuimus, ait Campensis, annos nostros dicto citius. Heu quis iam hinc rursus est, qui hanc tam breuẽ tantum faciat uitam, ut diuturnæ illius, qua in se uiuens Deus, sua nos donat eternitate, obliuiscatur: Heu falsam mortaliũ spem illorum, qui omisso Deo, uitæ huic infelici, atq; aura ipsa uelociori, toto incumbunt animo. Araneolis quidem hi haudquaquã dissimiles sunt, qui tenuissimas & caducas maximo labore (stultè id quidem) componunt telas. Toti hi quidem sunt in his texendis, quæ stolidissimi illius animantis laborem magis spectare uidentur, quàm quæ digna sunt homine, qui superior est mundo, atq; ad immortalia inquirenda conditus. O stupidos animos, quid in imis cœlestia expiscari contenditis? Fortassis certè toleranda utcũq; hæc esset uitæ breuitas, postquã sic nostris commeruimus peccatis: at uanitatẽ, superuacaneasq; addere breuitati curas, ut nunc fit, quis æquo ferat animo? quis stultissimas has nostras non irrideret occupationes? Vis ne quàm in longum protrahi uix possint anni hominum audire?

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, si autem in potentatibus, octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor: quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur.

Dies, inquit, annorum nostrorũ in ipsis, nempe diebus, seu hominibus, septuaginta sunt anni: ad summũ uerò in robustiorib. octoginta: si quis postea longiorem uixerit uitam, ea amplius uita non est, sed labor, sed dolor, sed ærumna, sed uita morte ipsa grauior. Porrò mansuetudinem, pro remissione, ac defectu uirium poni arbitror: nanq; illis qui ad decrepitam usq; perueniunt etatem, perlanguescit ingenium, cessant uires, labascunt genua, fitq; tandem corpus illud totum caduerosum, effœtũ, uietumq; & semimortuum: atq; hoc sanè modo corripiuntur senes, proq; pristinis erratis dant poenas. Quanquã non me clàm est, hanc ultimã particulam aliter legi in hebræo. Sic illi uertunt: Quoniã citò recedit, at nos auolamus. Quare sic Paraphr. Abeunt uelocissimè (decrepiti scilicet) & nos toti uelut alis assumptis auolamus. Poterat ne concitatiõrib. uerbis uitæ huius fugacitas exprimi: Illud quoq; postremò addendũ quòd, amplius, in hebræo non est, sed factus. Factus, inquit, eorũ labor & dolor. Declinauit sanè tanq; sol ad occasum illum factus, & nos tanq; aues è nido, quasi nunquã fuerimus, auolamus. Mira res.

Quis nouit potestatem iræ tuæ? & præ timore tuo iram tuam dinumerare?

Subobscurus is est uersus. Cæterum, dinumerare, ad sequentem uersum attingit secundum Hebræos, qui ita illum transferunt: Ad numerandũ dies nostros sic notũ fac, & offeremus cor sapientiæ, Sed quantũ ad præsentis uersus obscuritatem

A tatem pertinet, uidetur dicendū, præ timore tuo iram tuam, ab Hebræorū etiam interpretibus transferri: & erit sensus: Vt quis enim te timet, sic tua est indignatio. Quocirca sic is uersus cum sequenti, quē ita reddit interpres, exponi posset:

Dexteram tuam sic notam fac, & eruditos corde in sapientia.

Domine, inquit, simulacres nostræ tecum, ut iudicare possimus, ita se habeant, quis tuæ iræ uim nouit: hoc est, quis agnoscere poterit, quantum, quā uie in longum protrahitur tua in nos excandescencia: pro modo enim quo quisq; te timet, & ueneratur, tua uidetur sæuire ira. Etenim qualem te Deum sibi esse credit unusquisq;, talem te illi exhibes. Si quidem ut iudex timeris, iudex illi eris: si patrem te esse credit, te patrem habet: si iratum, iratū: si placabilem, placabilem: Talis igitur unicuiq; es, qualem te sibi esse persuasum habet. Quapropter notum fac nobis uitæ nostræ tempus, ne quantæ, quā uie longæ iræ tuæ obnoxij simus, ignoremus: atq; idcirco omiſſa stultitia cor nostrum sapientiæ cōsecrabimus, cuius ea uis est, ut in te bona omnia nostra sita esse, à teq; pendere condiscamus. Ideo

Conuerte domine. Usquequo? & deprecabilis esto super seruos tuos.

B Quod enim de superioribus duobus uersibus dicunt expositores quidā, conanturq; ab editione ueteri nescio quem sensum formare, non libuit scribere cum ob multa, tum quia adeo confusa uisa est litera, atq; ab Hebræis dissona, ut planè diuersum reddi sensum à Vatis animo & spiritu iudicauerim. Hinc est (credo) quod Vates parum nonnunquā sibi constare in psalmis à tardis lectoribus iudicatur, dum unam atq; aliam planè dissimilem in uno plerunq; uersu poni literam suspicantur. Hanc quidem peperit ingeniorum confusionem nostra hæc à Græcis nō ex Hebræis translata æditio, & id sanè interdum paulum oscitanter: nisi mauis etiam in hac parte eruditissimorū hominum ignorantia damnare. Ego enim quē à doctissimis didici expositoribus, qui linguarū longo assequuti sunt labore ac uigilijs peritiam, absq; inuidia cōmunico. Fateor tamen me minima, uel nulla potius eruditione, addo & librorum copia instructū, ad has qualescunq; accessisse cōmentationes. Qui enim feliciori nati sunt fidere, quibusq; maxima suppetit librorum uis, atq; amicorū suppeditantū & ocium & impensas gratia, benignioribus scribant Musis. Mihi pro lucro non mediocri erit, si tantillo hoc mihi à benignissimo patre omnium concessio non destituar spiritu. Quid si aliquando à posteris, qui in me gratiori erunt animo, quàm hi forsan, qui uiuū autoris opera non absque stomacho legere consueſcunt, & legar, & ut solent res nonnunquā rusticanae ab optimatibus auidè expeti & gustari, inter librorum delicias hæc meę computabuntur uigiliae, dicentq; studiosi: Ergo ne sine libris, sine Meccenate, ab obscuro monacho, neglectoq; à suis, non prorsus indocti scripti sunt cōmentarij? Quid uim addidit rudi illi uiro, nullius fermè numeri ac nominis, ut id auderet? Aut fuit Deus, aut nihil omnino. Certum illud est, Dei spiritū in solitudine atq; silentio magis, quàm inter turbas inueniri. Illi sic, nos uerò ad institutum redeamus. Hæc est nostra cum Christo perfectio, consolatioq; in spiritu, cum Deus à nobis propter peccata auersus, reuertitur placatus, atq; homini, rei utiq; uilissimæ, si uitam spectas, reconciliatur altissimus. Ait itaq; Ad solitam redi pietatem ô Deus. Verum usquequo toties imploratus abes? Recepta iam tandem debiti solutione, ueni, ac nos libera: et qui inexorabilis, ob crebras nostras offensiones, ferè factus eras, finito te à seruis tuis exorari. An nondum satis sæuitum est? Cesset iam manus tua, ô clementissime.

Repleti sumus manè misericordia tua, exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.

Rursus interpres nonnihil confundit sensum. Consentaneum quippe fuerat, ut simul atq; dixit, conuertere, & deprecabilis esto, ne ab instituto cadere uideret. diceret, Reple, seu satia, ut legit Hebræus, misericordia tua: & sic exultabimus, & letabimur omnibus diebus nostris. Satietas hæc Dei misericordiae cum à fide oriatur atq; amore, gaudium ex se parit inenarrabile, pacem item animi, consolationemq; in spiritu sancto, atque laudandi Dei mirè anxium studium ac de-

C fiderium: & id quidem tantisper dum uiuimus. Porro uis ea est amoris huiusce-
modi, ut in uita hac, alioquin arida & sterili, incipiens, in Deum, qui æternus est,
summo feratur nisu & ardore. Ceterum, manè, pro quamprimùm, quod aliàs ad-
notauimus, accipi solet. Vnde Paraphrastes: Copiosè, inquit, & citò summo ma-
ne benignitatis tuæ participes effice.

Letati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus uidimus mala.

Iterum uertendum erat, Lætitia nos affice, seu, ut uertit Felix, Lætifica nos. Si-
cut, inquit, afflixisti nos, ita & mutata sorte, dies anniq; illi amari & turbidi, in dul-
cedinem et consolationem uertantur. Quid enim malorum non uidimus? Videa-
mus quoq; & bona. Et quidem, ut istuc quamprimùm contingat,

Respice in seruos tuos, & in opera tua domine, & dirige filios eorum.

Oratiam Vates in calce psalmi, ut suos tandem placato intueatur uultu fami-
liares Deus, agatq; ut eius opus, nempe spiritus infusionē, quæ in Christi aduen-
tu copiosissimè effluxit, non solùm ipsi, uerumetiam illorum filij, nepotesq; &
quæcunq; ad eos attinent, persentiant. Quod sanè melius ex hebræo expriment
doctores, qui sic reddunt: Appareat in seruis tuis opus tuum, & gloria tua in fi-
lijs eorum. Quod quidem opus & gloria ad redemptionis humanæ beneficium
retulit Paraphrastes: Appareat, inquit, seruis tuis salutiferum illud redemptionis
opus, & reconciliatio diuinæ maiestatis tuæ nota fiat seruatorum tuorum posteris.
En nobilissimum Dei opus erga homines, en gloria, en decor, en pulcherrima
sponsæ facies in sponsi sanguine honestata. Appareat igitur ille, quo apparente,
è mundo, quicquid obscurum est & tenebrosum, eliminabitur.

*Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, &
opus manuum nostrarum dirige.*

D splendor hîc domini Dei nostri, nempe Christi, per gratiam qui noster factus
est, atq; per nostræ naturæ assumptionem unus ex nobis, præterquàm quòd uim
eam præ se fert spiritus, qua imbuti fideles, quæcunq; agunt lucida sunt, ac diui-
nam ex se referentia imaginem & præsentiam, crucis quoq; est signum, quo ele-
ctorum frontibus impresso, splendidiore efficiuntur, quàm sol ipse meridianus.
Euangelium insuper est, ac Christus tandem, qui splendor gloriæ, figuraq; sub-
stantiæ patris ab Apostolo appellatur. Per hunc igitur, per quem, tanquam per
purissimum uiuæ aquæ riuum, in nos gratiarum deriuat copiam ipse pater, opus
manuum nostrarum dirigat ac confirmet: dirigat, inquam, & ratum habeat quæ-
cunq; agere instituimus (Opus & opus, non opera & opus, ne in superfluis phi-
losophemur, Hebræis est) ut nihil aliud rebus in agendis attendamus, præterquã
proximi nostri cōmodum et salutem, sed in primis Dei honorem & gloriam. Cui
laus sit & benedictio in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCI.

Vi habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.

Vates in hoc psalmo, cui nulla est inscriptio apud Hebræos, de mira-
bili Deo nitentiū fiducia, atq; ad eò contrà de indicibili illius protectio-
ne erga homines, canere instituit. Quantum porro spectat ad spiritualem psalmi
sensum, quicquid iam dici potest, id diuus occupauit Bernardus, uir sanè cùm do-
ctrina & eruditione insignis, tum spiritus igne mirum in modum affectus, & in-
census. Extant illius luculentissimæ ac facundæ in hunc psalmū lucubrationes,
quæ passim ab omnib. qui illiusmodi delectantē scriptionib. legunt. Eam ob rem
nos nostrum non deserentes institutū, ad literam, nostra in æditione subobscurā
& ambiguam, dilucidandā intenti erimus. Compertissimū id esse debet, Christū
à spiritu hîc designari, qui sub tegmine alarū Dei, suis in aduersis & tentationib.
se tutum prædicans, quid illi, qui uitam habent absconditā in Deo, ut inquit Pau-
lus, cùm contingunt aduersa, agere debeant, admonet. Psalmus igitur omnibus
Christi membris communis est, singulisq; qui Christo per fidem uniti sunt (tan-
tūm

A tum absit superstitio) conuenientissimè aptari potest. Sic itaq; ordit Vates: Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli cōmorabitur. Qui, inquit, perseueranter, fortiq; animo sub altissimi tutela, tanquam sub scuto, sese texerit, dubio procul illius protectionem omnipotens assumet Deus: idcirco in omnib. quæcunq; euenerint, erit tutus. Ex hebræo sic uertunt: Qui sedet in abdito altissimi, in umbra omnipotentis cōmorabitur. Commodum enim in Dei abdito & secreto illos sedere, qui in rebus ac negocijs huius mundi fessi sunt, exoptat Vates: quippe quorum protectio inuisibilis omnino sit, ac mundo incognita. Ad illas quidem spiritus operationes, puras nimirū, atq; à mundi crassitie remotas, mens terrenarum rerum curis occupationibusq; distenta, qui assurgere poterit? Illū nē aliquando in Dei umbra sedere dixeris, qui abiecta Dei religione, in mundi plausu oblectamentū uenatur? Certè istiusmodi animarum refrigerium non sentit, nisi ille, qui fide atq; dilectione in Deum translatus,

Dicet domino, susceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus sperabo in eum.

Felix tamen in prima persona sic transtulit: Dicam domino, spes mea, & munimentum meum, Deus meus confidam in eo:

Quoniam ipse liberabit me de laqueo uenantium, & à verbo aspero.

B Et Græci & Hebræi, te legunt, non me. Et est uox spiritus ad illum, qui habitat in adiutorio altissimi: quemadmodū illa est habitatoris, sperabo in eum, suam testantis fidem, atq; ad admittendas Dei inspirationes promptitudinē. Miram quā iucundo hīc ludat spiritus dialogo, ut penē, nī cautus sis, te penitus, quis cui, aut de quo loquatur, fugiat, adeo repentina interdum fit personæ mutatio. Cæterū, laqueum uenantium, seu uenatoris, insidias clām cuipiam factas interpretantur: uerbum uerò asperū, manifestas calumnias atq; iniurias. Ideo, calumniarum sermonem, uertit Symmachus. Verūm ex hebræo, à peste noxia, seu confectionum, reddunt, quæ manifesta exitia, seu perniciosum dolum esse existimant. Illud sciendum, totum hunc psalmum de tutela hominis, qui à Deo refugio pendet, intelligi, cuiq; neque homines, neq; dæmones nocere ualidi sunt. Quare intulit:

Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis, scuto circumdabit te ueritas eius.

Hucusq; Hebræis unus est uersus, quem sic reddunt: Ala sua operiet te, atq; sub pennis eius confides. pro scuto & clypeo erit ueritas eius. De tutela alarum Dei non semel diximus. Sumpta est metaphora ab auibus, quæ ob filiorum salutem, sese corpore, miluo aut accipitri opponunt, eosq; alis contegunt. Siue igitur scapulas legas cum nostro interprete, siue cum Hebræis, alas, fidā atq; sollicitam Dei erga suos protectionē intelligas. Quocirca additum est, scuto circumdabit te ueritas eius: hoc est, sub illius fide, qua pollicitus est se perpetuū fore suis defensorum, tanquā sub scuto eris tutus. Cūm recolit anima, quæ, quantāue sint illa, quæ suis æternus promisit pater, quæcunq; occurrāt infra cta perstat, in illumq; quem nouit in promissis constantissimū & fidelem, sua omnia reijcit desideria, indigentiam, curasq; omnes & studia. Quō sanè instituto, tanquā parmula obtecta, nihil non audet in hostes, nempe impuros homines, atq; disidiorū autores dæmones, quos omnes sub uocibus pauoris nocturni, sagittæq; uolantis per diu, ac cæterarū rerū, quæ actutū sequunt, intelligi uult Vates. Cæterū uolunt nonnulli hīc, Dei ueritatē, illius esse uerbū, quo animæ protectæ in hoc uitæ deserto securissimā degūt uitā. Vnde nō absq; ratione à seruatore est dictū: Pater sanctifica eos in ueritate, sermo tuus ueritas est. Hac itaq; Dei uerbi sanctificatione si ornatus es,

Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die.

Quæcunq;, inquit, inferant dæmones die, quæcunq; nocte, nullum illi erit incommodum, qui sic protectus est, tantum abest ut timeat. Fiat, inquit Paraphrastes, ut neq; timeas si quis iaculo te petat etiam medio die. Neq; item

A negotio perambulante in tenebris, ab incurso & demonio meridiano.

Nulla hīc de dæmonio fit apud Hebræos mentio, sed sic transferunt: A peste

C in caligine ambulante, ab ægritudine repentina deuastante in meridie. Censent quidam Deber dictionem, quam noster uertit interpres, negocio, & quam significare pestem asserunt, item Cheteb, quæ significat ægritudinē repentinā, quamq; uertit interpres, incurfu, nomina esse demonum, quorum ministerio Deus in infligendis malis uti consuevit. Vtuncq; id sit, illud exploratissimum, quòd à quocunq; pestis genere, siue occultum illud fuerit siue manifestum, immunis is erit atque intactus, qui in protectione Dei cœli, hoc est, summè potentis, cōmorabitur. Quare sic Paraphrastes: A peste, quæ clām inuadere homines solet, & ab ea quæ de improuiso exorta sæuiet, securus eris. Insuper

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit.

Etsi, inquit, tanta fuerit pestis calamitas, aut bellorum immanitas, ut hinc latere à sinistro mille, illinc à dextro decem hominum millia corruant, nihil tamen erit quod tu tibi metuas, siquidem te id mali non attinget. Vide iusti hominis constantiam, qui, uel ruat æther, immobilis perstat in Deo. Etenim in electis lædī quidem potest corpus, fides uerò minimè, quæ radices in Christi amore, unde omnis emanat robur animæ, fixas habet.

Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum uidebis.

Non illa, inquit, quantum tibi crudelia atq; uniuersalia, ad te peruenient mala, quin potius tu securus Deum pro te in acie stantem contemplaberis, contraq; meritas dare pœnas impios proprijs intueberis oculis.

Quoniam tu es domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.

D Contendunt nonnulli, altissimum, substantiuum hîc esse, ut illud quoq; est in psalmi exordio, Qui habitat in adiutorio altissimi: uoluntq; uocem illius esse, qui ob stuporē rerum earum, quas à spiritu audierat, Dei in se cognoscens uirtutem id ferè dixerat: Omnia certè sic se habere non dubito, quoniam tu es domine spes mea. Postea uerò ad illum conuersus (sic se habet dialogorum ratio) qui suprā dixerat, Susceptor meus es tu, & refugium meum: eum laudat, dicens: Ita tibi contigisse certò scio, quoniam tu posuisti altissimum, nempe Deum, refugium tuum. Id sensisse Campensem uideo, qui sic reddidit: Quisquis igitur sapit, dominum, qui est super omnia, ueluti tutissimum asylum ante oculos tibi proponere. Verum secus intellexisse cæteros ex hebræo ferè omnes non me clām est. Sic Felix: Altissimum posuisti habitaculum refugij tui, ut altissimum, adiectiuum sit, & ad habitaculum referri debeat. Alius item ex eodem fonte: Excelsum posuisti habitaculum refugij tui, hoc est, cœleste, atq; improbis inaccessum. Quoquo modo legas, utriusq; sensum literæ aptè ualde conuenire arbitror Vatis animo. Sed uide an prior sensus, ad ea quæ sequuntur, decentius accommodari queat.

Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Tabernaculum pro tota domo & familia hîc poni iudico. Et est perinde atq; tuti erunt tui omnes, non modò tu solus, ab omni malorum genere ac plaga. Unde sic Paraphrastes: Quod si feceris, ausim tibi polliceri, non futurum, ut ullum inopinatū malum te corripiat, uel ulla plaga familiam tuam infestet. Dictionem enim quam noster interpres simpliciter uertit, malum, inopinatum malum reddidit, ut uides, Campensis. Idem fermè Felix: Non fortuitò, inquit, cadet apud te malum. Alius uerò, non temerè ueniet ad te malum. Nullum igitur fatum, nullumq; insperatum malum te, aut tuos opprimit liberos, & uxorem, ô tu qui fiduciam tuam in domino collocasti.

Quoniam angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uijs tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

Ratio, quamobrem Dei amici à malorum impetu tuti uiuunt, redditur. Præcipit, inquit, Deus angelis, ut illos suis in itineribus, & actionibus, quas secundum Deum agere instituunt, dirigant, tudenturq; ac ueluti manibus adeò inoffensè gerant, ut ne, uel leuiter quidem in lapillum illorum impingere queat pes. Exactam hîc narrat angelorū custodiam erga homines spiritus. Mirum quantum hîc sint

sint

A sint salutis hominum amantissimi, quantumque de illorum lapsibus mœreant. Idcirco non absque causa à Vate alio est dictum, quod angeli pacis amare flebant. Etenim administratorij spiritus sunt, in ministerium illorum delegati, ut inquit Paulus, qui hæreditatem capiunt salutis. De illorum uero tutela pro reprobis, ut quosdam asserere uideo, nulla, quod sciam, in scripturis fit mentio. Piam tamen illorum, qui id opinantur, non reprehendo sententiam, utpote ad maiorem execrationem improborum excogitatum, qui tam fortibus muniti custodibus, malunt dæmoni suafori parere, quam fidelissimis illis monitoribus, retrahentibusque à malo, auscultare. His porro uersibus à dæmone perperam citatis, Dei filio persuadere uoluit, ut sese è summo templi fastigio præcipitaret. Atqui actiones illas, è quibus nulla tum Dei nomini, tum proximorum salutis conciliatur gratia & gloria, temerarias esse diffiniunt sancti. Quis fructus, oro? quæ utilitas? aut quod unquam emolumentum diuinæ afferri gloriæ potuisset, aut proximi commodo, è Christi ad ima lapsus? Pro te igitur, quisquis es qui Deo fidis, purissimi uigilant angeli, te protegent, te (sic illis iussit Deus) mirabili tutantur patrocínio, ac te, ne forte offendas lapide pedem tuum, gestant manibus. Quid amplius expectis? uis ne aliam sublimiorem tibi à cœlesti patre concessam audire potestatem?

Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.

Basiliscum dictio, non est in hebræo, sed, ut reddit Fel. Super leonem & aspidem iter facies, conculcabis catulum leonis & draconem. His quidem ferarum uocibus, rerum omnium, quæ uel morsu, uel ueneno, uel alia ratione quamlibet noxia & letali, obesse possunt, feritatem intelligi uoluit: quas quidem non solum Dei amicis nocere haudquaquam posse asserit, uerum etiam illis fore usui ac comodo. Ecce, inquit Christus, do uobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & super uirtutem omnem inimici, & nihil uobis nocebit. Quæ enim res tam formidabilis esse potest, cui non imperet Dei amicus, atque illi frænum ponat? Cæterum si uoces has omnes immanitatis, uarijs dæmonum artibus accommodare libet, non contradicit scriptura: imò ex illius accepimus spiritu & testimonio, dæmonem ob tectas calumniandi insidias, aspidem appellari, ob inuidiam basiliscum, à cuius conspectu præsentaneum hauritur uenenum: ob ferociam uero leonem, atque propter subitam iræ commotionem & impetum, nonnunquam draconem nuncupari. Verum in his allegorijs, ut iam præfati sumus, non diutius immorari nobis est animus: non desunt enim, qui hoc pie & doctè edisserunt. Nos interim ad rem nostram.

Quoniam in me sperauit liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

En quò nos pura in Deum spes ac fiducia pertrahit. Quoniam, inquit, in me sperauit, ab omni eum liberum molestia reddam. Quoniam me concupiuit, uertit Felix. alius uero: Quoniã me ardet, seu deperit. Ex nostro itaque in Deum amore illud fit, quòd nulla tam crudelis atque effera uis esse queat, quin subito commollescat, nostroque subijciatur imperio: tantum amor uerus sit, simplexque, ac pure candidus. Vnde obsecro, conditarum rerum orta est in hominem rebellio? unde illarum in nos sæuitia atque inobedientia? unde tanta nocendi uis ac rabies? unde ardor ille despectusue, quòd non solum uenenatorum animantium truculentique obnoxia facta sit humana conditio, sed etiam ab ipsis quoque imbellibus muscarum moribus ac pulicum, adeò molestè interdum inquietantur homines, ut nulla sit somni aut cibi requies, nisi quòd in Deum ingratisissimi quiduis potius in terris appetunt & amant, quam ipsum super omnia amore dignum conditorem? mundi que plausum ardentius tum quærunt, tum magnipendunt, quam Dei nomen & honorem? Porro cognoscere Dei nomen in hoc loco, est (opinor) excelsam illius suspicere maiestatem (Mesiã seu filium signari hic etiam arbitror, secundum Hebræos) illumque nostris in æumnis, abiecto mundi metu, implorare. Idcirco à Vate puto additum esse,

Clamauit ad me, et ego exaudia eum, cum ipso sum in tribulatione: eripia eum et glorificabo eum.

Hhh

C Inuocauit me, uertit Felix, & respondebo illi. Vide certam de diuino præsidio pollicitationē. Respondebo, inquit, illi: hoc est, illius uotis annuā, adero, faueboq; illi. Neq; id satis quidem (ô cæcas mentes) illum, illum (inquā) haud multo pridem mihi infensum, modo uerò spe mihi atq; amore reconciliatū, non solum à periculis illis uitæ continuis & ærumnis eximā, uerumetiā inter homines honoratum, cunctisq; uerendum faciam. Ad hæc,

Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

Haud inter infima Dei dona computandū est illud uitæ genus longum, quod totum ad Dei honorem, multorumq; salutem expositū sit. Alioquin ignaui senes atque impudici, ex longo uitæ cursu longam sibi comparare uidentur miseriam, ut nonnullos aliquando uidimus, quos nullam sibi laudem ex tam numerosa annorum computatione asserere potuisse conijciebam, nisi quod in religione consenuissent. Non uideo certè cur seni, ita de uirtutibus male merito, id dici queat: Et ostendam illi salutare meum: hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, Ostendam illi quibus modis beare soleam amicos meos. Ergo illos duntaxat, quibus nulla alia in primis est cura ac studium, nisi ut perseveranti uitæ ratione ac filo Deum quærant, amentq;, & suis in aduersis fidelissimè implorent, dirigit spiritus, fouet, adest: in afflictione, ut ferre queant, indurat, consolidat, tutatur, ornatq; dignitate, existimatione, ac tandem longo peracto annorū curriculo, quod totum ad Dei laudem, salutemq; animarum attritum fuerit, æterno donat uitæ statu, quæ est perfectissima Dei cognitio, in ipsiq; pax & quies. Cui honor sit æternus. Amen.

PSALMVS XCII. Psalmus cantici
diei Sabbati.

D **B**onum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime.
Ex ipsa inscriptione argumentum ferè psalmi palam fit. Oda quippe erat ad hoc instituta, quò diuinæ potissimum die sabbato decantarentur operationes, ac, quibus cunctis beneficus est Deus, tum bonitas, tum misericordia. Neq; id quidem summa absq; ratione ac mysterio. Nam cum septimo hæc quoq; die agerentur, illud in primis tanquam penè exoletum, à memoriaq; hominum delapsum, nouo ueluti usu reuocabatur, summum scilicet opificem die illo à condendis rebus cessasse: quo utiq; tum ritu significatū est, fore aliquando quod diuinæ religioni addicti, rerum usum externarum, quas sex ipse diebus condidit, prætergressi, ab illisq; ociantes, in ipsius iam conditoris potentia, sapientissimiq; consilio, ac, qua res omnes permeat, bonitate consideranda, æterno occuparentur sabbato. Erit (inquit Deus in Esaia) sabbatum ex sabbato: hoc est, perpetua meorum à curis erit feriatio, & quies. Aspice igitur, in quo maximè uersari debeat Christianorum uita, in recolendo scilicet Dei bonitatis præconio, refricandaq; illius penè abolita cœlestium donorum memoria. Verum aliter quam fuit Dei consilium, nostram ob impietatem effectum est. Etenim sex continuis uitæ huius infelicis diebus mechanicis uacamus curis atq; occupationibus: septimo uerò, qui ab ipso statim rerum exordio ad contemplanda cœlestia selectus fuit, in iocis ludisq; illiberalibus, & perniciosissimo alendo ocio, nostram omnē nauamus operam. Proinde istud (ut sic loquar) monstrum sapientissimus præuidens Vates, nostramq; pungens oscitantiam, melius dicerem socordiam, ultroneamq; ad interitum properantiam, sic suam orditur admonitionem: Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. O mortales, inquit Vates, ô qui ad cœlestia uocati estis bona, ô quorū nomina scripta sunt in cœlis, quibusq; ea prima est cura, ut calcato mundi fastu, re scilicet tam uili & abiecta, in diuino solummodo pergustando amore trahamini: bonum, imò id solum bonum est, id pulchrum, id supra suauitatem omnem suauissimū, laudare Deum, non uos, aut res uestras. Quid dicam? bonum id maximū omnium est, toto mentis tripudio, tuo psallere nomini ô altissime. Putasne, ni lector, in hisce honestissimis occupatū curis

Aris posse quempiam suas laudare diuitias: sua scorta: sua scelera: O amentiam hominum: o quam rari hi sunt, quibus quis laudandi Dei sit modus, perspectum sit. Confessio quidem, quam hic a nobis exigit Vates, & quæ in celebrando potissimum Dei cultu & nomine consistit, totum uult animum & cor: quod si impurum est, infectum nimirum odijs, foedisq; uoluptatibus, ac sui amore, non id uas est, in quo purissimæ Dei laudes recondi debeant, quodq; hic figurat spiritus. atque ad celebrandum Dei nomen inuitat, licet os quantumuis latè aperiant homines, ac mille uocum concentibus rem sacram peragant. Iniuria ea quidem est ingens Dei, non laus, ab improbo laudari homine. quocirca uideant, qua id animi exerceant innocentia & candore, illi qui horas canonicas celebrare iubentur, quicq; maiorem suæ uitæ partem in frequentandis templorum choris indefessio infumunt exercitio.

Ad annunciandum manè misericordiam tuam, & Veritatem tuam per noctem.

Clarius uertisset interpres, si per infinitiuum sensum explicuisset, ut ad priorem uersum referret, ad annunciandum, hoc modo: Bonum est confiteri domino: bonum, inquam, est annunciare manè misericordiam tuam. Quod quidem obseruauit Paraphrastes, qui sic reddidit: Cōmemorare summo mane clementiam tuam. Quanquam non me præterit, ad annunciandū idem planè esse, quod, ut annunciem. Cæterum manè & per noctem, eum præ se ferre sensum uidetur, nempe singulis dierum ac noctium exordijs, seu stas ad hæc temporibus, sacratiscq; religioni, quæ uespertinum de more erant, & matutinum. Eo ferè tempore mens ad diuina largius haurienda uidetur aptior, quod aliàs me dixisse memini. quemadmodum etiam misericordiam Dei, illius esse bonitatem diximus, qua sua gratis elargitur dona: ueritatem uerò, illius in pollicitationibus tum fidem, tum constantiam. Tuam igitur, o Deus, celebrari par est clementiam, & manè & noctu. Siue enim res nobis ad uota proueniant, quod manè est, siue in calamitatum nocte ac tenebris uoludemur, tuam tamen semper nulla intercepti perturbatione animi, laudabimus fidem & misericordiam: atq; id quidem nō tantum ore, & quod in primis tua requirit religio, mente, uerum etiam

In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.

Quod sic uerti poterat ex Hebræo: Super decachordo, & super nablo, super instrumento sonoro cum cithara. Hisce enim uarijs instrumentorū uocibus, flammantem sui animi ardorem laudandi Dei ostendere uoluit. Causam porrò, unde tam anxia orta sit cura pietatis, reddit:

Quia lætificasti me domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

In factura tua, in opere tuo, uertit Felix. Paraphrastes autem: Delectasti me domine elegantissima hac operum tuorū uarietate. In consideranda, inquit, pulcherrima rerum effectione, forma, ordine, atq; illa potissimum, qua cunctis rebus conditis partim uitam, partim aptam illis substantiam ac statum impartis sapientia, quæ sanè omnia manuum tuarum operationes sunt, gaudio quammaximo afficio, ac lætissimū in modum oblector. Quid cum recolo meis a negocijs feriatas, quàm diues sis in donis: quàm nostri amantissimus: quàm celer: quàm potens & mirabilis ad ferendas tuis suppetias: contraq; in profligandis tuæ religionis hostibus, intentus, atq; ardens: Certè, mi domine, tum totus, quantulus sum, inenarrabili detineor stupore atq; ecstasi, clamorq;

Quàm magnificata sunt opera tua domine, nimis profunda facta sunt cogitationes tuæ.

Vide in quibus uersari debeat Christiani mens in sabbatis, nempe perpetuis fidei paciscq; in Deo, festis diebus. Nam quæcūq; a Christiano fiunt homine, aut lingua proferuntur, quæ diuinū non referant honorem, aut proximi cōmodum, inutilia sunt, ociosa, seruilia, ac quibus maximè sanctum Dei polluitur sabbatū. Quàm diuites sumus, iactitant alij: quàm pulchra est nobis supellex, q; elegantes liberi, quàm ampla tum rerū, tum seruorū, tum canū uenaticorū copia, quàm cōmoda ædificia, quàm magnis a principe ditamur donis, primisq; ornatur ho

C norum gradibus. Quid? Qui nobis in decenti familia, in ludis, in iocis, in conuiuijs, in apparatibus, in literis quoque, ac rara linguarum peritia, comparandi? Dii sumus. Heu mentes stolidas. Iactabundi indicia hæc sunt animi, atque elati. Vide quid Vates, perfecti quidem Christiani typus atque imago, cogitare, palamque proferre consueuerat. Quam magnificanda, inquit, sunt opera tua, o Domine: quam ex animo suam ob magnitudinem suspicienda. Obstrusissima sunt sanè, nobisque omnino incognita tuæ prouidentiae consilia, quanto scilicet ordine, quantaque erga homines charitate, hæc omnia supraquam dici potest, aut ab humano percipi ingenio, admiranda condideris, distribuerisque, ac unicuique aptissime rei, quod sue conueniret naturæ, impertueris. Imperscrutabiles nimium, nimium certè hi tui secreti sunt conceptus o altissime, occultique omnino atque insoliti, illis potissimum qui in mundi huius bonis occupati, insanissime dementantur. Quocirca

Vir insipiens non cognosceret, & stultus non intelliget hæc.

Censent quidam insipientem hinc appellari rerum diuinarum omnino ignarum, licet humanarum peritum: ut sunt ferè illi, quibus, cum ætatem omnem in poetarum studijs, rhetorum, philosophorum quoque pertriuerint, an Dei spiritus sit, ne per transennam quidem unquam uidere contigit. A sapientia quippe Dei semoti cum sint, stultos mox illos fieri necesse est. Idcirco obscuratum est insipiens cor eorum, ut inquit Paulus, dicentesque se esse sapientes, stulti facti sunt. En cuiusmodi generis sunt hi, quibus nulla est rerum cœlestium cognitio, & gustus: nam si certè Deum esse (quis id ignorat?) agnoscunt, non tamen sicut decet, eum aut amant, aut uenerantur. Suo enim contenti tumore atque existimatione, nihil aliud sibi quærendum esse in hoc mundo iudicant, quam ipsum mundum, atque illa in primis, quæ ad oblectamenta uitæ faciunt. Quid uerò censendum sit de illis, qui nec humanis, nec diuinis, uel mediocriter quidem, ultrò imbuti literis, uitam uiuunt ociosam, ne dicam turpem, uix dicere audeo. Penè illos homines non esse asseuerarem, nisi ex illis plerosque cernerem etiam ad primos regionum, religionumque honores promoueri, licet indoctos, ac planè Dei spiritu, quæ est uera doctrina, & sapientia uacuos. Hos itaque, quos ex hebræo bestiales uocat Felix, à diuinorum consiliorum notione remotos esse affirmat Vates. Vir stolidus, inquit Campensis, nihil horum intelligit: neque stultus considerat in his naturæ miraculis omnipotentiam Dei. Stultitiam istiusmodi, imprudentiam uertit Euthymij interpres: hi enim de more, tum probos tum improbos ex presenti eorum fortuna metiri solent. Eam ob rem haud rarò improbis fauere soliti sunt, utpote fortunatissimis, proborum interim uita ludibrio habita. Verum ut in diuinis, sic in humanis stupidi & imprudentes, quam sit fluxa sceleratorum hominum felicitas, aut nesciunt, aut scire dissimulant. Nam quidem

Cum exorti fuerint peccatores sicut foenum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, ut incereant in seculum seculi.

Hucusque tum Græcis tum Hebræis est uersus, uerum subobscurus: qui tamen clarior reddi queat, si post Iniquitatem, has duas attexeris uoculas, Fiet tandem. Cæterum, apparuerint, Hebræis est, floruerint. & erit sensus: Cum uirere sicut gramen tenerum occæperint peccatores, aut florere uisi fuerint cuncti qui operantur iniquitatem, non illorum imputandum erit felicitati, sed ruinæ potius: siquidem huiusmodi illorum fors perpetuæ magis signum est damnationis, quam salutis. Hæc sunt quidem inter alia, quæ stultissimam istam hominum coluuiem fugiunt:

Tu autem altissimus in æternum domine.

Illi enim sua ipsorum culpa interibunt, tu uerò, ac tecum tui, excelsus es, permanesque perpetuo: hincque ea, qua cuncta es fabricatus potentia, res omnes, nedum impios, terras, tuoque subiugas imperio.

Quoniam

A *Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.*

Quo Vates ostendat, quàm celeriter Dei hostes exterminandi sint, per demonstrationis notam, atq; eam quidem geminatâ, rem indicat, seq; illorum quasi cernentem exitum, eo maximè tempore, quo florere uidebantur, inducit. Ecce, inquit, inimici tui domine. Ecce inimici illi tui, qui suæ sortis penitus obliti, se nunquam sua ab illa rerum copia ac sagina deficere posse somniabant. Ecce, inquam, quomodo repentino ueluti flatu, ut flos solet in hyeme, exarueret, ac tanquam leuissimæ rerum quiscuilibet horsum sursum à uento impulsæ, dissipati sunt. Quò illorum abiit fastus? quò diuitiæ? quò insatiabilis habendi sitis? Parua enim nunc fossa contenti, eò infelicissimè demigrarunt, ubi nulla potest esse ærumnarum intermissio, & miseriarum. Contra uerò, meus perpetuò in te, non in rebus hisce mundi inquietissimis, erit animus:

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia uerbi.

Nulli quidem animanti robustius est cornu, & quod in immensum ferè emergat, quàm est Monocerotis, belluæ nimirum insuperabili, atq; uix uia quopiam unquam domitæ. Quare suam hinc inuictam potentiam fore, utpote à numine formatam & munitam, sub metaphora cornu Monocerotis asserit uir sanctus. Cedunt enim spiritui carnis opera, & mundi iniuriæ. Interim, inquit, quòd improbis multam præparas, similem meam facies uirtutem & fortitudinem, quæ uulgo ignoratur, fortitudini Monocerotis. Quid enim? Ipsam quoq; meam senectutem naturaliter debilem & effoetam, iam nunc uiridi salubriq; oleo atq; unguento, quo me renouatum iri confido, perfusam sentio. Pro misericordia, & Græcis & Hebræis oleum pingue est, seu unguentum uiride ac recens, quod uigorem sancti spiritus esse exponunt interpretes, quòq; suum tum anime tum corporis, & id etiam in grandæua ætate, succum aulescere canit propheta: sic enim membra delibuta, uigorem sumunt. Ad hæc, ea est uis spiritus, ut non tantum piorum animas recreet, quantum etiam ipsos artus se commodè habere faciat. Mirum quàm iucundam semper agat uitam uir in doctrina spiritus sese oblectans: quod sanè non agit occupatus in mundi curis animus, ut de more sunt auari, ambitiosi, & hi qui alienas depereunt mulieres.

Et despexit oculus meus inimicos meos, et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Ex hebræo dilucidius uertisset: Respexit oculus meus in inimicos meos, gratia mihi scilicet, & optata. Quod desiderauit, inquit, in illis conspexit, ruinam nimirum & interitum: atq; itidem de malignis illis, qui contra me insurgunt, audient aures meæ. De istiusmodi loquendi schemate in superioribus interdum est dictum, sed in primis in quinquagesimo quarto psalmo fusè admodum. Dicerem, nisi aliud agere instituissem, quantum in hoc genere proficiat sancti Dei uiri, quibus in spiritu, quem suum semel in omnibus elegerunt ducem & præceptorè, uolupte est, illum subita extinctum apoplexia audire, uel eo maximè tempore, cum in summo rerum apice uirere appareret: alterum uerò angina, alterum ex his qui maiori uexabat uerberare religionem, peste celeri & repentina absumptum. Idcirco fortiter toleranda improborum ire, quoniã ea seruatur Deo uindicta, qui æquissimus rerum humanarum arbiter est. Quid? nonne proprijs interdum uidimus oculis, nonnullos diros atq; implacabiles Ecclesiæ persecutores, in ipso uitæ exitu (horrendum spectaculum) & crucem, & Christum execratos esse, atq; à sese abegisse? Colon rursus huic exulceratus, illi foedissimum alui profluuium mortem attulit. Et tandem, aut ludibrio omnibus habitis solum uertere coguntur ut plurimum Dei hostes, aut fortunis malè partis expoliati publicè obruncantur. Interim uerò uiuunt miseri, et si uulgo felices appareant. E contrario

Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur.

Suo more Vates uirum illius iustitiæ studiosum, quæ ex Deo est, arbori celeberrimæ cõparat, & feraci: palmæ quidem, ob fructus suauitatem: cedro autem,

C ob insigni robur, ac gratam passim omnibus redolentiã, addo & diuturnitatem. Notissimũ illud est, palmam in superposita conniti onera. Ex quo ortum putant, ut uictores è prælio reuertentes, palmæ seruo coronarentur. Morem ferè hunc seruant mei instituti homines, qui defunctos uita monachos, tanquam qui è periculossima carnis pugna uictores exierint, corolla è palma uiridi, aut si hæc de sit, serpyllo croceoq; acantho, atq; gratissimi odoris amaraco, coronant. Iustus igitur eo ferè modo, in uitæ huius ariditate floridus erit ac uirens, quo palma natiuo suo semper uestita uirore florescit, dulcissimisq; suo tempore onusta fructibus, mirabilem præ se fert suauitatem. Erit, inquam, succrescetq; instar illius generis cedri, quæ altissimo alitur in Libano, qui inter Phœnices atq; Arabes, miræ magnitudinis mons est. Et si enim aliàs, alijsq; in locis procerè ualdè innascent cedri, in Libano omnem fermè superare magnitudinẽ cernuntur. Ideo nostro ab interprete multiplicationis uerbum additum est: Sicut cedrus, inquit, multiplicabitur. Et tandem,

Plantati in domo domini, in atrijs domus Dei nostri florebut.

Potest quidem longo pertrita æuo palma intermori, potest & cedrus: iustus uerò iustitiæ illius genere fultus, quæ haudquaquã in Libano, aut quouis alio feraci solo, sed in Deo, qui æternus est, fixas habet radices, æterno conuestitur flore, & fructu: cuiusmodi quippe sunt, qui in domo Dei, nempe fidelium Ecclesia plantati, Christo noua semper ac uiridi attexuntur insitione. Quapropter in ipsis atrijs domus Dei nostri flores emittent uitæ odoratissimos, non tantum illorum animæ, uerum etiam & ossa & cineres.

Adhuc multiplicabuntur in senectate ueri, & bene patientes erunt.

Non ultra procedit uersus Hebræis. Sed alio modo & sensu, sic Felix: Adhuc germinabunt in senectute, pingues & uirides erunt. Paraphrastes autem: Ita fiet ut ualentes sint in senio, bene habitæ, & uirentes. Non parua ea est laus in senio, qui in robustiori ætate adeò ardentè in diuina incubuerit obsequia, ut ne tantillum quidem in decrepita à pristino elanguerit calore, tantum abest ut non flagrantius rem eo quotidie urgeat, quo calor iam noxius deferbuerit. Impossibile planè est, ut senex sit stupidus & bardus, qui in iuuenili ætate solers extiterit & grauis, ut plerunq; sunt, qui primis ab annis ad cœnobiorum asperitatem ascit (mollitiem in cœnobijs quis requirit?) nihil tam curant, quàm quomodo curis superuacaneis omisis, sensu senes illico fiant. Sene porrò illo, qui & sensu & spiritu puer sit, nil unquam turpius, addo & molestius, uisum est. Res admodum præpostera uidetur, cum senes ob ignauiam ludibrio uulgo fiunt. Vir igitur ille, cui diuinus cordi est honor, semper in his quoq; quæ ad corporis habitudinem spectant, nedum ad ea quæ sunt spiritus, uegetus erit, succulentus, ac cõmoda uiuet etiam in senectute ualetudine. Macies uerò & pallor in pœnitente, à mœrore potius, atq; angustia animi proficiscitur, quàm à cœlestium rerum gustu & consolatione, quæ iucundam efficit animam & gratiosam. Cæterum quid sibi uelit interpres, aut unde hauserit uoces illas, bene patientes, non fat scio: nisi fortè ad naturalem senum morem respexerit, qui plerunq; difficiles sunt, morosi, suspiciosiq; & supra modum sordidi & impatientes: quæ quidem uitia in bene morato sene, ac Deum timente, nequaquam esse posse asserit spiritus: quemadmodum meos uixisse parentes scribere non uerebor. Vterq; enim cum ad quintum & septuagesimum ætatis peruenisset annum, prolemq; numerosam Christiano cultui, literis, ac Benedicte demum familiæ consecrasset, ullo ferè absque corporis incommodo, eodem omnino mense mortem obiit tranquillissimam. Nam cum animo, tum in Deum, ciuesq; suos ambo, ciues ipsi integerrimi, & nobiles, uiuida semper extitissent fide, uiuida quoque membrorum decesserunt ualetudine, quippe qui ex resolutione uitæ magis, quàm quòd cum morbo aliquo molesto conflictassent, ad Deum, ad quem liberorum iam partem præmiserant, felicissimè demigrarunt,

A *Vt annuncient, quoniam rectus dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.*

Rectus sanè est dominus Deus noster, qui suos non deserens, prauosq; omnes auersans, æquissimo omnia ponderat iudicio. Quare in eo nulla potest esse iniquitas, nullus error, nulla prauitas, cum sit æterna sapientia, uita, atq; omne bonum. Cui laus sit atq; honos in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCIII.

Dominus regnauit, decorem indutus est: indutus est dominus fortitudinem, & præcinxit se uirtute: etenim firmavit orbem terræ qui non commouebitur.

Inscriptio, quæ huic psalmo adscribitur à nonnullis, superflua est: in hebræo enim absq; titulo legitur. Quamobrem amputatis superuacuis, ad mentem psalmi enucleandam spiritum inuitemus. Is enim cum amor sit, nostro supremum in modum delectatur amore. Idcirco corda hominum frigida, ut meum est, atq; à diuino abhorrentia calore, miris nō cessat urgere flammis, accendereq; & usque adeo immutare, ut planè illa in aliam reformet imaginem, nempe cœlestem ac spiritualē. Permagna res ea est, & ineffabilis omnino, quod Deus (quid excelsius dici potest?) quod Deus inquam ille, à cuius nutu quicquid conditum est dependet, in suaq; perseverat natura, aut in nihilū quoq; relabitur, unius corculi, & illius quidem contracti & semimortui, imò planè mortui, atq; in cineres collapsi, domicilium sibi eligat. Refutat hæc, scio, mundus. Heu tardas quorundam mentes, quibus persuasum id nondum est: putant enim igneum spiritum in algidis manere posse animis. Ardere quidem opus est, atq; usq; ad separationem animæ & spiritus conflagrare illum, cui Deus, qui ignis consumens dicitur, uel mediocriter innotuit. Algor quippe noster, hoc est, procliuitas ad uitia, atque amor mundi, nos procul esse à Deo testantur: & nos tamen solos eos esse, quorum animis diuinum uelit nolit insideat numen, somniamus: scilicet nulla aliā Deo est cura, nisi ut modò cum illo hominū genere hospitetur, quod semper aliās exécratus est. Hæc itaq; atq; horum similia mente pertractans Dauid, mortaliumq; detestans arrogantiam & superstitionem, cui ex omnibus adhærescere debeant homines in hoc describit psalmo. Is Christus est, cuius regnum, atq; eandem cum patre potestatem, mirabili adumbrat mysterio, canitq;: Dominus regnauit, decorem indutus est: indutus est dominus fortitudinē, & præcinxit se uirtute: etenim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur. Is unus integer est uersus in hebræo. Sic illi: Dominus regnauit, & uestiuit se magnificentia, indutus est dominus fortitudine & accinxit se: etiam orbis sic firmatus est, ut nutare non possit. Mos est scripturæ, ut eum dicat re illa indui, cuius possessor est, ac studiosus. Ita ferè dicunt hominem innocentia indutum, qui innocentiam per omnes uitæ actus referre studet. Sic de ignominia, infamia, cæterisq; aut uitijs aut uirtutibus rationari fas erit. Volens itaq; Vates Dei magnitudinem ac maiestatem, quæ maxime in uniuersali constitutione declarata est, ut cunq; exprimere, illum dicit decore seu magnificentia & fortitudine uestitum. Dominus, inquit Campensis, regnandi prouinciam suscepit, maiestate undique conspicuus: induit robur dominus, quo natura, & à seipso omnipotens est. An uerò summæ fuerit potentie, tam uastam terræ molem, atque super aquas fluitantem, nihilominus immobilem fecisse, non est (credo) qui ambigat. Verum nescio quid hîc mihi de Christo subodorare uideor, qui non multò pridem in terris absq; specie & decore uisus, modò contractis inferorum ualuis, splendidissimo rerum earum, quæ Deum decent, pallio circumamictus, in folio residet regio. En rex ille, cuius imperio mundi princeps debellatus fuit, eiecta mors, atque illius abolita origo, nempe peccatum, quomodo uirtute splendoreq; fortitudine ac maiestate ornatus, orbem hunc nostrum, nempe Ecclesiam ex terrenis conflata animis euexit, æternoq; sui spiritus constabiliuit clauo. Portæ, inquit, inferi non præualebunt aduersus eam. Quare cum tam excelsus sis, ô domine, cui nulla quamuis sublimis conferri queat potentia,

100 Parata sedes tua ex tunc, à seculo tu es.

Iam inde, inquit, ab exordio constitutum est tibi solium: namq̃ ab æterno tu semper es. Heri quidem, clamat Paulus, atq̃ hodie Christus Iesus, qui cum unius naturæ sit cum patre, idem semper est rex, idem dominus, idemq̃ in omnia, in se impartibilis, effusus. Nihil enim tam occultum est atq̃ inaccessible, quod non per me et Christi uirtus. Contra quem

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina uocẽ suam, eleuauerunt flumina fluctus suos.

Omnes enim, quos sciam, expositores, & hi quoq̃ qui allegorias horrent, allegorias hinc esse diffiniunt. Siquidem per flumina suos impetus atq̃ horrorem euentia, diram inimicorum Dei ferociam, sed quam ipse facile compescere possit qui formidabilis est etiam maris fluctibus & procellis, intelligunt. Cuius quidem sæuitiæ terrorem quò magis exprimeret, crebris illis uocibus fluminum suos eleuantium clamores usus est. quanquam certè nihil obstare uideretur, quin de naturali illo fluuiorum, ac maris horrore ac metu, eo maxime tempore quo turbidissimis conuoluuntur undis, simpliciter exponi queat. Artem ne putas nauticam tam fractos iratosq̃ maris fluctus, aut syderum aut uentorum beneuolentia sedare posse? Diuina absq̃ dubio illa est uirtus & bonitas, quæ rebus quamlibet reluctantibus frænum injicere potis est. Verum in allegoria, ut nos admonent doctiores, perstandum erit.

Auocibus aquarum multarum mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus.

Sic litera ordinanda esset secundum Hebræos, quæ sic habet: Plus quam strepitus aquarum multarum, procellarumq̃ maris admirabiliũ, admirandus est dominus, qui in excelso præsidet. Quare sic Paraphrastes: Aquis quantumuis multis imò & uastissimis fluctibus maris potentior est dominus, altissima quæq̃ possidens. Quod sanè de intoleranda iniquorum immanitate, atq̃ in innocuos sæuitia intelligi par est, quos tamen à fortissima Dei manu contra cœtum iri affirmat spiritus. Præsidet quidem Deus in cœlis, & quæ hinc aguntur diligentissimè considerans, cuiuslibet nostrum, quemadmodum in corpore hoc mortali gestum fuerit, siue gloriam, siue ignominiam impartietur. Vnde

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitudo Domine in longitudine dierum.

Probata, seu fidelia facta sunt ualde testimonia tua, transferunt ex hebreo. His quidem duobus membris tota ferè Ecclesiæ effigiatur imago. Quòd enim diuinis habeatur fides oraculis ac pollicitationibus, quodq̃ in omnibus tum dictis tum factis, seruetur morum sanctitas, à fide, cui omnium salus innititur, & quæ est absolutissima ecclesiæ perfectio, ortum habet. At itaq̃: Quæ pollicitus es in scripturis uera sunt omnia, uera oracula, uera uaticinia, uera cuncta illa quæ tua nunc in Ecclesia fieri conspiciamus: & sicut tu sanctus sanctorum appellaris, ita domus tuæ conuenit, ut sit sancta, subindeq̃ tuta sanctarum animarum arx, & domicilium: & id quidem in longitudine dierum, illorum nimirum, qui nullo clauduntur termino. Et si enim in terris suum habet ortum Ecclesia, nihilo tamè minus in cœlum usq̃ suos expandit ramos. Vterq̃ enim populus una est Ecclesia, quam diuerso uitæ genere. Hi quidem sub atrocissimo bellorum malleo adhuc atteruntur, illi iam attriti felicissimam cum Deo agunt uitam, Cui laus sit & potestas in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCIII.

Deus ultionum dominus, Deus ultionum liberè egit.

Nullus huic psalmo titulus in hebræo adscribitur. Is enim qui uulgo circumfertur, inlititius uideretur. Eo itaq̃ omisso, ad psalmi interpretationem uertamus animum. Cuius argumentum cum multis alijs conuenit, nempe Deum infirmioribus uideri animis ad tam amplam sceleratorum hominum licentiam, in opprimendis maxime innocuis, conuere, ac quasi illius generis incogitantia

A tix insimulari, de qua Iob: Quid enim nouit Deus? quasi per caliginem iudicat. Sic se habet humana mens, erroribus uidelicet obnoxia quamplurimis, diuinaeque prouidentiae intolerabiliter impatiens. Nemo certe est tam solido in fide pectore, cui aliquando in mentem non ueniat: Qui fit, quod boni malis, mali bonis in hoc mundo, natiuo quasi rerum ordine, fatiantur? Videt ne, ait, hec Deus? Nubes profecto latibulum eius, nec nostra considerat. Quod sua illa aeterna, qua cuncta aequissimo moderatur consilio, declinauit prouidentia? regnabunt ne semper impij? iacebit ne semper indefensa innocentia? Vix id credere ausim. Vide quod aliquando nostrae effrenatae diuertant cogitationes, paulatimque in impietatem, murmurationemque contra Deum dilabantur, ni praesto adsit fides, quae est perfecta Vatis erumpens anima, sic suos solatur amicos: Deus ultionum dominus, Deus ultionum liberè egit. Deus, inquit, qui potestatem habet ulciscendi iniurias, qui potestatem dico habet ulla absque molestia aut contradictione, liberè, syncereque, ac bona fide, suos tutari filios, atque ab improborum iniurijs uindicare, sua proferet (ne dubitetis) iudicia. Maior hic pars Hebraeorum interpretum hunc legunt uersum per imperatiuum, hoc modo: Deus ultionum domine, Deus ultionum fac te conspicuum: hoc est, tuam in reprimendis nefandorum hominum ausibus, eximendisque è durissimo eorum imperio bonis, exere iam tandem potestatem. Tu qui cessare uideris, obdormiscereque, & planè latitare, aeternam illam tuam atque adeò potentissimam deprome palam uirtutem.

Exaltare qui iudicas terram; redde retributionem superbis.

Oppressiones utique illas, atque improborum tum in Deum, tum in homines iniurias, à superbia oriri hic asserit Vates. Corde enim humano peste illa exitiali semel infecto, quod non irrumpunt insaniae miseris? Nullum sibi esse Deum effingit homo superbus: quocirca nulla unquam illi statuitur à dominandi, probosque, qui suae aduersari queunt libidini, opprimendi cupiditate quies. Non tam sanè acri impeti solet caestros, aut canis, aut asinus, quanta uir fastu atque ambitione instinctus, regnandi libidine, uel eò maxime, si id in indoctum inciderit uirus animum & sordidum, aut illiberalem: aut si doctum, leuitati obnoxium. In hos igitur inueharis, o qui uniuersae iudex es terrae. Exaltare, hoc est, altissimum tuum illud, è quo diligentissimè cunctas mortalium actiones circumspicis, ascende folium, ac, quam meriti sunt, redde retributionem superbis.

Usquequo peccatores domine? usquequo peccatores gloriabuntur?

Exprimi facile non potest, quam efflictim interdum prius urantur ciues, ob felices sceleratorum successus, & superbiam, qui sua in republica nihil non possunt. Eam ob causam in illas aliquando prorumpunt querelas, quae penè iniquae uidentur, nisi à sancto illos spiritu concitari scirent cordatiores. Usquequo, inquit, imponent nobis impij? usquequo sua illa erit gloria? num semper obtemperandum erit hypocritis? simulatoribus? in mundi quoque caeno, tanquam suis, commarcescentibus? Usquequo tuam, nempe miserorum ciuium, uiduarum, pupillarum, atque sub usurarum onere fatiscientium, ac penè expirantium, discerpunt plebem? Quousque tuam in religionem statuent, legesque sancient temerarij? semper ne isti gloriosissimis ornabuntur titulis? nos miseria, infamia, & contumelijs? Exultabunt ne semper in rebus pessimis? Et quidem

Effabuntur & loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur iniustitiam.

Per tempus praesens haec omnia pronuntianda sunt. Sic ex hebraeo: Pronunciant, & loquuntur quod durum est: iactant se omnes, qui operantur iniquitatem. Verbum, quod noster uertit interpretes, Effabuntur, tenuè admodum est uersum: siquidem Hebraeis effutire est, seu ebullire. & erit sensus: Impij nullo habito siue Dei, siue hominum respectu, quicquid libet, effutiunt, superbeque blaterantes, ac dura & acerba edicentes, iactant se perinde ac si dii essent è caelo lapsi, homines nimirum ad omne genus facinorum perpetrandum qui nati uideantur. Ideo ulla absque commiseratione,

C *Populum tuum domine humiliauerunt, & hereditatem tuam vexauerunt.*

Humiliauerunt, Hebreis est, oppresserunt, siue attriuerunt, ut reddat Campensis. Sic ille: Populum tuum atterere conabuntur, & patrimonium tuum affligent. Patrimonium, seu hereditatem hic uocat Vates, quem antea Dei populum appellauerat. Cuius uero conditionis ac fortunæ sit hereditas, continuo aperit.

Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.

Id enim hominum genus de more alijs miserius est, atque omniũ iniurijs magis obuium, proinde à Deo grummosorum consolatore protectum. Atqui diuina illos protegit bonitas, qui à cæteris destituuntur, ut sunt ferè orphani, peregrini, desolataeque uiduæ, ac cæteri id genus miseri, quorum querelis plenus est orbis, non tantum quidem propter consuetos fortunæ euentus, quantum propter acerbitatem, ac diram magistratuũ, superborumque ciuium sitim, qui suas accumulandi fortunas ex aliorum incommodis, ac fundis, turpissima tenentur cura, ut nos quoque, licet ad hæc lusciosi, nostra in patria & uidimus, & multo antea quàm acciderent, quæ euenere, prædiximus. Exulcerata iam adeo facta erant omnia, & crudelia, & hæc quidem propalam, ut uel talpæ ipsæ exoculatae uidere potuissent, diuinareque quæ postea sequuta sunt. Cæterum occisiones hic pupillorum, peregrinorumque & uiduarum, à ferro, occultoque ueneno, ueneficio, usuris maximè, exilijs, proscriptionibus, squalloreue carcerum, ac litium protractione, ortum habent: & quæ cum ita aperta tum essent, ut ipsis quoque innotescere potuissent amentibus, stultè tamen fucum cælo obducere sibi posse persuaserunt.

Et dixerunt, non uidebit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.

Stulta prorsus hæc est opinatio, cum ita intmaniter de Deo omnium inspectore opinari audent improbi, ut illum latere, quæ hic fiunt, aut credant, aut saltem sibi persuaderi cupiant. Non ima hæc terræ, inquiunt, despectat dominus, neque

D Deum Iacob, quæ hic aguntur tangunt. Hæc dicta efferatam illorum mentem exprimunt, qui temerariò res fieri hominum tum optant, tum alijs persuadere nituntur. Cæterum Deum Iacob dicit, pro eo quod est, Deum simplicium, atque illorum quidem, qui charissimorum interdum iniurijs obnoxij sunt, ut fuit uir ille obnoxius & soceri & fratris calumnijs, atque insidijs. Quare

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non considerat? Qui corripit gentes non arguet? aut qui docet hominem scientiam?

Absurdissima ea est persuasio, cum quis ita insipiens efficitur, ut dicat, quod qui audiendi nobis uim, formamque intelligendi ac uidendi concessit, ipse horum omnium careat potestate. Atqui certissimum id est indicium atque argumentum, Deum omnia cognoscere, mirabilique prouidentia ratione cuncta audire, dijudicare, discernere, diffinire, quod eorundem donorum in nobis autor sit. Si certè uiuimus, si cernimus, si audimus, si cognitione aliquid assequimur, id eius dono ac uirtute nobis contingit, quippe qui in illo sumus, uiuimus & mouemur. Ait itaque: O qui belluis ipsis rationis expertibus haud multo sapientiores estis in populo, ad cor redite, intelligiteque. Stolidi, quando resipiscetis? Sic hunc primum hemistichium per interrogationem legunt nonnulli ex hebræo. Poterit ne ille, qui dat alijs auditum, non audire? qui mirabilem uidendi confinxit aciem, non uidere? quid non uideret oculorum effector? Ad hæc, qui multa afficere solitus est gentes impias, relinquet ne uestra inulta scelera? Putandus ne is erit postremo uestra ignorare posse facinora, qui docet hominem scientiam? Si istiusmodi quidem in Deo deliquium esse haudquaquam fatendum est, nouit igitur hominum mentes quamlibet occultas, atque à uisu humano penitus remotas. Felix hanc ultimam particulam absque interrogatione legit. Idem quoque plerique ex hebræo, sed cum additione, ipse est, ad hunc modum: Ipse est, qui docet hominem scientiam, Illud quoque addam, Paraphrasten uoces illas, qui corripit gentes, ad eruditionem referre ethnicorum, quos semper diuina bonitas suo dignata sit ad reformationem

dinis

A dinis uiam fauore & ductu. Secus alij, qui Vatem ad celebriores Del iudicij plagas, nempe diluuij, ignis Sodomorum, Pharaonis interitus, atque id genus similia respexisse affirmant. Quę quidem opinio ut mihi uerior uisa est, ita alijs probatum iri cupio.

Dominus scit cogitationes hominum quoniam uanae sunt.

Pulchrè id quidem cum superioribus conuenit: nam simul ut Deum docere hominem scientiam subindicasset, intulit ad hunc ferè modum subito: Certè id nullo est pacto ambigendum, an Deus noscat omnia, quę quilibet cogitat homo ex se, quàm uana sint & insulsa. Diuus Paulus hunc locum citat Corinthijs scribens, sed una mutata uocula: Dominus, inquit, nouit cogitationes sapientium, quoniam uanae sunt. Cogitationes proculdubio hominum, si communem genuinamq; omnium consideremus ad errores procliuatatem, nihil aliud sapere uidebuntur, quàm sapientiam carnis, letalemq; sui amorem, ac curam. quocirca prudentissimè ab Apostolo sapientium cogitationes, appellantur cogitationes hominum, natura scilicet ad quæuis inania ac futilia cogitanda solertium. Ideo

Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Hic nostra omnis retunditur audacia, falsaq; quorundam sanctimoniae persuasio taxatur, qui ex solenni suo, infatigabiliq; bonis in actionibus (ut sibi uidetur) labore atque exercitio, suam metiri solent perfectionem, eamq; alijs prædicare. Errant omnino. Si quidem animę institutio à diuina in primis prouenit eruditione, non ab humano studio, & conatu. quanquam nostra etiam opus est propensa ad acceptandas spiritus immisiones uoluntate: hoc est, ad perfectam induendam animæ formam, quæ ex Deo est, unà cum ipso necessaria nostra est uoluntas, ac mens. Beatum igitur illum in terris appellare non uerebimur, quem tu erudire, tuæq; cœlesti doctrina imbuerere uolueris, ô domine. Is certè oppido quàm omni instructus erit doctrina. O pectus, ô mens, ô cor uerè diuinum, cui sui notitiam impartit Deus: cuiq; flagra, cui tentationes, cui ærumnæ, cui iniuriæ fidem augent, non adimunt.

Vt mitiges ei à diebus malis donec fodiatur peccatoris fouea.

Hebræi sic: Ut præstes quietem illis à diebus malis, hoc est, adeò immensè bonus es, atq; ad subleuandos tuos à miseria facilis ac celer, ut anteaquàm etiam illorum persecutores excendantur, miro eos subleuare solitus sis consilio & ratione. Interim enim quòd sceleratis istiusmodi morū hominibus extrema præparatur exitij fouea, tu piorum saluti consulens, illorum mitigas flammam: & id quidem in diebus malis: in diebus, inquam, illis, qui cum amarissimi uulgò uideantur, in suauitatē illis tamen spiritus & dulcorē cedere consuescunt. Sic sanè nullū tam atrox est uulnus, quod leue non fiat illis & medicabile, qui curæ sunt Deo.

Quia non repellet dominus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet.

Potest quidem princeps arrogans, aut iudex superbus, miserorum causas negligere, auersariq; oppressos, atque ab sese tanquam canes abigere. Verum non idem Deo est mos, qui faciliores eo præbere solet aures, quo qui clamant miserabiliores sunt, ac mundo magis inuisi. Decoctoris igitur ne illum dicam persimilem, qui suam luxuriosè uiuendo ligurierit hæreditatem & patrimonium: Ne fas id quidem esset de Deo opinari, qui eandem, imò longè diligentiore, quàm uir habeat optimè institutus ac prudens de proprijs fortunis, suis in tutandis electis, quæ sua est hæreditas, & curam & sollicitudinem præstare solitus est. Ceterum hæreditas ea Dei uera est, quamq; ipse, quæcunq; aduersentur, bona tutatur fide, amplectitur, fouet, in sinu gerit, quę ex fide in fidem incrementum sumens, tota cœlestis efficitur, ut ferè sunt hominum conuentus, qui in Christo renati, nihil salubrius ducunt, quàm quomodo abiectis mundi lenocinijs, in bonis animi suam statuunt felicitatem. Non hi quidem aut regna, aut diuitias, aut dignitates tanti faciunt, quanti simplicem uiuendi rationem, purumq; animū, ac suis in

C pertractandis rebus fidem & constantiam : alioquin inter illos, qui mundum inhiant, nulla potest esse Christi hæreditas, nullum bonum, nulla felicitas, nulla, quæ laudabilis sit, uitæ ratio, etsi ornatissimis hi præditi sint morib. ac doctrina. Quod sanè dixisse uelim propter illos, qui suæ tantummodo uitæ instituto adblandientes, ceteros aspernant. Quæ quidem persuasio tantæ rei Christianæ conflauit miseriam, ut penè illius uulnus immedicabile appareat, eritq; proculdubio,

Quoad usq; iustitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illam omnes qui recto sunt corde.

Omnes prorsus ex hebræo sic ferè legunt: Donec iudicium ad iustitiam reuertatur: hoc est, ut rectè atq; ordinatè cuncta gerantur, ad iustitiæq; normam, quod minimè nunc fit, corrigantur. Vnde sic Paraphrastes: Futurum est enim, ut iustitia coniungatur cum iudicio, & iudices, quod iustum est, iudicent, sequanturq; illud uniuersi, qui integro sunt animo. Perfectum quidem illud oportet esse iudicium, nempe ex Deo, ab omniq; liberum uanitate, ac sui amore, quod prijs animis probari queat. Iuxta, inquit, illam, iustitiam nimirũ, perpetua manebunt statione omnes recti corde, omnes qui Deum uerentur, omnes qui Christianæ seriò insiti sunt religioni. Interim uerò

Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis stabit mecũ aduersus operantes iniquitatẽ?

Nemo apparet. Heu quàm uana est salus hominum & infida. Quid humanis iam nitor opibus? quid præsidia amplius expeto nutantia?

Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea.

Vide in quàm profundum miseriarum barathrum hi prouunt, qui fugacibus innituntur hominum auxilijs, contempto Deo. In inferno, inquit, habitasset anima mea, nisi mihi opem attulisset dominus. Vocat hîc infernum, certam suarum rerum desperationem. quare ex hebræo sic uertunt nonnulli: Propèmodum habitasset anima mea in silentio, hoc est, in tetrîs silentium animarum locis apud inferos, seu in sepulchro, ut reddit Campensis. Parum, inquit, abfuit, quin uita spoliatus iacuerim in sepulchro. Hunc sanè uersum à mei ordinis uiro cum extremo olim colluctante anhelitu, piè admodum prolatum fuisse à nonnullis ex nostris accepi. Is enim cum anxiam longa fessus ægritudine ageret animam, planèq; inter fratrum manus, qui seduli de more sunt & frequentes, de fide cum hoste decertans, periclitari uideretur, diuino tandem è bello illo periculoso ereptus atrocino, in hæc uerba hilaris prorupit: Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Gregorius is fuit Nouariensis, uir summa eruditione & sanctitate insignis. Sũma igit: Quis tam potens est? quis tam ualidus? quis tam fraterni cõmodi amans est, qui mecum contra illuuiem istam malignantium stare audeat? Nemo quidem homo est, qui id queat, aut uelit: uix enim pro iusto quis moritur. Heu falsas amicorum pollicitationes, & caducas. Vtinam quisquã mecum se his opponat mangonibus. Silent omnes. At ego aliam meo malo edoctus ineam præsidij rationẽ, & eam quidem certam, & potentissimã: ea est Christi: ea est illius, qui mei est amantissimus, qui non fallit, qui miseris præstò adest. Et quidem nisi is tam bonus dominus adiuuisset me, propèmodum habitasset in inferno, loco nimirum calamitatis & miserix profundissimo, uita mea. Nam

Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.

Diuini ea est præsidij uirtus, ut tunc maximè sese in suorum salutem expediat, cum desperatæ illorum uidentur res. Sic sanè suos interdum iactari sinit Deus, ut se prorsus à cœlesti patre destitutos opinentur, actumq; de se esse omnino cogitent. Verùm huic malo mederi solet diuinæ beneficentiæ memoria, quam suis minimè deesse posse certò sciunt omnes recti corde. Si dicebam, inquit: si sic suspicabar, certè motus est pes meus, lapsus sum: mihi dubio procul in peccatis obeundum est: perij: proinde dæmonum machinationibus atq; adeò improborum iniurijs me imparem esse uideo. Si hæc, inquam, tanquam canis importunus adlatraui, tua præstò adfuit, ne desperationi succumberẽ, misericordia: hoc est, sese tua supposuit, ne colliderer, clementia. Cæterũ pedes animæ illius sunt, appetentiæ

A tiaz ac desideria, quibus Deo fit proxima, aut rebellis, seu more Cain inuerecunda, & fugitiua.

Secundū multitudinē dolorū meorū in corde meo consolationes tuæ letificauerunt animā meā.

Quis hīc in calamitatibus desertum se à Deo expostulet? Istius quippe modi robur est fidei, acmos, ut nunquam de se actum esse arbitretur animā, quæ Deo nixa, nihil tam timet, quàm desperationem. Ex quo quidem metū non raræ illæ spiritus consolationes ortum habent, quæ in animam ob Dei iustitiam oppressam, è cælo, tanquam è limpidissimo aquarum uiuentiū fonte, permanere solitæ sunt. Cœlestis quidem pater, pater misericordiārū, ac Deus totius consolationis; à sanctissimis appellatur uiris. Mirum certè est ac iucundum, cum in mentem nobis uenit, quantum in suis consolandis diuina prona sit clementia. Quare & ter & quater felicem illum esse dixero, qui internis huiuscemodi contentus gaudijs, carnis onera, hoc est; quicquid est in mundo, quo piæ onerantur animæ, hoc libentius tolerat, quò illud, tanquam ad optimas assequendas purgationes, ut eas uocat Dionysius, instrumentum esse haud rarò expertus est. Etenim in crucis amaritudine genus omne inesse consolationis agnoscūt pīj. Quocirca Vates, imò ipse Christus, uice omnium afflictorum, quantum maximè potest, inculcat, clamatq;: Secundum multitudinem dolorum meorum, qui me intimo perrodunt laniatu, consolationes tuæ me recrearunt.

Nunquid adheret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in precepto?

Fingis uerbum, non ad Deum referendum est, sed ad sedem iniquitatis, seu iniquorū, ut reddunt pleriq; ex hebreo, qui sic ferè uertunt: Nunquid comes erit tui thronus prauitatum, formans afflictionem iuxta statutum? hoc est, thronus ne formans afflictionem afflictis, miseriamq; miseris accumulans ex statuto acmore, tecum erit in iudicando, ut hi agere solent, quorum ea uidetur esse in primis de
B liberatio, ut insontes affligant? Pro consuetudine quidem id habent, ut probos iniurijs atterant. Sic Paraphrastes: Nunquid commune tibi quicquam erit cum solio & potestate tyranni, qui struit calumniam insontibus, idq; suo more, & tanta calliditate, ut legitimè id facere uideatur? Et ne ab ingenio illos discedere, atq; à consueto malignitatis more declinare suspicemur,

Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt.

Congregabuntur aduersus animam iusti, uertit Felix. quanquam uerbum Captabunt, nonnihil affert intellectus ad exprimendum perfidiosorum hominum morem ac statutum: & est perinde quasi diceret, Blanditijs illectant piorum animas. Verum Felicis literam ad ea quæ sequuntur aptius conuenire arbitror, ut sit sensus: Illis ipsis perditissima consuetudo est, ut facilè in bonorū perniciem conspirent, carpantq; si quem uiderint inculpatè uiuere. Norma quippe olim huiuscemodii fuit moris turpissimi Iudas domini proditor, qui uidens, ut inquit scriba ille cœlestis, Christum sua opera traditum esse Iudæis, exclamauit: Peccaui, tradens sanguinem iusti. Faxit Deus benignissimus, ne istuc statutum adhuc uim habeat inter quamplurimos, qui Christum pro ludo habere uideri uolunt, dum insontes liuore moti non solum affligunt, uerum etiā Iudæis uendunt, nempe perfidis delatoribus atq; inuidis: quos equidè deteriores Iuda esse semper existimaui, quippe qui ne simulatè quidem adduci possunt, quò dicant, ut dixit Iudas: Peccaui, sanguinem condemnantes innoxium. Periculosissimum id est statutum, & quod facilè cor ad pietatem induret. Verum illi suum seruent morem, ut lubet: Deus suis deesse non potest. Nam

Factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei mee.

In rupem fiduciae meæ, uertit Felixq;, uocat suam in Deum fiduciam uir iustus rupem, hoc est, locum tutissimum, atq; hostibus inaccessum. De qua quidem fiducia, qua potissimum seruantur homines, non rarò hisce nostris in commentarijs, prout suggessit spiritus, diximus, inculcauimusq; totam in ea salutis nostræ summam positam esse: cuius sanè robur & efficacia Christi cruor est ac mors. De

minus igitur meum erit refugium, ut cuncti me traducant improbi, & Deus meus mihi instar erit rupis, arcisque munitæ, quæ in ædificato constructa est loco.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos, disperdet illos Dominus Deus noster.

Quid sibi uelit, Reddet illis iniquitatem ipsorum, aperit Paraphrastes: Et retorquet, inquit, in illos iniquitatem, qua oppresserunt alios ipsi: & quemadmodum meretur scelerata uita illorum, subuertet eos funditus. Subuertet, inquã, illos non homo naturaliter imbecillis, non bellua, non procellosa maris tempestas, non ipsi alioquin expauescendi terræ hiatus, motusque terrifici: uerum dominus Deus noster, hoc est, potentissimus omnium, cuius manum, ut inquit ille apud Maccabæos, neque uiuus neque defunctus effugiã. Illos itaque nostri amantissimus dominus, tanquam uilissimas terrarum quisquillas, aut atomorum lusus, disperdet (ne dubitetis) dissipabitque radicitus. Cui laus sit æterna, ac benedictio in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XC V.

Enite exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro. Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei.

A suauissimo hinc inuitamur Dei spiritu, non iam quidem ad conuiuia, laetitiaque comestationes & choreas, ut hi agunt, qui amarissimo ducuntur sensu: sed ad ueram animi uoluptatem, ad quietem, ad sabbatum illud delicatum, in quo perennis auditur Dei nominis sanctificatio, uiaque spiritus & tranquillitas. Nam certè ut ipse rerum omnium effector est, ita ex benignissima illius manu bona omnia sperare conuenit. Verum illud timendum, ne in illud incredulitatis, ut inquit Paulus, cum Iudeis incidamus, ut hausto iam gratiarum Oceano per Christum, deteriores illis efficiamur, qui Deum tentantes in deserto, uiasque domini rectas ignorantes, suas secuti sunt plusquam uanissimas: ut nonnullos nostra etiam ætate, hoc est, exorto iam sole, toto persequi animo tum cernimus, tum nullum illorum poni posse errori frænum ingemiscimus. Adeo errores specie recti ac religionis obiecti, uix ui unquam a quoquam diuelli potuere. Apertè enim peccantibus facilis adhiberi potest medela: fucatis uero lapsibus, ac sanctimonie tectorio delinitis, nullum fermè est remediũ. Nos igitur quorum appetentijs iam frænum iniectum est per Christum, hisce malis conciliatis animis sua in sorde derelictis, ad grauiora mentem excitemus, nosque inter nos adhortantes, ad ueram penè colapsam religionis fabricam, quæ in mentis puritate maximè sedem habet, intrepide accingamur. Eia, inquam, unã cum sanctissima Vatis anima, Venite, exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro, præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei. Hæ quidem uoces, iubilationis, exultationisque & tripudij, mirè æstuantem in anima præ se ferunt motum & affectum, quæ præ gaudio uerborum seriem exprimere nequens, istiusmodi repetitis lætitiæ uocibus sese promere appetit. Præoccupemus faciem eius, idem prætere uidetur, quod, Maturemus in conspectum eius laudibus onusti conuenire. Ex hebreo sic uerti posset: Compareamus coram eo cum gratulatione. Paraphrastes tamen alium concepisse sensum uidetur. sic ille: Ante omnia hoc agamus, ut placido uultu respiciat nos. Quicquid ex his elegeris, nihil spiritui officere arbitror: modo id cogites, animam diuinæ religionis auidam suum hinc detegere ardorem uoluisse, qui huiuscemodi est efficaciam, ut omnes ad celebrandas Dei laudes, qui animarum salutis autor est, accinctos esse cupiat. In confessione, Hebreis est, in celebratione, seu gratulatione. Festinemus, inquit, compareamusque coram eo cum gratulatione, & psalmos consecremus ei.

Quoniam Deus, magnus dominus, & rex magnus super omnes deos: quoniam non repellet dominus plebem suam.

Deus, inquit, magnus est dominus: rex item magnus præ omnibus dijs, cuius nullus quantūlibet excelsus ac potens, similis est. Huic enim, quicquid usquam inuenitur, cedit. Is quidem cuncta, quæ ipse condidit, seruat, percurrit, regit, complectitur.

A plectitur. Particula tamen uersus extrema, neq; in græco, neq; in hebræo legitur: insititia uidetur: quæ tamen suo non uacat fidei stimulo. Semper quidem lætata est anima, cui persuasum est benignissimū dominum non semel quidem repellere posse suæ afflictæ plebis humilitatem, tametsi conuiueat aliquando, uidereq; dissimulet. Etenim uirtutum iter, illarum maximè, quibus animarum puritas acquiritur, durissimis innititur studijs, quæ suapte natura molles exhorrescunt animos. Cùm certè ad diuinarum rerum notitiam & gustum mentem intendimus, uirilè opus est animo, atq; ad amplexandam Dei uoluntatem in omnibus, quæ in terdum aspera uidentur ac dura, disposito. Secus quidem in brutos animi conceptus, atq; patientiæ illi, quæ uiro bene instituto necessaria est, rebelles, nunquam ferè diuinæ proueniunt gratiæ. Vis' ne ab optimo non repellì domino? Eo degas uitæ genere, quod à terrenarū rerum amore alienum sit, durāq; in aduersis, uel eo maximè tempore, quo à Deo deserì uideris. Certius id quidem est, quàm quod inficiari quis debeat, quia non repellet dominus plebem suam.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspicit.

Explorationes terræ, seu profunda, & celsitudines montium, uertunt ex Hebræo: ut sit sensus, nihil tam reconditum esse & abstrusum, nihil ue tam sublime atq; eminens, quod in manu Dei non sit, hoc est, quod illi non pateat: quemadmodum quæ nos in manu habemus, nobis aperta sunt & notæ. Vnde autem, conspicit, excogitauerit interpretes, me fugit omnino. Non est quidem multum, montium altitudinem oculis metiri posse. Ex hebræo sic uertunt: Excelsa montium ipsius sunt. Idem fermè Campensis: Cacumina, inquit, montium ab ipso habent quod sunt. Est itaq; omnium maximus Deus noster, præstatq; omnibus quæ sublimia habentur, siue ea in terris sint, siue in cœlis. Quocirca ad exprimendam Dei potentiam rerum omnium effectricem, istiusmodi circumlocutione usus est Vates. In manu, inquit, eius & potestate sunt terræ penetralia, obstrusæq; rerum cau-

B *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius.*

sa, & quicquid sublime est atq; eminens. A maris effectione ac terræ, Dei arguit potentiam. Quis, oro, unquam tam vastam undarum molem, terræq; amplitudinem & immensitatem facere potuisset, qui Deus idem non esset? Ipsius enim creatura mare est, siquidem ipse illud finxit: finxit quoq; aridam, ac quicquid tandem uspiam conditum est. Ideo cùm tam potens sit ac formidabilis,

Venite adoremus & procidamus ante Deum, ploremus coram domino qui fecit nos.

Prudenter hîc quidem Vates modum ferè omnem, quo externo corporis motu reuerentiam alicui præstare soliti sumus, complectitur. Dicitio enim quam nos legimus, adoremus, Hebræis est, expansis manibus toto prosterni corpore. Procidamus uerò est, cervicem incuruemus. Cæterum, ploremus, genua flectamus, uertunt. Quare sic Paraphrastes: Genua flectamus ante dominum autorem uitæ ac salutis nostræ.

Quia ipse est dominus Deus noster, nos autem populus eius, & oves pascuæ eius: hodie si uocem eius audieritis.

Sic integrū legunt uersum pleriq; ex hebræo. Descripta uniuersali circa omnia Dei prouidentia atq; effectione, nunc de speciali illius cura & beneuolentiæ erga seruandos canere instituit: uocatq; illos, oves proprii illius pascui, hoc est, tenerè paternèq; educatos. Dicitur facillè non posset quàm zelotypus sit Deus animarum, quamq; ardenter illarum depereat pulchritudinem. Idcirco erga eas non secus se habet, atque se habet pastor gregis amantissimus erga oves: is enim die noctuq; uigilat, ne quid caduco gregi in pastionibus, in stabulis, in aquationibus, atque id genus alijs gregum cōmodis deesse queat. Sic Deus suis in alendis gregibus, hîsdem fermè utitur artibus, sed insolito rerum ordine cæterarum ac more. Siquidem non solum suis pastor est & dux, uerum etiam & pabulum, & potus, atq; omne cōmodum. Cruore quippe Christi, ea qua decet fide epota-

C to, comestacq; illius carne, altus in altorem conuertitur, transfunditurq; anima in Deum, ita ut nihil iam in ea sit, quod non sit Deus, quod non sit pax, quod non sit uita: & tandem quantusquantus Deus est, noster est. Quis hinc amore nō emoritur? non colliquescit? non in nouam refunditur formam? Verum ne est (ô mentes hebetes ac uanas) uerum ne, inquam, est, Deum non ita pridem à nobis nostra ob delicta alienum, nobisq; iratum, ac planè implacabilem, subita ueluti pœnitudine retractum, nostrum factum esse: hoc est, facilem, placatum, beneuolū. quid beneuolum dico? ministrū potius dicendum erat: atq; id quidem in sanguine dilecti illius pueri, per quem accessum habemus ad patrem. O certè rem tardis incognitam animis. Quid stupidi in cœno, tanquam sues in uolutabro, lasciuitis? Olim quidem à Deo alienati auersiq;, ui forsan ac minis retrahendū eratis: nunc autem amore opus est, simulac Deus noster est factus, qui omnium maximus, minimus tamen omnium in terris pro te, ô homo, uisus est. Quare, hodie, in hoc gratiæ tempore, si uocem eius audieritis, non amplius illam legis duram & & minacem, sed suauem, fidemq; illi adhibueritis, ô quanta uos manent in cœlis gaudia, quanta pax, quàm ample diuitiæ, nempe æternæ, atq; in Dei thesauris reconditæ. Donec hodie cognominatur, ut inquit Paulus, quid cras præstolamini? Videte ne quis ex uobis obduretur fallacia peccati. Participes enim, huius hodie beneficio, Christi effecti uidete ne quando sit in aliquo uestrum cor malum incredulitatis discedendū à Deo uiuo. Ex Hebræo quidā sic hunc reddunt uersum, connectuntq; cum superiori ad hunc modum: Ille enim est Deus noster, nos autem populus pascuæ eius, & grex manus eius, dummodo uoci eius omni tempore pareamus. Paraphrastes uerò, Hodie, sequenti attextit uersui cū nostro, qui ait:

Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra, sicut in exacerbatione secundū diem tentationis in deserto, ubi tentauerunt me patres uestri, probauerunt & uiderunt opera mea.

D Si uocem, ex Hebræo nonnulli, Utinam uocem, interpretantur. Hodie, inquit, utinam uocem eius audiat. uoluntq; uocem istiusmodi eandem esse ad laudandum Deum prouocationem, de qua sic in præcedentibus admonuit Vates, dicens: Venite adoremus & procidamus ante Deum. Vt cunq; sit Hebræorū littera, ad gratiæ tempus, in quo natus est Christus, referendū est mysterium: de quo illud in primis animaduerti par est, quod à Scriba illo sanctissimo reiectum fuit: Et aperiens, inquit, os suum docebat eos. En uocis illius exordiū, de qua sic Vates: Hodie si uocem eius audieritis. En Euangeliū, en uitæ uerbum, en uox Dei, en quod solum audiri debet, dum hodie cognominatur. Verum illud me terret quod sequitur, uereorq; ne illis haudquaq; dissimilis inueniar, qui in deserto obmurmurantes, periculumq; facere de Dei potentia sunt ausi, dicentes: Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam in deserto? Tentauerunt me, inquit, patres uestri: patres increduli, atq; ære ipso duriores: expeririq; uoluerunt, an is Deus essem, qui illorum indigentia, seu potius libidini, quicquid opus esset, supeditare possem. Ingratissimi omnium, id etiam atq; etiam explorare conati sunt, cum tamen complura non semel antea, & ea quidem manifestissima, meæ uiderint maiestatis indicia atq; argumenta. Probauerunt certè haud rarò antea, & uiderunt opera mea: nihilo tamen secius meliores effecti, de mea iterum potentia dubij, periculum facere præsumperunt. Felix ex Hebræo sic uertit: Nolite obdurare cor uestrum sicut in contentione. Alius: sicut in Iurgio. Id porrò Iurgij fuit in Raphidim, quod adeò celebre extitit, ut Iurgij nomen loco indiderit. Meribah autem & Massa, tentationem Iurgij interpretantur. De hac quidem tentationis acerbitate & frequentia, sic cum Mose queritur dominus, dicens: Tentauerunt iam me per decem uices. Ad hæc,

Quadragesima annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde. Ipsi uerò non cognouerunt uias meas, quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.

Proximus fui, Hebræis est, ut reddit Felix, molestia affectus sum, seu fastidij perpeffus sum à generatione ista. Paraphrastes autem explicatius: Quadragesima annis

A ta annis ueluti lis mihi fuit cum illo hominū genere. Vide Dei bonitatis magnitudinem: nam cum populum illum rebellem & ingratum solo nutu extinguere potuisset, & certè propter impietatem debuisset, noluit tamē, sed illud potius tentare aggressus est, an sua posset patientia, donorumq; cumulo, illorum superare perfidiam. Ex quo maxima inter creatorem & creaturam intercessit lis & contentio: ille quidem modestia, patientiaq; & liberalitate suam egit causam: hæc uerò arrogantia, tumidoq; supercilio, ingratitude, ac, quo maximè angebatur, liuore atq; odio. Attende igitur quàm iusta fuerit tam benigni domini querela & dolor. Quadraginta, inquit, annis patientissimè hunc rebellem toleraui populum, ita ut admirabūdus intra me dicerem: Populus hic à recto aberrat, palamq; desipit: non enim meas agnouit uias. Meam quidem spreuit bonitatē, abiecit clementiam (eæ sunt uix Dei erga homines) derisit beneficia. Quid? rogantem me auersatus est. Quid faciam populi istiusmodi oblocutori? rebelli? quærenti quæ sua sunt, non quæ religionis? superbo? arroganti? liuido? malis omnibus sub prætextu pietatis refertissimo? Cor enim illorum longè à me abiit. Quare iratus, illorumq; flagitijs laesissus, dixi, iurauiq; me illos nunquam in terram illam quietissimam, quam illis dare pollicitus fueram, introduciturū. De huiuscemodi iurandi ratione aliàs diximus: & est perinde quasi diceret Deus, Ne sim iustus, si introibunt in requiem meam scelerati isti murmuratores. Exhorresco sanè totus cum hæc cogito. Aliam certè animo, quàm fuit illa Canaan, pertracto requiem, nempe æternam in Deo, à qua quidem excludi, extremam esse miseriam & calamitatem arbitror. Quòd Moses, Aaron, cæteriç illius gentis procures, alioqui pietatis cultores, indigni reperti fuerint qui terram illam tanto labore quæsitam ingrederentur, non multum adeò dolendum uidetur, simulatq; ad æternam asciti sunt requiem per Christum. At uerò à cælo, à uita, à Deo, à perenni bonorum fonte, à quiete illa suprema, quæ etiā cum Dei iuramento promissa est Christianis, Christianum secludi hominem & propulsari, non solum dolendum est, uerum etiam suspirijs, amnèq; lachrymarū deflendum. Quid porro illi, qui in sublimiori, quàm uulgus est, doctrina fidei, ac mysteriorū sacramentis, tum à lege, tum ab ipso usu Ecclesiæ propinatis, alti educatiq; in religione, in sacris ritibus, in uirtutum cultu penè attriti, fatiscunt tamen nonnunquā, labantq; duplici, quod aiunt, uestigio? cæcutiūt: uix rectum uident? Pro his certè nullus nobis statui posset lachrymarum modus, etiamsi toti in lachrymas colliqueremur. Ergo propter hos solum ab irato prolatū est domino, firmatumq; iusiurando, si introibūt in requiem meam. Ad quam tamen (prò Dei clementia) ipsi quoq; adulteri, parricidæ, sceneratores, & qui in peccatis occalluere, à benignissimo inuitantur Christo: Venite, inquit, omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Cui laus sit, atq; honor in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCVI.

Antate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra.

Si scirent homines, uel serò saltem, quàm immensa felicitate plenti sit, Deum ex animo laudare, illiq; cor, alioquin ob insitas carni concupiscentias uagum, & sui dissimile, offerre, iam è mundo omnis ablata esset impietas. Verum cum id aut ignorent quamplurimi, aut se scire, cum minime sciant, effingant & somnient, errorum, falsæq; religionis etiam in ipsa religionis persuasionem, plena facta sunt omnia. Carnis quippe amore detenti, uix an spiritus Dei sit in terris animaduertūt: cuius uirtute actus in hoc psalmo propheta, pacato ab hostium irruptione regno, atq; propterea res populi feliciter cum sese haberent, cunctas hortatur terræ uniuersæ regiones, ut impio abiecto deorum cultu, quæ sit uera pietas, & religio à Deo instituta, condoceant, illamq; nouo, uti res solent præclaræ, extollant cantico. Atqui homines in Christo innouati, unde istiusmodi laudandi Dei ratio proficiscatur, nescire haudquaquā possunt:

C nam spiritualia à spiritualibus dijudicari solent hominibus. Qui uerò mundi spiritu ducuntur, quicquid de cœlesti sabbato, in quo piorum animæ, uel in medio ipso turbarum fragore positæ, conquiescunt, audire contigerit, ad terra fœdatae mentis phantasmata retorquent. Nihil enim sublime cogitare norūt, adeò mens hominis ad diuina contēplanda summo ab opifice formata, in imis profundisq̃, tanquam tortuosus coluber, aut anguis, oblectatur. Siquidem ueteri assueta cantico, ac uæ, nouum illud, ad quod canendum suos prouocat hîc spiritus, ignorat omnino. Verùm quid innouata dicat, consideremus: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Ad rem eximiam, nouam, mundoq̃ insolitam, inauditam, ac penè incredibilem laudandam, nouo opus est canticum. Ecce, inquit Deus, noua facio omnia: quocirca, ô uos qui terram hanc, alioqui spinis oblitam, incolitis, nouo Deum laudate carmine. Ipse enim nouâ largitus est gratiam, nouam Hierusalem, fidem nouam, uerbumq̃ illud demum, de quo sic olim audiuius: Verbum, ait, abbreviatum faciam super terram. Agitedum

Cantate Domino, & benedicite nomini eius, annunciate de die in diem salutare eius.

Semper ferè interpres, quod non rarò diximus, pro salute, salutare transtulit. Sic Paraphrastes: Prædicare de die in diem salutem, qua seruati estis beneficio ipsius. Ut quidem eximium illud fuerit cœlitis beneficium, quo toties seruatus Iudæorum populus ad laudandum Dei nomen suo à rege prouocabatur: nihilo minus apertum de Euangelio hîc est uaticinium, cuius sanè munere, antiquis reiectis exuuijs, allata est noua salutis gratia per Christum. Nouum nōne fuit salutis genus, innocentissimum Iesum dominum uniuersorū pro seruis, & illis quidem inimicis & facinorosis, uoluisse æquè emori, atq̃ si ipse solus perditissimus omnium extitisset? Id igitur nouum fuit beneficium, quo noua facta est creatura in Deo. Ideo euangelizate indies latius, ô sanctæ animæ, præconioq̃ illius efferre nomen. Etenim in uniuerso terrarum orbe tam mirificum inuulgandū est Dei nostri donum. Quid moramini?

Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.

Nullus sanè sit orbis angulus, nulla gens, nulla regio, quæ diuinis per uos nō resonet laudibus. Stupenda quidem sunt, ac gloriosa, quæ de Deo dici debent.

Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos.

Magnus est quippe dominus, propter rerum conditarum effectiōem, in illisq̃ potestatem ac prouidentiam. Laudabilis uerò, ob bonitatem, uariâq̃ gratiarum munera ad omnes, ac spiritus effusionem. Terribilis item, propter occulta illius iudicia, consiliaq̃, profunda in caligine delitescētia. Idcirco rebus illis omnibus, quæ ab hominibus pro dijs habent, formidabilis est, atq̃ acer nimis. Quæ uerò fuerint illa quæ diuinitatis sibi nomen antiquitus uindicauerint, notiora sunt, quàm ut nunc sigillatim recenseantur. Nunc autem quæ sint ea, quæ religiosus, quàm Deus ipse, à nonnullis & queruntur & adorantur, facinorosiora sunt, quàm quæ à castis describi queant mentibus. Meræ insanix sunt, quas non pauci colunt pro dijs, atq̃ illi forsan qui religionis prætextu ut heroës (nouū dementiæ genus) in terris haberi uolunt: quod si non obtinent, Deus bone, quantas subit calumnias innocentia eorum maximè, quibus nullum aliud adoratur numen in terris, præterquàm illud quod Deum referat uiuum, terribilemq̃ super omnes deos. Deos hîc uocat spiritus, falsorum diuū simulacra, & quicquid colitur, quod non sit Deus: & id quidem per ironiam, ut uel hoc modo saltem deterriti, quæ sit uera in terris religio, quæ unī tantummodo debetur Deo, perdiscant homines.

Quoniam omnes dij gentium demonia, dominus autem cœlos fecit.

Dictio dæmonia, in hebræo non est, sed, sculptilia aut uanitates, ut reddit Felix: Paraphrastes uerò, nihil. Sic ille: Omnia enim quæ reliquæ nationes habent pro dijs, nihil sunt. Vide igitur in quàm tenui re olim suam posuerit religionem antiquitas. Vnde non absq̃ Dei spiritus afflatu, idolum nihil esse definiuit Paulus.

lus.

Alus. Verùm quia dæmonum id statuarum genus inuentum fuit, quicquid in illis pro Deo uenerabantur homines, uerè dæmon appellari poterat. Rem ipsam magis referre uoluit interpretes, quàm literam. Dñi itaque illorum, qui colunt statuas, aut æs, aut scortum, aut res alias mortalitati obnoxias, ficti sunt ac nihili: Dominus autem noster tam pulchram machinam uniuersi, tam uariè ornatam, tam à uanitate alienam, sapientissimè fabrefecit. Potuit ne id agere quispiam, qui Deus non sit, & is quidem maximus & potentissimus, quicquid per se sit, ac solus omnino uerè beatus, atque ita in se uiuens, ut cæteris uitam impertiatur? Quid uerò?

Confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas & magnificentia in sanctificatione eius.

Omnes ferè ex hebræo uertunt, in sanctuario eius, quod cælum interpretantur. Verùm ecclesiam hinc adumbrari cenfeo, cuius perfectionem sub pulchritudinis, sanctitatis & magnificentia nominibus designari arbitror: quæ sanè omnia in antiquo illo & celebri Iudæorum templo, umbra nimirum Ecclesiæ uidebantur. Ab illius quidem ornatu, uult Ecclesiæ imaginem deliniari. Ceterum confessio ad fidem attinet: decor uerò, seu pulchritudo, qua mirum in modum honestatur Ecclesia, sunt actiones à charitate profectæ: quibus sanè membris, perfectissima quædam formatur sponsæ facies, quam sanctitatem appellamus, quæq; indicibili quadam amoris ratione delectatus sponsus, non iam humilis amplius, aut ut olim despectus, sed magnificus, gloriaq; conspicuus, in Ecclesiæ meditullio, hoc est, in suo sanctuario, quæ sunt sanctorum animæ, diuersatur. Quamobrem

Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriã & honorem. Afferte domino gloriam nomini eius, tollite hostias, & introite in atria eius.

B Patriæ gentium, ex hebræo reddunt clarius, familiæ gentium, seu progenies, ut Felix, aut tribus quoq;. Sic illi: Tribuite domino, ô populorū familiæ, tribuite domino gloriam & fortitudinem, tribuite domino maiestatem illam, quæ nomini ipsius respondeat. Corripite munera, properate in atria eius. Vide quomodo in effigianda Ecclesia à ritu antiquo non recedit Vates. De huiusmodi porro oblationum genere, in *xxviii*. fuse admodum dictum est psalmo. Verùm illud non omittendum, Gentes hinc clarè, exclusis Iudæis, ad sanctificandum Dei nomen, ipsiusq; instaurandam religionem inuitari, introduciq; in Ecclesiam. In qua quidem ut nullus potest esse perfidiæ Iudæorum locus, ita nulla est pars cum fucatis Christianis, & possessio: qui sanè cum sacra sint unda intincti, religioneq; initiati, nihil non agunt, quò Pharisæorum hypocrisim, scribarumq; supercilium, auaritiam, fraudulentiam, ac qua maximè atteruntur miseri, tum inuidiam, tum ambitionem, imitari appareant. His itaq; à diuinorum gustu semotis, ô populorum familiæ, ô meretrices, ô peccatores, ô quibus lachrymæ panes sunt die ac nocte, tribuite domino, non uobis, at illi, gloriam, ac, qua potissimum erepti estis de manu hostili, fortitudinem. Illi, illi inquam soli, istiusmodi sit honor, sit potestas, sit prona ad opitulandum miseris uoluntas. Quocirca assumptis nō iam myrrhæ amplius, thuris & aromatum, multò minus cruentarum uictimarum, inertiumq; pecorum muneribus, sed castimoniam, puriq; animi in Deum, properate, sanctaq; illius atria securi adite. Non iam quidem ut olim hostiarum numero placatur altissimus, sed fide, sed charitate, sed mansuetudine, sed mundanarū rerū despicientia & neglectu. O felicem rerum cōmutationem. Paueant igitur homines cum est peccandum, contremiscat &

Commoueatur à facie eius uniuersa terra.

Non hæc aut illa tyrannorum metu regio conturbetur, sed uniuersus omnino orbis à numinis præsentia exterrfactus, in meliorem uitæ statum transeat, respiscatq; in Deo.

Dicite in gentibus, quia dominus regnauit: etenim correxit orbem terræ, qui non cōmouebitur, iudicabit populos in equitate.

Is unus est uersus Hebræis, qui haud Correxerit, sed firmavit, aut parauit, uer-

cunt. Stabiletur, inquit Paraphrastes, orbis, nec uacillabit amplius. Quam quidem stabilitatem ut de orbe hoc uisibili dici posse credimus, ad Ecclesiæ tamen firmitatem per Christum suæ sponsæ conciliatam, melius referri debere arbitramur, quàm ad corruptibilē istam terrarū molem, quæ continuis obnoxia est alterationib. ea uerò quæ à Christi latere demanauit, perpetua nixa est soliditate, uiuòq; adeò suffulta spiritu, ut immobilis planè facta sit in Christo, qui petra dicitur ac mons. Id itaq; regnū est Christi, his subnixa est Ecclesia præsidijs, hoc uiget robore, quapropter nō potest non equissimo pertractare iudicio iura populorum. Iudicabit, inquit, populos in æquitate: diuerso scilicet à tyrannis more, qui cum à cœlesti prorsus exhorrescant lege, quæcunq; illis in mentem ueniunt, æqua putant. Verum ipso norint euentu homines, quàm turpiter suis in fanciendis legibus hallucinent, aberrentq; omnino ab æquitate. Dicite igitur, enarrateq; in populis, quòd dominus suum firmauit regnum, itaque suo stabiliuit spiritu, ut amplius nutare nequeat. In Christo enim, quod solidum est fundamentū, firmata est Ecclesia. Dudum quidem, ante nimirum illius aduentum, in gentibus regnabat impietas, nempe deorum cultura: in Iudæis autem liuor & ambitio: in uniuerso porrò generatim orbe, peccatum & mors. At per Christum restitutum est pietatis regnū, reuocataq; est lenitas & mansuetudo, ac demū discissa peccati syngrapha, occisa est mors. Quare ob tam mirandum Dei patris beneficium ac donum,

Latentur cœli, & exultet terra, commoueaturn mare & plenitudo eius.

Tametsi uerbum, cōmoueaturn, aptari hīc posset, tamen efficacius ex Hebræo, perstrepet, redderetur: seu. tumultueturn, aut intonet quoq; ut Felix. Paraphrastes uerò sic: Exiliet præ lætitia mare cum omnibus quæ in ipso sunt. Communis hæc est de regno Christi lætitia. Seruato quippe homine, quicquid propter hominem conditum fuerat, in nouam quodammodo refunditur formam, exhilarescit, præq; gaudio penè insanire uidetur. Itaq; condita hīc omnia ad exultandum in domino propter salutis beneficium à spiritu inuitantur, cum inquit: Latentur cœli, gestiat terra, mare, & quicquid in eo est, aut uiuit, præ gaudio perstrepet. Agri, nemora, montesq; excelsi, atq; unà cum armentis ac saltuum feris, arbores, plantæ, inertiaq; saxa, ac rupes, in domino gaudeant. Et quidem hoc tanto perspecto munere, etiam

Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt, tunc exultabunt omnia ligna sylvarum à facie domini, quia uenit, quoniam uenit iudicare terram. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in ueritate sua.

A facie domini, coram domino, seu ante dominū cum ueniet, reddunt ex Hebræo nonnulli. Paraphrastes uerò, Propter dominū. Iam illud ualde iucundum, quoq; maximè sedantur piorum animæ in Deo, cum recolunt iudicem illum æquissimum, qui cuncta ut solo uerbo effinxit, ita ea ipsa nutu solo iudicat, uenturum tandem ad perficiendum totius orbis iudicium, ab improbis quidem corruptum, planeq; ab orbe ipso miserrimum in modum eliminatum. Quid non ultro calamitatum subiret uir sanctus hæc cogitans? Certè, inquit, utcunque corrupti sint nostri æui iudices, atque illis iura omnia facta sint uenalia, nihilq; hi statuunt quod à contaminato non proficiatur animo, id tamen persuasum habeo, quòd dominus tandem ueniet, ueniet inquam, ut orbem terrarum, ut mundum, ut populos, secundum æquitatem, recteq; quod hi non faciunt, ac bona fide, iudicet, ac quietissimo moderetur imperio. Cui honos sit in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XC VII.

Domini regnauit, exultet terra, latentur in sula multe.

Ut uerum sit quod à nonnullis hic affertur expositoribus, Dauid uidelicet ob celebrem illam famosamq; contra Ammonitas uictoriam, hunc composuisse psalmum: illud uerius, regnum hīc Christi describi. Quare non

A non absq; mysterio in sequentibus dicitur, Nubes & caligo in circuitu eius. Profundissima sunt hæc, atq; inuoluta caligine & obscuritate. Ex Hebræis quidam præsentī legunt tempore psalmi inītiū, hoc modo: Dominus regnat, gaudeat tellus. Item Paraphrastes: Dominus regni gubernacula suscipere dignatus est. Sed apud Hebræos uel potissimum, quod notat Felix in psalmodum libro, nulla temporis seruat ratio: nam ut plurimum tempus pro tempore poni conspīcimus. Verūm quid de psalmo sentiat spīritus, ut datur, uideamus. Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ. Tellus in primis, quippe quæ tam sancti imperi, ut illud est Dei, capax sit, ad exultandum, ualdeq; lætandum in Deo prouocatur: insulæ uerò speciali postea nuncupatione: Lætentur, inquit, insulæ multæ: hoc est, ut interpretatur Kimhi Hebræus, gentium termini. quasi diceret, regiones etiam illæ, quæ procul à Iudæa atq; illius cultu remotæ sunt, lætent. De eiusce modi gentium exterarū fide sic dominus dicit in Esaia: Me insulæ expectabunt, quò aduertat, pro gentium domicilijs insulas in scripturis nonnunquā poni. Ut quidem insulæ à continenti seiunctæ sunt, ita à Dei religione erant gentes: quæ tamen propè factæ sunt, ut inquit Paulus, in sanguine Christi, ut modò etiam interdum iucundissimo intuemur spectaculo, peccatores, meretrices, homicidas, atq; id genus alios, illos, qui cœlum digitis tangere existimantur, uitæ sanctimonia æquare, ne dicam anteuertere. Idcirco, ô terra, ô insulæ, longeq; secretæ nationes, amœna ista derisa camporum elegantia, in domino, qui uos elegit, non uos eum elegistis, gaudete, lateq; tripudium agite. Si quidem

Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius.

Correctio, Hebræis est firmamentū, fulcrū, seu basis, ut uertit Felix, aut habitatio. Iustitia, inquit, & iudiciū habitatio sedis eius: hæc est, quicquid ille instituit, quicquid iudicat, quicquid molitur, æquum est ac iustum. Iustitia quidem ad fidem referenda erit, iudicium ad mores, uitæq; institutionem & normam. Alio in psalmo sic canit Vates: Iustitia & iudicium præparatio sedis eius. Cæterū nubes & caligo, ad tremendam Dei potentiam, maiestatemq; exprimendam, hîc ponticent interpretes. Tum quidem cum densis, atrisq; cœlum obducitur nubibus, apparentiq; nigris cōmixta nimbis fulgetra, ac ruunt tandem pluuię, aëriq; terrifico scinditur concussu, diuinum magis quàm antea timetur iudicium, numenq; adesse fatentur omnes. Hunc itaque tam fortem dominum, tamq; maiestatem insignem, qui tetra circumuallatus nube & caligine, condita omnia perterrefacit, nostrum esse regem gaudeat tellus, haud ita pridem à tyrannicis malè habitata iudicij. Si quidem is planè est, cuius throni bases sunt iustitia & iudicium. Quę enim cuncq; ipse ordinat, quæ diffinit, quæ pro lege haberi uult, & quæ demum ad uitę humanę informationem instituit, æquissima sunt & sancta. Quid ultrà expetendum? satis ne est adhuc perspecta tanti regis potentia? Audi iterum:

Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Vide sapientissimam Vatis animam. Etenim ab incepta rerum earum metaphora nequitiam discedens, quæ Dei in terris arguunt maiestatem, ut in Sina contigit monte: ad pauorem alium considerandū, quàm sit ille, quo propter horisonos ætheris strepitus penè exanimantur in fide debiles, nostras latenter submonet cogitationes. Ad eum, inquam, metum nos reuocat, uel quo perterrefacti increduli in die illo spīritus, quando felicissimo aëris sonitu rescissi sunt cœli, unde igneæ descenderunt linguę, sic intra se: Quidnam uult hoc esse? unde ista linguarum confusio? dementes hi sunt ac phanatīci. Vel ad illum etiam, cuius ut acti reprobī, præq; angustia gementes clamabunt: Ergo errauimus à uia ueritatis, lassatiq; sumus in uia iniquitatis & perditionis? In utroque quidem ardoris genere, maxima Dei ostensa est potentia, uirtus, maiestas, imperium: neque in illo minus, quo nunc pijs exuruntur in Dei amore animi: impuri uerò & impij, consumuntur, ad interitūque exeduntur. Vnde non immeritò subinfertur: Et inflammabit in circuitu, hoc est, undiq; suos vastabit hostes & consumet.

C Sensus igitur ac summa hæc erit, quòd Deus, regnante Christo, suam exhibiturus esset inter homines maiestatem, non iam nubis illius terrore, & caliginis, aut tempestatis, quæ in monte olim Sinai terrificis inspecta est tonitruis ac terræ motibus, sed eius quidem, qua sanctissimo affecti metu homines, de manu mediatoris spiritum sumerent flagrantissimū, quo mirum in modum accensi exultiq̃, in diuinum refunderent amorem, uitamq̃ uiuerent cœlestem in eo, cum quo unum iam, id operante sacri uerbi incendio, efficerentur. En flammam solis amantibus cognitam. Nonne cor ardens sentitur in nobis cum nobiscū loquitur dominus? cum mentem suo cœlesti rore perfundit: cum uarias rerum appetentias à piorum animis emittit, ac, tanquam ex oppressa nube fulmina & fulgetras, uirtutes eiacular: Haud fieri quidem potest animā innouari in Deo absq̃ igne præuio. Quare dictum est à spiritu: Ignis ante ipsum præcedet. Et quòd

Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, uidit, & commota est terra.

Clarius ex Hebræo: Illustrauerunt fulgura eius orbem terræ: uidit & expauit terra. Inspicis ne commoti aëris terrorem? Verum tu ad animum hæc omnia refer, disceq̃, quæ sint cœlestia in mente humana fulmina, & coruscationes. Mens quidem, ut cœlum, sua habet fulgura, suos ignes, suos cadentiū syderum tractus ac gyros. Sunt & sua in Deo terrore plenissima fulmina, sunt tonitrus, sunt imbres, sunt tempestates, ac, quibus maximo afficiuntur stupore homines, terræ motus & concussiones. Sed is felix, cui istiusmodi diuinæ præsentia signa ad uitam cooperantur & salutem: ut fermè illos uidere est, qui in his quæ ad mundum attinent, occupati, prorsusq̃ sepulti, uix tacto Christi latere, cū centurione illo euangelico proclamant: Verè hic filius Dei est. Quàm ampla sanè bona sub his uerbis comprehenduntur. Vides disiectas actutum è corde impio sanguinarioq̃ milite ac Dei hoste, & nubes, & nimbos? Verum nō tam celeri transfodiuntur telo, aut fulmine afflantur hi, qui testudineis incedentes in Dei obsequio gressibus, se tamen celeres, imò se iam metam attigisse opinantur. De his quidem quis id dicere audeat, quòd uidit, & cōmota est terra: cum se cœlos illos esse somnient, de quibus sic in sequentibus asserit spiritus: Annunciauerunt cœli iustitiam eius, nempe Dei, non suæ frigide religionis & pietatis. Etenim in illorum conspectu dura facta sunt omnia, immitia, indomita, marmorea. quod de cœlis ipsis mysticis, multò minus de potenti cœlorum conditore dici potest, Siquidem etiam ipsi uasta sese erigentes in cœlum mole, tum scopuli, tum

Montes, sicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra.

Vidisti ne unquam spissam, præcipitemq̃ ex atro nimbo, Hyadum maximè tempore, per amplos latè campos prouere pluuiam? Imaginem tum quidem colliquatæ ceræ præ se ferre omnia uidentur. Tunc quicquid agrorum, aut etiã montium, aliter ab omni exhorrentium cultura, ea in regione cernitur, in aquam, ob riuulos passim ad ima effluentes, submurmurantesq̃, ut solet cera in ignem proiecta, colliquescere apparet: quæ sanè res diuinæ indicium est potentia, licet à plebisq̃ propter assiduitatem, uel incognitè, uel neglectè. Nihil omnino in terris sit, in quo Dei non reluceat bonitas, sapientia, fortitudo: cuius uirtute regna ipsa mundi, atq̃ imperia, quæ hîc montium nomine signantur, non secus in nihilum delabuntur, ac solet cera flammis admota: ut de Iudæorum regno, aliarumq̃ gentium, sed in primis Romanorum uidere licet, qui omnes partim uoluntate, ultroq̃, sua Christo dederunt nomina. Quis id credat Romanos scilicet rerum dominos, gentemq̃ potentissimam, unius fabri filio paruissè? A facie certè domini, & montes, & colles, & quicquid terrarum uspiam fuit, ad instar ceræ defluxisse uisum est. Eam ob rem

Annunciauerunt cœli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.

En tandem, de quibus cœlis locutus est spiritus, à quibus ingentes illi manarunt ignes & coruscationes; hi sunt nimirum de quibus alio in psalmo sic canit Vates: Annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. Castæ quippe mentes

A mentes ac purę, nullo nobiliori dignari possunt à Deo nomine, quàm cœli. Nam quemadmodum Deus speciali quadam in cœlis habitat notitia & uisione, ita in electorum cordibus suam habet sedem diuinitas: à cuius radio, tanquã à sole nubes, illustrati, actiç calore, non possunt nõ ardentissimè Dei iustitiam, cuius dono purgati sunt, annunciare, pro illaç tutanda libentissimè mortem oppetere. Et id quidem propterea, quò gentes, quò populi, quò ipsi quoç profligatæ uitæ homines, hanc mundo insolitam experiantur gratiam, ex qua quidem maxima diuino honori, non temeritati hominum conciliatur gloria. Viderūt, inquit, manuç contrectauerunt de uerbo uitæ, non sam Iudæi solùm, aut qui religiosi uocabantur, sed omnes populi, omnes absç delectu nationes, uel ipsi quidem Hunni, Garamantes, atç ultimas oras oceani incolentes: quæ sanè immensa tum fuit Dei gloria, ut nunc quoç est. Arcta quidem nimium esset Dei religio, si ad me, meiç similes tantummodo spectaret. Quid enim à me requirat Deus, aut quid illi pollicitus sim, non me fugit: quò d uerò nihil propè agam de his quæ requirit, & doleo, & me ingratisimũ omnium esse non ignoro. quid agant cæteri nescio. Quare de me, meiç simillimis tantum hæc dixisse cõtentus, feruidos deamo sanctos, atç in Christi uisceribus amplector: tardos uerò, & sua sponte frigidos, uti dispa des exhorresco. Quos tamen, ut confundantur, sibiç, quò Deo possint uiuere, intereant, Deum obsecro, obtestorç, si licet. Interim autem

Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis.

B Vix enim confundi potest ad uitam anima, quæ in peccatis induruit: quæ quidem peccata nõ tam fœdis metiri soleo libidinibus, furtis, usuris, homicidijs, atç id genus alijs uitæ contaminationibus, quàm odio, feritate, simulatione, prauisç appetentijs, ac, qua maximè torquentur hi, qui proprij amoris morbo & inuidentiæ impallescent, ambitione. Facilius quidem illi, hoc est, qui maximis atque adeo patentibus urgentur delictis, ad mollem animi statum, piũmç in Deum reducuntur affectum, atç ad lachrymas, quàm hi qui sub pretextu religionis ab occultis adeduntur. Cæterum fusiles statuas & simulachra adorant non solùm idololatæ, uerumetiam auari, scortatores, impudiciç pusionum amatores, molles, effœminati, palpones, atç honorum auidi: sed illi infelicius, qui seipsos admirantes, suas duntaxat colunt uirtutes, uanissimas scilicet rerum imagines & formas. Pudeant hi igitur, atç inglorij uitam uiuant anxiam & miseram, simulac rei alteri, quæ non sit Deus, sibi nimirum, aut numis, aut meretrici, aut amicis quoç gloriam tribuunt. Iam quidẽ Christiano si gloriandũ est, in domino gloriari conuenit, non in rebus quemadmodũ caducis, ita hominis natura inferiorib. Quare

Adorate eum omnes angeli eius.

Ex hebræo principium huius uersus fini superioris attexunt, hoc modo: Confundantur omnes qui seruiunt sculptili, qui gloriantur in idolis, adorate eum omnes dij. Qui proinde sint dij istiusmodi, à Paraphraste exprimitur, qui sic reddit: Prosternite uos ante illum, quotquot estis, qui pro dijs stultitia hominum habemini. Fuit ne unquam, uel inter ipsos superstitionum altores Aegyptios, tam turpe deorum simulachrũ, ut est homo impurus, qui tamen pro Deo coli expectit? Fuit ne aliquando monstrum tam horrendũ atç immane, ut nunc sunt hi (si qui sunt) qui cum uita hac, ut uocant, seculari defuncti appareant, ambitioniosiores tamen sunt illis qui in medio ipso mundi luto suam ponunt felicitatem, penèç citò desitutum faciunt animũ, portionem utiç diuinam, ac mortalitatis expertem omnino? En igitur sculptilia illa execranda & simulachra, de quibus sic Vates: Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. Ergo istiusmodi sunt dij gentium, hoc est, illorum qui suas ob turpitudines alienati sunt à Deo. Verum õ uos qui coelestes in terris æmulamini spiritus, quiç diuini uerbi præcones estis, & qui purã, planèç angelicã cum Deo agitis uitam, illum, nõ falsas rerũ imagines, adorate, eumç colite qui uniuersorũ, atque adeo cœlestiũ animorũ dominus est, Hunc uersum Paulus de secundo Christi aduẽtu. He

c bræis scribens citat. His itaq; ac tantis à Dei spiritu prolatis, atq; mortalium cor-
dibus à principio impressis,

Audiuit & lætata est Sion.

Ea solennis purarum est animarum consuetudo, ut si quid, quod ad honorem Dei faciat, audire contigerit, quam maximo afficiantur gaudio: contra uerò impure mœrent & affliguntur. Ad hæc, ut rerum omnium quoddam naturaliter est subiectum, ita cuilibet rei alia in re effectus est aliquis & operatio. Proinde cum summè purus sit ac simplex Dei spiritus, simplices, pureq; defæcatis & cãdidos requirit animos. Tale sanè est Dei domiciliũ. Reliqua uerò, etsi forsan insigni ap- parent morum grauitate conspicua & ornata, dæmonum tamen speluncæ sunt ac uitorum antra. Audierunt quidem semper improbi, quòd iustitia & iudicium bases throni Dei sint, atq; idcirco mœrore contabuere. E contrario autem, audiuit & lætata est Sion, populus nimirum, ubiuis gentium degant, electorum.

Et exultauerunt filia Iudæ propter iudicia tua domine.

Sion ac filia Iudæ, eandem præ se ferunt personam, nempe animæ per fidei lu-
men & confessionem Deo reconciliatæ. Nihil enim tam proximam Deo reddit animam, quàm fides, castaq; diuinarum rerum speculatio: ab utroq; enim ferui-
dus quidam in Deum oriri solet amor, ex quo animæ pax atq; perfectio, tanquã ab amne riuus, perpetua deriuatur scaturigine. Amnis certè perennis Christus est, ager anima, riuus uerò Dei clementia: aquarum item irriguum, seu inferius siue superius id sit, gratia. Ergo à Christo per Dei clementiam in animam descen-
dunt gratiæ. Cæterũ quæ sint Dei iudicia in hoc loco, quorũ ui perspecta, in domi-
no lætantur filia Iudæ, si interrogor, puto illius esse in moderandis rebus huma-
nis prouidentia, consilium, æquitatem, quaq; rei cuilibet, quod illi maximè con-
uenientissimum est, impartit, sapientiam: addo & in disponendis hominum tum
D præmijs, tum cruciatibus, inflexibile erga omnes propositũ. Quare sic hunc uer-
sum interpretatur Campensis: Exultauerunt filia Iudæ propter iudicia tua, qui
impios terroribus exanimas, & pios exhilaras domine. Et est mutatio personæ,
conuersioq; ad Deum animæ ardentissima.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes Deos.

Omnium quidem rerum quas in superioribus in proborum gratiam actas esse
asseruit Vates, causa est, quòd Deus cunctis, qui terram hanc uastam incolunt,
excellior sit, Deosq; omnes, siue fictos, siue ex participatione ueros, infinita exu-
peret potentiæ ratione, ac modo. Dictio porrò, nimis, ex hebræo, in immensum,
seu ualde, uerti poterat, seu etiam infinitis modis, ut uult Campensis, qui sic red-
dit: Infinitis modis ob hæc miracula prælatus es alijs uniuersis dijs. Quare

Qui diligitis dominum odite malum.

Id proprium est amoris animæ ad Deum, ut malum excretur. Imò fieri non
potest, quempiam facinorosam non amplecti uitam, qui Deum non amat. Hic
igitur sic suos alloquitur spiritus: O uos, qui spretis mundi rebus, Deum, ut san-
ctis conuenit, amatis, odite malum. Siquidem diuinus amor purissimus est, nul-
laq; patitur fœdari commistione, & sodalitiõ. Totus candidus est, nudus, inno-
cens, & cui nullus comes est datus, præterquam mali odium. Ideo

Custodit dominus animas seruorum suorum, & de manu peccatoris liberabit eos.

Puillus nimum is esset animus, & meticulosus, qui diuino protectus clypeo,
humanum desideraret. Urgeat itaq; ut lubet improbus, minetur, sanctorumq;
sanguinem exugat, ac uitam, quid hæc illis nisi risum parient? Putas ne sanctum
uirum metuere posse tyrannũ; nihil certè minus. Persuasum quippe habet, quòd
dominus custodit animas seruorum suorum, & quòd de manu tandem peccato-
ris (tyrannum peccatorem uocat) illos eximere consuecit, licet ad tempus illius
audaciam dissimulet. Verum unde hæc tam alta effulsit pijs animis cognitio? In-
de nimirum, quòd

Lux orta est iusto, & rectis corde læticia.

Lux,

A Lux, inquit, cognitionis iusto orta est, tum Dei, tum sui, quæ Christus est, & lex sacra, qua cor perfusum in eam sensim transit rerum notitiam, ut nihil in terra esse, quod uerè esse dici queat, uideat: in Deo autem solida omnia, uerèq; beata & æterna. Conspicis ne perfectam rerum cognitionem in anima Deo unita, etiam absq; literis, atq; ut nunc est usus, linguarum peritia? Negociū id quidem est, quod in corde transigitur, sede utiq; sapientiæ, si purum est, atq; à terrenarum rerum contagione liberum. Censes ne in rebus conditis posse esse gaudium cum hoc comparandum? Quare non absque ratione à spiritu infertur, Et rectis corde lætitiæ: orta scilicet est, seu ut nonnulli uertunt, inserta est, aut seminata. Quo sanè admoneor, de semine hîc illo forsitan dici, quod Dei esse affirmat Ioannes, cuius uî animati ad mortē peccare minimè possunt electi, quosq; in calce psalmi ad lætitiā, mirisq; efferendā laudibus Dei sanctitatis memoriam, inuitari uideo.

Lætamini, inquit, iusti in domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius.

Nihil profectò in uita hominum turpius inuenitur, quàm excussa penitus à mente diuinæ bonitatis memoria, in rebus tantūmodo illis uersari, quorum usu deteriores, quàm pecudum sint, nanciscuntur mores. His itaq; à Dei luce suapte sponte abalienatis, proindeq; in turpissimo suo illo uitæ genere & gaudio derelictis, uos iusti, uos quibus nulla potior est cura ac studium, quàm ut Dei religio in terris uiuax sit & nitida, lætamini, talemq; in cœlis uos habere propitiatorem, ut Deus est, gaudete, simulq; tantorum memoriam beneficiorum, quibus penè obruuntur homines, non dissimulantes, illius diuulgate sanctitatem, qua nos, licet immeritos, in Christi sanguine dealbatos, & purgat & sanctificat. Cui honos sit ac laus in secula seculorum, Amen.

PSALMVS XCVIII.

Antate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit.

B De canticum nouo, quod rei nouæ atq; insolitæ cōuenire diximus, in superiori eiusdem exordij psalmo abūdè explicuimus. Iam quidem rebus omnib. quæ ad fidem attinent, per Christū innouatis, nouū quoddam formandum erat cantandi genus, inusitatū illud quidem, & inauditum seculis antiquis, uerū sanctissimis cœlestium rerum uatibus præcognitum, uaticinijsq; celebratum. Canticum itaq; nouum, noua est lex, cuius uirtute anima tota in Deo innouatur, abiectoq; uæ illo ueteris Adæ, cui obnoxij facti erant omnes, in nouas se effundit recentioris Adæ laudes, quia mirabilia fecit, quia inaudita, quia noua, quia stupenda operatus est. Mirandum certè in modum operatus est salutem in medio terræ. Quid tam mirabile unquam auditum fuit, quàm Deum fieri hominem, hominem uerò Deum? Id quidem uidimus in Christi carne, nempe Dei atq; hominis unione. Res mirabilis ea certè fuit, atq; usq; eò incomprehensibilis, ut etiamnum profundissima obtecta sit caligine, ad eamq; præclara etiam cæcutiant ingenia, nedum tarda, lucisq; diuinæ expertia, ut sunt pleraq; mortalium. In primis quidem, ut tandem admirandarum rerum partem huiuscemodij prælibemus,

Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.

Melius forsitan uertisset interpres, si brachio sancto eius, uertisset: ut esset sensus, sola sua dextera, ullo absq; alio extero adminiculo, & brachio sancto suo salutem nobis attulit. Sic Paraphrastes: Victoriā enim sibi peperit sua ipsius dextera manu, & brachio sanctissimæ maiestatis suæ. Felix tamen legit ferè cum nostro: Saluauit, inquit, eum dextera eius, & brachium sanctitatis eius. Per seipsum igitur, uirtuteq; propria ac naturali, suas exequitur operationes Deus: neque externo indiget præsidio, uti solent homines quamuis potentia insignes, & autoritate. Quare Paulus de Christo loquens, asserit illum declaratum esse filium Dei ex uirtute, nempe propria, atq; cum patre communi. In Esaia clamat Deus: Saluauit me dextera mea. Miro itaq; & inaudito modo rebus mortalium planè attritis, opem attulit Dei bonitas: siquidem ex mortuis (ut sic dicam) facti sunt dij

Kkk

c p̄ij omnes per Christi uirtutem. Vnde à mortis nos dominio per illius gratiam liberati, in ipso, cui per fidem insiti sumus, iam uiuimus, mouemurq̄, ac ad capeſſenda cœlestia animamur. Iam tandem abraſa à mundo errorū nocte atq̄ ignorātia,

Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

Salutem suam, ex Hebræo uerti debuit: quanquam nec dictio, salutare, suo uacat mysterio. Is Christus est, per quem sanè Dei uoluntas, seruandorumq̄ hominum consiliū antea occultum, adeò clarè mundo innotuit, ut non tam notus sit sol iste uisibilis in meridie. Atq̄ id est sacramentum illud, de quo Paulus Ephesius scribens, inquit: Sacramentum uoluntatis Dei nobis notum factum esse secundum beneplacitū eius, quòd proposuit in eo, nempe Christo, instaurare omnia quę in cœlis, & quę in terra sunt, in ipso. Notam igitur fecit dominus salutem suam, gratiam nimirū redemptionis, per quam æterna fuit acquisita felicitas per Christum, atq̄ id quidem in conspectu gentium: hoc est, excluso ignauo Iudæorum uulgo, gentibus, peccatoribus scilicet, atq̄ à cœlestium gustu alienis, reuelata est Dei iustitia, qua operante iustificati sunt homines in fide unius mediatoris, per quem accessum nacti sumus ad patrem, à quo nostra omnis profecta est iustitia: ne glorię homo, quasi à se orta sit peccatorū ablutio. Id proculdubio cōtigat,

Quoniam recordatus est misericordie suae, & ueritatis suae domui Israël.

Pro domo Israël, reddit Felix: hoc est, ut interpretatur Campensis: Memor factus est misericordie suae, & fidei (hęc est ueritas in Deo) in præstandis quę promiserat Israël, nempe fidelibus, ad quos quidem facta est de mirabili redemptionis hominum facinore promissio, qua se æterna astrinxit fide Deus, se suum concessurum mundo unigenitum, subindeq̄ bona omnia cum ipso largius quam unquam antea, profusurum. Quod sanè actum est, cum Verbum caro factum habitauit in nobis: tum dico, quando uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre, & manus nostrę contrectauerunt de uerbo uitę. Vides copiosam spiritus ubertatem? uides quomodo recordatus est misericordie suae altissimus, qui antea, nostra ob scelera, quodammodo sui uidebatur oblitus figmenti? Hęc sanè omnia diuina operata est bonitas ob fidem, qua ab initio domui pollicitus fuerat Israël, nempe illis, qui in spiritu & igne renouandi erant, nouum iustitie genus in Christo, quem uerius in intimis animę recessibus colit uoluit, quam cruentis illis Iudæorum ritibus & ceremonijs, absq̄ fide, quę spiritu in primis nititur, ac mentis cultu. Cætera uerò fuere tardis ingenijs adminicula, atq̄ in his, quę ad ueram spectant religionem, rudibus & ignauis, auxilia. Clementissimus itaq̄ pater nostris iam olim offensus erratis, suorum penè cura uidebatur teneri nulla: at tandem placatus, propriaq̄ motus natura, illos ad memoriã reuocasse uisus est, cum uenit suppetias, ac ferè extinctos animauit, ad uitamq̄ deleta mortis imperio asciiuit, Deosq̄ fecit. Neq̄ ea quidem omnia clam atq̄ in occulto, sed palam uniuerso cernente mundo. Etenim

Viderunt omnes termini terra salutare Dei nostri.

Iterum salutare pro salute transtulit. Nullus, inquit, orbis angulus tam arctus fuit & semotus, ad quem salutis præstitę notitia non peruenit. Quocirca

Iubilate domino omnis terra, cantate & exultate & psallite. Psallite domino in cithara, in cithara & uoce psalmi, in tubis ductilibus, et uoce tubę corneę. Iubilate in conspectu regis domini.

Hactenus Hebręis horum trium uersuum est litera. In cithara, in cithara, idem præ se fert, quod, psallite cithara, & citharę sonum psalmi seu uocem iungite. Sic Paraphrastes: Psallite in honorem domini cithara, sed adhibita ad citharam modulatione uocis. Ad hęc, communis quidem cum sit omnibus salus, cōmunis & omnium debet esse lætitia. Quicquid igitur in terris est modulationis, quicquid neruorum, quicquid uocum, aut spiritus quoq̄ effecti, & cōcentus, Deo tandem pulcherrimarum rerum effectori concinat, illiq̄, quicquid suauitatis in se habet, offerat. Instaurato quidem uniuerso, imò uniuersi domino homine, nulla debet esse pars mundi, uis nulla, nullaq̄ creaturarum species, aut natura, quę suum non debeat

A debeat agnoscere benefactorem, atq; illi gratias agere. Vates enim à ritu illo antiquo atq; usu laudandi Dei, qui potissimum instrumentis constabat musicis, nō discedens, qualis humana mens in diuinis occupata obsequijs esse oporteat, latenter admonet: nempe ardens, & studiosa: alioqui frigida, imò uerò etiam tepida omnia, execratur Deus. Vfus quippe ille tubarum ex ære aut argento ductili, cornuum item & buccinarum, uocalissimam debere esse animæ confessionem, hoc est, intrepidam & constantem, præmonstrabat. Mysteriorū quidem plenus erat usus ille omnis ceremoniarum. Verum

Moueatur mare & plenitudo eius, orbis terrarum, et qui habitant in eo. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu domini, quoniam venit iudicare terram.

Iterū, ut in præcedenti psalmo annotauimus, perstrepet mare, seu reboët, uertendum fuerat: hoc est, ut interpretatur Campensis, strepitum ædat præ gaudio. Cæterum de huiuscemodi rerum inanimatarum lætitia satis abunde in superioribus, & maxime in nonagesimo sexto dictum est psalmo. Verbum, exultabunt, melius ex hebræo uerti poterat, exultent, quò omnium una sit uox in Dei laudes erumpens, à diuinoq; excitata spiritu, qui adeò suis in inspirationibus ardens est, ut rebus quoq; interdum sensu carentibus, mentem, artusq; humanos tribuere uideatur. Quis unquam amnem aut fluium manus, aut sensum gaudij habere dixit? Id quidem cœlesti excogitatum est consilio, quò homo, natura cœlestis, ad quantum animi incendium debeat moueri, intelligat, simulac cernit cœlum, terram, mare, flumina, syluasq; & quicquid usquam gentium conditum est, ad laudandum Dei nomen tam accuratè prouocari. Suo quippe modo saxa ipsa etiam inertia, plantæq; & lapilli, in sui creatoris laudes mirabili sese effundunt nisu. Solus homo naturæ diuinæ, ut diximus, particeps, in re omni alia potius quàm in his, quæ suam testentur originem, infelicissimè distinetur. Credo equidem, hac miseranda perspecta sui domini à Deo auersione, & cœlum, & terram, & mare, & condita demum omnia, quæ alicui usui sunt humano, in amarissimas resoluti lacrymas, lamentariq; sese iniquo seruire domino. Interim uerò ad celebrandum Dei nomen conuertuntur, mutuoq; sese consolantur: quoniam tandem Deus

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Consultrice, ait, iustitia, atq; assestrice æquitate, ueniet dominus ad uniuersale omnium iudicium. Dauid itaq; ad ueterem arcæ religionem alludens (de hoc ritu aliàs diximus) nouum Christianæ pietatis cultum, qui iustitia maxime nititur & æquitate, delincauit. Veniente quippe Christo in hunc mundum, iustitiam in primis & iudicium, quod hîc uocat spiritus æquitatem, secum tulit, feretq; in futurum, cum ad extremum illud ueniet examen: quo peracto, rerum omnium finis erit, ut inquit Paulus: hoc est, Deus qui uniuersalis omnium est finis, erit omnia in omnibus. Cui laus sit & gloria in secula seculorum. Amen.

PSALMVS XCIX.

Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedet super Cherubin, moueatur terra.

Vates enarraturus Dei potentiam in hoc psalmo, quæ potissimum in eo uim habet, quòd suos incredibilem in modum tutatur, contraq; illis adueriantes proterit & affligit, ab antiquis illis Iudæorū signis, quibus uniuerso planè orbi uerendus semper extitit, quibusq; se potentissimū illorum fuisse propugnatorem, terrificumq; hostium suorum oppugnatorem, ut tum fuere Amorrhæi, Amalechitæ, atq; aliæ numerosæ nationes, uariæq; culturæ homines, latè omnibus tum Iudæis, tum gentibus ostendit, nos suo more prudentissimè aduocat, monetq; noui Adæ regni. Quàm uerò terribili se habuerit modo Deus, quæq; omnibus in sacrosancto illo arcæ propitiatorio, quod duabus immensis Cherubin alis inumbrabatur, expauescendus fuerit, sciunt uel tenuè docti in lege sacra. Sed hæc mysteriorum plena. Nanq; alatae imagines illæ, formæq; humanæ effigiatæ, inter quas suã sibi sedem delegisse uidebat diuinitas, id obscurissimo obtege

C bant ænigmate, Deum nusquam lætius cōmorari, quàm inter homines quidem, sed qui alati essent: hoc est, qui posito peccati onere, sumptisq; alis spiritus, in ipsum euolarent Deum, in quo omnis sita est animarum quies, ac pax. Verùm nos cæcos, quibus adhuc mutæ Cherubin statuæ mortuum adumbrant propitiatorium: nullę iam nobis alæ, nullus uolatus, nulla in Deum è terris eleuatio, nisi tarda, uiscoq; præpedita, & iners. Terrenarū quippe rerū ambitione detenti oppressiq;, quī cœlum udis & dissipatis nequicquam pennis petere audemus: Cœlestia quidem expeditum & leuem requirunt uolatum, nō lutulentum, implumēmue, aut (quod absq; lachrymis non profero) Dædalī filio persimilem, temerarium uidelicet atq; arrogantem, proinde dissolubilem, & caducum. Sed hīc mihi tempero, atq; quid in hoc psalmo sentiat spiritus balbutire incipio: pressa enim mens, ut mea est, ad lucem se habet Dei, quem admodum se habent hallucinantes oculi & lusciosi ad solis radios: conor tamen, si quo modo hīc meis laboriosis uigilijs, tanquam ultrici cura, atq; acerbo meæ carnis flagello, queam me prorsus à mundi amore euellere, atq; in Iesu sinum, è quo omnis emanat sapientia, transuolare. Id agat ipse, postquam ex me aliud nihil spondere possum præterquā modicam expetendi bonum uoluntatem, atq; eam quidem ab ipso, quem in me omnia esse & uolo, & sic esse scio. Pereat in me bonum, quod à Deo nō sit. Ipse igitur meus sit dux & rex, ut dux est, ac rex illorum, qui diligunt aduentum eius. Videte itaque mortales, quid de immensa illius potentia moneat spiritus: Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedet super Cherubin, moueatur terra. Indicia hæc sunt regni Dei in terris, quando regnat clementia, pax, charitas, in rebusq; agendis fides, prudentia, & demum uirtutum omnium condimentum, iustitia. Proinde in Dei regno nulla potest esse impietas, nulla seditio, nullum odiū genus, nulla superstitio, nulla auaritia, nullum deniq; tum errorum, tum uitiorum signum: nam certè ubi regnat Deus, nullus est locus peccato, nullus inuido, oblocutori, ambitioso, helluoni, duplici, mago, superbo, libidinoso, crudeli. Hæc quidem omnia dæmonum indicia sunt dominij, non Dei, cuius regnum ab omni horret inquinamento. Frendant igitur, ut lubet, improborum conuenticula, indignabundiq; obmurmurent populi, Dominus tamen, cui quondam aureos inter Cherubin terrifica fuit sedes, regnat. Ex hebræo uertunt, Contremiscant populi, non, irascantur. Id quidem ad indignationem referri potest, illud ad metum: utrunque uerò huc conuenientissimè quadrare iudico: ut cunq; enim, aut contremiscant homines, aut rumpantur, nihilominus regnat Dominus. Ad hæc, idem ipse

Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos.

Vt olim enim dominus magnus fuit in Sion, & excelsus, utpote sede diuino consecrata cultui, ita nunc magnus est, imò longè maior in purissima illius Ecclesia, cuius typus terrestris illa fuit Hierusalem, quæ occidit prophetas, & Christū tandem. Neq; is quidem dominus in his tantummodo aut illis excellit gentibus, sed super omnes ubiq; populos sublimis est, ac maiestate plenus. Omnibus quippe imperat, omnes tanquam oues pastor à grege deerrantes, coercet, reuocat, trahit, beat demū. Quocirca quis est, qui tuam bene uolens animo magnitudinē, ô Deus, nō expauescat: nōn altum demittat superciliū: nō totus, quantus est, metu simul & reuerētia cōtremiscat: Ita q;, ut tandem finia, quæcunq; condita sunt,

Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est.

Non ultra procedit uerlus Hebræis. De confessionis uoce, non rarò in superioribus diximus. Sic ex hebræo uerti posset: Celebrent, seu, fateantur nomen tuum magnum esse, ac metuendum: sanctum quippe est. Impuris certè animis & inquinatis, terrificum, penecq; intolerandum est nomen Dei: quippe qui nolent, quò liberius peccare possent, Deum esse. Vitale quidem nomen execrantur miseri: contra uerò purgatis dulce admodum est mentibus, & suauē. Quare non iniuria hīc Vates nomen Dei & magnum, & terribile, & sanctum quoq; affirmat

A affirmat esse. Verū enim inuero ne diutius in peruestigando Dei nomine torquearis, Ipse est nomen suum.

Et honor regis iudicium diligit, tu parasti directiones, iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti.

Id sæpenumero agit Dei spiritus in mente hominis, ut dum in contemplandis disquirendisque cœlestibus dat operam, eò raptetur, quò affectus magis tum euehit & accendit. Ex quo plerunq; illud cōtingere necesse est, ut concitatiōi nonnunquam exagitata ignis flamma, in illius magis rei prorumpat uerba, cuius subiectum tum contemplatur ardentius: hincq; crebræ illæ in prophetis personarū mutationes ortum habent, ut in hoc psalmo uideri potest. Eam ob rem nō inconsultò, aut casu, ea quæ sunt spiritus contingere arbitranda sunt, sed summa ratione & consilio: noto tamen duntaxat illis, qui omīssis ceterarum rerum, tanquam mæandris, occupationibus, toto feruntur nixu in Deum, qui cū purissimæ naturæ sit, pueros suam ad religionem asciscit animos. Puritas uerò huiusmodi fide effigiatur, amore perficitur, atq; in Deum transit. Ceterum siue honor legas cum nostro interprete, siue robur aut fortitudo cum Hebræis, nihil diuinius dici posset. Proinde illud mihi Pauli in hoc loco succurrit, qui de Dei filio uerba faciens, sic ait: Qui cū in forma Dei esset (ecce honor regis) non rapinam arbitratus est se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit. Non itaq; ex honore illo supremo, ac potentia, qua Dei filius est appellatus, tyrannidem, ut complures ex nostris facere conspiciamus, exercebit, sed iudicium & æquitatem, rex noster Christus. Is enim hoc se humilius habuit in terris, quò excelsior semper erat in cœlis. Quid hīc nostrates dicūt proceres? cuius sunt profersionis? Christi ne? Heu mundū perditum. Ergo honore illo immenso insignis rex noster æternus, non sui statim immemor factus est, atq; impatiens animi, sed iudicium, sed æquitatem, sed clementiam semper suis in definiendis usus est rebus. Exemplum id sanè est excellentissimum, nostris inculcandū magistratibus. Deus bone, quantus interdum tumor? **B** quantus afflictorum neglectus? Præ magnificentia illa quidem sua uix in se manent, uiri, si Deo placet, lepidissimī, quibus uel ipsum mel & saccharum nausæ solet esse ac stomacho. Verū tu, ô domine, quæ æqua sunt & pia, parasti: hoc est, ea tibi in primis fuit cura, ut hī qui è Iacob familia ortum habent, nempe electi, iuste decenterq; suam instituerent uitam. Parasti directiones, Hebræis est, fundasti æquitatem, aut huic simile. Impossibile quippe est, populos non optimis informari uitæ præceptis, quorum superiores integri sunt, atq; æquitatis amantiores, quàm proprii commodi, & honoris: quòd si secus sunt, uix illos homines appellare audeo, quandoquidem monstra illos potius ad deuastandam uinæ domini pulchritudinem, nescio à quo terræ inquinamento producta, optimi quicq; nuncupare soliti sunt. Ego quidem corruptionem istiusmodi, nostram ad frenandam superbiam ac luxum, Deum nostris in rebus pub. ac regionibus uelle esse iudico, quemadmodum in domibus Aegyptiorum atque agris esse uoluit, & cyniphes, & locustas. Verū his interim suo in ampullosa uite fastu eousq; derelictis, quoad illis immittat dominus spiritū terroris & resipiscētiæ, ô uos humiles, pijq; animi,

Exaltate dominum Deum nostrum,

Non uosmetipsos, aut affines uestros, ut illi, sectæq; uestre factiosos & parasitos.

Et adorate scabellum pedum eius:

Non uestrum principem, & antistitem.

Quoniam sanctum est.

Scabellum pedum Dei, arca olim fuit, siue propriatoriū: ad quod qui religioni uocabant, sese prosternere consueuerant. Dauid quidem rerum istiusmodi atque mysteriorum non ignarus, sic hac de re loquitur: Cogitauī, inquit, ut ædificarem domū, in qua requiesceret arca fœderis domini, & scabellum pedum domini Dei nostri. In illo enim sessurum se dominus promiserat, indeq; orantes exauditurum. Modò uerò illud sibi nomen uindicat Ecclesia, & meritò. Non desunt porro, qui scabelli uocem ad Christi carnem referant, persanctè id quidem. Pro-

C inde uaticinium id esse arbitror prophetæ, uetustum illum iam tum adorandi morem execrantis, nouumq; quasi digito cõmonstrantis, quo Deus in Christo homine, uti in scabello aptissimo diuinitatis, coli cognosciqu; deberet. Alioqui sublata Christi cognitione à mundo, imperfecta Dei esset notitia, obscura, & caliginosa, ne dicam nulla. Itaq; nostræ religionis cultus à sanctissima Christi præsentia uim sumpsit atq; efficaciam, addo & sanctitatem: quia ipse sanctus, quia Deus, quia bonorum omnium exordium est, ac finis. Ad hunc igitur confugiendū est nostris in ærumnis: ad hunc suspirandum, quoniam per ipsum accessum habemus ad patrem. Nullo quippe medio alio seruari posse hominem certi sumus, ad quod sanctissimorum semper uita hominum prælusit, sed in primis præcipui illi religionis cultores atq; architecti,

Moses & Aaron in sacerdotibus eius, et Samuel inter eos qui inuocant nomen eius: inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos.

Haftenus Hebræis est uersus. Suo more Vates antiquorum patrum memoriam atque exemplum, quò nostram excitet segnitiem, in medium adducit: inter quos, qui præcipuo floruerint erga Deum studio & cultu, hi tres fuere. Aaron quidem primus fuit sacerdos à Deo institutus: Moses sacerdotij consecrator. Porro de Samuelis sanctitate illud perspicuum est, quòd adolescentem adhuc sua dignatus fuit uisione ac uoce Deus. Simplicissimo se semper habuit uitæ modo ac ratione cum Deo uir ille, idcirco ei gratus, stupendoq; ornatus sanctitatis spiritu extitit & uaticinio. Quare non frustra à Vate inter inuocantes Dei nomen, quod maximum fuit illius fidei argumentum, inseritur. Tantum enim olim ualuit horum oratio, ut de illis sic dicat Deus in Hieremia: Si steterint coram me Moses & Samuel, non est mihi animus ad populum istum. Cæterum de Aarone legimus, quomodo oblato thure uastum illud incendium, quo populus ob seditionem latè sequeq; absumebantur, dicto citius restinxerit. Vide quam uim secum

D afferant sanctorum hominum preces. Miramur nunc, quòd uel usq; ad raudinem uociferantes ad dominum, nõ exaudimur. Nulla iam restant mala, quæ non iam millies experti simus. Vnde tot uitæ manant incõmoda: perpetuæ ne erunt seditiones: bella: bonorum ciuium proscriptiones: exilia: Nullum ne unquam sortientur finem subditorum rebelliones in principes, principumue crudeles in subditos exactiones: Quousq; dira hæc lue tyrannidis, aut illa odiorum, etiam hi qui mortui sunt mundo, ne dicam Deo, afflictabunt: dormit ne Deus: audit ne, cum nihilominus suæ nos nostra dedimus nomina religioni: Esto, uix è fonte excepti, periuri sumus, non deest tamen solenne illud & necessarium confessionis remedium, quæ fit sacerdoti: non deest Eucharistia, non ritus sacri, non medijs ferè orbis clericorum professio, ac monachorum: ex quorum quidem collegijs crebræ exeunt cum priuata, tum publicæ ad Deum orationes, ieiunia, choriqu;, & noua in dies ædificata templa, cubicula, hospitalia, elemosynæ, dotesq; puellarum innuptarum, quæ precariò lararijs deseruiunt, ac sexcenta alia istiusmodi à Deo inspirata, tanquam medelæ, nostris malis refrigeria. Qui fit igitur, quòd æreum nobis quodammodo factum est cœlum, cum oramus: O cæcos animos. Cur, quæso te, tua hodierna deterior est uita, quàm fuit hesternæ, crastina uerò hodierna, atq; perendina crastina: Putas ne animum in peccatis obduratum, pertinacemq;, posse aliquando hisce admotis externis tanquam cataplasmatibus, alioqui salutaribus Ecclesiæ remedijs, emollescere, ad uitamq; reuocari: Fieri non potest, impurum animum, hoc est, in peccatis perseuerantem, eo iustitiæ genere posse affici, quo minus illius fiant sordidæ deprecationes, etiam si infinita Deo nuncupet uota, atque religionum professiones. Censes ne antiquos patres illos, de quorum fide in præsentia fit mentio, ea fuisse animi peruicacia & sæuitia, qua nunc ex nostris pleriq;, ex doctioribus etiam, atq; ex his qui primas nacti sedes, nihil prius habent, quàm quomodo ab Ecclesiæ simplicitate desciscere uideantur: Puras certè animas purus ille deamat spiritus, qui cum cor hominis in-

tegrum

A tegrum in orante requirat, faucium contra ac dissipatum auersatur. Moses itaq; & Aaron, sanctissimi illius ordinis religionisq; primates, atq; subinde futurorum norma sacerdotum, à Vate huc propterea adducuntur, quo qua præditi esse debeant integritate illi, qui gratas Deo suas esse cupiant orationes, cætero qui Deo odiosas, intelligamus. Ad hæc, his addit simplicissimæ uitæ homo Samuel, qui ppe quis sedulus fuerit pro populo illo rebellis interpellator. Quare à Vate inferitur: Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos, purificatæ nimirum fidei homines. Iam tum quidem primùm cœpta est Ecclesiæ synceritas delinari, quæ tamen per ætates à primis illis patrū degenerans exordijs, à Christo tandem suam adepta est perfectionem. Quæ si porrò nostram ob ignauiam nonnihil declinauit, ab ipso rursus erigenda est Christi spiritu, reintegrandaq; in pristinū, tantum nostra non desit opera & sollicitudo. Quod sanè hucusq; dixisse contentus sum, quò non ignoret uulgus, unde uniuersi petenda sit, etiam absq; Concilijs, orbis reformatio, unde regna, unde respublicæ, unde religiones (religiones appello, scetas istas varias religiosorum, cum unam tamen profiteantur religionem) penè collapsæ suam sumere queant inuolutionem, nempe à Christi uita & doctrina. Quærent nonnulli, cur Vates Samuelem, qui longissimo subsequutus est annum spacio Mosen & Aaron, illis, ac si una eademq; uixissent ætate, connumeret. Putant quidam interpretes, ob id, quòd hi tres è Leui per Kahat originem traxerint. Felices partus, quibus tam sanctum mundo est editum germen. Inuocabāt, inquit, dominum, & ipse eorum fide delectatus, exaudiebat eos. Cæterum

In columna nubis loquebatur ad eos.

Id de Mose atq; Aaron notissimum est, quibus in caligine Deus loqui consueuerat, ut ferè omnia illius ætatis obscuro obducta erant inuolucro. Nihil sanè de Deo audire poterant, nisi obscure ac terrificè.

B *Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis.*

Omnes ferè ex hebræo uertunt, statutum. Vt cuiq; legas, legem significat, seu pactum, foedusq; cum illis percussum, quod nihilominus interdum testimoniū, utpote de Dei uoluntate cõtestans, appellatur. Lex enim quoddam fuit pactum cum populo illo initum, fuit mandatum, fuit testimonium, fuit statutum, fuit tandem diuinæ uoluntatis expressa significatio, obiecta tamen uulgo. Cuius rei iudiciū fuit uox Dei in nube & caligine audita. Ergo diuinę legis, quæ fide nititur, obseruatio, causa est, quamobrem nostris in precationibus exaudimur à Deo. Quare ut concludam,

Domine Deus noster, tu exaudiebas eos, Deus tu propitius fuisti eis, & ulciscens in omnes adinventiones eorum.

Indulgens fuisti eis, uertit Felix. Alij uerò ex hebræo, condonans illis: hoc est, propter illos fuisti condonans, nempe noxas populo. Illorum nanq; interuentu donabantur peccata populo, ac pœnæ: & id quidem tum maximè, eorū temporis momento, quo de illis pœnas sumere decreuisset Deus. Sic ex hebræo intelligere necesse est: nam, ad inuentiones eorum, ad peccatorum multitudinem illorum refert, nempe uulgi, ac multitudinis. quanq; non ad inuentiones, sed consilia, aut studia, seu etiam opera, ut uult Felix, ex hebræo uertendum fuerat. Sic Paraphr. Deus licet potens sis, clemens tamen fuisti ad preces illorū in alios, etiam eo momento, quo ulcisceris ea, quæ aduersum te stultè cõmenti fuerant. Quocirca

Exaltate dominum Deum nostrum, & adorare in monte sancto eius: quoniam sanctus dominus Deus noster.

In quinto uersu eadem, quæ hîc dicuntur, uidere licet, eo excepto, quòd in illo de arcę propitiatorio fit mentio, in hoc uerò de Sion monte sancto Dei, quem nunc Ecclesiā Christi sponsam, alio sanctitatis genere, quàm illa fuit, insignem, appellamus: in ipsa enim suam habet sedem Dei filius, qui totius sanctitatis fons est atque autor. Si quis igitur, quæ sit uera adorandi ratio ac modus, ignorat, ad

C Christi pedes cum lachrymis, etiã nihil dicens, aut offerens, suppliciter procumbat, & sat est. Cui & laus sit atque honos in secula seculorum. Amen.

PSALMVS C. In confessionem.

*V*bilate Deo omnis terra.

Inscriptio psalmi nihil aliud signat quã, psalmus ad laudandũ compositus: qui quidem tametsi cõmune habeat cum multis alijs argumentum, idcirco & eandem omnino expositionem, tamen suauissimo, atq; illo peculiari defluit cursu. Mirum enim quantum pijs animis afferant suauitatis uerba illa, quę de diuinis habentur laudibus. Tum quidem exhilarescit cor, colliquiturq; prę amore mens. Cũ sanè recolit Deum se habere quemadmodum creatorem, ita ducem, pastoremq;, & in omnibus defensorem, non potest non felicissimè læticia gestire in illo, nihilq; magis timere, quã ne, qui sanctissimũ eius nomen extollant laudibus, desint. Quamobrẽ suo tantummodo non contentus gaudio uir sanctus, ac erga Dei honorem studio, sic omnes terrę incolas adhortatur: *Iubilate Deo omnis terra. O qui terram hanc obscurã & spinosam colitis, quisq; rem arduam spiritus aggressi estis, gaudete in Domino, non in rebus mundi caducis & fallacibus: in Deo enim solũ uestra omnis debet esse hilaritas & gaudium.*

Seruite domino in læticia, introite in conspectu eius in exultatione.

Is unus est uersus. Nulla sanè re alia humana in negotio spiritus tam delectat Deus, quã si anima superuacaneo abiecto mœrore, in cœlestium rerum gustu & consolatione uiuere, & mori tandem appetat, rectę præstet. Etsi enim complura sint, occurrantq; in hoc mundo, adeo confusa & uaria, ut penè omnem auferre uideantur lætandi occasionem, attamen nulla unquam tam acerba fuit calamitas quę id effecerit, quo minus in spiritu aliqua saltem recepta sit consolatio: imò quò atrocior est, eò maiori afficiuntur mentis gaudio hi, qui nullam ueram in hoc statu uitæ lætandi rationẽ esse multoties experti sunt. In Deo igitur cunctam gaudiorum summam statuentes, id ante omnia compertum habent, cor hilare & iucundũ in diuino requiri obsequio: quod quidem hilaritatis genus à fide in Deum solida, conscientiaq; nitida prouenire ego arbitror. Secus uerò cor infidele, conspurcatũq; uitiorũ notis, gaudere quidem potest cum mundo (si tamen gaudium rectè dici potest tantula hęc lætitarũ fallacia) cum Deo autẽ minimè. Cũ itaq; mihi meiq; simillimis dici audio, *Seruite domino in læticia: illud mihi audire uideor, Tua illa seruitus, qua Dei seruus appellari gaudes, pura sit, hilaris, atq; ab illis quidem rebus, quibus mœror comes est ac dolor, ut sunt prauæ appetentiæ, corq; libidinosum, mens arrogans, atq; affectibus illis anxijs & infinitis ambitionis addicta, quibus modus statuitur nullus, libera, & seriò abhorrens. Cuiusmodi uerò sit gaudium, quo piæ affici solent animæ in Deo, puto rerum cœlestium esse desiderium, optimèq; de se conscia mens, ac pura fides. His enim, quibus hæc insunt bona, à spiritu dicif: *Introite in conspectu eius in exultatione. Is animæ ingressus etsi fidei constat professione, absurdum tamen minimè erit de externo quoq; intelligi cultu ac ritu, ut ferè agunt hi, qui templa facillè adeuntes, Deum ibi liberius, quã usquam alibi uenerantur, & adorant. Id etiam de sacra altaris cõmunionem interpretantur nonnulli. Verũ quæcunque teste Deo peragunt homines, ea nimirum in conspectu Dei peragi arbitramur: ideo læto perfici debent animo, quippe quæ coram illo, qui hilarem suo in obsequio deamat datorem, peraguntur. Læta sanè exultatio animæ, de qua nunc loquitur spiritus, in intimis delitescit amoris penetralibus, raroq; aliud admittit consolationis genus: quod hi non agunt, qui intolerandum esse existimant longum cœlestium contemplationum gustum & læticiam, nisi ad externas crebro transeant carnis refocillationes, effluantq; liberius in ea, quæ sensus alunt & oblectant, quã illi qui tardiores cũ sint in re spiritus, ea tamen, qua cõuenit, accipiunt trepidatione ac reuerentia, si quid interdum diuinarum rerum experiuntur. Quis tum lachrymarũ, suspiriorumq; illiusmodi originem, modum, exitum, dignè peruestigare?**

A garet? Dona hæc certè sunt Dei, non multis cognita, ideo fastidita. At uos, qui in ambiguo adhuc (ut ambiguarum res sunt humanarum) desudatis uitæ itinere, omni turpi remota persuasione,

Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos: populus eius, & oves pascuæ eius.

Agnoscite, inquit, dominum esse illum Deum, qui fecit nos. Quid hac dignitate sublimius? Neque enim, ô tardi, ipsi fecimus nos: sed populus eius sumus, ac grex tener, quem cœlesti continenter alit pastione, quem fouet, quem in ulnis, tanquam destitutū agnum pastor, gestat. Quis itaque tam hebeti uiuit mente, qui talem non agnoscat benefactorem? dominum? pastorem? Quid torpetis?

Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis, confitemini illi, laudate nomen eius.

Portæ, ut aliquando diximus, pro conuentu, locisque ubi conuenire consueuerant ad tractanda uulgo homines negocia, iuraque accipienda à senioribus, non raro in scripturis accipiunt. Atria uero memorat propterea, quod illuc plebs unà coire solitus erat. Cæterum, uox confessionis, laudem denotat, ac, ut uertunt nonnulli, celebrationem. Sic illi: Ingreddimini portas eius cum celebratione, atria item eius in hymnis, celebrate eum. Extollite, illique pro acceptis beneficijs gratias agite. Conclamate, diuinisque illius infusurate auribus, Nos populus tuus sumus, ô altissime, atque oves pascui tui: tu pastor & dux. Confundor, mi lector, ac præ dolore ferè exanimor, cum meam uerso animo in tam beneficum dominum durtiem, melius dicerem impietatem, atque ultroneam à mea salute fugam. Penè animum, cum me spectro, despondeo. At erro, meque hinc ipse reprehendo:

Quoniam suauis est dominus, in æternum misericordia eius, & usque à generatione in generationem ueritas eius.

B Quid igitur despero? Etenim ueritas eius, nempe constantissima in seruandis promissis fides, non uni quidem solum, aut alteri subuenit generationi, sed eque ad omnes protenditur, in infinitaque prorogatur secula. Quoniam itaque suauis est dominus, facilisque ad subleuandos à miseria miseros, idcirco æterna est eius clementia. Nec mirum id quidem: nam Deus est. Quicquid uero de Deo dicitur, id Deum esse necesse erit. Etenim si suauis est ac pius, ea æterna in illo est suauitas ac clementia, ut relique quoque illius bonitatis partes, atque salutis humanarum indicia & argumenta, æterna sunt. Cui honor sit & benedictio, in secula seculorum. Amen.

PSALMVS Dauid CI.

Misericordiam & iudicium cantabo, tibi domine psallam.

Videtur hinc Vates perfectissimos in se uiri optimè instituti mores uoluisse exprimere. Verum in exilio constitutus, ea in primis Deo pollicitus est, quæ postea neque ipse, neque alius quispiam ante Christi aduentum perfecte prestitit. Ad Christum igitur hæc omnia referenda sunt, qui ut est perfectissimum uirtutum omnium uas & archiuum, ita uires suis suppeditare, quod etiam illa quæ factu impossibilia uidentur, egregie compleant, non differt. Opus id est fidei, atque uehementis in Deum amoris, cuius telo cum sauciata fuerit mens, quid non tentabit? Huc itaque, nempe ad Christum optimarum rerum effectorem, nos qui uitreis incedimus plantis, nostri intellectus sensum cum in omnibus, tum in hoc potissimum exponendo psalmo conuertamus, audiamusque illum in eruditissimo Vatis pectore sic patrem alloquentem: Misericordiam & iudicium cantabo, tibi domine psallam. Quemadmodum enim absolutissimum hinc uitæ christianæ statum deliniari cernes, ita cum primis formam illis dari arbitror, qui iudicandi munus sibi arrogat. Facilis quidem ista est cupiditas: sed illa, quæ uniuscuiusque officio conueniunt, præstare, difficile. Mirum quam uoluptuose de honore sibi applaudant concessio, seu uis atque ambitu abrepto, nonnulli: præ lætitia penè insaniunt, leues quidem illi, ac nimium ambitiosi. In pertractandis uero rebus illis propter quas dantur magistratus, nihil eo hominum genere insulsius, nihil efferatius, nihil tam risu dignum: uix enim sese, quin in aliam transeant præmentis alienatione

c speciem ac formam, continent. Adeo corruptus quidam ambiendi honores mos inoleuit, ac turpis etiam in rebus pub. bene institutis consuetudo, ut cuiuslibet impuro atq; e terra nato, integrum sit illa potissimum ambire atq; assequi, quæ præclarissimis, atq; adeo integerrimis debent uiris. Pro quibus sanè instituendis sic de se, ac si ex illis unus esset, testat Dei filius: Misericordiam, inquit, & iudicium cantabo. Contemperandum semper est nostris in promulgandis sententijs misericordia & prudentia, iudicium, ne aut totum sæuitia sit imperium, aut legum omnino dissolutio. His planè rebus nostræ omnes expendendæ sunt actiones. Verum de alio hinc agi misericordiam iudicijq; genere, me admonet litera, quam sic ex hebræo ferunt nonnulli: De bonitate & æquitate cantabo. Volunt enim bonitatem hinc esse propensum ad subueniendum cunctis animum: æquitatem uero, uirtutem illam qua ex recto, æquò ue iudicio geruntur omnia: atq; his quidem totam uitæ integritatē, inter ciues, ac iustitiam conseruari. & est sensus: De bonitate & æquitate, quibus res cuncte hominum ritè gubernantur & instituuntur, in hoc psalmo memoriam facere decreui, pro illisq; cantabo: & id sanè propterea, quò tibi inde proueniat laus, atq; honor. Quare tibi, ô domine, non mihi aut meis, canam psallamq;, ac, quantum maximè potero, laudibus tuum efferam nomen.

Et intelligam in uia immaculata, quando uenies ad me.

Hoc se munire possunt dicto diuinæ gratiæ assertores, ut planè esse debent omnes qui uerè Christi spiritum hausere: tantum à digladiandi rabie se temperent. Tum, inquit, intelligam, tum syncera ab impuris secernam, prudenterq; rebus in agendis me habebò, cum ad me tu ueneris, qui longè meam ob turpitudinem recesseras: absq; tuo enim auxilio nihil boni aut intelligere, aut re præstare possum. Te uero accedente ad cor, alioqui durum & indomitum, statim colliquefcet, ferreamq; suam exuens naturam, in leniorem transibit formam atque usum. Et ego quidem quæ erumpere debeant e fidei trunco, & gemmæ, & fructus, non prorsus ignarus,

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus mee.

Verba ferè quæ in hoc insunt psalmo, per futurum tempus legunt Hebræi, optimè id quidem, ut mea opinio fert: sunt enim synceræ animæ pollicitationes, non præteritæ uitæ narrationes. Cum ad me, inquit, ueneris, cum meam hanc tandem legis fræno reluctantem inuiseris animam, cum me iacentem erexeris, uitæq; tui sanctissimi spiritus animaueris, traxerisq; uel inuitum & renitentem, tunc sanè cordis innocentiam nactus, quò tuus, non meus, me acciuerit spiritus, accedam, tutusq; perambulabo. Hoc porro impetrato, me adeo obnixè ad æquitatis regulam informabo, ut in medio quoq; & secreto domus meæ cubiculo, ubi nullus est hominum conspectus, qui meam dijudicent uitam, nò secus eam seruaturus sum morum disciplinam, atque si foris in publico contigerit diuersari. Eandem enim tum domi, tum foris, præ me feram conuersationis imaginem. quod nequeunt hypocritæ, qui suam illam fictam extenuantes in publico sanctimoniam, mentientesq; religionem, in secretioribus quæ ad dium, quæ cordis recessibus, nullam exhorrescunt turpitudinem. Cæterum ex hebræo, nonnullis quæ hinc dicuntur de domo, ad moderatam domus familiam referre libuit. Vnde sic Paraphrastes: A te enim adiutus, constanter uersabor pro puritate cordis mei in administratione domus meæ. Nò est quidem in rebus domesticis & civilibus, addo & in his, quæ ad religionem spectant, meritum cum hoc comparandum, cum quis Dei timore nifus, ita sua in gubernanda familia se integrè prudenterq; gerit, ut nihil sanctius nec ab ipsis quidem religionum professoribus requiras. Vtraque uitæ consuetudo sancta est, modò id agant homines, quod in baptismo sunt polliciti. Alioqui neglecta salutaris illa uiuendi ratione, atque alias, ac nouas, quotidie assuere sibi uitæ leges, parum prudentis est animi, ne dicam temerarij. His enim fulcienda illa est, non demolienda (quanquam non uideo quibus illa fulcris egeat, quæ certissimis nixa est spiritus sancti adminiculis) ex interdum dubijs ac
nutantibus

A nutantibus. Verum tu uide quid istiusmodi imbutus numinis doctrina, ille nimis ad cuius cor accessit Dei spiritus, de se testetur:

Non proponebã ante oculos meos rem iniustã, facientes prauaricationes odium, nõ adhasit mihi.

Tota ferè huius psalmi litera cõfusa est in nostro interprete. Ideo ne ambiguus reddatur sensus, alioqui lucidus, illum qui Hebræis est ordinẽ sequi malo, quàm indoctè quorundam simplicitati consulens, somnia, non rem certam, quod potissimum execratur spiritus, adducere. Ita ex Hebræo uertit Felix: Non ponam in conspectu oculorum meorum uerbum Belial (id iniquum sonat) prauaricantem odio habui, non adhærebit mihi, nempe prauaricator. Scelus, inquit alius, prauaricationis sic odio habebō, ut non temerè adhærescat mihi. Paraphrastes uerò clarius: Hominem superbũ semper odio habui, nec unquam familiaris fiet mihi. Quid porrò sibi uelit, Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, seu uerbum Belial, unico expressit uerbo ipse Campensis. Nunquam mihi, inquit, imitandam proposui rem ullam iniquam. De Belial iam aliàs diximus. Probiorum certè mores in usum nobis trañciendi sunt, ac tanquam naturalis cibus de glutiendi: sceleratorum uerò consuetudo, uti anguis fugienda omnino est, atq; à nostro conuictu refecanda: ut de oue morbosa, ne totum corrumpat gregem, suos hortatur monachos meus pater Benedictus. Quid si id non obseruant plerique? quid sit: Penè dixi contaminatas nonnunquam à mundo foueri, sanas uerò abijci, & opprimi. Istuc sanè est Dei iudicium per paucis cognitum, mihi tamen notissimum.

Cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam.

B Sic Hebræi: Cor peruersum declinabit à me, malum non cognoscebam. Nul- lum ferè adducit sensum noster interpres. Malum in hoc loco, nocentem hominem & malignũ appellat Vates. Sic cor prauum intelligi oportet, hominem prauo affectum animo, uersutum, fraudulentum, cuius artes ne acutiori quidem qui sunt ingenio, peruestigare, aut cauere queunt. Ex his unum compellat uetus ille Comicus: Eho, inquit, lutum leoninum, ehò sterquiliniũ publicum, impure, inhoneste, iniure, illex, labes populi, pecuniæ accipiter, auide atq; inuide, procax, rapax, trahax, trecentis uersibus. tuas impuritates loqui nemo potest. Periculosissima res est cum istiusmodi hominũ genere necessitudinẽ habere: quare eos auersantur omnino hi qui probiori præditi sunt animo, eos nõ cognoscunt, non commune cum illis quicquam habere dignantur. Boni certè bonorum delectantur moribus: impuros uerò & illiberales, etsi illis, quò diuinam referre queant munificentiam, cum poscit necessitas, subuenire non recusant, detestantur, tantum ab est ut illorum probent amicitiam et familiaritatem. Interim tamen illorum curandus est morbus, isq; seruandus in illorum curatione modus, quo uti solent medici in ægrotis, qui uelint nolint curari debent. Excogitat, inquit Salomon, iustus de domo impij, ut detrahat impios à malo. Quæ sanè omnia perfectissimus seruauit Vates, qui sic infert:

Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar: superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

Sic ferè ex hebræo uertunt: Accusantem in secreto (hoc est, nihil mali suspicantem proximum suum accusantem) interimam. Elatum oculis, & uastum corde, non patiar. Nemini id nouum esse debet, si se Vates interempturũ asserat obtrectatorem, clanculumq; deferentem in aliorum nomen & existimationem. Hac quidem uocis acerbitate ostendere uoluit, nullum esse posse in conuictu hominũ tam detestandum uirus & horrendum, quàm illud est, quo infecti sunt perniciosissimi delatores ac maledici, quorum lue exitiali penè uniuersus iam attritus est orbis. Usquequo (scelus) præpostero uiuitur ordine? At uerò, inquit Vates, quo hi se habeant modo, haud mea multũ interest. Ego quidẽ interea cũ superbo oculo et insatiabili corde nõ libenter edo, nõ cõuersor, nõ illorũ approbo cõsuetudinẽ: nõ illis quod Dei est, ut expetũt, tribuo: atq; magis id adeo, quòd sublimes

C oculos, atq; elatum cor contemnit altissimus. Siquidem uir impius procaciter obfirmat uultum suum: ingens nimirum arrogantiae indicium, atq; elati animi, quod uastum cor à spiritu nūcupatur. Etenim qui malo atq; elato sunt animo, hi de more impudenti sunt facie & aspectu: qua sanè uecordia se neminē uereri, cunctosq; despiciere uideri uolunt. Hincq; aliud erumpit ulcus, quod satis nihil illis unquā facit, nulla dignitas, nullus honos, nulla potentia, nulla pecuniarum uis. Idcirco intolerabiles facti sunt mundo, Deo odiosi, ac probis omnibus infensi. Attamen secreto Dei iudicio regnant plerunq;, ac eo uiuunt uitæ genere, ac si nulla alia im mortalis post hanc extaret uita, nihilq; non audent, quo suas expleant cupiditates, quæ illò ferè tendunt, ut dii in terris habeantur. Nec desunt quidem (pro mores) qui illorum pareant affectibus: adeò amissa est omnis bene sanctæq; uiuendi ratio. Elatum igitur cor, atque arrogantem animum ferre ne utiquam potero, ait propheta. Sed

Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum, ambulans in uia immaculata hic mihi ministrabit.

Qui sint fideles terræ, elegantissimè, ut suus est mos, aperit Campensis: Oculi mei, inquit, obseruant eos, qui bona fide uersantur in terra. Quæ quidem uerba superioribus illis, detrahentem secreto proximo suo, opponi debent. Hi igitur, qui bona fide res suas peragunt, nemini graues, quamplurimis utiles, à principe magistratibus, si ueri principes sunt, meritò peromant, confessoresq; in iudicijs asciscuntur, ut se hic egisse Dauid suo in regno fatetur. Semper quidem illud rex & princeps cogitare debet, an ciues homines sint, uel ne. Alio sanè modo iniicit homini frænum, equis alio, ac feræ indomitæ. Omnis proinde abesse debet feritas, cum de hominū gubernatione tractandum est, aut magistratus creandi sunt, legesq; sancienda, ac iura, ne pro pastoribus ac patribus, carnifices, modestissime preponantur reipub. Ambulans, inquit, in uia immaculata, syncerèq; de Dei religione sentiens, hic mihi, meisq; populis, non tanquam tyrannus imperabit, sed quasi omnium minimus, ministrabit, omniumq; salutem, ut optimus solet pater, prospiciet. Cæterū de cœlesti patre hæc dicta esse non ambigo, qui ut malos suo in obsequio refutat ministros, sic bonos suo benignissimo dignatur fauore: quorum sanè effigiem aptissimè deliniauit Vates, cum ait, Ambulās in uia immaculata, quæ est uia iustitiæ, uia fidei, uia innocentia: qui talis est, dignus erit Deo ad minister, uerusq; sacerdos, & filius. Sed illud ualde mirandum, si tu tibi persuasas, te Dei esse ministrū, cum pollutis manibus & inquinato animo diuina peragis, ac sacra ad Dei aras contrectas, resq; diuinæ consecratas religioni non secus actitas, atq; res solent ludicras pantomimi & scurræ. Purissimo quidem tactu contrectari debent omnia, quæ Dei dedicata sunt cultui, ne bona nostrum in exitium conuerti experiamur. Iam illud quod sequitur horrendum:

Non habitabit in medio domus mea qui facit superbiam, qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

In medio domus meæ, simpliciter uerti poterat. in ædibus meis: uel, ut Felix, intra domum meam. Neq; Hebræis est, qui facit superbiam: sed, qui facit dolum seu fraudem. Rursus uerbum Direxit, illis est, durauit. Quare sic Paraphrastes: Non habitabit in ædibus meis fraudulentus: neq; is qui mendacijs assueuit, durabit apud me. Duæ eæ res sunt, quibus decor omnis bonorū ac pulchritudo dehonestatur, fraudulentia & mendaciū. Cum quidem totum Dei regnum fide potissimum ac ueritate constet, gratioso ne oculo cerni hi poterunt, qui dolosissimi cum sint, ac mendacissimi, liberè tamen in Dei ædibus perinde spatiantur, spatiantur autem? imò uerò etiam ad primas interdum, nescio qua sorte, obtrusi sedes, tanto præsidet imperio, ac debent illi, qui ideo reiecti abijciuntur, quia innoxij sunt & puri? Sic se habent malè ordinatæ respublicæ & regna. Perfidiosi itaq; & dolosi, quippe qui indigni Dei contubernio à spiritu iudicantur, omni cauendi sunt studio, coercendiq; iustitiæ fræno & capistro, ne illorum fraudulentia, falsisq; inuentis ac delationibus exterriti uiri Dei, sana sinant dicata religioni spe-

Ani speluncas fieri latronum: quæ quidem res acerbior illis esse solet quàm ipsa sit mors. Verùm illud consolationi potest esse, quòd malæ fidei possessores cum sint illi, non diu erunt, non durabunt, ut inquit Vates, non semper Dei ædes flagitijs conspuecunt. Etenim religio nutare, notisq; quibusdam, ac næuis interspergi potest: collabi uerò omnino, atq; indelebiliter foedari, minimè. Christus enim suam aliquando reuisset sponsam, quam firmam, nitidamq; esse uoluit, & æternam. Eam ob rem in psalmi calce sic rem absoluit Vates:

In matutino interficiebam omnes peccatores terra, ut disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

Rursus, interficiam uerti poterat. Cæterum, in matutinis, idem uult quod tempestiue, mature. Celerius, inquit, quàm unquam putassent, omnes terræ impios interimam, atq; è Dei æde ac ciuitate sceleratissimū quenq; eliminabo. Domus quippe Dei, domus esse debet orationis, castimonie, uirtutum, non emporium rixarum, factionum, hæresum, libidinum, negociationisq; & auaritiæ. Et ego quidem, qui hæc scribo, ita esse asserens subscribo, colluuiemq; istam improborum è domo Dei eliminari cupio, rogo, obsecro, obtestor, ac tandem cura hac ingenti solui, atq; esse tecum, ô excelsè, efflagito. Cui laus sit infinita in secula seculorum. Amen.

PSAL. CII. Oratio pauperis cum mœrore animi cruciatur, & coram domino effuderit eloquium doloris sui.

Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te ueniat.

DVolunt interpretes hunc psalmum querimoniam fuisse prophetae, si mul & uaticinium, populi è seruitute Babylonica reuersi, multoq; ententis studio & labore in reparatione & ciuitatis & templi, sed à finitimis gentibus impediti: ægrè enim gentes illæ Dei religionē instaurari ferebant. Quamobrem tam multis affectus fuit iniurijs, atq; hostium irruptionibus Iudeorum populus, ut penè ab instituto desisteret. Hincq; maxime audiebantur in uulguis querele, gemitus planctusq; mœroris plenissimi, atq; amarissimæ ad Deum uoces, quibus totus is ferme respersus est psalmus, imago nimirum difficilis incrementi bonarum rerum, quæ continuò tum hominum, tum dæmonum interceptiuntur astu, atq; odio. Nullum non uoluunt lapidem improbi, quò felices in te spiritus interrumpantur successus. Id agunt dæmones: id rursus innatæ illæ in nobis appetentiæ, tristissimis infectæ irarum succis. Heu quantum mei interdum dispudet erroris, atq; nondum bene inceptæ iustitiæ, cum hæc uerso animo. Senex iam sum, quippe qui secundum & quinquagesimum annum natus, uix uitæ meæ dissipatas colligere ualeo rationes, adeò segniter actæ uitæ memoria conturbor. Insanio certè præ indignatione, cum recolo maiorem meæ ætatis partem in nescio quibus me attriuisse persuasionibus, excutiendisq; tanquam infestis telis, mea, ut mihi uidebatur, ab innocentia, flagitiosorum hominum iniurijs. Ignorabam miser, crucem optimè institutis animis, atq; ad religionem tutandam natis, semper fuisse necessariam. Sed tandem ad me reuersus, fideiq; syncerioris clypeo contactus, ac capite sub spinoso Christi, qui in hoc psalmo pro me uastissimo sub onere miseriarum afflictus ingemiscit, tanquam in umbra positus, cum ipso sic meas præteritas execror culpas, clamorq;: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te ueniat. Id genus orationis & clamoris, quo diuina flectitur seueritas, etsi in casti uiri ore & sermone speciosum est, nihilominus in amari cordis consternatione & mœrore positum esse in primis arbitror. Petit igitur uir sanctus, ut cor suum Deus afflictum benigno intueatur aspectu, uocemq; ac suspiria pacatis auscultet auribus. Atqui nequaquã formari queunt preces, qui diuinis futuræ sint gratæ auribus, nisi ab anima, quæ firma subnixæ sit fide. Fides igitur ea est, quæ clamat, quæ orat, quæ impetrat, quæ Deum, alioqui ob peccata auersum, reuocat, atq; urget, dicens:

LII

C *Non auertas faciem tuam à me, in quacunq; die tribulor inclina ad me aurem tuam.*

Benigno nos uultu respicit Deus cum boni sumus: truci uerò, aut nullo omnino, cum mali. Non auertas, Hebræi habent, non abscondas, more uidelicet irati, atq; illius, qui orantem penitus auersatur, audireq; recusat. Eo maximè, inquit, tempore, quo uexor & affligor, altissimas illas tuas mihi exili ac uix spiranti demitte, inclinacq;, ut faciles solent parentes, aures, ac meis tandè responde uotis. Et

In quacunq; die inuocauero te, uelociter exaudi me.

Inculcat idem sæpenumero uir magnis in periculis constitutus. Agè, inquit, domine, cum tuum imploro subsidium, ne tardus sis, sed matura. Maxima quidem pericula, maximam præsidij celeritatem postulant. Omnis quippe mora periclitanti longa esse solet, & nonnunquã letalis. Audi igitur domine, cum clamor. Clamò certè assidue,

Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt.

En dira amari animi consternatio: en doloris effectus, si immensus est. Cremiũ, titio est Hebræis, seu focus: nam dictio illa locum, in quo perpetuus est ignis, significat. Ardens profectò metaphora, ac mirè dolori extremo conueniens: uehemens enim cum est, succum omnem uitalem adurit & consumit. Quid, inquit, gratiæ: quid boni mei mihi celeres atq; inquinati attulerunt anni? Equidem tanquam fumus citò euanescens, desiere, consumptiq; interierunt: quoniam ipsa etiã ossa, alioqui suo modo uiuida, tanquam titio semiustus effecta sunt, arida nimirum, atq; uti ea solent quæ diutius in igne immorantur, torrefacta. Hoc sanè loquutionis genere uult suum declarare metum ac dolorem Vates, atq; cum eo hi, qui fugacem uitæ huius statum seriò contemplantur. Verùm non ea contentus dixisse, alia insuper sui mœroris indicia subiicit:

Percussus sum ut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.

D Parum aliter hunc uersum legunt Hebræi. Sic Felix: Percussus est quasi fœnum, & aruit cor meum. Flos quidem aut herba à fœnifecis incisa, perlanguescit illicò & arefcit: sic est uita hominis, sic est cor humanum in pectore maxima exagitato præ dolore cura & anxietate, atq; magis id adeò, si cibo abstinet. Solent quidem homines in luctu & mœrore positi, cibum exhorrescere & fastidire: ex quo cõtingere oportet, quòd anima suo destituta alimento exiccet, sitiq; perenni laboret. Adeò, inquit, intensus fuit dolor ac mordax, ut cibi profus oblitus, in mœrore & luctu contrabuerim. Idcirco

A uoce gemitus mei adhesit os meum carni mea.

Pelli meæ, uertunt nonnulli: quanquã caro pro pelle, & è contrariò pellis pro carne accipi solet in scripturis. Studioli quidem scripturarum id norint. Et est sensus: A uoce gemitus atq; eiulatus, quibus maximè exhauriunt præcordia, caroq; consumitur, uix pellis adustis cohæret ossibus. Atqui illud manifestum, quòd naturali deficiente nutrimento, quo caro alitur, restant ossa uix cute, atq; ea quidem rugosa & putri uestita: ut his accidit, qui febre diutius afflictiuntur. Præ clamoso gemitu, ait Campensis, factum est, ut uix hæreat ossibus pellis mea. Ad hæc

Similis factus sum pellicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio.

Siue pelicanum legas cum nostro interprete, & ut diuus uertit Hieronymus: siue onocrotalum, qui idem est cum pellicano, cum alijs, aut bubonem, illud putandum, prophetam huc aues deserta loca incolentes, cæterarumq; auium consortia fugientes, adducere uoluisse, quibus se similem præ nimia animi angustia extitisse fateretur. Mirum quàm egrè ferat & lucem & solem, & ipsum quoq; charissimorum congressum & aspectum, uir mœrens: si tamen uir dici debet is, qui alio doloris genere, quàm ille est, qui è transactæ uitæ memoria, pœnarumq; terrore ac metu oriri solet, tam efflicti conteritur, ut hominum consortia alioqui naturaliter iucunda horreat. Sola enim peccata, atq; in Deum iniuriæ, id meritò sibi uindicant: quippe quæ, cum maxima sunt, hominem profus obbrutescere faciunt, uertuntq; in aliam, ut sic loquar, speciem, quæ non sit hominis, Obsecro, quid

A quid tantum horroris aut luctus ciere possunt terrenarum rerum iactura, liberorum orbitas, aut exilia, ut hominem penitus à se alienet, tamq̃ insanire faciat, ut omnino consolationem omnem renuat? Indicia sunt hæc non parua contra Deū infidelitatis. Ut suæ enim debentur partes carni ac sensibus, sic suæ animo, rei nimirum diuinæ & immortalis. Cæterum onocrotalos uolunt naturalium rerum indagatores in Aegypti solitudine nasci, sæueq̃ admodū affligi, ac sese usq̃ ad sanguinis effusionem percutere, si ad nidum reduces, filios à serpentibus occisos inueniunt. Asserunt rursus, fugacem ualde esse alitem, cuiq̃ is sit naturaliter mors, ut rapina oppleta in os rursus illam euomat, atque inde demum in aluum ruminantium more deijciat. Imago certè supra modum moerentium, qui eandem sæpe doloris causam uoluunt animo & reuoluunt, & sic tandem, uel cum non aduertunt, contabescunt. In domicilio, Felix uertit, deuastationum: hoc est, in locis dirutis atq̃ solitarijs. Cæterum nycticorax noctua est, bellua quidem (belluam illam appellare fas sit) humanos mirum in modum deuitans aspectus ac lucem. Aliam subinde attextit similitudinē propheta de passere, qui solus & moestus domorum insidet tectis.

Vigilauit, inquit, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Vigilare hic uerbum, Hebræis est intentè quippiam obseruare. Felix tamen, exercitatus sum, uertit. Paraphrastes uerò cum nostro sic reddit uersum: Præ solitudine somnū non indulsit oculis meis, & similis mihi uidebar esse passeris moesto, qui solus in foramine desidet sub tecto. Vulgò enim auem quandam merulae similem, solitariū passerem appellant, eò quòd sola ferè semper sit, & in tectis residens meticulosa garrit: auis alioqui suauissimo concentu & raro: nihil suauius audiri potest. Verum de passere illo cūctis notissimo hinc dici arbitror, qui uagus & impudens, omnibus penè infensus est & odiosus. Is quidem è paleis ac stipulis suum componens nidum, sub tectis emittit foetus: animal tamen etsi stridulum, atq̃ usq̃ ad fastidium loquax, quod prudentiæ imaginem, ut diuus uult Hieronymus, secum habeat. Excussio igitur penitus à calamitosi uiri oculis somno, similem se facit passerculo moerenti, suamq̃ deploranti ærumnam in tecto: cui nihil gratum esse potest, præterquam luctu pasci & enutrirī. Causam uerò sui insolabilis doloris mox addidit:

Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, aduersum me iurabant.

Verbum quod noster uertit interpretes Laudabant, Hebræi legunt, deludebant, & est sensus: Qui ludibrio me habebant & derisioni, hi meam in perniciem coniurauerunt. Apertius item principium uersus à Paraphraste redditur: Tota die mei me probro affecerunt inimici. Asperum profectò illud est doloris genus, cum dolorum cumulo dolor alius adijcitur omnium acerbissimus, nempe hostium acclamatio, atque uno ueluti facto agmine & conspiratione, derisio, tristisq̃ uultus ac trux. Non suo tamen uacat lepore & energia, uersio interpretis in uerbo, laudabāt: quod sanè ad simulatos amicos attinet, qui nos coram admirantes, quicquid ue agimus laudantes, in omnibus coniunctissimam præ se ferunt nobiscum necessitudinem: uerum semoti ab aspectu, egregij fiunt statim obloquentes, atq̃ unà cum apertis hostibus insidiatores. Quocirca ad exprimendū suum dolorem Vates ab istiusmodi rerum atrocitate manantem, hisce, ut uides, queribundis utitur uocibus:

Quia cinerem tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam.

Quare cinerem, si uertisset interpretes, dilucidior fuisset litera. Sic Paraphrastes: Quare cibus meus non sapuit magis mihi, quam si cinerem comedissem. Erat mos celebris illorum qui in luctu erant, in puluere sedere ac cinere, ut de Davide moriturum filium desente legimus. Ideo quæcumq̃ ab eis tunc agi contigerat, in puluere aut cinere agi dicebantur. Quare is erit sensus: Excors penè adeò humi pronus iacui, ut non iam panem, sed ipsum cinerem & puluerem esitasse uisus sim. Quid potum hinc meum cōmemoro? lachrymarum is fuit amnis, non

IOAN. BAPTISTÆ FOLENGII

C uino quidem, aut è fonte aqua tunc usus sum, sed lachrymis, sed etulis à cordis radicibus suspirijs. Quòd si tamen, quæ est natura hominis, aliquo utendum fuit poculo, id illicò erumpente ab oculis lachrymarum riuo confundebatur. Omnes ferè ex hebræo, lachrymis uertunt, non fletu: quanquã idem refert utraq; lectio: non est fletus absq; lachrymis. Paraphrastes tamen utranq; posuit, hoc modo: Potui meo lachrymas admiscui, non temperans me à fletu.

A facie ira indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me.

Ira & indignationis uertendū fuerat, cum copula. Nec displicet quod ad apertorem addunt sensum nonnulli, qui sic reddunt: Id autem propter indignationē & iram tuam: poculum scilicet cum lachrymis miscebā. Paraphrastes quoq;: Propterea quòd iratum te mihi sciebam, & grauiter offensum. En tandem uides quã obrem tam acerbè, ut de se contestatur Vates, dolendum est: ob iniurias nimirū contra Dei honorem illatas. Sed stupidī nimium sunt homines, qui ex tantulo rerum suarum incōmodo & iactura, finem statuunt dolori nullum: de his uerò, quæ in Dei contumeliã tum ab ipsis, tum ab alijs impudentissimè fiunt, ne uultum quidem mutāt. Puluere, inquit, uice panis usus sum idcirco, quia te offendi, quia te irritaui, quia, te omisso, omne bōnum perdidī. Quid mihi timendum est, si istuc non timeo? Video, uideo, in quem coniectus sim malorū aceruū: nanq; eleuans allisisti me. Extulisti certè me in sublime, ut inde grauius caderem: solemus enim illa, quæ minutius collidī uolumus, in altum tollere. Verum quò me uertam? unde meam incœptem defensionem? Ad meam igitur detegendam miseriam, quò tuam nanciscar misericordiam, meum erit per fugium. Audi itaq; benignissime, in quã uile desæuis mancipium.

Dies mei sicut Umbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui.

D Nihil umbra inanius. Declinauerunt, inquit, uite meæ dies, sicut declinat umbra, uergitq; ad noctem, cadente sole. Umbra quidem etsi grandior sole occidente apparet, magnitudo tamen illa eo propior fit nocti, quo maior uidetur. Non secus sanè est uita hominis, fugax nimirū, uana, ac tum uicinior infortunijs & morti, cum felix, magisq; beata uulgo existimatur. Dies igitur nostri similes sunt umbræ ferotinæ. Ego autem, ut de me, quod uerum est, fatear, non aliter quã fœnum breui exarescam.

Tu domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione & generationem.

Certè umbra est uita hominis, imò umbræ somniū. Fumus insuper est, ac quædam, si corpus spectas, rerum inanitas. Is tamen, qui talis est, tanto nonnunquã inflatur tumore & superbia, ut illum qui eterno stat æuo, cuiusq; memoria in tantum per res conditas effusa est, ut de progenie in progeniem sempiterna transeat successione, audeat iniurijs laceßere, turpificareq; illius religionem, atq; quantum in se est, tum legem, tum sacramentorum uirtutem & efficaciam, abrogare. Ego, inquit Vates, umbra fumoq; uelociorem uitam hanc transigens, fœno exciso torrefactoq; similis factus sum: tu uerò domine uanitatū omnium securus, nihilq; immutatus, æterno permanes seculo. Quid uerò? memoria prorsus humanarum rerum labilis est, caduca, & quæ breuissimis præscribitur dierum terminis: quæ autem de te est, nulla unquam aboleri poterit uetustate. Si quidem in cœlo tua rimanda est natura, quid uerendum, quo minus perpetua ibi sit tuæ incomprehensibilis subsistentiæ ac uitæ memoria, cum nullum ibi sit tempus, quod obliuioni natura obnoxium est ac morti? Si in terris uerò tuam peruestigamus prouidentiam, nō desunt sparsim, passimq; res conditæ, in quibus tua relucet sapientia, fides, bonitas, imperium. Poterunt ne interdum de his non recordari homines? Poterunt ne, inquam, tam præclari doni, ut est uniuersalis effectiōnis machina & pulchritudo, obliuisci? Esto obliuiscantur, erit ne cor tam stolidum & ingratum, quod opus illud celeberrimum Dei, qui Christus est, in cuius uultu æterni patris impressa est imago, & ea quidem uiuax & æterna, ex animo abijciat? contemnat?

A contemnat: Contemnunt tamen. O mentes obliuioſas. Itaq; cum hoc ſe habeat modo & forma, permagna hominum pars,

Tu exurgens domine miſereberis Sion, quia tempus miſerendi eius, quia venit tempus.

Aliàs diximus, Deum nobis dormire uideri, cum nō fert opem inuocatus: expergifici uerò, cum ſubuenit. Dormit ruruſum, cum ſinit nos peccare: exurgit à ſomno, cum uim noſtrę addit imbecillitati nos ipſos ſuperandi. Dormit tandem, cum petenti bonorum ſuorum partem adoleſcenti filio, non contradicit, permittitq; inſanum illum peregrè abire, cum ſuis uiuere, libidinibus inquinari, ſeipſum deſtituere. Expergificitur autem, quando errantem admonet, rogat, trahit, ſuſcipit demum, atq; ad feliciffimum gratiarum oſculum, guſtumq; cœleſtium admittit. Tu, inquit, exurgens, qui hucusq; dormire uiſus es, tuæq; ciuitatis Sion, nempe animarum in te quieſcentium miſertus, euigila: nam tempus id eſt clementiæ. Acceſſit, inquam, tempus illud à maioribus promiſſum, quo dixere, affore aliquando, quòd omni ablata miſeria, regnaret miſericordia & clementia, ſumma ſcilicet religionis perfectio. Non id dubium, tempus quo inſtauranda eſſet tum ciuitas, reparandumq; templum atq; religio, ſtatutum fuiſſe à Deo: quod quoniam à rudioribus maximè ignorabatur, diuinis prout poterant uocabant ſupplicationibus & ſacrificijs, quò tandem Deus illorū miſeratus exilium, placatis hoſtium animis ſuum inuiſeret populum, tempusq; illud promiſſum reædificandi ciuitatem ac templum, benigniſſimè præſtaret. quod fanè ſub Cyro & Dario actum eſſe legimus. Imago certè ea fuit ac præludium, Eccleſiam Chriſti à gentibus aliquando inſtaurandā, imò etiam à fundamentis excitandam. Tempus itaque, de quo hîc memorat Vates, ut illud fuerit Darij ac Cyri, ita ad Chriſti ætatem referri debet, ſub quo aliud ædificij genus, quàm lateritium, aut marmoreū, ædificandum eſſet: animæ nimirum, ac corda prius impia ac diſſoluta hominum, quæ per Chriſtum eouſq; in altum euehenda forent, ut è limo, in quo inſeliciffimè uolutabantur, de fide in fidem, tanquam ſcalę gradibus innixa, in Deum uſq; tranſirent, ibiq; ſummam teſti perſicerent. Nanq; extrema noſtri ædificij opera Deus eſt, qui & baſis & fundamentum. Hunc uerſum ſic ex hebręo uertunt nonnulli: Tu exurgas & miſerearis, tempeſtuum enim eſt ut eius miſerearis: nam diſſinitus terminus adeſt. quod tempus redemptionis interpretatur Paraphraſtes: Et tempus, inquit, redemptionis appetere uidetur iam nunc.

Quoniam placuerunt ſeruis tuis lapides eius, & terra eius miſerebuntur.

Seruos hîc uocat pios illos reges, quorum opera ad res ſuæ religionis inſtaurandas uſus eſt Deus. quare ſic reddunt uerſum ex hebræo nonnulli: Quia beneuoli ſunt, uolunt. Serui tui lapidibus eius, & pulueri eius fauent. Atqui non illud inſiciandum, nullum adeò immenſum poſſe eſſe in re ſpiritus detrimentū, & ruina, quin queat in primam, addo & meliorem formam reſtitui, modò uelint hi, quorum propter autoritatem intereſt, quibusq; eſt integrum res collapſas erigere. Quod ſi, cum poſſunt, non præſtant, impij magis in Deum cenſendi ſunt, atque in illius religionem crudeles, quàm pij patres & paſtores. Sunt porrò qui huius uerſus ſenſum ad ſanctum piorum hominum deſiderium tranſferunt, quibus ea in primis erat cura, iſq; amor, ut ruinae templi iam tandem reſarcirentur: atque hi meritò ſerui Dei à Vate appellati ſunt. Ita in præſentia non deeſſe cernimus, qui id appetant, quærantq; ſed nulla illis autoritas apud homines. Quòd ſi quid tamen ex iſtiusmodi illorum affectu & deſiderio, pro merito adipiſcuntur, id odium eſt. Quid agant igitur: ſua quidem contenti pietate in Deum, id ſaltem præſtabunt, quòd terræ eius miſerebuntur.

Et timebunt gentes nomen tuum domine, & omnes reges terra gloriam tuam.

Non deſuerunt quidem eo tempore, quo cœpta eſt reformari tum cultu, tum mœnibus Hieruſalem, & reges, & primarij regionum homines, qui uifa operis magnificentia, perſpectaq; duorum regum in renouādo templo liberalitate, qui faterentur Deum Iudeorū, deorum omnium potentiffimū. Qui quàm glorioſus

C & potens esset, ut in cæteris mundi rebus cognosci quiuerit, id magis tamen in religionis maiestate & reuerentia, comprehendere potuit. Etenim labor ille assiduus populi, studiumque reedificandi templi, donaria item regia amplissima, ac pia ad rem sacram instaurandam exhortationes, illud spectabant, quod Deus excelsus in Sion maximè cunctis appareret & gloriosus. Quod sanè perfectè contingere minimè potuit, nisi glorificato Christo, nempe perfectissimo mysteriorum omniū illorū ac ritū sine, ac, ut sic dicā, consummatore. Quocirca sequitur,

Quia edificauit dominus Sion, & videbitur in gloria sua.

En fidei effectus: haud amplius quidem orat ut ædificentur muri Hierusalem, sed rem iam factam in spiritu contempla, fateturque suam Deum construxisse ciuitatem. Jam, inquit, suas erexit ædes dominus. Cernuntur templa, mira que rerum pulchritudine & dignitate, late patent religionis insignia. Sion quidem alio structure genere, modoque alio ac ratione, extollitur. Etenim pro cemento, lateritiisque parietibus aut tabulatis, ardentia ponuntur desideria, castique affectus, atque à fide manantes operationes: hæc est structura, hoc ædificiū quo oblectatur Christus, quoque gloriosus in terris, qui in cælis ipsamet est gloria, apparet. Videbitur, inquit, in gloria sua, qui sumus nos: modò hi simus, per quos gloriari ille queat, nos nostram, per ipsum acquisitam, non refutasse salutem. Verum unde tam immensum profectum est commodū, à nobis forsan? Minimè id quidem omnium: sed,

Quia respexit in orationem humilium, & non spreuit precem meam.

Solent enim plerique mortalium eò insolentiores esse, ac magis tumidi, quò is qui supplex est, humili uestitus est ueste, aut minus ornato loquitur sermone. Non eo se habet modo diuina erga humiles facilitas, in eum maximè prona & liberalis, qui mundo infensus est & miser. Quanto interdum tument supercilio nostrates proceres in humiles spiritu, in deiectos, in bonos tandem: sua enim, nescio qua, contenti persuasione, uix orantes tolerant. Deus autem ad humilium respicit preces, admittitque rogata. Dictum est difficile, quàm ex animo superbos auersetur altissimus. Putas ne quempiam ex primoribus etiamnum inueniri de quo illud, ut de Herode, dici queat: Spreuit, inquit, illū, nempe Christū, cum exercitu suo, adulatorū scilicet factiosorumque delatorum ac decoctorum. Istiusmodi nonnunquam stipantur satellitio nostri reges ac principes. Verum hæc momentanea haudquaquam erunt coram Deo, neque futuris tradentur seculis obliuioni. Quare, quò sciant posterī,

Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit dominum.

Vaticinia omnia antiqua, prædictionesque, ad alteram, quàm illa fuit Iudæorum, referebantur ætatem, in qua prædictarum rerum euentus conscribi debuerant. quod sanè factum esse cernimus à Scribis spiritus, qui à Christo bonorum omnium fonte hauserunt umbrarum ueterum cognitionem. Vetus enim tempus illud patrum, quædam erat futurarum rerum imago ac umbra, quas in Christum desinere oportuit. Ideo à Vate futurorum conscio dictum fuit: Scribantur hæc in generatione altera. Sed qualis generatio? Populus, inquit, qui creabitur. Clamat Esaias: Omnem qui inuocat nomen meum, creauit eum, formaui eum, & feci eum. Ex gentes erant, que ex impio in sanctiorem reformandæ erant statum per Christum: quas meritò ex Deo, non ex carne aut sanguine nasci necesse erat. Atqui ueram illam esse creationem & natiuitatem arbitramur, qua de mundo nascimur in Deo, diique efficimur, unius cum illo effecti uoluntatis & amoris. Is itaque populus, hæc gens, is hominum coetus & multitudo laudabit Dominum: non gens illa rebellis, non populus duræ cervicis, non plebs superstitiosa & infidelis, ut sunt quorundam adhuc mores & uita, uel in his, qui se laudare Deum opinantur, cum nihil tamen minus agant. Donum id est animarum præcipuum ac rarum, simplicioribus ferè concessum animis, ac puris in Deum affectibus: neque tamen istuc temerariò, casuque fieri arbitrantur, aut suis ferunt acceptum studijs ac uigilijs. Quis nisi demens id credat? Sed

Quia

A *Quia prospexit de excelsa sancto suo, dominus de caelo in terram aspexit.*

En plenum maiestatis mysterium: prospectus enim ille uiuificus Dei, quo cuncta innumeris condecorauit bonis, tum fuit, quando Christum nostrum esse uoluit, ditauitque mundum seipso. quid felicius? De excelsa sancto suo, de excelsa sanctitatis suae, uertit Felix: quod caelum esse exponunt, in quo felicissima residet uisione coelestis pater, intueturque acta hominum, atque ea iustissimo ponderat iudicio. Tunc demum figmenti misertus est sui, quando Deus homo factus est, & habitauit in nobis. Antea enim toruis, uti solent irati, mortales intuebatur oculis, quippe qui turpissimis inquinati peccatis, diuino indigni erant aspectu: non solum modo aetate placatus respexit de sublimi suae sanctitatis solio, hoc est, de caelo, loco nimirum quietissimo & beato, in terram hanc caliginosam, spinisque ignorantiae circumseptam,

Vt audiret gemitus compeditorum, ut solueret filios interemptorum.

Clamoribus plena erant omnia, & eiulatibus. Flebant uniuersa, sed in primis miserorum ad caelum usque eleuabatur stridor, planctusque inconsolabilis: nec tamen erat qui ueniret suppetias: non erat, inquam, qui inter homines non inquinatissime uiueret. Quo se uerterent inextricabilibus catenarum nodis irretiti? nulla tum erat animorum quies, nullus fidei candor, nulla charitas, nulla pax. Compedes quidem ponderosae nostris iniectae pedibus erant, error, libido, fraudulentia, mala mens, mala uoluntas, ira, auaritia, crudelitas, ac, qua potissimum infecti erant homines, superbia, atque illius iugalis ambitio. Quibus sane malis afflictis, non solum obscuro tenebantur inclusi uitiorum carcere, uerumetiam ipsius mortis nexibus constricti, nullus illis supererat uitae halitus: a Deo enim uitae omnis origine longe errantes, iacebant prorsus exanimati. Mirum quam latum tum erat mortis imperium: aduentante uero uita, cessit mors, & facta sunt omnia uiua in Christo, qui uitam habet in semetipso, caetera autem ab illo. Imo uita omnis mors **B** potius dici debet sine ipso, quam uita. Ego certe, mi Lectore, uitam illam magis, quam mihi communis est cum plantis atque arboribus, eligerem, quam eam, qua caeteris praestant animantibus homines, absque Christo: qui nostras tandem miseratus calamitates, e caelo in terram aspexit propterea, ut audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum, hoc est, mortuos (hebraismus is est) ad uitam restitueret: & id sane,

Vt annuncient in Sion nomen domini, & laudem eius in Hierusalem.

Vt praedicent, inquit, ad uitam restituti nomen Dei in Sion, atque illius laudes efferant in Hierusalem. Secundus hemistichius prioris est expositio. Sion enim & Hierusalem, idem sunt in scripturis, locus utique Deo consecratus, qui Ecclesiae imaginem praese tulit, quae una est Dei sponsa, quemadmodum unus est baptismus, una fides, una religio, atque unus Christus, nexus nimirum totius corporis in ipso, cuius is caput est, atque incrementi origo & fons.

In conueniendo populum in unum, & reges ut seruiant domino.

Est non secus, atque si assereret: Ea quae dixi, felicissimo contingent successu, cum collecti simul fuerint populi, illisque unum fuerit cor & uoluntas. Imo regna ipsa, alioquin excelsa & formidabilia, Dei religionem summissa amplexabuntur, eruntque omnes in Deo unum. Atqui istiusmodi concordis uitae modus & ratio, potuit quidem ob cultus nitorem & maiestatem uideri Hierosolymis: uerum tam imperfecte, ut uix arctissimus orbis angulus, qui in Dei religionem consentiret, inueniretur. In Christo igitur haec erat quaerenda unio, perfectissimaque tum regum tum populorum coitio: a qua si postea desitum est a quamplurimis orbis regionibus ac regnis, fuit, estque impraesentiarum terrificum in facinorosos Dei ultio, ac iudicium: quod tamen obstrusum sit, ac plane incognitum, nihilominus acquisitum est, magisque timore dignum quam admiratione. Pulcherrimam porro huiusmodi mentium concordiam atque unitatem, raram quidem, ac penes obsoletam, olim uisi sunt referre uoluisse, qui primi coenobia construxerunt: quae

C in immensum adeo, ob spiritus ardorem & fidem, iam creuerant, ut quæ diuo solummodo dicata essent Benedicto, septem supra triginta millia, quas Abbantias uocari libuit, uno eodemque tempore extitisse, pontificia referant decreta. Modò uerò paucissimum præ illo (ex his dico quæ nulli cõmendatio obnoxia sunt diplomati) conficiunt numerũ, atque illa quidem raris habitata colonis, & his omnino & moribus & habitu uarijs ac discordantibus. Tunc itaque ea ueræ est religionis imago, cum uno uiuitur animo, concordique spiritu & uoluntate alter alterius magis quam propria curat cõmoda. Id egit Christus, id sua, ubicumque sit, agit sponsa. Qui uerò secus agunt, hos, quocumque uestiti sint habitu, ad Ecclesiam minime spectare censeo, quæ purissimos, atque adeo unanimes diligit cultores.

Respondit ei in uia uirtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

Hebræis nulla hinc est personæ mutatio. Sic illi: Afflixit in itinere uirtutem meam, abbreviauit dies meos. Vt non habeam, inquit, in quo confidam, meam in uia hac uitæ satis per se ærumnosæ, pertriuuit uirtutem, elumbemque omnino me ad iustitiam assequendam fecit, præciditque, cum nihil minus uererer, meæ ætatis annos. Vix natus iam perij. Heu uitam fugacem. Verum si cui gratior est litera quam uulgo legimus, sic posset dici: Dominus respondit, & æquo rependit pondere ei, nempe Hierusalem, quod deliquit: & id quidem in uia uirtutis suæ: hoc est, prout potens est, ualdeque seuerus in eos qui peccant. Verum tu domine (conuersio animæ est ad Deum) ne diutius in sordibus maneam, saltem uitæ finem mihi annuncia: hoc quidem cognito, dissipatas forsitan meas curas in unum colligam, mecumque collectas, ac bene cultas, ad te ueniens feram. Vnum oro,

Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generatione & generationem anni tui.

Peruasio ea est periculosissima, cum quis longam sibi pollicetur uitam, quæ tam breuis est, ut umbræ imagini comparetur. Quid illa inanius? Is uersus mutilus est: deest enim secundum Hebræos in exordio uersus, dicebam, seu aliquid simile. Vnde Paraphrastes: Quare dicam, mi Deus, ne me hinc sustuleris dimidio dierum meorum, cum paucissimi sint. Parui quidem mei sunt anni, aiebat senex ille, & mali. Quid si tunc, cum nihil interim suspiceris, in medio breuissimæ uitæ cursu interciperis? Si breuissima tota est uita, quid erit dimidium? Orat itaque ne a tam breuire, ut est uita, tam citò rescindat, sed illam saltem integram usque ad decrepitam transcurrat. Id orat suo more Vates, orantque sancti assidue, ob id, ne breui è uita excisi, breuem habeant laudandi Dei occasionem. Cupiunt quidem diu uiuere in hoc mundo, quò diu uacent Dei laudibus: nõ quò libidinibus seruiant, aut avaritiæ, aut, qua maximè fœdatur anima, ambitioni. Sed ex hoc, inquit, non mediocre me assequutũ uideor consolationem, quòd anni tui, quibus aliquando fruiturus sum, sempiterni sunt: omnia enim excedunt secula, de progenieque in progeniem æterna transeunt successione. Atque ut cætera præteream,

Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.

Hauferat Vates à spiritu illud, quod hausit & Moses, cum dixit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Dauid uerò: Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. hoc est, certissima sunt cœli tuæ potentiae indicia, quemadmodum certa sunt artificii, quæcumque ipse proprijs firmauit manibus. Breuis itaque cum sit uita hominis, idcirco corruptibilis & uaria, eodem quoque afficientur exitu unà cum cæteris rebus conditis cœli, quos tu tamen mirabili effigisti artificio ac prouidentia.

Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut uestimentũ ueterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.

Sicut indumentum seu pallium mutabis eos, uertunt ex hebræo, & mutabuntur. Hic aperte à spiritu affirmatur, nouum, marcessente ueteri & pereunte, refundendum esse cœlum, nempe totam elementorum machinam, & quicquid supra elementa positum est. Omnino enim mundi huius fabricam interire, quo nouam nanciscatur imaginem, necesse est: alioqui non dixisset Esaias, quòd cœlum tanquam

A tanquam fumus deficiet, & terra tanquã uestimentum senescet. quod porro senescit, aiebat Paulus, prope interitum est. Ecquis unquam dixit uestem ab aliquo mutari, nisi cum priori abiecta aliam induerit: Ecce, ait, creo cœlos novos, & terram nouam, & iam non erit priorum memoria. Donec, inquit Iob, atteratur cœlum, cum dormierit non resurget homo. Quod si certè non atterendum esset cœlum, prorsusq; dissipandum, neq; hominem resurrectorũ affirmare cogeremur. Interibunt igitur cœli omnes, nobilissimum scilicet Dei opificium, nouamq; assuetam faciem uniuersus orbis:

Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

En quomodo uacillent omnia: Deus uerò solus in seipso manens, suisq; semper similis, stat fixus atq; immotus, semper idem, fortis nimirum, sapiens, immortalis, seq; ipsum in se continens, uult omnia continuo circumferri motu ac gyro, & tandem interire. Siquidem more aquæ cuncta uno præterlabuntur cursu, ad interitumq; properant uniuersa. Anni uerò tui, ô Deus, finem fortientur nullum, Sed & tecum

Filij seruatorum tuorum habitabunt, & semen eorum in seculum dirigetur.

Comodum, quam longa ueluti periodo circumscripserat propheta, rem tandem absoluit, concluditq; piorum animas æternam adepturas felicitatem cum Deo, qui æternus est atq; immutabilis. Filij, inquit, seruatorum tuorum: hi utiq; quos uitæ uerbo Prophetæ, Apostoli, doctiq; alij procreauerunt, æternò tecum æuo per seuerabunt, habitabuntq; ut filij solent in paternis ædibus, in amœnissimis tui paradysi recessibus, atq; umbra, è qua, tanquam aura suauis, perpetuo spirat refrigerio sancti spiritus amor, à quo uita. Id igitur propriũ illorum est semen, qui synceram seruiuerunt seruitutem Deo: is illorum conceptus, is partus tandem, ne omnino Dei filios & amicos, steriles dicas esse, atq; quoniam ab re uxoria non nulli ex illis abstinent, ne dicam horrent, mundo inutiles. Hæc sanè doctrina, qua filij propè infiniti Deo procreantur, non tantum uerbo ipso & eruditione, quantum uitæ sanctitate, ac moribus undequaq; modestis & pijs, comparatur. Quod si desit eloquentia & literatura in his qui titulo gaudent seruatorum Dei, at saltem non desit bonæ uitæ exemplum, non odor ille fragrantissimus, qui è castæ uitæ conuersatione, ut è lilio, aut uiola solet, adeò effuse, sparsimq; manare consue scit, ut etiam profligatæ uitæ homines, quibusq; nullus inest spiritus, qui uita est animæ, stimulus, respirare soliti sint, atque reuiuiscere in Deo. Steriles omnino, hoc est, neq; spiritu neq; doctrina grauidos, sed inertem potius, atq; ociosum ferentes uterũ, è quo tandem maleolentis erumpat famæ abortio, execratur Deus. Cæterum Dirigetur uerbum, Confirmabitur ex hebræo quidam transferunt. Paraphrastes uerò, in officio continebuntur. Vt cunq; legere libeat, illud apertum, Dei seruos, atq; illorum liberos per Euangelium Deo genitos, quicquid agant, prosperè agere, confirmariq; in Deo, ac innouari: cæteros uerò antiquari, marcescere, abijciq; à numine ac negligi. De sancti seminis perpetuitate sic de Christo edisserens Elaias inquit: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuũ. Hæ sunt piorum animæ, quæ ad æternæ uitæ perennitatem ascitæ sunt per Christum. Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CIII. Dauid.

Benedic anima mea domino, & omnia que intra me sunt nomini sancto eius.

Dulcissimus is omniũ uidef esse psalmus, qui passim cœlesti confla grat amoris flâma. Est hilaris animæ de Dei bonitate memoria, & est pulcherrima è cœlo elapsa doctrina, spiritusq; instructio: in qua quidem, tanq; in lucidissimo speculo, quid sibi in re spiritus faciendũ sit, cernunt animæ. Istiusmodi sanè uis est doctrina spiritus, ut totũ ad se rapiat hominẽ. Idcirco nihil in se seruare debet humanũ ingeniũ, cum cœlestia rimanda sunt, atq; illa quidem, quæ mortaliũ penè excedunt intellectu. Neq; id satis uidef: nam aliam sibi

C uindicat partem, quæ tunc apparet, quando anima non penitus satis sibi factum arbitratur, nisi & cæteri, suæ illius felicitatis, quæ omnem superat suauitatē, fiant participes. Hos igitur talibus ferè hortatur uerbis propheta, latenterq; de se loquens admonet, & quid ipsi agere debeant instruit. O anima, inquit, mea (sichomo in doctrina spiritus eruditus loqui consuecit) quæ, uti tua est natura atq; origo, ad cœlestia conuerti debes, tuum lauda dominum & conditorem. Quicquid utrum in te est, quicquid arbitrii, quicquid uoluntatis, quicquid cognitionis, id totum ad diuinum extollendum nomē impende. Quid gloriosius mihi unquam contingere potuit, quàm sic uixisse, ut nulla in me uitæ pars fuerit, quin tota in te arserit, ô Deus: te deperierit: tuum honorem ac gloriam, non suam quæsierit: Ergo etiam atq; etiam benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Retributiones in scripturis non tantum beneficia illa, quæ diuina nobis, ob bene facta, rependit bonitas, præ se ferunt, sed ea quoq;, quibus nostram præuenit miseriam & ignauiam. Retributiones igitur sunt Dei dona in te, ô anima, sunt illius immensi in te amoris signa. Quid ociasis: quid torpescis: Noli, noli tanta illius munera, tam uastum gratiarū cumulum, tantamq; copiam spiritus obliuisci. Proprium id est ingrati animi uitium, cum sis beneficiarius, benefactorem non cognoscere. Noli tu, ô anima, ut cunq; agant cæteri, infinitas illius obliuioni tradere retributiones. Is est enim, ne diu, frustra q; per uana diuageris,

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

Potes quidem, ut lubet, tuum iactare arbitrium, potes & uires: quid tum: poteris ne ex his candorem ob peccati turpitudinem amissum restituere: Ille enim, nō tu, non homo alius, tuo mederi morbo potest. Sanat quidem in te, si quid peccasti, tuisq; propitius est reatibus & delictis. Atqui hinc uides à quo procedit fonte peccatorū remissio, riuusq; gratiarum. Certè cum quis onustus est peccatis, à uita quæ est in Deo excluditur. Excluso autem cætera illi omnia aduersari necesse erit, sed in primis Deū, qui cum uera animæ uita sit, omne horret peccatū, unde est mors. Quare oportet prius animam innouari spiritu, atq; à peccati sorde ablui, q; ad Dei dona capessenda idonea sit, asciscatq; ad uitā: cuius beneficij capax haudquaquā esse potest, dum durat in peccatis. Suā igitur non ignorans imbecillitatē & corruptionē, quicquid nitoris in se esse cognoscit, id Deo refert acceptū, aitq;:

Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus.

Interierat quidem totum genus humanū, nisi diuina subuenisset clementia: se cus uerò quid nobis opis: quid præsidij: quid uirtutis asferre potuisset Christi aduentus: Vanum id fuisset consiliū, uanusq; labor, si aut nulla, aut omnino uniuersalis non extitisset mors. Sed & parū forsā uisum esset hominem ab interitu redemisse, nisi & præmia uirtuti illi præstitæ contulisset. Id donum fuit Dei: unde non iniuria est additum, Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Sed misericordia, cum sit una in Deo, illius tamē partes, propter uariam miserendi rationem, effectusq; uarios & multiplices, quibus nos tanquam corona, aut chlamyde circumuestire solitus est, miserationes dici possunt. Non contentus enim benignissimus pater, nos uno atq; altero miserationum genere perornare, innumeros alios addit clementiæ gradus & accessiones: ut nihil aliud ferè appetere uideatur, nisi ut occasionem mortaliū subleuandi miseriam nanciscatur. Nos planè miseri, ille misericors. Cuius sanè rei id est indicium, quod nos sua nequaquā circumsepiret misericordia, nisi nostra undecunq; pateret miseria. Is itaq; solus est, qui coronat te uarijs clementiæ modis ac gradibus, ô anima, &

Qui replet in bonis desiderium tuum: renouabitur ut aquila iuuentus tua.

Non est quidem tam uehemens desiderium, quin statim fiat uoti compos anima, modo diuinarum rerum sit: alioqui res mundi huius perditæ, nihil satietatis, tamen si ex animo adeptæ, illi asferre possunt: cui satis nihil unquā facere potuit, quod Deus non esset. Replet igitur, exundareq; facit bonorum copia, tua omnia desideria Deus, ô anima, illud caue, ne quid cupias, quod Deum nō referat: siquidem

Adem repletio tua ac satietas Deus est. Eum itaque uel solum expete, & is tuum ad saturandum desiderium mirum in modum sufficiet. Dictionem, quam noster uertit interpres, desiderium, Hebræis est quibusdam, ornamentū: quod quidem uolunt uigorem illum esse animæ, quo leuibus tanquam pennis facillimè in Deum eleuetur. Proinde uim illam igneam, quæ summo illi est ornamento, exuscitat Deus in anima, suppletq̃, si quid inanitatis inuenitur aut torporis. Porro de Aquila scribunt doctiores, alitem esse, quæ ægritudine aut senio minimè occidat, sed fame. Cuius rei ea est ratio, quòd rostrum adeò illi in senectute subcuruetur, ut cibum capere nequeat. Quomodo uerò renouetur, incertum. Ex Hebræis tamen scribunt nonnulli, eum illi esse morem, ut quolibet decennio usq̃ ad elementarem euolet ignem, indeq̃, simulac ardentius incaluerit, se in mare demergere, abluereq̃ sese, atq̃ hinc nouas illi pennas subcrescere, & ita in nouam immutari formam, & ætatem. Verum quia hæc incognita sunt, apertiora persequamur. Illud pro certo habendum, istiusmodi Aquilæ renouatione uoluisse Vatem ostendere, qualis sit ex more in filijs Dei & mens, & animus, uegetus nimirum, perspicax, succiq̃ spiritus plenissimus, ardens, uiuax, in somnis: ad hæc uiridis membrorū habitus, & etiamsi senes sint & decrepiti, robustus, ut de antiquis Iudæorū patribus, nempe Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Mose, atq̃ alijs quamplurimis legimus. Quod sanè donum nostra quoq̃ ætate, meaq̃ in religione maxima animi iucunditate contemplari soleo. Et ut uita iam defunctos, quorum memoria mihi iucundissima esse solet, præteream, unum ex uiuis cōmemorabo, qui octogesimum quintum nunc agens annum, adeò cōmoda uiuit ualetudine, atq̃ in moderandis nostris rebus prudentia, & animi uirtute, ut nihil uiridioris in illo desideretur ætatis. Is enim quinquaginta adhuc præfuit annis, præestq̃ etiamnum cœnobijs, cum ad hanc diem duodecies totam rexerit molem, pijsq̃ sustentauerit

B humeris. Id oneris tertio quoq̃ anno illi, qui præsidet, demandatur. Ferunt cordatiores, id totum huiusce collegij nostri corpus, unā cum illius ætate, tanquam solem cum suo cœlo uolui, atq̃ ad occasum properare. Id curent illius uitæ æmulatores. Mihi sat est illud à Deo optare, ut aut celerius quam ille, si sic rem contingere opus est, ex humanis decedam, aut uana omnino illorum sit opinio, qui hæc uulgò iactitant. Ego enim à copia spiritus, spiritualium rerum diuturnitatem metiri soleo, à tenuitate uerò interitum. Sed ad psalmum.

Faciens misericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam facientibus.

Clarius ex hebræo: Facit iustitias dominus, ac uindicat omnes qui patiuntur iniuriam. Apud Hebræos complures nulla hinc fit de misericordia mentio, sed de iustitia seu iustitijs. & est sensus, ut interpretatur Paraphrastes: Iusta sunt quęcunq̃ facit dominus, nec sine summo iudicio premi ad tempus sinet iustos plurimos. Poterat hic caro queri, imò in spiritū inuehi, atq̃ illi oblatrare: Quid me diuinorū beneficiorū memoria obtundis? quid reuiuiscentiā illam aquilæ occultā adducis? quid cæteras adhortationes inculcas, cum pios cernā homines ita atrociter à malis uexari, ut penè illorū oblitus appareat Deus? Crux quidem tota est peracerba, uita proborū in hoc mundo. Hæc sentit caro: secus autē spiritus, qui sic suas tutat partes: Quæcūq̃ erga suos operat Deus, illa equa sunt: quid indignaris? an quoniā obstrusa hæc cum sint, te omnino fugiūt? Est certè quoddā uitæ genus uiuax admodū, ac uiuens in anima, quod solus ille, qui honorū omniū autor est, absq̃ errore cognoscit. Meliorib. enim nitit radicib. res spiritus, q̃ res carnis. Illud cauendū ne cum aduersis iactamur, Deo, qui cum cetera iustissimo expendit iudicio, obmurmuremus. Ille quidē est, qui eiusmodi malis, bonis alijs longè meliorib. q̃ mala illa fuerant aduersa, cōpensare nouit. Erigendus est itaq̃ animus, atq̃, quicquid insidiarum moliantur improbi, ita insituendus, ut persuasum habeat Deum certissimum esse uindicem illorum, qui improborum iniurijs afficiuntur, cum mundoq̃ iniqua conflictantur conditione. Atqui ne noua, nuperq̃ inuenta huiusmodi cuiuspiam uideatur uiuendi ratio, antiqua est, ut antiqua semper fuit Dei pro hominibus cura atq̃ amor, Si quidem

C *Notas fecit vias suas Mosi, filijs Israël voluntates suas.*

De lege ueteri fit mentio, in qua diuinæ conscriptæ fuere ad uenire beatæq; uiuendum præceptiones, quas uias hîc Dei uocat spiritus, quippe quæ illius contestabantur uoluntatem, mentesq; uulgi illius à uero iustitiæ itinere deerrantes, rectâ ire præcipiebant. Viq; igitur Dei sunt illius mandata, per quæ iter est ad beatitudinem. Si uis (inquit dominus Iesus) ad uitam ingredi, serua mandata. Cæterum, uoluntates suas, Hebræi habent, consilia sua, seu studia & opera, ut uertit Felix. quibus sanè, quàm amantissimus semper nostrî fuerit æternus pater, latè omnibus patet. Quocirca infertur:

Miserator & misericors dominus, longanimis, & multum misericors.

Vide quàm suauit cōcentu misericordiæ uocem replicat. Sic Felix: Pius & plenus gratia dominus, lentus ira, & magnus misericordia. Hanc Hebræorum litteram eò libentius adduxi, quò minori discrucientur scrupulo in interpretanda misericordiæ dictione, ter in hoc uersu posita, rudiores. Magna profectò hic nobis fidei uis additur, cum persuasum habemus Deum, qui res nostras omnes, actiones cogitationesq; discussurus est, pium esse, lentumq; ad ultionem, atq; impense clementem. Neq; id aliter posse contingere certi sumus, si tamen illud quoq; non nescimus, quòd pater est, non hostis & tyrannus. Idcirco

Non in perpetuum irascetur, neq; in æternum comminabitur.

Si pater est, & is quidem filiorum amantissimus, quomodo sempiterna illius erit in liberorū noxas indignatio, atq; ad ultionem cōmotio? Legis quippe tempore, cum cuncta, etiã in ipso religionis cultu, terrifica essent & formidolosa, neque formidinis appareret finis, uidebatur & Dei ira finem habitura nullum. Visus est tum quidem Deus implacabilis. Verùm suo aduentâte filio, bona omnia, clementiam maximè & lenitatem, cum illo esse uoluit. Et sanè cum filium suum tradidit, quomodo cum illo quoq; gratiarum omnium cumulū nō tradidisset? Æternæ itaq; illius non fuerunt minæ, odiq; signa in filios: quoniam, ut inquit Moses, Deus est misericors, & clemens, patiens, & multæ miserationis, uerax insuper & custodiens misericordiam in millia: quippe qui iniquitatem aufert, & scelera & peccata. Ideo

Non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Actum de nobis prorsus esse non ambigerē, si Dei ultio ac pœna nostra æqua ret scelera: si par pari in inferendis plagis referret: si secundum quod meriti sumus, de nobis pœnas sumeret. Verùm quia misericordissimus est, si præmia danda sunt, ea omne exuperant meritum: si uero mulctandus est quispiam, dici non potest, quantum peccatum attenuet, quantumq; inuitus, penecq; tractus puniat. Non rependit igit in infligendis pœnis, ut nostræ exigūt iniquitates ac delicta, sed minori illa, quàm iustitia (ut sic dicam) requirit, compensat precio, tegitq; quantum potest, si quid peccauimus. Quod rarò agunt animarum antistites & pastores, quibus interdum uolupte est, si quem infamari, palamq; traduci audiūt. quid si id illi agunt: nihil foedius audiri potest. Neq; sanè istuc insolitum est Deo, quòd non secundum iniquitates nostras rependit nobis:

Quoniam secundum altitudinem cœli & terra corroborauit misericordiam super timentes se. Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras.

Nulla quidem maior in rebus conditis inuenitur dimensio atq; interuallum, quàm illud est, quo cœlum à terra latè dissidet & separatur: uel illo, quod sol ab oriente exiens, properansq; ad occidentem, conficit. Id tamen superat Dei bonitas, quæ nostræ collata miseræ & pusillitati, altior à nobis fit, abestq; longius q; à terra cœlum, aut ab occiduis partibus orientales. Imò (prò quanta illius est bonitas) nostra adeò à nobis exactè expunxit scelera, longeq; fugauit delicta, ut nō maiori intercidaat cœli spacio atq; interstitio oriens atq; occidens. Magna est cœlorum à terris altitudo: sed longè maior est illius misericordia, præ nobis, qui peccauimus. Quid uerendum, ô qui pusilli estis animo: nōne in immensum maior illius

A illius est clemētia, quā nostrā sit miseria, atq; in peccatis procliuitas? Siquidem

Quomodo miseretur pater filiorum, miserus est dominus timentibus se.

Quis hīc amore nō colliqueſcit? Vidisti ne unquā patrem (modō pater sit) filiū afflicti non misereri? non illius culpas ferre? remittereq; & ne resciscant ceteri, obtegere? Eo itaq; modo se Dei erga nos habet misericordia, qua pius se habet pater in ægorantes filios, aut delinquentes. Cuius quidem rei imaginē pulcherrimo adumbravit exemplo filiū illius aſoti pater, qui reuertentē ad cor adoleſcentem non solum amplexatus est, uerumetiam maximis prosequutus est donis. Verum illud animo expendendum, non cunctis id filiis contingere, sed his tantummodo, qui Deum ut patrem metuunt & uenerantur. Ideo à spiritu dictum est, miserus est dominus timentibus se. Hi enim tametsi sæpe (quæ est mortalitatis huic infelicis natura) labuntur, in turpissimosq; nō unquā incidunt errores, at tamen boni radices, ob Dei semen inlitum, haudquaquā abijciunt. Signum nimirum deploratæ nondum animæ, si peccans à genuino quodam morſu, qui cor continuis tanquā stimulis pungere consueſcit monitis, non abhorret, atq; ut sic loquar, cum Dei metu, & ſui horrore atq; odio, peccat, peccatq; diſpudet. Hos igitur miseratus dominus ſua dignatur misericordia:

Quoniam cognouit ſumentum noſtrum, recordatus est quoniam puluis ſumus.

Obſerua paternū hīc animū in filios. Quoniam, inquit, illum, qua nos effinxit maſſa, terrena nimirum, miſera, caduca, fragili, non præterit, recordatus est quod puluis ſumus, quod ex limo creti, quod debiles, quod infirmi: proinde magna nos lenitate tolerat, fertq; humeris. Quid nī ferat? Nam

Homo ſicut fœnum.

Elogium id quidem dignum, quod in ædium frontis p̄cio ſuperborū literis im primatur æneis. Demeſſa certē in pratis herba, mirū quā cito naturalem amittat gratiam & uirorem, dictoq; citius in aridiſſimam collabatur formam. Sic uita **B** est hominis, qui uix in lucem æditus, ad mortē rapidiſſimo fertur curſu. Ad hæc

Dies eius tanquam flos agri ſic efflorebit.

Homuncio miſerabilis, inquit Campenſis, fœno in uita ſua ſimilis eſt, & non aliter quā floſculus aliquis ad tempus florebit. Nihil ferē in campis tam iucundum aſpectu uidetur, quā pratum uarijs conueſtitum floribus. Ridere uidentur omnia, ad blandiriq; ſuo domino. Verum ea breuis eſt felicitas: etenim quā minimo percuffa ſolis æſtu atq; ardore, perlangueſcit illicò, totumq; illum priſtinum exiit honorem & gratiam. Huic igitur tam labili & caducæ rei equi paratur ætas hominis ac uita. In uentos penē antea efflatur, quā apparere incipiat.

Quoniam ſpiritus pertransibit in illo, & non ſubiſtet, & non cognosceſt amplius locum ſuum.

Ex hebræo, Et nō cognosceſt eum amplius locus eius, uertunt. Spiritus quoq; in hoc loco, uentus illis eſt. & eſt ſenſus: Si a ſuperiori uento attackus fuerit floſ, marceſceſt ſtatim, à ſuoq; euulſus culmo adeò in nihilū relabetur, ut ubi egerit, flo rueritq; ne indiciū quidem erit ullum: perinde atq; nunquam uixerit, è ſuo excidetur loco. Putas ne maioris eſſe diuturnitatis uitam hominis? Ex humanis quidem decedentem uana quædam ſubſequi ſolet inanitas, cui obliuio comes eſt. quod ſi tamen memoriæ magis umbra, quā reuera memoria interlucet, ea breuis eſt ac cito deſitura. Non ſubiſtet, inquit, non diu erit, non cognosceſt amplius locum ſuum, nempe indignū, de quo memoria ulla eſſe debeat. Cæterum terrenus ne locus à cadauere cognosceſci poterit? Id propriū eſt animæ, quæ & ipſa ſi ad æternā propter ſcelera coniecta eſt noctem, humanarū proſus rerū obliuiſcitur, nihilq; amplius recordatur præter ſuam miſeriā, quæ cum immortalis ſit, immortalis eſt & ipſa memoria, idcirco perpetuò miſera eſt & ærumnoſa.

Miſericordia autem domini ab æterno, & uſq; in æternum ſuper timentes eum.

Vniuerſalis quidem radius eſt Dei clementia, omnes aſſat, omnes ad lumen prouocat, trahitq;. Verum nō omniū una eſt uoluntas & arbitrium. Volentibus enim ſua impartitur lucem Deus, reluctantes uerò abijcit, obſcuſcatq; magis quā

M m m

C illustrat. Inde est quod nonnulli, etiam ex his qui sapientes uulgo censentur ac sancti, adeo interdum turpiter suis in moderandis rebus hallucinantur, ut nihil omnino tum mentis, tum rationis illos habere iudices, obice quidem durissimo, aut superbiam, aut immoderatam persuasionis, molli, puroque spiritus lumini iniecto, quid recti? quid quod æquitatem referat decerni potest? Perstrepunt magis, qui tales sunt, quam leges condunt. Proinde miseri semper sunt, præterquam quod tandem noti ludibrio uulgo habentur ac fabulæ. Vult igitur Deus omnes suum ad lumen inuitari, cogi ne utiquam: sed qui pacato sunt animo ac miti, ut planè sunt Dei timore affecti, faciliè uocanti assentiunt: qui uerò turbido & duro, quæcunq; insufurrat Deus asperrantur, obmurmurantque ductori. Ergo ab æternis seculis nullum habuit ortum Dei clementia, quippe quæ semper in illo, qui æternus est, inerat, duratque perpetuò. Siquidem quicquid felicium in coelis animorum inuenitur, inuenieturque in posterum, à Dei misericordia profectum est: alioqui in coelis, neque angelis, neque hominibus locus esset ullus. At uerò tandem quales hi sint, qui uerè metuant Deum, subsequens ostendit uersus.

Et iustitia illius in filios filiorum, his qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.

Iustitia hinc Dei, ut aliàs annotauimus, perfectissima illius est natura & bonitas, qua condita omnia in lucem sunt ædita, seruanturque, aluntur, atque suo in statu ac natura confirmantur. Quæ quidem Dei benignitas cum omnibus præsto sit rebus, particulari tamen modo in piorum animos influit, deriuaturque tanquam limpidissimus fons aut amnis. Ex quo fit, ut ea spiritus exoritur, qua fulti uiri Dei, quæcunq; ipse mandauit ultrò amplectuntur, pro uiribusque obseruant: tantum abest ut ullus unquam prætereat dies, aut diei momentum, quo non meminerint, ut illa re præstent, mandatorum Dei. Alioqui diuinarum præceptionum quempiam memorem esse, uirtutemque illarum non ignorare, atque alios interdum uel disertissimè docere, nec unquam quod iussum est exequi, ridiculum uidetur. Ampla igitur est Dei bonitas, duratque in his continuè, qui seruant bona fide testamentum eius, pactum nimirum initum etiam in ipso primo ortu cum illo. Nam cuilibet, cum nascitur, lex datur naturæ, atque ad Dei notionem quidam instinctus, ac tenax quædam appetitio: quam postea palam in baptismo quilibet nostrum aperit, profiteturque, ac denuò foedus illud penè deieratum innouat, ratumque habet. Hisce nihilominus sic se habentibus, tum hoc tum illud scinditur, contemniturque à multis. Nulla iam est illorum quæ promissimus memoria, fides nulla. Abieciimus legem naturæ, scriptam foedauimus, innouatam per Christum fregimus, dissipauimus, reieciimus. Proinde quid nobis, oro, subsidij præstare unquam poterit æterna Dei iustitia ac misericordia, si nos perpetuò miseri esse decreuerimus? Heu quantum me meæ pudet, pigetque oscitantia atque obliuionis. Discrucior animo cum in mentem uenit, quod propterea memores sunt mandatorum Dei electi, ut faciant ea, non ut negligant, non ut auro gemmisque perornata ad studiorum pompam exponant, non ut in scrinijs otiosa seruent. Et tamen ab ipso legis conditore dici audio, neminem uitam posse adipisci æternam, nisi qui Dei mandata seruauerit. Illud saltem me pungere deberet, quod

Dominus in caelo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus dominabitur.

Non terrenum est solium Dei in terris, hoc est, fallax & corruptum, ut ferè sunt solia mundi omnia, quibus ius est uenale & æquitas: sed in coelis, ubi omnis abest corruptela, suam firmavit sedem altissimus, cuique regna omnia subdita sunt, paratque illi dicto, quicquid usquam conditum est. Quocirca, ô uos quoque coelestes spiritus, ô æternæ mentes, talem adorete dominum, illiusque obtemperate uoluntati. Eia

Benedicite dominum omnes angeli eius potentes uirtute, facientes uerbum illius ad audiendam uocem sermonum eius.

Est mos his qui aliquid ardentius amant, illud ipsum cupere amari, laudarique

A nteq̄ ab omnibus, quod ipsi amant. Id quidem passim in toto psalmodum volumine Vati contingere cernimus, qui Deum super omnia diligens, omni ferè uerbo in illius sese effundit laudes; precaturq̄ ceteros, ut idem gnauius peragant. Vocat hic angelos, potentes uirtute, tanquam illos, quorum ministerio diuina utitur prouidentia ad res difficiles atque arduas peragendas, ut in ueteri lege uidere est. Facientes uerbum adijcit propterea, quod beatissimi illi spiritus Deo illico obediunt, nihil cunctantes aut deprecates: ut ignaui solent administri, qui, quæcunq̄ iusseris, obmurmurant & contradicunt. Nihil enim suauius illi habent animi, quam incunctanter parere. Quare additum est, ad audiendam uocem sermonum eius: id est, ut illius statim pareant iussionibus. Non iniuria Paulus hos uocat spiritus flammam ignis: idem David, idem & ceteri coelestium rerum interpretes, ob celeritatem, atq̄ ad diuinam peragenda iussa ardorem. Norma certè hæc est perfectæ in Christo obedientiæ, atq̄ illius populi: de quo sic pater: In auditu auris obediuit mihi. Monet suos: monachos diuus Benedictus, ut expeditis manibus, cum quid iussum est, imperfectumq̄, quod inchoauerant, relinquentes opus, uicino obedientiæ pede iubentis uocem factis impleant: uult enim iuuenes sic promptos esse ad obedientiã, ut uno simul momẽto, et iussio & opus suam habeant perfectionem. Nouerat enim uir sanctus, illud unum esse remedium ad frandam in iunioribus maximè petulantia animi, atq̄ arrogantiam. Addit etiam, quod si impossibilia factu quoq̄ iniunguntur, agant tamen, ac Dei freti subsidio illa aggrediantur. Illud tamen in negotio spiritus cauendum, ne quid temerariũ à superioribus, aut parum sibi constans, aut ambitiosum præcipiatur. Quæcunq̄ igitur siue in coelis siue in terris cõdita sunt, laudate Deum, illiq̄ obedite. Ad hæc

Benedicite domino omnes uirtutes eius, ministri eius, qui faciunt uoluntatem eius.

Virtutes eius, Hebræis est, exercitus eius. ut sit sensus: quotquot sub illo meritis, quicq̄ illius consecrati estis religioni, quæcunq̄ fieri uult ipse, perficite, illumq̄, non uos, aut uestros adulatoriè principes, laudate. Coelum, terra, & ipsæ quoq̄ inferorum sedes, antraq̄ diuinam testantia iustitiam & seueritatem, illi gratias agite. Quid tandem?

Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius.

Omnia, inquit, quæ aut creando, aut redimendo, aut seruando, sapientissimo formauit reformauitq̄ consilio & prouidentia, siue in coelis, siue in terris, in loco nimirum dominationis eius, estis, dominũ tam pulchri opificij effectorem extolite, ab illiusq̄ laudibus non cessate. At tu uero in primis admirabili suæ bonitatis munere ditata, penèq̄ gratijs obruta,

Benedic anima mea domino.

Qui pater tuus est ac consolator. Cui laus sit atque imperium in secula seculorum. Amen.

PSALMVS CIIII.

Benedic anima mea domino, domine Deus meus magnificatus es uehementer: confessionem & decorem induisti.

Idem penè huius psalmi est argumentum, quod superioris: nempe Dei bonitatem & prouidentiam in rebus conditis cerni posse: idcirco ab omnibus coli deberè. O si spiritus Dei suauitatem pernoscerent homines, quam ex animo cordis duritiem perhorrescerent. Insano interdum cum uideo totum ferè orbem in id consensisse, ut relicto Deo, cuius cognitio ex his quæ facta sunt hauriri potest & comprehendi, in imis potius cõmarcescat, uiuatq̄ adeo attonitus, ut propemodum nullam prouidentiam in coelis esse opinetur. Quod si falsus sum; unde, oro, tanta uitiorum errorumq̄ illuuias? unde amor mundi? Terrenarum quippe rerum uisco præpediti homines, atq̄ nonnunquã hi, qui sanctimonie formam præ se ferre deberent, nihil altum contemplari queunt: quocirca peruerso omnia ordine fieri conspiciamus. Nullus in terris iam probitatis locus est, nullus

Mmm 2

C iustitiæ, nullus religioni: omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi, non quæ proximi, non quæ suæ salutis. O uanas hominũ curas. Animus ne cœlestis beatitudinis capax ac particeps, eo se habet modo in terris, ut nihil, quàm sit in pecude, excellentius in se esse ostendat. Verùm ut cæteri fas in causa cõsueant, aut cæci sint, hic meum audire Iesum nihilibeat, qui meam non ignorans naturam (melius dicerem naturæ corruptelam) quod mihi quonidiè dicendũ est, de se ipse dicit: Benedic anima mea domino. De benedictionis uoce non raro in superioribus diximus: hic enim pro prædicare puto positum. & est sensus: Prædica, seu lauda anima mea dominum, illiq; si quid boni in te est, adscribe. Si quid deinde decoris, aut quod diuinam in hoc mundo referat sapientiã, deprehendis, fer illi acceptũ: siquidem pulcherrimæ huiusce machinæ mundanæ ipse effector est, ac conseruator. Dic igitur, ô anima mea, ac quãto potes maximo atq; ardenti clamã affectu: Domine Deus meus magnificatus es uehementer, confessionem & decorem induisti. Hucusq; Hebræis primus est uersus. En quæ de Deo anima rebus cœlestibus assueta, cantare debeat; Domine, inquit, imò Deus, qui cum uniuersalis sis omnium, meus tamen ob gratiam, quàm in me esse cognosco, factus es, quàm sublimi euectus es magnificentia: nam gloriosus cum sis ab æterno in cœlis, nulloq; humano in moderandis rebus egeas præsidio, sed in te manens perpetuo felix sis ac beatus, gloriã nihilominus eandem, decoremq; & laudem ex his quoq; quæ condita sunt, ostendi uoluisti. Quare ipsa tuæ gloriæ pulchritudine ac maiestate tanquã chlamyde uestitus, undiq; conspicuus appares. Quam quidem rem, quò explicatior fiat, sic singulatim digeram. In primis enim

Amictus es lumine sicut uestimento, extendens cœlum sicut pellem.

Sicut cortinam, uertunt ex hebræo: seu tentorium, ut Paraphrastes. Mira hæc res est: ut enim Vates Dei maiestatem, qua nihil stupore dignius, ob oculos poneret, facit eum lumine, nempe rerum cœlestium ornamento amictum, cœlumq; ipsum, intra quam sedeat, expansam ueluti cortinam, substratum. Sunt qui uerba hæc ad ductiles scripturæ sensus referant, qui ut pelles solent, extendi queunt: quod ut piè approbo, ita ineptè exposita in scripturis non facillè admitto. quanq; scio cortinæ instar aureæ diuinam esse legem, in qua Christus, uti sol splendidus & admirabilis, suum posuit domicilium: quamq; ad piorum refrigerium & consolationem expandi sua in Ecclesia uoluit, tendiq; funibus ex serico hyacinthinis, coccoq; & bysso. Cuius rei imagini tunc prelusisse uisa est cruenta illa corporis lesu in cruce extensio, certa nimirũ bene institutarũ mentium refocillatio ac solamen. Sed hi uideant quorum interest, ne ineptè, dum sacram legem pro expansa pelle esse sibi somniant, Christi corpus dilanient, proq; Dei filio, Chimæram, aut aliud effingant monstrum. Os, inquit, eius non cõminuetis. Tu enim es, non nostra temeritas, ô Deus, qui extendis cœlum sicut ornatissimum tentorium, &

Qui tegis aquis superiora eius, qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulat super pennas uentorum.

Vides hic supremas regiones cœlorũ aquis tegi, & tanquã tabulato cooperiri. Verbum enim quod noster uertit interpres, tegis, uult Felix ex hebræo signare, contignationib. præmunire. Vnde ex eodem fonte sic reddit quidam: Contignas in aquis cœnacula tua. Vult porro aquas pro nubib. poni, cum nihil aliud sint nubes, quàm crassities exhalationũ conuoluta, quæ imbrimum gignendorum uim habeat: quocirca & nubes pro aquis interdũ in ueteri maxime testamento legi. Qui ponis nubes ascensum tuum, id ferè uult, atq; qui uteris nubibus pro ueliculo. Vnde sic ex hebræo uerti poterat: Nubes in currũ tuum aptas, alisq; uentorũ aurigaris. Volas, ait Paraphrastes, uelocius quàm si alas haberes ex uento, nempe incredibili uelocitate & cursu. Huiusce quidẽ rei facies tum cerni datur, cum cœlum atris obuolutũ nubibus, raptimq; à uentis agitatu, scissumq; fulgetris ac tonitruis, ad terras ferri uidetur. Nullum tam durum est cor & ferreum, quod diuinam tunc ostendi potentiam non fateatur, exclametq; illam Dei manum esse, quæ horrendas illas cœlorum cõmotiones cieat. Tu es igitur qui ambulat, cumq;

A cumq; ueheris perinde ac si uentorum pennis indutus esses. Tu, inquam, es

Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem.

Hic uentos intelligas, qui nunc huc nunc illuc, ut uertit Campensis, iussu Dei perflant, conuoluuntq; quæcunq; nacti fuerint obuia. Volunt item ignem urentem ignita esse fulmina, quorū ministerio diuina utitur prouidentia ad terrorem orbi incutiendū. Solet enim Deus istiusmodi uentorum impetum, tanquam nuncios, atq; iræ suæ legatos, in impios, ut olim in Sodomitas atq; Aegyptios actum fuit, immittere. Diuus Paulus hunc locū de spiritibus angelicis interpretatur, Hebræis scribens: Quos quidem spiritus, suos uoluit esse angelos, hoc est, nuncios, Deus, suaq; ad peragenda iussa delegauit. Quomodo uero urens ignis sint, aliàs diximus. Quocūq; enim destinant, siue hi boni sint & felices, siue miseri & mali, secum ferunt ignē, hi quidē diuini amoris, illi libidinū & pœnarū. Proinde igneā quandam in angelis uim esse arbitror, quam sedulo ex diuina hauriunt contemplatione, concipiuntq; in sese, ut hi quoq; in terris afficiuntur, qui ex assiduis cum Deo colloquijs & amicitia, quæ ex usu oriri solet contemplationis, è limo ac terra in igneam fermè transierunt naturā: illam dico, quæ ab amore profecta, diuina potius quàm humana appellari potest. Verūm alio flammaram genere exusti, ad illum cæcutimus ignem, qui ministros suos facit ignem urentem.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi.

Sunt qui ex hebræo uerba ea omnia, fundasti, facis, ponis, induisti, tegis, per tertiam personam legunt: sed sensui nō officit. At quomodo, quoue artificio aut miraculo terra fundata sit, in psalmo alio exposuimus, subiunximusq; philosophis illis potius, qui Dei spiritu afflati, ut fuit Iob, locuti sunt, adhibendā esse fidem, etiā in his infimis rerū diffinitionibus, quàm inflatis illis in Lyceo aut portibus deambulantibus, qui uī potius, & audacia ingenij, quàm spiritus sancti ductu & calore, uarias in orbem adduxerunt hereses: quibus innixi, nullaq; certa in finiti persuasione, quicquid de rerum origine, motuq; & uita, opinati sunt, mandarunt literis. Super se itaq; seu, super nihilum, ut ait ille, fundata est tellus: quod fanè tanquam rem absurdam audire horret philosophus. Verūm illud miraculo dandum, quod tam immensa terræ moles nullo extero fulta subsidio aut fundamento, perstat immota, nec inclinā in seculum seculi, hoc est, non mouebitur loco ullo unquam tempore. nō id tamen prorsus incredibile: nanq; pro fundamento terræ, Dei est uoluntas, ut magnus asserit Basilius. Insuper

Abyssus sicut uestimentum amictus eius, super montes stabunt aquæ.

Eius, ad terrā refertur. Sic Felix: Abyssu ueluti uestimento operuit eam, nempe terram, quam hic Vates totam initio obtectam aquis fuisse affirmat. De congerie quidem illa confusa, moleq; indigesta, quam dixerunt Chaos, mentionē hic fieri duco, qua tanquam uestes res omnes in lucem edendæ operte fuerant. Vnde additum est, montes quoq; aquis coopertos fuisse. nisi forsitan de diluuiō Noë, quod terram totam inundauerit, malis intelligi. Vt uis, hæc omnia diuinā atque adeo æternam testantur potentiam, quæ si iusserit, ut inquit Paraphrastes, supra montes stabunt aquæ, decrescantq;. Vnde infertur:

Ab increpatione tua fugient, à uoce tonitruī tui formidabunt.

Ex hebræo, præcipitatae sunt, seu festinabunt, nonnulli transferunt. Vocatq; Vates iusionem illam Dei, qua dictum fuit, Congregentur aquæ uniuersæ in locum unum, & appareat arida, increpationē, uocemq; tonitruī, qua congeries illa aquarum coacta, trepidè, ut solent res animatae, festinanterq; in unum coiuūt locum. Ex quarum quidem abitu, ecce subito

Ascendunt montes, & descendunt campi in locum, quem fundasti eis.

Aquis enim decrescantibus, in uastoq; collectis Oceano, tum uisi sunt montes quodammodo ascendere, uallesq; subsidere, atque aptam suæ naturæ delegisse sedem. Non campi legunt Hebræi, sed ualles. Iam illud mirum, quomodo inter aquas posita non obruitur terra, tametsi continua exagitetur undarum sæ-

C uitia atque ira. Ea tua est uirtus, ô altissime, qui illis

Terminum posuisti quem non transgredientur, neq; conuertentur operire terram.

Non reuertentur, inquit, amplius, quò terram inundent atq; operiãt, ut prius: quando quidẽ frænũ illis iniecisti, præscripsistiq; limites, quos ultra progredi nequirent. Hucusq; inquit spiritus, tuus erit cursus atq; conatus, ô Oceane. Occultissimũ id est mysteriũ, quòd tam diligenter hĩc de aquis habet sermo. Ex aquis enim emersa est uita, atq; mortaliũ exorta est salus, postq; è lacero Christi latere dulcissimus tum aquarũ, tum cruoris effluxit riuus, quo ablutæ animæ sunt ac de puratæ. Sed de his satis. Ad te redeo, ô rerum omnium effector, molitorq;

Qui emittis fontes in conuallibus, per medium montium pertransibunt aque.

Inter miranda, addo & amœna Dei opera, quæ in terris conspiciuntur, illud suauissimũ semper obuium est, quod ex fontium, amniumq; usu & oblectamento promanat. Quid prospectui amœnius, quàm è sublimi montium fastigio uide re fontem tam celeri ad ima ferri cursu, per camposq; diffundi, ac tandem in amœnam desinere, ut penè in illud conuerti uideat, quomodo usui quamprimũ humano cõmodus sit? Atq; has quidem in primis aquarũ fluxiones inter mōtes interdum inaccessibleos uidere licet. Quis tantæ unquã cõmoditatis autor esse potuisset nisi Deus: nisi coelestis parentis autoritas ac potentia? Tu igit̃ is solus es, ô Deus, qui è montib. fontes in ualles, locaq; humilia demittis deriuasq;, & ut cõmodiorẽ nanciscant̃ transitũ, per montes illis ingentes profundosq; dedisti aditus. Vnde

Potabunt omnes bestie agri, expectabunt onagri in siti sua.

Extinguent onagri sitim suam, uertit Felix. Vide uniuersale aquarum beneficium, quæ locis etiam inuis, atq; animantibus ab humano consortio abhorrentibus, abundè suppetunt: ut ferè sunt onagri, qui naturaliter solitudinis appetentissimi cum sint, arentes incolunt regiones & solitarias. Et id quidem diuinam auget bonitatem, quæ ne uel in horridis quidem atq; inhospitis solitudinum locis deesse potest, quin aquas feris quoq; indomitis late largèq; suppeditet. Aũt onagrum (agrestis is est alinus) propter locorũ ariditatẽ, perennẽ sitire: eam ob rem illorũ sitim pro ardenti poni desiderat. Ita de illo Hieremias scribit: Onager affuetus in solitudine in desiderio animæ suæ attraxit uentum amoris sui. Iob rursus de syluestro illius more loquens, ait: Contemnit multitudinem ciuitatis. Puto hanc feram animi diuini amoris percupidĩ præ se ferre imaginem, cui nihil in terris iucundum esse potest, præterquàm in ocio ac quiete cum Deo colloqui: quod inter turbas ac strepitus haudquaq; fieri posse hi norunt, qui inuiti mundũ hunc tumultuosum habitant: proinde nihil tam sibi officere experiuntur, q̃ in frequentia hac maximè tempestate uiuere, in qua illa plerunq; audiuntur, quæ Deum à corde eximunt, mortemq;, uel cum non aduertis, inferunt. Expectabunt igitur onagri in siti sua. Quid expectabunt? Dei certè subsidium, quod sanè omnibus, ubicunq; degunt, non potest non prestò esse creaturis.

Super ea Volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt uoces.

Super ea, nonnulli uertunt, iuxta illos, nempe onagros. quanquam, ea, quoq; legi potest, & refertur ad flumina: de quibus sic Vates secundum quorundã uersionem: Qui emittis fontes in flumina. Verũ, illos, ad fontes refero. ut sit sensus: Super amœnas fontium ripas, teneris in ramusculis, aut dura in silice, suos figentes nidus cœli aues, è medio frondium, aut è saxis cõcauis suauissimè cantitabũt. Nullus tamẽ, quod sciam, ex hebræo transfert, de medio petrarũ, sed, de medio frondium, aut, è frondib. Cernis' ne? (ô cor stupidũ) cernis' ne, inquã, quomodo pulcherrimã uniuersi structurã tam uarijs perornauit rerũ etiã minutarũ cõmodis, ut planè nulla adeò obstrusa illius sit pars & incognita, in qua admirabilis non eluceat Dei sapientia, atq; in mortales charitas?

Rigans montes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur terra.

De superioribus suis, uerti poterat, ex nubibus, uel æthere suo: & erit sensus clarior. Et si enim è largo imbre & pluuiã, totam irrigari terrã uidemus, & fœcundari:

A dari: hinc tamen montium nominatim meminit, propterea quod montes natura inferaces sunt & steriles, ut ex rei difficultate maiorem in Deo esse potentiam agnoscamus: namque excellentioris uideretur esse uirtutis, saxa aut arenam glaream inbre edomare, quam terram pinguem & cultam. Montibus itaque una cum campis ad usum edomitis humanum, uarij æduntur fructus, quorum ope quicquid ferè animantium in terris degit enutritur. Vnde non absque ratione dictum est, De fructu operum tuorum satiabitur terra: id est, ut interpretatur Paraphrastes: Ex abundantia frugum, quæ opera tua prouenient, saturabuntur quæcunque degunt in terra.

Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, ut educas panem de terra.

Iam comoda, quæ propter pluuiam proueniunt in campis, ut ferè sunt, herba, gramen, fruges, uinum, oleum, & id genus alia, narrare incipit: & primum de his quibus aluntur pecudes: id fœnum est, quæ propria est iumentorum pabulatio, cum adhuc in pratis conuiescit: excisum uerò, ad stabulamentum attinet. Quæ deinde sit herba, quæ humano conueniat usui, puto illam esse quam in sudore uultus parandam esse condixit Deus. Vnde sic reddit Paraphrastes: Prouenire facit sua sponte fœnum in usum brutorum animantium, & ad culturam hominis reliquam segetem. Quare actutum adijcit, ut educas panem de terra: huc enim tendit labor omnis agrorum, ne desit panis. Felix tamen interiecta coma post herbam, seruituti hominum interpretatur, ad culturam hominis: ut sit sensus, Deum ad uictum animantium suppeditare fœnum & herbam, cultura hominum.

Et uinum quod letificet cor hominis, ut exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.

B Simpliciter, quæ hinc de uino dicuntur, intelligenda esse censeo. Siquidem modeste haustum, cor mirum in modum recreat: immoderate uerò, obnubilat & obtundit. Cæterum quod faciem ex oleo splendidam fieri dicit, ad priscum unguentum morè attinet. Creber enim ac celebris in conuiujs maxime is usus fuit, nec uituperandus qui dem: alioqui Christus nunquam Phariseo illi obmurmuranti, quod sibi caput non unxisset, exprobrasset. At uide Dei beneficentiam: non contentus enim necessaria uitæ humanæ præstitisse, addidit & illa quæ delicijs magis quam necessitati conuenire uidentur: ut sunt ferè odoramenta, atque preciosorum unguentorum, suffituumque usus. In his quidem, ut in cæteris, habendæ sunt gratiæ Deo, non noster querendus luxus & libido, ut nunc fit. Eo quippe iam nostra processit mollities, ut scortis potius ac lenonibus is usui sit mos, quam pudicis matronis, atque illis quidem uiris, qui nullum alium tam gratum cognoscunt in terris odorem atque unctiorem, quam illam quæ ab arbore uirtutum copiose defluit, atque in animum deriuatur. Nihil enim tam sanctum unquam institutum fuit à patribus, quin statim à filijs deprauatum fuerit & corruptum: ut is est usus odoramentorum, uinique, & earum rerum omnium, quæ recreandæ naturæ humanæ causa inuentæ sunt. Inculcat iterum de panis commodo in calce uersus. Penè sibi uisum fuerat de tam utili re pauca dixisse: ideo simulacuas dedit laudes uino, atque pigmentis, statim addidit, cor hominis, utpote fons uirium, ac receptaculum, panis esu consolidari. Nullum profecto cibi genus est, quo uires hominis fortius reficiantur, quam pane, orbi ferè toti communi & necessario. Vis porro illa panis in alendis canibus incredibilis, quam laude digna sit, illud est indicium, quod ædes illæ quamlibet regiæ, ac dominij propè infiniti, in quibus abusus iste est turpissimus, nullo reguntur uitæ modo, qui laudandus sit: namque inter canes enutriti, carinos de more induunt affectus homines. Sed ad institutum. De alio hinc panis dici, quam sit iste corporeus, nonnulli existimant: & piè quidem, nam illo corpora, hoc uerò animæ refocillantur: uterque tamen Dei donum est immensum. Sed de his alij: nos, ut diximus, ad institutum reuertamur. Ad omnia ferè singillatim enarranda commoda pluuiæ pergit Vates, atque ait, quod ex superna aquarum irrigatione

Saturabuntur ligna campi, & cedri libani quas plantauit, illic passeret nidificabunt, erodij domus dux est eorum.

C Ligna campi, uertunt nonnulli, ligna domini, hoc est, ligna excelsa. quæ enim Dei sunt, sublimia sunt, atq; ingentia: ut cedros esse aiunt, quæ in Libano monte uastæ admodum proceritatis conspiciuntur. Vnde additum est, quas plantauit: hoc est, ut interpretatur Campensis, tam altè crescunt, ut ipse uideri possit plantasse illas. Parum quidem tam altæ moli arborum conferre posset hominum opera, nisi Deus occultissimum naturæ alimentum subministraret, eueheretq; ad illam, quam cernimus, altitudinem. Pulcherrimæ eæ quidem sunt aspectu, & delictabiles: cui tamen iucunditati nō parum addunt decoris auium cantus, quæ in illis nidificant. Proinde dicitur, illic passeris, seu melius, ut pleriq; ex hebræo uertunt, uolucres nidificabūt. Cæterum ultima pars uersus subobscura uidetur, quæ tamen ex hebræo dilucidior est. Sic illi: Ciconiæ domus abietes. Solet enim id genus uolucrum in editioribus locis nidum struere, ut sunt abietes, ornī, cupressus, cedri, fagiq; immensæ proceritatis arbores. Verum quid sibi uelit, dux est eorum, uix auguror, uel eō maximè, quod nullus ex hebræo, quod sciam, legit dux, sed abies, ut dixi. Ciconiæ, inquit, domicilium abies præbeat. Quod autem pro erodio seu ardea, ciconiam uertunt, nō multum interest quam uocem approbes, modò id nō ignores, utranq; auem edita, ubi nidificet, loca deligere. quanquam haud scio an rupes magis & saxa eligat quàm arbores ardea, genus nimirum accipitris, uelocissimi uolatus, ac prædæ infestissimi. Putant quidem auem illam esse, quam uulgò falconem appellant. O stupendam certè Dei prouidentiam. Vide quid sequitur:

Montes excelsi ceruis, petra refugium erinaceis.

Tam sollicitam de his quoq; rerum minutis curam habet Deus, ut uel ipsis beluis ac feris parauerit, quò, si quid aduersi senserint, confugiant. Cuiusmodi sunt cerui, damæ, capreæq; syluestres, quæ cum timidæ natura sint, excelsioribus gaudent locis: erinacei uerò & cuniculi, rupibus & cauernis. Montes igitur excelsi refugium sunt ceruis: petreæ autem erinaceis, uiperis, atq; alijs huius generis animalibus. Non hîc silebo, refugium erinaceis, hoc est, spinosis mentibus, Christum, qui petra dicitur, suppeditare. Felix qui in corde Christi, ubi amor habitat, suum habet nidum: felix erinaceus, felix cuniculus, qui in rupe hac tuta inaccessaq; hostibus, suos alit foetus, qui sunt casti animæ cōceptus & affectiones. Is itaque tam potens dominus, inter admirandas suæ sapientiæ operationes,

Fecit lunam in tempore, sol cognouit occasum suum.

Mos est Hebræis, secundum lunæ cursum cuncta distinguere ac numerare: idcirco lunam in tempore, seu propter tempora, ut uertit Felix, factam esse asserit. Fecit, inquit Campensis, lunam certis modis & temporibus mutabilem. Sol uerò suū nouit repetere occasum tali absq; mutatione. Luna porro, ut uidemus, continuis circunfertur motibus, atq; alternis agitur gyris, ut nunc eam pleno orbe intuearis, nunc uacuā omnino, atq; inanem. Sol uerò uniformiter ab ortu ad occidentem properat: quippe qui eisdem semper ornatus radijs, eò, quod nobilissima illius impellit natura, quotidie fert, perstatq; sui semper similis & concors. Cæterū mirum q̄ etiam nunc nostris inseruiat actionibus lunæ motus. Si pharmacū dandū est, si eruendus è uena sanguis, si arbor incidenda, si colligendæ sunt uuæ & fruges, ad lunæ subitò recurrit deliquiū, oppositionē, coniunctionē, pallorem quoq; atq; obscuritatē. Hæc sanè omnia rectè fieri nō est qui ambigat: longa enim rerum experientia deprehenderunt mortales, seruandas omnino esse in istiusmodi rerū actionibus, imò etiā in colligendis conchis in littore, aut cancris, & ostreis, lunę permotiones. Aiūt quidē ostreas, atq; id genus conchas, senescente luna inuberes esse, macras, tenues, exustas: crescēte uerò, spōdylos habere pingues. Verū lunæ cursum obseruare in his quæ ad animū attinent, stultissimū uidet: ut in cōficiendis quoq; itinerib. aut induendis uestib. & similib. quæ superstitionē magis referunt, q̄ pietatē. In hisce quidē rebus, quæ ad religionē spectāt, nulla nobis cum re animo humano inferiori, debet esse cōmunio aut necessitas,

Posuisti

A *Posuisti tenebras & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiae syluae.*

En aliud mundi ornamentum. Vt enim nox in multis usui sit hominibus, est quoque comodo non mediocri feris, quae metu hominum per diu in antris, densisque nemoribus latitant. Talis, inquit, tua est prouidentia, ut positis, iussisque a te tenebris, fiat statim nox: cuius beneficio sylvarum bestiae, quae hominum causa latuerant, e latibulis exeant. Quin etiam

Catuli leonum rugientes ut rapiant, & querant a Deo escam sibi.

Clarius ex hebraeo: Catuli leonum rugiunt ad praedam. Ea est leonis consuetudo, ut praedam nactus saeuere rugiat. Verum suo more etiam ferae uictum a Deo querere uidentur, & si ulla illis est cognitio, Deum suum esse altorem agnoscunt & uenerantur. Querere quidem escam a Deo eas crediderim, cum suo illo utentes naturae ductu, affectibus inseruissent sibi ingeneratis: quorum is unus est, quod

Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.

Perinde est ac illic: iterum oriente sole sese turmatim recipiunt, quasi cogente natura, in antra, ut noctem rursus expectent. Instinctum illum quidem naturae in feris, quo se per diem a luce subtrahunt, non tantum illarum datum esse causa arbitror, quantum hominis, qui liberè in agris esse posset, uel inermis. Quocirca additum est,

Exiit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad uesperam.

Videtur terrae uelum communicasse cum feris homo, ut illae quasi hominum timori consulentes inter diu conuiescerent, nocte ad praedam exiturae: homo uero nocte quieturus, diem in negocijs ac laboribus consumeret. Atqui hic mihi comprehendisse uideor, tanquam gemmam auro insertam, secretum quoddam diuinum in uersu hoc uere aureo interluxisse. Namque illud Seruatoris dici arbitror: Exiui a patre, & ueni in mundum. En quomodo exiuit homo ad operationem suam usque ad uesperam, nempe synagogae: nam simulac Christus patris opus, quae est fides, exequutus est in terris, desijt synagoga: qua extincta, iterum, inquit, relinquo mundum, & uado ad patrem: ubi aeterna nunc sedet in caligine, quam eandem esse cum luce astra existimo, quam Paulus inaccessibilem appellat: de qua, tanquam a uento tenui, illud insufurrari audio, Operamini opus Dei. Haec itaque ac altiora, puto, in hoc loco cum per gustasset sanctissima Vatis anima, exclamauit:

Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua.

Quam magna, inquit, quam honorifica, quam admiranda, subindeque elegantissima uarietate distincta sunt opera tua domine. Summa illa effecta sunt sapientia & consilio: tuque solus is es, in cuius conspectu nihil, quod casu fiat & fortuito, inuenitur, sed omnia propria tua sunt, tuque in potestate perseverant. Tuae tandem potentiae ac dominio tota, quanta est, subiecta est tellus, illiusque ornatus, & comodum. Quod sane haecenus, ut potui, stylo sum persecutus: nunc uero quid commodi, quid ue indicij tuae afferat potentiae mare, explicabo. Et quidem

Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus, anima praesilla cum magnis.

Solet scriptura res conditas uniuersas trifariam partiti: in coelum, terram, mare. Et quia Vates de Dei uirtute & potestate, quae cum in coelorum ornatu, tum in terrae comodo atque utilitate resplendet, non nihil dixisset, eandem non minus in mari, propter animantium uarietatem, sed in primis ob uastam cetorum molem, nauigandique pericula, cerni posse scribit. Miratur itaque Vates, quo rerum miraculo id fiat, quod hoc mare tam magnum sit ac latum, ut res ferè mundi uniuersas manibus uulnisque amplecti uideat. Hebraei tamen non manibus, sed spatijs, transferunt. Vtrunque maris capacitati conuenit. Sic Paraphraustes: Hoc ingens mare cuius litora tanto a se mutuo distat spatio, innumerabilem habet piscium multitudinem. Penè quidem infinitae sunt piscium species in mari. Volunt enim nihil in terris gigni, quod idem in mari non sit, nedum animalia ac plantae. Sunt, inquit, in mari reptilia & beluae, quae carent numero, siue mediocri haec sint magnitudinis, siue inuolutae.

Illic naues pertransibunt.

C Nonne id miraculo per simile, tam periculosum procellosumque aquarum de-
mentū, lembo uix tribus compacto asseribus traiecit? Quis porro artem illam ad-
mirandam nauarum, ordinemue, atque ad numeros comotam turmam, funesque
& anchoras in mare eiectas leuatasque, ingens nimirum pondus, enarrare sufficit?
Maximū id quidem Dei potentie est argumentum: qui tamen ut maximarum re-
rum autor est, & conseruator, ita nostris interdum iratus delictis, mutat consiliū,
resque illas quae usui datę sunt homini, in illius uertit exitium: ut nuper Christiano-
rum classi contigit, quae in Cirtae obsidione posita, Algerium nunc uocant, tam
ingenti disiecta est tempestate, ut centum onerariae desideratae sint naues, trire-
mes quatuordecim, mediocrius uero magnitudinis penē absque numero. Et id qui-
dem in obsidione hostium Christi, Christiani passi sunt. O incomprehensibile
Dei iudicium. Vnde haec strages o Caesar, Vis ne dicam unde. Ab avarissimo cer-
tē orbis dominio, crudelisque imperio, & superbo. Heu fortem nostram miserandā.
Non est quidem tam bene institutus populus, atque hominū conuentus, cui non
praesit rex aut princeps avarus, aut crudelis, aut superbus, aut his tribus simul col-
ligatus funibus & catenis. Si Italiam peragro (ut facilis meae professionis homini-
bus mos est, quam uero laudabilis, dñi nostri uideant) nihil quod sanum sit uideo,
nihil non corruptum, non uenale, non cupiditatibus obnoxium, non saeuissimum.
De alijs item orbis regionibus idem sperare audeo. Si haec Dei iniurię non sunt,
quae aliae sunt? Verissimum igitur est, quod mare hoc magnum mundi tantis pe-
nē refertum est uitiorū monstris, ut stellas numero superent. Et cum sic res ha-
beant, dirae nimirum & intolerabiles, additus est etiam Ottomannus,

Draco iste quem formasti ad illudendum ei.

Ludens in eo, seu, ut ludat in eo, aut rideat in eo, mari scilicet, ex hebraeo uer-
tunt: ut interim de serpente illo callidissimo, qui Euae illudit, fecitque uaser admo-
dum imposturam, nihil dicam. Sunt pia meditationes, sed quae nihil hic interim.
D Alius est sensus, is nimirum, quod bellua ingens maris (cetum alij uocant, alij leuia-
thian, alij uero draconem) tanti sit roboris & saeuitiae, ut metus illi sit lusus & iocus,
per undas spaciari, perindeque reliquos insectari piscium globos, ac si illorum esset
rex & princeps. Ipsi ceti, uertit Campensis, eas uires tribuisti, ut ridere audeat, &
contemnere reliqua, quae degunt in mari omnia. Sic uerti poterat ex hebraeo: Le-
uiathan, quem formasti ut rideat in ipso, hoc est, in mari: quoniam aiunt illum, ut
reddat Felix, ceterorum piscium dominum esse. Is daemone praese fert imaginem,
cum crudelis sit & inexorabilis: de quo ita Iob loquitur: An extrahere poteris Le-
uiathan hamo: nunquid multiplicabit ad te preces: nunquid feriet tecum pactum?
Ecce implacabilem daemoneum morem: ecce tyrannorum naturam, atque durio-
rem cum ceteris consuetudinē. Fit deterior demone homo superbus, qui ceti im-
manissimo belluarum comparatur, cui lusus sit minutioris gregis homines super-
ditate. An uero haec sibi uindicauerit partes, uindicetque in praesentia superbissi-
mus Turca, norunt omnes, sed in primis Caesar, qui cum, iniqua ferē conditio-
ne, perpetuum est negocium. Nec minus quam arrogans sit, continuis experitur
praesens illius frater. Sed ceteris acerbius Veneti, quem sibi sempiternum fore mal-
leū, ex his quae haecenus passus sunt, diuinare possunt: atque adeo id maxime, quod
ipsi inter se non syncerē res tractant publicas, ut nuper actum est. Nam qui pri-
mus a secretis erat senatus, inuentus est (scelus) cum Ottomanno ipso cōsistere,
secretaque illi senatus detegere: qui tamen deprehensus meritis luit poenas. Siqui-
dem inter colūnas illas nobiles atque excelsas, quae in uestibulo templi diuo Mar-
co dicati mira cernuntur magnitudine, laqueo illi cum nonnullis ex coniuratis
gulam fregere. Damnum autem propter illorum perfidiam suae allatum reipub-
licae quis restituet? Verum ad benignitatem tuam enarrandā reuertor, o Deus; namque

Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore opportuno.

Hic ferē est epilogus, atque eorum, quae in superioribus sunt dicta, peroratio.
Omnia tandem, inquit, quae tu sapientissimo formasti consilio, quemadmodum a

A te condita sunt, ita à te, ut illis des cibum naturæ cuiusq; consentaneum, idq; suo tempore, præstolantur, uiuuntq; spe ea fulta. Quæ enim ad animantium cõmodum & uitam præparasti, ea illo, quem tu sanxisti, perseverant ordine, seruantq; temporum rationem, ut alia planè re in æstate utendum sit, alia in hyeme uerèue, aut autumnò. Certè

Dante te illis colligent, aperiende te manum tuam omnia implebuntur bonitate.

Hæc sanè ad utrunque uitæ genus attinent. Quæcunque enim expetunt homines, quæ ad usum uitæ, tum carnis, tum spiritus faciunt, ea à Deo sperari debent in primis, non à nostro ingenio aut industria. Dante igitur te, largaq; effundente manu, colligimus, collectaq; seruamus: imò omne bonum tua à benignitate nanciscimur. Non secus enim mundus, ac solet campus florum amœnitate, atque odore perornari, ac, ut sic dicam, recreari, ex aperta Dei manu passim donorum cœlestium abundantia exhilaratur, exundatq; plenissimo ueluti cornu. Sic contrà,

Auertente te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.

Irato domino concidunt omnia, relabunturq; in nihilum. Te itaq; faciem illam tuam, quæ cunctis dat uitam, auertente, hoc est, te deserente, non seruante, non pascente, non spirante in eis, en turbatio, en mors, en interitus. Potentissimū sanè nostrum, si Deo placet, arbitrium. Quid? si quidem spiraculum illud uitæ, quod primis olim insufflasti parentib. ab hisce abstuleris animantibus, peribunt illicò, atq; in terræ limum, unde ortum habent, reuertentur. Quid putas nancisci posse animam, quæ suis conatur uiribus in altum euehi, fruiq; cœlestibus, præterquam turbationem, bellumq; intestinum, ac mortem tandem? Dante uerò domino, cuncta, etiam præter spem atq; expectationem, proueniunt bona. Quocirca iterum inculcat Vates:

B *Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.*

Nouis hic rerum successiõibus renouari terræ faciem canit propheta. Dixerat enim quæ accidunt rebus incõmoda ob Dei spiritus absentiam: nunc, quæ obueniunt cõmoda ob præsentiam, enumerat. Dei itaq; spiritus ea præditus est uirtute, ut non tantum res denuò, recensq; in lucem ædat atq; effingat, uerum etiam perditas aut senescentes redintegret, alteramq; alteri succedere faciat. Ex qua pulcherrima rerum uicissitudine & successiõne, noua quasi induitur facie orbis uniuersus, ut in uerno tempore uidere licet. De innouatione porrò animæ quid sentiam, penè dicere erubescò: quandoquidem quiduis aliud magis à nobis quæri uideo, quàm ea, quæ ueram illi afferre possint integritatem. Id dicam solum, animæ perfectionē à Dei spiritu prouenire, non à spiritu, aut arbitrio humano, quod adeò debile est, ut fermè exoletum penitus uideatur. Quare

Sit gloria domini in seculum, letabitur dominus in operibus suis.

Suo more Vates ad psalmi calcem properàs, Dei gloriam attextit: hoc est, tam diuersarum rerum pulchritudinē atq; utilitatem, de quibus nonnulla in toto omnino psalmo differuit, uult à Deo honorū omnium fonte prodijisse. Agendę sunt, inquit, Deo pro hisce omnib. quæ cõmemorauit, gratiæ: illi sit gloria, illi laus, illi honos, nō cras duntaxat, aut perendie, sed semper, quoad uixerimus: nullus prætereat dies, quin totus in celebrando Dei honore impendatur. Nanq; ipse etiam suis in operibus, ueluti artifex in suo artificio, oblectamentū capit. Etenim cum tanta res mundi olim prouidentia sapientiãq; molitus sit, impræsentiarum uerò foueat, cumulet, innouet, nōne quadam uidetur affici uoluptate altissimus? Is quidem est, qui simul ut animæ oscitantiam & torporem suauissima beneficiorū suorum tum copïa, tum memoriã excutere haudquaquã ualuit, aliud remedij genus, nempe minarum ac terroris, adhibet: siquidem solus ille est

Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigabunt.

Incomprehensibilis Dei potentiæ id signum est, atq; argumentū: Solo nanq;

C prospectu, aut leui tactu, terram tremere, montesq; præ metu fumare, atq; in fauillas resolui facit. Quemadmodū enim solem suum oriri facit super bonos & malos indifferenter, ita nonnunquā minis, horrendisq; terræmotibus ac fulminibus orbem territat uniuersum. Quæ sanè forma est atq; imago illorum, quæ in corde hominum peragunt. Nullum quippe terroris genus est, quin minus sit illo, quo fœdæ inquinatæq; conscientię torquentur, & exanimantur. Verum illud me ualde consolatur, quod uita in uoluntate eius. Idcirco

Cantabo domino in uita mea, psallam Deo meo quandiu fuero.

En uotum illud solenne, quod in baptismo latenti sit mysterio. Quandiu, inquit, uiuero, meam deuoueo uitam Deo: hanc illi cōsecro, dedo, immolo. Quare, si mihi deinceps lætandum erit, si canendū, si aliquid lucubrandū, is omnis meus erit scopus & subiectū. Ne illi uiuam, si post hac, quod hæcenus à me actum non est, & fateor, & doleo, alium admittam uel amorem, uel metum, qui Dei non sit.

Iucundum sit ei eloquium meum, ego uero delectabor in te domine.

Sit illi gratum meum studiū, meq; istę lucubrationes, & labor. Non illi insuauis sit meus cantus, & quicquid aut dixero, aut egero, illi probeat. Et ut quidē tu, ô pater, lætaris in operib. tuis: ita ego in te lætabor, de te gaudebo, pro te, nō pro mundi cōmodis, exultabo, atq; in te tandem curis liber emoriar. Contra autem,

Deficiant peccatores à terra & iniqui, ita ut non sint.

Impossibile quippe est Dei religionis studiosum non odisse improbos. Si ciuis suæ patriæ amantissimus cupit è medio tolli seditiosos, fures, adulteros, parricidas, ac, quibus maximè euertuntur ciuitates, tyrannos, quis tale detestetur odium? Non ab re igitur de se illud alio in psalmo testatur Vates: Perfecto, inquit, odio, nempe maximo & consummato, oderam illos. Hic uerò, Extirpentur, ait, scelerati isti è terra, radicitusq; tanquam noxium gramen, euellantur è Dei sanctuario: non sint amplius qui Dei religionem prostituant, meretricariq; faciant. Faceat nox, ut sol appareat. Quid cōmerciij (uos execror) ô impurissimi, uobis esse potest cum mundissimo Dei cultu? Abite ô transfugæ, mali ciues, inquinati, disidiiosi, pessimi decoctores. Tu uerò tot malis erepta,

Benedic anima mea domino, Halleluia.

Cui laus sit in secula seculorum. Amen

PSALMVS CV.

Confitemini domino, & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius.

In superiori psalmo Dei prouidentia erga res conditas uniuersas celebrari uidimus: in hoc uerò peculiarē illius curā erga suos: eos nimirū qui illius credentes pollicitationib. omni in Deū ferunt nifu & amore, describit Vates. Propterea enim ad religiosos accersebant cœtus & cōuentus prisca illi ludæorū proceres multitudinē, quò Dei beneficia in se exhibita audientes, ad celebrandū ipsius nomē inardescerent. Delicata quidem est rerū cœlestiū memoria, quæ nisi frequenter resarciatur refriceturq; perlanguescit continuò. Imago fuit, ni fallor, ritus ille, Ecclesię, in qua de more laudabiles peraguntur cæremonia, sitq; fidei confessio, ex qua omne cordis gaudiū proficiscit. Vultis ne, inquit, audire, quamobrem constructa sint templa, atq; erectæ aræ? ut nimirum die noctuq; numini seruiatur: quod sanè obsequium nullum penè, nisi sordidū, esse arbitror, si ullo superstitionis aut proprii amoris nauo dehonestatum fuerit. Purissima proinde esse debent quæcumq; à nobis offeruntur altissimo: alioquin illoto corde, conspurcataq; conscientia Dei ædes frequentare, nō minoris forsan est periculi, quàm si inter dæmones conuerseris ac dormias. Mors quippe est, quicquid inquinato animo, atq; infideli, uel in medijs ipsis sacris, egeris. Ite nūc, ô qui uestro, nescio quo, contenti uitæ genere, specie quidē candido & mundo, re autem ipsa impuro ac sordido, nihil aliud in Dei religione requiri opinamini, præterq; rituum magnificentia: qui quidem ritus ut laude digni sint, utpote à maioribus

A ioribus sanctis illis quidem uiris ordinati, ita malo illos exequi obsequio ac uano, maximæ indicium est confidentiæ, ne dicam stultitiæ. At uerò turba istiusmodi uulgarium hominum, nempe impura & superstitiosa omiffa, uos alloquor, ait spiritus, ô quibus nulla antiquior est cura ac studium, quam ut Dei nomen passim ab omnibus celebretur, Confitemini domino, & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius. Sunt uobis res mundi commodæ, laudate Deum. Sunt aduersæ, itidem facite. Non uos ulla deterreat calamitas, non iniuriæ, non improborum minæ atq; insidiæ, quo minus in laudanda Dei uoluntate occupemini. Cæterum si quid uestris in ærumnis implorandum erit, Dei nomen implorate, fateaminiq; illum esse, à quo sunt, & seruantur omnia. Quocirca annunciate, divulgatèq; inter gentes, inter peccatores, inter meretrices, sanctas illius operationes: quando quidem qui sanctiores existimantur, id facere renuunt.

Cantate ei & psallite illi, narrate omnia mirabilia eius.

Quæ fecit creando, prouidendo, consulendo, ac tandem à morte, mortisq; auctore redimendo. Hæc sanè sunt stupenda Dei opera, narranda subinde his, qui in peccatis obdurati uix norunt, an sit Deus.

Laudamini in nomine sancto eius, letetur cor quærentium dominum.

Vera tandem illa est laus & gloria, cum quem contigerit laudari in Deo. Nulli dubium esse debet, quod Deus suo in nos spiritu effuso efficit, operaturq; si quid in nobis quod spiritum sapiat fieri sentimus. quare, quicquid illud sit, in eum refundimus, illiq; gratias habemus, quod est in nomine sancto eius laudari, seu, ut ex hebræo uertunt nonnulli, gloriari, ut qui gloriatur, in domino gloriè. Actum porro tunc de nobis esse non uereamur, cum nobis, aut nostro arbitrio & uoluntati, quod Dei proprium est, assignamus. Id maligni est animi, nequam atq; ingrati omnino. Verum ex illo affectu ac desiderio, quo quis in Dei nomine laudari efflagitat, cor exhilarescit, atq; in spiritu recreatur. Vnde additum est: Latetur cor quærentium dominum. qui uerò non quærunt, ut hypocritæ, æterno moerent cruciatu, liuoreq; impallescant. Vos igitur, quos hinc inuitat spiritus,

Quærite dominum & confirmamini, quærite faciem eius semper.

Confirmamini, in hebræo non est, sed dictio quæ ad Deum refert. Sic Felix: Quærite dominum & fortitudinem eius. hoc est, fortitudinē à Deo exorate: quod ut ratum sit, ipsius primum, ne uestre prouidentia, uestrisq; consilijs, quæ mortis nuncijs sunt, dimittamini, uobis adesse uirtutē desiderate. Iam facies hinc Dei, fauor illius est, aut cognitio. Vnde sic Paraphrastes: Studete comparare uobis fauorem illius assidue. Anima quidem diuinæ cognitionis percupida, atq; anxia inueniendi Dei, non potest in friuolis mundi rebus occupari, sed libero ueluti pede, gressuq; expedito in illum, quem supra omnia & quærit & amat, fertur. Eam ob rem tarda omnia fastidit in alijs, increpat, urget, orat, cogit tandem, ac quantum maximè potest ingeminat: Quid stupidi quæritis? Viuentem ne cum mortuis? O immemores animos. Quo in illius demum recalescatis dilectionem penè in uobis extinctam,

Mementote mirabilium eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius.

Si mirabilium uertere placuit interpreti, cur non etiam prodigiorum, iudiciorumq;? Sic ex hebræo legunt: Mementote mirabilium eius quæ fecit, prodigiorum eius, & iudiciorum oris eius. Ad memoriã quidem illorum, quæ peculiari gessit cura Deus in deserto pro Iudæorum populo, nos excitat: quæ tametsi ad historiam illam ueterem pertinere uideantur, at quæ maximis tamen grauida sunt mysterijs: ex hisq; admonemur, quam ingrati semper extiterint homines in suum benefactorē. Ut modò afficiantur alij, non quæro: de me id fateri possum, quod nulla alia tam dirè discerpor cura & dolore, quam cū ingrati tudinis in benignissimum dominum me reum esse uideo. Ferè id mihi uidetur inexpiabile esse delictum, quocirca exhorresco cum hæc lego: nam mihi, meiq; simillimis ea dici arbitror. Mementote, ô immemores, ô stupidi, ô ingrati gestorum Dei, quæ tam im-

Nnn

C mensis erga uos perfecit beneuolentię signis & argumentis. Quid ultrā potuit facere, & non fecit: In memoriam ueniant portenta illa terrifica, iudiciaq; oris eius. Vocat portenta seu prodigia, signa illa horrenda, quibus olim terrefecit Aegyptios, atq; deinde ceteros suo populo infestos: iudicia uerò, legem sanctam, quā Moysi dedit in Sinai monte, nimirum ob id religiosissimo. Iam illud aduertendū, oris sui, ad illud referri, quod legimus cum Moise Deum locutum ore ad os, ut solet amicus cum amico suo loqui. Quanquā aliam hīc mihi legem ab ore Dei prolatam uidere uideor. Illam quidem datam fuisse per Angelū diffinit Apostolus: hanc uerò à proprio Dei ore hausimus, ipsiq; edocente accepimus. Et aperiens, inquit Mattheus, os suum docebat eos.

Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius, ipse dominus Deus noster, in uniuersa terra iudicia eius.

In quibusdam ex Hebræorū interpretibus, ô, in principio uersus sic legimus: O semen Abraham serui eius, ô filij Iacob electi eius, ille est Dominus Deus noster. Sub his duorum patrum nominibus, omnes fidei filij intelliguntur: nam Abraham, de cuius semine ortus est Christus, pater est fidei. Iacob autem uir simplici uitę consuetudine & pura, Israël nomē propter immensam in Deum fiduciā adeptus est. Israël enim directū à Deo interpretant. quo sanè tota uita Christiani, mirabili adumbrata tum fuit uelo. Fides quidē in primis necessaria est: cor postea simplex & candidū, addo &, quæcunq; contingant, in Deo stabile: quæ perfectissima fidei pars est. Hos igitur per fidem Abrahę, cordisq; puritatem Iacob, iam filios Dei factos nō nescire conuenit, quoniam ipse dominus uniuersorum, Deus noster factus est, pater in super, & is quidem clementissimus: cuius tamen iudicia (ne nomen patris audientes, spe uana illusi peccemus, maledictus enim qui peccat in spe) in uniuerso generatim orbe propagantur. Non is quidem in illa solū aut illa regnat regione & familia, iudicat efficitq; quodcunq; loquitur aut iubet, sed ubiq; omnes illius obnoxij sunt imperio, quod æquissimum est, atque ullo absq; fidei fūco, &, ut sunt pleriq; hominum, simulatione. Si quidem utcunq; refugiant homines, & reluctentur,

Memor fuit in seculum testamenti sui, uerbi quod mandauit in mille generationes.

Vide constantissimū Dei consiliū, atq; æternū in præstando, si quid unquam pollicitus est, propositū. Testamenti sui, pacti sui legunt ex hebræo. De quo quidem pacto ac fœdere cum Abraham, Isaac postea & Iacob percusso, non uno in loco narrat Moses. Cuius sanè ea fuit summa, ut ipse illorum esset Deus, ipsi uicissim illius plebs ac populus. Semper id quidē præstitit æternus pater, licet ex parte hominis millies iam fractum sit fœdus, uiolataq; fides, ac iuramentū. Attamen absq; pœnitentia, ut inquit Paulus, sunt Dei dona, uiuuntq; illius promissiones: non quod sic meruimus, sed quia recordatus est misericordiæ suæ à progenie in progenies. Quod fermè idem est cū illo, qd hīc asserit Vates: Memor, inquit, fuit eorū, quæ promisit, seruabitq; constantissimè, etiā si mille sibi succederent generationes. Verbi dico, haud immemor fuit, quod mādauit in mille generationes:

Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac.

Hoc est: Memor fuit uerbi, nempe fœderis, quod percussit cum Abraham, & iuramenti, quo astrinxit sibi Isaac. Et

Statuit illud Iacob in præceptum, & Israël in testamentum æternum.

Clarius ex hebræo: Quod statuit Iacob pro lege, & Israël in fœdus sempiternum. quorū uerborū sensum sic explicat Paraphrastes: Et quia id firmum esse uoluit, certa ueluti lege obligauit se Iacob, & Israëli perpetuo fœdere astrinxit se,

Dicens: tibi dabo terram Chanaan funiculum hereditatis uestræ.

Abrahę quidem, Isaac & Iacob, qui Israël est, non tantūm promiserat Deus, uerumetiam iusiurando se illis terram daturum Chanaan in funiculum, seu sortem hereditatis æternæ, firmauerat, quò tandem cunctæ in eorū semine (is Christus erat) benedicerentur cognationes terrę. Istuc sanè fuit testamentū Dei æter-

num,

A num, foedusq; interposito iusiurando cum eis initum. Id fuit præceptum illud, ac uerbum, quod mandauit in mille generationes, in omnes scilicet, quò crederent, posteros. Nihil unquam tam exactè ab illis requisitum Deus, quàm ut istiusmodi crederent promissionibus. Fides igitur semper, uel ab ipso conditarum rerum exordio, necessaria fuit. Vnde non iniurià à Paulo diffinitur, absq; fide impossibile fore, ut quispiam Deo placeat. De funiculis aliàs diximus, quibus metiri fundos consueuerant antiqui. Mensuram pro re mensurata posuit.

Cùm essent numero breui, paucissimi & incolæ eius. Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum. Non reliquit hominẽ nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.

Maximum id fuit Dei beneficium. Nam cum numero essent paucissimi, imò præ hostibus nulli, atq; in terra illa peregrini uagiq;, etiam cum de regione in regionem transmigrarent, pulsi fugatiq; è regno ad alterius regni populum confugerent, illos tamen semper adeò diligenter tutatus est Deus, ut neminem uim eis inferre sit passus: quin potius reges ipsos alioqui potentissimos, illorum causa diris affecit plagis, dicens: Nolite uel leuiter quidem meos unctos attingere, & in prophetas meos, quos tanquam futurorum buccinatores è uulgo delegi, ceterò ne sitis iniurij, nèue maligna in illos machinemini. Quanta hìc gestiunt consolatione ac tripudio animæ, quæ Deo nixæ, nihil tam arduum desperatumq; accidere posse arbitrant, quin statim in umbrã desinat ac fumum, si iusserit ille, qui non tam amplas hominum copias in prælijs, quæ suum ad honorem comparantur (quæ fiunt inter Christianos, nulli sunt Deo honori) requirit, quàm fidem integram & flagrantem. Quid porrò censendũ sit de illis, pudet literis mandare, qui cum perfectam uitæ rationem polliceantur, tam molliter tamen locofas, nescio quas, ac risu dignas ferunt de gente in gentem, de domo nonnunquã tenui in ædes regias, demigrationses, atq;, ut ipsi uocant, mutationes, ut penè insaniant, que **B** relisq; adeò immensis & cœlum & terram conuoluant, ut Orestem te audire fatearis. Parua hi fulti sunt fide: nondum enim id uitæ genus, quod promiserunt, sunt assequuti. Mortui quidem in hoc mundo, quid istas leuissimas interdumq; necessarias pertimescunt (ut ipsi uocant) iniurias? Viuorum certè is sensus est, non mortuorum. Quid tam igitur effœminatè res mundi tolerant? an adhuc illos præterit, quòd non reliquit hominem nocere eis? Sed iam aliud diuinæ beneuolentiæ signum in populum illum consideremus.

Et uocauit famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit.

Obserua hìc Dei potentiam. Ille enim cuius imperio parent omnia, famem in orbẽ accersit, iussitq; annonæ inopia cunctos periclitari. Quò se tunc uerterent mortales? quò illorum greges? Desperati planè omnes, interitũ cum suum, tum, quo maximè discruciabantur animo, liberorum præstolabantur. E cœlo tandem respexit dominus, & ne diutius inedia contabescerent,

Misit ante eos uirum, in seruum uenundatus est Ioseph.

Iam illud, quod penè omiseram, non prætereundum. quod in fine superioris uersus legimus, Firmamentũ panis contriuit: ex hebræo nonnulli uertunt, uim panis, seu, uirgam, hoc est, sustentationẽ. cuius uocis efficaciam sic aperit Paraphrastes: Cùm omne illud, quod ad panem conficiendũ conducere solet, perdidisset, tum præmisit ante eos uirum. Notat Felix, uirgam illam, seu uim panis, omnia legumina significare, quò extremã illam fuisse famem intelligamus. Vnde illud est Ioseph ad Pharaonem: Consumptura est, inquit, fames omnem terram. Præmisit itaq; benignissimus pater, quasi illorum præoccupans calamitatem, ante illos uirum, nempe Ioseph, qui uenundatus à fratribus ad tantam rerum felicitatem euectus fuit, ut tanquam Deus coleretur. A captura igitur tam sancti pueri salutem sunt nacti illius uenditores. Ita à Christo capto, à fratribusq; uendito, exposito, traducto, totius generis humani, quod, ut sic dicam, in sui conditoris necem consererat, salus permanuit. Sed hìstoriæ instemus.

C *Humilianerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransijt animam eius.*

Animam eius, pro corpore animato nonnunquā accipit scriptura. Vel uitam intellige, aut mentem, ut quidam legunt. Vi quidem doloris afflictus, penè ferrum, catenas nimirū, quibus uinctus fuerat, ad animā usq; admisisse uisus est. Ita sanè de illis, qui in maximis constituti sunt pœnis, dicere consuescimus. Proinde non absq; cōmiseratione uersus is legi debet: Astrinxerūt, inquit, pedes eius, pueri nempe innocentissimi & casti, boni. quin ferrum ipsum horrendum, quo fures solent connodari & homicidæ, puram illius animam transuerberauit.

Donec ueniret uerbum eius, eloquium domini inflammauit eum.

Multifariā exponunt hunc locum tum Græci tum Hebræi: mihi uerò illud magis arridet, quod perpauci ex interpretibus attingunt: hi uolunt, eius, ad Deum referri: uerbū uerò, illius esse decretū, quo maturo iam tempore ad id destinato de creuit Iosephū à carcere eximi, interimq; tanq; aurū in angustijs perpurgari. Si quidem ea semper cunctis Dei amicis lex fuit posita, ut in cruce uiuerent. Sanctione itaq; Dei ac decreto, probatus fuit Ioseph, usquedū tempus, quod ipse cōstituerat, aduentasset. Tu uide quomodo aptissimū attextuit uerbum domini eloquio. Inflamauit, inquit, eum exussitq; uel usq; ad ossa, tam sanctū iuuenē Dei sermo, qui uita est animæ: imò fax illa, qua perustū cor, totum igneū fit, cōsopiturq; in Christo, qui solus tam casti ardoris capax est, atq; in alios effusor. Verūm quid postea factum est, simulac è Dei uerbo, quo arsit captiuus, diuina ostensa est lux:

Misere rex, & soluit eum, princeps populorum, & dimisit eum.

Magnū id quidem tum potuit uideri, ingentium populorū principem, miserisquallidq; captiui rationē habuisse. Misere rex, inquit, postquā Dei uerbum Iosepho innotuisse cognouerat: misit, inquā, qui longo affectū carceris squallore solueret, exoneraretq; catenis. Ille, dico, qui ingentibus dominabatur populis misit nuncios, qui eum liberum dimitterent. Nec id quidem satis regi uisum est, sed &

D *Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.*

Ecce ad quam tandem euehitur sublimitatem oppressa innocentia. Tu eris, inquit Pharaο, super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, uno tantum regni solio, te præcedā. & uocauit eum lingua Aegyptiaca, Seruatorem mundi. E uinculis sanè ferreis ad totius terræ Aegypti imperium sublatus est Ioseph. Quid Aegypti terram tantummodo memoro: uocauit, inquit, illum seruatorem mundi. Penè dixit Moses: Hic erit Christus Iesus triginta argenteis uenditus, captus, infamatus, ab uxore regis, nempe synagoga, ad libidinem prouocatus, ob idq; iniurijs affectus, denudatus, diroq; in ligno occisus, qui humatus insuper ad eam tandem gloriam eleuabitur, ut ad dexteram Dei in cœlesti sibus colloctetur, Iesusq; passim ab omnibus digniori quidem testimonio, quàm illud fuit Pharaonis, nuncupabitur.

Vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.

Sicut semetipsum, in hebræo est, secundū suam uoluntatem. Signum nimirū immensæ illius tum sapientiæ, tum potestatis. Propterea, inquit, ad illam euectus est dignitatem, ut illius parerent dicto non solum uulgò homines, uerum etiā ipsi Aegypti sapientes & grandæui. Sunt qui legunt ex hebræo, ut uinceret principes secundum suam uoluntatem. Quare sic Paraphr. Liberū fecit illi etiam principes regni conijcere in uincula. quod sanè ad summā illius potestatem attinet. Cætera uerò quæ sequuntur, ad doctrinā & institutionem, quam quidem cum de poli tiori uitæ ratione, tum de unius Dei cultu & religione fuisse reor. Priorem tamen sensum magis probat Chaldæus. Interim autem paternam accersiuit familiam:

Et ingressus est Israël in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham.

In Genesis libro hæc omnia leguntur. Pater tuus, inquit Pharaο ad Ioseph, & fratres tui uenerūt ad te. Vocat Aegyptū terram Cham, idcirco quòd Mitzraim filius Cham terram illam primus habitauit post diluuiū, cui & patris impietatem insequit. Ideo cū indignatione is debet legi uersus. Et est ac si diceret: Tam sanctā familia

A familia impijssimam ingressa est regionem. Iam illud superfluum, dicam tamen ob rudiores, Israël & Iacob eandem præ se ferre personam: atq; his quidem duobus nominibus mirum quam crebro lusitent prophetae, ut penè, ni aduertas animum, diuersi appareant uiri, cum unus tamen sit, quo omnium fidelium multitudinem, rerum typo atq; umbra, sæpenumero uolunt intelligi. Idem igitur erit, Israëllem ingressum esse Aegyptum, atq; Iacob terram Cham incoluisse.

Et auxit populum suum uehementer, & firmavit eum super inimicos eius.

Firmauit uerbum, nihil aliud hinc uult, quam, superiorem illum fecit hostibus. Quanto porrò adaucti fuerint numero in Aegypto, sic in Exodii libro legimus: Filij Israël creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt, & roborati nimis impleuerunt terram. Vide postea quid de illorum senserit robore Pharaon: Ecce, inquit, populus filiorum Israël multus, & fortior nobis est. Verùm Deus, qui cuncta sapientissimo moderatur consilio, licet occulto & caliginoso,

Conuertit cor eorum, ut odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius.

Abolita quidem ab ingratisimis Aegyptiorum cordibus prima illa beneuolentiae memoria, pessimo incitantur odio contra Dei populum, fallacisq; ac dolis pacem illam antiquam inturbant. Verùm hæc, Deo autore, qui in suos interdum electos, imò planè semper, qui illos uexent, carnifices immittere consuescit, Venite, inquit, sapienter opprimamus eum. Proinde toto hi errant cælo, qui in Aegypto hac teterrima mundi, absq; Aegyptiorum iniurijs posse uiuere opinantur. At illud summa animi consolatione auditur, quòd Deus est, qui hæc fieri permittit: imò etiam nostram ad probationem promouet, tantum quæcunq; ille malorum immiserit non deprecantes, æquo feramus animo, simulatq; comperitissimum id iam esse potest, ne uolam quidem manus uerti posse absq; Dei nutu: qui ne suis non præstò esse iudicaretur,

Misit Moysen seruum suum, Aaron, quem elegit ipsum, Posuit in eis uerba signorum suorum,

B *& prodigiorum in terra Cham.*

Hæc litera parum aliter in hebræo habetur. Sic felix: Posuerunt in ipsis uerba signorum eius, ut posuerunt, ad Moysen & fratrem referatur: in ipsis uerò, ad Aegyptios. Hi itaq; ad illud ædendorum miraculorum munus electi, posuerunt, edideruntq; inter Aegyptios signa illa, ut à Deo audierant (id enim significat, uerba signorū) præscriptis nimirum ab ipso uerbis. Quare iussi & uocati, mirandas illas letalesq; intulerunt plagas Aegyptijs: & id sanè in terra impia Cham, ac superstitiosa. Quæ quidem plagæ eæ fermè fuerunt. In primis enim

Misit tenebras, & obscurauit, & non exacerbauit sermones suos.

Non eo, neq; omnes, quo æditæ sunt ordine, cōmemorantur plagæ: uerùm nihil id ferè à contemplanda diuinæ bonitatis in suos uirtute & copia, nos retrahit. Parumper igitur ordine omisso, quæ in historijs potissimū requirit spiritus, peruestigemus. Exacerbauit, Hebræi plurali legunt numero, exacerbauerunt: seu, quod clarius erit, non repugnauerunt, Moyses nimirum atq; Aaron, uerbis eius, nempe Dei: hoc est, quicquid illis à Deo mandatū fuerat, nō refutarunt. Magna profectò ea fuit uis fidei, duos adhuc rudes homines potentissimū illum regem offendere non esse ueritos. Quocirca non superuacaneū illud fuit dixisse, non repugnauerunt uerbis eius. Cæterum de hac plaga scribit Moyses, quòd tetra adeò ac densa fuit caligo, ut tribus diebus nemo uidit fratrem suum, nec mouit se de loco, in quo erat. Tu uide mysteriū: ubicunq; ait, habitabant filij Israël, lux erat.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum,

Hæc prima fuit ultio. Eleuans, inquit, uirgam Moyses percussit aquam fluminis coram Pharaone & seruis eius, quæ uersa est in sanguinem: & pisces qui erant in flumine, mortui sunt: fuit sanguis in tota terra Aegypti.

Et dedit terra eorum ranas in penetrabilibus regum ipsorum.

Hæc secunda fuit plaga, de qua sic Moyses: Extendit Aaron manum super aquas Aegypti, & ascenderunt ranæ, operueruntq; terram Aegypti. Ex hebræo

capertior est litera, Sicilli: Produxit terra eorum ranas, imò regum quoq̃ penetralia, ranas uidelicet produxere. Insuper

Dixit, & venit cynomyia, & cyniphes, in omnibus finibus eorum.

Is uersus duas continet plagas, ordine tamē uerso: prius enim ponendæ erant cyniphes, cynomyia postea. quam uocem cum muscam caninam interpretentur, Hebræis tamen omne genus uolatilium, insectorumq̃ uenenatorum significat. Et uenit, inquit, musca grauissima in domos Pharaonis, & seruatorum eius, & in omnem terram Aegypti. Cæterum cyniphes pediculi sunt, unde morbus est pedicularis, morborū omniū turpissimus, & infamis. Aiunt enim nostra etiam ætate istiusmodi morbi genere interisse Clementem VI Pont. max. Nonnulli ueneno censent. Mortalis erat, atq̃ propterea sexcentis, ut cæteri quoq̃ ex uulgo homines, obnoxius miseris & ægritudinib. Tertia ea fuit ultio, de qua sic legimus: Omnis puluis terræ uersus est in cyniphes per totam terram Aegypti. Ad hæc,

Posuit pluias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum.

De hac sanè ultione, quæ in ordine septima est, scribit Moses, quod tantæ fuit magnitudinis, quanta nunquã antea apparuit in uniuersa terra Aegypti, ex quo gens illa condita est. Cuiusmodi uerò generis fuerit ignis ille totam incendens terram, puto fulgura, atq̃ alios è cœlo delapsos ignes extitisse, qui portentosi magis tunc uisi sunt, quam unquam aliàs.

Et percussit uincas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum.

Hæc enim ad supradictam spectant ultionē. Tam quidem ingens ac grauis illa fuit procella & grando, ut omnem prorsus uastauerit agri decorem, in unum planè conuoluens exitium, & plantas, & arbores, illas maximè, quæ magis in delitijs habentur, ut uinæ sunt, ac ficus. Et demum, inquit, quicquid arborum intra Aegypti terminos inuentum fuit, depopulata est.

Dixit, & venit locusta, & bruchus, cuius nō erat numerus, & comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructum terra eorum.

Octauū id fuit uulnus. Atqui, ne addamus lectori fastidium, eademq̃ sæpe repetamus, de hisce infestis pratorum gramini, ac frugibus agrorum animalibus in LXXVII. dictū est psalmo. De hac ultione sic scribit Moses: Mane factus uentus urens leuauit locustas, quæ ascenderūt super uniuersam terrā Aegypti. Et paulo post: Deuorata est, inquit, herba terræ, & quicquid pomorū in arboribus fuit, quæ grando dimiserat. At tandem ad ultimum iam peruentum est exterminium.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

Primitias uirtutis eorum, reddunt nonnulli ex hebræo: uoluntq̃ uirtutem hinc sumi pro uigignendi, quæ tunc consumpta fuit in animantib. Verum Paraphrastes cum nostro penè legit. Sic ille: Percussit omne primogenitū in terris illorū, præcipua omniū laborū, propter quæ in agris colendis sudauerunt. Felix utranq̃ recipit lectionem. De ultima hac plaga sicedisserit Moses: Factum est in noctis medio, percussit dominus omne primogenitū in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui in eius solio sedebat, usq̃ ad primogenitū captiuae, quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorū. His itaq̃ mirabili stupendoq̃ ostensis portento, suos coëgit Deus, admonuitq̃ quid opus esset factio.

Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.

Onustos enim spolijs Aegyptiorum, suos uoluit educi Deus. Idcirco sanctissimus fuit dolus ille & fallacia, quia domini id iussu factum: alio qui impiissimum fuisset non obtemperasse. Quæcunq̃ imperat Deus, omnibus perfecta sunt numeris. Iam illud admiratione dignum, quod in tam ampla proficiscentium multitudine, nemo, nec senes quidem decrepiti, aut in cunis uagientes, malè haberet. Non erat, inquit, in cunctis tribubus eorum languidus. Tunc quidem

Latata est Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos.

Quis hinc ob tantam, tamq̃ subitam rerum immutationem, non obstupescat? Nullo quippe adduci poterāt signo quamuis horrifico, Aegyptij, ut dimitterent
Dei

A Dei populū: mox uerò acti plagis, suisq̄ edocti malis, nō solum eos abire permiserunt, uerumetiam ui multa, ut abirent, contendere. Post uerò quā recesserunt, maximo affecti sunt gaudio: si gaudium id dici debet, ingenti ab erumna & periculo, quò iterum in peiora deouoluantur, ereptos improbos. Non poterant, inquit, fermentari, cogentibus exire Aegyptijs, & nullam facere sinentibus moram. Interim autem è cœlo pater

Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, ut luceret eis per noctem.

Iam hîc primū perpulchra baptismi ostensa fuit imago, quam Paulus rudem ueluti gemmam è lapillis marinis colligens secernensq̄, aiebat, Omnes in nube baptizatos esse. De qua quidem nube per diu obscura, noctu uerò lucida, sic sacra habet historia. Dominus præcedebat eos ad ostendendum uiam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Vides quomodo nullo unquā tempore suis non præstò adest Deus? Siue enim æstu carnis, aut superbix, liuorisq̄ incendio tanquam infestis solis radijs exuruntur p̄j, refrigeriū habent spiritus, qui suæ dulcissimæ consolationis umbra & nube, nostrum contemperare solet ardorem, imò extinguere: rursusq̄ si frigidus cordis affectu tanquam udis lunæ radijs, in Deum illos ferri contigerit, eundem ipsum non auersantur spiritum, sed limpidissimum ueluti lumen, facemq̄, aut ignem potius ardentissimū, etiam usq̄ ad ossium medullas admittunt: quo animati, è tetra gelidâq̄ noctis obscuritate in suum demigrant consolatorem, qui lux de luce est æterna, ignisq̄ conflagens, cuius nomen Amor est.

Petierunt, & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos: dirupit petram & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.

B De istiusmodi diuinæ prouidentix erga suum populum signis, in psalmo alio est dictum: Cum esuriret populus, obmurmuraretq̄ in Deum, data est coturnix, pluitq̄ de cœlo manna, panis nimirum in aère angelorum ministerio formatus. Ad hæc, pro illorum potu scissa est petra, ex qua copiosæ adeò fluxerunt aquæ, ut instar fluminis in aridas delaberentur solitudines.

Quoniam memor fuit uerbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.

Nihil enim tam libenter inculcat scriptura, quàm quòd Deus, quæcunq̄ olim contulit beneficia, confertq̄ continuè, ea omnia naturali sua motus bonitate, nō hominū studio, aut arbitrio, impartiri uoluit. Et ut rata magis (ò qui hîc pudore non confunditur?) ut rata, inquam, magis sua esset uoluntas, hæc omnia promisit patribus, firmauitq̄ iuramento. Ipse uerò ea præditus est natura, ut fallere nequeat. Quocirca, quæcunq̄ olim pollicitus est, constantissimè, etsi interdum secus appareat, seruat. Percusso itaq̄ fœdere cum fidei parente Abraham, illa fuit conditio, quòd Deus continuus fidusq̄ esset hominis custos ac defensor, homo autem illius esset iussionibus adeò obsequens, ut nihil eo prius coleret & amaret. Deus enim in sua perstat fide, nihilq̄ nō obseruat: homo uerò abiicit dictum, ruptaq̄ promissionis syngrapha, negauit acta. Verum Deus, quæ optima illius est natura, non periurum rebellemq̄ insectatus est odio, sed blandè etiamnum, eorū memor quæ pollicitus est, illum reuocat, allicit, quærit, retrahit. Hinc ideo, nempe à uastissimo clementiæ Dei pelago, ortum habuit, quòd assiduus affecti fuerint Hebræi cœlitus donis, etsi quamplurimū murmurâtes in benefactorum, donatoremq̄ ipsum unâ cum donis fastidientes. Non fuit ulla unquā ætas, quin homines Dei clementiam flagitijs atq̄ impietate uincere conniterentur. Secus uerò Deus, qui nihil tam oprat, quàm ut seruemur, in suo manet consilio, pactumq̄ inuiolatū uult esse, decreuitq̄ uel obluſtantem nō auersari animam, quoniam memor fuit, estq̄ continuè, uerbi sancti sui, pactiq̄ initi cum Abraham suo & seruo & amico. Ergo præludia illa nostræ fidei ac religionis tunc primū in Hebræis demonstrans, fouensq̄ beneficijs, ita se habuit, ut dixi, Deus.

Et eduxit populū suū in exultatione, et electos suos in lætitia. Et dedit illis regiones gentiū, et labores populorum possederunt. Ut custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Halleluia:

C Alterius quidem generis fuit gaudium, quo affecti sunt Hebræi, quam illud quo Aegyptij in profectioe eorum. A metu quidem atq; horrore plagarū, orta est Aegyptiorum lætitia: Hebræorū uerò à religione, atq; grata in benefactorem uoluntate: quæ tametsi in rudioris uulgi turba penè statim interierit, in sapientioribus tamen syncera mansit. Verum illud forsan non tam compertum, quarum rerum causa, nobilissima illa ostensa fuerint beneuolentiæ diuinæ signa in ingratiū populum, rebellem, contumacē: harum nimirum, ut resipiscerent, ut Deum quærerent, amarentq; & in signum amoris custodirent iustificationes eius, statuta scilicet, ritus, ceremonias, ac legem tandem eius exquirerent, è qua humana omnis descendit iustificatio, quæ est lex spiritus. Ac demū præcipuum illud est amoris, ueræq; pietatis iudicium, cuncta, quæ iussit dominus, absq; cunctatione exequi, req; haud uerbis solum, præstare. Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CVI. Halleluia.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Ex inscriptione psalmi, quid sibi uelit spiritus, cognosci potest: laudandum scilicet esse Deum, quæcūq; obueniant. In alio psalmo sic de se testatur Vates: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore. Ceterum nulla re alia tam ardentè noster in Deum amor accenditur, quam si sedulo diligenterq; illius in nos beneficia mente pertractemus, uoluamusq; animo nostras in illum offensiones, rursusq; illius in nos bonitatē, qua nos felicissima quædam urget contentione, superareq; nititur. Nos quidem nequitia atq; improbitate armati, cum illo concurrere uelle palam ostentamus: ille contra, clementia ac lenitate. Hæc fermè in toto hoc psalmo uidere licet, dum patrum ingratitudinē diuinis opponit muneribus ac beneficijs. Verum à Dei laudibus suum ordiē psalmum propheta, typus nimirum Ecclesiæ Christi, cuius perfectissima ea est imago & facies, pura in Deum fides. Confitemini domino quoniā bonus, quoniam in seculum misericordia eius. De confessionis uoce, quæ Dei præ se fert laudes, diximus aliquoties. Quam ob causam laudandus sit Deus, statim addidit: Quoniam, inquit, bonus, quoniam beneficus, quoniam æterna illius est misericordia, non temporaria, citoq; desitura, ut ea est hominū. Vt cunq; hi tamen fidem frangant, pactaq; uiolent, suo stat nihilominus Deus stabilis in fractusq; cōsilio ac uoluntate, quæ est, ut animas quālibet rebelles & inquinatas ad sese reuocet, sibiq; recōciliet, atq; in nouā refundat formā. Vnde, oro, tam amplius processit Dei amor ad animā peccatricē, cū nullū inter eos similitudinis extet symbolū: Nil sanè tali anima turpius potest inueniri, Deo aut nihil sanctius. Quare tota hæc dissimilitudinē atq; inæqualitatis coitio & cōcordia, à diuina profecta est clemētia, quæ æterna est, & certa, licet forsan nostrā ob ingratitudinē nobis incognita. Proinde

Quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius?

Stupet hîc anima, planeq; in cœlestiū rerum consideratione retunditur: quodam enim audaci conceperat motu atq; effectu, se posse aliquando Dei omnes enarrare operationes, indeq; suam laudandi illius nominis auspicari materiam. Verum cum se impossibilia conari præuidet, in istiusmodi prorumpit stuporem. Quis, ô, tam altè raptus inuenitur, qui cuncta Dei opera, potentiamq; illius infinitam, qua condita uniuersa ex nihilo olim effecit, nunc tenet, permeat, moderatur, seruat, plenè, ut res ipsa postulat, eloqui unquam poterit? quis cuncta, unde ipse laudari debeat, recensebit? quis demum inenarrabilia enarrare tentabit? Sat sit igitur quod hîc à spiritu dici uideo:

Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.

O felices, inquit, illos, qui iustè adeo ac rectè suam instituunt uitam, ut ex Dei præscripto ac lege uiuere meritò dicantur. Iudicium enim ad uitam bene recteq; ordinandam attinet: iustitia uerò ad effectum magis fidei, Deiq; timoris, unde ortum habet sapientia, referri debet. Qui certè istiusmodi ornati sunt uite partibus,

A tibus, suasq; ad illas disponunt operationes, perfectissimi omnium sunt, etsi forsitan in disquirendis Dei secretis tardi & hebetes. Quocirca ad assequendos Dei afflatus, inspirationesq; illas, quarum uicor in Dei amore comburitur, pura opus est fide, uitaq; in Dei lege apprimè informata, ne nos nobis nescio quæ confingamus operationum auxilia, sancta ea quidem, sed quibus nihil fidere debeamus. Sunt enim scalarum gradus ualde debiles, nostro quæ solummodo proficiscuntur ab arbitrio operationes, nempe absq; gratiæ clauo suffixæ: quo sanè remorate, mirum quantum in alteram priori dissimilem transmigrant speciem: ex sordidissimæ efficiuntur. Verum quoniam rem hanc tua à uoluntate, ô Deus, atque arbitrato descendere non ignoramus,

Memento nostri domine in beneplacito populi tui, visita nos in salutaris tuo.

Hæc est totius fidei nostræ summa, huc nostræ omnes tendunt preces, studia, labores, ut Dei fiat uoluntas. Cassæ nimirum sunt ac uanæ supplicationes, quæ tali non nituntur consilio, contra sanè illorum morè, qui cum orant ferè indignantur, nisi suæ se Deus confestim attemperet uoluntati, temerariæq; nonnunquam obsecundet preconi. Hi profecto de more sunt, qui ex meritorum operationumq; numero & assiduitate, Deum sibi promereri posse arbitrantur. Humiliauimus, inquit, animas nostras, & non aspexisti. Sanctæ quidem operationes ideo sanctæ sunt, quia à Deo proficiscuntur, hoc est, ex mera Dei uoluntate proueniunt. Sensus igitur is erit: Memor sis quæso nostri, ô domine, eorumq; nos prosequere fauore ac gratia, qua tuum prosequi populum consuescis. quid? Inuise nos tandem, qui nostris offensus reatibus procul aberas indignabundus, tuamq; nobis impartire salutem. Quod si feceris, non quia sic meruimus, feceris, sed quia tu sic uis, & imperas:

Ad uidendum in bonitate electorum tuorum, ad latandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hæreditate tua.

Inuise nos, inquit, haud flagello quidem & seueritate, sed suauissima tua, qui **B** Christus est, refocilla salute, quod tuis uideri possit bene cuncta succedere, atq; illorum uotis respondere: facq; me illo frui bono, quo hi fruuntur, quos tu, ut tui essent, de mundo elegisti, ut eo gaudeam lætitiæ genere, quo gentes, quæ suum tibi dederunt nomen, gaudere solitæ sunt: atq; ita ab una ex multis diuersorum morum hominibus conflata sorte atq; hæreditate, tibi gratiæ habeantur, lauderisq; ut tua ritè deposcit maiestas. Felix ex hebræo sic uersum transfert: Ut respiciam in bonitate electi tui: ut læter in iustitia gentis tuæ: ut laudem cum hæreditate tua. Puto hinc electum Dei Christum esse, in cuius bonitate ac meritis respiciendum esse à spiritu admonemur. Si quidem boni aliquid è nobis prodire contigerit, id totum Christo condonandum est. Totum dico, ne dum partim nostræ, partim ipsius concedimus bonitati, sordidum fiat ac uenale, quod alioqui totum datum Christo purum erat, atq; illius gratia & bonitate nostrum. Vis ne dicam quid boni à nobis expectari potest?

Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.

Illud ferè Apostoli hinc mihi audire uideor: Omnes, inquit, peccauerunt, & egent gloria Dei: hoc est, cruce Christi, ac morte, quæ Dei præcipua gloria est. de qua quidem sic diuus ait Chrysostomus: Omnis gloria Dei, & omnis salus hominum in Christi morte est posita. Peccauimus (inquiunt etiam perfectissimi uiri) tum omnibus qui ante nos fuerunt patres. Vide exaggerationem: peccauimus, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, hoc est, multifariam iniquitate maculati, sceleratè uiuimus: si tamen uita est, in peccatis uiuere, & non potius periculosissimum mortis genus, certusq; interitus ac damnatio. Hæc dicunt (opinor) à Dei spiritu edocti. Secus alij: O si, inquiunt, fuisset in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine prophetarum. Heu quam impij fuerunt hi, qui occiderunt Christum, qui Apostolos persecuti sunt, qui martyres tam saue contrucidarunt. Nos certè, nostrisq; ordinis uiri sanctis incumbunt actionibus, uirtutibus, eleemosynis, neminem ledunt, non occidunt, non scortantur, non

c alienas, ut hi vulgò impuri, usurpant uxores, nō furantur: ieiunamus, affligimur, sanctisq; operam nauamus exercitijs, nihil non agimus, quò ex hominibus tandem dii efficiamur. Audio, laudòq; modo synceri sint affectus, nempe ab amore proprio, odioq; alieno, ab avaritia, à dolo, à nequitia, à liuore, à fastu, à libidine demum intestina, atq; ultionum rabie, liberi sint. Quàm faciliè deludimur, quàm ue libenter falsa nos decipi persuasione patimur. Verùm propositum non deserentes institutū, dicamus, fateamurq;, quòd semper, uel à pueris, iniuste egimus, quòd iniquitatem fecimus, quòd

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordie tue, & irritauerunt ascendentes in mare, mare Rubrum.

Is unus est uersus Hebræis. Iam incipit peccata patrum enumerare, contra itidem perpetuā Dei in illos benignitatem, quò è speculo ueluti nitidissimo queat perspicui, quàm ingrati semper extiterint homines, & hi quidem qui maximis affecti fuerant beneficijs, ut Hebræorū fuerunt patres, qui non solum in Aegypto, cum ab incolis opprimerentur, uerumetiā ad mare Rubrum, imò in medio ipso mari, deserto quoq; ubi man pluerat, murmurauerunt, de Dei potentia subuertes, palamq; Mosen, ductorem nempe illorum tam mansuetum, acerbè nimium reprehendentes. Quid scelestius unquam auditum fuit? quid illa uoce turpius? Melius nobis fuisset seruire Aegyptijs, quàm mori in deserto: discede à nobis, ut seruiamus Aegyptijs. Hi quidem minimè ex animo, quæ pro se gesta fuerant, intellexerunt, serioq; expenderunt: quin potius horum omnium immemores facti, amplam tuæ misericordie abundantiam à mente proiecerunt ingratissimi, atq; in mari, in mari (inquam) ipso Rubro tam ingenti exiccato miraculo, nefandissimè rebellauerunt. Tu tamen habita tui magis nominis atq; honoris ratione, quàm quòd eorum peccata deposcerent, seruasti eos, ut hinc atq; hinc passim, req; ipsa tuam demonstrares omnipotentiam. Quare de te tunc ita testatus es, ò immense, dicens: Et sciant Aegyptij, quòd ego Dominus, cum glorificatus fuero in Pharaone, Pessimè quidem res nostræ haberent, si Deus nostris irritatus peccatis, dignas pro meritis inferret plagas: non esset qui diu uiueret. Illorum itaq; etiam reluctantium curam habuit,

Et saluauit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam: & increpuit mare Rubrum, & exiccatum est, & deduxit eos in abyssus sicut in deserto.

Mira res: nam mare increpito, atq; subinde exiccato, illa per undas, profundissimasq; aquarum uortices & abyssos complanata perinde fuit uia, atq; si per planitiem in deserto, loco nimirum arenati ac siticuloso, in celsissent.

Et saluauit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimici, & operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

Ita in Exodi libro legimus, quòd fugientibus Aegyptijs occurrerunt aquæ, & inuoluit eos dominus in medijs fluctibus, nec unus quidem superfuit ex eis. Præ clara hîc norma ostenditur fidei, qua sanctissimè admonemur, nullam posse esse hominis artem, atq; in declinandis improborum insidijs prudentiam, nisi Deus sit, qui nos, nostramq; innocentiam de manu hostili, ferociaq; illorū, qui nobis male uolunt, eximat, atq; in eorum caput, quicquid insidiarum moliti fuerant, retorquet: ut certè quotidianis (ni prorsus stupidi sumus) uideamus exemplis retorqueri. Illud nihilominus consolationi non paruæ nobis debet esse, quòd Deus integrè adeo hæc istiusmodi demoliri solitus sit, ut ne odor quidem supersit uilus. Vnus, inquit, ex eis non remansit, quin interiret.

Et crediderunt uerbis eius, & laudauerunt laudem eius. Citò fecerunt, obliti sunt operum eius, non sustinuerunt consilium eius.

Quid sibi uult, Citò fecerunt, uixdum intelligo: nisi fortè ad uitulum, quem sibi fecerūt in Oreb monte, cultum nimirum ab Aegyptijs, qui boues colere consueuerant, edocti, referas. Hebræis est, accelerauerunt, seu aliquid simile: & est uox de incredulis dicta, qui cum statim non uident quæ Deus pollicitus est, non credunt,

A credunt, cū tamen scriptum sit in Esaia: Qui credit non festinet. Idcirco à Vate additur: Obliti sunt operū eius. Heu fidem debilem & nutantem. Non sustinuerunt, inquit, ut faceret, quod facere instituisset: præuerrere quodammodo adnixi sunt Dei consiliū. Quis scit, clamabant, an Deus sit in nobis, uel ne? Vide illorum leuitatem. Viso quidem concreti maris portento, atq; hostium internecione, crediderunt uerbis eius, laudesq; illius cecinerunt. Mox uerò, ac si nulla unquam experti fuissent beneuolentiæ signa, ne expectato quidem triduo, quod à traiectu maris ad Maraath aquas intercesserat, Mosen obiurgati sunt dicentes: Quid bibemus? Plena sunt stomacho uerba hæc: proinde infertur, Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israël contra Mosen & Aaron in solitudine.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in inaquoso, & dedit illis potionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.

Inaquoso pro solitudine posuit, loco utiq; arido, & absq; irriguis aquis. Illud quoq; misit saturitatem, ex hebræo uerti poterat, misit maciem, seu tabem, in corpus eorum. Campensis uerò mortem reddit. Multauit, inquit, morte gulam illorum. Quanquā saturitatē ad illorū infamiā puto positam, & est ac si dixisset, usq; ad uomitū impleti sunt. Id genus concupiscentiarū fuit, quando Man fastidientes dixerunt: O quis dabit nobis carnes ad uescendū? Recordamur pisciū, quos comedebamus in Aegypto gratis. In mentem ueniunt (en ociosæ mentis naufragium) cucumeres, & pepones, porriq; & cepæ, & allia. Datæ igitur sunt carnes, adducteq; maxima copia coturnices. Verū adhuc carnes erant in dentibus eorum, & ecce furor domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. Et sic, æquissimo libramento, misit pro pinguedine maciem in animas (animas pro corporibus hebraismus ponit) eorum: nam qui relicto Dei cibo, carnibus saginari concupiuerāt, longè diuersa, quā optauerant, affecti sunt compensatione. Macie quidem & pallore consumpti, meritas dederunt pœnas.

B *Et irritauerunt Mosen in castris, Aaron sanctum domini. Aperta est terra, & deglutituit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorum, flāma combussit peccatores.*

Interitus Dathan & Abiron, qui seditionē contra Mosen concitauerāt, in Numerorū libro fusè admodū describit: hi enim tumidissimo ambitionis uento inflati (uide ambitioforū morem) populū illum aura leuiorem, in ipsum ducem atq; Aaron, Aaron (inquā) sanctum domini, & sacerdotē, adeo acerbè exuscitarūt, ut penè omnes ab eis desciscerent. Verū Deus, qui tametsi ad tempus ambitioforum factum atq; arrogantiam, ad bonorū profectū tolerare uideat, finē tamen illorū infortunjs ponere cōsuecit, eo maximè tempore, quo se derelictos suspiciant, iussit, & dirupta est terra (ut sacra refert historia) sub pedibus eorū, & aperiens os suū deuorauit illos cū tabernaculis suis, & uniuersa substantia eorum, descenduntq; uiui in infernū operti humo. Synagogā uocat illorū multitudinē, qui conspirauerāt cum Dathan & Abiron: de quorū plaga legimus, quod septingenti ac millia hominū $\times 1111$ desiderata sunt, absq; illis qui perierant in seditione Choræ. Sunt qui synagogā ad uiros illos referāt seditionis autores, qui primarij in synagoga cōciliij tēpore, ut sacri habent annales, per nomina uocabant. A superiorib. itaq; populi (ut nūc etiā est usus) illa orta est seditio, & cōiuratio. Neq; satis illud fuit: nam nullo affecti metu qui superfuerāt, iterū à dño deficere conati sunt.

Et fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerunt sculptile, & mutauerunt gloriā suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.

Horrendum uituli conflati scelus memorat: impium sanè illud, ac multis omnino modis Dei populo a religione indignum. Aspice in quā immanem ruimus interdum, ob nimiam nostri confidentiā, errorem. Relicto quidem Dei cultu, fractoq; iusiurando, ac rupto fœdere, uitulum Aegyptiorū ritu ex ære arteq; fusoria conflatum erexerunt, clamantes: Hi sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Cæterum Oreb, seu Choreb, Sinai mons est, in quo tum Mo-

Cses duas legis accepit tabulas, quas tamen in montis descensu cum choreas chorosque audisset cantantium coram uitulo, fregit indignabundus. Illi autem interim gloriam magni Dei, incomprehensibilis, incorruptibilis, immortalis, cuius maiestate redundant omnia uiuuntque, numine illo eterno agitata, cuius uirtutem non ita pridem senserant: eam, inquam, gloriam tam admirandam, commutauerunt non tam in uitulum, quam in similitudinē uituli, nempe ærei, muti, atque omnino sine sensu ac uita. O ingratos, quam citò quidem

Obliti sunt Deum, qui seruauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

Ferunt execrabilem illum uituli cultum auari imaginem adumbrasse, cuius Deus aurum est, & argentum. Mirum quam generatim in id culturæ prolabantur nostri æui principes ac prælati: nihil enim ita assiduè auditur, quam auri nomen, aut utcunque corrasarum exactio num & uectigalium, addo & mutuandarū pecuniarum uis, ac minē. Ego potius scortatoribus, uariisque libidinū monstris inquinatis, uitulū illum prælusisse arbitror. Vnde illud est, quod in auribus armillisque aureis mulierum coaceruatis, formam illam conflare detestabilem: obliti quippe rerū illarum, quæ stupendissimo in eorum gratiam gestæ fuerant miraculo in Aegypto Dei manu, qui toties seruauit eos: mira item illa in terra sacrilega atque impia Cham: ac demum in mari Rubro terrificata alia & portentosa, ex animo abijcientes, in illud impietatis genus collapsi sunt, ut adoraret pro Deo uiuo mutum bouis simulachrū. Quid aliud ab his, qui Deum iam contempserant, agi potuit? Verum Deus iam toties lacepsitus, mutauit, ut sic dicam, mentem:

Et dixit, ut disperderet eos, si non Moses electus eius stetisset in confectione in conspectu eius, ut auerteret iram eius ne disperderet eos.

Confectionem uocat Vates diuisionē illam, defectionemque populū à Deo, cuius reconciliationis autor fuit Moses: de quo legimus, quod reprehenso populo, talisque castigato, ob uituli adorationē, elogio, Peccastis peccatum maximum: illud adiecit, Ascendam ad dominū, si quo modo qui uero eum deprecari pro scelere uestro: reuersusque ad dominum, ait: Aut dimitte eis hanc noxam, aut si nō facis, dele me de libro tuo, quē scripsisti. Tanti porrò uiri lachrymis placatus Deus, in illam tandem prorupit amoris notam: Dimitte me ut irascat contra eos: ex te enim, ne dubites, prodire faciā gentem magnam. Dixerat quidem haud semel Deus, sententiisque firmauerat, se populum illum contumacem funditus euersurū. Et fecisset, ni Moses, tantus nimirū homo, tam Deo charus, tam sui gregis amatissimus, (quod nostri uix sufferunt audire pastores) obstitisset, in medioque ipso uastationis incendio stans, Dei iram sedasset, reque effecisset, ne illos omnino disperderet. Fuit ea Christi mediatoris umbra, qui solus factus est Dei atque hominum mediator, diuicque maceriem inimicitiarum, ut inquit Paulus, atque odiorum, quæ inter hominem, atque illius creatorem intercesserant. Spreuerunt illi quidem suum benefactorem,

Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Terram auream, terram opimam, terram in qua beneplacitum fuit Deo habitare in ea. Permagnū certè illud fuit signum infidelitatis, terram illam tanto desiderio expetitam, à Deoque toties promissam, contempsisse. Tum uisus est Deus contemni. Quocirca additur,

Non crediderunt uerbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis, nō exaudierunt uocē domini.

An murmurauerint inter sese tumultantes, testis sit Deus, qui de illorum perfidia cū Mose atque Aaron exostulans, ait: Usquequo multitudo hæc pessima murmurat cōtra me? Vide, mi lector, seditioforū morē, ac strepitū. Constituamus, inquit, nobis ducē, & reuertamur in Aegyptū. Vtinā mortui essemus in Aegypto, & nō in hac uasta solitudine. Pessimī omnium, nōne melius emori potius in solitudine, tutore Deo, quā Aegyptiis seruire? Nō paruerūt, inquit, mandatis eius, fidēque illius dictis minimè adhibuere: quare iratus, de illis pœnas omnino sumere constituit,

Et ele-

A *Et eleuauit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto.*

Solet enim qui grauius ferire quempiã adnititur, manum in sublime, quò fortius percutiat, extollere. Vnde uolens hïc Vates iustam Dei fuisse ultionem, grauisimumq; illorum peccatũ ostendere, facit illum acrius in uerba insurrexisse. Sic Paraph. Quare tanquam grauius percussurus extulerat in altum manus suas cõtra illos, ut prosterneret illos in deserto. Alius ex hebræo uertit: Stringebat manum suam in eos. Alij rursus uolunt per manus eleuationem iurantis morem exprimĩ, qui cum iurat, manum in altum tollere consuecat: & est perinde, ac si dixisset: Iurauit se illos in solitudine prostraturum. Non displicet quoq; quod alijs hïc afferunt. Eleuauit, aiunt, manum suam more illorum, qui idcirco minantur, ne percutiant, ut hi faciunt, qui rei cuiuspiam confessionem expiscari conantur. Comminatus est itaq; Deus se illos subuersurũ, nisi ad cor redissent. Solet quippe diuina bonitas uarijs uti medeljs, ac ad sanandam animã remedijs. Rogat interdum, admonet, minatur quoq; ut hïc uides populo illi suo tam charo cõminatum esse, se illum penitus destructurum.

Et ut deiceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.

Verũ nihil id propemodum: nam nullis commoti minis aut plagis, sua in pertinacia perstitere.

Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum.

B Quomodo, quoue tempore id actum sit, quòd eorum semen per regiones disperferit gentium, tum crebra illorum exilia & captiuitates, tum nouissima melius testari possunt. Nullis quidem sedibus affixi, illo de more properant, conglomeranturq; quò uitæ cõmodum ac securitas eos uocat. Acti nihilominus equissimo Dei iudicio à bene institutis regionibus ac ciuitatibus, non desunt qui fugatos colligant, foueantq; & turpissimũ in modum ad domesticam admittant consuetudinẽ, ad ludos ac choreas, ad thorum forsan. Nefas quidem execrabile. Sed hïc mihi tempero, ne me quispiam de mea hæc patria dicere suspicaretur. Nullis itaq; permoti illi minarum terroribus ac flagellis, sua in duritia permansere, & initiati sunt Beelphegor. Beel, seu Baal, cõmune erat deorum nomen apud prisca idololatra Hebræis conterminos: & significat magnum, seu dominum, seu etiã, ut alijs uolunt, maritum. Vnde non absq; ratione uerbum, copulauit, in principio uersus positum uidetur. nanque ex hebræo sic legunt nonnulli: Et copulati sunt Beelpeor, aut phegor, ut legunt Græci, tanquã scorto, aut adultere. quanquã uerbum initiandi bellissimè hïc quadrare non ambigo, cũ sit sacris, aut re alia quoq; imbuti. Hinc sacra initia ab antiquis appellata mysteria, ob id, quòd his ex agresti quodammodo uita exculsi homines, ad humanitatem formarentur. Cæterum quid sibi uelit Peor, non ita clarum: nisi fortè propterea, quòd in illius nominis monte apud Moabitas Bel (hunc Priapũ fuisse opinantur nonnulli) statua colli consueuerat. Quocirca non absurda ea est Aben Ezræ opinio, qua asserit istud idcirco à Vate dictum, ad exprimendam turpem illorum consuetudinẽ cum mulieribus Moabiticis. quæ causa fuit, quamobrem spurcissimis Baalpeor contaminarentur sacrificijs, quæ hïc Vates sacrificia mortuorum appellat, hoc est, dijs mortuis, & nefandis consecrata. Sic enim de infausto illorum ausu in Numerorum libro legimus: Fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ uocauerunt eos ad sacrificia sua, initiatusq; est Israël Beelphegor, tanquam re sacra. Ex quo auersi illi à Deo uiuo defecerunt,

Et irritauerunt eum in adinventionibus suis, & multiplicata est in eis ruina.

Adinventiones uocat illorum conatus & studia, quibus offensa Dei maiestas alia atq; alia exaggerauit illis mala: sed in primis multa illos peste uexauit. quod nostra habet æditio, ruina, Hebræis est pestis: etsi ruinæ quoq; uox ad pestis effectum referri potest. Quid tantum unquam ruinę secum traxit inter mala, inuenitq; uulgo, quantum latè sparsa pestilentia lues? Verũ non diutius sæuissima illa in plebem debacchata est ultio. Etenim

Ooo

C Stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio.

Placauit, ex hebræo uertunt, uindicauit: seu, ut uult Felix, Executus est iustitiam, nempe Dei zelo permotus. Aptissimo præterea usus est uerbo, stetit: hoc est, se uirum præstitit fortem ac strenuū, qui fornicarium Hebræum unā cum scorto Madianite, ense inguini adacto transfodit. Plaga nimirū, atq; ultio conuenientissima adulteris, scortatoribusq; ac turpissimo uitio illi, cui (pro facinus execrandum) fauent nonnulli ex his, qui matrimonia deprecant. Placato itaq; Deo cessauit pestis, millibus tamen hominum quatuor supra uiginti desideratis.

Et reputatum est illi ad iustitiam in generatione & generationem, usq; in sempiternum.

Quandiu enim suo in statu perstabit tempus atq; ætas, nulla unquam erit posteritas, quæ Phinees zelum æquissimum fuisse non prædicet. Ita quidem de illo sic contestatū fuisse dominū legimus: Phinees Eleazar filius auertit iram meam à filijs Israhel, quia zelo meo comotus est contra eos. Ecce do ei pacē fœderis mei, & erit tam ipsi quàm semini eius pactū sacerdotij sempiterni. Quid talis iustitia à Deo laudata fuit unq; sanctius? quid beatius? Putas ne id Dei testimoniū posse ad eod exolescere, atq; ab hominū memoria interire, quo minus perpetuum sit, uiuatq; de generatione in generationē usq; in sempiternū? Strenui igitur uiri illius æquitas, zelus, ac tandem præmiū, æterna erunt, quia à Deo profecta, cuius hinc testimonio laudat. Sed quid passus sit Moses propter perfidiā populi, uideamus.

Et irritauerunt eum ad aquam contradictionis, & vexatus est Moses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.

D Aquæ miraculum, atq; iurgij occasio contra dominum in deserto Sin, notissima est in Numeris. Hic non possum non supremū in modum admirari dolereq; ad tantam aliquando mentis infidelitatē, cordisq; inconstantia, potuisse Mosen, tam sanctū scilicet uirum deuenire, ut in elicienda Dei iussu è saxo aqua, nutauerit, uacillantiq; protulerit fide: Num de petra hac uobis aquā poterimus elicere? Ad eone tantū possunt murmuratorū linguæ, ut Dei spiritū in sanctorum animis extinguant: aut saltem opprimāt. Possum id equidē, ut dixi, admirari, mecumq; ut de re nimium acerba conqueri. Veruntamen in hoc eximio & miserabili sanctissimi uiri exemplo coniectare libet, illud idem aliquando inter perfectissimos quoq; contigisse, contingereq; nonnunq; homines. Quamobrē colligendus est animus, si nostrā interdum accidit labefactari uirtutē, pronamq; ad casus infirmitatem, simulac cernimus primos illos patres, tam Deo charos, in nefandissimos prolapsos errores & peccata. Quam porro execrandum fuerit Mosis delictū, ex uerbis Dei comprehendī potest, qui iratus cōtra illum ac fratrem, istiusmodi promulgauit sententiam: Quia nō credidistis mihi (ecce infidelitas) & sanctificastis me coram filijs Israhel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo cis. Deum igitur ad iram concitauerunt murmuratores illi iuxta aquas contradictionis ac iurgij: nomen nimirū aquis illis impositum à rei euentu, ubi male habitus fuit Moses illorum causa, turbatusq; spiritu de Dei promissis hæsitauit. Vnde additur: Quia exacerbauerunt spiritum eius,

Et distinxit in labijs suis.

Planē, inquit, perturbauerunt illius animum, idcirco dubijs uerbis loquutus est dicens: Audite increduli & rebelles, num de petra hac uobis aquā poterimus elicere? In mentem tam pijs fratribus tunc uenit populi perfidia, crebreq; in Deū iniuriæ, & offensiones. Ideo ueriti ne ipse populi impietate laesisset negaret aquas, nutantū tum fide, tum sermone, uerba illa indignabundi protulere. Cuius quidem rei illud fuit indicio, quod bis, anteaquā exirent aquæ, satisq; populo faceret, icta fuit silex. Eam ob rem à promissæ terræ ingressu prohibiti fuere. Atqui maximū illorū fuisse delictū, penē ratio demonstrat: siquidē nihil illis contingere potuisset acerbius. Spe igitur illa frustrati, unā cum cæteris diffidentia filijs,

Non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.

Imò ipsi dispersi sunt, atq; ab alijs captiui abducti. Vide quid illis per angelū cōmina-

A cōminatur Deus. Noluistis, inquit, audire uocem meam, ut non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, & aras eorū subuerteretis, quamobrem nolui delere eos à facie uestra, ut habeatis hostes, & dñj eorū sint uobis in ruīnam. Mirum quanta animi leuitate affecti fuerint Israëlītę, qui una ferè hora & Deo immenso & dæmoni turpissimo nomina dederint: fracto quippe fœdere cum Deo, aliam sua sibi sponte asciuerē religionem.

Et cōmixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Et immolauerunt filios suos, & filias suas demonijs.

Id scandalum fuit, atq; in quod, ut meriti fuerant, impingerent offendiculum, quod cōminatus est Deus dicens: Et dñj eorum erunt uobis in ruīnam. Cæterum liberorum sacrificiū Moloch à gentibus illis turpissimo celebrabatur ritu: quod execrās dominus in suis, sic lege sanciuit: Si quis dederit de semine suo Moloch, morte moriatur. Hunc putant nonnulli Saturnū fuisse. Nefandissimū sanè & crudele illud fuit sacrificij genus, in quo pater liberos, & hos quidem reluctantes, cœlumq; ipsum clamoribus implentes, excutientesq; à collo uī multa gladiū aut securim, ad cruentas idolorum aras immolarent: atq; ita iugulatis filijs, in charissima inuenti sunt desæuisse pignora, belluis ipsis immaniores.

Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.

Istuc impietatis cōmentum in terra Chanaan ortum habuit, quo Dei populus miserandum in modum oblectatus, ad tantam animi crudelitatem prolapsus est, ut teneros, uagientesq; in cunis filios, iugulauerit, terramq; innoxio cruenta uerit sanguine. Vnde additur:

Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinventionibus suis.

B Quod ex nostris quidam legunt, Et interfecta est terra, error est propter literarum uiciniam ortus. Nam de pollutione terræ è sanguine oborta sermo hīc fit, non de illius interfectione. Vīsa tunc est tellus, illam execrata abominationem, purum illum cruorem infantium ingratis hausisse. Sensit quodammodo tam durum factū, scelusq; tum uix auditū in terris, inuita, quasiq; ingemiscēs absorbit. Et fornicati sunt, inquit, tanq; adulterę legitimo cōtempo uiro, suis in operationibus studijsq; ac ad suam ipsorū perniciē adinuentis cōsilijs. Plebs quidē illa Deo uno ueluti marito suam sponderat religionē, sed postea alios nacta amatores, Deo purissimo derelicto, spurcissimū idololatrarum sequuta est cultum, & amorem. Sanguinibus, ex hebræo uerti poterat, sanguine: nisi malis, sanguinibus. pro frequentibus sanguinis effusionibus intelligi. Quocirca excaudit supra modū,

Et iratus est furore Dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam. Et tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum qui oderūt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum.

Miseranda ea fuit rerum mutatio, qui nuper à Deo protecti uicinas ferè omnes debellauerant nationes, mox sua ipsorū culpa à Deo proiecti, illis parere coacti sunt, qui capitali eos odio persequebant. Execratus itaq; dominus populi sui mores, quem suam olim esse hæreditatē, & hanc charissimā, quamq; præter cæteras adamaret nationes, iam ab æterno delegerat, mirū in modum in tam turpem atq; impiā illius consuetudinē exarsit, abegitq; à sese. Traditi proinde sunt in manus hostium, sub quorū imperio afflictī, miserè illorum subiecti fuere tyrannidi. Ergo maximæ iræ Dei in populos indicium erit à tyrannis subigi. Siquidem ubi tyrannus est, ac regnat, ibi omnem malorum cumulū inesse cogita. Atqui ut maiorem populi illius ingratitude exprimeret, facilitatē Dei parentis ostendit.

Sape, inquit, liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo, & humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Innumeris enim tum locis, tum uicibus liberati, ad ingenij statim redire, atq; adeo sæpe, ut penè impietate, Dei clementiā uoluisse superare uisi sint. Ille qui

C dem, ut antea promiserat, continuis illos fouebat auxilijs ac beneficijs: hi contrā sempiternū numinis consiliū inturbare conati sunt. Exacerbauerūt, Hebræi se re omnes legūt, rebelles facti sunt. Sic Felix: Ipsi uerò rebelles facti sunt in cōsilijs suis, quorū uerborū sensum sic reddit Paraphrastes: Sua potius q̄ diuina cōsilia se euti sunt. En rebellionis à Deo causa, atq; origo: nēpe hominē suos sibi natura ingeneratos uelle sequi motus & cōsilia, spretis interim Dei cōsilijs, quę in eo uersant ut hominē uel reluctantē querat. Verbū porrò, humiliati sunt, nō ad uirtutē referas, sed ad turpissimā, in quā peccando ceciderant, depressionē & infamiā. Depressi sunt, inquit, propter sua scelera, atq; impiam de Deo persuasionem. At Deus tamen (pro genus pietatis inauditum) adhuc placatur, adhuc miseretur.

Et uidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum: & memor fuit testamenti sui, & poenituit eum secundum multitudinem misericordie sue.

Et audiuit lamentationem eorum, ex hebræo uertunt. Campensis autem, euius latus, seu querimonias. Certē pater, si uerus pater est, non tam unquam obstinatē inexorabiliterq; in filios excandescit, quin statim rogatus parcat. Secus uerò illos agere cernimus, qui uitrici magis dicendi sunt et mercenarij, quam patres aut pastores, qui ut dij interdum maximis interpellati uotis ac supplicationibus, in leuioribus etiam culpis, placari uix possunt. Indiciū id sanè superbissimi est animi, ac tyrannici. Vidit, inquit, suorum afflictionem, suspiriaq; pientissimis hausit auribus, ut pij solent patres & pastores: memorq; fuit fœderis cum illis ikti, licet illi immemores extiterint & ingrati. Poenitentia igitur affectus est, se suos in angustijs deseruisse: & id quidem, non quod ullam in eis inuenerit iustitiā, sed quia ipse copiose misericors est, effecitq; ut gratiam cum illis inirent, qui eos captiuos abduxerant. Vnde sequitur:

Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos.

D Fecit, inquit, quæ sua est inexhausta clementia, ut illis hi misericordiam præstarent, qui eos in miseriā coniecerāt. Non est quidē mediocre id Dei beneficiū, captiuum quempiam, seu aliquo alio miseriæ genere oppressum, habere consolationem, præsertim illum, sub cuius custodia retineri contingat. Sed duriores nunc sunt homines, quam ut hisce pijs cōmollescere possint exemplis: quam maximis enim nūc extollunt laudib. qui efferaiores sunt in miseros. Sunt ne hi custodes, an carnifices? Quoniā igitur surdi facti sunt istiusmodi miserorū oppressores, tu

Saluos fac nos domine Deus noster, & congrega nos de nationib. Ut confiteamur nomini sancto tuo, & gloriemur in laude tua.

Hi duo uersus ui fidei graues, his optimè quę in superioribus cum iudicia tum beneficia sunt enarrata, conueniunt, ostenduntq; nullam posse esse ærumnam ac aduersitatē tam acerbam, quin toleranter ferri queat, addita firma in Deum spe, & fiducia. Firmā dico propterea, ob quorundā animi leuitatem, qui tamen si non nihil in Deum sperare uideantur, tamē eousq; sperant, quoad eius refrigeriū sentiunt & leuamen: cæterū in palæstra uix horulā derelicti, despondent a cūctū animū, querunturq; se à Deo neglectos. Salubre haudquaq; id genus est fidei, in quod tamē turpissimè dilabunt homines. Collatis itaq; simul in hoc psalmo Dei donis & flagellis, in spem totū istud soluit negociū, aitq; suo more Vates: Serua nos mi domine, qui Deus es noster, nosq; uarijs molestisq; à nationib. inter quas iustissimo tuo dissipati fueraus iudicio, collige, secerneq; ab illis, ut ullo absq; impedimento, aut nota infidelitatis, tuū sanctissimū laudare possimus nomen: atq; præterea tua in religione occupati, te laudib. ut par est, & quæ nostra est gloria, efferre ualeamus. Huc quicquid conditū est conueniat, mecumq; exclamet:

Benedictus dominus Deus Israël à seculo, & usq; in seculum, & dicet omnis populus, fiat, fiat.

Ex hebræo sic: Et dicat omnis populus, Amen. Halleluia. Omnis itaq; populus generatim laudet Deum, qui omni laude maior est ab æterno & usq; in sempiternum: dicatq; cum Israële, nempe electorum cœtu, quæ est Ecclesia in Christo, Amen. Halleluia.

Psalmus

PSALMVS CVII.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Nobilissimum id genus est odarum, quod à diuinis laudibus suum habet exordiū, ut hæc omnino est, quam in præsentia tractare intendimus, cœlestem illam quidem & admirabilem, utpote uario sacramentorum ornatu, tanquam gemmata chlamyde uestitam: tota enim Christo grauida est, idcirco Dei bonitate atq; misericordia. Hincq; reiecto prorsus suis cum superstitionibus Iudæo, gens sponsæ uestimento assuit, fiuntq; aquarum dulciū scaturigines, ubi nullum antea uel tenue quidem humoris fuerat indicium. Ponā, inquit, desertum in stagna aquarū, & terram inuiam in riuos aquarū. Felix sanè nostra ætas ob Christi præsentiam, nisi homines natura ingratisimi, gratiarum copiam peccando interclusissent. Penè enim oclusus est fons, aut saltem superstitionum ruderè atq; excrementis uitiorū interturbatus. Vix certè an sit spiritus non nescimus. Possumus quidem die noctūq; in Dei laudibus occupari, orēq; ac cantu, ut nunc est usus, uociferari, cor uerò nostrum quò abiit? quò mens diuinæ lucis capax atq; alitrix auolauit? Equidem animus natura cœlestis, nisi prorsus candidus sit, liberq; à carnis contagione in suam feratur originem, laudes, quæ omnino turpes nō sint, Deo canere nō potest, licet sanctissimæ appareant & euangelicæ. Proinde uagationes illæ mentis ultroneæ, atq; cum rem sacrā facis more uelitū incursionēs, à choris penitus laudantium Deum expellendæ sunt, assuefaciendaq; est mens ad quietem illam, quæ nunquam requiescit, donec in Christi sinum, ubi amor uiuit, demigret. Hæc ferè summa est psalmi, qui quemadmodū occultissimo mysterio intercalaribus uidetur ludere uersibus, ita res maiorū ueteres carptim libans, totam Christianorū Ecclesiā effigiat. Ad hæc eodem utitur in hoc psalmo exordio Vates quo in superiori, dicens: Confitemini domino, quoniam bonus, quoniā in seculū misericordia eius. Pluribus omisis, quæ in alio dicta sunt eiusdem principij psalmo, id solū dicam, immensam Dei esse misericordiā, illiusq; bonitatem adeò effuse sparsimq; omnibus in rebus disseminatam, ut in nihilum penitus, nisi illius foræ essent calore, relaberentur. Vis ea quidem est numinis, ut cuncta suo in statu conseruet, augeat, animetq; in sese, modò uitæ capacia sint, ac rationis in primis, ut humana est natura, quæ quòd est, quòd uiuit, quòd redemptionem est naçta, ac uitam in Deo, illius debet bonitati, non propriæ iustitiæ, quæ nulla tunc erat: modò aliqua est per Christum, qui suos redemit, & proprio purificauit sanguine. Eapropter

Dicant qui redempti sunt à domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos, à solis ortu vsq; ad occasum, ab aquilone & mari.

Verbo, dicant, addendū est, hymnum, seu laudem. & est sensus: Hi dicant laudem Deo, qui redempti sunt ab ipso. Quidam uertit: Agant gratias Deo redempti, ut expressam hinc esse Ecclesiæ imaginem non dubitemus, quam Deus à quatuor mundi partibus euocatam, segregatamq; à gentium cæterarum perfidia, in unum collegit ouile. Mare hinc positum pro meridie, ut aliàs quoque, clarum est: quanquā interdum pro occiduis partibus usurpatur, sed tunc pro mediterraneo accipitur, quod est Iudææ ad occidentem. Verum de mari rubro, qui sinus est Arabicus, hinc intelligi uolunt, quod ad meridiem est Iudææ. Vnde ex hebræo uertunt quidam, ab Aquilone & Austro, qui uentus meridionalis est. Felix autem aperte, à meridie uertit. Ait itaq;: Sponsam Christi è varijs selectam regionibus, nempe orientalibus, occiduis, meridionalib. atq; septentrionalibus idcirco congregatam esse, ut diuinis uacet laudibus, præludium nimirum patriæ cœlestis, & beatitudinis. Hi tandem confidenter diuinas celebrant laudes, qui id gratis habent, quòd ex eorum numero sunt, qui redempti sunt à domino. Anteaquam enim uocarentur, unā cum cæteris

Errauerunt in solitudine in inaquoso, viam ciuitatis habitaculi nō inuenerunt, esurientes & sitientes anima eorum in ipsis defecit.

C Vide impij cordis inanitatem: nullo etenim affectū spiritus refrigerio, perlan-
guescit, sitēq; tanquam ager siticulosus ac sterilis. In inaquoso, transferunt, in uia
incolta, nempe dumis obsita, atq; interrupta. Incomodorum quidem, quibus ma-
ximē affliguntur hi, qui uastas peragrant solitudines, meminit Vates, quò perspi-
cuum magis sit, quanta teneantur rerum spiritualium inopia, qui à Deo alienati
suo feruntur arbitrio, errabundo quidem & uano, dum suum est. Eos itaq; erra-
re necesse est, esurire, sitire, ac nulli affixos domicilio, temere, atq; ulla absq; un-
quā perueniendi spe ubi animus est, uagari. Solent enim qui in desertis locis iter
habent, summa affici desperatione & mœrore, si aberrare contigerit. quocirca ut
anxium istiusmodi exprimeret affectū, illud intulit, quòd uiam ciuitatis habita-
culi non inuenerunt: quare anima eorum in ipsis defecit. Verum non omnino ue-
cordes facti, tantillum collegerunt halitum,

*Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & ex necessitatibus eorum liberauit eos, &
eduxit eos in uiam rectam, ut irent in ciuitatem habitationis.*

Immensæ id est consolationis plenum, cum recolit anima, se à suo non posse
genitore diutius deserri, modò se errantem agnoscat, atq; illius imploret auxiliū,
qui semper instructissimis præstò est copijs. Clamantes igitur, ut olim ueteres il-
li in solitudine actitarunt Hebræi, benignissimus exaudit dominus, illosq; de an-
gustijs ereptos fouet, consolaf, in ciuitatemq; habitationis, locū uidelicet tutum,
à quo tam imprudenter deerrauerant, inducit. Quid tum ab hospite liberali, du-
ctoreq; fidissimo putas agi? Mensa sui uerbi cibo, potuq; Evangelico perornaf,
qua famē illam & sitim, amenti in solitudine contractā, sedare queant. quæ sanē so-
litude inuia atq; inhospita, erat mundus, qui fame, sitiq; iustitiæ cōtabescens, iter
quod ad ciuitatem, quam Dei gratiam esse arbitror, perducit, ignorabat. Viator
erat anima, dux Christus, ad quem quidem nemo unquam accessit, quem patris
gratia prius non attraxerit. Quapropter

D *Confiteantur domino misericordiae eius, et mirabilia eius filijs hominum. Quia satiauit animā
inanem, & animam esurientem satiauit bonis.*

Intercalaris is primus est uersus, qui quartò repetit in hoc psalmo, more san-
corum, qui istiusmodi metri generi ad flagrantē mentis estum atq; ardorem com-
monstrandū utuntur. Vidē pium animę motum in Deum. Gratias, inquit, agant
domino illius misericordiae. Felicissimū profectò studium. Vin' scire quales sint
Dei misericordiae? Sunt publicani, sunt meretrices, sunt id genus alij, qui Dei cle-
mentia seruati, suum laudant seruatorem, colunt ex animo, ueneranturq; atq; illi
gratias referunt. Hic locus hypocritis est nullus, qui suo seruari se posse marte nō
tantum ducunt, quantum alijs persuadere contendunt, atq; usq; ad sudorem di-
gladiantur. In illis quidem non laudat Deum illius misericordia, qua seruari re-
nuunt, sed opera, quibus absq; fide laudari posse Deum somniāt. Fides quidem,
qua potissimū seruantur homines, nulla est, si desit misericordiae Dei persuasio.
Ad hæc, opera tanto sanctiora sunt, ac Dei spiritu digniora, quāto à fide certius,
quod Dei donum est, proficiscuntur. Hæc igitur laudare Deum possunt, cætera
uero uituperant, atq; ad iracundiam prouocant: quæ etsi mirabilia forsan uulgò
apparent, tenuia tamen sunt ac nihili, quia in peccatis acta: nostra autem, hoc est,
sincerè Deum colentiū, mirabilia prorsus & stupenda, quæq; filijs, ut inquit Va-
tes, hominū narrari debeant, quia sancta sunt & salutaria: his enim nititur iusti ui-
ri anima, in his uiuit, in his sese oblectat. Cæterū mirabilia Dei sunt quæcunq; ille
in suorū gratiā operatus est, creando, redimendo, seruando, glorificando. Quæ
omnia filijs hominū, qui humanis etiā nū regunt affectibus, quò in diuinū inar-
descant amorē, inculcanda sunt (non ea, quæ nisi ieiunitatē spiritus afferunt, licet
sanctissima uideantur) ut & ipsi laudare queant Deū, quia satiauit animā inanem
Dei gustu ac fide, illamq; fame periclitantē impleuit bonis illis, quæ fures non fu-
rantur, neq; tineæ blattæq; ignauæ demoliuntur. Atq; hæc quidem omnia à Dei
manant misericordia, quæ, ut est benignissima illius natura, subleuat refocillatq;
Sedentes

A *Sedentes in tenebris, & Umbra mortis, vinclos in mendicitate & ferro.*

In mendicitate, nonnulli uertunt, in afflictione. Vnde sic quidam: Cùm uincti & afflicti essent ferro, nempe ferreis catenis ac repagulis. Certè de peccatorū catenis hīc dici puto, ex his quæ præcesserunt. Siquidem nullum tam sæuum esse tenebrarum genus & catenarum iudico, quod cum peccatis, obscurioribus natura quàm ipsa sit nox, conferri queat. Sed & peccatū mortem ipsam, ueluti umbra corpus, sequitur. Umbra igitur mortis ipsum est peccatū, sub qua sanè umbra sedere hos dicit Vates, qui longo peccandi usu & consuetudine, tanquam angues udo in loco, cōmarcescunt, proprioq; enutriuntur succo & ueneno, quæ sunt malæ appetentię, prauaq; desideria, ac cōspurcata mens. Causa uerò ea esse uidetur,

Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consiliū altissimi irritauerunt.

Apertius ex hebræo uertī poterat: Quia abiecerunt sermones Dei, & consiliū altissimi contempserunt. Atqui malorum omnium origo indubitata hæc est, Dei uerbi contemptus, atq; sapientissimi illius consilij, quo gratis omnibus salutem impartiri pollicitus est, neglectus. Etenim in Dei uerbo uita est animæ: eo abiecto, quò se cōferat infelix: Quoquouersum se uertit, tenebrę statim apparent densissimæ, atq; umbra mortis. Proinde siti acerbissima torqueri illum necesse est, ac tandem emori, qui ex se seruari posse opinat, cuiq; nihil omnino suffragari potest diuina lex, quæ est lex uitæ in Christo Iesu, qui in se nostram ponendā esse salutē, ac uitam, æterno decreuit consilio. Sine me, inquit, nihil potestis facere. Quòd si tamen nostrū nonnihil quoq; posse in re salutis arbitriū per gratiā sanatum contendunt homines, illud ne negabunt, uim illam à Deo esse, atq; ut aliquid ualeat ab ipso iuari? Ergo per gratiā & sumus, & ad salutem, quæ in Christo sita est, erigimur, nanciscimurq; tandem per ipsum illud, ad quod assequendū nostra omnino tarda est uoluntas, in qua tota uis est arbitrij collocata, uel potius relicta: qua qui plus quàm par est nituntur, Dei uerbum, consiliūq; paruipendūt, atq; ideo in cæco errant labyrintho, semper uagi, instabiles, atq; ad lapsus procliuiissimi. Tantæ quidem impietatis signum est, nimia de nobis confidentia, qua qui affecti sunt, uiciniori imminent ruinæ, quàm alius quiuis maximo in uitæ discrimine constitutus. Ac de illis quidem, quæ mox sequuntur, dici puto:

Et humiliatum est in laboribus cor eorum, infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.

Horrendum id est periculi genus, cùm quis supra uires afflictus, opem imploret, nec inuenitur qui manum porrigat. Actum de illo prorsus esse conclamant omnes. Ita olim murmuratori populo in solitudine contigisse legimus. Clamauerunt, inquit, ad dominum, nec exaudiuit eos. A Deo quidem sua sponte alienati, quem alium finem suis ærumnis expectare potuerunt? In omnem certè uitæ confusionem prouere illos, qui huiusmodi sunt, necessarium esse cernimus, uel eos in primis, quibus rerum summa credita est in rebus pub. ac regnis. Hincq; ortum habere credimus iudicia illa infinita impietatis, consiliaq; nefanda, concillabula, ac iniquissimas in infontes conspirationes, proscriptionesq; morte ipsa acerbiores: addo & uim illam intolerandam, non solum in fortunas miserorum ac facultates illatam, uerumetiam (nefas) in infelices ipsorū uxores, atq; ob id maritorum occisiones, & id genus alia propter Dei neglectum cōtingentia in mundo. Verè hī, ut inquit Vates, infirmi erant, morboq; agrotarunt insanabili, nec fuit qui iret suppetias. Cæterū quem sensum afferant uerba illa, Et humiliatū est in laborib. cor eorū, ex Paraphraste intelligi potest. Affixit, inquit, molestissimis curis animas eorū. Aestuans quoddam mare est cor impij ac procellosum. Verum quoad uiuitur in hoc mundo, de diuina nunquā desperandum est misericordia, quæ etiam fugientes sequitur, retrahitq; à fuga, & seruat. Idcirco additur:

Et clamauerunt ad dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos.

Is alius intercalaris uersus est, miro diuini amoris erga animam ardore accensus. Tametsi, inquit, illorum res pessimo essent loco, ipse tamen animarum aman

c tiffimus, è malis eos omnibus atq; angustijs, quas hîc necessitates uocat, dicto-
ctius exemit, in tutoq; collocauit.

Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit.

Obserua hîc iterum, tenebrarû, mortisq; umbrę, & catenarû fieri mentionem. Clamantes, ait, opemq; implorantes exaudiuit, atq; de nigra inferorû nocte, umbrę mortis, & catenarum nodis penè indissolubilibus eripuit. Propterea

Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominum, quia contriuit portas areas, & ueltes ferreos confregit.

Quæ sint portæ ex ære fabrefactæ, quarû ueltes ac pessuli ferrei sint, quibusq; miserrimæ detinentur animæ, mox aperit, dicens:

Suscepit eos de uia iniquitatis eorum, propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

In dictione, iniquitatis, omnium, ut ita dicā, massam uitiorû intelligi oportet: si quidem hominē nequā mala cūcta tanq; satellites comitant. Sed pessimū id omnium esse solet satellitij genus, à nefarijs constipari hominib. nempe ab hypocritis & adulatorib. ab illisq; quib. iam manus ob frequentes occalluere prehensationes, quę haud multò pridem ob rastra. Iam illud nō omittendū, literā hanc paulò secus Hebręis esse. Sic Felix: Insuperbia à uia transgressionis eorû, & à delictis suis afflicti fuerūt. Alius rursus: Stulti propter uia flagitij sui, & propter iniquitates suas affligunt. Quæ & tandem unica est causa & ratio, quamobrē tot in orbē inuecta sunt mala. Et ut quidē innumerabilia ea sint, illud tamē omnē superat calamitatē, augetq; prijs animis dolorē & cruciatū, quod omnes ferè Christiani in Iesu Christi fide infirmi sunt, ac planè elumbes. Vtinā falsus sim, coniectarēq; dubius, quod uel ipsi cæci intueri possent. Vtinā, inquā, qui opulentiores sunt in regno Christi, diuites magis essent fide ac religione, q; huius mundi bonis: melius res nostrę, nempe Christianorû, quę propemodū cū infidelium morib. conueniunt, sese haberēt. Mirū ne igit̄ erit cuipiā, nulla extare mala, quin illis potissimū obnoxij sint homines? Verius igit̄ illud est, q; quod multis probari debeat argumētis, q; stulti (sic uersum transferūt ex hebręo) propter uia flagitij sui, & propter iniquitates suas affligunt. Noster uerò, propter iniustitias suas humiliati sunt. Insuper

Omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquauerunt usq; ad portas mortis.

Grauius enim ægrotantis id propriū est, ut cibum omnem, præter illum, qui illius morbo officit, aut nihil omnino prodest, fastidiat. quod sanè male affectæ ualitudinis, mortisq; proximæ est signum. Quare simul ut dixit, omnem escam illis nauseæ extitisse, mox intulit: Et appropinquauerunt usq; ad portas mortis. quod quidem cū peruentū est, nil uetat quo minus extremū esset halitum ægrotus: abiectis enim his quæ salutem afferunt, mors illicò, quæ omnibus, tanq; leo prædæ, inhiat, uitam intercipit. Consimilem in modū se habet anima in fide Christi infirma, atq; propterea multis interspersa uitiorum notis, & scabię. Ceterum animæ stomachū, illius esse mentem atq; intellectum diffiniunt: quo corrupto, hoc est, in rebus nihili contemplandis occupato, cibus omnis spiritalis nauseæ illi est: indeq; ex malè concocto, tanquā cibo, Dei uerbo, letali afficitur ualitudine: cui nisi Deus, in cuius manu uita ac mors posita est mortaliū, opituletur, illiusq; medeatur languori, interit, ferturq; ad perpetuas inferorum tenebras, ubi uæ est æternum, dolorq; inconsolabilis, atq; atra nox. In istiusmodi enim labe humana olim uersabatur malitia: in his hominum erat studium & cura. Verum suo edocti malo (ferreus ille est, quem non emolliunt aduersa) sese paululū collegere,

Et clamauerunt ad dominum cū tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. Misit uerbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.

Misit iustum, uertunt nonnulli ex hebræo. Attamen siue iustum, siue uerbum legere libet, Christum hîc mihi Vatem præfagisse iudico, à quo sanè languor omnis animarû sanandus erat, restituendusq; uel ipsis prorsus exanimatis, & uigor, & uita. Missò proinde ab æterno patre unigenito, nostris obducta est caro uulneribus, erepta est anima, atq; ab interitu asserta. Quare

Conf-

A *Confiteantur domino misericordia eius, & mirabilia eius filijs hominum. Et sacrificent sacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione.*

En illud uenerandum, in quod reliqua omnia desiere, sacrificium, nempe laudis, quo anima delectata, tota amore comburitur, fitq; ebria, ac penè furens. Ex quo dici non potest, quanto cum gaudio atq; exultatione, Dei opera immensa & admiranda non solum libenter memorat, uerumetiam palàm omnibus inuulgat. In his itaq; occupata studijs, non potest non uerè absq; errore Dei operationes agnoscere. Agnoscunt & improbi eruditi, sed non uerè, non syncerè, non medullitus, quia absq; spiritus gustu eò sua dirigunt tum studia tum operationes, tum uim ingenij, ubi maior speratur ambitionis fructus, Agnoscunt & dæmones, credunt quoq; & contremiscunt. Etiam

Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis, ipsi uiderunt opera domini, & mirabilia eius in profundo.

In, anteponendum erat mare, ad hunc modum: Qui descendunt in mare nauibus. Cæterum facientes operationes in aquis multis, uastis nimirum, atq; infinito reclusis littore & interuallo, uolunt mercatores, atq; istiusmodi alios esse auctores, qui mare sulcant. Hi quidem optimè Dei opera, ac portenta illa immania, tum rerum, tum animantium, quæ in mari degunt, disquirunt, intelliguntq; atq; alijs summa cum admiratione audientium enarrant. Norunt hi, inquam, plura in mari esse naturæ miracula, quam in terra: thesauros item preciosissimos undis copertos, gemmas, lapillos, uel in primis coralliorum fruticem, ut mollia scilicet sub undis innascantur, exempta uerò durentur illicò, atq; uti corna rubescant. Innumerabiles porro piscium esse species deprehendunt, monstra item, conchyliæ, cetosq; illos adeò ingentes, ut non pisces aut belluas per mare ferri dicas, sed insulas arboribus consitas & herbosas. Quid: nullus est numerus phocis, uitulibus, canibus, lupis, equis, atq; omnis generis fructibus sapore penè ueris similibus. In illis itaque marinis oblectantur rebus negociatores, quiq; maria sulcare consuecunt, adiutiq; à rerum illarum opifice, in tam periculoso aquarum procellarumq; traiectu securi negociantur. Qui quidem opifex adeò potens est, ut eo iubente mare ipsum terrificè intumescat, æstumq; unà cum undarum fragore commisceat. Etenim

Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt usq; ad caelos, & descendunt usq; ad abyssos. Anima eorum in malis tabescebat, turbati sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est.

Sapientia eorum deprimetur, uertit Felix: seu, ut alius, cessat. & refertur ad nauarum peritiã, quæ in immensa uentorum procella, & confusa aëris cōmotione illa, qua sol etiam in meridie aufertur, propè est nulla. Doctissima hæc est tempestatis maritimæ descriptio. Motus enim illi maris tametsi à naturalibus proficisci uidentur causis, causarum tamè earum Deus, ut illius in omnibus cognoscatur uirtus & potentia, eos prouocat, sedatq; cum uult. Dixit igitur, hoc est, quoties libitum fuerit ingentem illam procellarum uim & sequitiam uento excitat, idcirco uasti tollunt ad sidera fluctus. Visu horrendum, nauem onerariã æstu cernere circumferri, in gyroq; uentorum impetu rotari, ac modò summo in fluctu pendere, modò refuso uado iactari, atq; ad ima arenæ non absq; gemitu, rudentumq; stridore ferri, & undas spondis fatiscentibus excipere. Tum metu exanimant uectores, nauarumq; dubij quid opus sit factò, ad Deum supplices sua nuncupant uota. Cum certè mortem intentent omnia, tetraq; obducant cœlum caligine, ac magis in horas conualescat turbo, æstusq; efferatius incrudescat, quod aliud implorarent numen? Quod enim ait, animam illorum, nempe uectorum in malis cõtabuiffe, aptè illo principis poetarum exponi posset: Tum subito Aeneæ soluunt frigore membra. Animi, inquit Campensis, illorum præ metu uidentur solui. Ad hæc aliud inferi nauigantium incōmodum, cum illos ebrius, qui nutabundus sua omnia facit, elegantissimè cōparat, Ita eos metu illo extremo, ac nausea affectos agere necesse est. Si quidẽ

C ab illa molestissima undarū iactatione, appulsuq; inæquali, oriri solet in meticulo-
 losis maxime, tum capitis, tum animi uertigo, permotioq; adeo infesta, ut pedes
 nusquā consistere permittat. Turbati sunt, inquit, & moti sunt sicut ebrius. Verū

*Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & ex necessitatibus eorum eduxit eos. Et stā-
 tuit procellam eius in auram, & siluerunt fluctus eius.*

Ars illa nautica tam admirabilis, nulla planè est, nisi Deo nixa res suas omnes
 moderatissimè, atq; in Dei timore exerceat. Alioqui mare fragili fulcare ligno,
 ac tam certa excipere pericula sine Deo, quem portum unquam, qui confrago-
 sus non sit, subibit nauita de more blasphemus & desperatus? En igitur quomo-
 do una fidei uoce, plusquàm Cynosuræ beneficio, placantur uenti, mareq; sine
 undarum strepitu placido fertur murmure ad littus. Clarius ex hebræo hunc le-
 gunt uersum. Sic Felix: Locauit turbinem in tranquillitatem, & siluerunt undæ
 eorum. In auram, inquit, tenuem & suauem, ferox conuersus est Eurys, procello-
 susq; Aphricus iram deposuit, atq; frenatis fluctibus subsedit tempestas, ac siluit.
 Non huc certè opus est, ut nouum aliud inducas numen: Dei istuc est opus, atq;
 sanctissimè illius uoluntatis effectio: quocirca grato illi animo suum illud cecine
 re ob redditam serenitatem celeuma:

Et latati sunt quia siluerunt.

Venti scilicet ac fluctus.

Et quia deduxit eos in portum uoluntatis eorum.

Permagnum id est Dei munus, cum quis Caietę portum capere expetit cona-
 turq;, in Syrtes latentesq; scopulos non relabitur, aut miserando cursu, quò uen-
 ti impellunt, per altum ad Sícula reuehitur littora. Deduxit, inquit, eos è pericu-
 lis illis immensis in portum, quem concupierunt. Portum, inquam, desideratum
 plenis subierunt uelis. Ergo etiam atq; etiam

*Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filijs hominum, & exaltem eum in ec-
 clesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.*

Iam illud addam, quod nondum dixi, uersum hunc intercalarem parum aliter
 Hebræis esse. Sic illi: Celebrent dominū ob bonitatē suam: seu, ut interpretatur
 Paraphrastes, fateant dominū esse clementissimū. Cæterum obserua nostræ reli-
 gionis grauitatem. In cathedra, inquit, seu in confesso senū laudent eum. Non se-
 nes tamen stupidos, ac longo turpissimocq; usu libidinosos intelligas, quorum
 moribus nihil foedius inueniri potest. At qui lucidissimū ueluti sydus est in terris
 bene moratus senex in iuuenum grege & multitudine. Contrà uerò nihil obscu-
 rius, quodq; magis stomachū moueat, sene moroso, loquace, sordido, & (quod
 etiam nos aliquando experti sumus) oblocutore, ac patinis dedito. Eia itaq; qui
 diuino dignati estis fauore, Deo id totum, quicquid est, referatis acceptum, atq;
 in populi corona, senumq; frequentia & confesso, in quo grauisima tractari so-
 lent, illum laudibus efferte. Ille quippe est,

Qui posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.

Quis hinc stupendam Dei potentiam non ueneretur? Heu tardas animas. Non
 est quidem tam aridus squallensq; ager, nō uinea, nō olea, nō pratum, non quic-
 quid illud tandem sit quod fructus afferat, tam infelix & infœcundum, quin gi-
 gnendi propagandiq; prolem uim nanciscatur subito, si Deus iusserit, quod sanè
 quoq; de animę sterilitate dici posset. Sicca per se admodum anima est & ieiuna,
 absq; Dei rore, quæ inæstimabilis illius est gratia. Vide igitur quid hac dere asse-
 rat spiritus, sed prius cōtrario argumento. Potest is, inquit, flumina in siccitatem
 uertere, atq; eo modo terram propter sterilitatem desertam facere, uenasq; aqua-
 rum interciderere, ac propterea cuncta siti enecare. Potest, inquam, uertere

Terram in falsuginem à malitia inhabitantium in ea.

Hæc omnis causa est inedia, atq; penuriæ annonæ, nostra uidelicet improbi-
 tas, & in Deum perfidia, malitia item, perversitas, ac sordida uitæ ratio: ex quo
 tanta iam orta est in agris sterilitas, ut penè fruges omnes letalem in falsuginem
 & equal-

A & squallorem abierint: & id quidem propter malitiam inhabitantiū in ea. Hæc sunt uerba spiritus, ne tu causas nescio quas sterilitatis agrorum, ineptè huc afferas. Regiones, inquit, feraces, camposq; fœcundos ac bene cultos, ob scelera illorum, qui terram incolunt, infructuosos, immis̄sa lue falsuginis, facere potis est. **E** contrario autem,

Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum.

Non diu patitur pientissimus dominus suos à mala exagitari fortuna, modò in flagella non insurgant, indignabundiq; oblucentur: ob id enim data est hominì aduersitas, ut candorè contrahat, non rubiginem. Expende itaq; quid bonorum placatum afferat numen. Terram enim illam, quam prius iratum sterilefcere, fontesq; uiuos (hos exitus aquarum uocat propheta) exiccari iusserat, mox placatū in optatam erumpere facit tum frugum, tum aquarū copiam, ut iam uidere libeat germina cuncta reuirefcere, fruges è campis atq; arboribus ubertim, carris uehiculisq; ob onera stridentib. conuehi: atq; id propterea, ob imbrīū, fontiumq; amenitatem, & scaturigines, quæ falsuginē illam noxiam à culmīs atq; aristis abluūt.

Et collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis.

De istiusmodi hominū multitudine, de qua hīc loquitur Vates, in superioribus est dictum, quòd esurientes & sitientes uiam ciuitatis habitaculī non inueniunt: modò uerò felicissima hī cōmutatione, in terra feraci & amœna, quò suam sedare queant famem ac sitim, collocati, locum sibi in ea tutū, atq; ad habitandū idoneum condere statuerunt, ibiq; cōmodis erectis ædibus respirare cœperunt:

Et seminauerunt agros, & plantauerunt uineas, & fecerunt fructum natiuitatis.

B Contigit nonnuncq; quòd regio ab incolis propter famē deseritur, aliusq; incultus eligitur locus, quem ipsi colere incipiant, atq; uictum sibi ex Dei benignitate, qui rerum omniū bonarū autor est, ubertim comparent. Rursusq; accidit, ut loca etiam culta, propter peruersum quorundam dominium, atq; malitiam inhabitantium, deserant homines: & sic regio satis per se fœcunda & felix, in solitudinem paulatim redigatur. Fructum natiuitatis, clarius ex hebræo uertūt, fructum annuum, seu fructum & fruges, ut reddit Felix. Mandarūt, inquit, agris illis inno uatis semina, plantaruntq; uineas, quæ fructum redderent annuum, multiplicatum nimirum, ac felicissimum in modum auctum.

Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non minorauit.

Copiam quidem illam frugum & fructuum à diuina prouenire benedictione fatetur Vates. Fatemur & nos, qui hæc quotidie in nostris tum animi, tum corporis fieri rebus experimur. Subtracta quidem à nobis Dei benignitate, quid miseriarū non incurrimus? quid calamitatū non nanciscimur? A Dei itaq; liberalitate prouenit, quòd liberi nostri, quòd fructus, quòd nostra omnia, quæ ad uitæ usum faciunt, augentur: quòd pecora nō minuuntur, & intereunt, sed copiosa semper multiplicantur successione. Nuper enim in hac regione, in qua hæc nunc cōmentor, cuncta ferè interierūt animalia. Aiunt incolę, ab inusitato id frigore contigisse. Ego uerò, ab illorū profectū esse malitia, ac parum firma in Deum fide, respondeo, eisq; inculco, ac usq; ad fastidium replico. Idcirco mali,

Et pauci facti sunt, & uexati sunt à tribulatione malorum & dolore. Effusa est contentio super principes, & errare fecit eos in inuio, & non in uia.

Contemptio, seu contemptus, uertendū fuerat, nō contentio, ut nos legimus. (quanq; & contentio suum habet sensum, qui ad illorū discordias, quæ maximæ nunc sunt, refertur.) Verum de ludibrio, quibus nostri interdum habentur principes & superiores, hīc loquitur: qui sanè contemptus ab illorum ne oriatur igna uia & auaritia, aut potius à subditorum superbia atq; improbitate, non dico: etsi quid sit in causa, nō me clam est: non omnia literis mandanda sunt. Tantum illud nō silebo, nostram ad eò corruptā esse uiuendī consuetudinē, ut nullus omnino inueniatur uitæ status, qui corruptissimus idem nō sit, & perditus. Sed, ut dicere incoeperamus, de abiectis, in ordinemq; redactis, regionū rerumq; publicarum

C ministris & magistratibus, hic fit mentio, quos per incertas sedes, locaq; inuia & deserta, propter poenarū metū, oberraturos prædicit Vates. Contemptui semel habitū atq; irrisioni, nulla illis potest esse requies, nullaq; quæ uera sit, subditorū reuerentia. Maximum id quidem est futuri exitij locorum argumentū, cum nullo habentur respectu atq; honore magistratus: sed irrisi, inuisiq; suo in fastu permanent. Pauci hi itaq; facti sunt, qui uero utuntur iudicio: qui malo, ad eod in immensum creuerunt, ut locustas diceret, planeq; subditorum non tantum æquare numerum, uerumetiam superare iurares. Vt cunq; excedant numero, semper diro uexantur malè affecti animi estu atq; indignatione. His itaq; multis numero, paucis uirtute ac prudentia, prætermisissis, ille (qui est clemētissimi principis mos & natura) opem his, qui mitiori sunt mente, semper attulit,

Et adiuuit pauperem de inopia, & posuit sicut oves familias.

Exemit, inquit, afflictū a uexatione, atq; ab inedia, illiusq; in tantū multiplicat uit liberos, ut grex ouium foecundus appareret. Suspirant hic diuites, quibus nulli sunt filij: suspirant & pauperes, quibus octauo quoq; mense nascitur filius. Verum Dei id est consilium, mortalibus omnino incognitum. Qui enim effrenato sunt animo, atq; immoderato, peruersa istiusmodi rerum prouidentiam accipiūt mente: qui uero miti ac pio, lætanter, quæcunq; accidant, amplectuntur, Deoq; gratias agunt. Quare a spiritu infertur:

Videbunt recti, & letabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.

Has, inquit, rerum mutationes, eo quo conuenit animo, recto nimirum ac puro, considerabunt sancti: reprobi autem ne mutire quidem, ut solent pessimè sibi conscij malefici, audebunt. Est sanè quoddam impudentissimum hominum genus, qui uel tenuem nacti fortunæ capillum, supremum in modum insolescunt, ridentiq; si quid bonis aduersi contigerit. Verum diuinis aliquando perspectis iudicij, suaq; cum illis, qui sincero in Deum feruntur affectu, collibrata tum uita, tum autoritate, mussant attoniti, penèq; præ tristitia exanimantur. Sed felix omnino is erit, ac planè beatus, cui hæc Deus mundo penitus ignota detexerit secreta. Diuina certè hic opus est mente. Quocirca

Quis sapiens & custodiet hæc? & intelliget misericordias domini?

Miratur Vates, an inter colluuiem istam impurorum hominum quispiam, qui rectè de Dei prouidentia sentire queat, inueniatur. Atqui summam eam esse hominis felicitatem arbitror, quæcunq; obuenant, sedato ferre animo, tandemq; ad Dei illa referre consilium. Secus uero qui agunt, nulla, quæ homine digna sit, afficiuntur cognitione: sed, uti bruta solent, naturalibus duntaxat raptantur affectibus, uiuuntq; omnibus molesti. Contra uero, qui sapientiæ, cuius ea uis est in primis, ut superfluis abiectis mundanarum rerum curis atque usu, in coelestibus tantummodo considerandis occupentur, dant operam, hi absq; errore, Dei intelligunt miserationes: hoc est, Deum multifariam benignissimum esse, atq; res omnes uti uariè, sic optimè in suorum gratiam instituere. Cui laus sit & gloria in secula seculorum. Amen.

PSAL. CVIII. Carmen odæ Dauid.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.

Ex duobus alijs psalmis, nempe LVII & LX, liquet hanc odam excerptam esse: quare, quæ in illis sunt dicta, superuacaneum esset repetere. Illud tantummodo obseruandum, psalmum sexagesimum, quod Hebræorum doctiores asserunt, de regno, quod primū Dauidi contigit, compositum fuisse: hunc uero de instaurando post exilium Babylonicum ipsius regni statu: quæ sanè instauratio innouandi regni Christi, quod planè sub dira dæmonum tyrannide exoleuerat, typus fuit. Siquidem exilij illius acerbitas, quo propemodum extincta fuit Dei religio, nostri generis captiuitatem per Christi tandem cruorem uindicandā adumbrauit. Vnde aptissimè de nostro dictum fuit liberatore, quod captiuam

A captiuam duxit captiuitatem. At illud serio considerandū, an in uetus illud à nobis relapsum sit exiliū: num adhuc super flumina Babylonis nostra suspensa sint organa. Cū quidem horrenda mortalium facinora mihi in memoriam ueniūt, penè adducor, ut nostram suspicer miserabiliorem esse conditionem, quàm tum fuit illa sub iugo Assyriaco Iudæorum. Dempta enim à mundo Christi sanguinis efficacia, quam attenuant hypocritæ, nulli dubium quòd nostra acerbior esset calamitas, quàm illa. Si quidem nulla amplius pro nostris diluendis peccatis relinqueretur hostia, cū illis sexcentæ uel uno die suppeterent. Verū id fide solida tenendum, illas omnes, præ nostra, sordidas fuisse, atq; nullius omnino roboris ac uirtutis. Illis quidem caro in primis purificabatur: nostra uerò & cor & anima. Tantum illud exoptandum, ut homines iam demum oculos aperiant, cernantq; quàm periculosus is sit uitæ status, in quo peccandi modus statuitur nullus, nullaq; habetur salutis ratio. Censendum ne est animas, cū è corporibus exierint, in uentos abituras: intermoriturasq; cum brutis hisce artibus? O cæcum nostrū genus. Aut certè excisa est à mundo Dei religio, aut nefanda docuit Christus, quod sanè impijssimū esset credere. Mens itaq; in alijs, quàm sint sensuum oblectamenta occupata, ea est, quæ cum sanctissima hinc Vatis anima suam testatur in Deum fidem, ardensq; à durissimo peccati dominio liberandi desiderium, clamat: Paratum cor meum Deus, paratū cor meum. Sunt qui ex Hebræo, paratum cor meum, nō replicāt. Verū id aptè, ad exprimendū magis animæ affectū, promptumq; desiderium, atq; in rem spiritus conatū, positū esse iudico. Mirum q̄ continuis spiritus incendijs conflagret suo in poemate Dauid. Nouerat enim Deum ignem esse: idcirco quæ de Deo tum sciri, tum foris exprimi debuerant, ignea esse oportere. Quare inquit, Paratum est cor meum: atq; iterū quòd tua adimpleat iussa paratū est. Recrudescāt in me, ut lubet, innumerę illę mentis permotiones, appetentiæq; effrænes, paratū est cor meū. Nullum mihi posthac cum mundo sit

B fœdus, nulla pactio, nulla concordia: siquidē tuas ad amabiles admittendas inspirationes, quæ purgatissimā requirūt animā, paratū est cor meū. En cor igitur, en mens, en uoluntas, en arbitriū: tua hæc omnia sint, tuumq; ad obsequium parata. O si me totum, quantusquantus sim, pro te contingat comburi. Tunc certè

Cantabo & psallam in gloria mea.

In gloria mea, uertūt, ex animo: seu, pro uirili mea. Non desunt etiā qui, in lingua mea, transferunt. Attamen non me præterit, quæ à nobis, quæ Dei laudes referant, peragunt, nostram in gloriam cedere: neq; aliud quicquā esse, quo magis gloriari nos deceat, quā cū in his, quæ ad diuinū attinent honorē, occupamur. Reliquæ omnes uanæ sunt occupationes, uana studia, uanus uitæ cursus: quæ tamen uita proinde data est homini, ut suum agnoscat creatorem, cognitumq; diligat, atq; subinde, rebus ceteris omisis, & querat, & sese illi totum consecret. Nulla quippe in nobis pars esse debet, quin tota illius sit, qui æquè nos diligit, ac si absq; nobis suum illi regnum graue esset ac molestum: adeo animarum amantissimus est æternus pater. Cui honor sit & benedictio in seculorum secula. Amen.

PSALMVS CIX. Vincenti Dauid psalmus.

Eus laudem meam ne tacueris.

Aliàs diximus, diras huiuscemodi, quæ intersperse sunt psalmis, ab animo diuini honoris studioso prodire solitas in prophetis: quocirca eo, quo prolatae sunt candore ac sanctitate, accipiendæ sunt. Nihil enim carnale aut humile sentire potest anima in his quæ spiritus sunt edocta. Sordidi quippe homines & impuri, quicquid altius obstrusiusq; in scripturis dici audiunt, ad suum transferunt sensum, brutum nimirum & crassum. Quòd si affectus illos prophetarum reconditos intelligere haudquaq; idonei sunt, id saltem non nescire contenti sint, quòd Dei filius, qui summa est ueritas, plerunq; is est, qui istiusmodi in uehitur ratione in improbos suæ sponsæ persecutores, ut in hoc psalmo uidere licet, quem de ipsius tum in uita, tum in morte cruciatibus scriptum esse illud est

Ppp

C testimonio, quòd Petrus uerba facturus Iudeis, hemistichium illum, Et episcopatium eius accipiat alter, in Iudæ proditoris infamiam, unà cum alia alterius psalmi particula citauit, dicens: Viri fratres oportet impleri scripturam, quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum. atq; subinde haud multò post addidit: Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat cõmoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea: & episcopatum eius accipiat alter. En uides quid uterq; spectarit psalmus, nempe Christum, qui totius uoluminis psalmorum ut est subiectum, ita & recitator & interpret. Ait itaq; amantissimus nostri Christus: Deus laudem meam ne tacueris. Dilucidius ex hebræo: Deus laudis meæ (autor scilicet) ne taceas, nec quæ mihi meis ab aduersarijs irrogantur mala dissimules:

Quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.

Quemadmodum enim de Doëg, atq; cæteris id tunc dici potuit Vatis peccatoribus, ita de unoquoq; nunc innocentia insidiatore dici posse non dubitemus. Inter quos primum sibi uindicat locum Iudas Iscariota, typus nimirum perfidorum hominum ac delatorum, & quem hic uocat spiritus per antonomasiam, peccatorem, cum proprium nihilominus illius sit nomen, dolosus, & proditor. Quisquis igitur dolis insidijsq; humanam peruertere nititur consuetudinẽ, proborumq; conturbat tranquillitatem, Iudam imitatur. Cuius sanè animum ad lædendum anxium uolens ostendere propheta, eum facit os, tanquam leonem in prædam, in proborum famam ac uitam aperire. Quid autem fœdissimum dolosorum os apertum afferat, mox intulit:

Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis.

Quid è malè olenti sepulchro prodire posse arbitraris odoramenti, nisi pestiferi ac letalis? Sermonibus, inquit, odiosis, ab amarissimoq; animo profectis, undiq; me obsederunt, falsaq; moliti ac dolosa, me absq; causa oppugnarunt. Hæc tota uniuersalis exterminij summa est, cum scelerosi malorum inuectores in bene institutis hominum coetibus locum habent, libenterq; audiuntur à magistratibus. Certè nisi synagogæ antistites, uel Iudam, uel delatores alios ac proditores audi uissent, illisq; libenter auscultassent, nõ tam dirè esset habitus Dei filius à suis. Aleuitate fermè principum tota illa manauit persecutio, ut in præsentia nostra quoque ætate manare conspiciamus. Verum tu cogita, quàm iustæ fuerint Domini Iesu querelæ.

Pro eo, inquit, ut me diligere debuerant, detrahebant mihi, ego autem orabam.

Hoc est, pro eo quòd me diligere debuerant, odium, obrektionemq; rependerunt. Ex hebræo sic uertunt quidam: Pro amore, quo illos prosequutus sum, aduersantur mihi: ego uerò ad orationem (miserorum sanè refugium) me conuersti. Nulla quidem tam acerba potest esse calamitas, quin subito precessionis auxilio uel omnino euanescat, uel saltem nostram ad imbecillitatem attemperet: sed assidua esse debet. Vnde non absq; causa à scriba illo sanctissimo fuit dictum de Christo, quòd erat pernoctans in oratione Dei: Ego, ait, ad orationem recurri, cum interim me illi maledictis incesserent, dolosisq; illa queare sermonibus peruestigarent. Vide illorum audaciam: Magister, inquit, scimus, quia à Deo uenisti: dic, licet ne census dari Cæsari, uel ne? Cernis tenerum hic canes, sed prudentissimum circumsedisse cuniculum? Heu pessimum in nostram quoq; ætatem deriuatum exemplum. Dura profectò conditio, cum charitas odio compensatur, proq; gratia redditur obrektionis. Quocirca non semel questus est Christus, se à suis ingratisimè acceptum. Sed illud in primis: Multa, inquit, bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod horum uultis me occidere? Clarius adhuc illorum exprimit ingratitudinem, dicens:

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Damnũ (pro scelus) iniurias, maledicta, contumeliasq; pro beneficijs, pro uita mor-

A ra mortem, pro amore odium retulere. At tu pater, quando quidem sic expetunt, suauiſſimumq; amoris detrectant iugum,

Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius.

Diabolus ſeu ſatanas, impudentē hīc ſignat aduerſariū, quem illi, populo nimirum ingrato, infeſtum eſſe precatur ſpiritus. Aduerſariū, inquit, continuum, ſemperq; aſtantiem habeat, à quo multifariam iniurijs atteratur: ſitq; illi hoſtis domini, & is crudeliſſimus, qui mala illi inferre & uelit & poſſit. Intoleranda penitus ea uidetur ſeruitus, cum à crudeli ſitibundoq; cruoris ciuium tyranno reguntur populi. Sed de diabolo ſpiritu neq; hæc dici quoq; arbitror, cuius dominio hi merito traduntur, qui Deum negant, quiq; ſpurciſſimum illum ſpiritus ſibi à dextris, qui proprius Dei locus eſt, collocant. De Deo autem ſic loquitur ſponſa: Dominus à dextris eſt mihi, ne commouear. Adhuc uerò aliud poenarum genus de illo, qui diabolum, eiecto Deo, ſibi ad dexteram aſciſcit, in ſequentibus obſerua.

Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.

Cum iudicio, inquit hebræus, ſiſtitur, damnet, & deſenſio eius degrauet crimen. Quare ſic Paraphraſtes: Cum cauſa illius tractata fuerit in iudicio, non abeat illinc, donec impietatis condemnatus, & precatio illius exaſperet iudicem, & augeat peccatū magis, q̄ remiſſionē impetret. Quid iſtiusmodi repulſa calamitoſus? At qui ſuperbarum ea eſt conditio atq; arrogantia mentium, ut ne tantillum quidem ſe agnoſcentes, cum Deo ferè audent in iudicio, ut ſic dicam, rixari, uerum reſectę atq; exploſę, multa aliqua inſigni afficiunt. Interim uerò quęcumq; agunt, nedum orant, peccatum eſt grauiffimum, licet illis ob duritatem ex peccandi licentia contractam, occultum. Quare

Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.

B Præfecturam eius accipiat alter, uertit quidam. De dignitatis ablatione loquitur Vates, ne tibi Iudam, cuius mentio hīc fit, Episcopū fuiſſe, ut nunc ſunt, imaginis: licet Apoſtolus fuerit, cui dignitatis aut officio potius, Episcopī (gradus nimirum omniū in Dei Eccleſia excellentiſſimus) ſuccedunt. Alij etiā ex hebræo uertunt, munus, idcirco quod id officij genus neceſſariò ab illo, qui iubendi poteſtatem habet, demandatū ſubimus, quoq; qui ſpoliatur ſe affici ignominia arbitrat. Duas hīc igitur imprecatur tum Iudæ, tum Iudæ ſimili, calamitates, uitę nimirum, ac dignitatis abſciſionem. Breues, inquit, ſint eius uitę dies, atq; in illius præfecturam alius illo dignior ſubrogetur. In ordinem quidem redactus uiuat in gloriuſ, imò ignominioſam quamprimum obeat mortem. Inſuper

Fiant filij eius orphani, & uxor eius uidua.

Argumentū hinc ſumunt nonnulli, Iudam uxorem habuiſſe: non eſt, credo, qui id neget. Verum dirę iſtiusmodi non ſolum ad Iudam attinent, ſed etiam generatim ad omnes, qui illius imitantur perfidiam. Nam qui innocuum tradit hominem, uenditq; mendacijs, ſit par Iudæ. Ad hæc

Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, & eijciantur de habitationibus ſuis.

Orat Iudæ filios, hoc eſt, proditorū liberos patrijs à ſedibus depelli, incertoq; uagari uitę genere, & ſic paterna ab hæreditate excluſos, mendicitati fore obnoxios. Ex hebræo ſic ferè: Inſtabiles uagentur filij eius, & mendicent, & inquirent de uaſtationibus ſuis. hoc eſt, ubi omnia quę illorum erāt, deuaſtata fuerint, præ inopia inquirent, num ex ipſa rerum ſuarum ruina aliquid quo queant uiuere, reſidui ſit: atq; hoc modo, & domi & foris, mendicato uiuere cogātur. Cauſam ſubinde huiusce calamitoſæ inopiæ addit:

Scrutetur foenerator omnem ſubſtantiam eius, & diripiant alieni labores eius.

Irretiat, aut, ut uult Campenſis, perdat foenerator, exactorq; quęcumq; illorū ſunt, ac (quod maiorem illis excitet dolorem) quę labore illorum immenſo & ſudore ſunt parta, deprædentur alieni. Corradant penitus quicquid poſſident foeneratores, exactoresq; uiolentiſſimi, atq; labore congeſta ui rapiant extranei.

c Quid infelicus, cum res nostræ integræ à fœneratoribus deglutuntur, raptanturq; ab inexorabilibus decimarum, uectigalium, donorum quoque (noua lex) ac mutuorū exactoribus? Quis unquam donauit inuitus? donant nihilominus nunc homines, atq; ea dant mutuò, quorum nulla speratur restitutio. Deest ne suus tantæ calamitati cumulus? Audi:

Non sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius.

Certè quòd inops pater à ditioribus spernatur, nec sit inter eiuſ qui illius subueniat miseræ, ferri utcunq; potest: at filios, & hos interdū teneros, præ fameq; ingemiscientes, uidere uitæ subsidium magis lachrymis & nuditate quàm uoce à prætereuntibus rogare, ab omnibus tamen surdis auribus præteriri & contemni, quis tam durus pater est, qui totus præ dolore non rumpatur, fateaturq; se propter liberorū magis calamitatē angī, affligiq; acerbius, quàm ob propriam? Unde nō id mirum esse debet, si inter acerbissimas Dei ultionis pœnas, hanc quoq; connumerari uides, in qua rogat Vates, ut nō sit quem, uel ante patris oculos, illius misereat prolis. Omnē id quidem dolorem superat. Quid adhuc addi posset? Est ne aliquid dirius, quod non sit dictum? Est fanè, quid oro?

Fiant nati eius in interitum, in generatione una deleatur nomen eius.

Sit, ait, finis illius posteritatis interitus, in secundamq; non transeat generationem, sed unica tantummodo consumpti, unà cum patris memoria aboleantur filij. Quid ultrà?

In memoriã redeat iniquitas patrū eius in conspectu domini, et peccatū matris eius nō deleatur.

Longa hīc esset disputatio, nisi aliud agerem: qui fit scilicet, quòd patrū peccata ferant posterī, cum alio tamen loco asserat Deus, filium nō laturū iniquitatem patris. Verū quòd ad sensum psalmi attinet, est dicendum, improbos filios adeò acerbè à Deo puniri, ut penè uideantur patrum errata plerunq; Dei iudicio æquissimo nō animaduersa, ferre, pro illisq; puniri. Si quidem quandiu mali sunt filij, atq; à malis exorti parentibus, illorum meritò dicuntur perferre iniquitates, quippe qui à corrupta producti radice, corrupti & ipsi sunt. Quòd si tamen à parentum prauitate abhorrent, illorumq; abominantur uitam, tum quidem Dei filij efficiuntur, non hominum: idcirco de his illud dici potest elogium, quòd filius non portabit iniquitatem patris. De illis uerò, quòd eos Deus puniet in tertiam & quartam generationē. Illud quoq; Reddam peccata patrum in filios, eo quidem modo uidetur maiorum scelera maximopere detestari Deus, dum sic in longum multas protrahit. De matris postea peccato specialis fit mentio, propter sordidum hominis conceptum, ortumq; immundum, ac, propter innatam illi uoluptatem in coitu, peccato obnoxium. Illud tamen non ignorandum, peccata illa parentum, pro quibus filij dant pœnas, ad præsentem duntaxat spectare uitā. Cæterum suum quilibet onus in futuro seculo ferre cogetur. Quicumq; enim peccauerit, ipse, non filius, aut quilibet alius, luet pœnas. At ne citius, quàm illorum fert improbitas, consumantur,

Fiant contra dominum semper, & dispereat de terra memoriã eorum.

Iugi, inquit, ultione, qui huiusmodi sunt, puniantur, ut & ipsi, & qui ad illos attingent, penitus exterminentur, adeoq; in nihilum abeant, ut nulla illorum amplius supersit memoria. Interminabilis sit illorum multa coram domino. Paulò secus detorquet sensum Paraphrastes: Sint hæc, inquit, ueluti ob oculos posita domino, sed in obliuionem ueniat apud homines qui terram incolunt, si quid gelsit unquam memoratu dignum.

Pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam, & persecutus est hominē inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare.

Apertius ex hebræo: Ut interficeret contritum corde. seu, ut alius legit: Persecutus est hominem afflictū & inopem, & contritū corde, ut occideret. Quid uerò sit contritum corde, alius item ex hebræo aperit: Persecutus est hominē detestatum, & ex corde mœrentem, ad occidendum eum. Verum utut legas, uoces ex omnes,

A omnes, inops, afflictus, deiectus, ex corde mœrens, tristis, maximam præ se ferunt miseriam & calamitatem. Quocirca quid atrocius excogitari unquam potuit, quàm fractum denuò frangere, canemq; excoriatum, ut est adagium, excoriare? Tam quidem graue est scelus, quòd primum illud posuit Vates inter illa, propter quæ diræ illæ factæ sunt in superioribus imprecationes. Propterea, inquit, ea quæ imprecatus sum, contingent omnia, quòd ne semel quidem in mentem illi uenit clementiæ exercendæ in proximū. Imò (pro Dei fidem) ipsum fractum, quò eum penitus extingueret, atrocissimo insectatus est odio, lingua, manu, ferro, ueneno tandem.

Et dilexit maledictionem, & ueniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Nihil enim tam exactè ab homine æternus requirit genitor, quàm misericordiam & charitatem: quibus sanè pernicipibus tanquam alis, anima ad propriam transuolat originem, qui Deus est, in quo præcipuæ istæ insunt partes, amor & clementia: imò amor ipse solus, cuius stimulus est clementia. Alioqui nisi summa in Deo esset misericordia & clementia, quid in nobis esset quamobrem tam charè nos, ut facit, adamaret? Cæterum maledictionem hîc uocat Dauid Dei execrationem & uindictam, qua hî in primis, qui in innocuos crudeles sunt & duri, impetuntur: unde cæcitas promanat animæ, peruersaq; consilia, uecordia, ac exitialis illa religionis lues, superstitio. A benedictione uerò, quam illius esse beneficentiam asserunt & misericordiam, mens uegeta, ad diuinaq; peruestiganda solers & acuta. Maluit igitur immanis is latro execrationem & maledictum, quàm gratiam: ideo quicquid optauit, integrè est assequutus. Qui

Et induit maledictionem sicut uestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.

B Cur nò, in ossa eius, uertit interpret? quemadmodū uertit, in interiora eius. Vide an quicquam miserix cumulo atq; execrationis, addi possit. Ipsum illum, ait, totum obruat calamitas, occupet, premat, cingat, penetret. Eæ quidem proprietates sunt aque, olei, ac uestis. Obruimur certè aquis & suffocamur, illis maxime quæ internè perfluunt. Olei uerò unctio mirum quàm penitus, uel usq; ad ossa, penetret. Cæterum ueste regimur, occupamurq;. Hisce quidem uocibus uult Vates exprimere, quàm hî deplorati sint & perdit, qui abiecta humanitate ferinos eligunt mores, duros nimirum, & in quemuis difficiles atq; iniuriosos. Quare sic rem, ut uides, exaggerat, dirasq; diris accumulatur.

Fiat sicut uestimentum quo operitur, & sicut zona qua semper præcingitur.

Ad significandam rei alicuius perpetuitatē & cognationē, nulla efficacior potuit afferrî similitudo, quàm uestis illius, qua toti ambimur, aut balthæi, quo cingimur: utraq; enim res totum colligit hominē, cōtinetq; in sese. Ita agit impietas, si quem semel adorta fuerit, eum quippe totum, ut solet corpus tunica aut cingulum, cōuoluit, atq; adeò strictim coarctat, ut uix illum respirare sinat. En tandem

Hoc opus eorū qui detrahunt mihi apud dominū, & qui loquuntur mala aduersus animā meam.

Opus pro mercede hîc poni uolunt doctiores. quare sic Paraphrastes: Hæc sit merces eorū à domino, qui mala uolunt mihi. Detrahunt item uerbum, Hebræis est, aduersantur. Sed neq; detractionis uox suo caret sensu: solet enim id uitij genus ab immanitate, de qua tam multa conquestus est dominus, enasci. Quid non molitur malorum crudelis animus? Aduersus animam meam, uel uitam meam, expone: uel simpliciter, me, ut ex hebræo redditur. quanq; etiam animam meam, non nihil horroris in se habet: nanq; ad occultas demonū suggestiones referri id posse iudico: ad eos quoq;, qui blandis nos ad malum prouocant lenocinijs, persuasionibusq; mellitis ac uafris, ut sunt de more libidinosi, atq; hî, qui quoquo modo uiuas, laudant tamen, atq; assentantur.

Et tu domine, domine, fac mecum propter nomē tuum, quia suauis est misericordia tua, libera me.

Is unus uersus est. Sitibundā auxiliij animā demonstrat repetita uox, Domine, domine: quanq; Hebræis est, Deus domine: sed idē sensus, Petit hîc Dei filius pa

crem, ut sibi tot in ærumnis, importunisq; adulatorū oblocutorumq; insidijs optuleretur: & id quidem, quoniā suauis illius est misericordia, & plusquā dici potest, iucunda. Ait itaque: Mi pater, nullum huc affero hominū meritum ac uirtutem, qua tu illectus suppetias illi ferre debeas: sed tuam imploro misericordiam, tuamq; ad opitulandum miseris facilitatem appello. Agè, fac ut tu respondeat nomini clementia: nomē quippe tuum, Amor est. Et ut quidem unico duntaxat uerbo quæ uolo dicam, libera me:

Quia egenus & pauper sum ego, & cor meum conturbatum est intra me.

Quò enim maiorem excitet cōmiserationem, suam exaggerat miseriam: Egenus, inquit, ego sum, despectus, auxilio omni humano uacuis, calamitosus. quò me uertam? ad homines? quid homine uenalius? quid minus in fide constans? Cor certè meum intra me totum mœrore contabuit. Quid? Heu domine,

Sicut umbra cum declinat ablatas sum, & excussus sum sicut locusta.

Sole quidem ad occasum properante adeò prolixè augentur umbræ, ut cum diei interitu in noctem abeāt. Sic uita est hominis, cita nimirū ad occasum: quem admodū umbra declinante luce consumitur, in nihilumq; tandem resoluitur. Vnde ex hebræo sic quidam transferunt: Incedo uelut umbra serotina. Quò uerò ait se instar locustæ fuisse excussum, ad morem huiusce animantis alludens, uage suæ uitæ motum exprimere uoluit, ut planè uagi sunt, qui à tyrannis acti, nulli certæ se dedunt sedi, sed modò huc, modò illuc transmigrātes, locustarū morem imitari uidentur, quæ de loco in locum passim, sparsimq; quò suus ille naturalis fert motus, subsiliunt. Horum depinxit faciem Apostolus, cum ait: In solitudinibus errantes, & in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Vidisti ne unquam locustarum agmen tam uario circumferri saltu, ut hi agunt, qui à persecutoribus acti, uarias mutant sedes? Penè hunc morem imitantur nostri temporis religiosi, in suis illis de loco ad locum mutationibus. Mallem certè id uagationis genus moderatius præcipi, ne quod sanctè à maioribus ob animarū salutem excogitatum fuit, id odio fieri uideatur: ac iam profusores in huiusmodi pagatim regionatimq; uagandi occasionē, ne dicam ludibrium, fiant, cum animarum, tum rerum damno, & iactura sumptus, quā in accersendis uirtutibus, aut subuenienda pauperum inopia ac miseria,

Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.

Sic Felix: Genua mea corruerunt. Alius item: Genua mea uacillant præ ieiunio, & caro mea exaruit à pinguedine. Solebāt enim antiqui feruidis quæ siebant Deo precatationibus ieiunia copulare, ut nunc quoq; ab illis agitur, quibus quis uerus orandi sit modus perspectum est. Rarò enim à uentre saturò & pingui sublimia illa, quæ in purissima cernuntur oratione, comprehendì possunt. quem quidem morem in sanctissima Vatis anima fuisse id est argumento, quòd sua nutasse præ ieiunio genua fatetur: indicium nimirū summæ debilitatis, atq; à cibo abstinentiæ: quòd & clarius in ultima uersus particula exprimere nititur. Caro mea, inquit, tota, subtracto cibo, ex quo oriri solet pinguedo, exaruit. Quare sic uertit quidam: Caro mea emarcuit, propter deficientem pinguedinem. Hæc sanè omnia maximum in Vate, imò in Christo fuisse mœrore indicant. Verum si uox olei non displicet, illud uidetur dicendum, Vatem ad domini mentem aspexisse, qui, quò ieiunium dissimularetur, præcepturus erat ieiunantis caput ungi, faciemq; lauari. Sed prior sensus ad ea quæ sequuntur quadrare magis uidetur.

Et factus sum opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita sua.

De istiusmodi irrisionis genere in uigesimosecundo dictum est psalmo. Solet illa esse irrisionibus consuetudo, ut in derisum caput atq; os moueant, fœdèq; distortorqueant. Sic Paraphrastes: Quicquid facio ludibrium sum illis: quoties uident me, moto capite rident me. Turpissimus sanè is est mos, atq; impius omnino: à liuore quidem atq; animi petulantia oriri solet. Vnde de seruatore nostro Christo Iesu, in quem omne conuiciorum genus proiecerunt Iudæi, legimus, quòd prætereuntes

tereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua. Ita Dei electi in hoc mundo haberi solent, quò in omnibus suo sint haudquaquã dissimiles domino, qui hinc nostræ consulens indigentiaë clamat:

Adiuua me domine Deus meus, saluum me fac propter misericordiam tuam.

Quemadmodum enim Christus, ut inquit Paulus, tentatus est ut nos, ita & patrem, quò à malis eximeretur, rogauit. Nulla quippe in re, quò nostram à peccati catenis assereret libertatem, defuit benignissimus dominus. Fer, inquit, opem ò Deus, meq; serua: non propterea quòd id meruerit hominum genus, sed quia misericors es, atq; ad condonandas noxas pronus.

Et sciant quia manus tua hæc, & tu domine fecisti ea.

Fecisti istud, uertunt pleriq;. Sentiant, inquit, hostes tuam hanc fuisse potentiam, quæ istuc operata est miraculũ. Quis unquam putasset hominem derisum, fereq; ab omnibus consputum, tam subito ereptum esse, reuixisse, ac uniuersorũ dominum constitutũ? Tu certè domine, non alius quamuis sublimis ac potens, tam arduum exequutus es negocium. Et quidem

Maledicent illi, & tu benedices: qui insurgunt in me confundantur, seruus autem tuus letabitur.

Aptius forsã (quòd quidam uolunt) totus is uersus optandi affectu legi possit, ad hunc modum: Maledicant illi ut lubet, tu autem benedicas. seu, ut habet Paraphraustes: Execrentur & malè uelint mihi, modò tu faueas, nihil poterũt. Poterunt quidem (ut est illorum poteruitas atq; arrogantia) in me & lingua & manu furere, uerũ in medio ipso persecutionum æstu & conatu deficient confusi. Quid tum seruus tuus? lætabitur quidem in te, tibiq; salutis suæ uirtutem, ac summam acceptam referet. Abeant igitur illi ut meriti sunt, &

Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua.

Tametsi enim diplois uestis sit, ex hebræo tamen, quò sensus clarior reddatur, pallium uertunt. Rursus uerbum, detrahunt, ut superius annotauimus, Hebræis est, aduersantur. Et est perinde atq;, toti ignominia cooperiantur mei isti aduersarij, sicut solent pallio homines cooperiri. Idem enim planè est quempiam pudore indui, ac tanquam pallio confusione contegi. Illi sic: ego autem

Confitebor domino nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum, quoniam assistit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persecuentibus animam meam.

Rident hinc nostri temporis irrisores, quippe qui insigni cùm præditi sint potentia atq; hominũ fauore, nullũ unquã suæ fore terminũ felicitati opinantur. Idcirco tumidiore facti, quid non audent malorũ? cui non detrahunt? quem non adlatrant? Vide quomodo temerarij & impudentes Dei abutuntur patientia. Illi, inquit Christus, maledicunt, blasphemant, in Deumq; ipsum, nedum in homines, impudentissimè obganniunt: ego interim confitebor domino, illiq; gratias agam, atque id quidem nimis, hoc est, totis meis tum animi, tum corporis uiribus, totoq; affectu, atq; religionis, non questus, aut auræ popularis gratia in medio ipso hominũ conuentu & multitudine eum laudabo, dicamq; intrepidè, quòd inopi, atq; ab omnibus derelicto, ad dexteram, ne in aduersis labascat, nuteq;, tanquã fidissimus comes adstat, illiq;, quò tandem illius uitã à callidis eripiat insidiatoribus, iudicibusq; iniquis, quibus plenus est orbis, auxiliatur. Cui laus sit in seculorum secula. Amen.

PSALMVS Dauid. CX.

Exiit dominus domino meo, sede à dextris meis.

Altissimis is est grauidus mysterijs psalmus, quippe qui de utraq; in Christo natura edisserat, obscurè tamen, atq; in inuolucro. Huc mihi nonnihil lucis attulere felicissima quorundã scholia: quanquã, ut uerũ fatear, tardis, ut meũ est, ingenijs non plenè satisfaciunt quãuis acutè elaborata scholia, quæ interdũ quæ luce egent omittũt, dicuntq; quæ omitti possent. Quòd sint porro, qui illa, quæ de solo Christo hinc dici debent, ad Dauidẽ ipsum psalmi

C autorem referre nitantur, superfluous labor est: quare omisis illorum rationibus, coactis sanè & frigidis, de Christo solummodo hæc omnia scripta esse dicamus. Constat enim non solum ex Euangelio, uerum etiam ex Hebræorū doctioribus, totum hunc psalmum intelligendū esse de ipso Dei filio, atq; eius regno, quod in Sion cœpit, atq; inde latè propagatum tandiu stabit, quo ad eius quicquid conditum est, illum adoret, fiantq; illius hostes tanquā scabellum pedum eius, hoc est, penitus ei fiant subiecti. Vt Deo quidem, omnia illi ab æterno subdita sunt: ut homini uerò, in tempore id factum est, seruaturq; ad illud omnino tempus, cum nouissimus destruetur inimicus mors. Hanc itaque filij Dei sublimitatem prænosces David, sic secum: Dixit dominus domino meo. Dominus quidem est pater, dominus & filius: idem porro uterq; est Deus. Atqui non prætereundum uerbum, dixit, ob id prolatū, quod filius est uerbum patris: quod etiam ex antiquis Hebræorum Rabbinis nonnulli falsi sunt. Sic quidam: Dixit dominus, nempe pater, uerbo suo. Quid dixit? quid ab æterno diffiniuit? Sede à dextris meis: hoc est, esto omnium rex, primaq; fruire potentia. Solent enim principes, qui suam ad dexteram quempiam sedere faciunt, omni illum ornare autoritate atq; domino. Ita hinc de Christo ad dexteram patris ascito intelligendum erit: & est perinde atq; regna, ut ego, super omnia. Huiusce quidem sublimitatis tum cœpta est reuelari magnitudo, cum cœlos mortis spolijs onustus conscendit, seditq; ut inquit Marcus, ad dexterā Dei. De quo sanè mysterio Paulus Ephesijs scribens fuisse admodū edisserit, nempe Christum quatenus hominem ad dexteram patris in cœlestibus collocatū, constitutumq; supra omnem principatū, & potestatem, & uirtutem, & dominationē, atq; omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

D Deinde, inquit Paulus, finis: namq; omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiā, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Per omnia quidem membra adimplet, perficiturq; corpus Christi, qui omnia in omnibus, dum ipse agit in omnibus, implet. Ceterū Christi hostes illos esse diffiniūt, qui ex Deo nati minimè sunt. Hos, inquit, tam tibi subiectos faciā, ut illos nō secus, q̄ solet scabellū, conculcare queas pedibus: illos tibi penitus substernā. Donec ponam, nō propterea dictum esse puta, quod hostibus illius subiugatis, ad dexteram Dei sedere desinet Christus. In huiusmodi locutionis genere animaduertenda est sermonis hebraici proprietates, qui nonnunquam quod ad terminatū refertur tempus, ad interminatū referunt, ut in Donec uidere licet, quod Latinis diffinitū signat tempus, his indiffinitum: ut sit sensus, tunc magis Christū regnaturū, cum pater hostes filij pedibus tanq; scabellū calcandos præbuerit. Ad hunc ferè modum de coruo ex arca emissio legimus, qui egrediebatur, & nō reuertebatur donec siccaentur aquæ super terram: nunquā tamen reuersus est, licet aquæ exaruerint è terra. Quid illud? Et non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitū. Vides ad quantam prolaberemur impietatem, si, donec, ut ferè accipiunt Latini, interpretaremur?

Virgam uirtutis tuæ emittet dominus ex Sion.

En Christi meritum, propter quod ad Dei patris dexteram assumptus est, regnatq; beatus. Vis, inquit, tuæ uirtutis, potentia nimirum, ac signorum, quibus planè uniuersus deuictus est orbis, ex Sion primum & Hierusalem, Dei iussione prodibit, cuiq; pater dicet:

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Hoc est, de illis tuo statue arbitrato, potestatemq; in eos uel reluctantes exerce. Caue putes de regno hinc Christi dici, quo æqualis semper est patri: siquidem de illo nunc fit sermo, quo in tempore sanctissima illius in crucis ara exusta pro nobis carne, rerum omnium dominiū adeptus est. Atq; hoc prorsus modo oportuit Christum pati, & ita intrare regnum Dei. Nos plumbeos, qui regnum crucis Christi

A Christi in pluma atq; inerti ocio uersari somniamus: idcirco nostris cupiditatib; atq; ambitioni, quæ ex immoderato mundi amore nasci solet, finis statuitur nullus. Sed ad Christum redeo, quem sic pater alloquitur:

Tecum principium in die uirtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te.

Mirum quantum à nostra uariet æditione Hebræorū litera huius uersus. Verū quò nostra etiā mollius redderet, principatus, non principium, uertendum fuerat. Nam cum אֶפְרַיִם utrunq; significet, mallem uertisset principatus, quò esset sensus: Tecū, ô fili, hoc est, in te, neq; aliunde proueniens erit principatus: regnumq; omnium uniuersale in die erit uirtutis tuæ, eo nimirū tempore, quo gloriosus potentiaq; æterna insignis, Deus absq; umbra in fulgentissimis sanctorū splendoribus apparebis, cum haud ita pridem seruus in terris uisus sis, & is quidē omnium despectissimus. Verū qui hebraicæ non prorsus ignari sunt linguæ, diuersam ex hac quoq; lingua afferunt literam, sensusq; uarios & obscuros: quibus quidē omisissis, unam tantū ponere decreuimus, quā sic reddūt: Populus tuus spontaneus est in die exercitus tui in magnificentissimæ sanctitatis: ab utero auroræ est tibi ros natiuitatis tuæ. hinc enim apertè de Ecclesia gentium loquitur pater, quam populū appellat spontaneū, idcirco quòd futuri in ea erant homines, qui nō tantū res suas ac fortunas, uerum etiā propria ipsa corpora, atq; animas suapte sponte pro Christo offerrent. Et id quidē in die exercitus tui, hoc est, tempore Christianæ militiæ, quæ propter magnifica præclaraq; spiritus dona, unde omnis emanat sanctitas, cunctis fortior splendidiorq; facta est potestatib;. Nam quemadmodū tui tibi subiecti erunt, uel inuiti, hostes, ita tuorū ultronea erit seruitus, multaq; sanctitatis magnificentia insignis & conspicua. neq; istuc sanè mirū: siquidē ab utero auroræ, id est, ante mundi ortū, rerūq; omnium effectio, tua, ueluti à rore flos, foecūda erit à meo spiritu natiuitas. Huc quidē spectare uideēt, quòd quidam Rabbi Isaac anti quus iudeorū interpret in hunc attulit locū: Ante, inquit, solem propagat nomē eius: hoc est, anteq; crearetur sol, subsistens & firmum erat nomē Mesiæ nostri, fuitq; sedens ad dexterā Dei. Cæterum qui nostræ innitunt æditioni, nefasq; putant ab illa uel latū digitū dissentire, sic hunc locum exponūt, ut uterus Dei sit occulta illius penitusq; incognita substātia: ex qua quidē ante lucis huius uisibilis ortū, nempe absq; principio, genitus sit filius patri equalis, atq; eadē cum illo eadē natura, uirtute, essentia, potestate. Non nouū est in scripturis, uterū pro arcano substātiæ Dei ac deitate, metaphoricè usurpari. Vnde illud est in Esaia: Audite me, inquit, domus Iacob, qui portamini à meo utero, qui gestamini à mea uulua. Sed illud subobscurū, quomodo ex illius utero exierit glacies, ut inquit Iob.

Iurauit dominus, et non poenitebit eum, tu es sacerdos in æternū secundū ordinem Melchisedech.

Iam de filij sacerdotio loquitur pater, simul ut de illius regno in superiorib; est locutus. Iurauit itaq; pater, & nō poenitebit: hoc est, promisit, factumq; nō mutabit, dicens: Tu es sacerdos in æternū secundū morem ritumq; præscriptū Melchisedech: qui quidem ut rex erat in Salem, quæ nūc est Hierusalem, ita & sacerdos: cuius sanè officium fuit populum docere, pro eoq; orare, ac sacrificiū offerre. Sic Christus rex noster, non tantum in Hierusalē, sed etiā in omni omnino orbis regione, sacerdotio pro humano functus est genere, cum se obtulit Deo pro omnium salute in ara crucis: atq; id in æternū, quoniā ipse est credentium omnium, quot fuerunt, suntq; impræsentiarū, atq; in posterū erūt, & sacerdos, & hostia, seipsum offerens, maciansq; ac super altare sui inæstimabilis amoris incendens. Adde quòd ex ipsa nominis Melchisedech interpretatione, Christi dignitas magis quam ipsius regis, exprimit. Iustitiæ regem interpretantur. Pacis item ex Salem, in qua regnauit. Ecquis unquā efficacius Christo, regnū iustitiæ, pacisq; tum in coelis, tum in terris, in fidelium animis stabiliiuit? Cæterum de Melchisedech nulla in scripturis fit mentio, quòd patrē habuerit & matrē, aut genealogiā, cum tamē habuerit. At Christus uerò nec patrem habuit in terris, nec eo modo, quo cæteri matrē: cuiusq; generationē quis enarrabit; nanq; illius genealogiā nullus homi-

num effari potest, quippe qui nec esse cœperit, nec esse desinet. Eam ob rem illius sacerdotium, ut diximus, æternum est, æternaq; illius uirtus & efficacia. Iesus enim Christus heri & hodie. Iam illud dubiū: quid, cum per sacerdotiū Leuiticū, ut inquit Paulus, cōsummatio fieret (populus enim sub ipso legem accepit) quid inquā necessariū fuit secundū ordinem Melchisedech aliū surgere sacerdotē, & nō secundū ordinē Aaron, qui fuit de tribu Leuit? Mutatio quidē sacerdotij, mutandā esse legem demonstraui. Quocirca reiecto sacerdotio illo cruento, in quo pecoribus litare consueuerant, reiecta est & lex crassa, stupido nimirū præscripta populo. Cui sanè lex spiritus successit, lex amoris, lex totius puritatis, in qua non iam pecora immunda, sed nostras offerri animas edocuit Christus uerior altissimi sacerdos, qui fuit Melchisedech, aut Aaron. Vt enim Aaron nō mansit in æternum, itaq; neq; eius sacerdotiū. Contrā uerò dictū est de Melchisedech Christi typo, quod manet in æternū: atq; ita de illius sacerdotio dici necessariū erit. Verū hæc omnia Christo potius, quā alijs, cōpetere, mysticus iste declarat psalmus, cum ait: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ sue reges.

Paulo antè filiū sessurū ad dexteram patris asseruit Vates: modò uerò patrem ipsum ad filij dexterā adstare memorat. De illa quidē sessione diximus, omnem tum filio datam fuisse regnandi potestatem: de hac uerò dicendū erit, quod aliàs quoq; diximus, continuū patris auxiliū in filij ærumnis intelligi oportere: exinde omnes illius quālibet potentes deijciendos esse hostes. Et est ac si diceret: Dominus adstans tibi à dextris, atque omnia quæ ad bellum faciunt expediens, reges, nedum hostes alios, prosternet in die iræ sue, id est, cum sæuire dignum duxerit, uolueritq; pro te irasci. Ad hæc,

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. Insuper, De torrente in uia bibit, propterea exaltauit caput.

D Expressius ex hebræo duos hos uertunt uersus. Sic Felix: Iudicabit in gentibus, congregauit cadauera: seu, ut alius, implebit cadaueribus, locū scilicet prælij, quò hic maximā animaduertas hostiū profligationem, quam subinde horribiliori quodam rursus modo in ultimo expressit uersu, dicens adeò crudele Christi hostium fore exterminium, ut ipse, si uolet, ab exundanti occisorum sanguine, tanquā è torrente, in transitu posset bibere: quibus quidem uerbis perfectā consummatamq; Christi uictoriā fore, prædicat spiritus: ut in illa quoq; coacta Balaam benedictione uidere licet, qui de Israëlitis loquens inter cætera illud addidit: Ecce populus ut leæna consurget, & quasi leo erigetur, non accubabit donec deuoret prædam, & occisorū sanguinē bibat. Hoc igitur schemate signat Vates tantum sanguinis effundendū, ut è flumine ex hostiū cruore factò rex hic bibiturus sit. Propterea, inquit, exaltabit caput: hoc est, alacriter, ob rem feliciter gestā, suum exercebit imperium, factus nimirum omnibus superior. Postremò, quod in superiori dictum est uersu, conquassabit, seu uulnerabit capita in terra multorū, de tyrānis, superbisq; magistratib. liquet dici, qui cum in terra multorū regnent, multisq; præpositi sint populis, ferino se habent more, ne dicam impetu, crudeli nimirū & furioso: quicq; haud secus suos sibi subditos tractant, atq; si canes essent aut feræ. Quem sanè morē nō solū in rebus pub. urbibusq; nōnullis locū habuisse uidimus & experti sumus, uerum etiā in sacris interdū ædibus, diuisq; ipsis consecratis maximo conspeximus dolore. Hos itaq; tanq; multorū capita, sed dira & inhumana, iri contritum prædicat Vates. Iam illud quoq; non silebo, me minimè præterire, quid piarū huc afferant meditationū expositores: quas quidem ut sum misse ueneror & exosculor, ita, ne nimius essem, omittere illas malui, q̄ meo ab instituto discedere: quod sanè strictius forsan, quā tanta postulat rei maiestas, nonnunq; exprimere consuesco. Fastidio certè lectoris obtemperandū semper esse censui. Sed & illud, anteq; psalmū claudā, nō prætermittā, quod in ultimo deprehenderūt uersu nōnulli, sanctissimè id quidē & uerissimè: nempe ornatū illū omnem

A omnem uirtutis, potestatisq; regię & sacerdotij, quo totum psalmum interspersum uidimus, Dei filio idcirco contigisse, quoniam de torrente, hoc est, de crucis amaritudine, deq; persecutionum amne ac fluuio, in hoc arduo uitę transitu acerbissimè bibit, bibetq; in suis quoad uita hæc durabit. Certè si rem expendimus diligenter, nulla, quæ nobis magis utilis sit, ostensa est uia, quàm illa quæ ad crucem ducit. Id sanè durū atq; amarū uitæ genus noster elegit dux Christus, quem quotidie audire mihi uideor clamantem, meq; seuerè increpantem: Piger quid dormis: an te clam est, quod per multas tribulationes, hoc est, per crucis tolerantiam, te oportet intrare regnum Dei: Cui ego: Id scio domine: sed mea me fallit teneritudo ac mollities, cui libentius, quàm crucis asperitati, assentiri soleo. Mea igitur sit miseria, tua autem clementia, ac, qua sustentor, misericordia, ô clementissime. Cui & honor sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXI. Halleluia.

Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione.

B In aliquibus ex superioribus psalmis idem ferè est argumentū, quod in hoc quoq; cuius titulus penè quid sibi uelit exprimit. Quemadmodum enim à laude magnificentięq; diuinę orditur confessio, sic agit in enarratione ac fine tandem, dicens: Laudatio eius manet in seculum seculi. Iucundissimum id est argumenti genus, quo Deus laudatur: nos uerò, ut meriti sumus, reprehendimur, contra nimirum hypocritarū morem, qui tametsi Deum, aut Dei amicos forsan laudari libenter audiunt, se tamen reprehendi egrè ferunt, imò ingerunt sese, ac quodam se occultissimo insinuāt modo in celebritatem illam laudum, quæ Deo debetur. Pessimum quidem istuc est hominum genus, quoq; uniuersus corruptus est orbis. Vis ne, inquit senex ille, mundo hoc in pace frui: Lau da omnes, uel eos maximè, qui præsumunt cæteris. Equidem (ut quod sentiam loquar) huiusmodi non mihi satisfaciunt paradoxa, utpote à Christi lege dissona, atq; omnino aliena ab eorum instituto, qui Dei spiritu afflati nequeunt, quantum fat est, tum in se, tum in alijs, malefacta deprimere. Inter quos quidem sanctissimum fuisse prophetam arbitror, qui dulcissimā suam à Dei laude exorsus odam, sic suum testatur affectum: Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorū & congregatione. De istiusmodi confessionis genere sic sentit Augustinus: Non est hic, inquit, confessio peccatorū, sed laudis. Illa luget, hæc gaudet: illa uulnus medico ostendit: hæc de sanitate gratias agit. Ait itaq;: Celebrabo te, ô domine, laudibusq; te efferam ex animo tantulo hoc meo, quantum quantum ille sit, cum priuatim quidem in consilio sanctorū, tum palam publico in cœtu hominum & conuentu. Sunt qui hęc legunt, in concilio. quam literam sequutus Paraphrastes sic reddidit: Omnia mea Deo accepta referam ex toto pectore palam in cœtu & congregatione iustorū. Illud aduertendū, solos iustos, eos utiq; qui Dei laudem in primis expetunt, ea libenter quæ eò tendunt, audire, fructumq; inde uenari. Eapropter inter hos solummodo se Dei laudes celebraturum testatur Vates. Quæ uerò illa sint, quæ de Deo laudare instituit, mox intulit:

Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius.

Forfan dilucidior esset litera, si sic cum Hebræis uertisset interpretes: Magna opera domini, & exquisitè facta iuxta omnia desideria, seu beneplacita eorum, ut esset sensus: Quam modis omnibus eximia, planèq; omnem superantia sublimitatem sunt, quęcūq; operatus est dominus: quæ certè exquisita, diligenterq; peruestigata, adeo perfectæ uidentur, ut qui illa, eo quo cõuenit animi candore contemplatus fuerit, tantam in illis deprehendet sapientiā, atq; erga homines charitatem, ut nihil amplius optare queat: quippe quæ omnia omnium uota excedant, uincantq; mortalium omnium spem, atq; expectationem. Illa tum demum uera esse uidetur cognitio de Deo, cum illum nostrum omnem excedere intellectum & comprehensionem non ignoramus. Interpretis litera, etsi obscura est, in eundem ta-

C men sensum cum illa, quæ est Hebræis, recidit, quanquã non me latet, uoluntates eius ad Deum referri à nonnullis. ut sit sensus: Dei opera diligentissimè considerata, probos incitant ad amplexandas illius uoluntates, nempe illius mandata. Alij rursus alios similes afferunt sensus, quare cuiuslibet suum sit iudicium & gustus. Cæterũ sensus illos libenter audio, qui meum sedant animũ, nõ inquietant. Per allegorias uerò, atq; istiusmodi lusus uagari, ut quidem non uitupero, ita, quia meum non est institutũ, non faciliè amplector. Scio equidem, ut ad propositum reuertar, immensa esse, atque adeo omni magnificentia ac splendore prædita Dei opera. Scio & illud, nostrum intellectũ ad ea plenè cõtemplanda cæcutire. Scio rursus, ita sapientia, prouidentiaq; & erga homines bonitate grauida esse, ut nihil in eis, quod plenissimè nostram impleat mentem, excitetq; ad noua semper inquirenda, desideretur. Scio tandem, quòd

Confessio & magnificentia opus eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.

Vis ne, inquit, breuiter quale sit Dei opus audire? Non iam laude dignũ est aliqua, sed ipsamet est laus, ipsamet gloria, ipsamet celebritas ac magnificentia. Hincq; perfectissima illius exoritur iustitia, qua nimirũ unde quaq; bonus est, ac summè, etiam in hostes, beneficus, & quæ, ut omnibus perfecta sit numeris, manet in perpetuum. Quocirca

Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator dominus.

Ultra non procedit uersus Hebræis. Ne quidem nimium in discernendo inter misericordem & miseratorẽ, quam sanè uocẽ uix accipiunt Latini, discruciemur, consulendi sunt Hebræorũ interpretes, qui aut piũ & misericordẽ transferunt, aut mitẽ & clementẽ, & est sensus: Cũ sit pius dominus & misericors, effecit ne unquã (sic reddit Campensis) ut perire possit memoria operũ suorũ tam mirabilium? Etenim mirificis illã insculpsit modis in electorum mente, ut tabulæ propè modum facti sint, in quibus diuinæ conscriptæ operationes uulgò omnibus contemplandæ exponantur. Quid? nõne ipsa quoq; ex se Dei opera, quædam ueluti memoria, quam fecit dominus, quò perpetuò memores illius essemus, dici possunt? Nam (ut cætera suæ benignitatis indicia præteream) cum populus acerbè nimium tum ab Aegyptijs, tum à finitimis in deserto uexaretur hostibus, famèq; non semel periclitaretur,

Escam dedit timentibus se, memor erit in seculum testamenti sui.

Sunt qui hunc locum de diuitijs ex Aegypto per Hebræos corrahis exponũt, nixi nimirũ uocis hebræicæ, quã noster uertit interpretes escam, significantia: quæ tamen prædam ui correptã, utpote à feris, significat, nihilominus & ad facultatum prædam, quinetiam ad uictum non raptũ transferri potest. Vnde in prouerbijs de muliere prudente loquens Salomon, illud inter cæteras illius, quæ à prudentia proficiscunt, actiones attexuit, quòd surgens de nocte dedit prædam domesticis suis. Tareph uox, quæ tum hîc, tum eo in loco ponitur, & prædã & uictũ significat: uerũ interpretes prædã maluit uertere, quàm uictũ: quàm uerò aptè, fudit cet lector. Ancillis enim, ac cæteris qui domi res exequunt operosas, parabilem de more dant cibũ, nõ prædam aut carnes à feris occisas. Eo igitur modo hunc intelligunt locũ nonnulli, quo illud alterius psalmi: Eduxit eos cum argento & auro, unde adiectũ putant, Memor erit in seculum testamenti sui seu foederis, quòd multis sanè antea annis cũ Abrahã percusserat, dicens: Gentẽ cui seruituri sunt, ego iudicabo: & post hæc egredientẽ cũ magna substãtia. In hanc quoq; pedibus uenisse sententiã Paraphrasten uideo, qui sic uersum reddidit: Spolia hostiũ diuisit cultoribus suis. Verũ quòd quidam huc de sacrosancto eucharistiæ cibo & potu afferunt, libentissimè audio: cui & ego suauissimũ addo Dei uerbi symposiũ. Vtraq; mensa ad Dei foedus cum hominibus in itum pertinet. Pollicitus quidem iam prima à rerum conditarum origine fuerat Deus, suos purissimo tum suę carnis & sanguinis, tum Euangelij edulio nutriendos, illorumq; alimento ita robuste corroborandos, ut ex hominib. dij efficerent. Felicissima sanè pastio, qua exaturata

A turata anima in diuinā penè transmigrat naturā, fide id operante, atq; amore illo, qui naturaliter igneus est, incendente, exurentēue, si quid in ea terrenā inuenierit contagionis. Atqui fides illam in primis operat excellentiā, ne dicā diuinitatem, quam animę, ob dignam carnis cruorisq; Christi Iesu perceptionē cōtingere diximus. Amor postea igneā illam totam reddit, leuemq; adeo efficit ac cœlestem, ut se in corpore hoc graui atq; inertī uix esse deprehendat. Sed hęc tardis uidentur animis obscura, quia intentata: siquidem excellentiam duntaxat, ac

Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, ut det illis hereditatem gentium.

Ut enim de populo illo Iudaico olim Dei, nunc satanæ, hæc uerè dicta uideantur, quod fuerint illi gentiū fortunæ traditæ: ita, ut nostræ religionis umbella, de nobis quoq; & uerius dici possunt, quibus uis illa præclarissima operationū Dei per Christum tam aperta facta est ac lucida, ut indubitanter nostram Ecclesiam spectasse censendus sit Vates, non synagogam Iudæorum tantum: in qua licet fides, quam uirtutem operum Dei esse ducimus, magis exigeretur, quam cultus exterus, id tamen nisi a paucis præstari potuit. Nondum enim erat spiritus datus, nondumq; cruor Christi cunctas sibi uindicauerat iustitiæ partes. Vim igitur, roburq; diuinarū operationū, quæ tunc sub uelo atq; in caligine cerni poterant in Aegypto, in mari Rubro, in deserto, atq; in primis in lapideis illis, in quibus conscripta fuit lex, tabellis, modò uerò quæ palam aperteq; in eius Ecclesia, in baptismo, in fideiū conuentu, in Euangelij prædicatione, imò in lege alia, alioq; stylo, nempe spiritus sancti, scripta exarataq; in electorū animis, non tantum cerni possunt, uerum etiam pergustari, atq; ad medullas usq; animæ trañci, deglutiriq; suo solummodo reuelauit populo, qui sumus nos: modò hi simus qui dicimur, nempe Christiani: hoc est, tum moribus, tum uitæ conuersatione & charitate, Christum referentes: atq; id propterea, ut det nobis hæreditatē gentium, quibus sanè cœlestis promissa est, exclusa Iudæorū turba, beatitudo. Non iam hęc terram

B Chanaan adire libeat, non Ammoræorū, non Hiericontinorum, non cæterarū nationū agros ac uineas pollicetur nobis Deus pro hæreditate, quæ propria fuit Iudæorum: sed spiritum, sed gratiam, sed misericordiam, sed remissionem peccatorum, sed cœlum ipsum tandem. Hęc sanè hæreditas est gentium, de qua illud Dei est ad Abrahā: In semine tuo benedicent cunctæ cognationes terræ. Nam

Opera manuum eius Veritas & iudicium, fidelia omnia mandata eius.

Quæ enim cunq; egit olim Deus, quæ ue agit in præsentia, aut aget unquam in posterum, ueritatis, iudicijq; & æquitatis plena sunt: nanq; quod pollicetur præstat, similiterq; cuncta iustissimo ponderat æquilibrio. Quocirca fidelia, suiq; semper similia sunt illius præcepta ac iustiones. Vide in diuinis rebus constantiam & rectitudinem. Aequa enim præcipit Deus, & quæ ab omni horrent fuce & simulatione: quoniam quæcunq; aut agit aut cogitat, ueritate nituntur atq; æquitate. Quare solida esse debent, ac iusta, quæ statuunt hi qui Dei uices in terris actant. Aliud quidem est elephantibus aut ursis non prorsus disciplinæ expertibus imperare, aliud homini natura docili, frēno tamen reluctanti, si qui imperant solidi sunt & inepti. Nullum quippe infortuniū molestius experimur in hac uita, quam si ab iniquis aut stupidis contingit nos, non dico gubernari, sed confundi magistratib. Proinde istiusmodi (si Deo placet) dynastis forte potius humana, q̄ uirtute ad dignitates obtrusis, & die & nocte inculcandum erit, clauisq; si uerba non suppetunt, infigendum ferreis, Fidelia omnia mandata eius: hoc est, fide plenæ sunt Dei præceptiones, ideo ratæ & iustæ sunt. Mites insuper, ueræ, moderatæ, summoq; expensę iudicio: ut planè sunt ea omnia, quib. formata est meę professionis lex ac regula, ab euangelica nimirū dependens suauitate ac dulcedine. Idcirco illam discretionē præcipuam diuus appellauit Gregorius: quam quidem laudem meruit, opinor, quoniam ne digitum quidem à suauissimis Christi, qui mitissimus omnium fuit, declinat mandatis, quæ fidelia sunt ac salutaria, ideoq;

Confirmata in seculum seculi, facta in ueritate, & æquitate.

Qq q

C Citius enim cœlum & terra transibunt, quàm uel unus è lege sacra expungi queat apex: nanq; cum pura contineat mandata, æternamq; bene uiuendi præcipiat rationem ac uiam, æterno & illa fulcitur fundamento. Verba, inquit, mea nō transibunt, licet condita omnia transeant, & cursim dilabantur. Siquidem quæ, ut dixi, ueritate & rectitudine connituntur, utpote quæ à Deo, qui summa est ueritas & iustitia, dependent, æterna illa omnino esse necesse est. Quamobrem non absq; spiritus consilio est dictum, Dei præceptiones confirmatas esse in seculum seculi. Cuius porro firmitatis illud maximè fuit indicium, quod illam, quam toties suo in fœdere promiserat,

Redemptionem misit dominus populo suo, mandauit in æternum testamentum suum.

Hic iam apertè de Euangelij perpetuitate ac Christi, qui humanæ redemptionis autor fuit ac nunciatus, fit sermo: quare non semel Paulus illum nostram appellat redemptionem. Ipseq; de se olim testatus est, se à patre idcirco missum, ut prædicaret captiuis redemptionē. Quomodo uerò id aut actum sit, aut agi potuerit, non dicam modo, aliorū is esto labor: mihi sat fuit mysteriū indicasse, quod sanè primū in admiranda illa ludæorū ex Aegypto liberatione uelatū, per Christum tandem, quid lucis in se haberet, innotuit. quam quidem lucem Euangelium esse credimus, quod pater, tanquā pacis atq; reconciliationis fœdus cum homine, æternum esse decreuit. Dabo, inquit, uobis testamentū æternū. Semper enim usq; ad mundi conflagrationem dominus Iesus suos à peccatis asserit, purgat, uitaq; illa animat, quæ abscondita est in Deo. Quapropter

Sanctum & terribile nomen eius.

D Cur non sanctum? cur nō terribile & uenerandū, simulac tam stupenda, tamq; insolita mundo, in electorū gratiam operatus est, operaturq; continuò? Nonne in nomine Iesu omne genua flectitur? Quid illud? In nomine meo dæmonia efficiunt, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferū quid biberint, non eis nocebit. O certè nomen amabile: nomen, quo inuocato seruantur quotquot fideles illi sunt. Flagrantissimū nomen atq; ignitum, quo autore ipsa etiā glacies incenditur, equæue exurit, atq; solet stipula aut sulphur uix tacta flamma. Quis hoc audito, medullitusq; intellecto amore non emoritur? non colliquitur? non totus præ dulcedine exhauritur? Istiusmodi credo accensus affectu ac desiderio Theophilus frater, sic suum hendecasyllabo solatur æstum, Iesum alloquens:

Flagrantissime Iesu amoris ardor,

Et repleta sitis, repletioq;

Diuina sitiens perennitatis.

Flagrantissime Iesu odoris arbor,

Miscens nec tæreum croco liquorem,

Spirans ambrosium rosis odorem.

Amantissime Iesu honoris autor,

Qui nos degeneres, diuq; Lethes

Sopitos flumio uocas ad astra.

Pientissime Iesu amaror & fel,

Dum clauos crucis horridos amara

In te ultro rapis, utq; dulcor, ut mel,

Ut sis simul mihi misello.

Quid tibi referam tot ob dolores

Clementissime Iesu? an appetis cor?

An cor appetis istud aridum? Ecce,

Qualecunq; habeas, ferasq; tecum.

In nomine igitur tuo, o benignissime, seruant electi. Et quidē nomen tuū, ut ait Vates ille, nominabit tibi à Deo in sempiternū, pax iustitiæ, atq; honor pietatis. Verū illud cauendū, ne tam uenerandū, atque adeo, ut inquit Malachias, horribile inter gentes nomen superbè contemnamus, desidiaq; auersemur. Siquidem

Initium sapientia, timor domini.

Hoc est, ueræ cognitionis Dei exordium est, timor domini, quò ad illius trepidant iudicia homines, atq; ad eius uerba & pollicitationes moueantur. Nam quidem in Deum, ut conuenit, metuere, illumq; reiectis superstitionibus, scrupisq; superuacaneis eliminatis, syncerè atq; animosè colere, totius religionis fons est, ac radix. Insuper

Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Qui tali, ut diximus, affecti sunt metu & reuerentia, quicq; ea faciūt, Dei scilicet mandata

A. mandata, aut opera illa quidē, quæ in ueritate, ueroq; iudicio fieri solent (eum ad timorem referunt) his bonum impartitur animum, rectumq; in rimandis cœlestibus, ne errent, intellectum, Dei bonitas. Ac, ne quid illius deesse possit felicitati,

Laudatio eius manet in seculum seculi.

Tamet si enim hæc ultima psalmi pars de homine dici queat, qui timet Deum, quod illius scilicet sit laus perpetuò duratura, ut ex Hebræo facile potest colligi, tamen & ad Deum si referatur non erit inconueniens. Imò etiam, ut mea est opinio, is germanus uidetur sensus, si sic rem absoluas: Intellectus bonus certè illis est ac perspicax, qui ea operatur quæ iussit Deus. Verùm ne laudem illam, quæ sanctis debetur actionibus, homini, non Deo, nostra tribueret infidelitas, mox ueluti absolutissimum unde quæq; additū est à spiritu *ἀξίωμα*: Laudatio eius, nempe Dei, manet in seculum seculi. Amen.

PSAL. CXII. Halleluia.

Beatus uir qui timet dominum, in mandatis eius cupit nimis.

Nulli dubium esse debet, ueram illam tandem esse hominis tum hic in præsentia uita, tum in futura, beatitudinem, quæ in Dei cognitione posita, a doctioribus sapientia appellari solita est: cuius originem Dei timorem illum esse existimant, qui à casto trepidatq; affectu ueneratione dimanat corde, ut ferè solent affici erga parentes filij. Hanc quidem à stultis contemni, derideriq; suis in Prouerbijis queritur Salomon. A timore igitur, quo uenerabundi in Deum ferimur, in illius cognitione, si non multum adeò in hoc mundo proficimus, exardescimus tamen & delectamur. Et hæc quidem uera est sapientia, ex qua beatitudo. Nam quo alio medio è sensibus hisce brutis exire queat homo adhuc uiuens, præterquam diuinæ purissimæq; Dei notionis, unde amor exoritur, non uideo. Itaq; Vates tantarum rerum neutiquam ignarus, in hanc planè diuinam, sed stuporis plenam prorupit uocem: Beatus uir qui timet dominum, in mandatis eius cupit nimis. Vide operum delectationē diuino copulatam timori: id enim significat, cupit nimis. & est sensus: O beatum uirum illum, qui Deum timet: nanq; ut cætera, quæ illi contingent, bona sileam, in illius præceptis supra omnia delectabitur: & legem, & legis datorē ardentissimè diligens, in illis, quibus se mirandū in modū oblectare possit, inueniet. Vis ne, mi lector, quò se extendat aliquando mandatorū Dei cōcepta in corde delectatio, audire? Nō solum enim, qui illo affecti sunt dono, amicos diligunt, eisq; faciunt bene, sed etiam hostes ipsos nō minori, quid minori? maiori sæpenumero charitatis nota, nempe beneficijs prosequuntur, q̄ proprios familiares, necessitudineq; cōiunctissimos. Excessus is quidem diuinus est, atq; illis insolitus, qui quosdam indoctos, ne dicam absurdos, in Dei obsequio & amore constituūt gradus: cū ea uera sit in Dei amore instructio, nullum seruare modū aut gradum, sed illò absq; ordine ferri, quò ab igne raptamur. Scilicet incendijs præscribi potest modus aut terminus. Voluntas quidem in negotio spiritus non potest esse nimia. At tu, qui hæc, quæ dico, experiris, uide inquieti huiusce amantis è cœlo compensationem.

Potens in terra erit semen eius, generatio rectorum benedicetur.

Qui externis opibus & fortunis, & non his, quæ in animo insunt, bonis, uim potentia metiri consuescunt, id refugiunt audire, quòd filij timentū Deū ut plurimum in hoc mundo debiles & contempti, potentia aliqua præditi sint: secus hi, quibus robur perspectū est fidei, censent. Siquidem nullam eam esse potentiam arbitrantur in homine quamlibet amplo insigni dominio & diuitijs, si Dei timore uacuis sit. Contra uerò eum potentissimū omnium appellare non dubitant, qui Deum timet. In rebus quidem corporeis, atq; ad uitæ usum necessarijs, quantum sat est appetit, abundat etiam: in spiritualibus autem, uel cū non aduertit, exuberat. Qui non illum fortissimum, mundoq; formidabilem dicam, qui inferiora hæc omnia suo subiecit imperio, magnitudineq; animi contemplit? Si cur-

Cta domi est suppellex, si tenuis uictus, si in agris sterilitas, bona huiusmodi fortunæ, prout sunt, uaria scilicet, inconstantia, perfidiæq; obnoxia, & plerunq; in immeritos contingentiâ, nunquam ue animum expletiâ, reputat. Vnde istiusmodi, quæ fors ista fallax producit, rebus cõtentus, maximas deridet fortunas, quas qui possident, rarò explentur: rarò, fat est, dicunt: rarò, quæ ea sint, quæ uerè fatiant animum, ne per transfennam quidem intuentur. Agè dic, uter horum potentior tibi uidetur: rex ne, qui nullis quâuis copiosis expletur diuitijs: an ciuis, cui uix cibarius suppetit panis, sed quieto uiuit animo? Vide tranquillum cor in sena illo, qui sic suum hortatur filium: Pauperem quidem uitam gerimus, sed multa bona habebimus si timuerimus Deũ, & recesserimus à peccato, & fecerimus bene. En quomodo bona multa Deum timentibus obueniunt: quos sanè generationem rectorum appellat spiritus, quam felicissimam fore uaticinatur. Semen itaq; ac posteritas illius, qui Deum metuit, utpote à parente in eadem instructa religione & timore, quicquid tenuitatis occurrerit, potens erit, ac diues, etiam in terra hac infelici, ubi plerunq; qui Deum timet abiicitur, calcatur, à uitæq; commodis, nedum honoribus & dignitatibus, in quibus maxima solet esse potentia, excluditur. Veruntamen

Gloria & diuitia in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.

Vide prudentiam Vatis. Ne putes, inquit, mundi huius diuites ea se habere ratione cum his, qui spiritu pauperes sunt, hoc est, in immensum ditissimi. Rari quidem ex illis inueniunt, qui à recto nō exorbitent, propterea quòd ea sit diuitiarum natura, ut facilè, etiam sapientiores, à iustitiâ itinere deturbent: horum uerò iustitia æterna est, quippe quæ illorũ strictim ad eò adhæsit animis, ut è corpore demigrantes illam quoq; secum ferant, Deoq; à quo illa processit, offerant. In erogatorem igitur suum refundunt donum. Ceterũ tamen si pro gloria in hebreo legimus, opes, seu opulentiam, tamen gloriæ uocem mirabiliter ad huiusmodi timentẽ Deũ pertinere iudico, si illa ad existimationẽ, bonumq; nomen referatur. Suauissimus is odor est, gloriaq; ita celebris & insignis, cui nullæ, ne regiæ quidem, equiparari queant opulentissimorũ hominũ diuitiæ. Malo quidem bonum nomẽ in paupere, quàm infamem uitæsq; inquinatũ satrapam, aut regem quamuis diuitem & potentem. Sed quid si à turpissimis nonnunquã fœdari contingit delatoribus atq; maledicis proborũ hominũ uitam? Quid id refert, simulatq; illorum nomina scripta esse in cœlis sapientissimus affirmat magister? In cœlis igitur bona sua omnia, diuitias, gloriam, splendorem, lautitiamq; esse uolunt & cognoscunt pauperes spiritu. Quocirca nō iniuria dictum est, quòd iustitia illorum manet in seculum seculi: & quòd

Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors & miserator & iustus.

Rursus, ut in superioribus egit, Deum timentes rectos appellat: quibus tandem cœlestis cognitionis lumen, ex quo maxima animæ exoritur consolatio, in tenebris interlucere asserit. Tenebras hinc uocat propheta aduersa, nempe paupertatem, morbos, persecutiones, atq; id genus alia crucis præludia: lumen uerò consolationẽ, quæ, ut dixi, ex Dei cognitione oriri solet. Fitq; ex eo lumine ac face spiritus, totus cœlestis homo & deiformis. Quare à se exiens, quicquid lucis in se esse pernoicit, in alios transfundere conatur: ad eò benignus iam factus est, misericors & iustus: hoc est, omni uirtutum, cœlestiumq; bonorũ cumulo ditatus. Quòd porrò has uoces, miserator, misericors, & iustus, ad hominẽ Deũ timentẽ retulerim, me admonuit Paraphrastes, qui sic uersum transtulit: Exoriet, alijs desidentibus in tenebris, lux rectis, clementi scilicet, pio & iusto. Vnde mox addit:

Iucundus homo qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio.

Vltra non procedit uersus Hebræis: cuius is sensus erit: Ter felix quidem est uir ille, ac mundo commodus, cuius mouentur uiscera in egenos, datq; illis mutuo. Is certè quæcunq; ager, loquetur ue, recto dispensabit iudicio: nihil temerè, aut inconsultò proferet. Non te moueat, quòd ad actiones quoq; disponet sermones

A mones suos, referre libuit: Symmachus enim uerbi gręci, non sermones, sed rationes, transfudit: ut sit sensus, quem etiam ex Hebręo reddidit Campensis: Dabit, inquit, illi dominus eam prudentiam, ut dispensare sciat reliqua, quę tractanda illi erunt, cum iudicio, hoc est, consueto bonis delectu, qui is est, ut profint omnibus, officiant nemini. Cęterum iucundus, mirum quàm apte huic quadret loco: siquidem uiro ab angustijs presso, cum malaq; conflıctanti fortuna, nihil iucundius accidere potest, quàm si de improviso quis ferat suppetias. De istiusmodi hominum genere, qui miserentur & cōmodant, illud uerè dici potest alterius psalmi elogium, quod tota die miserentur, & cōmodant: contra nimirum peruersam quorundam consuetudinem, qui tota die nefandissimis affligunt populos oppressiōibus & usuris. Resonat iam cœlum ipsum ex mœstissimis oppressorū suspirijs atq; eiulatibus, nedum montes, aut in quibus delitescūt, solitudines, propter insaturabilem illorum famem, qui deuorant plebem Dei sicut escam panis. Hos tamen certissimus (non insolescant) citissimusq; simul cum illorum nomine acre, manet interitus. Contrà autem,

Quia in aeternum non commouebitur, in memoria aeterna erit iustus.

Vide iucundissimā antithesin. Illi quamprimū suę crudelitatis luent pœnas: iustus uerò, ille, dico, de quo asseritur, recto eum sua omnia dispensaturū iudicio & delectu, perpetua uigebit in ore hominū memoria & celebritate, idcirco, quoniam suo nunquā dimouebitur loco, ac firmo erga Deum proposito. Et quidem in Deo, qui uita est omnium, positum, cur cum impijs, quorū finis mors est, exolescere, atq; cum illis interire timebimus? Etenim

Ab auditione mala non timebit, paratum cor eius sperare in domino.

B Hoc est, si quid malorū sibi à mundo intentari audierit, iam fidei umbone protectus, non timebit, non à concepta de Deo fiducia dilabetur, tantum abest ut à pugna meticulosus excedat. Siquidem cor habet uirile, atq; ad spem salutis, utcunq; res accidant, paratissimum. Vnde

Confirmatum est cor eius, non commouebitur donec despiciat inimicos suos.

Firmū, inquit, est cor eius, uiuitq; animo præsenti ac uegeto, non cōmouebiturq; quoad uiderit in aduersarijs suis, ultionem scilicet. Phrasis est hebręa, de qua aliàs nōnihil diximus: & est ac si dixisset, usquedum uiderit suorum hostium interitum, qualem quiuis alius uidere uellet in suis hostibus. Id enim optandī tyrannorū interitum genus, ad eos tantūmodo pertinet, qui à Deo, tanq; aternas bene uiuendī ideas, suę omnes uitę rationes excerpunt. Et ut tandem excellentissimū sanctitatis gradum in uiro isto beato, de quo pulcherrimus hic factus est psalmus, inesse intelligamus, à Vate commodū infertur:

Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria.

Aptum sanè uerbum, dispersit, quo donantis expressa est liberalitas. Notat Felix, uim illam hebręę esse uoci in hoc loco, ut, si id latine admitterent aures, transferri posset, sumptuauit, hoc est, expensas elargitus est. Id uellem perpenderent ditiores, qui auaritię ueneno infecti obcæcati, aut nō subueniunt omnino egenis, aut tenuissimè id quidem. Ingratissimū certè genus hominum, qui tam crudeles sunt in Christum. Dispersit igitur uir sanctus res suas adeò copiose in alendo Christo in pauperibus, ut integrum illis præbuerit uictum, atq; ad alendam familiam expensas. Nonnulli suas, quò alant canes, scorta, moriones, & parasitos, dispergunt facultates: Christus uerò, quantum in illis est, fame periclitatur. Dispergendæ quidē sunt diuitiæ, ut hīc admonet spiritus, sed in usus uitę honestos suę, suorumq; tum pauperū, illorum maximè, quibus uirgines maturæ uiro sunt domi. Nulla certè tam tenax in nobis debet esse cupiditas, quo minus in supeditandis suis rebus inopī profusiores potius simus, quàm auari. Quod sanè hīc annuisse Vatem arbitror cum ait: Iustitia eius manet in seculum seculi: hoc est, illius iustitiam, promptamq; erga Christi egenos liberalitatem, perseverantem esse & continuam uidebimus. Quocirca cornu eius, uirtus scilicet, fama, no-

C men, potestasq; illa, de qua superius est dictū, Potens in terra erit semen eius, exaltabitur in gloria: id est, a cunctis celebrabitur, in eoq; diuina laudabitur bonitas, cuius imitator is factus sit. Sed & beatius in Deo post hanc uitā, gloria atq; honore, quemadmodū solent triumphatores, coronabitur. Verū dignitatem, splendoremq; istiusmodi, cui comes est gloria,

Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit.

Clamat Salomon, desiderium iustorum omne bonum esse: prestolationem impiorum furorem. Atqui ea est inuidorum maximè natura, ut aliena perspecta celebritate in gemiscant, acerbèq; perturbentur: unde odia plerumq; ortū habent, dissidia, persecutiones, exilia, ac quibus maximè afficitur probitas, oblocutiones. Ille itaq; qui istiusmodi liuido laborat morbo, ea uidens, quæ naturaliter inuidus uidere refugit, alienam nimirum gloriam & splendorē, rumpitur, turpissimūq; in modum tabidus factus & caduerosus, rabie corroditur & insanit. Verū nec quicquā: nam uota eiusmodi effrenata, machinationesq; turbulentæ, finem sortientur nullum. Hic cernis, opinor, nostrum ob studium erga uirtutes, atq; diuinarum præceptionum obseruationem, quod merum Dei est donum, æternum patrem in nobis laudari: nos uero illius uicissim gratia euehi, per ornariq; dignitate, atq; aliquid tandem in terris etiam (quis id credat?) apparere, indeq; maleuolorum animos miserabiliter torqueri, atq; ob inuidiam gratis emori: proin elumbes illorum conatus, atq; effectum ad nocendum studium & desiderium, in auras resolui. Et id quidem Seruatoris nostri benignitate & gratia. Cui laus sit æterna. Amen.

PSAL. CXIII. Halleluia.

Audate pueri dominum, laudate nomen domini.

Idem fermè huius psalmi cum superiori est argumentum: nempe Deum cuncta, quæ hic fiunt, intueri, regere, proq; suo mutare arbitrio, ac demum reiecta perfidorum cura, miseros fouere & restituere. Equidem uniuersum adhuc in tenebris uersari mundum arbitror, si quis uerus laudandi Dei sit modus ignoretur. Subtracto quidem huiusmodi ab Ecclesia fidei lumine atque ornamento, densissimæ undecumq; conspirant tenebræ. Etenim à puro, castoq; duntaxat, ac cœlesti animato spiritus ardore, animo, tanta hæc res oriri consuescit. Nihil sanè dico: pura ipsa mens, quæ puro unita est corpori, ea tandem est, quæ non solum ad celebrandas Dei laudes idonea censetur, uerumetiam ipsamet laus efficitur. Quamobrè quicquid agit, cogitat, loquitur, eod nimirum spectat, ut Deo honor sit, proximo comodum, sibi uero ignominia. In id enim enixissimè incumbens, in eo, plusquam in se, & est, & uiuit, delectaturq; atque felicitatem omnem suam, quæcunque obtingant, collocauit. Idcirco ipsissima, ut sic dicam, propemodum res est, quam tam cupidè deamat. Qui igitur istiusmodi affecti sunt animo, pueri, seruiq; Dei, atq; amici, ab omnibus merito appellari debent: cæteri uero uix eo dignari possunt nomine, quando quidem nemo unquam ad tam altum seruitutis gradum asciri potuit, quin candidissimis perornatus esset moribus: animo insuper in his quæ ad sui domini pertinerent honorem, flagrantissimo. Quod sanè à me dictum esse propterea uelim, quod multi huiusmodi seruitutis imagine nescio qua decepti, se Dei tum seruos appellari merito debere existimant; cum semiratum circumferunt uerticem, aut mitra obtegunt. Ab animo quidem primū metiri istuc seruitutis genus solet altissimus, à candore postea uitæ & religione. Ignauum porro id genus hominum, quod sibi hoc nomen, ullo absque bonorum contubernio eliminari, frænoq; disciplinæ arceri, quam illam passim cernere sacrosanctam ab omnibus usurpari appellationem, hincq; illorum culpa fieri, quod & ueri Dei serui & subreptitij, uno ueluti facto uolumine ludibrio habentur, ac uulgo irrisioni. Nulla quidem in terris tam syncera instituitur res, cui subito aliqua non fiat impostura. Hos itaque, qui Deo, ut tanta postulat maiestas,

Astas, suum impendunt obsequium, pueros Dei appellat Vates, atque ad exhibendam puram Deo seruitutem, quæ potissimum laude constat, hortatur hoc modo, dicens: Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. Ut nihil turpiter, nihil indecorè aut ambitiose operentur Dei serui, sed ad diuinam omnia bene sancteque uiuendi legem ac rationem instituunt, purgentque seipsos in Deo, in quo fons omnis inest puritatis ac sanctimonie, istiusmodi suæ odæ fecit exordium Vates: O pueri, ô serui, ô quibus Dei peculiariter laus est cordi, atque honor, laudate dominum, atque illius lætanter efferte nomen: sanctum certè est & terribile, idcirco laudabile est, planeque adorandum, atque omni persequendum religionis cultu & pietate. Itaque

Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & usque in seculum.

Ab hoc, inquit, tempore usque in sempiternum, nomen domini tremendum existimetur, celebreturque à cunctis passim nationibus. Siquidem

A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen domini.

In superioribus enim uersibus, tempora omnino omnia in extollendo Dei nomine expendi consumique debere admonuit Vates. In hoc uero, atque in sequenti, loca orbis cuncta & hortatur, & anxie id adeo inculcat, ut propè nihil aliud à nobis coelitus exigere præ se ferat, quam ut Dei nomen semper, omnique in loco atque hominum gradu celebre fiat & notum. Et ut sanè nemo est, qui se abscondat à calore eius, ita ab orientibus ad occidentes usque plagas nemo sit, qui Dei nomen, quo inuocato seruant quotquot seruari cupiunt, non summis euehat laudibus. Etenim

Excelsus super omnes gentes dominus, & super cælos gloria eius.

Quid nisi nomen Dei sanctum, atque alios, qui nota aliqua sanctitatis insigniti sunt, sanctificans, appellabimus, cum illius nomen sit, qui super omnes sublimis est gentes: sed nec id quidem solum, uerumetiam cælos quoque ipsos gloria superet & maiestate? Ergo

Quis sicut dominus deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra?

Hem quanta diuinæ erga homines charitatis uis est ac magnitudo. Quis, inquit, nostro similis est domino? qui cum supremum inhabitet locum, rebusque omnibus tum quæ in cælis sunt, tum quæ in terris, præstet, nihil tamen est tam humile & abiectum in mundo, quin ipse uideat & moderetur. quid mundum? in cælis, dico, ipsis diuina in primis sum habet locum prouidentia. Id dicit Vates, quod Deum mentibus illis angelicis infinito (ut sic loquar) interstitio altiores esse minime ignoretur. Ex hebræo sic uertunt quidam: Quis sicut dominus Deus noster, qui sublimat se in habitatione? hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, qui seipsum in altum erigit, ut sedeat quocumque loco libitum fuerit illi: rursusque seipsum conuertit ad contemplanda quæcumque fiant uel in cælo, uel in terra. Vellem mundi proceres huiusmodi instructi essent spiritus doctrina: illos dico, qui altiores nacti sedes usque adeo interdum suæ obliuiscuntur fortis, ut nec quæ in cælis sunt, nec quæ in terris honestè peraguntur, uidere, ex animoque expendere dignentur. Tam cæci quidem nonnunquam sunt, atque in ambitionis fumo prorsus obtenebrati. Viuunt enim ut propriæ suggerunt cupiditates, non ut Dei est lex, non ut uult spiritus, non ut subditorum expetit indigentia: hincque nullum in eis, ne per umbram quidem, cerni potest in rebus agendis, aut diffiniendis, prouidentie signum. Semel quippe à uera moderandarum rerum ratione ac norma, qui Deus est, semoti, atque amentes effecti, ut res corporeas ineptissimè gubernant & sæuè, ita celestia, tanquam res prorsus incognitas, aut paruipendunt, aut scire dissimulant. Eam ob rem, nihil illis in suo illo sic malè moderato imperio antiquius est, quam ut probos opprimant, fessos atterant, fractosque perfringant, contra nimirum Dei morem, qui

Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem.

Rerum uicissitudines mutare potest. Clarius forsitan ex hebræo per tempus præfens uertisset interpres, suscitatus, & erigit: seu, ut quidam uertit, sublimat pauperem,

C *Ut collo cet eum cum principibus, cum principibus populi sui.*

Quòd humilia, prorsusq; profligata intueatur Deus ac restituat, hisce ultimis psalmi uersibus enarrat Vates, probatq; idcirco, quòd pauperes, abiectos, uulgòq; ob probitatē irrisos, ex contemptissima rerum sorte non solum eximat, uerum etiā inter primarios populi Dei homines collocaet, alijsq; præesse faciat. Vis ea quidem diuina est, non humana, cum quis probus ex humili ad altiore euehitur fortunam: illa uerò humana omnino, cum scelerati è sordibus uí summa extracti, natiq; è terra, hoc est, ipsa contradicente natura, populis preponunt. Quid hac peste exitiālius? quid turpius unquā uisum est? Tantum uerò abest, ut à Deo istiusmodi proueniat humanarum rerum corruptela & calamitas, ut etiam summo opere illam detestetur.

Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

Volunt Hebræorū interpretes domum hīc poni pro familia eo modo, quo de obstetricibus illis dictum fuit, quòd fecit illis Deus domos, hoc est, numerosam cōmodamq; dedit illis familiam. Vnde sic uertit quidam: Ipse ponit sterilem in familiam, & in matrem ob filios lætantem. quare is erit sensus, quòd ad diuinam pertineat prouidentiam, sterilissimas quasque adeò abundè fœcundare, ut domum prole impleant: & que antea naturaliter fuerat sterilis, fiat mater illico, propter liberorum copiam lætitia gestiens. Hic absq; dubio de gentiū Ecclesia est uaticiniū, de qua sic Esaias: Lauda sterilis quæ non parit, decanta laudem & hinni quæ non pariebas, quoniam multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet uirum. Misera hæc, atq; ad punctū in modico derelicta, inquit Deus, in fructus demum uberes erupit, atq; adeò largè effudit, ut orbem repleuerit uniuersum. Ideo non absq; profundissimo mysterio illud canitur de spiritu elogium: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Siquidem aliud nihil Christi Ecclesiam esse diffiniunt, quàm immensam æterni patris charitatem, largamq; illius spiritus effusionem in electorum cordibus disseminatam: cuius uirtute acti, uel ea quæ corporeis cerni nequeunt oculis, captuq; humano comprehendī, credunt, fideq; assentiunt: quæ summa est salutis in Christo Iesu domino nostro. Cui honor sit in secula, Amen, Halleluia,

PSALMVS CXIIII.

Nexitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius.

Non ab re quidem uidetur, si nonnullorū huc sententiam affero, qua asserunt superiorem psalmū cum quinque sequentibus, Halleluia magnū, hoc est, hymnum magnū ab Hebræis appellari, illumq; in tribus præcipuis festis diebus decantari solitū, sed solennius post agni esum in Pascha. Vnde illud de hoc hymno intelligi uolunt, quod refert Euangelista de Christo, qui hymno dicto post coenam exiuit domū. Verum ut is Iudæis fuerit mos, aliud hunc psalmum præfagisse arbitror, quàm quod nunc somniat illorū synagoga. Illud interim non ignorandum, historiæ celebris ac famosæ Aegypti, marisq; in Hebræorū gratiam exiccati, frequentem idcirco in lege sacra fieri mentionem, ne non inscijs simus, quòd terram potius ac cœlum moueri oporteat, mareq; exiccari, montes item unā cum elementis omnibus pessum ire, quàm ne unus quidem de his, qui Deo, illiusq; promissionibus fidunt, intereat. Summa enim fide fretum illud falsum transierunt Hebræi. Ita nos turbas has mundi molestissimas, in fide Iesu Christi uincere, aut saltem demulcere posse confidimus. Vates itaque, qui ex umbris illis obscurissimis, quæ postea in Christi Ecclesia detecto Mosis uultu contigere, eliciens, sic rei seriem orditur: In exitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius, Hebræi hunc psalmum in duos diuidunt, quod & nos, illorum ordinem sequuti, obseruabimus Israël & Iacob idem est populus, quemadmodum Aegyptus in hoc loco, & populus

A pulus barbarus, eandem præ se ferunt gentem, nempe Aegyptiam. Mos quidem fuit Iudæis, omnem linguam, quæ sua non erat, barbarā appellare ac peregrinā. Cæterū Iudæam seu Iudam, sanctificationē Dei factā fuisse, Israëlēmque illius potestatem propterea dictum putāt, quòd in Iuda siue Israël, tanq̄ in populo sibi grato & charissīmo, suā esse religionē ac peculiare imperiū, uoluit Deus. Hanc sanè gentem inter cæteras orbis nationes sanctam esse decreuit: proinde illi data est lex & cæremoniæ, quibus Dei cultum testari poterat. Ad hæc, è Iuda natus est Christus secundum carnem: quocirca tribum illam secretissima quadam ratione iam inde à principio sanctificatam fuisse nō absurdum est credere. Neq̄ absq̄ mysterio fuisse dicunt, quòd cæteris metuentibus, reiçq̄ miraculum summo animi stupore admirantibus, Iudæa tribus animosissimè Mosen in maris transitu prima sequuta est. Is itaq̄ sensus esto: Cūm exiret Israël de Aegypto, posteriq̄ Iacob peregrinæ linguæ homines relinquerent, tunc Iudas diuinæ religionis particeps factus est, atq̄ Israël Dei imperio ac ditioni præ cæteris orbis nationibus parere ocepit. Vtrunq̄ enim expressit Deus cūm inquit: Vos eritis mihi in peculium de cunctis populis, & eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Atqui, ne in re ulla spiritus innascatur confusio, errare non poterunt rudiores, si Iudam, Israël & Iacob, in hoc loco pro eodem acceperint populo. Sic aliàs quoq̄ una tribus pro reliquis sumi solet in scripturis. Sciānt & illud de nobis quoq̄ dictū esse, quòd facta est Iudæa sanctificatio eius, & Israël (nempe idem populus per confessionē fidei sanctificatus) potestas eius. Dedit quippe nobis potestatem filios Dei fieri. Verūm, ut ad historiam reuertamur,

Mare vidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum.

Per prosopopœiam facit hīc Vates inanima uidere, atq̄ ob metū fugere. Rem enim tropo huiuscemodi uehementi exaggerat. Pauefactum, inquit, mare uiso Dei exercitu fugit: hoc est, celsit, liberumq̄ iter præbuit populo exiccatum. Ita & Iordanis, qui cūm primū ferentes Dei arcam sacerdotes cum populo sensit, resiliuit subito. Sic enim in Iosue libro legimus, quòd ingressis sacerdotibus flumē, & pedibus eorum in parte aquæ tinctis, steterunt aquæ descendentes in locum unum: quæ autem inferiores erant, in mare solitudinis, quod nunc uocatur Mortuum, descenderunt usquequo omnino deficerent. Mare itaq̄ Deum præsentem esse sentiens fugit, celsitq̄ pauidum: Iordanis item retrò abiit. Quid: ipsi quoq̄, alioquin inertissimi & rudes,

Montes exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium.

Exilierunt seu subsilierunt ut arietes, uertunt Hebræi. Præ metu id factum uolunt. Nanq̄ arietes, capræ, agniçq̄, cuniculi, atq̄ id genus animantes, cūm currunt, subsiliunt. Ad montem Sinai allusit Vates, quem tremuisse, mirandumq̄ in modum concussū fuisse legimus, quando data fuit lex populo. quod & de cæteris circumiacentibus montibus ac collibus intelligere nō inconueniens erit. Siquidem montem omnem terribilem, hoc est, mirè exagitatum tunc fuisse scribit Moses. Verūm, ô rem insolitam,

Quid est tibi mare quod fugisti? & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum? Montes exultasti ut arietes? & colles sicut agni ouium?

Vnde id quæso: unde hæc tanta in rebus quoq̄ inanimis cōmotio? Vnde is timor, quòd tu mare exterrfactū fuga tibi prospexeris? & tu Iordanis cursu alioqui libero & expedito, cōuersus es retrorsum? Vos montes, uos colles, uos inculti aggeres, instar arietum atq̄ agnorum in fugam uersi, præ metuçq̄ exanimati facti estis? Tantū ne fuit populus ille imbellis, aut sacerdotes de more inermes, ut uixdum primo conspectu illorum accessu, retrò celsistis? Certè uim aliquam diuinam in illis fuisse sensistis, itaq̄

A facie domini mota est terra, à facie Dei Iacob, qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Præsentia, inquit, numinis in causa fuit, quòd ipsa tota contremuerit tellus,

c præsentia dico illius, qui Deus est Iacob: hoc est, qui illius populū curā habuit, is fuit qui tam mirifica perfecit, nō alius quispiā quamuis terribilis ac potens. Alia quidem uis est diuina, alia humana. Illa quidem est quæ præter naturam saxi efficit, ut è sicca rupe, copiosissimæ dimanarent aquarum scaturigines, stagnarentq; in deserto. Posset ne id efficere uirtus hominis natura uitrei & imbecillis? Amens est si quis id dicat. Quare,

PSAL. CXV.
secundum He-
bræos.

Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriā, super misericordia tua et ueritate tua. Is unus est uersus, cuius ultimā particulā clarius hac exprimūt uersione: Nomini tuo da gloriā, propter misericordiā tuam & ueritatē tuam, nobis nimirum præstitā. Ait itaq; Non certè, ô domine, quasi sic meruimus: nō, inquā, quasi id meruimus, sed tuum ne nomen sua fraudetur gloria atq; honore, pro tua misericordia, ac, qua tute nobis affuturū astrinxisti fide, nos libera. Periculū quidem est non leue, quod improbi tuā in opitulando miseris intuentes morā, te carpant, dicantq; te tuorū omnino immemorē esse & contemptorē, Periculū, inquā, est,

Ne quando dicant gentes, ubi est Deus eorum?

Vrit mirū in modū uiri sancti animū improborū petulantia, atq; in Dei religionem irrisio. Per ironiā hæc dicta sunt omnia: Vbi est Deus eorū? quasi dicāt: Dormit ne illorū Deus? num quæ hīc agunt in suorū exitiū, nō curat? debiliōr is quidem est, q̄ qui illos nostris è manibus queat eximere. At ego uos omniū stultissimos merito appellauerim, qui de omnipotentissimo id Deo dicere audetis.

Deus autem noster in caelo omnia quæcunq; uoluit fecit.

Pulcherrima Dei diffinitio: facit quæ libet. Inter cætera, quæ in derisionem fidelium iactabant idololatæ, illud erat, quod absq; simulachris Deum colerent: id enim in lege cautum fuit. Irrepsit tamen is usus in Ecclesiam ob rudiorū documentū: modò documentirationē nō excedens, in superstitionem dilabatur. Tantū illud cauendū, ne in istiusmodi statuarū, pictarumq; tabularum genere, sumptus fiant adeò intemperati, ut Christus se suo fraudari uictu in egenis queratur. Verū ad insulsa oblocutorū dicteria & irrisionē, hæc ferè erat responsio: Tametsi quidem nulla nos manufacta colimus simulachra, ut uos, Deū tamen illum, qui cuncta implet numine, sedensq; quietus in cœlis, quicquid illi unquam libitum fuit, facit, adoramus. At uos cuius diuinitatis Deum colitis? Simulachra nimirū uitæ omnis (ridiculū) expertia, muta, ex auro aut ære fabrefacta, tanquā rem numen aliquod in se habentem, pro Deo uestris in templis erigitis. Certè

Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuū hominū. Os habent & non loquentur, oculos habent & non uidebunt. Aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt. Manus habent et nō palpabūt, pedes habent & nō ambulabūt, nō clamabūt in gutture suo.

Deridet uir sanctus statuarū culturā, quæ nihil aliud erat q̄ ex crassa materia, ut est aurū, argentū, es, aut rude saxū, manu hominis in animantiū effigiē expressa: nihil deinde. Vis ne, inquit, illorū uanitatē uidere, ac deridere simul? Formam certè hominis, aut bellug, aut asparagi quoq; si libet & cucurbitę, homo inducere potuit: sed usum, sed uitā, sed motū, neutiquā. Siquidē uestræ istæ statuæ, quas pro dijs haberi uultis, cum ora habeant, aures item, oculos, nares, pedes, manus, & guttur tandē, num uident propterea? num loqui possunt? num audiunt? num olfaciunt? num palpandi, incedendiq; usum habent? num è gutture illo informi uel soni quidē tantillū ædere poterūt? Stultissimū sanè id est cōmentū, pro Deo uiuo mortuas colere statuas; reiq; illi diuinitatē uelle tribui, quę merū sit hominis artificii atq; opus. Vt quidē ab hoc turpi idolorū cultu, foedatq; simulachrorū religione abhorretes sunt omnes omnino Christiani, ita in aliud turpius forsan cultura genus proruūt nōnulli, qui suas adeò efficiēt deamāt cupiditates, ut planè Deū optimū maximū, ac supra uitā omnē uiuentē, deferāt & contemnāt. Hi quidem imaginarios sibi effingūt deos, illi uerò è re aliqua omnino, quæ licet sensu careat, sensibus tamen inseruit. Quocirca hæc fortassis q̄ illa, turpis minus uideri posset, Aes quidē aut lapidē è terra erutū, quis malū dicat? uitū uerò quis bonū?

Falsa

A Falsa enim religionis persuasio semper per se mala est & detestabilis: quod & de nimio erga tabulas & parietes, immenso elaboratos artificio, amore, dictū esse uolo. Mirū quē in his colēdis, quę maximo depictę sunt sumptu, insaniāt nōnulli. Sed

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.

Quę sint ea, quibus per similes illorū cupiat esse artifices & cultores, aperit Paraphrastes: Similes, inquit, his fiant statuis, & qui faciunt eas, & quotquot spem suam ponunt in eis. hoc est, cęci hi fiant, surdique, ac absque omnino intellectu. Periculosissima sanē hęc est spiritus imprecatio, in quā tamen quamplurimos impugisse iam uidimus, uidemus quoque quotidie. Sua quidē sponte à uera adorandi ratione alienati, quid non errorū amplexantur? Etenim turpissimis irretiti cupiditatibus, fumoque superbiam obcęcati, in lumen fidei, qui uerus est Dei cultus, lippos suos illos mentis oculos figere nequaquam ualidi sunt, ideo ullo absque spiritus sensu hanc miseram traducunt uitam, in omnibus errantes, nihilque prorsus, quod ueram referat religionem, ne somniantes quidem. E contrario autem

Domus Israel sperauit in domino: adiutor eorum, & protector eorum est. Domus Aaron sperauit in domino: adiutor eorum, & protector eorum est. Qui timent dominum sperauerunt in domino: adiutor eorum & protector eorum est.

Pulchra admodū hęc est auxiliij, protectionisque diuinę inculcatio. Siue enim ē domo sis Israel, siue Aaron, hoc est, si modis omnibus, in quacunque natus sis regione, tuam in Deo (ut illi) posuisti fiduciā, atque proinde in illorū sortem, qui Deū timent, te insertū uideris, ne dubita Deū continuē tibi, quęcunque agere institueris, affuturū. Semper enim benignissimus pręstō adest dominus his, qui abiectis superstitionū simulachris, in illo solo sperare didicerint. Cęterū domus hęc Israel meminit propter insignem uiri illius sanctitatem: unde credentes Israelitę dicti sunt. Domus rursus Aaron, propterea quod pręcipuo ea cultu diuinę consecrata fuerat religioni: ex illa enim Leuitę, qui sacras exercebāt cęremonias, originē habuere. Vide auxilium. Primū quidē populū illū duntaxat tantillū Iudęorū spectasse uideat, cum ait, domus Israel. Postea uerō sacerdotes generatim omnes, dicens: Domus Aaron. Postremō autē mortaliū omniū nationes, cum inquit: Qui timent dominū. Ergo qui timent dominū, ubicūque terrarū degāt, hi in Deū sperare, hoc est, uerā apprehendisse religionē censendi sunt. Cōtrā uerō, illos qui Deū non uerentur, etiā si centies sacris initiati sint, religionique addicti, atque in mediotulio ipso templorū fundati, ad Dei religionē nunquam pertinere dicā. Syncerū enim cultū à suis requirit Deus, nō falsum, nō fucatū, non uitij atque erroribus inquinatum. At nos, si spiritu attacti diuino, atque idcirco in aliā transformati effigiem, nouam scilicet in Christo, aliquid quod Dei sapiat religionem pręstiterimus, id quidem nobis minimē imputandum erit, sed Dei omnino benignitati. Nam

Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis. Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron. Benedixit omnibus qui timent dominum, pusillis cum maioribus.

Sanctus ne es: id Deo refer acceptū, qui memor fuit tui, & benedixit tibi. Tu quidē tui prius immemor, imō Dei, in arenosis aberrabas locis, uiceque sapientię, quę in timore sita est diuino, stercora amplexabar. Sentiebās ne tum, obsecro; quō tuū te traheret arbitriū? Verū suū miseratus figmentū Deus, memor fuit tui, quam sanē memoriā, alioquin æternā in Deo, tunc quidē renouari opinor, cum gratiam impartit. Memor igitur fuit tui, cum recordatus est misericordię suę: benedixitque nō solū Aaron domui, aut Israelis, uerum etiā omnibus (modō timeant dominū) siue pusilli hi fuerint & plebei, siue natu grandiores & dynastę. Etenim nulla illi distinctio, nullus delectus, pauper ne sis, an diues, gloriosus ne, an inglorius, religioni ne alicui destinatus, an seculo familiarib. negocijs distentus. Deū time, & omnium te maximum appellabo, licet pressam degas uitam atque ærumnosam: teque in illorum numerum censebo, quos hęc alloquitur Vates, dicens:

Adjiciat dominus super vos: super vos, & super filios vestros.

Exclamatio hęc est mirē ardens, ex cōsideratione diuinę liberalitatis, quę tam

C profusa in erogandis donis esse consuevit: sed his tantummodo qui veri Israëlitarum sunt, veri sacerdotes, veri Dei cultores. & est sensus, quem per futurū reddit Paraphrastes: Addet uobis dominus, accumulabitque noua ueteribus beneficia: uobis dico, & filiis uestris. Hic sane quāmaxima inijcit futuræ felicitatis spes patribus familiās qui Deum timent, quicquid nil tam curant in hoc mundo, quam ut uera, non tantum in se, quantū in liberis, in uxore, in tota omnino familia, reluceat religionis imago, atque eam omnes apprehendant uitæ rationē, quæ Christi mores referat, in quo nulla fuit lasciuiā, nulla proteruitas, nulla habendī rabies, nulla morū dissolutio, ambitio nulla, nullumque auaritiæ aut effrænatae cupiditatis, elatiue animi signū. Perfectissimus fuit Christus, sed eousque tamē, ut nemini quantumlibet occupato, uitæ illius obstrusum sit iter: neque perfectionis nomē adeo extimescendum est, quo minus sanctissimæ illius uitæ uestigia cunctis obuia queant esse: alioquin uniuersalis non esset Deus, frustraque uitæ huius ærumnas ultrō subiisset. Quod si nihilominus adhuc, ô uos, qui uario fortunæ ludibrio propter infinitas uitæ occupationes expositi estis, rem tam arduam ut uita est Christi, assequi posse dubitatis, illud saltem offerre non pigeat, promptum uidelicet animum ad assequendum, fidemque inuariabilem atque inconcussam: quod uerò superest Deo committite. Cæterum id uobis summæ debet esse consolationi, quod

Benedicti vos à domino, qui fecit cælum & terram.

Id est, qui omnipotentissimus omnium est, atque optimus. Illi, inquit, curæ estis (quid ueremini?) qui rerum omnium conditarum autor fuit. Attamen

Cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum.

D Vertunt nonnulli: Cæli, cæli, inquam, domini sunt. Obserua hic pactum Dei æternum cum Adæ posteris. Cælos, ait, illos sublimes & beatos, suam esse habitationem uoluit altissimus: hominibus autem terram hanc infimam concessit ad habitandū, in qua uiuerent, subindeque illius agnoscentes effectore, illū colerent, diligenter, atque super omnia uenerarent. Hæc condendī uniuersi tota fuit ratio, ut homines in eo tanquam in uirtutū teatro sese exercerent, ex hisque, quæ in illo pulcherrima uidentur, quā sublimia sint futuræ uitæ bona, quæ illis, qui in præsentī uita synceram amplectuntur religionem, promittuntur, contemplarentur, quærereque non desisterent. Animæ igitur, quæ in hoc mundi domicilio Deum nancisci, quantumque illi permittit, possidere dat operam, sedes ipsa Dei, nedum mundus iste uisibilis, continget aliquando. Tantum illud caueat, ne mundum tanquam patriam incolat, illoque ueluti re propria & diuturna perfrui conetur. Hanc certè habuere mentem antiqui Iudeorum patres, quod uita hæc idcirco homini data esset, ut Deum pulcherrimarum rerum opificem laudaret, alterque alterum ueræ admoneret religionis, quæ multiplicata ambitiosorum illuuiē penē interierat, interituramque funditus diuinabant, nisi ex proborum numero extremæ ueluti quædam superuissent reliquæ, quæ non tantū religionē, religionumue multitudinem instituerent, quantum institutam conseruarent. Eam ob rem uitæ huius amantissimi extitere, sanctissimi illi quidē uiri, atque diuini honoris flagrantissimum in modū appetentissimi. Quod sane desiderium in psalmi fine sic exprimit:

Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui uiuimus benedicimus domino, ex hoc nunc & usque in seculum.

Ne quæ aliās alijs in psalmis hac de re diximus, replicemus, illud tantummodo iam pluries dictum, dicam iterum: infernum uocem, Hebræis esse sepulchrū: seu, ut uertit Felix, silentium: quod quidem de hac uita defunctis intelligi oportet. Scio tamen de cruciatibus inferiorū, atque adeo de mortuis Deo ob peccatū; totum hunc uersum à nonnullis exponi: quem sane sensum ut libenter audio, ita alium, quem uerum esse arbitrati sunt Hebræorum interpretes, afferre non inconueniens duxi. Aiunt enim ad hunc ferè modum: Quando quidē terram hanc inferiorem, ô Deus, homini ad habitandum concessisti, in qua ob stupendam rerum molitionem, multa inest tui nominis laudandi materia & occasio, illud potissimum

Ammum occurrit considerandū, tam nobile animal, ut est homo, aliam ob rationem ad hunc mundum incolendum abs te destinatum fuisse, quàm ut solummodo illius bonis uteretur, sed ut ex rerum conditarum pulchritudine & stupore, in creatoris amorē inardesceret, quæreretq; quo illum posset testimonio, ut uerū Deum ac patrem, cæteris inuulgare rudioribus, atq; in his quæ ad religionem attinent, tardis, parūq; instructis. Quæ quidē religio idcirco inuenta est, seu potius à Deo humanis inspirata mentibus, ut modus quidam adorandi Deum inter homines constitueretur, incrementumq; per homines id ad electos sumeret, atq; subinde hominem propter terrenæ habitationis contagionem inertem factum, in Deum raperet. Verū illud semper tam sanctis coeptis fuit impedimento, ut nunc quoque est, quòd probis aut uita defunctis, aut ab improborū uiolentia oppressis reiectisq; religio in nefandorū manibus derelicta nutaret, sensimq; in superstitionem atq; impietatem dilaberetur. Quo quidem periculo à religiosissimis illis senibus animaduerso, mortem alioquin omnibus debitā penè detrectabant. Quid hinc, aiunt, nos domine tam immaturè reuocas? Si pñ hinc omnes abeunt, soli q; impij remanent, quis in terris tuum laudabit nomen? Serua nos igitur aliquantisper in uita, ut saltem aliqui sint, qui tuam fulciant religionem. Non mortuorum id munus est, sed uiuorū. En res tuas nefandissimus quisq; occupat, usurpat, depopulatur. Dormis'ne? Aut tu per te rei tuę subueni, aut qui tui uicē subueniant, sustine. Mori quidem nō recusamus: imò suauior nobis esset mors quàm uita. Verū tui honoris potius, quàm nostri cōmodi habenda est ratio. Sine itaq; ut uiuamus. Quid laudis? quid religionis instaurandæ à mortuis expectari potest? Non hi certè laudare te poterunt, sed nos quoad uixerimus te dominum laudabimus amodò & usq; in seculum. Amen. Halleluia.

PSALMVS CXVI.

Dilexi, quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ.

Hunc compositū fuisse psalmum asserunt ferè omnes, cum Dauid in deserto Maon à Saulis exercitu obsessus capite periclitaret. Et quidem ea ultima illius uitæ fuisset dies, nisi Saul à suis admonitus Philistæos in regnum irrupisse, cessasset ab obsidione. Sic enim in Regnorum libro legimus: Nuncius uenit ad Saul, dicens: Festina & ueni, quoniā infuderunt se Philistæi super terrā. Reuersus est ergo Saul, desistens persequi Dauid. Præter spem igitur omnium liberatus Dauid carmen istud composuit, in quo diuinæ erga se bonitatis immensitatem memorans, gratissimum amoris debitum, postquam aliud nequit, pollicetur. Atqui gratus suum in benefactorem animus non potest non assidue beneficij memoriā retinere: ingratus uerò ne semel quidem sincerè. Est quoddam hominum genus adeò beneficiorū obliuiosum, ut quicquid in illorum gratiam egeris, id pro debito accipiunt obsequio: quare nullam unquā referunt gratiam, neque habent quidem. Quod sanè uitium in tumidis superbisq; magistratibus locum habere frequenter experiuntur homines. Ingratissimi hi sunt, atq; ab humanis prorsus affectibus alieni. Quocirca spinosis istiusmodi moribus omisis, mansuetissimū consideremus Vatis animū, qui ab amore è collatis in se beneficij exorto, sic suum orditur carmen:

Dilexi, quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ.

Dilexi, cur nō, diligo? Is mos est scripturis, ut si fixam perseverantemq; significare cupiunt actionē, præterito utant tempore, ut hic uidere licet. Nam uox ista quam noster uertit interpres, dilexi: Hebræis perinde est atq; dilectio Dei uindici uicem sibi cor meum. Me totum, inquit, occupauit diuinus amor, propterea quòd me summo in periculo positū exaudiuit. Siue enim, exaudiet, cum nostro legas, siue exaudiuit, cum Hebræis, utrunq; ad fidei perfectionem attinet. Stulta planè est anima, atq; omnino attonita, cui iam nō compertū est à quantis erepta sit tum mortis, tum inferorū periculis per Christū. Proinde, poterit ne saltē ingentē illū

Rrr

c donorū cumulū, uel tantilla nō cōpensare dilectione ⁊ cessare ne, quin sedulo in istud amabile prorumpet amoris uerbum, diligo ⁊ quoniam qui toties me ex angustijs asseruit, exaudiuitq̄, exaudiet iterum gemebundā meā orationis uocem.

Quia inclinauit aurem suam mihi, ⁊ in diebus meis inuocabo.

In diebus meis, quoad uixero, intelligas. Quoadeius, inquit, uixero, illius nomen inuocabo. quæ sanè inuocatio non tantū illius est in grumnis implorare auxilium, uerumetiā illū, quæcūq̄ contingant, ex animo amare, atq̄ illis, qui nō ita affecti sunt, persuadere. Et id quidē propterea, quoniā cū supra omnē celsitudinem excelsus sit, ego uerò omnium minimus, aurem tamen suā illā sublimē mihi pusillæ staturæ hominī, atq̄ uirtutis, inclinauit. O certē ineffabilem Dei erga miseros facilitatem. Nisi enim misericordissimus esset dominus, impossibile planē foret tam exilem uocem ac tenuem, ut est hominīs, à tam excelsa exaudiri mente, qualis est Deus. Exaudit tamen, adeò maximus omnium nostræ sese attemperat pusillitati. Vis ne modò audire miserabilem animæ conditionem, atq̄ ad implorandam dei opem necessitatem?

Circumdederunt me, ait, dolores mortis, ⁊ pericula inferni inuenerunt me: tribulationem ⁊ dolorem inueni.

Is unus integer est uersus Hebræis. Querens Vates se à periculis inuentū, hoc est, unde quaq̄ occupatū, sc̄q̄ tribulationē ⁊ dolorem inuenisse, extremā suam exprimere uoluit calamitatē. De qua quidem sic legimus. Dauid desperabat se posse euadere à facie Saul, quocirca se mortis doloribus hīc cinctū queritur, atq̄ ab inferorū, sepulchri scilicet, periculis inuentū, dirēq̄ exagitatū dolet. Dolent ⁊ qui malè antea ctæ uitæ meminerunt. De istiusmodi genere dicendi aliās annotauimus. Ceterum nondum se uerè nouit, qui sibi timere desijt. Siquidem non minori hostium numero se cinctā esse anima salutis suæ cupida considerat, quàm

D Dauid fuit in Cesla urbe obsessus: tunc dico, quando Ephod applicato per sacerdotem consuluit dominum, indeq̄ aufugit. Non solū enim illa sepulchri periculum extimescit, mortem nimirū omnib. naturaliter odiosam, uerumetiā interminabiles inferorū cruciatus. Interim uerò suum illi enarrat infortunium, quem absq̄ dubio suis affuturū ærumnis, ⁊ credit, ⁊, ut potest in mœrore ⁊ luctu, gaudet. Tribulationem, inquit, ⁊ dolorem inueni,

Et nomen domini inuocaui. O domine, libera animam meam, misericors dominus ⁊ iustus, ⁊ Deus noster miseretur.

O domine, ô cui piorum animæ sunt curæ, libera animam meam à peruersorū hominū perfidia, à dæmone, à mundo, à periculis penè uitæ infinitis, quæ inuenerunt nos nimis: tu misericors, tu iustus, tu ille, qui à miseris inuocatus misericordiam exhibes,

Custodiens paruulos dominus: humiliatus sum ⁊ liberauit me.

Misericors dicit Deus, quia nostrę condolens miserię subuenit. Iustus autem, quoniā ab improborū iniurijs tutat innocentiam. Penè dixi inutilem illum omnino esse principē ac iudicem, in quibus hæ duæ non insunt partes. Monstrū id est ingens, si quem uideris suis in diffiniendis causis crudelitatem iniquitatemq̄ præ se ferre. Attamen utcunq̄ sæuè iniusteq̄ sese habeant homines, dominus est, qui citra omnē animi egritudinē perturbationēq̄, paruulos, nempe simplicis uitę homines, qui de se nihil omnino, de Deo autē, cui res omnes suas cōmendarūt, plurimū existimātes, quietissimā agunt uitā. Cuius sanè quietis ea uidet ratio, quod se (ut ut res cadant) Deo resignarūt. Felicissimū quidem id est uitæ genus, sed paucis cognitū: idcirco turbulentissimis bellorū dissidijs repletus est orbis. Etenim cū negociosissimā uitā potius, quàm simplicē ⁊ tranquillā sectamur, illa etiā quæ dudū altissimo sepulta erant silentio, obliterataq̄ omnino, reuiuiscere facimus, in mutuasq̄ proinde in crudescentes similtates, atq̄ sine fine odia, unā nostris cum discordijs atq̄ inexorabilib. animorū permotionib. ad mortē uno factę omnium globo præcipitāmur. At illi, ut lubet: ego autē humiliatus sum, ⁊ liberauit me (at

A me (attenuatus sum, uertit Felix) hoc est, cum acerbissimè diuexarer, consiliūq; ex pers penitus essem, tūc me liberauit, tūc manū porrexit, tunc dixit, sat est. Quare

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi.

Reuertere anima mea, seu redi, uertendū erat. & est sensus: Ad ueterem illam suam redi tranquillitatē & quietē, o anima mea. A mœrore quippe ac turbis te reuocans uires accipe ac spiritū. Dominus quidē pro te, si quid debebas, persoluit. Dicit facile nō posset, q̄ sit grata homini probo quies in Deo, transactio negotiorū oppressio numq; tumultu & sœuitia: nec minus quidem sedata à peccatis conscientia, per Dei lumen, quo irradiata tota recreatur, uimq; resumit in illo, qui lumen attulit. Quapropter in spiritu exultans nō potest non palam fateri, quia ipse est dominus misericors & iustus. Et

Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.

Summā propè totam nostræ expressit miseriæ propheta in hoc uersu, à qua tamen se Dei manu exolutum confitetur. Mors in primis ea est, mœror deinceps, à quo lachrymæ oriri solent: postremò lapsus: quæ tamen uox nescio quid efficacius in hebræo demonstrat, lapsum utiq; illū, qui ex aliena fit impulsione. Vnde quidā sic uertit: Pedes meos ab impactione. Sensus igitur is erit: nam postquam Deū sibi fecisse bene falsus est, mox beneficij rationē ac modum intulit: Quia dominus, inquit, meā asseruit uitā alio modo debilem, à morte: neq; id satis, ab oculis quoq; lachrymas, seu potius lachrymarū originē abegit, pedesq; tandē meos, affectus scilicet natura effrænes, ab antiquis suis illis lapsibus reparauit. Quare

Placabo domino in regione uiuorum.

B Id est, uersabor, ut uertūt ex hebræo: seu, ut ex græco, delectabor coram domino inter uiuos. Nulli dubium esse debet de regione hīc mundi dici: nisi mauis de puro Ecclesiæ statu intelligere, in qua iusti solummodo uerè uiuunt: siquidem iustus ex fide uiuet: improbi uerò semper mortui sunt, quia alieni à Deo, qui uita est animæ, mortē cōtinuò obire illos necesse est. Cum istiusmodi quidē hominib; qui mundo uiui, Deo mortui sunt, conuersari cupere, atq; illis adblandiri, proximi interitus, atq; animæ exitij preludium est. Quis bonus improbis placere appetit? Aut quis unquam uiuus cum mortuis consuetudinē habere uoluit? Horrendum uisū id esset spectaculum, si uiuos homines cum mortuis è tumulo excitatis congregari, aut necessitudinē contrahere, pacisciq; mutuò non solum cerneret, uerum etiā inter illos unā uiuere cogereris. Non nouū id est mundo, non insolitum, & tamen non est qui horreat, aut tantam rerum confusionem dirimat. Videant igitur quid agant, quoq; uiuant uitæ genere hī, qui mortui uideri uolunt: qui tamen nihil aliud in uita hac mortalī querere uidentur, nisi ut carnem alant, & spiritū extinguant. Istiusmodi quidem uitæ ratio Epicurea potius, quàm Christiana appellāda erit, atq; illa omnino, quæ suinos mores referat. In Christiano quidem homine nitida omnia esse debent, uiua, pacifica, temperata, purgatissimaq; in Deo. Cui honos sit ac laus in secula seculorum. Amen. Halleluia,

Diuisio secundum Latinos.

C *Redidi, propter quod loquutus sum.*

Is psalmus cum superiori unus est Hebræis: quorū ordinē sequuti, hunc absq; numero suo capiti attexere uoluimus, distinctè tamen, ne Latini sua fraudentur in psalmis cōcinnitate. Alius enim uidet, quia separatus: unus uerò, quia absq; numeri annotatione. Sensus igitur à superioribus pendere uolunt, asseruntq; credidi uerbū, eodem dictū esse modo, quo superius usus est, dicens, Dilexi. Illic enim suæ in Deū dilectionis dedit specimen, hīc fidei. Et est ac si dixisset: Meis in oppressio nibus & angustijs spem semper firmā ac fidem in Deo habui: & ut quidem credidi & speraui, sic egit mecum benignissimus dominus: quare id loquar, dicamq; omnibus, quanta fecit Deus animæ meæ. Quis, modo sit mediocritate spiritus affectus, tam imensum erga se beneuolentiæ signum præterire poterit, quin id omnibus inuulgari cupiat? Valde quidem, inquit, afflictus

Rrr 2

eram, atq; adeo acerbè, ut penè animo destituerer. Eripuit tamen me, ut credidi, ideo hanc meam uolo omnibus testatam esse fidem, cuius uirtute diuinis propèmodum obrutus sum beneficijs. Verùm illud non diffiteor, quòd

Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.

In præcipitatione mea, seu præcipitata fuga aut trepidatione, reddunt ex hebræo, quod si ad historiã referas, ut par est referri, is erit sensus ac summa. Dauid enim cum fuga, & illa quidè trepida ac præcipiti sibi consuleret, sic secit: Promissum mihi esse regnũ à Deo per Samuelẽ certò scio: unde igitur sæuissima istiusmodi persecutio, in qua mihi iam uideor moriendũ esse? Certè penè adducor ut suspicer Samuelẽ in illis pollicitationib. falli potuisse, simulac omnẽ hominẽ falli posse nõ ambigo. Tamen enim propheta sit altissimĩ, decipi tamẽ, quia homo est, potuit. Impossibile quidem uidet, me unquã regnũ istuc affecuturũ, cuius ne umbram quidem uidere sinor. Adeo quidem seue ab hostibus coarctor, ut morti magis proximus factus sim, q̃ uitã. Verùm non quieto id animo suspicatus sum, sed in metu, hoc est, mei parum compos, potius adlatraui, q̃ dixi, Omnis homo mendax. Non illud sanè serid, atq; ex animo loquutus sum, tantũ abest, ut de diuinis quicquã pollicitationib. addubitauerim. Ingratissimus quippe omniũ essem, si quantũ meo debeam benefactori ignorarem, aut scire dissimularẽ. Idcirco

Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?

Ut aliàs annotauimus, retribuere poni pro simpliciter dare, frèquens usus est in scripturis. Vtruncq; enim significatũ in hoc uersu uidere licet: & est perinde atque, quid rependam domino, cuius tam magnifica extãt in me beneficia? Vides hĩc, puto, prostratam propèmodum in aduersis fidem, sed actutũ reuiuiscenẽ illius afflatu, qui deducit ad inferos, & reducit. In electis quidem potest utcunque nutare, ut in Christi discipulis contigit: labefactari uerò omnĩno & extingui, neutiquam, quia ex Deo nati sunt. Sed quid gratissima Vatis anima pro beneficiorum compensatione spondeat, uideamus.

Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo: vota mea domino reddam coram omni populo eius.

Calicem saluationũ, uertit Felix: seu, salutem, ut aliĩ. Sacra olim instituta erant conuiuia, in quibus solennes Deo pro maximis illius beneficijs, gratiã agebantur. Illic læta omnia & festiua apparebant. Vnde eo ex ritu Kimhi Hebræorũ doctissimus ita hunc exponit locũ: Quando conuiuĩũ lætus extruxero, lætabor calicem uino plenũ, & gratias agam domino propter hanc salutẽ mihi concessã in conspectu multorũ assidentĩũ. Sunt ne nostratia istiusmodi formata institutione cõuiuia? Heu mores corruptissimos. Qui morsus etiã in diuos audiunt: qui risus plusquã impudentissimĩ. Quæ (malũ) etiã in uirgines iactata dicteria? Quantus horror minarũ, iactationũ, lasciuissimorumq; sermonũ, atq; inter pocula blasphemiarũ? Tot interdũ Sardanapalos diceres, quot sunt cõuiuia. Et ne quid amœnitatis desit conuictoribus, en qui conuiuatorẽ istiusmodi saluet elegantia: Ede, bibe, lude, post mortẽ nulla uoluptas. Ita sunt sanè nostræ ætatis sodalitates, ita ornata conuiuia, ita malè habita pudicitia. Cæterũ ut ad psalmũ, à quo me aliquantulum transuersum egit dolor, redeam, illud non ignorandũ, typum quendã morem illũ fuisse conuiuiorũ & consuetudinẽ, qua crucis adumbrabat imago: quam gratanter pro Christo amplecti consuescũt hi, quos frequenter cum sponso conuiuari contingit. Qui uerò cõuiuĩj eiusmodi apparatus esse debeat, aut qui conuiuẽ, sponso ipse in cœna illa ultima cum discipulis sobriè admodũ comesta edocuit, cum longũ cum suis habiturus sermonẽ, sic orsus est: Scitis quid fecerim uobis: totus enim sermo ille, aut potius testamentũ, suauissimis redundat epulis, sed quæ filijs tantũmodo sponsi atq; amicis sunt expositæ. Mensa igit Christĩ, illius est doctrina, calix, passio: amarissima quidem primo haustu, sed quæ ligno tanq; Marath aque immisso cõdulcescit. Vide quid Christus Petro nondũ tam necessario calici assueto responderit: Calicem, quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illum?

A illū: Verū nostra hæc ætas, omisso ligneo salutis poculo, è quo formata est crux, aureo se tota proluit babilonico. Calicem, ait Vates, non mortiferū heluonum, non scelerū cicuta permixtum accipiam, sed salutis, sed uitæ, sed Dei. Hincq; ebrius factus, nō turpissimī scorti nomen, aut adulteræ, ut solent in comestationibus combibones, quibus catamiti plerunq; pocillatores sunt, sed nomen domini inuocabo, atq; illius tum re, tum ore, referam religionem: prætereaq; uota mea omnia & desideria, conatusue insuper animi mei omnes in eo erunt, ut illum frequenti conuentu, quantis potero laudibus extollā. Nec est quidem, quod tam anxie quis tyrannorum persecutiones timeat aut mortem: fidei quippe armaturā tecti, haud inscī sumus, quod

Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

Non sinit cœlestis pater facile, ut putant, tyrannos aut auaros magistratus in suos grassari: sed eos, uti res solent preciosæ seruari, summa conseruat uigilantia, illosq; quando opus est, à mundi, atque adeo mortis insurijs eximere consuecit. Si quidem res ab hominibus contemnantur preciosæ, ita Deus quoq; suorū mortem negligit, quæ longè preciosior illi est, quàm sit homini unio, aut carbunculus. Intelligit autem ita magni haberi & esse domino mortem suorū, ut non temerè patiatur eam illis inferri: quod si patitur, illam æterna compensat uita in cœlis.

O domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ, dirupisti uincula mea.

B Perpende quanti illos faciat Deus, qui se totos consecrant numini, atq; illius delectantur seruitute: hos sanè (cætera propemodum infinita illius amoris argumenta tantisper omittamus) à mundi laqueis præseruat: quod si nihilominus in eos, quæ fors est humana, nonnunq; impingere, illisq; irretiri contigerit, non indissolubiliter propterea obstringuntur, sed uitandem exoluunt diuina. Verūtm frigidus dissipatosq; in suis seruis animos auersat cœlestis ignis, sed ardentis, paratosq; requirit: quæ utiq; ardorē in se fuisse Vates asserit, cum trina se seruū domini appellat nomenclatione. Quia, inquit, ego seruus tuus: ego, inquam, nō uulgari modo seruus tuus, imò filius ancillæ tuæ sum, nodos illos humana existimatione indissolubiles, quibus, ne rectā incederē, strictim admodū detinebar, perfregisti. Ardens ualde hæc est seruitutis geminatio, qua non solum suam uoluit exprimere humilitatem, quæ in Vate maxima semper extitit, uerumetiam promptissimum ad seruitutem animū. Illud obseruat nōnulli, ô domine, nō obsecrantis, sed confitentis interiectionē esse. quare sic hunc uersum ordi Paraphrastes: Merito te amo, benignissime domine. Porro qui ancillam, Ecclesiam interpretantur, uideant quo nixi id dicant testimonio. Vult diuus Augustinus, Ecclesiam ancillam esse iustitiæ. Sed illud forsan uero propius, se ideo ancillæ filiū nuncupasse, quò suam uel ab ipsis progenitoribus argueret seruitutē. Fractis igitur uinculis, apertoq; incedendi campo, uide quid agere debeat liber:

Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen domini inuocabo. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus domini, in medio tui Hierusalem.

Quam propensum ad diuinas habuerit laudes animū, ex repetitis uotis pollicitationibusq; demonstrat Vates. Aliàs admonuimus, uota ferè in psalmis pro gratiarū actione, laudumq; exhibitione usurpari, ut hîc uides. De alio uotorū genere non loquit propheta, ait itaq;: Hostias, quas tibi fore gratissimas arbitratus sum, laudum nimirū, atq; gratiarū actionū, tibi meam ob liberationem offeram, interimq; ab implorando domini auxilio non desistā. En igitur uota mea domino palam, inspectante multitudine uniuersa, in atrijs ipsis ædium Dei, in medio, inquā, tui, ô sancta ciuitas, persoluā. Nos hîc spectans Vates, ad morem laudandi Dei antiquū alludere uoluit. Templū enim ob id constructū fuerat. Modò uerò quis sit uerus adorandi ritus, & locus, Christū uideo ad puteū cum muliere sedentē, rem profundissimè differere apud Samaritas. Verū enim uero à sanctis laudari solent mentibus & arē & fana, in quibus sacra peragi debeant: sed cor in primis, in quo sedet ad puteū anima cum Christo, purū requiri dicūt. Vera illa sedes

c est numinis, Cui laus sit atq; honos in secula seculorum, Amen, Halleluia.

PSALMVS CXVII.

Audate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas domini manet in æternum.

Diuus Paulus uolens tum Iudeos tum gentes mutua admonere concordia, in enarrandis utriusq; gentis priuilegijs, longa Romanis scribens utitur oratione, gentesq; tandem ad gratia adscitas per Dei misericordia affirmat: Iudeos uero per promissiones factas illorū patrib. Dico, inquit (quasi innuat, in ueltris resarciendis dissijs iam fessus concludo) Christū Iesum ministrū fuisse circūcisionis (familiarē fuit Apostolo Iudeos circūcisionē appellare) propter ueritatē Dei, ad confirmandas promissiones patrū. Gentes autē super misericordia, honorare Deū, sicut scriptū est: Propterea cōfitebor tibi in gentibus domine. Et iterū: Laudate omnes gentes dominū, & magnificate eum omnes populi. Vtrūq; igitur sapientissimus architectus connexuit in Ecclesiæ ædificio parietem, quorū alterū gentes appellauit, alterum uero populos. Rumor tunc fuit uulgo dissipatus, Iudeorū populū duntaxat diuinæ capacem fuisse religionis, quare in scripturis præ cæteris nationibus populī nomen sibi arrogarunt. Hoc itaq; argumento utitur Vates, quo usus est Paulus ad describendā Ecclesiæ fabricam, quæ tota ex gentib. & Iudæis constructa, tam altè euecta est, ut iam cœlestis nuncupet: quippe quæ fide illa fulcitur, quæ sperandarū rerum substantia, argumentūq; non apparentiū definitur esse. Hæc igitur fuit mens Vatis in hoc psalmo, gentes Dei populo, quò simul Dei laudes concinerent, unire: quæ apertissima fuit imago Ecclesiæ, nisi malis potiorē ædificij partem asserere è gentibus, exclusis Iudæis, emeruisse. Verūm qui prima illius fundarunt exordia, Iudæi fuere: restant & reliquæ in fine temporū seruandæ. Iam illud animaduertendū in psalmi dilucidatione, quòd singula singulis ad hunc ferè modum reddi debent: Laudate dominū omnes gentes, quoniā confirmata est super nos misericordia eius. Se quidem inter gentes annumerat Vates dicens, super nos, quò arctam demōstret Ecclesiæ unitatē, ad quam utrunq; adhortat populum Paulus cum ait, ut unanimes, uno ore, honorificent Deū, & patrē domini nostri Iesu Christi, qui lapis sanè ille est, qui factus est in caput angulī. Aliud deinde sequit psalmi membrum: Laudate eum omnes populi, nam ueritas domini manet in æternum. Si quidem promissiones Dei æternæ sunt, ueraxq; Deus, qui quæcunq; pollicitus est, inuolabiliter seruat, Cui laus sit in secula seculorum. Amen. Halleluia.

PSAL. CXVIII.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Variant interpretes in diffiniendo, quo potissimū tempore is à Dauide fuerit æditus psalmus. Nonnulli putāt illis compositū fuisse diebus, cum Arca insigni pompa in urbē inuecta populus in delicijs esset. Alij item tum, cum ab Israële in regem inauguraret. Alij autē aliud, ut suspicantur, afferunt. Re igitur incerta omīssa, quæ explorata sunt sequamur. Compertū igitur habemus tum è Christi testimonio in Euangelio, tum Petri in Actis, de ipso Dei filio conscriptum fuisse. Verūm suo more Vates res tum gestas enarrans, in Messiam rei finem direxit, in quem umbræ illæ ueteres, tanq; sine inuento desiere. Hunc itaq; in primis à bonitate laudat, deinde à misericordia: quas quidē partes in Deo mirum quā elegantī, uariocq; poëmaticis decore perornet disertissimus Vates. Fingamus igitur Vatem ad regnū ab uniuerso Israële uocatum, iucundissimaq; deductum acclamatione, atq; ipsum Christi imaginem repræsentantē, in Dei tabernaculo ingenti omniū stupore Deo ipsi gratias agere, in hunc modum: Confitemini domino quoniā bonus, quoniā in seculū misericordia eius. Primū enim ad celebrandas Dei laudes omnes generaliter inuitat homines: deinde nominatim, à quo unctus fuerat, Israëlem. Aaron deinceps, cunctū nimirū sacerdotū ordinē: atq;

A atq; postremò omnes, siue gentes ex fuerint siue Iudæi, qui timore affecti erant domini. Celebrate, inquit, mecum, adeste ô qui uestrum nō ignoratis benefactorum, canite, mecumq; laudibus efferte dominum, quoniam bonus est, cuiusq; misericordia in æternum durat æuum.

Dicat nunc Israël quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicat nunc domus Aaron, quoniam in seculum misericordia eius. Dicant nunc qui timent dominum, quoniam in seculum misericordia eius.

Vide suauissimum Vatis lusum in uersibus eiusdem omnino desipientiæ. Dicant igitur hi omnes, ex animoq; fateantur, quòd bonus sit dominus, quòd pius, quòd misericors: & id quidem in æternum. Qua de re edoctus,

De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus.

Maximā quidem fert secū animi angustia tribulatio, mœror, dolor, atq; id genus alia. Verū si Dei superant auxilio, aut saltem modū capiunt, attemperanturq; imbecillitati humanæ, mox animus exhilarescit, dilataf, ac respirare incipit. Post multas, inquit, tribulationes, atq; animi anxietudines, in quibus uix respirare licuit (adeò arcta erant omnia & importuna) dedit tandem Deus quietem, dedit pacem, dedit sereniora tempora inuocatus. O certè felicissimum illum, qui Dei præsidio nisus, humanas deridet iniurias. Itaq;

Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

B Felix hunc uersum legit per interrogationem, hoc modo: Dominus pro me, non timebo: quid faciet mihi homo? Verissimū illud est: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Possunt quidem hostes ac tyranni proborū tranquillitatem interturbare, remorariq; aliquantulum, auferre autem penitus nequeunt. Ratio sanè est, quòd hi summā felicitatis in animo per fidem purificato, in quem ius tyrāni non habent, statuentes, tum ardentiori in Deum feruntur affectu & desiderio, cum atrocius uexantur. Hęc proprię sunt uite huius dotes, sexcentis illam uel una hora, obnoxiam esse ærumnis. Dominus igitur mecum sit, ut semper esse confido: quicquid in me molitur inuidus, quicquid maledicus, quicquid ueterator, quicquid subdolos & perfidiosus, quicquid orbis ipse tandem uniuersus natura probis infestus, ne hilum quidem faciam, tantum abest ut illud timeam. Et quidem

Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.

Hic Hebræis est, ut supra alio in psalmo annotauimus, Ego uidebo in inimicis meis, ultionem scilicet diuinam. Vnde sic Paraphrastes: Videbo euenire hostibus meis, qualia quisq; optaret suis. De hoc quippe loquendi genere non raro diximus. Quanquā & uerbum despicio, non ab re positum posset uideri. Nanq; illam pœnarū maximā arbitrantur tyranni, si ab his, quibus male uolunt, contemnantur. Vide, inquit, quomodo ab homuncione despecto, semiuiro, fracto, nihilq; omnino, nostra contemnitur autoritas. O stulti, num id uos fugit: quòd

Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine. Bonū est sperare in domino, quàm sperare in principibus.

Per comparatiuum hos legunt uersus Hebræi, & aptè meo iudicio, quòd sua sit comparationi uis atq; energia. Melius, inquit, est confidere in domino, quàm in homine. Cur sic obsecro: quia nihil homine mutabilius: quia nil in rebus conditis tam uariabile & infidū, quàm est fauor principū. Hodie enim te uestit princeps, cras uerò, uel ad summum perendie, te expoliat, atq; una eademq; hora te amplectitur & obtruncat. Ridiculum, illi obsequi tyrāno, qui me & Crassum, & Irum, ut lubet, faciat. Propter inconstantia igitur, addo & imbecillitatē humanā, nihil prorsus innitendū est homini: sed Deo tantummodo, qui quemadmodum potentissimus est, ita sui semper est similis, atque ad opitulandum pronus. Ergo uanissimo hominum fauore deriso, in benignissimo domino tota collocanda est uis subsidij. Sæpe quidem deluduntur, qui in homine quamuis opulento sperant. De Deo autem quis id unquam dixerit? De qua quidem re cum quandoq;

C periculum fecisset David, in istiusmodi tandem, tanquā piscator ictus, prorupit uerba: Melius est confidere in domino, quā confidere in homine. Atqui unde Dei fauorē, cōtra morem hominū, constantissimū expertus fuerit, aperit dicens:

Omnes gentes circueverunt me, & in nomine domini, quia ultus sum in eos.

Vidisti ne unquā hominē summa oppressum miseria omnia mala (clamat) in me conspirauerunt, ab omnibus opprimor, omnes me affligunt. Ita sanē Vati nostro accidit, qui innumeris aggrauatus ærumnis, se ab omnibus circumuentum gentibus querebatur. Omnes, inquit, gentes circueverunt me. Sed nec id quidem superfluū omnino: à proprijs enim fugatus ciuibus, Philistæorū subitō, Amalechitarumq; atq; cæterorum id genus hostium finitimorum iniurijs obnoxius uixit. Verūm diuino fultus præsidio, cunctos illos subiugauit barbaros. Ultus sum in eos, ex hebræo uertunt, perimam illos: sed idem sensus: factum ne illud sit, an faciendum, haud multum interest, modò id totum diuinæ referatur acceptum bonitati. Quam quidem rem uberius in sequentibus edisserit.

Circumdantes circundederunt me, & in nomine domini, quia ultus sum in eos. Circundederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine domini, quia ultus sum in eos.

Pulchra profectò similitudine ad cōmonstrandum hostiū suorū cum odium, tum subitū in inferendo malo transitum, usus est Vates: apum scilicet, atq; ignis in spinas debacchantis. Tam, inquit, copiosi, tamue mordaces me circumquaq; obsederunt inimici, ut apum examen dixisses. Verūm quamprimū extincti sunt, perinde atq; spinarū solet ignis, qui tanto exortus fragore & strepitu, ac si omnia consumpturus esset, citò tamen resoluitur, atq; in fumū abit. Optandi tempore hunc reddit sensum, quem diximus, Paraphrastes: Extinguantur, inquit, tam subitō, quā ignis per stipulas uolitans. Iam illud notandum, quoniam bonus, Hebræis tantummodo in primo esse psalmi uersit. A pio aliquo interprete additum in alijs uideť. Cæterū, & in nomine domini quia ultus sum in eos, nihil aliud D uult, q̄, ut diximus, in nomine domini ullo absq; negotio interimā illos, quò hinc cernere liceat, cuius efficaciz sit Dei nomen: non illud quidem charta, ut uocant, uirgine scriptum, colloq; sicariorū aut furum superstitione appensum, sed quod si delium impressum sit menti, scriptumq; fidei atramento, ac stylo spiritus.

Impulsus, euersus sum, ut caderem, & dominus suscepit me.

Vide uim nominis Dei, ut decet sanctos, inuocati. A deò, inquit, præcipitanter ab hostibus impulsus fui, ut cadere omnino debuissem, domini tamen manus suffulsi me. Ex hebræo ferè sic uertunt: Impellendo impulisti me ut caderem, dominus autem adiuuit me. Videtur Vates Saulem, aut autorem alium suæ proscritionis atq; exilijs peculiariter notasse. Quid non malorum, inquit, ô perfide, in me es machinatus: omnem quippe uim, studium, artemq; adhibuisti, quò me impellendo cadere faceres: & certè cadere debueram, sed Deus me à casu reparauit. Quocirca exclamare libeat,

Fortitudo mea, & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem.

Ecce non solū memoris, uerumetiā grati animi signū. Si uici, inquit: si hostes, cum nihil minus opinarent, prostrauit: si ducem illorū contempsi, id Dei fuit munus, non mea prudentia aut uirtus. Quare illū (ut alij suum iactitent animi uigorem atq; arbitriū, non quæro) illū, inquam, meam semper appellauero fortitudinem, uirtutem, atq; proinde laudem: hoc est, argumentū & materiā, tam insperatum laudandi beneficiū. Hebræi reddunt, carmen meū: seu canticū, ut Felix, Considera, mi lector, si uel tantillū saltem hauisti spiritus gustū, quomodo secretissimo quodam coloris genere suum adumbrat Messiam Vates. Intellige, uel serò, quis tuus sit adiutor, quis fortitudo, quis laus, quis carmen: hoc est, quem corde gestari par sit, quem inuocari, de quo aut meditari, aut scribere debeas, quò te tuæ iam demum pudeat, pigeatq; leuitatis. En Christus quemadmodum nostri omnis amoris subiectum est ac finis, ita studiorum uigiliarumq; nostrarum scopus esse debet. Verūm impurus animus, atque in docendo ambitiosus, quid
quod

A. quod grauitatem sapiat, aut quod stimulos amoris infigat, uel scribere, uel edocere de Christo, re scilicet tam graui & diuina, unquam poterit: Nam quidem

Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum.

Non in tabernaculis impiorum, non in edibus facinorosis, milleq; libidinum, odiorumq; inquinamentis conspurcatis, uox potest esse huiuscemodi, atq; exultatio, quæ Dei sit. Potest quidem animus turpis canere, sed nō in domino: potest exultare, sed nō in domino. Id propriū candidę est mentis, atq; illius, quę salutem sibi præstitam à Deo, & cognoscit, & grato complectitur affectu. Sic dictionem, salutis, interpretantur. Et ne à quoquam unde tam fortis emanauerit humani animi uirtus nesciretur, statim intulit:

Dextera domini fecit uirtutem, dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit uirtutem.

Tametsi enim, exaltauit me, opportuna est lectio, & aptè huc quadrans: nihilominus, exaltauit se, uertunt Hebręi, seu exaltabit, ut reddit Paraphrastes. Idem Felix. Alius uerò, altissima est, quod sic exponunt: Domini manus in ferenda mihi afflictio ope, potentissima uisa est atque excelsa: idcirco fecit uirtutem, triumphumq; parauit. Huc, ni fallor, diuum respexisse Petrum arbitror, cū prohibitus à magistratu ne quid in nomine Iesū doceret, respondit, Christū digito penè demonstrans: Hunc principem & saluatorē Deus exaltauit dextera sua ad dandam poenitentiam Israël, & remissionē peccatorum. Quid tali opere excellentius? quid magis Dei dexterae conueniens? quid decentius, quàm peccata, quæ uirtute planè humana facta erant indelebilia, expunxisse, condonasseq; noxas miseris, atq; ex hominibus, nempe ærumnosis & afflictis, deos fecisset? Quàm diligenter quidem literis in Ecclesiæ, templorumq; parietibus, imprimendum esset aureis: Dextera Domini facit uirtutē, dextera Domini exaltat nos. Ipsa etenim uis ea est sublimis, quæ in nobis, si quid unquā, quod pietatem referat, operamur, & mouet, & operatur, paratq; ob uictoriā haud secus, atq; si nostra esset uirtus, non sua, triumphum. O si nō moriar, sed uiuam, ut celebrem opera domini. Sic ex hebræo uertunt nonnulli sequentem uersum, quem ita noster transtulit:

Non moriar, sed uiuam, & narrabo opera domini.

Is uersus ad desiderium manendi in uita, ut alios nonnullos exposuimus in psalmis, referri nequaquā debet, sed ad insultantem in hostes animū, ad hunc ferè modum: Illi enim omnem, quò me interimerent, uoluerūt lapidem, uerū ego adhuc illis inuitis uiuo, uiuāq; diutius, quàm illi uolent: atq; ita Dei per me celebrabunt operationes. Siquidem in ipsis meis infortunijs, quæ ad meum excogitata sunt profectum atq; exercitium,

Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me.

Castigans castigauit, hebraismus est, & est perinde ac, diligentissimè erudiuit me. Norma hæc est spiritus, ut crux pijs uita sit animis, impijs autē mors. Si quid igitur nobis aduersi irrogari cōtingat ab improbis, id ea recipiendum est animi pace, qua salutaria recipi debēt monita & reprehensiones, quæ à benignissimo permittuntur domino, idcirco, ut mirandos in nobis pariant iustitiæ fructus, nō animæ sterilitatem ac mortem. Idem planè de morbis dicendū erit, de filiorū orbitate, uxoreq; morosa, aut parum pudica, atq; de innumeris istiusmodi mundanarum rerum damnis & incōmodis. Noui, inquit, salutiferam mihi Dei fuisse castigationem, quæ mihi uitam attulerit, haud mortem. Quare

Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor domino: hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.

Iustitiæ portas, aditū perueniendi ad sacros cœtus, festosq; dies, à quibus propter exiliū aberat, intelligit. Facultatem igitur eò adeundi, ubi religionis celebrabatur cultus, è quo iustitiam oriri sibi persuaserat, deprecatur. quasi diceret: Reuocatum ab exilio, ô sancti cœtus, ô qui religioni operam datis, uestrum in consortium admittite. Per hunc quidem aditum fit iter ad iustitiam: quod tamen nemo unquā, nisi iustus, pureq; defacatus, aggredi audeat. Ab istiusmodi quidem

C iustitiæ portis inquinati arceri debent. Volūt ex nostris nonnulli, cœtus illos sacros, chorosq̃, ecclesiam præfagisse: aliq̃ doctrinam euangelicam: ego Christum, qui dixit: Ego sum ostium, si quis per me introierit, seruetur. quanquam unum planè est, ecclesia, euangelium, Christus. Nouerat enim Propheta, ex ritibus illis antiquis quamlibet candidis & religiosis, non iustum effici potuisse hominem, sed Dei iustitiam esse, ut inquit Paulus, per fidem Iesu Christi. Idcirco portam ad iustitiam introducentē, fidem fore per Christum, persuasum habebat. Hanc itaq̃ sibi reserari, sub uelo typoc̃q̃ portarum tabernaculi illius informis, orat. Ingressus, inquit, eas confitebor domino. En pura fidei Ecclesiæ confessio, quā hîc pollicetur Vates. Vnde subdidit: Hæc porta domini. Neq̃ hoc satis uisum: Iusti, inquit, intrabunt in eam. Hinc clamat Paulus: Iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei. Porta itaq̃ Dei est Christus, per quē accessum habemus ad patrem. Nemo, ait, uenit ad patrem nisi per me. Mirum certè si de alia intellexisse porta Vatem opineris: aut aliū sibi proposuisse suæ quietis terminū, quā Christi patrem, quem frustra appeti quæriq̃ citra Christum intelligebat, suspiceris: quod tandem expressius in sequentibus commonstrauit, cum ipsum Dei filium lapidem à fabricatoribus reiectum appellauit. Sed prius quid felicissimas illas tum fidei, tum charitatis portas ingressus polliceatur, audiamus.

Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

De confessionis uoce iam centies diximus. Hîc pro gratiarū actione sumitur. Intro, inquit, admissus nō ero ingratus, sed gratias tibi agam, te laudabo, te meam opem, meamq̃ salutem extitisse palam attestabor.

Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli.

Se uocat lapidem Vates ab ædificatoribus, tanquam nulli ædificij loco quadrantem, reiectū. A patria quidem & regno expulsus, conatusq̃ haud rarò cum suis in gratiam redire, ne minimū quidem in plebe locum inuenit. Postea uerò restitutus, atq̃ ad regni sedem euectus, conspicuus omnibus & honoratissimus apparuit eo modo, quo apparere solent lapides illi angulares in insigniori loco fabricæ coaptati: quod quidem pro miraculo tum habitum fuit. Quapropter dixit:

A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc dies quam fecit dominus, exultemus & letemur in ea.

Semel dominus Iesus à Pharisæis prouocatus, multis prius propositis, quæ ad futuram eorum à Dei regno eiectionē pertinebant, similitudinibus, quò se illorum perueritate atq̃ inuidia damnandū, mortemq̃ obiturū ignominiosissimā, sed mox è tumulo reiecturū, atq̃ subinde ab omnibus adorandum subindicaret, dixit: Nunquam ne legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli: à domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris: Nulli igitur dubium esse debet, tunc Vatem, cum hæc scriberet & pateretur, typum gessisse Christi, qui lapis ille est, de quo sic Deus in Esaiâ: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, preciosum, in fundamento fundatum. Etenim quia cuncti eo nituntur electi, in fundamento fundatū illum appellat spiritus. quia uerò duos maxime inter se dissidentes populos in unam coagmentauit Ecclesiā, angularem. Nō modò id nostri est ocij diffinire, quò referenda sit uox illa, Mirabile: siue enim ad lapidem referre libeat, ut sit lapis admirabilis, siue ad caput, siue ad angulum, siue etiam ad illud omne, quod in psalmo præcessit, idem est sensus, ad Christumq̃ attinet: atque eò spectarunt interpretes, licet nonnihil in lectione uariant. Certè mirabilis is fuit lapis atq̃ immensus, qui utrunq̃ parietem tam longè ab inuicem diuulsum coniunxit, unumq̃ effecit, aliter una non esset Ecclesia. Quis id opus non miretur, clameq̃ attonitus? A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Conati sunt quidem Iudæi nescio quid architectari religionis absq̃ Christo: errauerunt miseri: deerat enim lapis ille, qui sublimi è monte recisus absque manibus, primas sibi partes ædificij uindicaturus esset. Reiectus itaq̃ à sapientissimis, si Deo

A si Deo placet, ædificantibus, creuit, ut inquit ille, in montem excelsum: hoc est, ad eò cunctis, per potestatem illi traditam à patre, conspicuus atq; admirandus factus est, ut merito illi tanquã angulari saxo, totus Ecclesiæ connexus, compagoq; inniteretur. Dies igitur salutis, dies pacis, dies tripudij, dies ista est, quam fecit dominus: siquidem in ea apparuit Christus, sol nimirum iustitiæ, amorq; uniuersi ac delicia, felix ætas, felix hominũ fors. Quid ultra mœrendum est? exultemus, lætemurq; in eo, nempe lapide preciosissimo, angulari, fundamentario, ac iuncturarũ omnium ædificij conciliatori, qui à Iudæorũ perfidia neglectus & fractus, reuixit tamen immortalis, atq; ad Dei dexterã ascitus, rex factus est uniuersorum. Ad quem quidem nos, qui ad illius structurã pertinere confidimus, supplices nostris in ærumnis, quibus tora hæc resperfa est uita, confugiamus, clame musq; tanquam unus omnium animus & cor:

O domine saluum me fac, ô domine bene prosperare. Benedictus qui uenit in nomine domini.

Hoc ferè modo, nouo acclamauit regi populus in Hebron. Hoc item Christo Ecclesia in hoc mundo. Cui quidem religioni præluserunt olim turbæ illæ, quæ Christo Hierosolymas intranti, cum ramis palmarumq; frondibus occurrerunt ouantes, clamantesq;: Osianna filio David, benedictus qui uenit in nomine domini, osianna in excelsis. quam uocem sic interpretatur Symmachus: Obsecro domine, saluũ me fac obsecro. Neq; est quòd nos moueat, Euangelistas parum secus, atq; habet psalmus, citasse literam: ea quippe memorant, quæ tunc in usu erant in ore populi, qui ex patrũ ritu consueuerat in die octaua festi tabernaculorum, in qua de more ramos, frondiumq; fasciculos gestare iussus per urbem, ita precabatur: Propter te Deus deorum salua nos, propter te domine dominorum salua nos. ut non quidem temerè à Iudæis factum existimemus, quòd pompa illa ramorum solenni, Christo obuiam ierint clamantes, Osianna serua nos fili David. Longius non est protrahendum mysterium. Id solum dixisse sufficiat, quòd ad institutũ nostrum facere uidebatur. Cæterum, bene prosperare, perinde est ac si dicas, felicem dona successum: uel, ut reddit Felix, Da prosperitatẽ, ferq; opem ô qui habitas in excelsis, liber nimirum à nostris hisce inquinatis iustitiæ semitis. Sit itaq; laudatus qui uenit in nomine domini. Is quidem à patre missus, non potuit sua syncerissimè non fungi legatione, qua mirandũ in modum uniuersus ser uatus est orbis. Ideo omni laude superior est legatus noster. Aliunde porro accedentes, fures sunt, ac piratæ. Vnde illa est domini Iesu exoptulatio apud Ioannem: Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. Ergo, inquit Augustinus, maledictus qui uenit in nomine suo. Putasne, mi lector, etiam in nostra ætate, alioqui ad terendas iustitiæ semitas animata, deesse, qui non missi à cœlesti patre, non uocati à spiritu sancto, non imbuti doctrina uerbi, sese in euangelicũ obtrudunt ministeriũ, gradusq; illos sibi assumunt & uenantur, quos non Dei spiritus, sed ambitio suggerit & amor proprius? Maledicti hi certè à domino sunt, cum is solus, uereq; benedictus sit, qui uenit in nomine domini: hoc est, qui Dei gloriam, non suam in edocendo Dei uerbo, quod sanè munus ad omnes attinet animarũ præfules, querit. Aliter uerò quomodo poterunt credere, atque adeo Dei gloriæ suis illis in dignitatibus ac gradibus studere, qui gloriam, ut inquit Christus, ad inuicem aucupantur? O certè præposterũ rerum ordinem. Iam uerò quid suæ professionis hominibus precentur hi benedicti, missiq; à domino, subinfert Vates: Et nos, inquit, benedicti, delegatiq; à benedicto,

Benediximus uobis de domo domini,

Beneq; precamur. Quis, quæso, alijs benedictionẽ impartiri auderet, quin esset ille prius benedictione ornatus? Non quidẽ obuia cuiq; est doctrina spiritus. Proinde non inconsultò nos admonet Paulus, probandos esse spiritus. Mirum quàm turpiter hac in re labamur, propterea, quòd nostro nimium tribuentes iudicio, ac corporis cõmodo, in his, quibus fulciri debet pietas, Deiq; religio susten-

C tari, infelicissimè cæcutimus, appellamusq; lucem tenebras, & tenebras lucem. Sed istuc fortassis tolerandū esset inter rudes vulgi homines, atq; apud illos, quibus lux fidei nondū ob Christianorū ignauia innotuit. Verū cum infidelibus, & nos quoq; qui mundo imposuisse somniamus, uno, ne dicā deteriori, conuolui impietatis errore, omnē superat turpitudinē. Quid, oro, faceremus, si nullū omnino apparuisset lumen? Quid sacri in nobis promouerunt ordines? quid literæ? quid maiorū præceptiones? quid fides tandem, ac Christus? Nos ignauissimos, qui in meridiana ipsa luce hallucinantes, tenebras nescio quas interlucentes, facemq; adulterinā ac subreptitiam, pro uera luce admittimus: & tamen nos Christianos esse, negato Christo, uideri uolumus. Luce igitur noua hīc erit opus? nouo item Christo? quasi id quidem optare uidemur, cum tam obnixè exorto relictamur lumini. Ah pudeat Christianum de Christo suæ salutis autore (scelus id ingens) uel leuiter quidem suspicari. Siquidem ipse est, non alius,

Deus dominus, qui & illuxit nobis.

Itaq; alium inquirere Deum, aliudq; opperiri lumen, impium omnino id esset uotum & uanum. Ipse enim per se lumen præbet, imò uerò ipse lux ea est, præter quam nulla. Sol quippe iste uisibilis, præ illo densissima est caligo, utpote cui corpora duntaxat illustrare uis data sit ab illo, qui mentes permeans humanas, in ipsas animæ medullas felicissimos suæ cognitionis, addo & amoris, immittit radios. Quocirca

Constituite diem solennem in condensis usq; ad cornu altaris.

D Tamen si enim secundum simplicem sensum ea uidetur literæ huius expositio, quā afferunt hī, qui planitie cōtenti difficiles montiū ascensus refugiunt, quæ huiusmodi est: Constituite diem lætitię ad celebrandam Dei solennitatē in condensis, populo nimirū denso, & frequenti in templo, ut uel ipsius cornua altaris, cui sacerdotes tantūmodo adstare debent, occupet (utrunq; enim altaris caput, cornua appellabāt ueteres:) attamē diuersa cum sit litera etiā inter Hebręos, diuersi emergunt sensus. Sic ex illis quidā transtulit: Redimite festū diem frondibus usq; ad arā cornua. quam literā secutus Paraphrastes, sic fusius rem exequitur: Colligite sub diem festū ramos, & templū ornate usq; ad cornu altaris. Hunc morem quoq; etiā nū seruant templorū curatores, quò ex his innuant ritibus, maximū inesse populis interioris festiuitatis, quę in spiritu sit, gaudiū, de quo illud: Exultemus & lætemur in eo. Felix uerò reddit: Vincite agnum funibus usq; ad cornu altaris. Idem ferè Chaldæus: Ligatē, inquit, agnos ad diem festū. Ad antiquū enim morem sacrificandi aspexit Vates, in quo hostiæ Deo immolandę cornibus altaris alligari consueuerant. Vnde ex hebræo sic transferunt cæteri: Ligatē hostiā funibus ad cornua altaris: hoc est, hostiis Deo litate. Diuus tamē Hieronymus aliam approbasse lectionē uidetur, qui sic transtulit: Colligate sub diem festum ramos, & templum ornate. Hęc omnia sanè populos ad animi lætitiā, cultumq; religionis festiuiū adhortant. Verū aliud modò querendum est nobis hostiarū genus, aliud altare, ritus alius, quàm ille fuit Iudæorū cruentus. Nostræ quidē uictimæ, ne ab armentis uitulum aut buculā extrahi debere opineris, nos ipsi sumus. Altare, crux Christi, ignis, amor, gladius, fides. Sacerdos autem, qui & ara simul est & gladius, & ignis, Christus Iesus. Quæ porro sint, quæ cani debeant in frondoso isto sacrificandi more cantiones, in sequentibus edocet spiritus.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.

Hic propemodū mihi illa esse uidet fidei confessio, quam apud Ioannē subdubius antè discipulus profitei, manumq; Christi uulneribus admouens exclamat: Dominus meus & Deus meus. Qui sic de Deo sentiunt, ipsum uenerant, colunt, cæterisq; omisis hominū præsidijs, quæ nutantia sunt atq; infida, suis in aduersis inuocant, ad ipsūq; tanquam ad tutissimum asylum ac portum confugiunt. Iam illud postremò notandum, uersum illum intercalarem, quem post hunc nostra habet editio, in hebræo non inueniri: eum nempe, Confitebor tibi, quoniam exaudisti

A exaudisti me, & factus es mihi in salutem. sed ostensa sui animi erga Deum constantia & fide, iterum eadem confessionis uoce, atq; eodem omnino uersu, quo psalmum incoepit, claudit, dicens:

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Cui honor sit & benedictio in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXIX. Aleph.

Beati immaculati in uia, qui ambulat in lege domini.

Totius humanæ conuersationis perfectio hunc totum, modo occultissimo ac ratione, sibi uindicat psalmum. Quocirca si purificatum inuenit lectorem, mirabili illum afficit ardore, atq; ad res animi peruestigandas incendio. Tantum uerò abest, ut in illo quidpiam offendat non necessario positum concinneq; repetitū, ut nihil concinnius dici queat: quod uix aduertūt qui hebetiori sunt ingenio ac spiritu, quibus persuasum est uoces illas frequentes, legem, mandatum, iudicium, eloquium, præceptū, atq; alias in hunc modum dictiones redundare. Falluntur hi dubio procul: siquidem istiusmodi uoces nō secus perornant psalmum, ac cœlum ipsum fulgentissima sydera: quas tamen omnes unicam præferre legem affirmant doctiores, qui secundum uarias illius operationes atq; effectus, uarijs illam appellari nominibus à Propheta notarunt. Rationem uerò quamobrem octauo cuiq; uersiculo literam ueram alphabeti Hebræorum, ab Aleph incipiendo, attexerit Vates, fatentur se ignorare. Puto equidem lusum fuisse poëticum, non tamen superuacaneū, sed admirabili obiectum mysterio, ut ferè omnia sunt prophetica. Lex itaq; quæ Thorah Hebræis est, non minus doctè, quàm candidè & sanctè, per membra hîc describitur. De cuius quidem appellationibus, cūr scilicet hoc uel illo nuncupef nomine, in psalmo decimono, quantum satis tunc uisum fuit, explicuimus. Haud sanè res admodū difficilis est purgato, ut dixi, animo, quid uoces sibi uelint ille crebræ, suo loco discernere. Iam illud dicendum uidetur, Prophetam in hoc psalmo flagrantem piorum animi erga Dei legem uoluisse exprimere, sub iadeq; ingenti illos exeruciari dolore, cum ab improbis eam cernunt contemni, ludibrioq; haberi, ac sub religionis prætextu uenum exponi. Illud quoq; admirandum, quomodo in tam uniformi uersuum concinnitate atq; enarratione, nō ua semper, quæ Dei laudes referant, adducat Vates: ut mirum id omnino uideri queat, quomodo idem sæpenumero eisdem penitus repetitis fomentis, excitari faciat incendium, nomen nimirū tam aptum diuinæ legi, quàm quod aliud aptissimū. Cæterū nulla in homine potest esse tam digna Deo laudatio, quàm est inculpa uita tenor, hoc est, ad Dei legem apprimè informatus. Qui talis est, à Vate neritò cum hîc, tum aliàs, beatus, atque in consuetudine uite, quam uiam appella e libuit, immaculatus nuncupatur: quispe qui in Dei lege enutritus, nullo alicafficitur oblectamento, nullæ uel alia tenetur cura, quàm ut secundū Dei præceptones suam instituat uitam, ommissis interim curis illis omnibus, quibus tam nobis impediri possit ædificium. At itaq; Beati immaculati in uia, qui ambulat in lege domini. hoc est, beati hi sunt omnino, ac ter felices, qui inculpate uiuentes, secundum Dei legem & doctrinā ad uite iter peragunt: nullo enim remorati obice, uite studium expeditissimo conficiunt cursu. Dei quippe legem ac uerbum, pro scopo sui laboris & cursus sibi tam pridem statuere. Vnde

Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt ea.

Testimonia, illius sunt præcepta, quibus suam nobis patefacit, testaturq; uoluntatem. Vnde uertit quidam, cōtestationes. Hi igitur felices, qui diligenter asfabreq; Dei obseruant iussiones, quicq; illum haud ore solum, qui hypocritarum mos est, sed toto omnino corde, syncerèq; affectu inquirunt, illiq; suum probari cursum modis omnibus contendunt.

Non enim qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt.

S s s

c tati, infelicissimè cæcutimus, appellamusq; lucem tenebras, & tenebras lucem. Sed istuc fortassis tolerandū esset inter rudes uulgi homines, atq; apud illos, quibus lux fidei nondū ob Christianorū ignauā innotuit. Verū cum infidelibus, & nos quoq;, qui mundo imposuisse somniamus, uno, ne dicā deteriori, conuolui impietatis errore, omnē superat turpitudinē. Quid, oro, faceremus, si nullū omnino apparuisset lumen? Quid sacri in nobis promouerunt ordines? quid literæ? quid maiorū præceptiones? quid fides tandem, ac Christus? Nos ignauissimos, qui in meridiana ipsa luce hallucinantes, tenebras nescio quas interlucentes, facemq; adulterinā ac subreptitiam, pro uera luce admittimus: & tamen nos Christianos esse, negato Christo, uideri uolumus. Luce igitur noua hīc erit opus? nouo item Christo? quasi id quidem optare uidemur, cum tam obnixè exorto relictamur lumini. Ah pudeat Christianum de Christo suæ salutis autore (scelus id ingens) uel leuiter quidem suspicari. Si quidem ipse est, non alius,

Deus dominus, qui & illuxit nobis.

Itaq; alium inquirere Deum, aliudq; opperiri lumen, impium omnino id esset uotum & uanum. Ipse enim per se lumen præbet, imò uerò ipse lux ea est, præter quam nulla. Sol quippe iste uisibilis, præ illo densissima est caligo, utpote cui corpora duntaxat illustrare uis data sit ab illo, qui mentes permeans humanas, in ipsas animæ medullas felicissimos suæ cognitionis, addo & amoris, immittit radios. Quocirca

Constituite diem solennem in condensis usq; ad cornu altaris.

Tametsi enim secundum simplicem sensum ea uidetur literæ huius expositio, quā afferunt hi, qui planitie cōtenti difficiles montiū ascensus refugiunt, quæ huiusmodi est: Constituite diem lætitię ad celebrandam Dei solennitatē in condensis, populo nimirū denso, & frequenti in templo, ut uel ipsius cornua altaris, cui sacerdotes tantūmodo adstare debent, occupet (utruncq; enim altaris caput, cornua appellabāt ueteres:) attamē diuersa cum sit litera etiā inter Hebręos, diuersi emergunt sensus. Sic ex illis quidā transtulit: Redimite festū diem frondibus usq; ad aræ cornua. quam literā secutus Paraphrastes, sic fusius rem exequitur: Colligite sub diem festū ramos, & templū ornate usq; ad cornu altaris. Hunc morem quoq; etiā nū seruant templorū curatores, quò ex his innuant ritibus, maximū inesse populis interioris festiuitatis, quę in spiritu fit, gaudiū, de quo illud: Exultemus & lætemur in eo. Felix uerò reddit: Vincite agnum funibus usq; ad cornu altaris. Idem ferè Chaldæus: Ligate, inquit, agnos ad diem festū. Ad antiquū enim morem sacrificandi aspexit Vates, in quo hostiæ Deo immolandę cornibus altaris alligari consueuerant. Vnde ex hebræo sic transferunt cæteri: Ligate hostiā funibus ad cornua altaris: hoc est, hostiis Deo litate. Diuus tamē Hieronymus aliam approbasse lectionē uidetur, qui sic transtulit: Colligate sub diem festum ramos, & templum ornate. Hęc omnia sanè populos ad animi lætitiā, cultumq; religionis festiuū adhortant. Verū aliud modò querendum est nobis hostiarū genus, aliud altare, ritus alius, quā ille fuit Iudæorū cruentus. Nostræ quidē uictimæ, ne ab armentis uitulum aut buculā extrahi debere opineris, nos ipsi sumus. Altare, crux Christi, ignis, amor, gladius, fides. Sacerdos autem, qui & ara simul est & gladius, & ignis, Christus Iesus. Quæ porrò sint, quæ cani debeant in frondoso isto sacrificandi more cantiones, in sequentibus edocet spiritus.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.

Hīc propemodū mihi illa esse uidet fidei confessio, quam apud Ioannē subdubius antè discipulus profitef, manumq; Christi uulneribus admouens exclamat: Dominus meus & Deus meus. Qui sic de Deo sentiunt, ipsum uenerant, colunt, cæterisq; omīssis hominū præsidijs, quæ nutantia sunt atq; infida, suis in aduersis inuocant, ad ipsumq; tanquam ad tutissimum asyllum ac portum confugiunt. Iam illud postremò notandum, uersum illum intercalarem, quem post hunc nostra habet editio, in hebræo non inueniri: eum nempe, Confitebor tibi, quoniam exaudisti

A *Iustificaciones tuas custodiam, non me derelinquas vsquequaq.*

Vsquequaq, ubiq; est, seu quocunq; tempore. Vocat iterum Dei legem, lætasq; legis promissiones, quod esse Euangelium definiunt, iustificaciones. Tuas, inquit, iustificaciones seruabo. uerum tu interim ne me deseras: siquidem te iuante, seruabo, deserente autem non seruabo. Imbecille ualde arbitrium est humanum si se nititur, fortissimum si Deo.

Beth.

In quo corrigit adolescentior uiam suam? in custodiendo sermones tuos.

Natura humana cum omni planè ætate ad uitia procliuis sit, tum id potissimè in adolescentia uidere est. Tum quidem efferatius ætas illa, ut leuis & incòstans, ita æquè ad uitia atq; ad uirtutes flexibilis, in uarias continuo fertur cupiditates, raroq; uirtutū iter, uel centies intermissum, nisi uí maxima adhibita animi ac conatu, repetere potis est. Carnis quidem æstu incensa, difficillimè in uno perseuerat consilio. Vnde non immeritò adolescentiæ hîc fit mentio. Verum illud tam petulanti ætati conuenientissimū erit frænum, si omisis lasciujs, cor iuuenis in Dei se lege oblectauerit, illamq; amauerit doctrinā: qua adepti alio omnino deflagrabit incendio, quàm illud sit, quo hi perpetuis aduruntur flammis, qui aut sensuum oblectamenta porcorū more amplexantur, aut ab humanis seducuntur erroribus. Vtrunq; enim hominū genus semper inquietum est. Da igitur mihi adolescentem, da iuuenem, da senem, da totum orbem Dei uerba audius, quàm adulationes, falsasq; fortunę pollicitaciones audire, en Deus, en pax, en charitas, quæ iam nulla est, suam recuperabit sedem. Qua itaq; re potissimū adolescens natura mollis ac dissolutus, suam poterit emendare uitam: quo remedio: nullo certè efficacius, quàm si salutaria seruauerit Dei uerba, illiusq; libentius inhæserit monitis, quàm mundi blanditijs ac lenocinijs. Dic princeps (te nunc alloquor, quisquis es, qui ad principatum uocaris) quanam putas ratione tuas te aures, adhuc forsan tenellas, à turpissimis assentatorū delatorumq; artibus posse auertere: nonne Dei uerbo: nonne sacrosanctæ legis auxilio: Quid animum: quid cor piè adeò informabit ad clementiam, ad grauitatem, ad sapientiam: nihil sanè præterquam Dei doctrina, à qua instituendorū populorū formā extrahitur. Si quidem constituendi per prouinciā erunt magistratus, si imponenda uectigalia, si ciues ornandi honoribus, si tuis fortunis augendi, si fauore, si gratia, si contubernio honestandi, en lex diuina, quæ te id pulchrè doceat. Et demū nullo alio itinere splendorem illum ac gloriam, ad quam tum probitate, tum literis, tum armis illis, quæ Christianum principem decent, te aspirare par est, assequere, nisi in custodiendo sermones Dei. Omitto prudens ad uoluptates suasores, qui auaritiæ facibus instincti, te ad exactiones principe indignas, ad depeculationes, ad ludos illiberales, ad sæuitiam, tyrannidemq; instigaturi sunt. Quæ sanè hominum colluies adeò ex sese odiosa est omnibus, atq; ipso suo horrore detestabilis, ut propemodū superuacaneū sit te admonere. Quare sic te instructo, atq; proinde ad tuorum ciuiū salutem, orbisq; terrarū ornamentū ædito, paululū omissō, ad Vatem redeo, qui suum erga Dei legem cupiens testatū esse omnibus animū, ita de se loquitur:

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.

Summa hæc est perfectionis Christianæ, Deū ita obnixè quærere, ut assequatur. Id enim est Deum toto corde inquirere. Aliter autem ad cœlestium rerum cognitionem cum nati, tum post primā illam miserrimi Adę ruinam denuò accersiti, sed lumini ultrò oblectantes, sponte nos nostra Dei uocatū auersari, quo uelo, quo suffugio nostram inumbrabimus oscitantiam: Periculosissimū sanè illud genus est uite, cum quis cœlitus uocatus illud respondet comicū, Vocata est opera. Corde itaq; toto inquirendus est Deus, ne indignabūdè nos suo ab obsequio propellat, ac tanquam inertes aluos sua à religione, quæ ab ardentissimis duntaxat animis apprehenditur, abigat, conspuatq; irrisos. Ne sinas, inquit, me tuis à mandatis aberrare. Nam

C *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.*

Aurea cum sint diuina eloquia, ac gemmis ipsis preciosiora, in secreto recondenda sunt animæ repositoio, ne à furacibus auferantur seruis, palamq; fiant uulgo natura leuissimo, atq; alieni appetentissimo, quæ sobriè impartienda sunt multitudini, ac cum delectu. Eloquia uocat Dei mandata, seu legem, quæ frenū quoddam nostræ est ad peccata procliuatati. In animo, inquit, meo, in cordisq; medullis, tuos, ne aliquando laberer, reposui sermones, seruoq; perinde, ac solent homines foeneratitias pecunias ad lucrum: pro tutela illos habui. Et quidem

Benedictus es domine, doce me facere iustificationes tuas.

Cum docet Deus, planū sit illius religionis iter: alioqui sine Deo senticosum, syluaticum, inaccessum. Eam ob rem hic anima mirè anxia sibi doctrinā spiritus suppeditari rogitat, qua operante nihil nō facile atq; amœnum in seruandis Dei præceptis apparet. Ex hebræo uertunt quidam, doce me ceremonias tuas: & per ceremonias, certas intelligunt leges ac ritus. Vult Kimhi præcepta illa esse, quorum tecta est ratio, atq; obscura: ut ferè erant ceremoniæ templi, antea autem tabernaculi. Kukim Hebræis est, Laude igif omni præstantiores, mi Deus, quo auctore audax factus, in corde meo abscondi eloquia tua, illa scilicet assidue ruminans, ut non peccem tibi. Verum tu interim me tuas edoce præceptiones. Siquidem alia res est, tua audire uerba, aut in auratis lectitare codicibus cum uanitate, alia à spiritu tuo edoceri. Quare ne quod mei est muneris omnino denegem, infectumq; deseram,

In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Vide quid boni secū afferat præsentia spiritus, quid uè tandem pariat Dei uerbum in corde absconditum. Labijs, inquit, meis, ac lingua, iudicia cuncta ab ore tuo profecta, hoc est, edicta, oraculaq; legem nimirum sanctam, qua tua nota facta est mundo uoluntas, enunciaui, palamq; cum tibi uisum fuit, patefeci. Id dicit Vates, quò quàm libenter sollicitèq; de Dei lege loqueretur, ostendat. Ideo subdidit:

In uia testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs.

Testimonia, seu uiam testimoniorū appellat, ut iam diximus, Dei legem, quòd de ipsius legislatoris uoluntate contestetur. Nonnulli uertunt, oracula. Prædictus uero doctor præcepta illa esse existimat, quibus aliqua ad refricandam diuinæ beneficentiæ memoriā præcipiuntur. Verumenim uero mens ea est prophetæ, ut suum erga Dei uerbum, ac legem, tum studium, tum amorem præferat, cum ait se æquè ex ordine, modo, sapientiæq; quæ sunt uix eius, mandatorum Dei oblectamenta sumpsisse, ac solent alij ex diuitiarum copia & luxu. Alio in psalmo testimonia Dei desiderabilia esse asserit super mel & fauum: hoc est, super omnē mundi suauitatem & delectationem. Sic sunt affectus spiritus, sic amor, sic gustus. Quocirca

In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas.

Quòd enim secundum Dei legem quis uiuere possit, frequens id agit exercitatio, atq; assidua in illius doctrina meditatio. Secus enim nulla in terris certa esset de Deo notitia. Nam à lege, Dei uoluntas intelligitur. Quid si intellecta spernitur? Scelus id uidetur inexpiabile. Spernitur tamè etiam ab his interdum, qui illius profitentur cognitionem, ac religionis effigiem. Obsecro, unde is uanissimus cœlestium donorū usus? Puto equidem ab infecto mundi amore animo, fideiq; debilitate, ne dicam absentia, originem habere. Qui ita affecti sunt homines, in diuulganda Dei lege exercentur quidem, sed ad quæstum, ad gloriam, ad uulgi plausum: uiasq; domini considerant, non quò illas terant, atq; in salutis sibi usum uertant, sed ut inde nomen sibi cõparent, aut illas prorsus diruant: quod proprium hæreticorum est, atq; illorum affinium hypocritarum. Quanquam certè mallem patentem hæreticum in domo Dei tolerari, quàm hypocritā, qui suauissimo suo illo existimationis propriæ ueneno imbutus, quicquid agit, quicquid

A quid turpissimo cōmentatur animo, id totum in suum pertrahit colorem, tetrum nimirum, fucatum, pallidum, horrendum, exitialem, odiosum, Deoq̄ infensum, tantum abest ut quod sequitur illi proberur.

In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.

Sanctissimum id p̄i animi est uotum. Die, inquit, ac nocte, tuis in præceptis meme exercebo, in illisq̄ delectabor: neq̄ ulla unquā erit hora, quin tuos in mente habeam sermones, mandata, præceptiones, iudiciaq̄ oris tui.

Gimel.

Retribuere seruo tuo, uiuifica me, & custodiam sermones tuos.

Iam illud compertū, ex præceptorum Dei obseruatione uitam oriri animæ, ex neglectu mortem. Retribuere uerbum (quod aliquando annotauimus) Hebræis est non solum pro beneficijs beneficia reddere, aut pro benefactis præmiū, sed etiam simpliciter beneficiū præstare, ut hîc uides. nisi malis de incomprehensibili id Dei benignitate exponere, qui etiā laesit in iniurijs, pro offensionib. gratiam referre solitus est. Hebræi optandi affectu hunc legūt uersum: *Vi uiam*, hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, mihi uiuere liceat, & parere mandatis tuis. Præsta id igitur seruo tuo ut uiuā, uiresq̄ in uita, quò tuis obsequi possim mandatis, suppe dita. Extra illa quidem nulla est uita, nullaq̄ conscientia pax, & quies. Ideo

Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

B Pressis quidem animis ac tardis, pressa Dei lex uidetur & uilis. Sublimiori autem qui præditi sunt mente, admirandam illam esse, captumq̄ humanū excedere fatentur. Et quidem, quid non excelsum? quid non mirabile è Dei ore prodire posset? Est ne paruo id stupore dignū, hominē facinorosum, atq̄ subinde Dei hostem factum, legis beneficio æterni patris filium effici? Quid illud? Nonne stulta mundi elegit Christus? nonne infirma? nonne crucem autor uitæ? nonne, quò mundi sapientiam debellaret, æternumq̄ suis ab ignominia auspicaret regnum, uitam uixisse penè infamem uisus est uulgò? Quis unquā putasset hominem (res mira) cruci latronū scilicet supplicio affixum, derisum, pro infano habitum, consputum, atq̄ ab ipsis religionis primatibus è templo eiectum, ad tantam proeuihi potuisse gloriam, ut mundo uniuerso frænum poneret? Hæc sanè omnia à cœlesti doctrina Euangelij hausimus, haurimusq̄ perpetuis ueluti aquarum dulciū uenis. Verum cognitu difficilia ualdè sunt, idcirco admiranda, atq̄ animo digna in primis nitido ac fideli. Quare diuina hîc opus est luce, illiq̄ cōtinuè supplicandum, uociferandumq̄, quò nostros ad stupenda illa legis mysteria, secretaq̄ ineffabilia, ob desideriam graues aperiat mentis oculos. Reuela, inquit, aperi, qui turpi cataclysi, lippitudineq̄ ignorantia hebescent, oculos meos, illorumq̄ purgās aciem lumen admoue, ut sic abs te illustrati, quæ tua in doctrina occulta sunt, intueri possint.

Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua.

Cognoscit se uir sanctus peregrinum, nō ciuem esse huius mundi, proinde clara illa, qua in patria fruunt beati, carere luce: cuius tamen participem fieri, ne in re salutis hallucinetur, exoptat. Aduena, inquit, ego sum in hoc mundo, non angelus, non indigena, non ciuis, sed homo uagus, rudis, impurus, exul: & qui hodie sum, cras uerò, aut plurimum perendie, non reuersurus hinc abeo. Quare tuane me celes mandata, quorum sanè uim quis, nisi tu edocueris, assequi unquā poterit? Quod uerò ad me pertinet,

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

Ex hebræo uertit, contracta est, seu, rumpit præ desiderio anima mea cognoscendi iudicia tua. Hebraismus est, quo maximum desiderantis ostenditur incendium. Vnde illud est Christi: Desiderio desiderauit hoc pascha manducare uobiscum anteq̄ patiar. Concupiuit, inquit, nō simpliciter quidē, anima mea tuas intelligere iustiones, sed adeo ardentè & cōtinuò concupiuit, ut unum aliud in infinitum traheret desiderium. Idem etiam denotat uerbum, rumpitur. Hinc sanè ani

C maduertendum quanto prosequenda sint studio, atq; animi intentione Dei eloquia, quæ de more ignauiam omnem refugit & auersatur. Hæc quidem quotidie in templis ore proferimus, quò uerò diuagetur mens, quidue desideriorum admittat, nouit Deus. Putant nonnulli peracto utcumq; diuino, ut uocant, officio, omnia in tuto esse: quocirca quid non audent improbitatis illo tecti umbone? Tu tamen, ô excelsæ, ne ad omnia conuiuere uidereris,

Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis.

Puto hinc hypocritas taxari, illos maximè, qui cum externo ritu, legisq; eruditione sancti appareant, nihil tamen minus quam legem uita referunt. Se quidem magis quam Dei honorem diligunt: idcirco illo contempto, atq; illius posthabitis mandatis, superbissimi omnium sunt: quos tamen, si uultum, grauesq; mores inspicias, modestiam ipsam cute pallida, ac macie indutam esse affirmes, homines certè dignos quorum frons tali inuratur cauterio. Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Id proprium hypocritarum est elogium, qui à puro Dei itinere ultrò aberrantes, foedissimè penèq; irreuocabiliter labuntur. Detestabile omnino genus id est hominum, quibus meritò radij ipsi Solis interdici possent. Hos igitur à Deo increpitos, malèq; habitos affirmat spiritus. causam uerò addit: Maledicti, ait, qui declinant, aberrantq; prudenter à lege domini. Illi sic: tu autem, ô Domine,

Aufer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.

Necessitudinem & conuictum cum superbis, atq; à Dei ore execratis, opprobrium uocat ac contemptum, seu, ut alij uertunt, ignominiam. & optimè quidem: nam quid infamius, magisq; uitandum, quam contubernium est superbiorum? Sunt qui has uoces ad probrum, quo quis afficitur à superbis, referant, & erit sensus: Me uindicta ab irrisione atq; opprobrio illo, quo me uexant superbissimi isti ueteratores. Causa uerò: quoniam tua seruauimonia, quoniam tua mihi cor di fuit lex, quoniam à mandatis tuis non declinaui, quoniam in corde meo abscondi eloquia tua.

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

In throno, inquit, suo illo tumido atq; arroganti sederunt primarij plebis homines. Quid putas? In me, alioqui tuæ religioni consecratum, falsa promulgarunt iudicia, detestandasq; protulere sententias, à corruptissimo nimirum animo profectas. Ego tamè seruus tuus neq; sic deterritus succubui, sed, ut prius, nihil aliud quam exercebar in mandatis tuis, quæ ut conuenit seruata, iustum reddunt hominem, atq; ad capeſſenda cœlestia idoneum.

Nam testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tue.

Vide perfectam legis Dei cognitionem in anima, quæ suam appellat uoluptatem, suam exercitationem: suosq; consiliarios, atq; à secretis assessores, Dei præcepta. Sic hunc uersum transtulit Felix: Etiam testimonia tua delectationes meæ, uiri consilij mei. hoc est, mei consultores, ac familiares, quibus cum uiuo, quorumq; congressu delector, tuæ sunt constitutiones. Adeo fulgentissima lux Dei est lex:

Daleth.

Adhæsit pavimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum.

Adhæsit pulueri, uertunt nonnulli, seu limo. Extremam his uerbis ostendere uoluit sui animi cōsternationem: & est idem atq; mortis proximus factus sum. Censeo quidem huiuscemodi Vatis deiectionem ab assiduis hostium suorū iniurijs, atq; in religionem insultatione prouenisse. Cæterum, uiuifica, uerbum frequens in hoc psalmo, pollet perinde quasi dicas, restitue, refocilla, recrea. Ait igitur: Adhæsit penitus uita mea sepulchro: sed tu me pristina restitue felicitati, ut es pollicitus, ac me recrea. Ab æterno quidem firmisimum emanarat cœlitus decretum & promissio, qua se Deus suis non defuturum amicis astrinxerat, modò hi suas non celarent plagas, Ideo infertur:

Vias

A *Vias meas enunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas.*

Via enim domini, viae rectae sunt & salutare: viae hominis obliquae, inquinatae, atque ad interitum pertrahentes. Cum itaque suas se Deo patefacturum vias pollicetur, aut patefactas asserit Propheta, viae suae modum, rationemque intelligit: hisce enim, quasi vijs quibusdam, viae huius regionem peragramus. Viae, inquit, meae rationem omnino totam non dissimulanter tibi exposui: quare tu huiusmodi mea placatus fide, me clamantem, ad teque tot in periculis, quibus tota haec resperfa est uita, confugientem, admitte, exaudisque. Exaudisti, respondisti uertunt, seu responde, quod magis placet. ut sit sensus: Tu responde mihi, ut solent qui libenter audiunt, ac tuas me edoce praerceptiones. In omnibus enim arbitrij humani vim extenuat propheta, non tamen aufert omnino, ne tam insigni dono animam dispoliare uideatur. Dat quidem suas arbitrio partes, sed secundas: gratiae uero Dei primas, ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Vnde clamat:

Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.

Rogat ueram sibi aperiri legis Dei cognitionem, qua intellecta, ex admirandis, quae in ea latent, mysterijs animatus, respirare, atque animum penè propter infortunia dissipatum, posset colligere. Sensus, inquit, germanum sanctissimae tuae legis me assequi facito: quo sanè impetrato, tunc liberè tuis in mirabilibus, quae modò strictim tanquam per transfennam intueor, memet exercitabo. Atqui ut ingenuè meam confitear ignorantiam,

Dormitauit anima mea praetadio, confirma me in uerbis tuis.

Liquefacta est anima mea praetaxietate: flue, illachrymaui, distillauisque, uertunt quidam. Stillatim, inquit, effluxit anima mea praetaxietudine, atque anxijis, quae me arctarunt, cogitationibus. Hinc mea me premebant scelera, illinc poenarum metus, atque superbissima quorundam natura, qui tuae praepositi erant religioni. Quod si tamen mihi, etiam irreuocabiliter, pereundum erit, tua saltem inuiolata persistet religio, & felix sum, etiam abs te refutatus. Verum id interim mihi quammaximè erit consolationis ac fiduciae, si me, ut es pollicitus, erexeris, meamque planè nutantem firmaueris de tuis promissis fidem. quam sanè rem quò facilius assequar,

Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei.

Nullus, quod sciam, ex Hebraeorum interpretibus, legit, iniquitatis: sed aut mendacij, aut, ut Felix, falsitatis. Vide etiam, de, in nostro interprete superesse. Quid sibi porro uelit uox mendacij, ita aperit Paraph. Studiū mendacij, seu mentienti, fucateque uiuendi, aufer à me. qui tamè sensus ad dictionem quoque iniquitatis referri potest. Vide presentaneum tam periculoso morbo, uti est fucata uita, remedium à Dei lege perdiscendum. Et de lege, inquit, tua miserere mei. hoc est, tua ipsius motus clementia, uerè mihi impartire ex lege cognitionem, frenum nimirum meae necessarium petulantiae ac temeritati. nam, ut quod est non dissimulem, te opitulante,

Viam ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.

Viam ueritatis opponit uiae falsitatis, quae propria uia est simulatorum: illa uero ad synceros pertinet animos. Viam fidei, uertunt quidam. Nam fides iter illud est, quò recta ad Deum itur. Vnde in fine octonarij clamat: Viam mandatorum tuorum cucurri, modò autem: Iudicia tua, nempe mandata legis fidei, non abiecti, tantum abest ut illorum immemor uixerim. Imò uero

Adhaesi testimonijs tuis domine, noli me confundere.

Purgatissimis id solet esse animis perfugium, cum tentatione aliqua molesta, aut persecutionum acerbitate afficiunt, fidissimo Dei uerbo & promissioni, non mendacissimis hominum pollicitationibus, fidere, illique adherescere. Ex quo fit, ut quaecumque aut dicunt, aut faciunt, aut cogitant etiam, illa omnia ad aequissimam Dei legis regulam componi exoptent, reque ipsa perficiant. Idcirco nihil minus uerendum est, quàm ob malè factum aliquod, aut dictum, tanquam actum turpiter in scena ostensum, exhibent, ac, cum ignominia & probro uulgi, conspuantur. Ne finas me, inquit, spe illa, qua tibi adherens tuis dedi operam mandatis, frustrari: quandoquidem

C *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

Ex hebræo, curram, uertunt: & dilatabis. & est sensus: Cum cor meum per gratiam, quod modo suo merito anxiatur, interq; sacrum & saxum positū uix palpitat, dilataueris, spaciumq; respirādi feceris, tum uiam mandatorū tuorum alacriter percurram, qui nunc subtimidus ac mœstus, uix ui illi adhæreo,

He.

Legem pone mihi domine uiam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.

Diximus aliquando, nihil aliud esse in psalmis, legem ponere, statuerēq; & similia, quā legem docere. Vnde sic uersum transferūt quidā: Doce me domine uiam statutorū tuorū. hoc est, uiam illam diuinam, atq; intelligentiam, quæ tuis delitescit in mandatis, me doce, ô domine, ut ad ea seruanda, usquedum uiuero, memet accomodem. Vertunt nonnulli pro Semper, propter mercedem.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.

Litera enim illa, qua lex domini palam fit omnibus, manet litera, & ea interdū, quæ infert mortē, nisi unctio doceat, moueatq; mentem ad ea perscrutanda, quæ cognitu necessaria sunt in lege spiritus, qui uita est legis. Da itaq; tu domine, cor docile, da lumen, da uim intelligendi quæ præcipis, ut sic re queam exequi, quæ intellexero, atq; ea custodire in toto corde meo. Vult igitur totum cor nostrum, atq; animam, lex Dei: alioqui dissipatis peruestigata affectibus, nihil aliud afferre solet legenti, præter spiritus ariditatem, atq; animi desperationem. Ne id quidem mihi contingat,

Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam uolui.

Deduc uerbo aptissimè usus est interpret, & est sensus: A fallacib. errorū diuerticulis, inanibusq; hominū persuasionibus, ad ueram regiamq; mandatorum tuorum semitam deduc me: id enim semper ex animo concupiui. quare durum, planeq; indomitum

D

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.

Non ad lucrū, uertunt, seu ad quæstum. Mirū q; indignabundè (ut sic loquar) propria aueretur cōmoda uir sanctus. Quæ enim cunq; agit, ad Dei honorē, conseruicq; sui cōmodum, hoc facilius reuocat, quò æquè atq; propriā, aliorū deamat salutē. Cum quis igitur suā cumprimis in rebus agendis, causis uel finiendis, utilitatem, ac Deo posthabito, qui præcipuus ambitiosorū mos est, neglectaq; proximi cura, gloriam uenatur, is auaritiæ aut lucri sordidi rabie imbutus merito censebitur. Quid porro de illis opīnandum, qui cum donis spiritus ubertim affluant, seipsis tantūmodo contenti, quicquid cœlitus acceperūt alijs inuident: nōne auaritiæ simul & ingratitude infamia notādi erūt? Petit itaq; sanctissima Vatis anima, se præceptorū Dei sensu diuitē effici, atq; in alios liberalē. Clamat insuper,

Auerte oculos meos ne videant uanitatē, in uia tua uiuifica me.

Rursus uiuifica posuit pro recrea. Cæterū uidere uanitatē, seu uanū, idem est quod uana pro ueris amplecti, atq; in illis oblectamenta capere. Et quia impossibile ferè uidetur res uanas, quæ assidue nobis, uel nolentibus, in hac uita obuiæ fiunt, non aliquando cernere, illud à Deo rogandum, ne affectu illis hereamus. Quare sic uersum interpretat Campensis: Auerte oculos meos ne capiant amore rerum uanissimarū, quin potius tuis admonitionibus ad uitam perduc me. Porro uanus is est affectus ac desiderū, cum quis alienam aut rem, aut uxorem deperit. Vanus item rerum etiam propriarum usus, si immodicus est ac sordidus. Verum tu domine, quandoquidem ad uanitatē amplexandam tam præcipites sumus atq; inconsiderati,

Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.

Quod in timore tuo, uertit Felix: hoc est, ut ipse se interpretatur, quod permanet in timore tuo: seu ut alius, qui (nempe seruus) timori tuo, se addixit scilicet, quanquam simpliciter sic litera reddi posset, ac sensus: Præfige seruo tuo uerbum tuum quò te timeam, Secus uerò Dei timore abiecto quid nō malorū incurritur? Amputa

A *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda.*

Opprobriū uocat legis transgressionē, peccatiq; turpitudinē, qua nil foedius. Possumus quidem, imō, ut audacter quod est fatear, cogimur à nobis (egregiū ar bitriū humani pedamentū) in peccata corruiere, fouerēq; in nobis peccati radices: at uerò surgere, stareq; atq; subinde luxuriam affectuum, tanquā pampinos e uinea, frondare, id alienæ est uirtutis, nempe Dei, cuius mandata iucunda sunt ac leuia. Tu, inquit, amputa, præcideq; peccati occasiones, quod æternū animarum opprobrium est ac mors. Hanc sanè timeo infamiam, culpamq; execror. Iudicia enim tua clementiæ temperamento ornata sunt. Quid igitur uereor? an me saluum nolis? nihil sanè minus.

Ecce concupiui mandata tua, in aequitate tua uiuifica me.

Ex hebræo, in iustitia tua, transferūt. Et, ut aliàs annotauimus, Dei iustitia perfecta illius est bonitas, è qua, tanquam à mari aliquo immenso, riuī dimanant gratiarum ad animam. In hac igitur iustitia, non in sua, petit refocillari uir sanctus, omissis interim lacunis auxiliij humani, turbidis nimirum ac limosis. En, inquit, uerba tua super omnem suauitatem suauissima concupiui, dilexi, in meq; transfundere elaboraui. Tu tuum in me recognoscens donum, pro tua bonitate ac clementia, me in uita serua.

Van.

Et ueniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum eloquium tuum.

Suo more Propheta in hoc psalmo, quemadmodū in cæteris huiuscemodi, ter tio ferè quoq; uerbo Dei misericordiam interserit. Nouerat quidē originē illam esse fidei, è qua salus. Idcirco post misericordiæ uocē, salutis mox addidit. Salutare, suo more, pro salute transtulit interpret. & est sensus: Mihi obueniāt me dela illa tua erga afflictos consueta, nempe misericordia, ac, quam semper pollicitus es, salus. Etenim cum ab æterno salutem, clementiamq; mortalibus impartire decreueris, promiserisq; nunc da, ne tuis in pollicitationibus uariis inconstansq; ab improbis iudicaris. Atq; hunc in modum imperterritus uiuam,

Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum, quia speraui in sermonibus tuis.

Non in sermonibus hominū, qnī plerunq; quæ in mente non habent, loquuntur, simulateq; pollicentur. Vide morem simulatorū: Exprobrant, inquit, mihi, quod dicere soleam me tuis fidere promissis, non illorum. Hi quidem ut dij in ter ris haberi uolunt, quod si abnuo, refugioq; quas excitant tragœdias? quas cient turbas? Illi, qua sunt infecti crudelitate, tuos impropertant electos: tu illorum causam defendens præstō illis adsis,

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq; quia in iudicijs tuis supersperaui.

Videre hīc licet nullā omnino improborū uim esse, quo minus quod uerū est proferamus, nisi Deus ipse à nobis offensus, uerbū elabi sinat fictū & meticulosum. Id ueritus Propheta, utpote sortis humanæ peritissimus, ita orat: Tametsi, inquit, hi, qui tuā impugnāt religionē, ut sunt hypocritæ, uerbū alioqui tuum ad honorē prolatū inuertere connitunt, ueritatemq; audire refugiunt, tu tamen ne inuertas, ne quod omnino sanctū nō sit ex me uerbū prodire linas, neq; ulla unquam ratione uelis me hominū metu deterritū mentiri, fucateq; in sanctorū cœtu conuersari: quandoquidē tua cupidissimè expecto iudicia, quibus meā ne, an superborū hostium meorū causa æquior sit, appareat. Videtur interpret, usquequaq; posuisse pro quacūq; ratione: aliter dictio est, quæ assidue, passim, aut semper significat. Item, supersperaui, ex hebræo uertunt simpliciter, speraui, uel expectaui. Expectaui, inquit, iudicia tua,

Et custodiam legem tuam semper in seculum, & in seculum seculi.

Toties repetitæ uoces seculi, nihil aliud q̄ semper præferūt. Constantiam hīc anima proficet perpetuā, quæ sanè res in academia spiritus apprimè est necessaria. Nam hodiè diuinę legis studio obnixè operam nauare, deierareq; quęcunq; occurrāt, ne digitum quidem à firmo illo proposito trabalibus etiam (ut nobis ut

C detur) clavis confixo discedere, cras uero promissi nos poenitere, atque proinde curam illam dignissimam, addo & facilem, molliter consultoq; relaxare & omittere, nonne animi à Deo alienissimi indicium erit? Vide quid dicat: Custodiam, inquit, legem tuam in perpetuum, & si quid ultra est:

Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui.

Ambulabā uerbū, cum cæteris quæ sequunt in hoc octonario, per futurū tempus legunt ex hebreo. Ceterū ex frequenti exercitatione in Dei lege, quidam alacer ac iucundus exoritur usus atq; habitus, nō tam quidem facilis, quàm ipsi omnino legi adeo arctè agglutinatus, ut nisi ingenti queat ui abstrahi, quo minus re ipsa quicquid ea imperat, præstet. Id sanè opus atq; exercitiū uocat Propheta latam patentemq; ambulationem, hoc est, quæ nihil angusti in se habeat ac periculi. Ambulabo, inquit, securè, tranquilleq; stadium istuc uitæ percurrā, quoniam tua mihi sunt cordi præcepta. Et quidem ubi spirituales istiusmodi inueniunt animæ appetentiæ, ibi sancta est libertas, ibi conscientiarū pax, ibi cursus expeditus atq; intrepidus. Quocirca infertur:

Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebar.

Ea uirtus est fidei, atq; moderati in promulganda ueritate conatus, ut quamuis confuse rem turbent homines, uel hi maximè qui rerum potiuntur in rebus pub. ac regnis, nihil indecorum, falsumq; aut minus nobis Christi q; maiestate dignum proferamus. Loquar, ait, audacter quæcunq; tuum ad honorem facere uidero, etiam si mihi coram regibus concionandum fuerit.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.

Nulli dubiū, ex amore, ex quo actio oritur uoluntaria, atq; in actione ipsa delectatio, prouenire quod assidue in meditanda Dei lege uersantur pñ. Alioquin etiā atq; etiā Dei mandata uersare animo, absq; fide, ac erga legislatorē dilectione, ipsa ex se meditatio molestissima est & terrifica. Non modò, inquit, æternam tuam uoluntatem, quæ ex tuis deprehenditur mandatis, potentissimis exposui regibus ac magistratibus, uerū etiā mandata ipsa tua, quæ uehementissimè amaui, continuis tanquam excubijs posthac uoluam, reuoluamq; animo:

Et leuabo manus meas ad mandata tua quæ dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.

Clamat Salomon, stultū illū omnino esse qui manū abscondit sub axilla, quo adagio taxantur ociosi illi, qui nihil nō agunt, quò nihil profus agant. Periculo sissima ea est persuasio, qua nunc ferè uniuersus infectus est orbis. Operatur, inquit, pro nobis Christus. Quid uos interim? Perbellū profectò dogma, te tuo à negotio manū subtrahere, atq; aliū qui pro te agat, subrogare. Tu quidē, si nescis, ad actiones illas, quibus perficitur fides, accersitus es: uim uerò meriti ac præmij, Christo, qui quo minus tuè à Deo reijciantur operationes, autor est, acceptā refer. Non quidem pro te idcirco agit Christus, ut tu omnino feriatu pascaris fide nescio qua interdum imaginaria potius, quàm solida & certa. Obserua quid de se hīc testetur Vates: Attollam, inquit, manus meas, ad opera nimirū fidei, ut illa re exequar, quæ tu tuis in præceptionibus nos exequi, effectūq; præstare uoluisti. Illa enim ualde diligo, proinde in illis perpetuò memet exercebo.

Zaim.

Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

Iam pluries diximus, ex pollicitationibus Dei æternis fidem in anima concipi, & coalescere. Verū earundē pollicitationū uidet nonnunq; immemor Deus, cum inuocatus non æquè ac nostra præpropera requirit uoluntas, subuenit: memor uerò, cum statim uenit suppetias. Ideo hīc clamat Vates: Haud immemor tui esto uerbi, promissorumue, quibus ego seruus tuus nixus, quæcunq; es pollicitus sperare audeo. Promissio quidem tua

Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uiuificauit me.

Sic Fel. Hæc est cōsolatio mea in afflictione mea. non est enim tam dira aduersitas ac tentatio, quin anima promissionib. Dei sulta superet. Cum quidem illi in mentem

A mentē uenit, cuius uirtutis & constantiæ is sit, qui salutē in rebus quoq; difficillimis adportaturū se est pollicitus, nō potest nō animose infortunijs resistere. Etenim Dei eloquiū tanq; parmula aurea obiecta, nullorū bellorū genus cum mundo, cum ipsisq; perfidiosis quibus cum uiuere cogitur, detrectat. Eloquiū, inquit, tuum me refocillauit, & uitam penē mihi ereptam restituit. Interim autem

Superbi iniquē agebant vsquequaq; à lege autem tua non declinaui.

Superbi irriserunt me nimiū, uertit Fel. Paraphraustes uerò: Insultauerunt mihi miris modis. Fastus enim & arrogantia, Deo ullo absq; medio opponunt. Tantū illud expetit spiritus, ne propter persecutionū acerbitatē à dei lege desciscamus. Id propriū est Moab, belluæ nimirū superbissimæ, probos odio, ac si datur, tum ueneno, tum ferro, aut saltem linguæ amarulentia persequi. Illi tamen ne parum quidem ab instituto iam cœpto defleunt, tantum abest ut conuiciū pro conuicio regerant. Talis fuit Vates, qui de se ita profiteri meritò poterat:

Memor fui iudiciorum tuorum à seculo domine, & consolatus sum.

Idem fermè repetit quod suprā, cum ait: Hæc me consolata est in humilitate mea. Recordabat tum quidem Vates, quanta olim in sui populi gratiā cōtra hostes conterminos exercuisset iudicia Deus, quantas clades, q; immensa iniiecisset in gentes illas barbaras nonnunq; incendia, direptiones, excidia, ulceraq; insaniabilia, atq; alias propè infinitas calamitates. Quapropter animatus, speransq; fore aliquando quod eadem in præsentibus uterē hostes ultione, sese admirandū in modū consolabat, dicens: In meis semper quālibet acerbis aduersitatib. quid tua possent iudicia, quidue præ se tulerint seueritatis in hostes, haud fui immemor; quare incredibili affectus sum consolatione. Verū ut quod res habet eloquar,

Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

B tus horreo sceleratos istos, qui deserūt legem tuam. Vt enim proborū uita seipsa contenta, in illo, qui ut probi essent concessit, mirabiliter letatur, ita illorū mores qui secus agunt, tam fert molestē, ut luem ipsam exitiālē minori toleret incōmodo. Quare non iniuria queritur Vates, sese horrore simul & dolore affectū ob uoluntariam quorundam à Dei lege defectionē. At hi suis in affectibus, falsa q; cæcutiuerint persuasione ut libuit,

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.

Solent uiatores & peregrini, si quo uie longioris tædio afficiuntur, cantu suum solari laborē, quā si pio sunt animo, aut psalmis, aut poëmate alio istiusmodi sese recreant: si impuro, lasciuus suā leuare miseriam conantur carminibus. A deo ne ætatis huiusce nostræ iuuenes, iuuenes quidē: imò senes quoq; ipsi interdum graues & uenerandi, non solū in itinere (id forsā tolerandū) sed in medio ipso foro, in hospitij, in delubris, ac proprijs ædibus, præsentibus uxore, præsentibus liberis, tota deniq; audiente familia, salibus obscœnis, impudicissimisq; tum metris tum dicterijs uti magis consuescunt, quàm castis facetijs, metrisq; illis ac cantibus, quorū auditione exhilarantur in Deo animæ, gestiuntq; Dei spiritui, non Venerē cōciunt: At tu, cui plectrū magis Dauidicū, aut Euangelij lepor placet, q; Cupidinis pharetra atq; arcus, quid de se noster testet poëta, audi. Pro carminibus, inquit, ac solatio molestissimæ peregrinationis uitæ huius, tua mihi fuit lex. Cum sanè permulta sint, quæ iter hoc uitæ, per se satis salebrosum & difficile, uarijs interturbent obicibus, solamen id unum mihi est, tuum uerbum: id cano, de illo memē oblecto, in illo lætor, per illud absq; labore cursum hunc uitæ perago. Quid? Etiam

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam.

Quando, inquit, homines crapula, uinoq; distenti, proinde tui immemores in utrunq; obdormiscunt oculum: tunc dico, quando absq; uerecundia ferarum more in libidines ruitur, tuum ego nomē in memoria habui, idcirco quidem, ut tuas seruarem iussiones. Et certē

C *Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisivi.*

Felix: Hoc fuit mihi, quoniam mandata tua custodiui: ut causa omnino tantæ quietis extiterit Dei mandatorū obseruatio. Verū alium affert sensum Paraph. qui sic reddit: Hoc mihi summopere fuit curæ, ut mandata tua seruarem. Vtruncq; fidei Prophætæ conuenit. Sunt qui etiā, hæc, ad memoriā referant. Sed ex hebræo ferè, hoc, transferunt, seu istud. quare sic uertunt quidam; Istud inde mihi contigit, quod mandata tua obseruauī. Vide uim obedientiæ.

Heth.

Portio mea domine, dixi custodire legem tuam.

Quoniam quidem bona omnia sua in Deo reposita habent electi, ideo illum suā esse portionē atq; hæreditatē prædicant, ut hîc prædicare audis Prophætā, qui sic suum erga Dei legem exponit studium: Te, ô domine, meam esse portionem, ac sortem, inuito etiā mundo, decreui. Eam ob rem sic meū: Tua certè mandata, uti res solent charissimæ seruari, diligentissimè seruabo, custodiamq; continuè. En me (num id te latet?) tuæ à puero consecratum religioni. Quare te meum omne bonum, meam pacem, meam etiā in hac uita felicitatem, perfectumq; uitæ statum tum sensi, tum cæteris ita esse alacriter diuulgauī. Ideo

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.

Id uult Vates: In tuam aspicio faciem, uti hî consuescunt, qui ab aliquo quidpiam, quod maximopere cupiunt, petunt. unde ait: Mei te misereat, ut es pollicitus. Tuam hîc imploro fidem. Verū, ne ego quidem meis omnino partibus deesse uidear,

Cogitavi uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.

Vocat totum uitæ suæ filum uias: nam uaria admodum sunt uitæ nostræ instituta, uaria consilia, uarij affectus, quibus ueluti quibusdam uiarū compendijs ad finem, quem maximè quærimus, assequendū utimur. Ait itaque: Uias meas, hoc est, totius uitæ meæ rationes non dissimulanter expendi: quam malam esse aduertens correxi, pedesq; statim ad ea quæ mihi præscripsisti, retuli. Et quidem

Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.

Felix uertit: Festinaui, & non distuli custodire præcepta tua. Alius item: Propero, & non moror. Vide quomodo cum hîc tum aliàs sæpe suas excretur uias tam sanctus uir, coelitus uerò ostensas approbet. Et certè uia hominis, uia obliquæ sunt & asperæ: uia Dei, regia, & in quibus nullus potest esse error aut duritas: quæ tamen ne utiquā uulgari arripiendæ sunt modo, sed auido & propero, ut se egisse hîc memorat Vates. Optimæ igitur fidei indicium erit, cum quis diuinis absq; cunctatione obtēperauerit mandatis: alioqui rem differre quotidie, atq; ad perendinū diem reijcere, quod hodie crasue ad summū debet effici, animū præ se fert ignauum ac nequam. Quam uerò periculosa sit tarditas in Dei obsequio, ex his quæ sequuntur, comprehendi datur.

Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.

Conuentus impiorum uastauerūt me, transferunt ex hebræo, Quamlibet, inquit, immensa emergant in dies pericula, doctrinæ tamen tuæ, è qua lumen oritur uitæ, non sum oblitus. Cæterū funes peccatorū, persuasiones sunt impiæ, illecebræ, consilia à religione abhorrentia, adulatoria, crudelia, funesta: addo iras, iniurias, persecutiones, dolos, fallacias, falsasq; delationes, ac cætera id genus alia corrupti animi indicia: hisce enim tanq; pedicis, illaqueatur mens parum cauta & simplex. Qui uerò firmiori sunt fide, & qui perspicaciori sunt cognitione, atq; in Deum affectu, à doctrina spiritus, unde perfecta deriuatur uitæ instructio, ne pedem quidem dimouent. Vnde sequitur:

Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.

Obserua hîc sedulū atq; ardens Vatis pectus ad Dei legem, qui ne in profundo quidem noctis concubio à laudando Dei nomine destiterit. Quod quidem temporis

A temporis quàm cōmodum sit illis, qui Deum quæruūt, quicq̃ diurnos exhorrescunt strepitus ac, tanquam rem mirabiliter altissimis aduersantem contemplationibus, turbas, aliàs indicauimus. Surgendum quidem de nocte est, nō tamen ad furta, ad incestus, ad ludos, ad homicidia: uerū ad laudandum Deum, ad diluendumq̃ lachrymis, si quid interdū peccatum est. Et id nimirum propter iudicia iustitiæ Dei: hoc est, propter illius iudicia, quorum ministerio summa semper ostensa fuit iustitia à Deo. Cæterum iudicia iustitiæ Dei, æquissima illius est lex: cuius amore illectus uir sanctus, non modò per diu sedulam in adipiscenda illius cognitione nauat operam, uerum etiam cū uigilantius, tum libentius id agit noctu, tempore nimirū quietissimo, atq̃ ad cōmiscenda cum Deo colloquia aptissimo. Hinc clamat:

Particeps sum ego omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Solet enim is, qui in inquirendo sponso occupatus, postq̃ frustra sese id tentasse aduertit, in illudq̃ penè indignabundus prorupit, Quæsiui eum, & nō inueni: uocauī, & non respondit mihi: aliam inquirendi rationē, quam facilem suo fore desiderio sperat, ordiri, quæ est asidua cum his, quibus uenerandus quidā sanctusq̃ iniectus est erga Deum timor, consuetudo, hoc est, cum cōsummata uitæ hominibus in hoc mundo. Non est quidem tam obduratū in peccatis cor, quin ex longa cum illis conuersatione cōmollescat, multò uerò magis, si iam à spiritu cultum sit. Quantū, Deus bone, lucis, quanta ex istiusmodi exoritur familiaritate in Dei obsequio iucunditas. Cum his itaq̃, quos Dei timore affectos nouerat, sua se cōmunicasse consilia, uitæq̃ rationes, fatetur Vates. Hos quidem Hierusalem filias suis in Canticis appellat sponsa, dicens: A diuro uos filia Hierusalem, si inueneritis dilectū meum, ut nuncietis ei, quia amore languedo. Socius, inquit, sum factus, atq̃ illorum particeps, qui te, o domine, uenerantur, ac tuas seruant præceptiones. Verū neq̃ hi sine te aliquid sunt, à te enim suas illas, tanquam à uasto mari, hausere gratiarum fluxiones. Nam

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.

Possunt certè non nihil in doctrina spiritus eruditiores: ueruntamen quicquid iustitiæ nanciscimur, tibi cū primis, tuæq̃ misericordiæ, cuius influxu terra redundat uniuersa, referri acceptū par est. Quare tu me tuas edoce constitutiones, quibus lex constat uitæ.

Teth.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum.

Fatetur Vates, si quid unquam dignum laude peregisset, id totum à Dei benignitate promanasse: eam idcirco denuò, crebroq̃, ne in reliquo uitæ cursu aberrare contingat, sibi auxilio esse efflagitat, aitq̃: Tu domine, qui benignitate tua illa infinita in me hætenus usus es, atq̃ illa, tanquam gæreo clypeo, me, ut promiseras, obtexisti, etiam atq̃ etiam

Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.

Orat se suo similem esse domino in elargiendis beneficijs. Siquidem bonitatē eiuscmodi interpretant quidā beneficentiā illā esse, qua illos, quibus cum uiuimus, honestamus. Vnde Symmachus sic principiū uersus trāstulit: Beneficio affecisti seruū tuū domine. Disciplinā postea uolūt esse temperamentū, ac in rebus gerendis decorē. Scientiā uerò ad rerum cœlestiū cognitionē pertinere opinant. Ex hebræo tamen ferè uertunt: Bonum sensum, seu bonam ordinationē, atq̃ intelligentiam doce me. Paraphrastes autem utilitatem, quæ in cognitione legis sita est, interpretatur. Orat igitur uirtutem sibi legis reuelari, quæ ut doctrina plena est ac scientia, ita Dei benignitate erga omnes, & munificentia redundat. Maximam, inquit, uirtutem tuis inesse mandatis credidi. Verū

Priusquàm humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum custodiui.

Tametsi uerbū, humiliarer, quidpiam aliud signet Hebræis, q̃ affligi, proinde uariè enarratur: in id tamen consentiunt doctiores, ut de ipsa Dei correctione,

T t

qua, ne peccent, atteruntur nonnunquam electi, exponant: Mirum quàm facile absq; aduersitatum cruce relabantur etiam perfectissimi Dei uiri. Sunt & qui uerba hæc omnia ad inquisitionem legis referat, polletq; perinde quasi, antea quam ad tuas attenderem animum præceptiones erraui stolidus: modò uerò experientior factus tuis parebo monitis. Si quidem

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

Natura, inquit, bonus es, ac mirabiliter ad benefaciendum pronus & liberalis: ideo te per huiuscemodi obtestor erga mortales dilectionem, ut ueram, ne errem iterū, impartias tuæ legis intelligentiā. Nec frustra id quidē à te contendo: nanq;

Multiplicata est super me iniquitas superborū, ego aut in toto corde meo scrutabor mandata tua.

Non rarò diximus, Dei uerbum illud unicū esse remedium ac fulcrum, quo in atrocioribus quoq; aduersis perstamus intrepidi. Nullo quidem sauciari possunt fortunæ uulnere, qui pro scuto Dei uerbum illius opponūt telis. Multæ, inquit, creuerunt aduersum me superborum iniuriæ, ego ē regione in illo totus fui, quò tuas seruarē iussiones. Iniquitas, uertunt fallaciæ seu mendaciū: uerum in idem recidit sensus. Etenim cum superbum hominem uideris, illum uitiorū omniū cumulo coopertū affirmato. Non est quidem tam horrendum scelus, quo non infectum sit cor arrogās & superbum. Obsecro, unde tanta quorundam procelsit uercordia, atq; in peccatis durities: unde tam rigens in Deum contumacia, ac iuncta cum proborum contemptu superbiā? Inde, opinor, quòd

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uerò legem tuam meditatus sum.

Impinguatū est uelut adeps cor eorū, uertunt. Solenne est in scripturis, quòd aliàs annotauimus, adipem pro rerum affluentia ac luxurie usurpari, ut hic uideri licet. Alij uertunt, aruina. Vt ut uerteris, stupidū animum quorundam propter nimiam rerum lautitiā, quæ animi cæcitatē afferre solet, digito quodammodo designat. Crassum, inquit, ac tanquā lactis coagulum, aut adeps omentata, stupidū factū est cor eorū, nempe superborū, qui in fortunæ sinu lasciuientes, nihil non agunt, quò ut dij in terris adorentur. Ego interim, ut meus est mos, tua in lege me exercui, decq; tuis meum oblectaui animum præceptionibus. Et certè

Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.

Id cōtra auarorū est institutū, qui aurū colunt. Quamlibet, inquit, mihi obueniat maxima preciosarū rerū uis, etiā si mille excedat auri pondo, his tamen omnibus tua mihi gratior erit lex. Grata & tantundem tua mihi erit correctio, qua urgente tuas optimè perdidici iustificationes, hoc est, præcepta, quibus seruatis iusti efficiunt quotquot in te credunt. Bona igitur, desiderabilis, salutarisq; imò uerò etiam necessaria tua est crux, o domine, ex qua uitam olim omniū pendere uidimus. Tu illo fac nos animo ac fide, tam salubre nostræ superbiæ ac petulantia medicamentū amplecti, quo eos decet, qui ut tua digni sint subire improperia, nihil prius habent, quàm ut te uitæ asperitate imitentur, tantū abest ut delicias mundi tuæ legis notioni anteponant.

Iod.

Manus tua fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata tua.

Cogit penè Deum Vates ad ferendas sibi suppetias ex eo, quòd illius plasma sit. Poterit ne unquā plastes suos odisse typos, aut ipsam omnino proplasticens? Esto hi possint, in Deo certè nulla istiusmodi inuenitur maleuolentia, aut erga suum figmentū odium. Tu, inquit, quoniā tuis illis omnipotentissimis manibus, quibus etiā uniuersalē architectatus es orbis machinā, me ista, qua nūc appareo, figurasti forma, da ut tuam intelligam ex lege uoluntatem. Hoc sanè impetrato,

Qui timent te uidebunt me, & letabuntur, quia in uerba tua supersperauit.

En quomodo sanctissimo quodā sese mutuo scalpunt ungue uiri sancti, alterq; alterius deamāt uirtutē, nō secusq; de alieno atq; de proprio cōgaudent bono: cōtra nimirū inuidorū naturā, qui tanta interdū afficiunt ob aliorū cōmodum tristitia,

A tia, ut ne ob propriū quidem letari queant. Cernent me, ait, ita ut dixi affectū mei haud absimiles, & gaudebunt, quia tuis confisus sum promissionibus. Equidem

Cognoui domine quia equitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me.

Vide fructū cognitionis legis Dei. Quemadmodū enim cordi stupido occulta omnino sunt mysteria legis, ita expeditis animis ac liberis, aperta undequaq; fiunt. Abscondisti, inquit Christus ad patrē, sapientib. hæc mundi huius hominib. & reuelasti ea paruulis. De quorū felici numero cū esset propheta, sic suum testabatur ad Dei gloriam profectū: Bene noui, inquit, quod æquissima tua fuere iudicia, quodq; meritō me ærumnis affeceris. Veritatem suo more pro fide uertit interpres: hoc est, me affligi, ut tuos afflictum iri promisisti in hoc mundo, uoluiti: seruasq; promissa non modō cū me sinis cum mala conflictare fortuna, atq; interdum succumbere, uerum etiam cū me eximis, atq; ne prorsus atterar, salu- tiferam supponis manum. Quare

Fiat misericordia tua, ut consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

Sit tandem, quæso, malorum meorum finis, sit modus. Et quemadmodū in ueritate tua humiliasti me, ita me tua consoletur clementia. Id enim tuo proprio ore pollicitus es huic tantillo seruo tuo. Atqui eloquia tua, eloquia casta sunt, ueridica, quibusq; omnis præstanda sit fides, cū semper eadem sint, ac sui similia. Id mihi igitur, ut sunt pollicita, contingat, ac

Veniant mihi miserationes tuae, & uiuam, quia lex tua meditatio mea est.

B Quæcūq; enim agere instituerō, tuæ semper mihi obuiæ fiant miserationes, quō uiuam, quō in te maneā, quō mortem illam, quam secum letalis de me fert cogitatio, qua urgente me, aliquid ex me esse, multumq; posse nonnunquā mihi persuadeo, uitare queam. Etenim uim omnem consolationum, oblectamentorumq; meorum, in tua lege esse uolui. Contra uerō, simulac peruersa illorum sic

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitate fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.

Alias diximus, rationemq; attulimus, quamobrem tam ardentem interdum in suos hostes inuehantur sancti Dei uiri. Et ut nulla alia sit, ea sufficere potest, pacem scilicet ob perfidiosorum quorundam inquietudinem, superbamq; uitę consuetudinem perturbari, litesq; etiam in pacificis proborum conuentibus creari, ac pessimo omnium exemplo illos male audire, qui propter autoritatem magis conspicui sunt, ac noti. Hos igitur pessimè de religione meritos, ne diutius in Dei gregem bacchenē, petit Propheta confundi, infamesq; fieri. Absq; causa, inquit, falsa in me moliti sunt. Quid porro ego? Tuis certè mandatis tanq; sacre anchoræ inherebo, meq; in illis, ut in palestra sit, animosissimè exercitabo. Proinde

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua,

Redeant ad me, uertunt. Paraphrastes uerō, conueniant ad me. Solent enim qui simpliciori sunt fide, labascere interdum, atq; ab amicitia proborū deficere, cū illos cernunt adeo acerbè ab improbis uexari, neq; esse interim qui causam innoxiorū suscipiat, ut fermè sibi persuaderi patiantur, astutos illos delatores uera attulisse, uulneraq; meritō infixisse. Vide quō aliquando adigitur miserie proborum uita. At tandem luce aliqua cœlitus inter turbidas illas uulgi permotiones apparente, ut faciles ad defectionē fuere, ita perspecta ueritate facilè amicis reconciliantur, fateriq; coguntur eterni patris gratiam nunquam non præstō adesse innocentie, quam penè succubuisse ad tempus propterea perspexere, quod in rebus istiusmodi iniquis, acutiore sunt ingenio atq; arte improbi, quàm probi, quibus ipsa satis est probitas etiam indefensa, neq; ultrà quærunt, cū illis interea nullus sit finis mendaciorū, delationum, atq; quō efficacius rem peragant, huc & illuc morè uelitum cataphractariorumq; excursionum. Vecordes hi natura sunt, idcirco inquietissimi, atq; ad turbas cōciendas astutissimi. Redeant itaq; ad me simplices illi transfugæ, alioqui tuæ religionis studiosi, quibusq; tua nota est ex legis notitia uoluntas. Cæterum

C *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar.*

Pulcherrima antithesi octonariū istum mirabilem claudit Propheta: Superbi, inquit, illi uilitigatores, plagiarijꝫ acuti, à sua illa in me ferocia reprimant, confundanturꝫ suo in scelere deprehensi. Ego autem corde abs te sincero, nempe absꝫ odio atꝫ ultionis affectu uacuo, donatus, non confundar, non meis in petitionibus repulsam feram.

Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in uerbum tuum super speravi.

Non potest flagrans in anima desiderium non suam præferre anxietatem, uel id maximè adeò, si circa diuina sit. Fatetur hîc igitur Vates suam prorsus præ desiderio salutis contabuisset animam. Languorem sanè istum ab amore proficisci non ignorant hi, qui assiduè in secreto cordis silentio sic sponsum alloqui consue scunt. Abis ne tam citò reuertere actutū, similisꝫ esto, ô dilecte, caprea, hinnuloꝫ ceruorum super montem Bethel. En lectulus noster floridus. quò abis? Cui sponsus: Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Verum raræ iam factæ sunt, atꝫ in oculis domini preciosæ merces huiusmodi: idcirco derisæ, quia incognitæ. Iam mundi amor sedem diuini amoris in terris occupauit, desijt calor, excessitꝫ ab humanis, penè dixi, Deus. Ideo ad assequendos tam necessarios animæ ardores ac raptus, peruigili inflammatoꝫ opus est corde, atque in inquisitione sponsi planè cōmolito & attenuato. Vide quanta ecstasi & defectio: ne sui hæc dicat Vates: Defecit, inquit, prorsusꝫ elanguit anima mea præ desiderio, non illo quidem adipiscendi diuitias aut dignitates, quod suos de more exanguis reddit appetitores, sed salutis, sed liberationis, sed tot in periculis, atꝫ aduersis auxilij. Nam tuis semper confisus sum pollicitationibus. Falli ne poterò? Quid? Ipsi etiam

D *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me?*

Clarius forsitan uertisset interpretes, dicendo. quod ad Vatem referri est necessarium, non ad oculos. & erit sensus: Peranxiè mei cōcupierunt oculi iam tandem cernere quæ promissisti, dicebamꝫ apud me, quando demū me consolaberis? affe quar ne aliquando quæ tanto præstolor studio accura animi? Pertinacem oculorum extollentiã ad Deum, addo & præ longa expectatione ac tædio lachrymas, quæ oculos plerunꝫ reddunt hallucinantes & lusciosos, uult hîc intelligi. Rursus sui languoris, malèꝫ affectæ habitudinis formam, metaphora utris in pruina seu fumo suspensi, exprimere intendit, cum ait:

Quia factus sum sicut uer in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus.

In fumo, uertunt quidam. Vter enim adhuc uiridis, aut ex humore præterito, quo recens imbutus fuerat, humefactus, si ad fumū pruinamue suspendatur, constringitur, rugisꝫ contractis rumpitur, ac prorsus inutilis efficitur. Ad eum omnino modū se deuenisse ob longiorē præ anxietate mœrorem fatetur uir sanctus: uerum non propterea tam desperatè oppressum fuisse, ut diuinorū penitus abiecerit memoriã præceptorū. Quid autem in primis expetierit, mox aperit, dicens:

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium?

Serui tui, maximam præ se fert animi fiduciam, polletꝫ perinde atꝫ, tantilli huiusce homunculi, qui tibi iure omni mancipatus est. Restant ne, inquit, adhuc satis dierum, quibus mihi in his acerbissimis meorum aduersariorum iniurijs uiuendum sit? quandiu illorum differs ultionem? quandiu pœnas? Ridiculus sanè garritus: siquidem

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.

Tamet si enim dictionē, fabulationes, seu garrulitates, nō absꝫ ratione hîc positam esse iudicē, quippe qui nō ignorē nãias plerunꝫ, ac fabulas etiã à doctiorib. in uulgus pro uera solidaꝫ spiritus doctrina interspergi, quæ adeò simpliciū fidem non fulciunt, ut etiã profligent, tamen Hebræi foueam, seu foueas legunt. nec habent, narrauerunt, sed foderunt. Sic illi: Foderunt mihi flagitiosi foueas,

quæ

A quæ non fuerunt secundum legem tuam. Lex enim præcipit pietatem, iustitiam, mansuetudinem, lenitatem: illi è contrario nugamenta nobis quædam, nugiuenduli ipsi uanissimi, ac fabulas a deò mellitas obtrudunt, ut nisi aduertas, in errores penè inextricabiles, tanquã in altissimas prolabarís foueas. Hic quidem illos qui doctoris sibi arrogat cathedram, taxari arbitror. Non parua id est doctrinæ officium, non paruus labor, non parua cura. Vide, te obsecro, ne pro tritico lap-pæ, aut infelix seratur lolium. Nam

Omnia mandata tua Veritas.

O excelsæ, non res friuolæ, non superstitiosæ, nō adulatoriæ persuasiones, atq; absq; ordine ordinationes, aut falsa dogmata, quod proprium hereticorū est, illo rumq; qui uel rerum ignoratione, quas nunquam didicere, uel data opera, ea in-
struūt doctrina auditores ac discipulos, quæ humana potius dici debet & super-
stitiosa, quàm diuina & spiritualis. Ex quo sanè fit, ut adolescentes malis imbuti
exordijs, pessimum sortiantur finem in schola domini. Hæc uera illa est persecu-
tio, qua nostris interdum afficimur ab institutoribus, ne dicam institoribus, de
qua sic queritur Vates:

Iniqui persecuti sunt me, adiuua me.

Falsa quidem pro ueris, aut mundana pro cœlestibus nostris edifferentiis præceptoribus, à quo alio uera erit eruditio? Non immeritò igitur additū est, ad-
iuua me. Etenim

Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.

B Tantum, inquit, non prostrauerunt me in terram. Illud quidem est institutum inuolabileq; propositum in sanctis Dei, ut ad extremū usq; spiritum legem Dei seruent. Possunt utiq; falsæ illicio doctrinæ hæretici, atq; pastores indocti, illorū quassare animum, subuertere uerò omnino non possunt. Nam Dei luce adiuti il-
lustratiq; radios tandem solis à caligine, nocteue obscura secernunt, ut hîc Va-
tes secreuisse sese fatetur. Illis, inquit, me illaqueare conantibus, humiq; sternere
uî maxima adnitentibus, ego à tuæ legis præscripto ne unguem quidem trans-
uersum discessi. Quare

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

En quàm sedulò misericordiã Dei implorat uir Deo plenus, quæ est unica le-
gis intelligendæ ratio. Etenim qui se ex se nihil, à Deo autem plurimū posse per-
suasum habet, quomodo non continuò, cum continuū requirat operatorem lex
sacra, ad Deū, quò sibi re in tanta præsertim opitule, uociferabit? *Viua* igitur ut
tua sit operatio, hoc est, in fide acta, diuina opus est misericordia: quocirca post
misericordiæ inuocationē mox intulit, *uiuifica me*. Atq; in hunc animatus mo-
dum, tua custodiam, ô immense, testimonia, nempe omnia, quæ de tua nobis te-
stantur uoluntate.

Lamed.

In aeternum domine uerbum tuum permanet in cœlo.

Iam Dei uerbi perpetuitatē celebrat Vates, clamatq; condita omnia siue in cœ-
lis siue in terris, illius parère dicto. *Vis*, inquit, tui sanctissimi uerbi, quo condita
suo in esse perstant, perennem præ se fert in cœlis primū constantiam, Etenim

In generatione & generatione ueritas tua, fundasti terram, & permanet.

A mundi quidē primariã molitione usq; ad illius occasum, fides tui uerbi, qua
maximè stabilis, atq; adeò tui semper similis appares, quò omni profus furo aut
incōstantia uacuis iudicaris, æterna permanet memoria. Tu certè inter alia, quæ
tuam testantur cum fidem, tum potentiam, iussisti terram hanc inertem stabiliri,
& stabilis actutum facta est. Ad hæc,

Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.

Etsi quidem dierum successiones, qui perseveranti, quemadmodū ab opifice
formati sunt, perdurāt ordine, nō parum afferre uidentur laudis suo ipsi condito-
ri, ut hîc cōprehendī potest, nihilominus litera Hebræorū alium præfert sensum.

Ttt 3

c Sic illi: Iudicijs tuis permanserunt hodie. & ad superiora referunt, quæ usq; in hodiernum diem, secundū quod illis ab æterno præscriptū fuit, durant, atq; ad Dei iudicia ac uoluntatem suam disponūt cursum. Omnia, inquit, tuo parent uerbo. Felix: Verbū, quod tam firmis nititur in Deo radicibus, ut sempiternū omnino sit, atq; ita stabile, ut ipsa potius cœlorū moles ad terram ferri posse censenda sit, quàm ipsum immutari. Et certè,

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc fortè perissem in humilitate mea.

Passim pro afflictione, humilitatē uertit interpres. Porro ex rebus cōditis Dei uerbi perennitatē eliciens simul & admirans Propheta, in illo tanq; in unico suarum afflictionū refocillatore sese oblectat, clamatq;: O iam uideo quòd mihi confugiendum deinceps sit. Etenim, nisi tua à doctrina respirassem, ô Deus, ab illaq; uirtutem meā imbecillitati impetrassem, tum absq; dubio funditus occidisset. Dicit non posset quàm dirè me afflixerant improborū iniuriæ, uerum tua euestigio me recreauit lex, uitamq; penè extinctam restituit. Quare

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis uiuificasti me.

Obserua hinc gratum animū, qui suam minimè ignorans liberationē, liberatoris manum osculatur. Aeternum, inquit, tuum est uerbum, æternę promissiones, æterna lex, æterna erga homines benignitas: cuius beneficio tot à periculis ereptus, num ero ingratus? num tam præclari doni uiuam immemor? num tuæ legis, à qua uitam adeptus sum, non recordabor? Discerpar potius quàm tam horrendæ assentiar impietati: nanq; illius usquedum uixero adhærebo præceptionibus, quia in ipsis uiuificasti me. Proinde nihil in me, quod meū sit, seruans, totus

Tuus sum ego, saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Poterit ne dominus seruum, & illum quidem frugi, & carè emptum, à sese abigere: oppressum auersari? Istiusmodi forsan moris usus apud homines locum habet: in Deo autē istud uel tenuè quidem imaginari, omne exuperat scelus. Cū itaq; totus tuæ sim mācipatus religioni ac legi, serua me obsecro, ô benignissime: nā tua diligentissimè præcepta semperq; & quæsiui, & perscrutatus sum. Idcirco

Me expectauerunt peccatores ut perderent me, testimonia tua intellexi.

Testimonijs tuis, inquit Felix, prudens fui. hoc est, cū mei mihi insidiarentur aduersarij, casumq; meum auide opperirentur, è lege tua, tanq; tui oris oraculo, quæ illis respondere possem perdidici. In illa enim uti in politissimo speculo, quæ quemlibet sua sors maneat, quidue firmitatis terrenæ huiusce felicitatis umbra afferat, conspexi, ac tandem

Omnis consummationis uidi finem, latum mandatum tuum nimis.

Non est quidem res, inquit, in hoc mundo tam ad amussim absoluta consummataq; cuius finis nō uideatur aliquando. Verum mandatum tuum, hoc est, lex sancta, ac uerbum, latè absq; fine protenditur. Condita omnia, quæ humano subiecta sunt aspectui, interire aliquando necesse erit: sed Dei sermo nullo temporū occasu intercipitur, aut præscripto terminatur.

Mem.

Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est.

Suum hinc erga Dei legem animum, quàm ardens uidelicet fuerit ac sedulus, ostendit Vates, uimq; in se diuinam ad id peragendum miratur. Omnes, quos sciam, tum ex græco, tum ex hebræo uertunt, quàm dilexi, cum admiratione: & est sensus: Mirum in modum tuam adamaui legem, in illaq; contemplanda totus fui. Illa unica mihi semper fuit occupatio ac cura, ut tuam intelligerem ex lege uoluntatem. Ex qua quidem exercitatione haud parum mihi accessit cōmodi, sed illud in primis, quòd

Super omnes inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi, quia mandata tua meditatio mea est. Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.

Vide quid bonorum afferat iugis diuinæ legis meditatio, ex qua tanta anima interdum

A interdum perfunditur luce & cognitione, ut non modo hostes ipsa suos quilibet peritos, prudentia, cœlestiumq; rerum notitia superet, uerum etiã senes ipsos ac patres eruditissimos, præceptores quoque multa imbutos literatura, antecellat. Viuax igitur ex lege fit anima, ingeniosa, erudita, prudens, diuina tandem & beata. Semper, inquit, mecum illa est. Atqui nõ perfunctoria rerum spiritualium debet esse meditatio, non subita, non frigida, non ieiuna, sed frequens, sed continua, sed ardens, sed succi plena: alioqui nõ solum sapientioribus in doctrina spiritus non præstabimus, uerum etiam ipsis mulierculis ac pueris inferiores euademus, uulgoq; ut nunc fieri uideo, derisi monstrabimur digito: nos, dico, quibus etsi lex Dei nõ displicet, displicet tamen continuus illius usus. Proinde id necessario contingere cernimus, nostraq; ætate admirando intuemur spectaculo, tam alta affici interdum secretorũ cœlestium cognitione uel mulieres, sexum nimirum ad uanitatem magis quam ad eruditionem natum, uel idiotas prorsus uiros, aut milites, ut si quid iam quod perfectionẽ uitæ referat auditur, ab ipsis audiatur. O certè seculum aureũ. In Campania, in qua nunc hæc meditor, non est tam impense doctus concionator, quin ex unica cum mulieribus quibusdam confabulatione, peritissimoq; congressu, tum doctior, tum sanctior euadat. In mea quoq; patria, quod ego aliquando maxima animi uoluptate expertus sum, nisi aliud agerem, possem effari. Quanta, Deus bone, uidi afflatam spiritus immensitate: quanto in sororũ sodalitiõ conflagrasse incendio, quod uix inter eruditissimos meæ professionis homines mihi uidere contigit, coronã illam auream, gemmeã, Christi q; manibus contextã, & sensu, & fructum inde non mediocrẽ attuli. Passim audio per ciuitates secretissimo tum habitu, tum incessu, ad pias circumcurrere spiritus officinas, ad hospitalia, ad puellas impetigine scabiẽq; ac lepra infectas inuisendas curandasq; uiduas nõnullas nõbiles absq; horrore accedere, sanie q; uulnerũ non secus contrectare & abstergere, ac quondã uittas maritales odorem mentis, suffitibusq; preciosissimis asperfas contrectare consueuerant. Totus fanẽ horreo cum hæc cõmentor, pauidusq; quem finem tandem istiusmodi sortiri uelit nouitas expecto. Interim uerò cum propheta, imò uerò potius cum prophete Deo, qui pro me hinc loquitur, tentabo dicere:

Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerba tua.

Per imperatiuũ reddit Campensis uersum, Auerte pedes meos: atq; in hunc modum diuinæ suus erit honos gratiæ. Cæterum pedes uocat animæ affectiones ac desideria, quibus tanquam pedibus & uehiculis, ad ea quæ ardentius expetimus, ferimur. Reflecte, inquit, ab improbitatis itinere ad iustitiæ semitã gressus meos, affectus utiq; animæ uarios & uagos. Siquidem, quod sciam,

A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

En iterum, ponere legem, pro edocere. Doctrina certè spiritus nõ sinit animã à diuinis diutius aberrare constitutionibus: ab his enim prudentiam edocita, factaq; consideratior, rectã facillimè graditur. Atqui ea omnino est, quæ ut uerè, sic eruditè, id quod sequitur, proferre potest:

Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.

Miratur Vates unde tãta dimanet è Dei uerbo suauitas. Mel, quod nonnunq; diximus, pro suauitate eduliorũ in scripturis sumitur. Quàm suauem, inquit, gustum meo afferunt palato uerba tua: certè suauior is est, q; quem mel ullum equare possit, hæc sponsa. Sponsus uerò amoris uices rependens, ita in Canticis amatoris respondet: Vitta coccinea labia tua, & eloquiũ tuũ dulce. Quid, mi lector, suauitates hæc amplius Circæas à sensibus uenaris? quid aliam, quæ Dei nõ sit, aut ad Deum dirigat, doctrinam appetis? A sacra quippe lege, à Dei uerbo, à spiritus scriptura ac influxu, delectamenta illa oriri solent: quorũ gustum qui semel hausere, quicquid uoluptatũ formare potest mundus, fastidiunt. Ideo eiuscemodi sanctissimo allectus inescatusq; lenociniõ (liceat hinc dolum sanctum, non sanctis uocibus exprimere)

C *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.*

Solent hîc queri mei similes, lamentariq; quòd in eo uixerint uitæ statû, quo perdiscendi literas tum græcas, tum hebraicas, quarû peritiã legis potissimû ar- cana reuelari opinantur, sibi minus integrû fuerit. Scilicet germanã diuinæ legis cognitionem non magis ab animo apprimè candido, Deoq; per amorem copu- lato, haberi posse censebimus, quàm à literato solum? Certè si rem attentius ex- pendimus, linguarum notitiã splendidissimû quoddam in Dei Ecclesia sydus esse non ambigimus: sed eousq; tamen, ut Solem ipsum nihilo secius absq; syde- rum adminiculo inferiora hæc omnia irradiare fateamur. Nam cum totum robur fidei atque Euangelij à Dei præceptionibus pendeat, mirum si Christianus quæ sint illiusmodi præcepta, quibus lex nititur, etiã absq; literis se ignorare dicat. Ad hæc, quæ efficacior lex unquam fuit, aut esse potest ad uim spiritus assequendam, seruandasq; diuinæ legis iussiones, quàm uita est Christi? Putandûmne erit sim- plicioris fidei homines nequaquã posse crucis amplexus attingere, hoc est, cru- cifixû Christû, nempe legis consummationẽ assequi, nisi Hebræos Christi cruci- fixores consulant? Absurda profectò hæc est persuasio, simulac compertû habe- mus numen secretissimo ueluti susurro unicuiq; salutis doctrinã instillare, modò homines cor porrigant atq; assensum. Illud quoq; periculosum, fideiq; Christia- næ non parum detrahens, doctores illos consulere, è quorû animis antiquû non- dum deserbuerit in Christi nomen ac religionẽ odiû. Quod quidem non ideo dico, quòd iuuenes à discendis literis absterreã, sed ut adhorter, moneamq; res sus- spectas cum delectu perdiscendas esse, atq; ab illis quidem præceptoribus, qui ho- stes nõ sint. At tu uide quo suam fulcramento munierit legis cognitionẽ Prophe- ta. A mandatis, inquit, tuis, quæ facile intelligunt, omnẽ hausi bene sancteq; ui- uendi rationẽ: quare ullo absq; negocio iter illud, qd tuis à semitis abhorret, caui.

Nun.

D *Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis.*

Diuus Petrus ad Dei nos sermonẽ, tanq; ad lucernã lucentem in caliginoso lo- co, animû intendere suis in Epistolis hortat. Sanctissima sanè apostolorû princi- pis admonitio. Nã quemadmodû hi, qui in labyrintho aliquo diuagant, frustra exitum sperant absq; lumine: ita in infinitos, prorsusq; inextricabiles impingere peccatorû meandros illos necesse est, qui uitam hanc ærumnosam sine uerbi Dei luce posse uiuere somniant. Quod quidem bene noscens tam scitus uir exclamat: Pro lucerna, faceq; lucidissima per id uastissimû errorû mare cæcutienti mihi fuit uerbum tuum, lumenq; præbuit semitis hæc parum tutis tua sancta lex. Cui sa- nè beneficio respondens,

Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

Id propriû bene institutarû mentium est, nouis sese quotidie excitari stimulis, nouaq; uitæ innouandæ Deo uota nuncupare. nam cum se cernunt nullo posse unquam, quãuis firmato, tam obnixè conari studio, ut (quod maximè cupiunt) ea qua conuenit animi integritate Dei legem seruent, stomachantur ferè secum, reprehenduntq; suam tarditatẽ, atq; proinde recentioribus sese in dies maceran- tes desiderijs, nouam Deo promittunt quotidie uitæ formam. Iuravi, inquit, & quod iurauit re præstabo, efficiamq; ne in his seruandis, quæ tu iustissimo seruari præcepisti iudicio, periurus uidear. Noui enim quantè sit efficaciq; tuis à manda- tis non deficere. Fateor enim quòd

Humiliatus sum usquequaq; domine, tu interim, quæ tua est fides, uiuifica me secundum uerbum tuum.

Iterum, humiliatus sum, pro afflictus sum, uertit interpret. Valde, ait, afflictus sum, ualde exagitatus, ualde, imò uerò potius supra uires oppressus. Verùm tu, quemadmodum es pollicitus, me in uita conserua, subindeq;

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine, & iudicia tua doce me.

Voluntaria oris, uocat gratiarû actiones, quas tanq; hostias, nõ pro reatu qui- dem

A dem aliquo, aut legis præscripto, sed uoluntario sacrificandi ritu oblatas offerre confueuerat, ut nonnullæ erant uictimæ in lege ueteri. Sunt tamē qui uoluntarias istiusmodi oblationes ad fidei doctrinā, cōfessionemq; referant, quæ nō solū libero uoluntarioq; proferrī debet spiritu, aut edoceri, uerum etiā auditores liberos, nulli scilicet superstitioni addictos, reddere. Pię igit̃ eæ meę, inquit, tibi gratę sint preces, gratiarūq; actiones, ac iudicia tua mox mihi per te innotescāt. Siquidem

Anima mea in manibus meis semper, & legem tuam non sum oblitus.

Scema id est hebraicū: nam nihil aliud esse, animam in manu ferre, seu habere, asserūt, q̃ in periculis uersari. & est perinde, quasi id diceret Vates, quotidie periclitor. unde mox intulit: Posuerūt peccatores laqueū mihi. Ita igitur animā in manu portare, uaria uitæ discrimina subire exponūt, citantes illud Iob: Quare, inquit, lacero carnes meas dentibus meis, & animā meā porto in manib. meis. hoc est, omniū iniurijs obuiā, expositāq; periculis. (Liceat obiter hæc annotare. Carnes nostras dentib. lacerare dicimur, cum dolore aliquo immensi affecti miserandum in modū excruciamur.) Sic quoq; de Pythonissā illa legimus, quæ Sauli dixit: Ecce obediuit ancilla tua uoci tuę, & posui animā meā in manu mea. At ita q; uir sanctus: Vitam meā omniū libidini obnoxia porto, ueruntamen neq; sic tuæ legis memoriā abijcio. Sunt & qui hunc uersum de arbitrio interpretant humano: uerū uideāt qua id scripturarū autoritate fulciant. De periculis his quidē, quibus mortales in dies magis fiunt obnoxii, loquit̃ Vates, quocirca statim addidit:

Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.

B Errant enim a diuinis mandatis, qui uarijs improborum iniurijs lacessiti, afflictisq; calumnijs, adeo exanimant, ut animū, spe interim diuinarum pollicitationū abiecta, despondeant. Id certē non docet lex Dei, sed illud potius, ne in periculis malisq; irrogatis, a fidei doctrina secedamus, cuius ea in primis est instructio, ut, quæcunq; emergant incōmoda, eo feramus animi robore, persuasioneq;, quod Deus suis deesse nō possit, licet nostras nonnunq; oppressiones uidere dissimulet. Passim, inquit, dolos, insidias, fictasq; delationes, atq; artes id genus alias subdolas & acutas, tanquam laqueos mihi obiecere nefarij isti persecutores, a tua tamen lege ne pedem quidem dimouī. Etenim

Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt.

Oro, quid gratius nobis in humanis, caducisq; fortunæ bonis obtingere potest, q̃ bona sunt hæreditaria? Quod igitur suū erga diuinā legem patefaceret affectū, ait illā sibi uice hæreditatis extitisse, hoc est, unice dilectā, ex inoblectamēta cordis ingentia sumpsisse. Testimonia, inquit, tua meæ fuerunt delicia. Idcirco

Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem.

Seruile fermē id uidet, Dei legē amplecti, atq; illius inherere decretis, spe tantū præmij. Quare aut omnino particula hæc est eradenda secundū Hebræos, aut mitius reddenda, ut sic reddūt quidā: Accōmodaui cor meū ad facienda statuta tua, in æternū, usq; in finē. Indicat Felix posse etiā legi, usq; in præmiū, hoc est, donec appareat quid pietas receptura sit: uel, ut ipse interpretat̃, Præmiū est facientib. ea. Alij etiā uertunt, nō sine causa. Et ego puto causam istiusmodi ad id impellentē esse, nostrā erga Deū atq; illius præcepta dilectionē, quę propria filiorū est uirtus, qua legis onus leue fit & suaue, alioqui grauissimū seruis ac mercenarijs. Amor igit̃ perfectio est legis. *Samech.*

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

Alio in psalmo clamat Vates, perfectio sese odio odisse impios. Vertūt nonnulli, iniquitatē execratus sum: sed idem sensus: nanq; in homine, nō ipse homo habendus est stomacho atq; abominationi, sed scelera, sed uitia ipsa hærentia animo. unde additū est, Et legem tuā dilexi. semper enim amandus est homo, quālibet sceleratus, quatenus homo est, proinde ad capeſſenda cœlestia idoneus: uerū ipsa animi improbitas, factaq; a Dei lege abhorrentia, detestanda. Sed quoniam ita in immensum huiuscemodi accreuit hominū lues ac uis, ut penē ipsi etiā

c perfectissimi uiri ab illorum obruantur imprefione atq; impetu, ideo adiunxit:

Adiutor & fufceptor meus es tu, & in uerbum tuum fupersperavi.

Sic Felix: Latibulū & fcutum meū tu. Hęc omnia tutū Dei eſſe præſidiū denotant. Si quidem ab ineuitabili fortunæ uulnere ac telis impetimur, fugamurq; trepidi tanq; diſpalati milites ex acie, inuenit in deo perfugiū, inuenit uallus, arxq; hinc inde abrupta, atq; idcirco hoſtibus inaccessa, ac tandem genera omnia armorum abundè ſuppeditant, modò non frigeat in nobis fiducia ac ſpes, qua tota reſperſa eſt Dei lex. Quoniã, inquit alio in pſalmo, in me ſperauit, liberabo eum: hinc uerò, in uerbo tuo ſpem omnē meam eſſe uolui, quia ſanctiſſimo firmatū eſt amoris clauo: uerba autem hominū fallacia plerunq; ſunt atq; odioſa. Quocirca

Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.

Maximo ſemper fuit tranquillis animis impedimento facinoroſorum hominum inquietudo, ac, quo ſurſum deorſum agitari ſolent legis Dei ſtudioſi, odiū, iunctaq; cum poteſtate maleuolentia. Quò igitur liberius, tranquilliusq; diuinis nauare queat operam conſtitutionibus uir pius, orat è medio tolli quecunq; tam ſancto aduerſantur ſtudio & conatui. Facelſite, inquit, proculq; abite, ô maligni, ô pacis ofores, ô quibus pro ludo eſt alienam turbare tranquillitatem ac requietem, ne mihi mandata Dei mei ſeruare efflagitanti intertrimento ſitis. Tu uerò domine ſublatis prorfus obicibus,

Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & uiam, & non confundas me ab expectatione mea.

D Dilucidior eſſet litera ſi, ſuſtenta me, uertiffet interpres, aut, ut reddit Paraph. conforta me. hoc eſt, me in hac cruenta ac laborioſa uitæ harena, in qua penè propter hoſtiū atrocitatē uidere mihi uideor iamiam periclitandū eſſe, fulci, recrea, tuicq; uerbi cōſolatione refocillans, me, ne omnino ſuccumbā, ſerua: atq; ad hunc modum mea nō fruſtrabor, quam in te habeo, expectatione ac fiducia. Obſerua, quod ſæpe replico, unde uires iſtiusmodi cum mundo pugnæ ſuppeditent, unde fauor, unde uictoriæ ſpes, nempe à Deo. Proinde ſanctiſſimū hunc ſeruant morē meæ profeſſionis tyrunculi, qui poſteaq; uota illa ſua corā Deo, teſteq; Eccleſia nuncuparūt, tanq; cum acerrimis hoſtibus præliaturi, hæc eadem ſupplicabundi proferūt uerba: quibus de more pronunciatīs, cruceq; prius uice nimirū iuſiurandi imprefſa arę, uitę tandem obitū profitent: hoc eſt, ſe inutiles prorfus mūdi negocijs fore deierant, idcirco ſe ſuas æquē deinceps inſtituturos uitæ actiones, ac pñ ſolent mortui, qui tumulis conditi, in Deo tamen uiuunt. Quare ubi Benedicti monachum curas mundi auidè libenterq; admittere, atq; inde gloriam uenari cōſpexeris, mortuū negociari dicas: qua re quid monſtrotius? Memini equidē Proſperū Fauentinū primariū meę religionis uirum, ex me adhuc iuuenē, ſed ſtudioſo, ſciſcitatū fuiſſe: Ecquod unquam legiſſem deformius in libris monſtrum? Ego, qui fabulis legendis nonnihil horarum aliquando impendiſſem, reſpondi, Chimæram id eſſe, aut Hippocentaurū, aut, ſi hæc non ſatisfacerent, biſformem nefandæ Veneris monumenta Minotaurū, Cerberūue trifaucem. Et cum alia item connumerare uellem monſtra, ſermonē interceptit: Erras, inquit, monachus id eſt ambitioſus. Exhorruī fateor, Sed ad inſtitutum reuerto, meiq; non omnino immemor periculi, cum Vate clamo:

Adiuua me, & ſaluus ero, & meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper.

Rurſus conforta me, aut ſuſtenta, aut conſolida, uertūt ex hebræo. Vnde ſic Paraphraſtes: Suſtenta me, & ſaluus ero, & oblectabo me tuis mandatis quoad uixero. Cum hæc, atq; horum ſimilia mihi legere contingit, occurrit ſtatim animo, imò uerò interdum oculis, cum uinearium huius mei ſecefſus cliuum animi cauſa peragro, quomodo uitis per ſe nonnunquã luxurians proſerpat humi, atque hinc inde diffundatur, ſylueſcatq; omnino, abſq; arbore, aut pedamento, quo ſe fulcire queat, alio. Quo quidem ſpectaculo uires humani arbitrij tunc mihi affabrè muſiceq; depingi coniecto, quod abſque Deo poſſe ſe aliquid ſibi perſuadet. Id ſanè in frondes abſq; fructu abire neceſſe erit. Vnde non ab re eſt, quòd Vates tam

Ates tam anxie legis Dei notionem sibi impartiri postulat. Siquidem ex illius neglectu, illud etiam quod sequitur necessario contingere oportet. Quid illud?

Spreuisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum.

Spretis quidem legislatoris cuiuspiam præceptionibus, spernitur & legislator: qua propterea laesisset iniuria, quid putas? adeo infelici cōtemptores istiusmodi afficit compensatione, ut illos uicissim spernat, ac, uti res solent nihili, proijciat. Eam ob rem à Vate secundum litteram Hebræorum additur: Velut scoriam delesti omnes impios terræ. Noster uero,

Prauaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.

Iam illud non prætereundū, quod in superiori uersu nostra habet æditio. Iniusta cogitatio eorum, Hebræis esse, falsitas, seu dolus cogitatio eorum. Et ad eos refertur, qui cum multis sese obligauerint nominibus ad Dei legem seruandam, nihil minus tamen animo cogitant, quam quod ore polliciti sunt, re præstent. Hypocritæ hi uocantur, quibus ea in primis mens est, ut boni uulgo appareant: lues nimirum totius orbis tam perniciosa, quam quæ alia perniciosissima. Velut scoriam, inquit, à nitido secretâ argento illos reijcies, pro nihiloq; habebis. Vt cunq; callidè simpliciorib. imponere consuescant, mihi nō imponent: siquidem transgressores illos semper tuæ esse legis existimaui, idcirco pessimos cum terræ, tum tuæ potissimū religionis corruptores arbitratus sum. Verum equidem non propterea à tuis discessi admonitionibus, sed illas dilexi, ac, ut res solent charæ, diligentissimè conseruaui. Tu interim

Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.

BTamet si enim precatio illiuscemodi pia admodū sit, qua petimus carnē hanc nostrā petulantē, rebellemq; spiritui, ac unde quaq; efferam, coerceri, Deiq; timoris clauo transuerberari, ut hic rogari uides: at ea tamen nō uidef modò esse mens Vatis, sed illa, quò ostendat miserandū se in modū uisa improborū ultione consternatū. Ait igitur: Adeo seuerè, mi Deus, improbos istos tuæ religionis irrisores attriuisi conculcastiq;, ut præ metu totus obriguerim, atq; à iudicijs tuis, secundū quæ pœnas illos dare coëgisti, exterritus, penè insaniuerim. Sic Fel. Consternata est, seu exhorruit præ timore tui caro mea, & à iudicijs tuis expaui. Hinc clamat Salomon: Pestilente flagellato sapientior erit paruulus.

Ain.

Feci iudicium & iustitiam, non tradas me calumniantibus me.

Paraphraustes, feci, uerbū ad Deum refert. Facere, inquit, soles quod iustum est & æquum, quare nō me relinques tyrannidi opprimentū me. Alius uero faciam uertit. Cæteri cum nostro legunt, feci. Verū illud adnotandum, Prophetā quid in re agi debeat spiritus, aut in cōmuni ciuium conuictu seruari oporteat, nos admonere, cum ait, illud sese iam, quicquid illud fuerit, egisse, ne iactantiæ tam sanctum uirum insimulandū ducas. Porrò iustitiā ad fidem pertinere non raro alibi diximus, iudiciū uero ad mores. Quare cum quemptā uideris Dei religioni fauere, atq; inter ciues populariter adeoq; prudenter suas instituere actiones, ut nemi ni grauis sit, quamplurimis autem cōmodus, hunc ad iustitiæ iudiciq; regulam suam direxisse uitam, calculis omnibus asseuerato. Feci, inquit, iudiciū, feci iustitiam, feci quæcunq; tibi grata fore mihi persuasi, unde maxima mihi conflata est apud improbos inuidia. Tu tamē (quid illi ex se possunt?) ne meam sinas illorum libidini obnoxiam esse innocentiam, sed potius

Suscipe seruum tuum in bonum, non calumniensur me superbi.

Nonnulli uertūt, sponde pro seruo, tuo in bono: hoc est, pro tuo esto seruolo uas ac præ in tui gloriā. Alij uero, oblecta seruū tuum bono: quod bonū sanctā esse legem, quietāq; cum cæteris consuetudinē, interpretant. Paraphraustes autē: Instiga seruū tuum ad bonū, ne opprimant me superbi. Sed neq; suscipe, uerbū suo caret mysterio, estq; ea prolatū ratione, qua superius cum dixit: Suscipe me secundum eloquium tuum & uiuam, quod sanè unicū bonū est animæ, ita à cor-

Clesti patre suscipi, atque, uti consuecunt pueri inter ulnas nutricis, foueri, ut tuta omnino sit, adolescatq; in Deo. Mirum si sic protecta anima, nefandorū hominū iniurias, addo & dæmonum irritamenta, multifaciat. Ita absq; dubio affectus fuit Dauid, sed sublimiori ratione Christus, qui extra hanc uixit aleam: & tamen mihi ad lapsus prono subtimens, meq; quid opus sit factu in re præsertim tam seria admonens, pro me hîc clamat:

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.

In expectando, inquit, salutem mihi abs te iustitiæ uerbo promissam, penè diu nimum suspicientes lusciosi facti sunt oculi, atq; hallucinantes. Quòd enim oculos præ diuturna salutis expectatione, atq; subinde ad Dei eloquiū caligasse fateatur, ob id dicit, quoniam quicquid spei salutis concipiunt electi, id omne Dei uerbis ac pollicitationibus referunt acceptum. Verum multo ad illud assequendum peropus est studio ac labore. Cunctando ferè laborandoq; cœlestia nanciscimur dona. Cùm itaq; res spiritus ita, ut dixi, se habeant,

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.

Agedum, inquit, fac, quid me præstolari cogitas: quid conari tanto maximè in negotio: an meā interim ut iactitem uirtutem: arbitriū: bonam mentem? Minimè id quidem omnium, sed tuam hîc imploro misericordiam. Secundum igitur illius suauitatem meas dirigi uitæ rationes uehementer cupio, petoq; ut tu, non ficti isti præceptores, me tuas condoceras constitutiones, præcepta nimirum uitæ ac salutis. Nam

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

Vide effectū diuinæ clementiæ, cùm mens ad cœlestes peragendas iussiones illustratur. Eam mihi, inquit, elargire lucem, quò tua intelligere queam præcepta. Atqui in præceptis, Dei intelligitur uoluntas: qua deinde perspecta, sed remissa, consultoq; atque de industria contempta, seruus qui id agit, uerberibus, ut ait Christus, uapulabit multis. Ceremonias tuas, reddit Campensis. Nam ueteres quæcunq; ad diuinum pertinebant cultum, ceremonias appellabant.

Tempus faciendi domine, dissipauerunt legem tuam.

Res ista est propter quā maximo afficiuntur dolore electi, cùm cernunt sceleros quosdā non legem modò transgredi, uerum etiā alios ad id impietatis genus tum hortari, tum cogere. Tempus faciendi, ad tempus quo puniendi essent legis transgressores, referunt nonnulli, inter quos est Paraphrastes, qui sic uersum interpretat: Tempus appetit, quo sumpturus es de impijs supplicium domine: nihil enim fecerūt doctrinā tuam. Alij uerò tempus id esse asserunt, quod ad Dei iussa facienda idoneū sit, & quod tempus gratiæ nuncupant, seu, ut alijs uisum est, senectutis. Nec displicet interim quod subindicat Felix, ut sit sensus: Tempus mihi est faciendi domino: hoc est, ut seruiam domino, atq; illius paream præceptionibus, uel eo maximè, quòd alijs dissipauerūt legem tuam. atq; is sensus ad ea que dicta sunt, conuenire uidetur. Idcirco etiam subnectit Vates:

Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.

Illi, inquit, tuas nefandissimis dehonestarunt ausib. ordinationes, suas interim subrogantes: ego uerò tuæ legi addictus, quæcunq; præcipis auro omni antepono ac topazio, gemmæ nimirū elegantissimi coloris ac uirtutis. Aiunt enim inter cætera uim topazio inesse præcipuam, quòd lasciuos motus, atq; appetentias uenereas restinguat, si quis illum gerat collo alligatum, aut in anulo. Ut uera hæc sint, celebrius remediū est assidua in Dei lege meditatio, &, ut inquit Vates, dilectio. Sunt tamen qui pro topazio, gemmam simpliciter transferunt, seu obryzum, nempe aurum purgatissimū. Vult hîc Vates Dei legem rei cuiuslibet preciosa præponderare, infertq;

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, omnem uiam iniquam odio habui.

Scitum id est omnino ac salubre, quicquid egeris, ad diuinarū præceptionum regulam ac perpendiculū aptare & dirigere, ut hîc se egisse fateat Vates. Ad hoc enim

A enim conditæ sunt leges, potissimū diuinæ, quò homo natura uagus, atq; ad uitæ dissolutionem pronus, habeat quibus sese præceptis, tanquā lupatis ac fræno, coërceat, contineatq; in officio. Nihil diuinius sanè in terris esse iudico lege optime instituta, ac rationis temperamēto sancita, nihilq; à religione abhorrente, docta, graui, & quæ laudem pariat conditori, non contemptum ac derisionem. Vide quid hîc de Dei lege sentiat Propheta: Mandata, inquit, tua (sic reddit Campensis) iustissima esse iudicauit: hoc est, unde quaq; absolutissima. quare omne genus uitæ fucatum odio habui.

Phe.

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea.

Admiratur uir sanctus reconditam sapientiam in lege Dei, ita tamen contemptam, ut paruulis etiam obuia sit: imò uerò magis illis facilis, qui simpliciori uitæ genere atq; appetentiã munditiæ cœlesti fidem habent doctori, quàm sapientioribus huius mundi dynastis, qui plerūq; proprio consili ingenio nihil approbant, nisi quod intellectu percipi posse opinant: atq; hoc modo summam salutis animarū, nempe fidem, subuertūt. His quidem diuinæ legis mysteria admirationi nequaquæ esse possunt, cum illo sita sint loco, cuius aditus fidei magis, q̄; ratiocinationi humanæ panditur. Cæterū de mirabilibus, quæ in Dei lege delitescunt, mysterijs, in tertio dictum est psalmi huius octonario. Reuela, inquit, oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Hîc uerò, digna admiratione tua sunt testimonia, ô Deus: ea nimirum omnia, quæ de suauissima tua nobis testantur uoluntate. Quare illa, ut potui, perscrutatus sum, in illisq; peruestigandis totus fui. Custodiui ea, uertunt quidam. Paraphrastes uerò: Obseruauit eas, scilicet cęremonias, anima mea. hoc est, ex animo, non fucate, non inconstanter, non meticolose, tuam seruauit legem. Nec frustra quidem: nam

B *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.*

Hoc est, cum primū tuæ legis aperiuntur sensa, en lumen, en simplices faciliq; suasibiles illa apprehendunt fide homines, quæ ingenio nequeunt doctiores. Eam ob rem

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Anxiū hæc uerba præ se ferunt ad percipiendā Dei sapientiã in lege animum. Habitū fermè præ nimio rei cuiuspiam desiderio anhelantis, crebroq; spiritum trahentis remittentisq; expressit Vates. Haud secus, inquit, anxie tua intelligere præcepta desiderauit, quàm anxie spiritū anhelus trahere cōsuesco. Ore meo, ait Paraphrastes, uelut hiabam, ut assequerer prudentiam. Ite nunc, quibus adhuc persuasum est, habitū nescio quo inertis mentis atq; supino, posse hominem satis Dei legi facere. Solicita sanè, ut hîc uides, atq; flagranti opus est cura ac studio, ad illud adipiscendum, quod totum animæ conatū expetit, quodq; mediocritatem ferè auersatur, nedum inane, ac confusum in re tam necessaria principium. Verum tu domine

Aspice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.

Miserere mei, inquit, ut eorū consuescis, qui tuū diligunt nomē: hoc est, te, nullamq; suis in benefactis uulgò aucupantes gloriã, quicquid in se habent, quod laude dignum sit, tuum ad honorem referunt. Id igitur iudicium illorum est, quibus Dei honor magis cordi esse solet, quàm proprius: idcirco illum supra omnia tum quærunt, tum diligunt, cum interim cæterorum iudicium sit, Deo posthabito, se tantummodo spectare, ac proprijs inseruire commodis. Modò regnemus, inquit, quid ultra? Penè definiunt animas eundem cum corporibus nancisci finem. Tu

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia.

Quò enim aliquando ad eum iudicij nitorem perueniat, quem Dei amatoribus conuenire asseruit Propheta, rogat suos, prout suggerūt Dei eloquia, firmari gressus, nempe studia, atq; affectus animi: qua quidem re impetrata, facile & il-

V u u

Cilius quod sequitur compos sit uoti. Non dominetur, inquit, imperium ue habeat in me improbitas aliqua. Tamen enim nonnunquā, quæ est conditio mortalium, contingat hominem errare, labique, non eousque tamen lapsibus delectetur, ut illis, tanquam dominis, dicto pareat, libenterque neglecto Dei timore, inhæreat. Hac, credo, motus doctrina Paulus clamabat: Non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Verum quò id expeditius assequar,

Redime me à calumnijs hominum, ut custodiam mandata tua.

Calumniam definit Hieronymus esse accusationem uasfrè doloseque confictam in aliquem: quam sanè uir probus tam horret, timetque interdum, quam quiduis aliud maximè horrendum, atque adeo id potissimum, si iudices uenales sunt, ac spiritu Dei uacui. Assere, inquit, me à fucosorum hominum calumnijs, quò liberè tuas seruare possim institutiones. Insuper

Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.

Fauorem diuinum, quem uultus Dei illuminationē appellare libuit, implorat. Sentiant, inquit, calumniatores mei, quam libenter oppressæ fauere soleas innocentia. Tuos exere tandem radios, ô sol, ô paraclite, ô salutaris fax mentium ac flamma, & me tua edoce decreta. Nam hi ignari sunt atque indocti, quos eruditissimos ob demandatum illis officium esse oportuerat. Quocirca

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.

Dum, inquit, non ades, non illuminas, non redimis, non custodis, à calumniatoribus autem malè audio, uideoque commutato rerum legumque ordine, probos atteri, improbos exaltari, en interim totus in lachrymas colliquefco. Quid lachrymas? Riuous quidem, & hos interminabiles, hisce ab oculis erumpere cerneret: quia tuam spreuerunt legem hi, nempe nefarii homines. Pius profectò is est fletus, cum quis ob desertam Dei legem à quamplurimis, flet, moereturque inconsolabiliter, atque is proprius est sanctorum hominum fletus, ac lachrymarum ratio & causa.

Zadik.

Iustus es domine, & rectum iudicium tuum.

A iustitia atque æquitate laudat Dei legem Propheta, aitque: Quicquid sanxisti, quod siue ad religionem, siue ad politiceu attinet, æquum est, iusteq; sancitum. ob quam rem

Mandasti iustitiam testimonia tua, & ueritatem tuam nimis.

Interpres ferè pro ualde uehementerque, nimis transtulit: quod æquè pollet, atque, mandasti iustitiā ac fidem tuis coniunctas ualde esse mandatis. Etenim quæcunq; præcepisti, iustitia sunt ac fides. Iustitia quidem, quoniam propria motus bonitate, nihil non bonorum mortalibus promissisti. Fides uerò, quòd quæ promissisti, nulla nostra irritatus perfidia, aut illectus merito, re præstas. Hinc porro

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliui sunt uerba tua inimici mei.

Fermè idem est, quod in superiori proximè dixit octonario: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam, ut custodierunt ad Dei hostes referas, non ad oculos. Ceterum zelus, laudabilis illa est animi passio in scripturis, qua pro re uehementer amata excandescimus. Sic Christum ob domum patris, flagitijs, emptionibus, uenditionibusque, atque propterea callidis dolosisque litationibus conspurcatam à sacerdotibus, zelasse olim legimus. Vocat igitur suum zelum propheta per motionem illam animi, qua non nisi immensa cum molestia uidere poterat Dei legem, etiam à legis peritis, pessimo multitudinis exemplo, pessundari. Me prorsus tabidum, inquit, reddidit ob moerorē zelus, iraque ab amore tuæ religionis excitata, quòd tuarum obliui fuere præceptionum hostes mei. Et quidem mirum haudquaquam esse debet, si ob tuam turpificatam legem, scædatasque constitutiones exarsit: nam

Ignitum eloquium tuum uehementer, & seruus tuus dilexit illud.

Æptissimum profectò diuini eloquij ἐπιθετον, ignis, quanquā non ignitum, sed aut purum, aut, ut uertit Felix, examinatum, reddunt ex hebræo: hoc est, tanquam aurum

A rum igne depuratum, excoctumq; pluries. Alio in psalmo Dei eloquia comparat argento igne examinato, purgatoq; septies, hoc est, perfectè. Quis tantā non amaret in auro perfectionē? nihil tamen præ Dei uerbo, quo abundè ditantur animæ, illo uerò absq; satietate corpora solummodo, ut est aurum, argentū, aut quiduis aliud è terra erutū preciosum. His itaq; rebus fortunæ stolidissimæ ludibrio expositis, ab animo reiectis, in his quæ Dei sunt, nempe æternis, noster figendus est amor atq; intellectus. Quam sanè rem optimè intellexisse Prophetā hīc uideo. Seruus, inquit, tuus dilexit illud, uerbum scilicet tuum super omnia desiderabilia expetendum.

Adolescentulus, fateor, sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus.

Hīc mihi Vatis mansuetudinē, simul & extremū sui neglectū considera. Paruulus, inquit, ego sum, atq; contemptui habitus: tamen neq; propterea tua aspernatus sum præcepta. Id dixisse idcirco Vatem asserunt, quod diuinarū promissionum, addo & legis beneficio, è statu illo abiecto pastoralī, ad regiam insperatō euectus fuerat dignitatem. Suæ enim pristinæ conditionis haud immemor tantus rex, adeo contemptim res hæc mundi instabiles tolerauit, ut se pluries nihil omnino esse in oculis domini, fassus fuerit. Quid nostri ex sese nati? Deus bone, quis tumor? Talpas dīceres è terra exire elaborantes. Aurum certè, honores, magistratus, plausus uulgi, contrario penitus Vatis, imò uerò Christi instituto, anteponuntur Dei uerbo: cuius iustitia, bonitas nimirum, atque æqua tum pœnarum, tum præmiorum ponderatio, æterna est, iustitia uerò hominum citò desitura. Ideo infert spiritus:

Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua Veritas.

Hoc est, quicquid de tua iustitia loquitur lex sacra, uerum est: quicquid promittit, firmum ratūmq; quæcunq; occurrant aduersa, perseverat. Quare si non nunquam angore aliquo animi intolerando affectus, deficere, planèq; interire uisus sum, ad tuæ statim legis consolationē recurri. Si morbo attritus, si improborum iniurijs atq; odio obnoxius fui, si à regno, si à patria, si à proprijs eiectus laribus, si male mihi audire etiam ab ipsis meis familiarissimis amicis contigit, si proinde maxima aliqua, atq; adeo iniquissima

Tribulatio & angustia inuenerunt me, tunc sanè, mandata tua meditatio mea est.

Ex hebræo: Mandata tua delectationes meæ. Quoties, inquit Campensis, ad uersi aliquid, & quod me premeret, accidisset, mandatis tuis cōsolabar me, Nam

Æquitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi & uiuam.

Idem repetit, quod in alio dixit uersu: Mandasti iustitiam testimonia tua. Modò uerò, æquitas seu iustitia sunt testimonia tua: hoc est, iustitiā cum tuis coniunctam esse præceptionibus uoluisti. Ceterum id ita esse fac me plenius intelligere, quò uiuam. Siquidem è rerum eiusmodi scientia ac doctrina, uita animæ oriri solet, quemadmodum ab illarum ignoratione error omnis atque superstitio, è qua mors, suum habent exordium.

Koph.

Clamauit in toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas requiram.

Quid necessitudine aliqua coactus Vates egerit, quid uē nos agere oporteat, ut in alijs plerisq; psalmis, ita in hoc ostendit octonario planè diuino. Clamauit, inquit, toto pectore. Quid illud? Præuenerunt oculi mei ad te diluculo. Ita sanè perpetua tenentur cura erga Dei legem, resq; omnino spiritus, sancti Dei uiri. Et certè simulacadeo in immensum percrebuere in mundo scelera, uariæq; crucis genera, oblata nimirum sponsæ à cœlesti parente, quò antiquū dediscat peccandi usum, in dies emergunt, passimq; non modò ab ipso inuisibili exagitamur hoste, sed etiam à uisibilibus, illicio scilicet uoluptatū, cupiditatumq; irritamento, corrupto in moribus, in iudicijs, in imperijs orbe terrarū uniuerso, ad Deum, ad patrem nostrī amantissimū uociferandum erit, & id quidem toto corde nostro, toto affectu, totis animæ, ut sic loquar, interaneis. Clamant non nunquā homi-

Vuu 2

Cnes quæ cantu, quæ luctu: uerum illis æneum factum est cœlum, quia corde neutiquam toto clamant, quia affectu prauo imbuti clamant, quia animo adhærent mundo, natura Dei beneficentiæ ingrato, hostiisq; acerrimo. Ita nunc ferè sunt res spiritus. At quæ sit tandem uera clamandi ad Deū ratio, breuissimā cōmonstrat uia Propheta, dicens: Iustificationes tuas requiram, seu custodiā, ut uertit Felix. In solerti igitur, uoluntariisq; mandatorum Dei custodia, obseruationeq; qua nostra maximè constat religio, situs est uerus deprecādi numinis cultus ac modus. Cæterum quid suo in clamore spectarit Vates, mox intulit, dicens:

Clamaui ad te, saluum me fac, ut custodiam mandata tua.

Equidem difficultatē illam, quam in seruanda Dei lege nobis effingimus, magis nostrę adscribendam esse ignauitiam, ac turpi ocio, arbitror, quam legi ipsi, alioqui uel ipsis pueris obuiam ac facili: sed quæ tamen gnauum, continuumq; efflagitat operatorem, non cessatorem, ignauumq; qui intercalaribus (ut sic dicam) quibusdam litare soleat Deo, tum uotis, tum actionibus, obseruatorē. Et tamen præceptum illud extat Dei inuiolabile: Non recedet, inquit, uolumen legis ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Quare Dei lex naturaliter factu nequaquam difficilis, sit ardua, ac planè absq; Dei ope inaccessa. Idcirco mihi, quantum maximè potero, clamandū erit: Saluum me fac domine: hoc est, à leali hoc meo me asserens torpore, atq; animi incogitantia, da uires, quò tuas possim custodire constitutiones. Quod uerò ad me attinet,

Præueni in maturitate, & clamaui, quia in uerba tua supersperauit.

Præueni ante tempus, uertit Euthymij interpres: quod ex hebræo reddi posset, maturè. hoc est, ante diluculum euigilauit, præuenitq; crepusculum. Verum unde tam anxia è cubili surrectio: quoniā, inquit, spes mihi omnis tuis esset in pollicitationibus, quas quidem totas noctes stertentibus, effœminate uocantibus, nunquam obuenire sat scio. Ad hæc

Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.

Hic illos admoneri à spiritu arbitror, qui etsi noctis uigilias, quæ apud Hebræos quadrifariè diuidebantur, anteuertere consuescunt, nō id tamen acutit, quò Dei legi quietius incumbāt, sed ut scelera occultius tenebris obtekti perpetrent, aut studio nescio quo uano literarū scriptionibus uacent inutilibus omnino, aut etiam, ut ait quidam, rem spe lucri auarè admodū diarijs conduplicent papyris. Præuenerunt, inquit, excusso penitus somno, mei oculi noctis uigilias (eo tempore conticescunt omnia, carnisq; arrogantia acrius referuescit, oppugnatq; spiritum) ut legis intelligendæ studio nauarem operā, in illaq; intellecta me oblectarem. Igitur quando sic tua à gratia expectatus clamo & uigilo, tu

Vocem meā audi secundū misericordiā tuam domine, & secundū iudicium tuum uiuifica me.

Valde dubie res se nostrę haberēt, si ex qualitate affectuū, nostrū metiret erga se animū Deus. Ideo cōuenientissimū humanę inuentū est imbecillitati temperamentū, Dei misericordiā: cuius uirtute ac fauore, nostrę aliās reñciēde, exaudiunt deprecationes, grateq; Deo fiūt. Id sensit Vates, ubi suā audiri uocē misericordię Dei mētionē facta, orauit dicēs: Vocē meā pro tua exaudi misericordiā, ac secundum q; tuo sanxisti fœdere, sententiāq; inuariabili pronūciasti, me recrea. Siquidē

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longè facti sunt.

Id est connaturale nefarijs hominibus, ut hoc propius ad scelestas accedant actiones, prauisq; inhærescant consilijs, quò longius à Deo fiunt. Hi legis Dei desertores appellant, qui adeo interdū probis infesti sunt, ut penè illos capite periclitari uideas. Quod sanè periculi genus animaduertens Propheta, sic querit: Mihi, inquit, aduersantes, nempe homini, si non omnino iusto, at iustitiæ nihilominus percupido, quò me suis irretiant fraudulentjs, dolosisq; inuoluant machinationibus, propè fiunt. Id ne mirum? à lege enim tua, quæ secus, atque hi agunt, edocet, longissimo secreti sunt interuallo. Verum

Propè es tu domine, & omnes uia tua ueritas.

A Illi, inquit, tua à lege iandudū procul abiere, tu uerò prestò illi ades, numine sanè illo efficacissimò, quo animante semper uiuax est ac firma. Nam uia tuæ, consilia uidelicet, atq; æternæ tuæ providentiæ deliberationes, æquæ omnino sunt, ac ueræ. Compendiū id quidem est facillimū inueniendi Dei, illius lex & uerbū. Haud certè remotissimæ peragrandæ sunt regiones, religionesq; penè innumera sparsim per orbem disseminatæ adeundæ. Siquidem, ut inquit Moses, iuxta te est sermo ualde in ore tuo, & in corde tuo. En domicilium ubi inuenitur Deus, en uerum templum, en fidei doctrina, in qua delitescit spiritus. Et quidem

Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.

Pridem, ait, mihi persuasum fuit de testimonijs tuis, quòd æterno illa stabilita sint abs te consilio. Obserua hinc diuinæ religionis exordiū, quod est, credere Dei uerbum perpetuò mansurū: quæ ueræ summa est fidei, qua nixi nullo adeò impetuoso concuti possumus aduersitatū doctrinarumq; flatu, quin in Dei amore intrepidè perstemus.

Res.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.

Suo more interpres humilitatē pro afflictione transtulit. Certè, inquit, non est animus tua à religione desciscere. Tu tamen (quis tutus in hoc mūdo?) quæ tua est æqua de omnib. curatio, perpende quomodo periculosissimū in modū affligor: uerū ad tuam iugiter aspicio doctrinā, tantū abest ut illius immemor uiuā. Ideo

Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum uiuifica me.

Vacillantia plerunq; iudicia sunt hominū, uiolentēq; suspiciones, ac humano affectuū plenissimæ sententiæ: idcirco de me, ut ab intemperata adigunt in fecti cordis libidine, statuunt, sententiæq; pronunciant. Tu, simulatq; ab illorū tam malè habeor iudicio, meā asserere causam, patrociniūq; sume, ac quemadmodum es pollicitus, me in uita serua, tuocq; recrea spiritu. Atqui

B *Longè à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt.*

Ergo sedula, doctaq; legis inquisitio in causa est, quā obrem saluti, uitæq; cœlesti proximiores, q̄ illi, efficimur, qui nunquā, ne per somniū quidē, illius peruestigant mentem, sed uagi semper, atq; ad omnē doctrinæ uentū nutates, infirmiori tandem adhærent parti: ut nuper nōnullos ex doctioribus (heu sortem parum fidam hominū) egisse & uidimus & expauimus. Quid malorū nostra hæc nō cernit ætas? quid nō experitur infortuniorū? Itaq; in multiplīces corruunt errores, labunturq; pleriq; in turpissimas superstitiones, quòd nō exquisierūt, aut minus piè Dei iustitiā & religionē coluere, ex his etiā qui in suggestis nō mediocrem sibi compararunt gloriam ac nomen. Procul igitur à peccatoribus semota est salus, quia Dei legem haud perscrutati sunt. Et tamen

Misericordie tuæ multæ domine, secundum iudicium tuum uiuifica me.

Alibi annotauimus, misericordias in Deo, uarias illius esse miserendirationes, cum una tamen sit misericordia. Vnde Paraph. In finitibus, inquit, modis misericors es dñe. Porrò Dei iudiciū in illius lege cōmendatū istiusmodi est effectus, ut bonis misericordiā impartiat, ab improbis uerò suaq; sponte malis auferat. Proinde secundū id rogat se dijudicari iudiciū, à quo misericordia, unde orit̄ uita animæ, proficiscit̄. Secundū, inquit, iustissimū tuū iudiciū uitam mihi elargire. Nam sunt

Multi qui persequuntur me, & tribulant me, à testimonijs tuis non declinaui.

Ex hebræo ferè omnes interponunt, sunt, in hunc modum: Multi sunt qui persequuntur me, & coarctant. Idem Paraphrastes. In alio psalmo sic suum exprimit tum moerorem, tum periculum: Multi sunt qui tribulant me. Atqui multos istos, quorum iniurijs obnoxia est innocentia, puto illos esse, de quibus sic Salomon: Multi tyranni sederunt in throno. Ait itaq;: Multi omnino sunt, qui me intolerandis propemodū afficiunt incōmodis, affliguntq; supra uires: à tuis tamē præceptionib. adeò non discessi, ut in illis quoq; obseruandis totus fuerim. Equidē

Vidi præuaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.

Vuu 3

C Longè maior est dolor, quo afficiuntur electi propter desertam Dei religionē, legemq; contemptā, q̄ quo ipsi particularibus exagitant malis. Cū Deum prae omnibus diligant, quomodo super omnia illius non diligent honorē? non tuta buntur gloriā: non uel centies pro ipso occumbent, si opus fuerit? Esto, inquit, irrequietis ueluti gyris in me mala redeant, recrudescantq; continuè, quid tum? sufferenda utcunq; erunt. At cū uidero prauaricatores istos impudentissimos tuis aduersari monitis, legem abrogare, palamq; perfricata fronte, se tuæ religio nis hostes profiteri, ac tandē quęcūq; olim nobis pollicitus es deridere, tunc non sufferā, sed doloris immensitate oppressus, rei q; horrore exanimatus, concidam. Idem fermè in superioribus questus est, dicens: Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitus sunt uerba tua inimici mei. Verū tu tua in me recognoscens munera,

Vide quoniam mandata tua dilexi domine, in misericordia tua uiuifica me.

En quomodo non libenter à Dei misericordia cōsideranda recedit Vates. Mo re, inquit, patris suę prolis amantissimi, expectantisq; filij cum hoste congregien tis uictoriā, me aspice. Vide filij uirtutem, quomodo à præscripto tuarū admoni tionum non discedens, manū cum truculento animosissimè conserit inimico. Ve rùm quò bellum ex animi sententiā finem nanciscatur, tua mihi præsto adsit cle mentia, quæ me recreet, atq; à telis hostilibus intactū seruet. Id quidem fore tam persuasum habeo, quàm quiduis aliud persuasissimum. Siquidem

Principium uerborum tuorum ueritas, in æternum omnia iudicia iustitia tua.

Caput, inquit, ac summa uerborū tuorū est ueritas: nam quæcunq; promisisti, cōstantissimè re præstās, pollicitationib; uel ruat æther, felici respondes successu. In perpetuū igitur, quemadmodū eterno sancita sunt tuę prouidentia cōsilio, fir mataq; iuramento, ita æquissimo ponderata iustitiæ æquilibrio perseverant. Cæ terum quæ sint iudicia iustitię Dei, in superiorib; exposuimus: nunc ad reliqua.

D

Schin.

Principes persecuti sunt me gratis, & à uerbis tuis formidauit cor meum.

Iam demum cuiusmodi debeat esse timor, quo nonnunq; cōturbari illos cerni mus, qui, quoniā innocui sunt, improborū iniurias subeunt, aperit Vates. Tam etsi, inquit, principes, magistratus, atq; id genus ali j orbis optimates, me uarijs affligant modis, nō illorū tamen tam timeo persequutiones & odia, quàm ne ma lorum mole oppressus à tuis secedam uerbis, deficiamq; à fide. Gratis, in hoc lo co perinde pollet, atq; sine causa, nulloq; meo merito. Quæ sanè dictio magnam præfert in persecutore malitiā, tum in illo qui patitur consolationem, cū absq; culpa maledictis improborum, principumq; uiolentiæ obnoxius sit, unde infert:

Labor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

A uictore enim multa ui spoliōrū impedimentorūm ue ab hostiū castris aut arcibus expugnatis direptorū onusto lætantēq; metaphorā eo penè modo, quo Esaias postea, desumpsit Dauid. Sic ille: Sicut exultāt uictores capta præda quan do diuidūt spolia. hic uerò: Aequè enim oblector tuis eloquijs, ac solent hi, qui prædam naçti opimā mirum in modum lætitiā gestiunt. Thesaurū, uertit Cam pensis. Sicut, inquit, qui inuenit thesaurū maximum, sic ex tuis capio uerbis uoluptatem. Signum porrò id est meæ istiusmodi in te obseruantia, quòd

Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.

Idem planè in alio expressit octonario, inquiens: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Verūm hīc ardentiori uidetur cōmoueri affectu, cū addit, abomi natus sum, quod idem est atq; fastidiui ex animo, proq; infausto habui omine iniquitatem, seu falsitatem, ut uertunt nonnulli. Etenim quæcunq; Dei religioni ad uersantur, uana omnino sunt ac falsa: quæ tamē omnia quamlibet difficilia unus deuincit amor, atq; propensa ad Dei legem uoluntas & studiū. Quod ex sequen tibus innotescit clarius.

Septies, inquit, in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitia tua.

Septenarius numerus à modum frequens in scripturis, Hebræis est numerus perfectio-

A perfectionis: hoc enim indefinitā intelligūt multitudinē. Quare cum septies hīc dixit se laudes Deo celebrasse, perfectam animi deliberationem, curamq; laudandi Deum prae se tulit. Quem sanē morem, sanctissimū illum quidem & antiquū, seruant nostrates clerici, illo ostendentes numero, sese penitus diuino consecratos esse cultui. Sors enim domini sunt, non mundi. Quos proinde si mundo addictos, libidinibus, uenationibus atq; auaritiæ obtemperare, ut obtemperant multi, uideris, quo appellabis nomine? Illorum horæ, ut uocant, canonicæ, Dei ne erunt laudes? Putant enim pensionē illas esse pro beneficio, atq; ordine accepto. Ut ita sit, mysterium tamen non fuit ignorandū. Vide, te obsecro, quo fine diuinum peragendum sit officium. Super iudicia, inquit, iustitiæ tuæ: hoc est, quod æquissima iudicia tua, promissionesq; in lege factæ, quibus constat fides, recentiori semper refricentur memoria & cultu, præq; nobis feramus gratum animum atq; coniunctum cum mundanarum rerum despicientia obsequium. Nam

Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum.

En finis amoris in Deū, mentis quies à turbis, ac pax. Certē nō est pax impijs, dicit dominus. Perfectissimus is est animarū status, nihil iam sentire quod non sit Deus. Proin clamabat Paulus: Iustificati per fidem pacē habemus ad Deū. hoc est: iam nostrę sedati sunt carnis motus illi effrenes, quorū incendio exestuauit consciētia, mens frangit, ac cor multiplicib. dilaniat morsib. Pax igit̃ multa amplaq; illis est, qui tuā legem, ut cōuenit, diligūt: hī profectō nullibi impingēt, uiuentq; tutissimī ab offendiculis: nanq; Dei semē habēt in se insitū & inseparabile. Quod si tamen labi interdū illos contingat, aut cespitare, reuocant illico: siquidē peccare neutiq; sinunt ad mortem, tantū non longiorib. despondeāt animū periculis, sed toleranter quicquid fors tulerit ferant, dicatq; illorū quilibet cum propheta

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi.

B Clamat Paulus à patientia probationē gigni, à probatione spem, qua nixi, nihil est tam arduum in mundo, quin ob amorem, firmamq; eternorum expectationem, uincamus. Spes, inquit idem, non confundit. Salutare pro salute, suo more transtulit. nisi malis intelligere, salutare ad futurum tum quidem Messiam retulisse prophetam. Sed hæc alij uideant, nos ad institutū. Tuam, inquit, contentē præstolabar salutem ô domine, utcunq; in longum protraherent improborum iniuriæ, atq; artes dæmonum. Interim uerò à fide iam pridem apprehensā haudquaquā deficiens, tuas seruauī præceptiones: &

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer.

Anima mea, pro ex animo, diligentissimeq; ac consultō, posuit. Vnde statim addidit: Et dilexit ea uehementer, nempe testimonia ac Dei iussa. Idcirco idem fermē replicat, atque quō tam salutaris nos moneat doctrinæ, impingit penē nobis, dicens:

Seruauī mandata tua & testimonia tua, quia omnes uia meæ in conspectu tuo.

Sanctissima profectō Vatis confessio, ac laude digna: quandoquidē Dei dona coniuuenti minimē iudicio in se conspiciens, omniū actionum suarū notionē illum habere confitetur. Omnes, inquit, uitæ meæ rationes tibi sunt notæ. Et est idem ac si diceret: Quoniam id mihi semper persuasum fuit, te præsentē, intuentēq; me omnia, quæ ago, agere: ideo seruauī mandata tua, metu nimirum ac reuerentia illa motus, qua erga parentes filios decet permoueri.

Thau.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine, iuxta eloquiū tuum da mihi intellectū.

Orat hīc rursus Vates legis sibi cognitionem impartiri, subindēq; se ab improborum iniurijs, quō liberē in celebrandū ipsū benefactorē posset incumbere, liberari. Arctatur utique anima modo nescio quo infelici, cum in dæmonum, nefandorumq; hominum insidias, uel inuita reluctansq; inciderit, delabiturq; imprudens quotidie. Quām uellet in illum, quem unice deamat, ullo absque impedimento posse auolare: quām ardentē id optat. Verū suo plerunque fru-

C stratur tum nixu, tum desiderio, cum illud nostris omnino ingeneratum sit sensibus, ut perpetuo spiritui contradicant, impediantque quantum possunt, uirtutum iter. Hinc ideo crudelissima illa inter humanam rationem ac mentem, portionem utique diuinam, exoritur pugna, itaque pertinaciter inter sese configunt, ut cui interdum is det palmam, qui istiusmodi miserabilem experitur congressum, ignoret omnino. Tamen id iucundissimum diuinis esse solet oculis spectaculum ac certamen, suosque hisce indurare consuecit milites controuersijs æternus pater. Tantum illud suo a milite expetit, ne a fidei monitis, a quibus tota uictorie dependet ratio, etiam cum succumbere uideatur, mentem auocet. Atque ea est causa, quam obrem toties in hoc psalmo de Dei lege mentionem facit Propheta, qui periculosissimi nequaquam immemor huiusce generis certaminis, in quo animæ, non corpora, uulnerantur: non immemor, inquam, quam impares omnino simus uiribus, uelle cum tam diro hoste, ut nosmet sumus, cōgredi, ad solitum semper recurrit suffugium, nempe ad Deum, qui pro agnotheta harenæ præsidet, ut in huius statim octonarij exordio uidere licet. Clamor, inquit, meus, & deprecatio, seu, ut uertunt, lamentatio mea, alioquin tua indigna auditione, coram te fauorem nanciscatur: ne illam quidem refutes, obsecro, auerferisque, sed tibi tanquam res non omnino odiosa, fiat proxima, admittaturque abs te o clementissime: namque illius id est consilium, ut uerborum tuorum intelligentiam assequatur. Quocirca

In tret postulatio mea in conspectu tuo, secundum eloquium tuum eripe me.

Vide quomodo suis in petitionibus Propheta ferè Deum a pollicitationibus in lege factis urgeat, cogatque penè ad ferendas sibi suppetias. Penetret, inquit, ad te mea usque deprecatio, atque, ut non semel pollicitus es, me a malis hisce innumeris assere. Tunc quidem

Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.

D Commodò ualde usus est uerbo, Eructabunt: hoc est, etiam nolens in tuas prorumpam laudes. Labia mea, schemate hebræo, pro ore usurpauit. Paraphrastes simpliciter reddit, Loquentur labia mea laudes tuas. Idem Felix. Obseruandum hic esse arbitror, quomodo ad diuinas proferendas laudes, quæ uerè laudes sint, necessaria omnino uideatur sacræ legis doctrina. Vbi, inquit, tu uim legis aperueris, edocuerisque omnia illa, quæ tuis in præceptis inquirenda sunt, tunc labia mea hymnum, sacrumque tuo deprement nomini panegyricum. Tunc, dico,

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua equitas.

Expende ut intellectis uerbi Dei mysterijs, perspectaque Dei uoluntate in lege, tota exhilarescit anima, gestitque tripudio in Deo. Non contenta enim dixisse, Eructabunt labia mea hymnum, mox addidit, Pronunciabit, hoc est, ut interpretatur Paraphrastes, cantabit lingua mea uerba tua. Imò uerò etiam alijs, quò tua sublimius extollatur gloria, quod mens tuo a spiritu hausit, pronunciat, diuulgabitque omnibus. Siquidem iudicia tua, quorum moderationi dicto parent uniuersa, iustissima sunt. Non sanè mediocre id est donum Dei, cum de lege quis interrogatus, aptè, comòdè, doctèque, ac cum percunctantis utilitate, Dei que honore, quæ uera sunt legis sensa, tanquam scriba in regno Dei doctus, proferre nouit.

Fiat manus tua ut saluet me, quoniam mandata tua elegi.

Manus domini in scripturis præterquam quòd robur signat, auxilium quoque, fortitudinem, auctoritatem, maiestatem, ut hic mihi uidetur, denotat. Et est perinde quasi, auctoritas tua illa, maiestasque, qua cuncta perterrefacis condita, auxilio mihi sit ut saluus sim. Mandata quippe tua, posthabitis mundi curis, elegi, utque meæ sint, usquedum uixero, deliciae decreui. Ego quidem

Concepisti salutare tuum domine, et lex tua meditatio mea est.

Et lex tua delectationes meæ, uertit Felix. Vtraque lectio legis Dei studiosis mirificè conuenit. Nam non tantum continuam a nobis postulat exercitationem lex Dei, quantum in exercitatione uoluptatem ac mentis gaudium, quod ab amore proficisci non nescimus, Desiderio, inquit, mirabili tuam nanciscendi salutem,

A tem, affectus fui, subindēq; lex tua ingenti mihi fuit uoluptati. Hanc sanè plus quàm delicias mundi uniuersas, uel à puero concupiui. Ergo

Viuet anima mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.

Omnes ferè ex hebræo uertunt, Viuat anima mea. Vnde sic Paraphraſtes: Viuat anima mea, ut laudibus extollere poſſit te. Id dicit Vates, quoniam maximū præ ſe antè tulerat deſiderium ſalutis: & ne appetentia illa manendi in uita ſuperuacanea, parumq; firma de cœleſtium rerum ſtatu perſuaſio uideretur, cauſam at texuit, dicens, ſe in uita manere idcirco optaſſe, quò diutius Dei nomen laudare ſibi integrum eſſet. Quod quidem contingere poſſe minimè addubitabat, ſimul ac Dei iudicia in lege condita ſibi fore præſidio non diffidebat. Iudicia, inquit, tua, quibus uniuersa tuis affatim exornantur beneficijs, mihi robur addent, Mihi, inquam, qui

Erraui ſicut ouis qua perijt: quære ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.

Is error, ut eſt doctiorū ſententia, etiam in optimis inuenitur animis, qui cùm non nihil interdum à proprijs raptentur affectibus, quibus impellentibus labuntur ſæpenumero, ipſa quoq; contradicente mentis lege, errare ſine dubio dicunt à Deo, nō ſecus ac ſolent oues à grege, remiſſa parumper cuſtodis curatione & ſedulitate. Verùm ab illorum memoria, quæ in Dei mandatis continentur, nō procul errant: imò uerò ipſis obiurgantibus, aſidueq; ob oculos uerſantibus, retrahentibusq; uoluntatē ab obfirmato mentis propoſito, peccant. Proprium id eſt hominis iuſti, ui inuita animi peccare. Quocirca in pſalmi fine, quaſi omnium quæ haçtenus in toto pſalmo dicta erant, epiphonema ſubnectens, ait: Et legem tuam non ſum oblitus, etſi toties, tanquam ouicula errabunda, uifus ſim à paſtore negligi, atq; propterea interire. Quod ne accidat, tu per loca deuia & ſolitaria deerrantem ſeruum tuum requirere, repertumq; ad gregem reliquum, quæ tua eſt

B æterna erga errantes uigilantia, mina. Cui laus ſit in ſecula ſeculorum, Amen.

Canticum graduum. PSALMVS
CXIX.

D Dominum cùm tribularer clamaui, & exaudiuit me.

Si uellem quidem cunctas omnium opinioniones interpretum, ne dicam commenta, recensere, quibus pſalmi huius, cæterorumq; ſequentium titulum enodare conantur, non ſufficeret ætas, adeo multa ſunt, uaria, planeq; incerta. Quare, ne in dubijs immoremur, ſimpliciter fatendum eſſe arbitror, ſingulos hoſce pſalmos, gradus eſſe ſingulos, quibus facile uir ita, ut hi docent, affectus, ad æternum Dei templum aſcendere eſt potis: quanquam Abram Ezra modum in huiusmodi, ut ſic dicam, climactericis pſalmis canendis, quendam fuiſſe autumet, quò uox gradatim à cantoribus eleuabatur. Res enim proſus latentes in interpretandis rebus ſacris omittendæ ſunt, ne dum ſcientiam in omnibus oſtentare cupimus, ignorantiam noſtra ipſa præſumptione prætendamus, atque è bonorum interpretum theatro ac cœtu explodamur irriſi. Plena prima in hoc gradu ſcalari anxietatis eſt querimonia, qua uir ſanctus, ab improbis ui omnia atque aſtu conuolui expoſtulat, nec niſi maximo cum mœrore à cœleſti patria exilium tolerat. Cùm ualde, inquit, tribularer, clamaui ad Dominum. Cur non ad homines, quæſo? quia imbecilles, quia uana ſalus hominis, quia facile à promiſſis cadunt. Verùm alij interim innumeras ſuorum ciuium tribulationes deſleant, uel quibus inuerſa iam temporum uiciſſitudine atque ordine, atteruntur ſata, deaſtanturq; uineæ, ac ui imbrium & tempeſtatum, frondibus denudantur ſyluæ: uel eis quidem, quarum atrocitate adeo exactionibus, decimis, grauiffimisq; affliguntur ueſtigalibus, & ciues & clerici, ut uix reſpirare liceat. At ego illas ipſas profundiori cogitatione uerſare animo ſoleo, quæ à nobis potius fidem, iuſtitiamq; & charitatem, longè perpulerunt & abiecerunt. Hæ ſunt ſanè tribulationes, hi içtus, hæc uulnera, quæ mi-

C serandum in modum animas diuini honoris studiosas exulcerare solent. Felix sic reddit: Ad Dominum in tribulatione mea clamaui, & respondit mihi. hoc est, uotis meis annuit. Non potest enim anima diuine beneficentię haud immemor, nō tota fide ac spe clamare ad Dominum, simulac nouit se assiduis monitis à cœlesti patre ad huiusce generis clamorē excitari. Inuoca me, inquit, in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. Idcirco uates quidā ardens sic orat: Domine Deus Israël, anima in angustijs, & spiritus anxius clamat ad te: et exaudiuit me, ait. Hoc grati animi in Deum proprium est, ut in medijs ipsis quoq; doloribus & cruciatibus Dei beneficia cognoscat, & fateatur. Nec sanè mirum: nam cum nobiscū in tribulationibus se fore pollicitus est Deus, quæ tam uehemens dolorū, aut angustiarum procella nos à recto probatæ uitæ statu deijcere iam erit ualida: Cū ipso, inquit, sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.

Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.

Hic mihi uates eorum morem seruare uidetur, qui cum angustiarum & uulnrum quoq; aceruum, uniuersali quodam modo enarrare occeperint, ea tandem quæ magis premunt, & quæ maiorem cōmiserationem mouere possunt, per partes cōnumerant. Inter cætera enim, quæ ualde hominum tranquillitati officiant, ciuesq; mutuis inter se odijs desæuire faciūt, id unum potissimum esse iudico, atque, ut quod sentiam eloquar, experior, cum linguis peruersorum ciuium à principe potius, & magistratibus, quam bonorū integritati ac candori præbeñ fides. Solent enim illi, si quos cernunt suas secū res agere, atq; in his uersari, quæ ad pacem, ad modestiā, ad religionem attinent, mordere, carpere, adlatrare, quantūq; in se est, à proposito retrahere: quo quidem malo, aliud ne uiro optimè instituto grauius accidere queat, nescio. Porro à labijs iniquis, linguaq; dolosa se eximi rogat uates, pro ab hominib; iniquis, blasphemis, malorumq; inuentorib; & delatoribus, atq; ab ijs quidē, quos duplices & simulatores appellare soliti sumus: hos enim ab apostolo importunos dici legimus. Orate, inquit, ut liberemur ab importunis hominibus.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs.

Felix sic: Quid dabit tibi, aut quid addet tibi lingua fraudis? Palsim enim à sanctissimo uate uirtutum emanare exempla cernimus. Postquam à labijs sese malignis & mendacibus liberari petierat, oblocutores ad ipsos sermonē uertit, eosq; amantissimo hortatur affectu hoc modo: Quam tua tibi utilitatem afferre potest ô maligne, peruersitas? quid fraus? quid mendacia illa, uenenatāq; linguæ iacula, quæ in ciues innocentissimos intorques, utilitatis & cōmodi secū ferunt? nulum enim cum hoc comparandum tormentum: sunt sanè, ut cetera eorū incommoda omittam, sicut sagittæ acutæ à ualidissimo uiro cōtortæ. Memini equidem hominem admodum mihi necessitudine familiari coniunctū, à nonnullis obreptatoribus ualde exagitatū, penēq; à probitatis itinere, propter calumniarū acerbitatē delapsū: quem quidem cum ad ferendas huiusmodi impudentes beluas æquo animo adhortari uellem, respondit: O amice, quod maius, periculosiusue malum ad istud, quod à dolosis linguis patior, addi potest? quid tantū meam cordis tranquillitatem perturbat? quæ res alia tam dira? tam sæua? tam mundo insolens, atq; monstrosa, quæ sic meum intercipere cursum sit ualida, uti sunt fraudulentorum linguarum & tela, & spicula? Sagittæ sunt nimirū acutissimæ, quæ eo uulnus altius infigunt, quo à ualidissimo fortissimi uiri brachio iaciuntur. Quid? sunt sanè ueluti carbones ignei, cuncta circumiacentia perurentes ac deuastātes. Ad hanc enim, fateor, amici querimoniam, ego qui cum illo eadem in nauī me tūc esse non ignorabam, prorsus obmutui. Ex hebræo pro, cum carbonibus desolatorijs, ut carbones iuniperorū legunt: & est sensus, quod lingua fraude ac dolis instructa, sagittę comparabitur acutissime, necnon ardentibus iuniperorum carbonibus omnia peruastantibus, & quidē diuutissime. Aiunt enim eiusmodi ligni prunas

A nas uehementius q̄ cæterę, tum urere, tum ignem cinere contectas diutius serua re. Mirum quam magnam syluam, ut diuus ait Iacobus, incendit linguę ignis. In ipsa enim, inquit, est uniuersitas iniquitatis, quę inflamat rotam natiuitatis nostrę. Verum si sapimus, simul ut uirum dolosum, ut alio in psalmo legimus, abominatur Dominus, haudquaquam desperandum erit.

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus Kedar.

Felix, atq; adeo ceteri Hebræorū interpretes sic reddūt: Hei mihi quia incola fui Hetrurię, seu quod uersor apud Mesech, habito cū tabernaculis Kedar, uel, cum tentorijs Scytharum. Nec sanè mirū esse debet, si unus Hetrurię, alius uero Mesech meminit. Is enim filius Iaphet Noę filij fuit, à quo quidē Tuscos originem traxisse affirmāt. Kedar autē Ismaëlis filius fuit, Abrahę nimirū ex Agar filij, à quo Agareni, seu, ut nos appellamus, Saraceni, gens quidē fera, ac nemini amica, ortum habent. Cæterū Tuscorū gentem, barbarā, truculentisq; Arabibus ac Scythis persimilem moribus, Dauidis tempore fuisse iudico, modò uerò aliter. Vult igitur uates, fraudulentos homines & bilingues, exilio illi similes esse, quo à dulci patria quis extorris, inter Ismaëlitas, hoc est, inter barbaros, & hos quidē immanes, inhospitæq; consuetudinis homines uiuere cogit. Atqui mos idem ferme nunc est, ut si quādo inter perfidos, nulliusq; religionis uiros uitā degere contingat, nos inter Arabes & Turcas esse, & cōuersari queramur. Quanq; eos ipsos barbaros atq; infideles, suum interdū sanctius Mahumetē colere, eiusq; legem, quāuis impiā & scelestā, magis ad amulsim seruare conspiciamus, q̄ nos sanctissima nostra instituta, ac religionis plena. Agedū ubi iam, aut in qua orbis sede & regno tam à nobis remoto aut secreto, nō purius, synceriusq; interdū pacta inter ciues, cōuentaq; ac fœdera seruari uidentur, q̄ in quibusdam rebus pub. atq; urbibus ex nostris? A quo enim Getulo, aut Garamante minor interdū expectanda est charitas & dilectio? quis tam sæuus? tam barbarus? tam inhumanitatis expers?

B Arabs est, qui adeo ardentè suorum ciuium sanguinē, fortunasq; sitiat & deprædetur, quemadmodum nos nostrorum fratrum, & eorum quidem, qui nobiscum unā è cruento Christi latere epotantur, cruorem, famam, honorem, facultates, uitam deniq; & sitimus, & crudelissimè depopulamur? Audistine unquā ab ipsis immanissimis Anthropophagorū antris tam impia aliquando prodijisse iudicia, aut pœnas, ut à quorundam iudicum rostris, aut rotis interdum Christianorum & prodeunt, & ui legibus iniecta, erumpunt? Quid igitur eiusmodi uiuendi mores plusquam Kedarinos & barbaros appellare nos uetat?

Multum incola fuit anima mea.

Conqueritur uir iustus in hoc hemistichio sese diutius elongari à Domino, fateturq; se hospitem ac peregrinū esse super terram: quemadmodū de priscis illis Iudæorū patribus assererat Paul. qui ad Hebr. scribēs, sic ait: Promissiones à longē aspicientes & salutātes, confitebant quia peregrini ac hospites essent super terrā. Vide q̄ dispari uolūtate, nostra cum sanctissimis illis uiris conueniāt & studia & desideria. Illis enim nihil optabilius in primis uidebat, q̄ dissolui & esse cū Deo: nos contrā lamentamur tam breuē hanc esse uitā, quā quidē, ob fidei carentiā, nō peregrinationē aut incolatū, ut illi, nuncupandā ducimus, sed patriā, sed domū, sed certā sedē, sed regnū. Quomodo, quæso, cœlestis patrię amantiores nos esse iactabimus, cū interim uita ipsam & moribus, ne assequamur, cōtendimus? Certè ciues, si uerè ciues sunt, ac dici uolunt, nil tam optāt, quā ut uiuant in patria.

Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.

Felix sic hunc legit uersum cum superiori: Quamplurimum habitauit anima mea cum odio habente pacem. Et mox alium reddit hoc modo: Ego pax, & cum loquar, ipsi ad bellum. Anima enim tranquillitatis appetentissima, se nimirū diu inter dolosos, atq; eos quidem qui pacis bono aduersantur, detentam queritur. Nihil, ait, unquam tam anxie desiderauī, quā cum omnibus pacem habere: uerum non sic ab alijs mihi est repensum. Siquidem cum dissidiorum concinnato-

Cres ad pacem animare satagerē, illi è contrario magis ad bellum incitabant. Ego pax, hoc est, ego totus paci addictus, cum ea quę ad pacem faciunt loquor, illi ad bellum statim, ad ingenium, ad antiquas rixas, ad discordias redeunt. Quem sane sensum ita exprimit Paraphrastes: Longa, inquit, uidetur animę meę mora, quia inuitus detineor inter eos, qui pacis sunt osiores, adeo ut cum paci totus studeo, & quęcunq; ad pacem faciunt loquor, illi hoc ipso ad bellum excitantur. At que hic tandem unum huius uarię lectionis sensum atq; intelligentiam habes: qua quidem describitur, quamplurimos esse discordiarū fabricatores, pacis uerò perpaucos, & hos derisos, prorsusq; inauditos. Verum an aliud tam euidentis perfectionis signum in uiro iustitię illius studioso, quam diffiniunt esse totius bonitatis cumulum, uideri queat, nescio, cum plurimis laesisset iniurijs, ac, ut sic dicam, obrutus multorum calumnijs & inimicitijs, perstat immotus, nec à pacis studio, ne tantillum quidem, aberrat. Sed illos mortalium omnium miserimos esse iudico, qui non solum perpetuo uitę tenore pacis osiores sunt, uerum propterea, atque ob id potissimum hostes se esse pacis profitentur, quia qui eos ad pacem se standam admonent, atque exhortantur, minimè desunt: malicq; omnino sunt, quia alij boni.

Canticum graduum. PSAL. CX XI.

Euasi oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi.

Vnus is est præcipuus consolationis neruus ac robur, animam cum tribulationum aceruo conflitantem, sese totam, humano quantum licuit pertentato solatio, ad diuinā implorandā opem conuertere. Cum ignoremus, inquit rex ille, quid facere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te Domine. Data est enim homini ratio atq; intellectus, ut eorum uis & perspicacitate instructus, illa facillè, quę sibi in pertractandis rebus corporeis aduersantur, præuidere antequam accidāt, ualeat: subindeq; terrenis adminiculis ac præsidijs, aut fortiter tolerare postquam acciderint, aut superare omnino. Quod si tamen adeo acerba sunt, ut in illis subiugandis nulla suppetat aut ratio, aut consilium, ut nunc pleraq; in mundo fieri cernimus, ad diuinum confugiendum est auxiliū: quanquā ne in illis quidem humanę industrię conatibus, flectendi sint à cœlis oculi, ne absq; superna luce nostram esse aliquid uel artem, uel industriā arbitremur. Montes cœlos dicit, quos alio in psalmo clarius nominat, cum ait: Ad te leuavi oculos meos qui habitas in cœlis. Non mediocre enim deuoti animi indicium est, non paruumq; mentis illuctrahi cupidæ, quò totum cordis affectum & desiderium direxit, argumentū, corporeos quoq; in cœlos attollere oculos, nedum gemitus & suspiria. Quare summę deuotionis ac fidei uerba hæc esse existimo. Verum Paraphrastę litera me alium, ab hoc quem diximus, sensum intelligi admonet. Circumferebā, inquit, oculos meos ueluti stans in monte, sicunde forsan uiderem ferri mihi suppetias: sed deprehendi nullum mihi sperandū esse auxiliū nisi à solo Domino. Idcirco à uate id puto additū: Auxilium meum à Domino. Sumpta nimirum similitudo ab illis uidetur, qui auxilia expectantes, è locis æditioribus, ut solent exercituū excubitores, an iam demum adueniant, speculant. Hisce enim uerbis uoluit Psalter ignauę animę oscitantiam pungere, quò, quàm anxie petendū sit à cœlesti patre auxiliū, nō ignoret. Alioqui aut raro, aut nunquam, stertenti animę atq; supinæ, diuinas gratias contingere credimus.

Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram.

Vide uirum unde quaq; ad amussim compositum, atq; in negotio spiritus probe eruditū. Vide, inquā, quomodo seipsum, pro se, in propria causā, uas, fideiq; iussor factus, consolatur dicens: Auxilium meum à Domino, id certò scio mihi non defuturū. Fallat me homo, ut natura est fallax: mihi imponat, meisq; quod aiunt, in manibus inuertat aleas, nō multū moror, postquā persuasissimū habeo, auxiliū

A auxilium omne meum à Domino, haud illo sanè debili atq; inertì, sed potentissimò, & eo quidem qui cœlum terramq; condidit, breuì affuturum. Non ab re certè uates in hoc loco tam nobilis, atq; adeò potentissimì opificis & cōditoris mentionem facit: nam diuinę potentię memoria sępius refricata, in spe firmius solida mur, nec facile ad adorandam, ut nonnullos facere uidemus, humanam opem, in fidelem scilicet, suiq; dissimilem, & nutantē, descendimus. & est perinde ac si dicat: Ille qui tam mirabile fabrefecit ædificium, idemq; sapientissimè gubernat & moderatur, me ne minimā mundi portionem ac uilem, nō poterit à periculis eximere: Cæterū per cœlum & terram, cōdita omnia, siue cœlestia, siue terrena sint, intelligi oportet, quemadmodū illud in Genesis exordio sancti Dei uiri interpretati sunt: In principio, inquit Moses, creauit Deus cœlum & terram. Quocirca ò tu qui in arduo uirtutū exercitio uerfaris & sudas, ne animum despondeas: nam is tam potens Dominus,

Non dabit in commotionem pedem tuum, neq; dormitabit qui custodit te.

Hoc est, nō dabit ad lapsus, non permittet tuos affectus, tua uota, tua consilia labi: nō sinet te in iustitię semitis uacillare aut deficere. Non sanè putes aspernandi esse periculi, uel parum in salutis itinere lapsare, pedemq; à loco mouere. Pes enim noster, aut affectus, aut studium, aut conatus, ni uì summa ad anteriora nitatur, facilè relabitur, atq; à iustitię theatro turpius discedit, quàm si tam altam pro uinciam nunquā pertentasset. Tantum enim abesse debet, ut perfectionis apex ac culmen somniculosis, tardisq; in uirtutū adeptione dari existimetur, ut etiam datum adimatur. Non dat igitur Deus, nec finit suorū pedes, hoc est, animæ motus, atq; appetentias & affectus in bonitatis studio labascere, modò ipsi sibi non desint, modò præparatam sibi ab æterno prædestinationem, sanctissimis studijs, atq; ut diuus admonet Augustinus, orationibus adiuuent. Nō dormiet certè qui custodit te, modò tu nō dormias, modò tu te cōtinuò excites, atq; ad capeffendū

B quod restat itineris, recentiori semper exercitio & labore nitaris. Quid dubitas?

Ecce non dormitabit, neq; dormiet, qui custodit Israël.

Amplificatio hæc est, cuius is erit sensus: Dominus enim qui populum suum uigilantissimè tutatur, non dormitabit: hoc est, ne leuiter quidem soporabit, multo minus somno detinebit profundo. Quancq; paraphrastes in uersa litera sic reddit: Profectò, inquit, neq; dormiet unquam, neq; uel leuiter obdormiscet, qui curat Israël. Deus enim se amātes, ea solet diligentia custodire, perindeq; tutari, nulla ac si alia detineretur cura. Certè cūm hominis ad præcipitia procliuatatem, properantiamq; considero, contra uerò continuam diuinę bonitatis cūm cogito protectionē, atq; à lapsibus reparationē & tutelam, phrenetici statim mihi occurrunt spectaculum, in quo miserum illum uidere uideor modis omnibus sese à rupe aliqua æditori, aut ripa, in amnem profundissimum præcipitare conantem, à tergo aut parentē, uel amicū aliquē uì summa, curauē difficilī & nixu illum retrahere, rogare, cogere tandē, atq; in tutiori sede locare. Quare hīc Deum totū in curandis suis intentū esse, puto uatem huiusmodi uerborū ardore uoluisse exprimere:

Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

Ex hebreo enim sic potest legi: Dominus custos tuus, Dominus umbra tua, super manum dexteræ tuæ. Quocirca sic reddit Campensis: Bono animo sis, Dominus curat te, & tua: erit instar umbraculi tibi, ad dexterā manum adstans assidue. Mos est enim inter homines, ut si quādo rem aliquā præsentē dicere uelint, ad manū eam esse dicant. Quo quidem uerborū tropo, diuinū uult uates intelligi patrociniū semper, atq; adeò suis præsens, uti res illæ solent, quæ nobis præstò sunt, ac ad manus. Verūm cūm hæc scribo, alius mihi occurrit sensus, ut sit Dominus nostri haud uulgaris & custos, & tutor, qui nedum quidem uniuersali quadam custodia ac tutela, sed speciali prerogatiua & cura, super manum suorū dexteram conquiescat: hoc est, ne uulneretur protegat, atque instar umbraculi refrigeret. Hincq; illud hīc fingi posse arbitror, ut sint qui spiritali in acie dimicantes,

XXX

C mutuis sese ad Deo fidendum, alter alterum, uel seipsos etiam moneant adhortationibus, hoc modo: O anima quæ in belli æstu ac feruore periclitaris, deq; tua salute trepidas, ne time: Dominus enim, ne tua lædatur dextera, hoc est, ne tuæ deficiant uires, atq; in labore prælij nimium defatigeris, & pereas, præsto ad tutelam aderit. Ipse quidem & ictus, & uulnera pro te, tanquam socius latus tuum dexterum cingens, quò prior se periculo obijciat, suscipiet. Nam certè pugilis dextera in duello uulnerata, ut olim Venerem à Diomede uulneratam fabulosus refert Homerus, certissimum mortis indicium est. Quo enim alio se membro tutabitur pugil, aut miles? quoq; alio uibrabit enssem, aut iaculum intorquebit, dextera ipsa ad huiusmodi usus instructa, hostili uulnere fauciat. Vide igitur quam flagranti affectu diuinam opem nunquam suis, eo maxime tempore & loco, quando maxime opus est, defutura, enarrat Psalter. Quid, oro, timendum, cum ipse Dominus pro nobis in acie dimicans, primas sibi belli partes uendicat, nosq; à telis hostium certius protegit, atq; umbra suæ sanctissimæ consolationis refrigerat & refocillat, quam nos solet dextera, quamuis prompta atq; agilis, tegere & tutari?

Per diem sol non uret te, neq; luna pernoctem.

Sub nomine diei, noctis, solis, lune, atq; exustionis, narrat uates Deum, quem in superioribus custodem, protectoremq; nuncupauit, mala omnia futura à suis depulsurum, quocunq; tempore accidant. Verum quia lunam urere non facile admodum dicimus, litera quæ est Hebræis aptius hic poni uidetur. Die, inquit, sol non percutiet te, & luna nocte. Quorum quidem uerborum sensum sic à paraphraste accepimus: Hoc umbraculo fiet, ne ardor interdiu lædat te, neq; luna frigore noctu. Non semel enim in scripturis, persecutionum tempus ac rabiem, æstu meridiano, aut frigidis lunæ radijs, describi legimus. Ni quidem obice aliquo intermedio, uel huius algorem, uel illius perustionem deuiterint, utrunq; tempus asserunt mortalibus ualde noxium esse ac periculosum. Hoc ferè modo ad res nostras se habet diuina bonitas. Ipsa enim miseris, atq; ærumnosis, non minus cum in persecutionum igne, aut miseriarum frigore uoluntantur, est refrigerium ac medela, quam olim fuit Hebræis in solitudine peragrantibus columna nubis interdiu, atq; ignis noctu. Porro si quem diuinæ consolationis luce afflari contigerit, ne nimium, si sapit, insolescat, tutum se existimet, dicens: In abundantia mea non mouebo in æternum. Rursus uero si nox perturbationum obscura, tetraq; aduenit, aut luna radijs illis suis malignis infidelitatis eum attigerit, ne, quæso, à fiducia in Deum cadat omnino, aut desperet: sed magis, Deo ipso custode, atq; amico, neq; tentationum ardorem, neq; diffidentiam frigus & algorem sibi officere posse arbitretur. Est & alius solis ardor eo nocentior, quo temperatus magis apparet. Perfusa enim interdum anima luce quadam insueta, consolationisq; gustu ac suauitate affecta, ni prudens sit, & grata, facile in id impietatis corrui, quod celestes illiusmodi afflatus sibi, propter suam iustitiam, & ut uocant, deuotionem tribui opinetur, uel eò maxime, si in aduersitatem acerbitate posita, lunam perspicue pernoctem lucere, hoc est, si se sentit uiuidam, robustamq; ac planè non aliter in afflictionibus & uiuere, & lætari, quam solet in igne Salamandra. Quæ quidem omnia periculorum genera iustissimus ille Iob aduertens, de sese hoc modo testabatur: Si uidi, inquit, solem cum fulgeret, & lunam incedentem clarè, & lætatū est in abscondito cor meum, & osculatus sum manū meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum: hoc est, summa omnium iniquitatum ea est, sibi aliquem, suisq; operationibus, quod solius Dei est, impendere, atq; ad blandiri. Ab hoc igitur periculosissimo omnium naufragio, ni seruet Deus, aut tum æstum illum refrigerare, tum frigus incalescere faciat, tuti esse omnino nequeunt uel sanctissimi quidem uiri. Idcirco à propheta necessaria admodum scitu infertur assertio, atq; oratio.

Dominus, inquit, custodit te ab omni malo, custodit animam tuam Dominus. Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usq; in seculum.

Vide

A Vide quomodo dulcissimum custodię nomē dulcissimus inculcat uates, quō tandem tua bona omnia diuinę bonitati referre perdiscas: siquidē, ut alio in psalmo asserit, Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Dominus igitur est qui custodit te. Dominus, inquam, est (quid uereris?) qui custodit animā tuam, seu uitam tuam, ne carni inserviens, unā cum carne intereat. Per futurum enim legunt Hebręi, custodiet. Cæterum ex interpretibus hebręis, aliquibus uisum est in hoc loco, per introitum atq; exitum negocia, actionesq; uitę humanę significari, quorum quidem nullus aut modus, aut ordo, nisi turpis & confusus esse potest, ni Dominus ipse cōsilia moueat, ac ne erret animus, per uigil semper custos existat. Nescit porrō homo, prorsusq; in deligendis secernendisq; rebus illis, quę magis, quę uē minus sibi conducant, hallucinatur. Quare olim Solomon à Domino, ut quicquid uellet peteret, prouocatus, respondit: Ego sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitū meum. hoc est, nec quid incœptem, nec quid perficiam, quid omittam, quid uē instituam, aut ordiar, quę rursus fugiam, aut quę sequar, nescio. Consuetudinem quoq; huiusmodi uulgō esse cernimus, ut eum ipsum hominem, qui in pertractādis suis rebus & negocijs inutilis prorsus sit atq; infans, dicant ingressum exitumq; ignorare: quod quidem uitium ab animi stupiditate prouenire affirmāt. Est & alius ingressus, egressusq; qui periculosissimē ignoratur, utpote qui maximē ad animū pertineat: ille uerō ad corpus. De ijs quidem olim concionabatur Dominus inquitens: Si quis intro iuerit per me, saluabitur: is enim ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Vide quā paucis sanctorū ecclesiam effinxit. Ingressio quidem in Domini ouile fit per fidem, amoremq; ac cœlestium rerū cognitionē & disciplinam: egressio uerō, per operationes illas, quę à charitate proficiscunt. Idcirco pascua, & ea quidem pinguis & opima, post hanc uitam nanciscent. Legimus enim sub antiqua Iudæorum lege complures ingressos esse, atq; in hoc mundo quoq; per prophetarum, aut legis etiā ipsius campos inuenisse pascua: ab ista tamē uita egressos, clauso adhuc cœlo, nondūq; cœlesti reserata beatitudine, atq; æterna requie, pascua uera nō inuenisse. Ita modō (heu nostram ignauiam) ad sacras passim undas concurritur, fides uē in Dei domum infertur. Hinc feruor, hinc lachrymę, hinc cætera reconciliationis diuinę signa atq; argumenta conspiciunt. Quid? Ad tantum nonnulli interdum deueniunt spiritus feruorem atq; ignem, ut dulcissimorum parentum contempta cura & conuictu, spreta patria, relictisq; amicis, ac rebus omnibus huius mundi, uel ad uitę sustentationē necessarijs, sese in solitudinē aliquam uastam atq; inhospitam conijciant, aut (quod animosius forsitan est uisum) in cœnobio se aliquo concludant. Vides ne felicissimum horum in Domini academiā ingressum? Verū tam ardentē in multis flammarū cumulum in aërem resolui, atq; in carnem, qui antea spiritu cœperat, ut conqueritur Paulus, desisse uidimus: scilicet qui tam beato ingressu rem spiritus attentauerāt, infelici postea euentu à pristino ardore desciscentes, pascuaq; solida ignorantes, abierunt, ut dicit Solomon. Quid tam leni utor uocabulo? peruolarūt potius, ac præcipitanter accelerauerunt post uestigiā gregum suorum, pascentes nimirum sensus, eaq; oblectamenta, curasue illas sectantes, quas uel mundus ipse, alioqui curis innumeris inuolutus, execratur. Hi enim haud modo uno ingrediuntur, & egrediuntur. Quare illud unum potissimē tremendū illius generis hominibus contingere est necessariū, quod ne post hanc uitam quidem solū, sed nec dum hinc uiuitur in hoc mundo, pascua inueniant: nisi forte è siliquis porcorū enutrirī, animę pabulum dici uelint. Et ego quoq; qui in eorum numero censeor, qui fide tantula, aut spiritus feruore aliquo, desiderioq; non prorsus uano, in ædes Domini ingressus sum, cum qualem finem & egressum consequi debeā me penitus lateat, illud interim unum meam admonitā animā uolo, atq; ei imprecari non cesso, iterū atq; iterum repetens: O anima mea, quid iam pertimescis? quō tua te trahunt consilia? simulac Dominus is solus est, qui custodit introitum tuum, ac exitū tuum, ex hoc nunc, hac in mortali scilicet uita, quō probē, quę ea sint, quę fugere debeas

C quæuè amplecti ac sectari, pernoscas: & usq; in seculum, hoc est, transacto uitæ cursu, te in æternis suis bonis, in loco scilicet pascuæ, ubi immota sua prædestinatione atq; proposito, suos ab æterno collocauit, statuat. Huic igitur soli gloria, honorq; & imperium sit in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. PSAL. CXXII.

Actus sum in his qua dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.

Cum aliàs propheta tropis elegantissimis mutue charitatis, quam in Dei Ecclesia esse necesse est, effigiem describit, tum in hoc psalmo maxime illam sub terrestri Hierusalem umbra & typo, propemodum ante oculos ponit. Quanta putandus est affici iucunditate uir diuinarum rerum studiosus, cum audit esse qui ardentissimis conatibus ad coelestem patriam properant, relictis interim toto affectu atq; animo, tricis illis omnib. quæ opus tam nobile impedire queant. Certè, si uel raro saltem, à fidelib. ad quid nati sunt, ad quid uocati, ad quid uncti, sacroq; regenerationis lauacro innouati, consideraret, nō tam facile sua se sponte à fine proprio, qui Deus est, hoc est, summa felicitas, æternūq; bonū, ac beatitudo, alienarent. Quotus enim quisq; est, uel ex ipsis quidem, qui ideo ad sublimiorē aliquem gradū euecti sunt, ut cæteris benè beateq; uiuendi regulas præbeant, atq; illa solūmodo & uita, & eruditione edoceāt, quæ futuræ uitæ statum præ se ferant, qui non libentius corporearū rerū affectibus inhient, atq; eas ipsas perinde ament & sectent, ac si tantūmodo ad fouendam carnis naturam geniti essent. Nec est quod quis hīc mihi dicat, ut passim dici audio, religiosissimos illos esse hominū conuentus, qui ab aliena aut re, aut uxore usurpanda, abstinent: qui publicas libidines auersentur: qui usuras, qui cætera uulgō patentia non exercent flagitia: si interiores illos maculas prauarum cupiditatū, inuidentiæ, similitatis, ambitionis, à corde longè proijcere non uideo. An nondum cunctis iam innotuit quanto sapientissimus magister stomacho dealbata se pulchra, hoc est, mores hominum unde quaq; pictos, & candidos, internos uerò affectus corruptissimos, tabe q; ipsa cadauerosa putridiores, detestari soleat. Nego igitur uirum illum religiosum esse, Christianeq; legis sectatorem, qui licet corpore abstinenceat, animo tamen mundanarum rerum cupiditatibus inseruit. Hic igitur, ut dicere inceperamus, sub manufactæ ciuitatis nomine, coelestem patriam depingit uates, sibi q; se ab alijs eiusdem secum animi ardoris uiris ad tantæ urbis accessum inuitari gratulatur, quam quidem Hierusalem sanctam, matremq; nostram, seu requiem, ab Apostolo appellari legimus. Ingreдемur, inquit, in illam requiem nos qui credidimus. Olim enim à uiginti annis uiri omnes, hoc est, tribus Domini, ut in Deuteronomij libro uidere est, ad locum in quo Dei erat templum, ex diuina iussione, ter annis singulis conueniebant, ibiq; præter religionis cultum & sacrificia, quibus Dei populus purificabatur, de ijs quidem rebus iudicia, quæ alijs in locis tractari nequērāt, habebantur. Ab illo igitur umbratili more & consuetudine, ex qua nimirum Hebræorum multitudo se ad cōuentus illos festiuos adornans, uicinos, eiusdemq; tribus uiros ad secum eundem adhortabatur, ut nunc quoq; à plerisq; uulgō fit, qui cum aliquo, ubi festi dies celebrantur, sint profecturi, familiarissimos quosq; ad cōmunem inuitant lætitiā, rem seriam enarrans propheta, coelestis Hierusalem statum elegantissimo troporum inuolucro ostendere intendit. Ait ergo: Lætor admodū equidem cum dicunt mihi, Eamus in domum Domini, ad eumq; properemus. Quid moramur? Non nos aut uxor, aut nimia rei familiaris retardare debet cura & sollicitudo. Ea, ea, inquam, ciuitas est, quæ totos animæ affectus, totumq; amorem nostrum, tum studium, omnemue conatum expostulat, ac uult.

Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem.

Omnes ferme Hebræorum interpretes, in portis reddunt, non in atrijs: sed parum refert. Quamlibet enim, ob carnis sarcinam, longè à coelesti patria peregrinamur, affectibus tamen ac desiderijs, qui sanè pedes animæ sunt, tantè nobis ciuitatis

A tis aditus est occupandus: namque noster in cœlis cum sit municipatus, quandiu uita tam hanc ærumnarum plenam uiuimus, longè à diuina absumus hæreditate. Verum interim quò expedite absque corporearum rerum impedimento in interiora uelaminis, ut uocat Paulus, introducatur, pedibus, hoc est, uotis, suspirijsque ab amore profectis, postibus illis aureis portarum, que, ut canit ecclesia, nitent margaritis, insistendum erit. Illud uerò admodum uerendum, ne illotis pedibus accedamus. postquam in uate illo eximio legimus, quò inquinati non intrabunt in eam. O igitur sancta ciuitas, o mansio, o sedes luce ipsa solis splendidior, ac Deo digna, pedes nostri, motus scilicet animæ atque affectus, in atrijs iam tuis, licet graui curarum onere defatigati ac pressi, stant fixi atque immobiles. Iam una illa omnium maximè in spiritus negotio norma est seruanda, ut homo, quãdiu in hoc seculo uersatur, nec non cum carnis molestijs & curis die noctuque conflatur, nunquam se ad tantam perfectionis sublimitatè peruenisse existimet, quò se putet absque aliqua animi perturbatione posse uiuere. Hoc enim animorum illorum proprium est, qui iam prorsus à mundanarum rerum uinculis liberi, desunctiue corpore, ad illam, quam semper, etiam cum in carne essent, ardentissimè concupierunt, diuinam uisionem atque aspectum euolarunt. Quem iam lateat terrenam hanc, ut eam appellat Apostolus, habitationem, intellectui humano haud parum officere, à uerè contemplatione, & intuitu auertere: intercipere: uariarum uerè unioni illi, quam cum Deo haberi oportet, diuersitatè obijcere? Hęc enim omnia cum mortalibus omnibus communia sint, stultum ualde esset, id à carne cupere alienum, quòd carni natura ingenitum esse uoluit summus opifex. Tantum uerò ab ingrediendi studio & conatu, nostri non cessent affectus ac desideria, quòd est de die in diem magis in Dei obsequio incallescere: alioqui in iustitiæ semitis non progredi, regredi erit.

Hierusalem quæ edificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

A perit iam uates quæ sit illa, de qua loquitur, Hierusalem: ne illam Iudeorum ab impijs scribis & Phariseis habitatam, & quæ Dominum uitæ interemit, imaginemur. Hęc enim sectis atque hæresibus, cum in se admodum diuisa sit ac lacera: illa uni solùm modo fini, & bono nixa, integra prorsus, utpote cuius participatio eius in idipsum, atque à diuisione omnium immunis, permanet. In idipsum. Simul, uel unà reddunt Heb. Felix sic: Quæ coniuncta est ipsi simul: hoc est, cum Deo unum effecta, cuius consortium simul est. Ciues enim sanctæ huius urbis, unius eiusdemque animi sunt, idem participant bonum, eandemque felicitatem ac præmiū. Interim autem, quòd hęc doctrinæ limula expolitur, si unum gaudere contigerit membrum, congaudent & cætera: si mœrore affici, afficiunt & reliqua, mutuis sibi inseruiunt obsequijs, mutuas ferunt necessitates, infirmitates tolerant, curant, medent, adeo ut non tam suus unusquisque existimari queat, quam aliorum omnino. Verum qui discordi animo atque irrequieto, suis scilicet tantummodo obsequens comodis, nemini utilis, compluribus grauis & morosus, se ad terrenam huiusmodi ciuitatem pertinere asserat, toto, ut aiunt, errat cœlo: proinde ad futuram multo minus, ubi omnium bonum æquè singulorum est, uti omnium. Cum enim amor sit sui prodigus, naturaque in aliorum comoda permeans & diffusus, quemadmodum in æterna patria perfectissimus est, ita unde quaque absolutissima singulorum est boni communio, & unitas: perindeque de alterius bono atque felicitate unusquisque lætatur, sibi que applaudit ac gratulatur, uti de suomet bono, & beatitudine solet propria. Idcirco de perfectionibus sibi datis, ut scribit Dionysius, inferioribus, hi qui in sublimiori gradu positi sunt, continuo tradunt. Sanctissimum igitur illud animarum domiciliū non ciuitas est terrena, neque cæmentitia materia, saxisque inertibus, aut laterijs parietibus ad amussim correctis fabrefacta, sed cœlestis est, atque animorum numero & ordine constructa, cuius ciues anime sunt, ciuitas uerò ipsa ac ciuium bonum, Deus: id est, perfectissima quies & pax.

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini testimonium Israël, ad confitendum nomini Domini.

Hic tandem uates qui sint uiui lapides, hoc est, cœlestis Hierusalem ciues, atque ædificium, aperit: tribus scilicet, non quælibet, sed tribus Domini, gensque illa, quæ

C ad Dominū, haud mundum, pertinet. Hanc itaq; ciuitatem, has ædes, hósue cœtus & multitudinem, non iam ter in anno, aut ex more, sed continuo, fide, sanctisq; operationibus ac perpetuo placendi Deo, & uoto, & desiderio, uel spiritus acti, electi omnes adeunt, summoue nixu & conatu ascendunt, neq; aliò unquã diuertūt, quoad eius portarū aditum occupent, pedesq; in ipso primo limine stabili infigāt proposito atq; instituto. Hæ quidem tribus testimoniū sunt Domini: hoc est, fide atq; operibus, se ex Deo natas esse, diuinūq; semen in se inesse testantur. Israel enim, uidentē Deum interpretant. Itaq; se semen esse Israël testificant, hoc est, ad Deū pertinens. Verūm quo testimonio: fidei nimirū, spiritusq; seruore, gaudio, patientia, mansuetudine, ac, qua mirum in modum diuinā sibi gratiā conciliant, humilitate, rerumq; humanarū contempione, ac despicientia. Nam quemadmodū quæ à uirtute atq; animi candore proficiscunt actiones, testimoniū nos Dei esse filios præ se ferunt ac reddunt: ita illæ, quæ à cōscientiæ impuritate, & turpitudine emanāt, nos ex patre diabolo esse testantur. Tribus igit sola illa, quæ in dominica sorte censetur, ea est quæ testimoniū perhibet de bono: atq; ob id quidem, ut sanctū Dei nomen, nō suum, illustret, ac celebre fiat. Sunt sane multi, qui idcirco ascendūt, testimoniūq; fide, nescio qua, se e Domini sorte esse, reddunt, quò sese uulgo ostentent, se celebrent, sibiq; nō Deo, aut eius ecclesiæ sanctitatis nomen asciscant: secus uerò tribus illę Domini, Dei utiq; populus, ac fors, quæ propterea sibi ascendendū esse existimant, ut tum fide, tum actionibus diuinā testificentur bonitatē, Deusq; ipse, non homo, laudet, colatur, spargatur: ue illius nomen & fama per angustissimos quosq; orbis angulos, nedū per templa, sacrasq; ædes atq; aras. Qui enim aliud quicq; suis in actionib. ac studijs, aut querit aut agit, q̄ ut Dei nomen ab omnib. quibus cum uiuit, sanctificet, is sanè turpissimè a uero aberrat scopo, nec tantillum quidem ad æternā Hierusalem attingit, in qua rectū duntaxat, ut bona cætera omittam, perpetuò audiri contingit iudicium. Quare à Psalte conuenientissimè infertur:

Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David.

Causam reddit uates, quam ob rem à sanctis tribubus ad diuinū celebrandum nomen in ecclesiam conuenitur: etenim in ea, cœlestia, hoc est, uera, recta, syncera, quas sedes uocat propheta, sunt tribunalia: nec mirum quidem, nam hūmen ipsum quod mundum iudicare dicitur, hīc præsens est, hīc sedem habet, hīc iudicat, hīc non solum illa quæ humano patent aspectui, sed & reconditos cordis recessus & cogitatus, disquirat & examinat. Nusquā enim uerum esse tribunal ac iudicium affirmauerim, ac rectum, nisi inter ciues de sanctissima istiusmodi ciuitate, quæ Dei spiritu & informatur & regitur, optimè meritos. An nescitis, aiebat Paulus, quod & angelos iudicabimus? Soli quidem iustissimo cuiq; cætera iudicandi, probetq; dignoscendi ius tributum est, atq; facultas: sed in primis se ipsum, ne cum mundo reliquo, ut idem admonet, iudicetur. Hanc tandem, ait uates, optimè esse edificatam urbem assero, ubi una ciuium omnium concordia est, ubi recta sunt iudicia, ubi tribunalia iusta: hoc est, ubi iudices integri, equitatisq; ac probitatis magis, quàm pecuniarum, aut munerum sectatores conspiciuntur. Alioqui iudice uel auaro, uel ciuili sanguinis sitibundo atq; epotatore, quomodo ciuitas Dei illa erit, cuius rostra æquissima sunt, ac à diuino spiritu illustrata? Cæterum hīc Dei familiam, Davidis domum appellat uates, quod aliàs quoque admonuimus.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te.

Clarius hunc reddunt uersum Hebræi hoc modo: Precemini salutem Hierosolymis, felices sint, qui diligunt eam. Quare sic habet Campensis: Optate pacem ipsi Hierusalē, feliciter eueniant omnia illis, qui bene uolunt & amant eam. Vis ne quid in Dei ciuitate boni agant ciues audire? Perpetua enim sese mutuo ad orandū Deū pro pace, id est, pro perfectissimo ecclesiæ statu & trāquillitate, excitāt adhortatione, à qua quidem eo distat longius, quo terrenarū rerum cupiditatibus propius inhiat, & accedit. Male enim cum Dei ecclesia agi arbitror, si
tam

A tam tumultuose res eius internas exagitari contingat, quemadmodum externas eius facultates passim, atq; ab omnibus diripi cernimus. Olim enim perpauca quibusdam principibus, ecclesiarum, ut uocant, bona, pro reipub. ac regni sui defensione usurpare fas forsitan fuit: at nunc à minutissimis quibusq; magistratibus ea ipsa pro libidine, atq; impune depopulari, moresq; in foedissimos, atq; usus uitæ nefarios transferri uidere, quis æui huiusce nostri statum miserrimū & lachrymabilem non fateatur? Verum quia in dies magis sæuam hanc erinnyem incrudescere, uiresq; sumere conspiciamus, hoc unum extat confugium, ut mutuis nosmet exhortationibus ad exorandam plebi Dei pacem incitemus. O uos igitur tribus, tribus (inquam) Domini, ô uos lapides uiui, ô uos ciues, ac domestici Dei, ô uos sanctæ animæ, quæ idcirco ad ecclesiarum bona, & dignitates ascenditis, ut Dei nomen per uos, nō. uestrum, aut uestrorum cognatorū, exaltetur, & celebre fiat, rogate, bene precamini, optate quæ ad pacem spectant: hoc est, ea omnia quæ ad suæ cœlestis Hierusalem ædificium, structuramq; attinent, orate. Cætera enim, quæ tam charæ patriæ fabricam aut morantur, aut intercipiūt, à uestris cœtibus, à uestris rebus pub. à uestris regnis procul exterminanda sunt. Verum abundantia, atq; prosperitas illis omnibus, qui te diligunt, ô beata ciuitas, eueniant. Illis porro omnibus qui te uastant & affligunt, contritio & infelicitas, simulac uiam pacis non agnouerunt.

Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis.

Felix: Erit pax in antemurali tuo, & abundantia in palatijs tuis. Non surdis enim supra cecinit uates, cum optimum quencq; admonuit, atq; ad impetrandam cœlitus pacem animauit. Hi quidem audita sacra adhortatione, se statim ad exequendam spiritus iusionem permouent, uersiq; ad ecclesiam, quāto possunt spiritu exclamāt: Fiat pax in uirtute tua, hoc est, in munitissimis locis tuis det Deus robur & uires. & est perinde ac si dicat, intra mœnia tua, atq; in palatijs tuis, seu domibus singulis, sit pax & tranquillitas. Nemo te, propugnaculæ tuæ, & ualla, licet ualidissima adhibeat tormenta ac milites, infestet. Adeat iam tandem ad tui custodiam spiritus robur & uirtus: paxq; illa, quæ exuperat omnem sensum, te cingat & tutetur, quod populus, ut imprecatur Esaias, sedere possit in pulchritudine pacis. Fiat, fiat non tantum corporearum rerum copia ac luxuries, quantum diuinarum gratiarum, cœlestiumq; donorū abundantia & uis. Crescat, abundet, augeaturq; spiritus, adeo quod hostes ad ciuitatis muros ac turres accedentes, nihil aliud præterquam inaccessa propugnacula & mœnia, quæ sunt sanctorum orationes ac uota, uidere queant. Cæterum sicut cœlestis ciuitatis (cum cœlestem ciuitatem dico, ecclesiam Dei intelligi cupio) robur ac fortitudinem, credentium corda esse arbitramur: ita terrenarū urbium præsidium, & illud quidem eximium & præcipuum, ualla rursus fortissima, ueraq; mœnia esse non ambigimus, ciuium corda, atq; in suum principem optimè affectos animos. Exasperati enim plerumq; ciues, crudelissimouē depressi exactionum onere & mole, indefensam sæpenumero reddunt ciuitatem, alioqui munitissimis muris cinctam, circumuallatamq; propugnaculis pauperum labore atq; inedia cōfectis. Vis ne princeps tutissimè tuo regno consulere, atque illud telis hostilibus haudquaquam peruiū facere? tuos beneuolentia & benignitate ciues arma. Hoc sanè modo formidabilior hostibus eris, quàm si triplicem fossam, murumq; & eum quidem æneum, tuæ urbi circumieceris.

Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te.

Causam dicit, cur sanctæ Hierusalē ciues, suæ patriæ tam salutaria bene precati sint. Ea enim charitatis natura est ac uis, ut quæcunq; aut agit, aut loquitur uir probus, ea omnia in fratris salutē cedere exoptet & querat. Feliciter, inquit, omnia tibi contingere rogauī, ô sancta ciuitas, pacemq; tibi æternam precatus sum, non ob aliud quidem, quàm ut fratribus meis ac proximis, eodem scilicet fontis sacramento & spiritu mecū regeneratis, pax animæ obueniatur ac salus. Illud idem porro alijs uerbis utens replicat uates, atq; ait:

Xxx 4

C *Propter domum Domini Dei nostri quasi bona tibi.*

Vide an hoc quoque idem sit, quod superius dixit: Tribus uidelicet Domini illuc, quod Dei nomē ab omnib. laudaretur, ascendere: modò uerò se bona illa quæ superioribus expressit, quæsiisse asserit, propter nomē Domini celebrandū: quamquam nihil officit, fratres & proximos uno eiusdē uitæ instituto ac spiritu uiuentes, domum Domini nuncupare, cum passim in scripturis cor iusti, Dei esse templum ac domum asseri legimus. Sancta enim Hierusalem, domus Dei, iusticę animus ac mens, idem fermē sunt. Quare is erit sensus: Propter electos, qui sunt fratres mei, Dei quæ templum & domus, imprecatus sum, & quæsiui bona tibi ô Hierusalem. Mirū si à prophetis pacem ecclesię rogari ob id potissimū censeas, quod fruges in agris uberes crescant, aut uinę copiosorem in luxum alantur, tutæ uero à Cimbrico milite uina ad futurū hyemis ocium seruentur. Hunc certē finem Christianę pacis in primis esse nō arbitror. Proinde cum hæc omnia terrę nascencia ad humanos usus ab uniuersorū conditore producta ideo amanda sint, atque ab ipso Deo petenda, quatenus uitæ necessitatib. subueniunt, ac utilia sunt: altior tamen Christianorū ratio in assequendę pacis desiderio esse debet, quàm ut mundo tranquillius utantur: uerū quò tutius, pacatiusue diuinę iustitię, sanctisquę operationibus, ac mutuis inter nos alter alteri inseruire possimus obsequijs. Nullus enim gloriosior pacis potest esse finis & terminus, quàm ut trāquillis animis, pacataquę religione, & aucto magis diuino cultu & nomine, Dei uirtus in terris propageatur, laudeturquę, qui saluat gratis omnes sperantes in se.

Canticum graduum. PSAL. CXIII.

De leuauit oculos meos qui habitas in caelis.

D Serui enim atque ancillæ, utpote qui dominorum suorum imperio toti addicti sunt, quibusque nulla est rerum possessio, nec ius etiam acquirendi, & libertas, si aliqua re indigent, is à domino, illa ab heræ, quicquid illud sit, & præstolant, & petunt. Hoc idem quoque in iniurijs & cõtumelijs ab aliquo acceptis, agi ab illis cernimus, ueluti quibus nullum aliud in illis suis afflictionibus atque periculis extet confugium, præterquã illorum, quorum iuris sunt. Quis unquam alienos seruos ab huiusmodi iniurijs, quibus tum ab homine, tum à rerum indigentia premuntur, uendicabit? Hoc enim proprium eorum munus est, sub quorum dominio hi uiuunt. Itaque elegantissima hac usus similitudine propheta, electos Dei seruos, ita se in necessitatibus, quæ cum ad corpus, tum ad animum spectant, erga Deū haberi asserit, quemadmodū illi se habent, qui toti mortalium dominorum iuri atque obsequio obnoxij sunt. Qui enim uel parum saltem in rebus quę ad spiritum attinent, fuerit eruditus, non ignorabit certē quàm non aliunde, nec à proprio quidem arbitrio & uoluntate, multò minus ab aliena & ope, & manu, præterquã diuina, si quid aut ab inexorabili demone, aut ab improbis eius ministris, ærumnarum patitur, expectandū erit auxilium. Proinde si quis aspera aliqua persecutionū molestia, ab his præsertim, quos hinc in inuolucro describit uates, tumidos scilicet, elatosque, ac ob felices terrenarum rerum successus turgidos & superbos, impetitur, ad Dominū illicò, & eum quidem qui habitat in caelis, attollat oculos, atque ab ipso ueniam, si quid deliquerit, reque aliqua indigerit, aut iniuria exagitari contigerit, & speret, & imploret. Clamet igitur: O tu qui lucem habitas inaccessibilem, cuiusque sedes caeli, atque electorum sunt corda. me audi: nam ad te oculos meos subleuo. hoc est, quicquid in me, quod luce aliqua cœlesti & diuina illustrari uideatur, apparet, id totum ad te refero, atque in te, tuamque parum ingratis mortalibus notam misericordiam refundo. Non sanè attollerem, nō leuarem, nisi tu mecum & attolleres, & leuares: quin potius, nisi in me magis tu, quàm egomet in me ipso, esses. Votis enim, ac sanctis, ut ait Augustinus, desiderijs homo ad cœlum sustollitur, quemadmodū malis & impijs ad ima dericitur, ac præcipitatur. Nunquam porrò illum oculos uerè ad Deum leuare dixerò, qui licet uel ultra empyreã regionem, in diuinę naturę contemplationem

A tionem totum immerferit intellectu, cognoueritque quæcunq; de Deo, ut ait Paulus, cognosci possunt: in se tamen aliud oculorum genus, hoc est, mundanæ gloriæ, proprijque amoris & cõmodi plausum reflectens, tam altæ indagationis fructum prorsus amittit. Quod quidem uitium, illud idem esse existimo, in quod illos proruisse assererat Paulus, qui cum cognouissent Deum, nõ sicut Deum glorificauerunt. Noxiã enim illam semper arbitratus sum scientiã & cognitionem, quamuis sublimem, & diuinarũ rerum indagatricem, quæ se magis, quàm ipsum cœlestium donorũ erogatorem, admiraretur & coleret. Ex qua quidem turpissima quorundam improbitate & ingratitude illud in primis oritur, quòd cum nimium ambitiose suæ illi naturalium supernaturaliumque rerum aut linguarum peritiã tribuunt, nihil nõ agunt, quòd lux ea, alioqui felix & diuina, sua, non Dei appareat, uulgoque reputetur. Quod sanè fit, cum carnis cõmodis, atque ambitioni ardentius hos inhiare conspicis, quàm ut cor habeant in spiritus suauitate ac dulcedine, quam deuotionem appellamus, experrectum. Hi certè in Domini sui manibus fixos haudquaquam habent oculos, sed in se potius, aut in studijs illis suis algidis & ieiunis. A Domini igitur uirtute ac manu, hoc est, à fortissima eius prouidentia, qua omnia condita in suo esse conseruat, fouet, tutatur, & uiuere facit, nostrorum omnium, qui à rerum face & humilitate cœlitus euocamur, oculi minime, ne pilum quidem, sunt auertendi. Quo, quæso, respectu: quo fine? nostri ut nimirum tandem misereatur. Huc totius uitæ nostræ labores, studia, conatus, consilia, curæ, leges, instituta, iura, & diuina, & quæ uocant, positiua atque humana, spectare debent. Quare

Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione.

Nescio enim an ulla alia res sit in hoc nostro infelici seculo tam fletu digna, atque cõmiseratione, quemadmodum ea est, qua nos repletos uulgo despectione & cernimus, & altissimis suspirijs ingemiscimus. Si quidẽ uatem hinc suas dũtaxat contumelias, & non potius diuini cultus atque honoris neglectũ conqueri opinaris, longò à psalmi spiritu ac mente aberras interuallo. Non hæc sanè solet esse cõsuetudo animæ se nihil prorsus attendentis, diuinũque nomen solummodo extolli efflagitantis, ut sui despicientiã aut contemptũ multifaciat: uerũ illam, qua Dei religio & pietas habetur ludibrio atque irrisioni. Cum enim diuinũ nomen perfectissimĩ quicque uiri ante omnia illustrari & cupiant & quærant, nihil est quod eos magis excruciet, quàm ipsissimis proprijs oculis cernere ad tantum quosdã, uel ipsiusmet religionis mystas, uitæ fastum ascendere, atque insolescere, ut simplicitatem illam, candorem eum moxum, quo fidei maximè cõsistit iustitia ac uis, contemnant, affligant, irrideant, atque usque ad spectantiũ nauseam ac stomachũ subsannent. Quid iam in terris tam est uulgo contemptui, & ut scribit Psaltes, despectioni habitũ, quàm probitatis instituta ac leges? Vbi iam antiqua illa erga uiros ecclesiasticos obseruatio & reuerentia? Quò iam (malum) nostra deuenit sublimitas? sunt ne hæc corruptissimĩ uulgi uitia, an clericorum potius, cæterorumque religiosorũ ignaui mores & detestandi, qui eiusmodi diuini cultus exhibitionem & neglectũ in orbem induxerunt? Quàm uereor ne nos potius quàm illi, in causa simus, quia multum repleti sumus despectione.

Quia multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Equidem nollem ex his quæ dicta sunt, quorundam insolentiam foueri, qui in inspiciendis aliorum peccatis, carpendisque moribus, ac uita sacerdotum, atque eorum quidem omnium, qui sese priuatis legibus, sub cœnobiorũ disciplina & iugo manciparunt, tam uigiles sunt & acuti. Quòd si certè hi, quemadmodum cætera omnia cõdita, iam consenuere, atque à pristino uite studio & seruore desierunt, quòd putas à cæteris peruentũ esse? Censendum ne erit reges, principes, magistratus, suum integrum munus, seruata in rebus gerendis iustitia & æquitate, obire? quò quæso uulgi proteruitas, atque impudentia processit? quò ciuiliũ? quò forensium curarum peruenit cursus? aut à quo gradu tandem patritiorum dignitas, totiusque orbis maiestas & celsitudo prolapsa est? Vnusquisque igitur suum in se ha-

cet quod defleat uitium ac reprehendat. Hoc unum scio, quod eo ardentius ab abundantibus & superbis, hoc est, ab huius mundi locupletioribus & fastuosis, uita nostra, nosterque cultus & religio irridetur, premis, despiciabilisque habetur, quo pertinacius diuinis curis, sanctaeque legi & doctrinae, operam nauamus. Quare clamandum, atque repetitis gemitibus cum Psalte uociferandum erit: Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia usque ad fastidium contumeliosi repleti sumus. Repleta est, inquam, anima nostra, periculosissimumque in modum ignominia, contemptioneque & derisione affecta. Facta est nimirum apud huius seculi potentiores & diuites ludibrium, illusio, risus, opprobrium. Volunt quidam, uel in primis Augustinus, hic repetitam esse sententiam, ut idem sit opprobrium abundantibus, quod est despectio superbis: ut uel hinc perdiscere queas, quam difficile sit diuitem non esse superbum: & cum diuitem dico, non tantum illum dico, cui infinita agrorum iugera atque armenta, diuitias suppeditant, quantum illum qui iustitia, ut sibi uideatur, meritorumque cumulo, & gratiarum, se magnam reputat. Certum quidem cum hanc uatis querimoniam lego, audire uideor uiduarum, caeteraque turbam miseram multitudinem suam sortem lamentantem, postquam adeo inhumaniter illud hominum genus ab illis ipsis, qui propterea ad altiorems alique gradum, aut principatus, aut magistratus, aut etiam ecclesiasticae dignitatis asciti sunt, quod in primis miserorum curam habeant, exagitari, bonisque prorsus denudari, tum ab alijs audio, tum a memetipso quidem coniecturam facio, ubi res sacras ecclesiarum, coenobiorumque fortunas, alioqui in pios usus erogari solitas, quasi publico edicto diripi, passimque ab omnibus asportari, proprijs intueor oculis. Illud adnotandum, opprobrio legi, & despectione, non opprobrium & despectio: nisi forte haec malis esse in fastuosorum hominum superbia, imprecatione: ut sit sensus: Miserere nostri Domine, miserere, inquam, nostri. Opprobrium uero, despectioque & confusio sit superbis, atque infelici huius seculi euentu turgidis & abundantibus, ut suo malo tandem, quae non impunem tuam insectentur religionem, perdiscant. Illis igitur mala haec omnia a tuo acquirissimo iudicio proueniant, tibi uero gloria, honor, uirtus, & imperium sit in seculorum secula. Amen.

Canticum graduum. PSAL. CXXIII.

Isi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis.

Vates, atque is quoque, qui eodem cum uate spiritu, non mundi affectibus agitatur, sese a grauioribus tentationibus, morteque aeterna Dei beneficio seruatum, & ipse praedicat, & alios ad idem faciendum prouocat, suoque exemplo adhortatur. Videtur enim Psaltes ad antiquam illam Chaldaeorum in Babylónico exilio crudelitatem allusisse, in qua, ardenti in Iudeorum populum commotione, atque ira concitati, sacrum Dei fanum combusserunt, ciuitatem funditus exciderunt, quam plurimosque promiscuae multitudinis uiros ac foeminas obtruncauerunt. Tum enim cuncti ad unum Iudaei ab hostibus absumi posse uidebantur, nisi Dominus sui populi partem seruare decreuisset. Quid illos, quos ab Aegyptiace seruitutis iugo, dirouae Pharaonis imperio ereptos legimus, tum dixisse credimus, cum siccis traiecto pelago uestigijs, insequentes hostes ab illis ipsis undis, quae sibi tutum praebuerat iter, obrui & suffocari cernerent? Nonne illud: totum profecto genus nostrum in tetrissimis illis undis deperisset, nisi Dominus iamiam presenti periculo affuisset, seruassetque ab interitu illo horrendo, quo proprijs oculis nostros interissee hostes uidimus. Verum umbra haec omnia futurorum. Nos uero quibus non tantum aquarum Aegypti transitus, quantum e fonte sacro regeneratio ac gratiarum copia est tradita, alium Pharaonem, alios Aegyptios, aliaque pericula cogitare consueuimus. Ut enim ea omnia illa, quae ex ueneranda ueterisque historia accepimus, uera sint: illud tamen ante omnia asserendum, Pharaonem, ducemue Chaldaeorum, ac regem, Satanam infensissimum Dei ecclesiae hostem cum impijs suis ministris, qui iam mundum fere totum occupant, grauissimoque tum priuatarum legum, tum publicarum oppressio-num iugo atque imperio opprimunt, praemonstrasse. Quid innumeras concupiscentiarum flammam a mortis autore, in ipsis animae medullis exuscitatas me morem

A morem? quid nexus? quid pedicas tanti aucupis ad perniciē nostram undiq; ten-
sas recenseā? Certē nisi Dominus nobis affuisset, in nobisq; quę est eius bonitas,
mansisset (dicat nunc Israël, fateatur, non dissimulet donum Dei) nisi, inquā, no-
bis affuisset, suoq; beneficio seruasset,

Cum exurgerent homines in nos, forte viuos deglutissent nos.

Sæuitiā hostiū his uerbis aperit, sc̄q; ad consuetū inter homines morē transfert
uates. Sic enim in atrocioribus acceptis iniurijs dicere solemus: Adeo me ille ue-
hementi insequit̄ odio, ut me uiuum absorbere uelle uideatur. Ita sanē impuden-
tissimi homines probis, eorumq; rebus ac fortunis inhiāt: ita dæmones, ita tetri il-
li omnes inferorum sp̄itus, diuinæ iustitiæ studiosos, mansuetos, à libidinib. ab-
horrentes, simplices, publicarū uererū, nō priuatarū amantiōres: eos dico qui
uerē, hoc est, iustitię illius quę à fide est, uita uiui sunt, deglutire satagunt. Quan-
ti, proh Dei fidē, laquei uiro illi, qui sp̄etis cæteris, toto anhelitu, totis insuper a-
nimi uiribus atq; intentione, tenuem saltem ueritatis portionē attingere conten-
dit, sunt positi: Non tam sanē uolubili gyro atq; impulsu, à pueris solet turbo exa-
gitari ludicrus, q̄ hinc atq; hinc ab appetentijs uarijs, à motibus animæ effrenib.
ab ægritudinibus, formisq; uarijs continuo impetuntur bonarum rerum studio-
si & cupidī. Contra hos quidem condita omnia (de cœlestibus animus id dice-
re est nefas) conspirasse uidentur. In tot igitur rerum difficultatibus & periculis,
quomodo de nobis actum iam esse non asseremus? quomodo non prorsus nos
perisse, nisi nos Deus seruasset, sanctissimōq; suo patrociniō muniuisset? Mi-
raculo omnino persimile uidetur, tam uastæ angustiarum moli interdum non
succubuisse.

Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

B Furor, atq; in peruersis hominibus, à recto scilicet iustitię itinere auersis, ardor
& rabies, non tantum ira est, atq; excandescencia in optimos quosq; quantū ua-
riarum cupiditatum, auaritię, ambitionisq; æstus & inquietudo: quibus maximē
beluis cum quempiam exagitari contigerit, unā illico secum, nedum sui persimi-
les, uerum & modestissimos interdū, atq; innocentissimos uiros, eodem procel-
larum tumultu & impetu, si non eodem peccati genere, & trahit, & miserrimum
in modum conuoluit. Hebræis enim huius uersus initiū, cum superioris sine con-
nectitur hoc modo: Tunc uiuos deglutissent nos, cum incensa esset eorum ira in
nos. quorum quidem uerborū sensum sic reddit Paraphrastes: Tunc uiuos deglu-
tissent nos: erāt enim furiosissimi, & ira maximē accensi in nos. Solent equidem
hī, qui molestissimo aut libidinis, aut inuidentiæ, & ambitionis perurgent̄ œstro
ac stimulo, impotentia quadam animi, atq; ardore in illos, quos sibi in amoribus
uel honoribus præferri aut uident, aut suspicantur, mirabiliter insanire: quod si
ferro nequeunt, linguæ saltem maledicentia suo infelici morbo & languori, me-
deri querūt. Hinc suspiciones, hinc in moribus, in actionibus, in colloquijs acer-
bitas: hinc oblocutiones potissimum, cæteræq; quibus mirum in modū distor-
quentur, uenenati cordis ægritudines exordium habent. Hęc enim uitiorum pro-
fluuia, aquarum inundationes appellat propheta: à quibus quidem ni Dei ope
seruemur, facilē nostra superatur imbecillitas, ipsarumq; obruitur impetu, atque
exundatione.

Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

Non possum equidem non in dies magis prophetæ copiam admirari. Hic e-
nim alia translatione hostiles impetus describens utitur: quos sanē nemo homo
est adeo uel in terrenarum rerum abundantia, uel diuinarum quoque, & diues,
& copiosus, qui cum alijs, tum nostris præsertim temporibus effugere ualeat, nisi
Dominus adlit fautor, & tutelar̄is. Nota porrò est trāslatio, ualdeq; in uatibus fa-
miliaris, qua ad uim hostium subitam, atq; inopinatam exprimendam, rapidissi-
ma flumina, subitasq; amniū inundationes, eo maximē tempore, quo eliquenti-
bus niuib. saxa, mixtasq; campis arbores & segetes, uel cū stabulis armenta tra-

C hunt, mirabili artificio transferūt. Ecce, ait Dominus in Esaia, adducet super eos aquas fluminis fortes & multas. Sensus igitur is erit: Nisi nos seruasset Dominus, in aquis malorum periissemus, transissetque per animas nostras, id est, per nos, torrens angustiarum uolentissimus atque inopinatus: seu, ut legit Hebraeus, aqua petulantiarum: qua uoce idcirco usus est uates, ut eorum uim exprimat, qui in ceteros, sola libidine ac petulantia moti, ferocire soliti sunt. quanquam aquam intolerabilem, aquam elatam uertat Felix, sed contrario à nostro sensu, hoc modo: Tunc, id est, nisi nos Dominus conseruasset, transissent super animam nostram aque elate, turgide scilicet, ac ruptis aggeribus, per campos late exundantes. Vel, quod magis placet, ad Rubri maris fluctus alludit. Quod uero per aquas, aquarumue inundationes insperatas ac subitas, tentationes & aduersitates, quibus Dei populus à cœlesti patre erudiri soleat significant, non semel à nobis est dictum. Quis tam ergo audax, tamque sibi fidens, ac de sese, suaque ope securus est, qui improborum hominum, nequissimorumue spirituum, quibus, ut inquit Iob, non est potestas super terram quæ comparatur, dolis atque insidijs se posse reluctari autumet, absque diuino fauore ac patrocinio? Quare

Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Seu, ut legunt Hebraei: Qui non dedit nos prædam dentibus eorum. Hostium feritatem ante oculos ponit uates, cum illos beluis prædæ dentibus dilaniantibus comparat. Laudandus, ait, Dominus, qui non permittit nos prædam dentibus eorum esse. quorum eorum: dæmonum scilicet, curarumue cor nostrum miserabiliter discerpentium: ad hæc crudelium tyrannorum, parricidarum, foeneratorumque, ac reliquæ eiusmodi ciuitatum pestilentia atque exitij. Nullum enim, quod sciam, beluarum genus est, quod in suam speciem, nec in alienam quidem, ita sæuire audeat, quantum homo in hominem. Quis iam tener cuniculus, aut lepus timidus, tam uel à canibus, uel à fera aliqua syluestri discerpi unquam uisa est, quemadmodum Dei plebem, hoc est, pauperes, orphanos, uiduas, ciuesque res suas secum agentes, à malis rerum publicæ ministris, à foeneratoribus, ab auarissimisque magistratibus & principibus, passim per urbes, per oppida, per uillas quoque, ac solitarias amnium ripas, dilaniari, atque ulla absque commiseratione funditus à proprijs laribus, à patria, à uita tandem conuelli atque extirpari quotidie cernimus: Veruntamen, quod prorsus atque in primis exoptandum erit, animus in Dei lege apprime eruditus & firmus, etsi in ea parte, quæ ad carnem spectat & mundum, excruciarum contingat, illa tamen, qua Deo propior est, & similis, mundanarum rerum euentus omnes perinde contemnere consueuit, uti solet minutissimas atomorum in aere incursiones, uel gigas uel elephas. Nouit enim uir iustus, quam nihil æstimanda sit huius mundi instabilitas: quamque ex animo paruipendendi sint hi, qui nihil in uita adeo curare præ se ferunt, quam ut deuorent Dei plebem sicut escam panis. Tantum enim abest ut subactum corpore, amissisque facultatibus, & rebus quoque ipsis quæ uitæ uisui sunt, ab aliena ingluuie & crudelitate raptis, mens hominis suæ cœlestis originis oblita nimium turpiter, aut in curandis rebus humanis, aut in deflenda earum amissione atque inopia angatur, ut etiam exultet, illo sua dirigens consilia, ubi firma sunt omnia, & æterna: quæ solummodo, cum uera bona sint, & quæ minimè à uolentissimis possessoribus occupari possint, amanda sunt, studioque omni & diligentia quærenda: cætera uero umbræ somnium. Benedictus igitur Dominus, hoc est, laudibus omnibus efferendus, postquam nos tali insigniuit spiritu, eaque uita animauit, ut nihil nobis minus timendum sit, quam ut in prædam eorum dentibus faucibusque cruentis tradamur. Potior enim pars nostri intacta, uiuax, telisque fortunæ impenetrabilis, atque inaccessa perstat in sua origine, in Deo scilicet, summo, stabili, perfectoque bono fixa & immobilis.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.

Cum Psaltes bonis ciuibus aduersantium ferociam, per dentes, truculentiamque illorum inexorabilem, omnia pro libidine pertrahentem, significasset: per laqueos, occultas rursus eorum machinationes atque insidias detegit: periculorumue magnitudine

A dine expressa, diuini auxiliij magnitudinem in sequentibus, ardenti, ut solet, affectu celebrat. Omnis enim tentatio laqueus est, siue carnis, siue spiritus sit. Laqueus exiliū est, cruciatus, calumnia, persecutio: addo & his morbos, infirmitates varias corporis & ægritudines: quæ quidem omnia cum ad exercendā animi fortitudinem ac fidem, à Deo permittunt, tum quoque ab inuisibilium inimicorū astu & sagacitate inferri solent, quò à recto mentis statu deiecti homines, infidelitatisque aut desperationis insidias nō aduertentes, in æternæ mortis laqueos impingant. Quod quidem periculi genus considerans Paulus ita orat: Det illis Deus poenitentiam ad cognoscendā veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis. An uero laquei, ineuitabilesque tendiculæ sint, honor, dignitas, pecunia, formaque, ut appellat Lactan. irritabilis, ac bonum ipsum tandem in ipso cordis arcano delitescens, & se amans, innumerabilis hominum multitudo, uel eorum quidem qui excellentioris uitæ statum profitent, per orbem undique uniuersum capta testari potest. Verum ab huiusmodi deceptionibus, se Dei ope, nō propria, extractū prædicat uir ille, qui affectus omnes suos ad diuina solummodo peruestiganda erectos habet, sedque timidissimæ & salacissimæ, atque adeo fugaci auiculæ comparat. Ita enim homo est in se manens, sibi que fidens. Nec ab re quidem: nam si suam cum improborum hominū potentia, aut dæmonum ferocia, uirtutem equiparare uelit, quid eo timidius, ac magis debile? Si carnis rursus fomitem, atque irritamenta consideras, quod animal homine salacius? quod impudentius? quod magis ab honesto connubio, toroque, ut illum appellat apostolus, casto, & immaculato, alienū? Porro si contingat ipsum aliquando intrare in iudiciū cum Deo, fugacior quidem est, quam ipse unquam fuit aut Cain, aut eius parens Adam. Similem igitur humanā naturam timidissimo passeris & lasciuo esse affirmat uates, ereptā tamen Dei beneficio & dono, & uenatorum laqueis atque insidijs. Fracto enim rete, aut laqueo, ille, cum nec speraret quidem, a futurū euolat. Ita & nos, ait uates, contrito laqueo,

B liberati sumus. A quo quidem? à nobis? à nostra industria, nostroque conatu & uoluntate? neutique certe. Nam si nos exactè consideremus, nihil nos aliud esse fatebimur, præterquam passerem ad minimū foliorum motum perterrefactū, atque in fuga precipitem. An ab hominibus cæteris? an ab amicis? Minimè quidem omnium: nam uana est salus hominis. Proinde qui eruet homo hominē de laqueis, deique occultissimis animæ erratis ac lapsibus, cum uir, ut ait Michæas, fratrem suū uenatur ad mortem? Omnia igitur cum fraudibus, dolosisque artibus, atque imposturis plena sint, præsidiaque humana infirma, & temporaria,

Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.

Vide quomodo uir iustus, qui que spiritu nō huius mundi, ut inquit Paulus, sed diuino ducitur, omnia bona sua coelesti patri fert accepta. Non in rerum humanarum, inquit, aut principum, cæterorumque superiorum gratia & fauore, sed in nomine Domini, & eius quidem qui cælum & terram condidit, nostrum sit adiutoriū. De immensa enim Dei potentia, gloriatio hæc est. Cum profectio multa sint proborum fidei argumenta, quibus in angustijs tum animi, tum corporis positi, se prorsus à Dei ope & auxilio pendere uideri uolunt, id in primis nobile, ac laude dignum, cum quis ea quidem ipsa, quæ ab humano præsidio atque arte sunt adminicula non contemnens, præcipuā tamen suæ salutis uim in Deo positam esse, & credit, & prædicat. Inconstantis igitur animi, parumque creduli & fidelis, uocem illam cuiusdā nostri ordinis uiri fuisse iudico, qui cum ab atrociori lecto cubans angina propemodum suffocaretur, ad chirurgū, qui multis suæ artis admotis præsidijs de salute tandem egroti desperabat, conuersus inquit: Me adiuua, me adiuua ô chirurgus: in multis enim tibi benefaciam. Cæterū de coelesti implorando auxilio nulla mentio. Hanc tantam animi consternationem, quæ ab ægrotante pectore diuinæ beneficentiæ memoriā omnino excutiat, quis laudare audeat? Suæ enim fidei, hoc est, quam imbecillis fuerit uir ille cum sanus esset, tunc in extremo suæ scenæ actu dedit specimen. Quam porro periculosa sit, ac metu plena, ea que in animarum perniciem fit per dæmones uenatio, sic refert Hugo: Inuadunt, in-

Yyy

quit, primum animas per suggestionē, tangunt per malas cogitationes, mordent per pravam delectationem, masticant per deliberationem, transglutiunt per consensum, trañciunt in stomachum per operationem, decoquunt per consuetudinem, egerunt per damnationem.

Canticum graduum. PSAL. CXXV.

Vi confidunt in Domino sicut mons Sion, non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem.

Non semel enim in superioribus psalmis est dictum, confidentiā in Deo uim eam esse, quæ sola Dei filios in huius mundi cōmotionibus & fluctibus, stabiles atq; inconcussos reddit. Quod quidem cum alijs in psalmis uates & dicat, & ut rem scitu necessariam sepissimè inculcet, tum in hoc maximè adeo manifestè aperit, ut nusquā aliās huiusce beatissimæ operationis facies tam perspicuè uideri queat. Comparat enim hominem sic affectum solidissimo monti, fortissimæq; ciuitati, cui undequaq; circumiaceant montes, atq; ait, quod illi, qui in Domino fiduciam omnem suam collocauerunt, nō, uel in medijs ipsis tentationum fluctibus ac procellis, nutare poterunt: quemadmodū impossibile est Sion montem nutare posse, aut à proprijs sedibus trāsferri. Dicit aliquis forsan, qui nō potius Psaltes uirum in fide solidū, aut Caucaſo, aut Atlanti, utpote montibus propter illorum uastitatē immotis magis, comparauit? Familiarem quidem admodum in prophetis esse mentionē ciuitatis Hierusalem, atq; eius montis in quo sita est, & regionis, sciunt in rebus sacris eruditi. Eiusmodi enim elocutionum genere supernam patriam, quam alio loco ueluti ciuitatem edificari asseruit uates, appellare consueuerunt, quippe quæ reconditiore significantiā præferrent, quā quod dicebantur. Ad hæc Psaltes ea quæ magis Iudæis nota erant, in quibusq; illorū religio apud externos etiā sanctior habebatur, cultusq; melior, prudentissimè in medium afferebat, quod plebs illa corporeis ritibus, & caeremonijs superstitiose nimium addicta, perdisceret tandem rerum umbras aliquando aduentante ueritate desituras, eaq; ipsa & amaret, & studio omni perquireret, quæ tam nobilis ciuitas, ac mons, occultissimo præfagirent mysterio. Permanent illa sanè indiffinito æuo, atq; hi cum illis, qui eius ciuitatis ciues sunt. Siquidem cuius ciuitas æterna est, ciuem item æternum esse oportet. Quemadmodum igitur mons Sion stabilis est atq; immobilis, ita uir ille, qui in Deo, non in se, suaq; ope & iustitia, nō in rebus caducis, ac, ut sunt fermè mortalia omnia, uanis, quoti dieq; in interitum properantibus, fiduciam ponit, non cōmouebitur in æternum; non nutabit, non ab intuitu diuini aspectus, sanctæq; Hierusalem amouebitur unquam, quin potius stantes erunt pedes eius in atrijs tuis, o beata ciuitas. Visa est aliquibus huius primi uersus litera aptari posse, ut ille non labare gressibus dicatur, qui spem suam omnem collocauit in Domino illo, qui habitat in Hierusalem. Sed ex hebræo alia est, sensusq; alius. Sic enim illi: Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commouebitur: in æternum habitabit. ut ex numero singulari pro plurali hebraismū notes. Postea uerò sic sequentem inceptant uersum: Hierusalem, montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui ex nunc & usq; in æternum. Nos uerò,

Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & usq; in seculum.

Si in superiori uersu hebraismū, alioqui in hoc uate frequentissimū, uitare efflagitas, sic interim illum proferre poteris: Qui confidunt in Dño, similes sunt monti Sion, qui non mouetur loco, sed in perpetuū sidit. Vt cunq; ista accipias, æternū Dei auxilium hīc enarrat uates. De terrena enim Hierusalem tam nobile cani elogium, quod ex nunc & usq; in seculū montes habeat in circuitu, defensionē scilicet æternā, absurdissimū est opinari: cum legimus haud semel illam morā, depopulatamq; ac tandem à Babilonijs, & Tito postea funditus euersam. Non relinquetur, ut ait uatum Dñs, in te lapis super lapidem. Itaq; de alia hīc dici Hierusalē est arbitrandū, quæ, ut puto, ea est, cuius participatio eius in idipsum: hoc est, cuius

ius

A fus animus unus, cor unum, mens una, propositum unum. Verum cum impossibile sit aliquam saltem, si non perfectam, Ecclesiam in terris non esse, simulatque nondiscum conuersari usque ad mundi finem pollicitus est autor uite, hanc canit uates celestibus spiritibus ueluti muris ac montibus circumseptam. Hi enim, ut asserit Paulus, mittuntur in ministerium eorum qui regnum capiunt salutis. O tutam custodiã. Ponetur, clamat Esaias, in ea murus, & antemurale. Ecce mons, ait, plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisai. Vide, te oro, quomodo cuncta in hac custodia, concita, presentia, atque ardentia sint, cum eam equis curribus igneis circumcurrentibus comparat. Sicut igitur montes in circuitu sunt terrene Hierusalem, quae occidit Dominum, ita ipse Dominus humani generis amantissimus est in circuitu populi sui. Quod quidem additum puto, ne nobis in montibus alioqui ad custodiam nostram intentis, manendum esse cogitaremus. Nam quidem in montibus, hoc est, in angelicis solummodo spiritibus, aut alijs quauis sublimibus beatis animis, aut etiam in excellentissimis nostris uel uirtutibus, uel actionibus sperare non tutum est: uerum in uertice montium, qui Christus est, & sperare, & bonum omne nostrum statuere, tutissimum. Etenim ad eum, ut uaticinatur Esaias, non ad eos, fluent omnes gentes. Caeterum quemadmodum aduersarius noster, ut diuus refert Petrus, in circuitu obambulat querens quem deuoret: ita Dominus peruigil custos non dormit neque dormitat, ut custodiat Israelem, hoc est, illos omnes, quos ab aeterno suos esse decreuit.

Quia non relinquet Dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

B Dura nimirum in rebus humanis uidetur conditio, cum adeo & saeuere, & diu quorundam improbitas in rebus publicis imperium, quod uirgam uocat propheta, tenet. Nulla enim nocentior hac potest esse in uita ciuili pestis ac pernicies. Proinde portenti simillimum esse arbitror, bonorum innocentiam in tam ampla superiorum nequitia & ambitione illaefam seruari posse. Est profecto aliquid fidei puritati non parum officiens, debiles ferè omnes uulgo in iustitiae semitis, & esse, & uiuere: at ipsa capita ipsosque pastores & patres, in subditorum perniciem (ut sic dicam) conspici rare, foedissimamque uitam (bonos semper excipio) uiuere, quis non inconsolabiliter defleat? quis non interdum in bonarum institutionum proposito & uoluntate uacillet? Cui non aliquando in mentem ueniat, quod nobis aliquis tranquillius uiuendi locus relinquatur, satius esse turpissimis quorundam potentiorum moribus assentiri, atque cum illis unam in uariarum libidinum ac cupiditatum caeno uolutari, homicidijs quoque, rapinisque tum publicis tum priuatis conspurcari, quam in uite puritate & candore perstantes quotidie affligi, deglubri, emungi, ac uita tandem unam cum patria & fortunis millies in die una exui? Consideras enim uir iustus (iustum scriptura sepe numero non perfecte iustum, sed iustitiae amantem, & studiosum appellare consuevit) malos plerumque in coetu hominum potentissimos esse, cum etiam pro libidine, abiectis interim legibus, calcatoe pudore atque honesto, exequi, bonos uero intolerabili iugo premi & uexari, eò penè adducit ut desperet omnino, decernatque nusquam pacatam uitam inueniri, praeterquam in illis, qui ideo felices uidentur, quia impij & scelerati. Sed quoniam, ut inquit Augustinus, Dei sapientiae, quae omnia bene facit, etsi non uideamus quomodo, est credendum, sperat fore ut aliquando auferat opprobrium ab Israele, atque a tritico zizania auferantur, ac spinæ: copertissimum iam esse debet, neque omnino in dubium trahendum, quod non relinquet Dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum: hoc est, non diutius patietur, licet ad tempus ita nostris exigentibus peccatis conuieat, potentiorum saeuitia adeo super Dei populum, quem sortem Domini appellat Pfaltes, efferri, quo minus faciat, ut inquit Paulus, cum tentatione prouentum. Tantum porro abesse debet, ut extendat manus suas uir probus & candidus, ad operanda scelera, per quamcunque obuiam occasionem, & pessimum aliorum exemplum, ut etiam ex tam mala causa optima sibi uiuendi perstruat rationem. Vuant igitur hi ut lubet, utque uenter atque ocium in plumis conuiuiescens suggerit: nobis autem, quibus ipse Dominus sese in circuitu populi, in munitissimam scilicet tutelam esse

C est pollicitus ex nunc & usq; in æternū, aliud uitæ genus est querendū, æterna uel delictet requies ac mansio, in quā non intrant, ut ait uates ille eximius, polluti. Interim uerō, ut à sanctissimis uiris admonemur, cauendū nobis erit, ne à potentissima mundi huius, aut dæmonū tyrannide, uel parū deterriti, à rectitudinis studio atq; amore, animū relaxemus. Perstandū quippe est, ac ui omni contendendum, ne à iam concepta salutis opinione, & fide relabamur. Quid si illud interim Esaiæ nostris hīce in exulceratis temporib. nos qui uiuimus, qui residui sumus, adimpleri cernamus? Restituā, inquit Dominus, iudices tuos, quemadmodum olim fuerunt, & senatores tuos sicut antiquitus. Verūm ne in hoc quidem tanto negotio spes desit certa, animusq; penitus defatigetur ac desperet, uide quid pro nobis beatissimus oret spiritus:

Benefac Domine bonis, & rectis corde.

Orat hīc uates, seu potius uatis spiritus, hoc est, diuinus ignis, quod pijs populis pij cōtingant principes. Principib. enim bonis orbi concessis, quæ iam plebs, aut respub. aut ciuitas, aut regio quoq; nō equitatis studiosa erit? Ab illa sanè dignitate tanq; à cœlesti idea & forma, minutioris gregis qui sunt, totam uiuendi normā desumere soliti sunt. Ceterū quis iam tam fracto est animo, quin ex hac sancti spiritus supplicatione animatus, futurā à tot malis liberationem sperare audeat? Benignus esto, inquit, tuis, ac beneficus ô Domine: hos adiuua, hos, ne à te ad hostes deficiant, muro tuo inexpugnabili, hoc est, cura tua indeficiente, cœlestiūq; spirituum ac doctorum prophetarum, legisq; tuæ scribarum & interpretū uallo ac propugnaculo circūcinge. Boni quidem ideo sunt, & recti, quia tu eos, & bonos, & rectos esse uoluisti. Tua itaq; defende munera.

Declinantes autem in obligationes, adducet dominus cum operantibus iniquitatem.

D Improbas actiones prauosq; animi affectus, ac motus cōsulto immundos, obligationes hīc uocat Psaltes. Et quidem nullum in rebus humanis nodū esse opinor, qui tam arctè res queat corporeas perstringere, quàm arctè deuincit a ligat animam peruersa mens, corq; à pietate alienum, atq; ad humanitatis opera prorsus plumbeum. Postquā igitur omnia beneficè bonis euenire oratum est, in obligationes impietatis prouentibus hoc imprecatur modo: Illi qui à rectitudinis uia, hoc est, à te, tuisq; suauissimis afflatib. & iusionib. in improbitatis laqueos, atq; obligationes sua se sponte dedūt, adducet Dominus: hoc est, ab se abiiciens, in tenebras proijciet exteriores cū deditis iniquitati, id est, ex professo malis, planeq; perditis ac deploratis, quādo scilicet cōstitutis ad leuā hēdis, agnisq; ad dexteram, immensus clamabit iudex: Discedite à me omnes operarij iniquitatis, nescio uos. Ite, quid est in mora? ite in ignē æternū. Hæ sunt quidē obligationes, hīc laquei, hæc uincula, à quib. suos liberādos Dominus in Euang. prædicat, cū dicit: Si uos filius liberauerit, uerè liberi eritis. Mirū si in Christiana religione iam sit, qui se medio alio, quàm Dei filij, ab impietatis nexibus, quib. irretitur, eximī uel putat, uel quærīt: ubi iam innumerabilibus, sed miserandis exemplis notissimum sit, animum illum qui ex sese, aut proprio arbitrio, bonisq; nature, à scelerū nodis, quorū ui arctat, se excutere cogitet, implicari magis, magisq; in noua quotidie peccatorū monstra conijci. Soli enim Christo Deo homini, homines uiuificandi, atq; à suis illis uitiorū obligationib. eximendi, data est à cœlesti patre uirtus, ius, potestas, imperiū, non nobis, quanq; & nobis quoq; quos suos in salutis nostræ negotio cooperatores esse uoluit. Quod nos legimus, in obligationes, Hebreis est simpliciter, ad prauitates. quāuis ex illis sint qui hunc uersum sic reddāt: Extēdentes lubrica, seu faciētes declinare, hoc est, alios faciētes cadere, atq; à uia iustitiæ declinare, deduci sinet cū operarijs iniquitatis in æternā mortē. Hūc enim sensum secutus Paraphrastes cū superiorē uersum ita reddidisset: Benefac Dñe bonis, & his qui candido sunt pectore, mox adiecit: Illos uerò qui alijs præcipitiā parāt, ire ipsos per præcepta coge, quæadmodū sceleratos homines equū est. Verū

Pax super Israël.

Id tan-

A Id tandem illud est præmiū, mercesq; infinita, quam summus pater in se confidentibus pollicitus est dare. & est perinde ac si dicat: Cū sceleratos homines, atq; eos quidem qui à uia iustitiæ in impias declināt obligationes, status ille futurus, quem illis qui sponte sua sunt mali, atq; alijs infesti, præparasti, maneat: quis illos, quorū uitam tu tibi, quæ tua est incōprehensibilis prouidentia ac bonitas, ad ueram colendā pietatē formasti? quod bonū? quis finis? Pax scilicet, & trāquillitas. Vno enim uerbo nostrā expressit hæreditatē, quæ Christus est: nam ipse quidem qui fecit, ut inquit Paul. utraq; unū, hoc est, & animā & corpus, alioqui Deo rebelle, ad diuinū obsequiū unā concordēs, pax nostra est ac requies, cū interim non sit pax impijs, dicit Dominus. Porro Israël, ut quidā interpretant, directus Dei dicit, hoc est, qui recto itinere à solo Deo ducit. Nam postq; facie ad faciem Deum uidit Iacob, mutato statim nomine uocatus est cœlitus Israël, fidelis scilicet, atq; à piētissimo patre Deo directus: unde Israelitæ dicti sunt fideles, & grex Domini, qui à uero tantūmodo pastore ducunt, in rectaq; statuunt uia. Ipse igit solus est, qui nostra studia, nostras operationes, nostrum arbitriū, nostram uoluntatem, atq; cæteros animæ & motus & affectus sedat, ac dirigit. Cæteri uerò quibus nostri cura est demandata, nisi propterea sese præferri alijs appetant, ut nos à dissolutis uitæ gressibus reuocent, in rectāue collocent uia, instruant, & ut sic dicam, in erroribus mortuos animent ac uiuificent, fures sunt, & ut Domini uerbis utar, latrones. Magna equidem debet esse apud homines superiorū suorum autoritas, sed maior Dei. Diuina enim maiestas imperatoriæ, ut ait Ambrosius, non est subiecta, multò minus auctoritati, qui idcirco libenter cæteris præponi ambiūt & querunt, ut ex aliorum solummodo subiectione atq; humilitate grandes appareant. His nulla, nec in terris quidem: illis amplissima atq; æterna, etiam in cœlis pax erit ac quies.

Canticum graduum. PSAL. CX XVI.

N conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

Diuinū hunc psalmū alij, ut lubet, de Aegyptiaca seruitute, aut cū reduces è Babylone Iudæi à uicinis hostibus, ne sanctam instaurarent ciuitatem, impedirent, exponant: nos altiori sensu spirituiq; propiori, rem tantam indagandā esse arbitramur: & dicimus humani hic generis captiuitatem à peccato, à lege, à morte per Christum, qui captiuā duxit captiuitatem, solutam recenserit, atq; ab animo tanti beneficij haud immemore sub typo celebrari. Verūm (ut nunq; aliàs fuerit satis mundo nota felicissima hæc liberatio) modò tam repentino euentu, mirandū quendam in modum, cunctisq; seculis stupendū apparuit, ut fermè uideamur non rem ipsam, sed spectrum ac somnium intueri. Dici quidem facile non potest in quā horrendis ignorantia tenebris hucusq; à multis annis antea uolutatum sit. Quid nunc? o felicem ætatem. Vnde tam insperatum, tam ue inexpectatum effulsit lumen? Proh Dei pietatem. Quis unquam antea in superioribus ætatibus, populos, urbesq; integras & regiones aut legit, aut oculis proprijs uidit adeò certatim ad audiendū Dei uerbum ac legem concurrisse? Non iam fabulas indoctas secuti, ut olim, nostri doctores illectant uulgum, sed Dei præsentia, uirtutemq; infinitā, & bonitatē simplicissimē, quæ natura est ueritatis, diuulgant. Iam quidem fidelium corda in persuasionibus parum castis inueterata repueraſcunt tandem, nouamq; formā induentia, pro falsis ab impijs temporibus, ne dicam hominibus, aduectis, uera, solida, puraq; degustare incipiūt. Quid mercatorū? quid militū, quorum salus aliquibus uisa est impossibilis, poenitentia lachrymas, & gemitus memorem? quid uitæ puritatem? quid illud unum, in illo uno ducum omnium facile principe perfectissimæ iustitiæ exemplū referam? In huiusmodi igitur à peccato & morte conuersionem acciti, non gaudebimus? non erimus sicut consolati? Hebræi sic habent hunc uersum: Cū reduceret nos Dominus captiuos ex Sion, eramus ceu somniantes. Olim enim, ut de priscis illis umbris aliquid loquamur, Iudæorū populus in Babylone

Captiuus, super flumina illic sedens, in memoriaq; charæ patriæ flens, & se excrucians, in salicibus in medio eius suspenderat organa, signū nimirū extremi mororis & luctus. Postea uerò liber factus, de exilij solutione Deo opt. & maximo gratias agit, & dicit, se adeò ob captiuitatis liberationē ex Sion lætatū esse, quòd factus sit sicut consolati: hoc est, quemadmodū illi, qui consolationē aliquā insperatā accipientes obstupescūt, atq; attoniti fiunt: ut olim Petro accidit, qui ē carcere ac bois, ministerio angeli solutus, præ gaudio stupidus factus, putabat, ut in Apostolorū Actis scribit Lucas, se uisum uidere, cum tamē à carcere uerè educeretur. Quare nō indoctē Hæbræorū interpretes, eramus ceu somniātes, reddiderunt. Solent enim homines felicitatē aliquā inopinatā adepti, præ gaudij magnitudīne uideri sibi somniare, non rem ipsam cernere. Vnde Paraphrastes: Præ gaudio, inquit, uisi sumus nō assequuti tantum bonū, sed somniare. Atqui hīc ex his uerborum tropis uides, quanta fuerit olim, ut nunc quoq; diuinorū beneficiorū magnitudo, postquā ex animo cōsiderata reddit homines planē stupidos, ac ueluti somniantes. Et quidem ego, alioqui in rebus cæteris nō prorsus amens, cum hæc quæ quotidie fieri uideo, contemplor, non possum non summopere gaudio, quod me occupat, efferri, ac planē ineptire. Qui nō usq; adeò gestiam, atq; ex me prorsus exeam, ut præ lætitiā, ex consideratione tam immensæ largitatis nuper mundo coelitus factæ, dementer, atq; insaniam: cum uideo Dei gloriam hæcenus à nostra præsumptione, temeritateq; & impudentiā obscuratam illustrari: uerum iustitiæ solem, non mentitum, exeri: hominem uerò per uitiorum deuiā iam diu aberrantem, ad patriā, ad uitam, ad lumen, ad Deum restitui: Vix enim, etiā cum uideam, ea fieri credo. Tam quidem immensa in tam perditā ætate nunquā ausus essem optare. De improuiso igitur lux hæc effulsit, atque subitis sese in hoc nostro caliginoso radijs insinuauit seculo, quò gratia maior esset, magisq; noster excitaretur torpor ad retinendas iustitiæ semitas, à quibus superioribus seculis tam turpiter erratum est. Modò eiusmodi libertatis cognitio nō rectē accepta, illuc nostram non impellat arrogantiam, ut & prædicatores in temerariā uerborum, ut à nonnullis fieri audio, prorumpant audaciam atq; impudentiam: & hī qui audiunt, periculosiores contrahant errores, ob auditam tam insolenti modo euangelicā libertatem, quā prius unquam, quando orbis fermè uniuersus profundo detineretur ignorantia somno.

Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Homo enim in considerandis diuinis beneficijs sedulus & uigilans, atq; illo maximè, quo de ignorantia nube per sanctum Dei uerbum se sentit ereptū, non potest non summa cum iucunditate lætari animo, ac per exteriores quidem sensus, atq; indicia forinseca exprimere, præq; se ferre, quanta intus consolatione afficiatur. Ignauia enim torpentes, inq; Dei obsequio tardi atq; inertes, rarò huiusmodi scintillas spirituales & ignem experientes, quicquid cogitant, quicquid loquuntur, quicquid demum agunt, frigidum est, inane, inconstans, ieiunum, inutile, licet interdū à corde puro, atq; ore disertio & docto, proficisci uideatur. Ardens enim semper esse debet id illud omne, quod diuino numini semel addictū est, ac consecratū. Os in hoc loco ad interiores affectus attinet: nam & animæ suæ habent ora, quemadmodum & cætera per transumptionem, membra: alioqui & os & lingua hīc idem referre arbitror. Est igitur in homine corporeū os, est & ad intellectum pertinens: nam per illud primū quidē quæcunq; ingrediuntur non coinquinant hominē: quod exit uerò, ut sunt malæ appetentiæ, homicidia, adulteria, furta, & multa his similia, quæ ore cordis proferunt, non solū cōmaculat animam, sed & occidit. Ab ore enim cordis, ut ait Augustinus, malū & bonum emanans, hominē uel mundat, uel foedat. Proinde furtū, aut meretricia oblectamēta, uel usuras ore corporeo dicere, & nominare, malum esse nō est censendū: uerū dum ea uoluntario motu atq; affectu cogitas, uoluptatemq; inde uenaris, perniciosum, etiam si sileas. Ab isto igitur interno ore illud maximè uim atq; efficaciam sumit. Quare hīc uates os cordis primū, in quo scilicet gaudium potissimè concipi

A cipi solet, nominat, alterū uerò postea. Nam ut dolor ille qui cordis penetralib. insidet, non potest non interdū sese per os corporeū, suspirijs, gembundisq; uocibus atq; eiulatibus manifestare, ita quæ in interiorib. animæ recessibus cōcipiuntur gaudia, lingua animi interprete & nuncio, uti solent ad ea detegenda, quæ corporeos sensus omnino fugiunt. Ait igit: Facta abs te, ô Domine, à peccatorū uinculis liberatione, solutæue ignorationis captiuitate, ac fracto mortis imperio, & legis, tunc gaudio atq; exultatione tui sancti nominis, tuæq; misericordiæ & pietatis præconio impletum est cor nostrum, os, lingua, guttur, & quicquid tandem in nobis, aut extra nos est. Verum sceleratorū quorundā mores hîc recensere exhorreo, qui ob infinita Dei dona mortalibus collata, blasphemias impijssimas, & maledicta, tam bono Domino rependere non uerent. Vestra enim res agitur, ô principes, si in tanta Dei iniuria conuiuetis.

Tunc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cum eis.

Felix sic: Magnificauit Dominus facere cum istis. Non contentus uir sanctus suo proprio pasci gaudio, ex alieno rursus se admodū lætari asserit. Tanta est, inquit, nostræ liberationis gratia & donū, ut uel inter publicanos & peccatores, nomen sanctū Dei celebret, ab illisq; qui hætenus à Dei regno uisi sunt extorres, dicat: Quam magna profectō sunt ea, atq; stupenda, quæ in suorū gratiā Deus operat: uera enim (quod hucusq; ignorauimus) ac uti tantæ conuenit maiestati, dilectione, in populū istum afficit Deus. Magna quidē, quis iam hoc ambigat: & magnifica inter suos agere solet diuina bonitas. Sic itaq; de Dei beneficentiā die noctuq; assiduis laudibus, etiā in ipsis uulgò triujs & plateis cani audio. Sic meretrices, sic peccatores, sic impura uulgi turba iam demum propalata gratia, si nō ore pleno, ut queunt tamen, hoc est, rudi adhuc balbutiē ac salua, tam sublimem gratiam & liberationem prædicant. Gratia porrò diuinæ haud immemor deipara uirgo, hoc ferè idem, quod hîc à uate dicitur, summo mentis tripudio, in sacrosancto suo cantico celebrauit. Quia fecit, inquit, mihi magna. Cur sancta uirgo: quia nimirū potens est. Sed & forsan quia tu sancta: Minimè id quidem, uerum quia sanctum nomē eius. An tua ad hoc illum impulere merita: nihil minus, ait: sed quia misericordia eius à progenie in progenies timētib. eum. Vides ne quomodo in scripturis nostra undiq; cadit iustitia & uirtus: Ipse enim, nō homo, non ars, non ingenium humanum: ipse, inquam,

Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Repetit n̄s idem propemodum uerbis quæ superiori uersu dixerat, diuinam scilicet bonitatē in suos etiā ab his qui longè à salutis scopo aberant (sic gentes ante filij Dei aduentū erant) cognitam & prædicatam. Adeo, inquit, admiranda sunt illa quæ nostris temporibus in electorū gratiā fieri uideo, ut uel athei quidē homines eorū magnitudine moti, uelutiq; extra se positi, illa hoc modo fateri cogant: Magnificauit Dominus, hoc est, magna sunt & stupenda omnino, quæ circa bonorū uitam & tutelam, à Deo optimo, summo & maximo peragunt. Haud certè generis huiusmodi illa erāt, quæ Iudæorū populus, licet electus, licet peculiaris, fors Dei, hæreditas, uinea electa, & filius dilectus, & esset, & ab omnib. diceret, in signis ac portentis expertus est. Verè hî dicunt, quod magnificauit Dñs facere nobiscū, unde quidē nostra omnis oris lætitia. Magnū nōne illud fuit, stupendum, profusq; intellectū humanū, quid humanū dico: ipsam quoq; angelicæ nature excellentiā & altitudinē transcendens, Deū scilicet ipsummet immortalem, impassibilem, humanisq; oculis omnino inuisibilem, in suorum gratiam mortalem factum, ærumnosum, uisibilem, sexcentisq; & eo amplius, angustijs, contumelijs, iniurijs, cruciatibus, & ut sic dicam, mortibus obnoxiiū: Quæ alia, oro, magna, admirationeq; digna dici possunt, si hæc non possunt: Quid porrò aliud in terris, ullæue in regione, ac mundi climate, tam unquā miraculo simile est iudicatum, quàm ea quæ nunc (ô ætatē auream, si coeptis consentiat finis) ipsissimis nostris oculis cernimus, manuq; contrectamus, in electorū gratiam & salutem fieri: Fuit ne unquā orbis adeo in densioribus tenebris obuolutus: Fuerit ne unquā

C præteritis seculis homines tam longè aberrantes à ueritate: à Deo: à uita: à salute: Legeram equidem, at nunquã uideram, factum repente de cœlo sonitū tanq̃ aduenientis spiritus uehementis, excutientis, excitantisq̃, ac ineffabilibus deitatis suæ radijs suos illustrantis, replentisq̃ totam domum, ubi erant sedentes in regione umbræ mortis. Sed illud super omnia admirabile, ex parua unius scilicet hæretici scintilla, pessima sanè & detestanda, tam uastum inquirendæ ueritatis corda ferè omnium hominum peruasisse incendiū atq̃ ardorem. Adeo ex mala re cœlestis pater bonū elici uoluit: quemadmodū è rudi saxo, & informi plerunq̃, mirandum illud diuinæ potentiaë indicium, ignem scilicet excuti cernimus. Verum quoniam duo nunc extrema inter sese ualde pugnantia, longissimoq̃ intervallo ab se diuisa, tanquam duos inexorabiles hostes, & eorum unumquencq̃ potentissimum, per orbem uniuersum peruagari conspiciamus, malum uidelicet animū in multis sectæ eiusmodi studiosè fauentibus: in alijs uerò bonum, diuinæq̃ gloriaë percupidū: timendum sanè est; utri eorum potius à quamplurimis acclamentur. Tënera enim adhuc res est, & quæ facillè ad illorū utrumlibet inflecti queat: in meliorem tamen partem casura, si Concilij uniuersalis medela adhibeatur. Ex peccatur adhuc, utinam non incassum. Proinde quoniam inter sacrum & saxum iacere mundus penè totus conspicitur, uerendum admodum est, orandumq̃, ac lachrymis & suspirijs, armis scilicet purgatissimarū mentium, insistendum, dieq̃ nocteq̃ ingeminandum.

Conuerte Domine captiuitatem nostram sicut torrens in Austro.

Perge, ait, Domine, à dira nos, sicut cœpisti, captiuitate educere. Parum enim mortalium saluti profuisse arbitror, ab inanimatarum illos rerum atq̃ idolorum cultura superioribus seculis ereptos esse, si h̃isdem modò rebus inseruiant, atq̃ in eandem simulachrorū impietatem relabantur: nisi fortè turpius, atq̃ adeo periculosius à nobis post agnitam ueritatem peccetur, q̃ ab impijs olim gentibus, quibus nondum æquè ut nobis iustitiæ sol effulserat. Hic itaq̃ à sanctissimo petitur uiro, electas Dei animas, atq̃ animato illi æternæ prædestinationis libro adscriptas, ab impietatis, ignorantiæq̃, & æternæ mortis captiuitate, cuius quidē laqueis miserandum in modum hucusq̃ deuinciebant, ad ueritatis lumen, ad fidem, ad pietatem, æternamq̃ uitam, ac Deum conuerti. Etenim ueram hanc solummodo esse liberationē iudico, à uitiorū laqueis absolui. Alioqui à carceris squalore eximi, aut à tyrannorum sceptro atq̃ imperio in liberio rem uitæ statum reponi, nihil propemodū est, si turpissimis cupiditatibus conspurcatus, uiolentissimo ambitionis domino atq̃ auaritiæ pareas. Ab hisce enim crudelibus manicis ac boiis, petenda est primū solutio, ab illis postea. Et quanquā ingenuis animis illud quidem iugum graue est, istuc tamen in primis grauissimum, atq̃ propterea quamprimum excutiendum, quod sanè sit poenitentiaë cruce, hoc est, uoluntaria in aduersis tolerantia, precibus sedulis, lachrymis, elemosynis, atq̃ illis quidem animi affectibus, quibus maximè nobis diuinam cōciliamus gratiam ac misericordiã, humilitate scilicet, rerumq̃ humanarum contemptu, ac despicientia illa, quæ nō ab elato animo, sed quæ à cōtrito atq̃ humili corde profiscitur. Quanta porro lætitia ac gaudio animus sic liber afficiatur, ex his quæ sequuntur facillè coniectare possumus, cum illum homini in uastissima & siticulosa solitudine, quam h̃ic, ut censet Felinus, torrentē appellat uates, cōmoranti, cuiq̃ subiti atq̃ inopinati de improviso erumpant aquarum dulcium riuuli, suo more comparat. An uerò sic repentina aquarum scaturigo sitienti sit grata, tute qui legis iudica. Dissimili tamen aliquantisper sensu hunc uersum interpretat̃ Campensis: Reuoca, inquit, nos è captiuitate cū eo gaudio & fructu, quo terra sitiēs excipit fluentes per eam riuulos aqua plenos. Vides ne h̃ic quàm graphicè nostræ ætatis imago & facies, spiritus sancti penicillo efficta sit? Quæ iam solitudo tam arida, tamue zonæ illi torridæ coniuncta, aut supposita est, quæ tam sitiãt, atq̃ aquarum appetat fluentia, & scaturigines, quàm nostris temporib. uidimus à populis appeti, sitiicq̃ Dei uerbi latices: neq̃ esse tamen; qui ne per cuniculos quidem occultos, ab subterra-

neos

A neos canales, quantū sat esset aquarū educeret. Ex doctioribus enim unusquisq; suis contentus fontibus (penē dixi lacunis) aut nihil purarū aquarum tradere poterāt: aut si poterāt, utpote in Ecclesia Dei autoritate summa ac dignitate conspici, ex longa tamen defuetudine temporū & corruptione torpentes, uel modum ignorabant, uel rem insolitam afferre pertimescebant. Ex quo quidem illud in re Christiana subreperat malū, quod pro uera solidaq; pietate, acceptæ iam essent uulgò quædam mentitæ iustitię, ac bonitatis umbrę, & somnia, cum homines, ut queritur Dominus, tenebras magis quàm lucē adamarent. Proinde simulatq; ex alto lux iam oriri cœpta est, fontiumq; uiuorū copia iam satis ampla emanare cernitur, optandus is quidē fructus est, atq; ubertas in populis, alioqui siccis & arenosis, quæ arenti agro & solitudinī, ob aquarū fœcunditatē obuenire solet. **Austrum** dicit (quanquā non me latet ab aliquibus Hebræorū interpretibus pro austro aridum poni) quoniam in meridionali plaga, in qua solitaria admodum sunt loca atq; inhospita, spirans è circumiacentibus proximè, longo tamē interuallo, montibus eliquat niues, unde fertilitas etiam in locis rudibus & incultis sæpenuero prouenire solet. Is enim uentus ab hauriendis aquis auster dicitur, Græcis est Notus, quę sanē dictio humorē significat: ac apud sacros præsertim autores diuini spiritus gratiam atq; abundantiam præ se fert. Nam mortalium uita torrenti, præcipitiq; fluuio comparatur: quæ tamen propter ingenitā nobis, seu potius ex longo usu contractam ignauitā, nescientiæ gelu, atq; incredulitatis frigore, & bruma remorata; in iustitiæ cursu torpescit, & penē in medio ipso sanctarū actio num profluuium immoritur, nisi auster ille diuinus, quem ad sui hortū fœcunditatem, fugato prius aquilone, in Canticis illis suis amatorijs inuitat sponsa, dicens: Surge Aquilo, ueni Auster, perfla hortū meum: & afflet, & teporem euehat. **U**t enim, quemadmodum diximus, auster per meridionalem plagam transiens, tepidus redditur, atq; porro ob sui naturam humore calido uiuidus, solet flumina tar do gelu & frigore constricta, atq; a defluuio & cursu retardata soluere, ad pronio remq; fluxum, ut rursus fluant, cōcinnare: ita infidelitatis glacie ac gelu perstricta anima, à salutisq; cursu ob superuacanearū curarum frigus ac torporem uti à remora sisti solent nauigia, præpedita, per sanctissimi spiritus austrum, hoc est, diuinis afflatibus atq; aspirationibus adiuta, in interceptū iustitiæ cursum redire incipit: suumq; periculum aduertens, clamorē huiuscemodi cum Psalte ingeminare non cessat, quò suam Deus tandem captiuitatem rumpere, atq; in tutiori portu res suas collocare uelit. Perstringunt enim animam infelicissimis nodis, uastum ueluti Laocoontē [fatales illi colubri, malus mos, mala in peccatis consuetudo, peruersa item studia, fraudulentiæ, simulationes, simultatesq; turpia oicia, illecebræ, & cupiditates: quæ omnia adeò tenaciter nostris iam adhæserūt uisceribus, ut penē connaturalia nobis, nobiscumq; nata appareant. Quare tam insolubiles propemodum nexus, tamue induratū nostræ infelicis naturæ, turpissimæq; consuetudinis, & frigus, & gelu, ex nobis dissoluere aut eliquare non ualentes, ad te ô Domine, qui nostræ ariditati, nostræue solitudinī & deserto, auster es, atq; humor uiuidus & salutaris, confugimus, nostrosq; laqueos & catenas expauescentes, si non palām, quia non audemus, at saltem in occultis animę anxietatibus clamamus, uociferamurq;: **C**onuerte Domine captiuitatem nostram, sicut conuerti solent in liberiorē cursum torrentes niuibibus pleni, geluq; constricti, sed suauissimo austri flatu resoluti. Vides hīc, credo, quomodo peccata nos ligant ac stringunt, quemadmodū aquā, ne fluat, frigus, ac gelu: quo tamē austri flatu resoluti, ad suum illum naturalem illapsum reuertitur fons, per amœnasq; herbidi aluei spondas ruptis algidis illis obicibus properat. Ita sanē spirante sancti spiritus austro, à peccatorum glacie soluitur anima, atq; ad cœlestem patriam per apricas diuinorum præceptorū ripas sua sponte accelerans, hostibus suis formidabilis incedit. Verum quia in eiusmodi cursu labor est: & cum maximè in hisce caducis labantibusq; tranquillitatis humanæ successibus speret quies & pax, tum passim apparet crux, ac unde quæq; emergunt difficultates, & hę quidē uariæ, ac sui dis

c similes: non propterea tamen abijciendus est animus, neq; à uia iustitiæ, uel partim quidem, declinandus, quoniam

Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent,

Est terrena profectio, ut in agris atq; agellis uideamus, satio: est etiam spiritualis, que, ut diuus inquit Augustinus, in lachrymis fit. Quare beatos illos fore asseruit Dominus, qui in luctu uitam ducere instituisse. Beati, inquit, qui lugent, quoniam consolabunt: quod idem ferme est, quod hic dicit, illos uidelicet in exultatione postea metituros, quod prius in lachrymis seminarunt: hoc est, qui in cruce ob Christi amorem totam uitam egerunt, carnemq; cum eius concupiscentijs, ut inquit Paulus, cruci affixerunt. Infelicissimum enim illud hominum genus esse arbitror, qui cum in carne seminât, id est, cū omnia bona sua in corporeis cōmodis & uoluptatibus (ueluti semina in campis iaciunt) & ponant, & stuant, sese in perpetuo quodā uitæ gaudio fore opinantur, cum tamen interim huiusce mundanæ letitiæ extrema, ut clamat Salomon, luctum occupare nō ignorent. Sensus igitur: Illi, cui iam libertas ea, quæ per sancti spiritus austrū fit, cōtigit, summo opere curandū erit, ne dissoluta gesticatione, leuicq; lætitiā ac euanida, ineptiat, sed in lachrymis potius, singultibus, atq; amaritudine annos traducat. Quis, oro, uel ex ijs maximè qui sponte iam sua boni sunt, à lachrymis temperare poterit, cum q̄ longè à recto iustitiæ itinere peccando aberrauerit, cogitat? Quis absq; horrore, luctuq; animi ignem illum tetrū ac mirè ardentē inferorū, plagasq; & cruciatu, quos breuissimis sibi asciiuit uoluptatibus, ac planè commeruit, animo recensere poterit? Quomodo is miserandæ atq; ærūnosæ omnino huius uitæ peregrinationem & incolatū, quo uelimus nolimus, habitare cum habitantibus in tabernaculis Kedar cogimur, siccis oculis uersabit animo? Saxeus enim ille est, ac durior silice, qui, cum flagitia illa intuetur, quorū turpitudine quotidie ab ipsis domesticis fidei, uel in ipso secretissimo ecclesiæ gremio, diuinā offendi maiestatem

D conspicit, non effuse lugeat, ac cum propheta illo, suis dari oculis lachrymarum fontem exoptet. Peccat anima, & ea quidem quæ non corruptibilibus auro atq; argento, ut inquit Petrus, sed precioso sanguine agni immaculati, filij Dei, est acquisita, & ego à lachrymis cessabo: Rideant, rideant alij, proximorūq; suorū peccata a clapsus ludibriō, ut lubet, habeāt, & derisioni: mihi certè huiusmodi uiuenti mos & modus, nunq; Christianus uisus est, sed Getulus potius, atq; omnino impius. Contrā uerò, qui seminant in benedictionibus, de benedictionibus quidem metent æternam pacem, æternam requiem, æternam lætitiā. hoc est quod hic dicit, in exultatione metent, perenne scilicet bonū, præter id quod in hoc quoque seculo restitutæ religionis optatam uidebunt messem.

Euntes ibant & flebant mittentes semina sua.

Describit hic uates illos, qui in lachrymis seminantes, atq; suspirijs, gaudiū postea, & ut pollicitus est dominus, exultationē obtinebunt. Hi quidem ignauiam horrentes ibant solliciti, accelerantes nimirū tanquam peregrini ad patriam, fletusq; portabant semina sua: uel ut legit Abram Ezra, uas seminariū, quod est corpus humanū, quo ueluti quodam animæ uehiculo nostræ feruntur operationes, atq; ante nos ad iudicium præmittuntur. Quis enim ex semine prodire fructum non fateatur? Ita ex actionibus à fide, atq; amore proficiscentibus, æterna solet provenire felicitas ac beatitudo, nobis alioqui per fidem Iesu Christi, atq; eius cruorem & necem cōciliata: ne gloriatur homo, ut inquit Paulus, quasi ex operibus. Peragunt itaq; sanctissimi Dei uiri suæ uitæ cursum non absq; summo animi dolore, & mœrore, propter ea, quæ quotidie in honoris diuini cōtumeliā fieri intuentur, non deficientes tamen interim à cœlestium admonitionum, atq; exemplorum satione & cultura. Hos quidem sic admonet Paulus: Nolite deficere benefacientes, tempore enim suo metemus non deficientes. Etenim illud in primis in diuino obsequio requiri asserunt, in uirtutū scilicet itinere satis per se laborioso atq; inamœno perstare, nec ab extero quopiam quamuis uiolento ac concitato motu, à proposito dimoueri. Nam licet animæ illæ, quæ iam propter laborū asiduitatem

A duitatē in spiritus agone, & bello induruerūt, callūmie obdlexerunt, ac ueluti ir-
reuocabili quodā gressu maiorē sui itineris peregerunt partem, non possint tum
suam tum ceterorū non incusare tarditatē ac moram, atq; propterea & dolere &
ingemiscere: postea tamen in futura atq; expectata retributione & præmio,

Venientes autem Venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Et est sensus, quasi si quis id dicat, aut cogitet: Quid spei illis erit, qui euntes
eunt ac flent mittentes semina sua? Respondet spiritus: Venientes autē uenient
cum exultatione, portantes manipulos suos: manipulos sanè gaudij, & iucundi-
tatis plenissimos, confertōsue exultatione, ac tripudio: haud illos quidem myr-
rhę amplius insuaues, de quib; sponsa sic in Canticis: Fasciculus myrrhę dilectus
meus mihi inter ubera mea commorabitur. Mos enim uniuersalis fermè omniū
est, ut peractis agrorum laboribus, collectisue frugibus atq; hordeis, nihil sese fe-
cisse existiment, nisi minima quoq; rerum fragmenta, ut sunt arborum, uitiumq;
purgamenta, stipulas, malleolos, sarmenta, atq; huiusmodi alia, in fasciculos iun-
co aut uimine constricta, ad locupletiorē usum domum referant. Sic sanè beatæ
animæ cum corporibus adhuc suis colluctantes, uberiores prius sanctarum ope-
rationū fructus ante se mittunt. Cæteras uerò fidei reliquias postea cum è corpo-
re migrare cōtigerit, uno confecto manipulo ac fasce, secum deferūt. Et hoc qui-
dem idcirco dictū puta, ne dum qui nunciij tibi ad tumulū præmittendi sunt scire
disimulas, aut recusas, fasciculos nescio quos operationū, ne dicam confusionū
post mortem iubeas per hæredes exequi, ac tanquam legatos, rerum uerso ordi-
ne, aut oratores post te mitti. Persuasum ne habes tuos liberos, aut uxorē, aut ne-
potes, etiam si testamento uel codicillo, iusiurando quoq; addito, illos tibi deuin-
xeris, tuam magis quàm tu salutem curaturos? Vis ne igitur uiuidos, atq; am-
plos, nunquamq; desituros offerre actionū bonarū manipulos? illos ipsos, dum
in corpore hoc mortali uiuunt, hoc est, dum agrorum labor nos ad aratrū, ad fal-
cem, ad cylindrū prouocat, colligamus, sanctęq; spei uimine ac uirgulto constrin-
gamus, præmittamusq; si sapimus, ante nos. Alioqui certè bona illa omnia, quæ
saluti nostrę utilia esse & uolumus & desideramus, post pompam funebrem, ami-
corumq; lachrymas & dolorem, per hæredes plerunq; ingratos fieri, ac post nos
mitti, cum per nos exequi possumus, iubere, extremæ dementię est atq; ignoran-
tiæ. Sunt tamen quædam, quę cum laude à nobis in uita ordiri cœpta, post mor-
tem quoq; nos, uti umbra solet corpus, sequi, circumq; sepulchrum ac cineres
uersare expetimus, dignitatem scilicet, honorem, nomen, famam, auctoritatem, li-
beralitatemq; & id genus alia, quę extincta etiam corporis præsentia, permane-
re post nos, in rebus maxime pub. optimè per nos administratis, efflagramus, &
quærimus. Marmorea aut monumenta in uita, aut statuas, & sacella precioso em-
blemate, atq; assentatorio epitaphio perornata, propterea erigere, ut inde nomē
post mortem sanctissimū, quod in uita turpissimum fuit, adipiscamur, superflua
cura est: sed ea tamen, quæ famā nostram, ac nomen maculis uitiorū infinitis con-
spersum, immortale reddat uulgò, alioqui citò, ob antea actæ uitæ rationem, atq;
odium, desitutum. Vide igitur quid de te tuum istud monumentum moneat.

Canticum graduum. PSAL. CXXVII.

Isi Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui edificant eam.

Abseq; diuino præsidio atq; ope, conatus omnes nostros, ingenium,
artem, industriam, uires, studia, prouidentiam, frustra esse, in hoc Psal-
mo à spiritu sancto admonemur. Atqui illud potissimū cum à patrefa-
miliās exoptandū sit, ut cōmodus familiæ status obueniāt, id primū in ipso Psal-
mi exordio tractari arbitror, cum ipsum cōmodum uitæ statū, domū appellat ua-
tes: quam quidē, non tantum corporeā illam speciem quā oculis cernimus, & ha-
bitationē, esse credimus, quantū dignitatem ipsam in liberis, in uxore pudicitia,
fidem, rectitudinem, ceteraq; familię & ubertatē, & pacem. Huiusmodi enim do-
morum ædificia à Deo Iudæorū obstetricibus data, ut in Exodi libro legimus, à

C doctissimis Hebræorū uiris accepimus, stabilem scilicet, cōmodam, ac numero sam familiam. Eō enim mortalium omnium conatus & labor spectare uidentur, ut sit ubi habitent, facultatibus interim, dignitate, honore, atq; honesta familia perornatis. Hæc igitur domus est, quam hîc psaltes asserit frustra à patrefamiliâs construi, ni dominus ipse cōstruat: quanq̃, quod postea dicemus, mens hominis domus ea uera sit, quæ cura solertiori ac studio ædificari debeat, quàm hęc nostrę manufactę, quæ corporibus solummodo inseruiunt, idcirco cum corporibus breui interitura: illa uerò æterna, ac Deo similis. Vanæ sunt igitur uires uestræ, ô mortales, uanę providentię, uana cōsilia, uana artificia, nisi dominus provideat, pro uobisq; uigilet, & uestras formet cogitationes. Et quidem

Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.

Et hoc uerissimum est, parum ad urbium tutelam, uel excubias, uel fossas, uel propugnacula cætera, & munitiones facere, si dominus pro mœnibus stare, eaq; tutari, & seruare noluerit & ciuitatē, & ciues. Vidimus enim aliquando per ualla, & fossas, pauperū agmina absq; cōmiseratione in insupportabiles detrudi labores, atq; in medijs ipsis luti aggeribus inedia potius, quàm labore (spectaculū horrendū) consumi, & expirare. Quid sacrarū ædium parietes atq; aras, in murorum ædificia coniectas memorē? quid sacrosancta templorū uestibula? quid columnas? quid ipsa profanis inaccessa sanctuaria ui erepta, ac nefandissima metamorphosi in propugnacula, in arces, in mœnia transformata? Putasne huiusmodi impietate munitas urbes diutius perstare posse? Quî, quæso, diuinum numen hostilibus tuæ ciuitatis & regni obsidionibus affuturū sperare audes, quod uitæ prorsus impuritate, & tyrannide, à tuarum rerum tutela abiecasti? Vin'tu, ô princeps, Deum ipsum omnipotentissimū ad tui custodiam prouocare? Prouoca tu prius, atq; intra urbis mœnia ad habitandū eos ipsos ciues, si sapias, reuoca, quos à terris iam diu propulso, ad cœlum Deus asciiuit, iustitiam scilicet, religionem, **D** equitatem, in ciues amorem, temperantiã, diuinumq; timorē, & reuerentiã: alioqui nihil est, quod tu tam anxie in cōparandis classibus, muniendisq; muris atq; arcibus, te torques & affligis, si Deum ad rerum tuarū exitium præstolaris. Sed ad propositum reuertamur. Cū enim duplex sit in ecclesiæ sinu populus constitutus, alter qui uetus dicitur, alter uerò nouus: de primo quidem prius, qui carnis cōmodis tantummodo seruiens, humanamq; rationem sequens, nihil non proprio ingenio tribuit, atq; industriæ, forsan etiã sanctitati, & ut sibi uideatur, perfectioni, à propheta sit mentio, de altero postea. Nondū enim ille ad meliora expectatus, quippe qui iustitiam suam uolens constituere, Dei iustitiæ, ut inquit Paulus, nō est subiectus, ea quę sint opera, quæ in nobis cœlestis pater operatur, ne per tenues quidem rimulas comprehendere est potis. Cupida enim est admodum natura humana, atq; maiorem in modum propriæ excellentiæ & uirtutis amatrix. In hoc quidē genere, ut Cicer. uerbis de poëtis utar, nescio quo pacto, suum cuiq; pulchrū est. Huic itaq; ueteri, atq; in uia iustitiæ prorsus decrepito, & oscitanti, à spiritu dicit: Quid tentas insane? nisi enim Dominus tua consilia, tuos conceptus, tuas operationes, mentisq; domiciliū, ac conscientiæ domū, & ciuitatem ædificauerit, custodieritq; frustra in uirtutū exercitio & labore defatigaris.

Vanum est uobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris.

Parum secus Hebræi. Frustra, inquiūt, uobis est, quod acceleratis mane surgere, quod differtis rursus sedere uescentes cibo ærumnoso. Monet hîc spiritus, ab uno illo benignissimo, in donisq; profusissimo Domino, qui dedit uitã, domūq; ad habitandū, dari etiã absq; tanto nostro negotio & anxietate, uictum. & est perinde ac si dicat: Frustraneum est, & nihil omnino, quod tanta anxietudine & labore ad operas surgitis, tantoue negotio uestras uos uobis res paratis, ô mortales. Quinetiã illud uanum, tam sollicitē diem ipsum, alioqui ad actiones aptum, præuenire, seroq; ad ocium & quietē residere, nisi Dominus affuerit, uobiscumq; simul & surrexerit, & laborauerit. Hunc sensum secutus paraphrastes sic reddit: Nihil, inquit, succedet uobis, etiã si summo mane surrexeritis, & sursum & deorsum

A sum cursitantes sedere recusaueritis, sicut hi, qui summis laboribus uictū parant. Nōne tibi uidetur hīc superuacaneam quorundam in comparandis sibi aut rebus, aut honoribus, curam describi, & tolli etiam? Nec quidem interim de rerum ciuiliū ministris, aut mercatoribus, aut fabris, aut quorundam patrum familiās more mihi dicendum arbitror, qui sanè interdum forensiū munerum onere, aut filiorum grege & multitudine oppressi, huiusmodi iure omni sollicitudinē & anxiam sibi uendicant curam. Verum quid de illorum in tractandis suorum beneficiorū prouentibus, accumulandaq; suppellectili, & calore, & avaritia dicendū? qui ex tenuiori aliquando fortuna, ut uocant, seculari, ad Ecclesiæ opulentia acciti, illud in primis profiteri uidentur, ut auari sint, planeq; iniusti, atq; omnibus infensi. Horum itaq; huiusmodi admonitione uellendæ sunt aures: Quō frustra uestre uos trahunt cupiditates? sunt ne hæc bona tanti æstimanda, ut pro illis tutandis, aut potius, tanto cum iustitiæ damno atq; iniuria, amplificandis, nomen uestrum religiosum, famam, honorem, dignitatem, uenum exponere non uereamini? Nisi enim Dominus uobis meliorem concesserit mentem atq; animum, ad ea magis quærenda quæ sursum sunt, non quæ super terram, actum de uobis esse, & dicam, & iurabo. Non mirum quidem, simulatq; primos ad Ecclesiarum gradus & administrationes, illos nonnunq; ascisci uidemus, qui in conficiendis contractibus, concinnandis uel ratiocinationibus, & ut uocant, computis, & litibus, acutiores sunt, licet in spiritalibus negocijs tardi atque hebetes. Cæterum cum nostro interprete fermè conuenit græcus: sic enim habet: Vanum est uobis ante lucem uigilare: uanum surgere postquam sedistis, qui manducatis panem doloris. & erit sensus: O uos qui manducatis panem doloris, panem scilicet ærumnarum, ut uertunt Hebræi, tinctumq; amaritudine, & luctu: hoc est, ô uos qui uitam in miseria & periculis ducitis, id à uobis frustra fieri moneo, quod summo mane antelucanis operibus tam anxia cura incumbitis, & postquā quieuisistis, iterū ad reassumendū opus intermissum surgitis: hoc est, qui nec noctu quidē uobis parcitis: Nisi Dominus ædificauerit, custodierit uel res uestras, inane est ac cassum quicquid agitis. Sunt & qui piam quandam suam in hoc loco formare solent meditationem, quam sanè breui quodāmodo epilogo recensere nō grauabor, nec ab re quidem ac proposito. Volunt enim in hoc psalmo ciuitatem, aut domū, animam esse: ædificatores uerò præsules, atq; antistites, quibus quidem inanē esse laborem omnē asserunt, nisi ipse æternus purgatissimarū mentiū habitator suā ipsemet sibi uel ædificet uel tutei, & domū & ciuitatē: & quibus subinde à spiritu dicitur, Vanū est uobis ante lucē gratiæ, atq; instinctū spiritus, ad animarū ædificiū surgere, nisi Dominus uos ad tam nobilem, omniumq; difficillimam structurā, ad quā erigendā summa opus est doctrina & sanctitate, tum uocauerit, tum institerit. Retunditur in hoc loco (ni fallor) quorundā superiorū temeritas, atq; inconsiderata parū uel prudens in suscipiēda animarū cura facilitas. Semper enim, cum in perdiscenda rerum humanarū arte aliqua adhibendus est delectus, ne inuitis, quod aiunt, dñs rem prorsus inutilem, nostræq; naturæ repugnantē aggrediamur, tum in hac maxime, quæ ob sui difficultatem atq; excellentiā, ars artium appellatur, adhibendus est. Quare illum, cui eius generis sarcina est imponenda, cuiusq; animus titillatione, nescio qua, præponendū se ceteris afficitur ac pungit, rem ipsam haud dissimulanter discutere oportet, quo uidelicet animo, quo fine, qua meritorū opulentia, cuiusue spiritus incendio ad illud appetendum, querendumq; inflammetur. Accidit enim aliquando ut animi leuitate magis, quàm diuini spiritus aut uocatione, aut ductu, moti quidam, rem tantam non solū obusam, atq; ab alijs ueluti offam Cerbero obiectam acceptent, sed & impudentissimè uenanē & emūt. quos sanè, spiritus sequēti hemistichio admonitos esse uoluit: Surgite, inquit, postq; sederitis, qui manducatis panē doloris. Longa, ait, uobis prius opus est sessione, hoc est, sancto ocio, atq; animi pace, & quiete: à cuius quidem suauitate diutius remorati, ea in silentio, ad pedes scilicet domini Iesu sedētes perdiscatis, quæ postea in cæterorū cōmodū & salutē, iam ebrj facti, in cellamq; ui-

Zzz

cnariam introducti, effundere valeatis. Alioqui ante hanc lucem atq; inspirationē uelle ad alienam uitam informandā surgere, & sese ingerere, animi parū pensi habentis est, ne dicam stolidi. Neq; illud rursus ab re dictum putant, quod animarū moderatores doloris panem edere affirmat uates: siquidem ad illorum maximē officiū pertinere uolunt, non sua solummodo, sed & subditorū peccata ac lapsus deslere, expiareq; lachrymis, & pœnitentiā: alioqui non pastores, non Dei uicarios, non patres, sed mercenarios, ac derisores, simul & irrisos animarū aucupes, illos appellandos censent. Flebam, aiebat Iob iustus, super eo qui afflictus erat.

Cum dederit dilectis suis somnum.

Iam alter hīc populus à spiritu in mediū ducitur. Illo enim, qui suæ iustitiæ nīmium fidens est, descripto, ad alterum illum qui bona sua omnia haud sibi, suæq; iustitię tribuit, sed Deo potius, atq; eius bonitati & potentię, & quem hīc dilectū suum appellat Deus, effigiandū transit. Felix principium huius uersus cum superiori conuenire opinatur, hoc modo: Vanū est uobis diluculo prauentibus surgere, retardantib. sedere, comedentib. panē dolorū: sic dabit dilecto suo somnum: uel, certē dabit somnū: hoc est, requiē & quietē à laborib. suis dilectis absq; negotio dabit, quā uos tanto studio, atq; tum animi, tum corporis defatigatione à uobismetipsis scilicet, nō à Deo, habere contenditis. Solet enim diuina bonitas suis charis ac dilectis omnia, ne petentibus quidē, uerū in utranq; aurem dormientibus, ut est prouerbium, abundanter suppeditare. & est perinde atque dicat: Quid est quod tanta animi anxietate & labore horsum sursum cursitantes curam uentris queritis? Sinite iam tandē ò curę terris anime, Dei prouidentia suas partes agere: nam quemadmodū sine ipso factum est nihil, ita nihil omnino ducendum, quod uos uestro tam anxio studio & labore agere molimini, nisi ipse egerit, actū uel seruare decreuerit. Vides ne quam de suis curā habeat Deus? quantiū eos faciat? cum ne cogitantes quidē, aut multū elaborantes, donorū cumulo ditare soleat? ad illos uerō, qui proiecto pudore atq; equitate, toti sui sunt, uel in ipsis immensis suis laboribus uitā efflantes, ne oculum quidem uertere? Nihil solliciti sitis, inquit, dicentes, quid manducabimus? aut quid bibemus? Scit enim pater uester cœlestis quid opus sit uobis. Verumenim uero oscitantia aut torporē hīc à spiritu probari haudquaquē ducimus: nam sui persimiles cœlestis ille opifex expetit, suæq; dignat beneuolentia: qui licet die septimo ab omni opere quod patrauerat requieuerit, usq; modò tamē, ut diuinus scribit Ioannes, operatur: neq; uel tantillum temporis (si fas est temporis nomine in illa æterna natura uti) à sui officij cura & moderatione cessat. Iusti enim quanquē perpetuò, etiam in hoc mundo alioqui solitudinū plenissimo, superuacuas non admittant curas, ex quibus inquietū omnino eorū cor reddi possit atq; intellectus, in negociosissimo tamē uersantē sabbato. Non quidē torpens est diuinus spiritus, sed uiuax: quiq; cœlestes, uiuas, ac cōcitas, in corda uegeta, atq; in Dei amore flagrantia iaculari soleat & faces & flāmas. Quarū quidem perustione excitati sanctissimi uiri, nō possunt nō uicem diuino amori rependere, proq; igne ignem in operationib. referre. Requi escūt sanē semper ab omni opere suo, quod sapiat scilicet amorē propriū, quodq; sibi adblandiat, manū uel propriā, ut ait Iob, ex osculef: uerū ardentē quodam ac miro, planeq; diuino instinctu atq; impulsu, patris opus cū ipso patre simul operant. Quicquid enim fidei illius, ē cuius radice optime tantūmodo erūpere solent, uti ē uite gemmæ aut fructus, operationes, in se esse cognoscūt, id totū libentissimē Deo acceptū referūt, fatentes quidē, qd neq; qui plantat, neq; qui rigat, ali quid est, sed qui incrementū dat Deus. Sic itaq; dabit Deus dilectis suis bonorū fatietatē cū quiete, & facilitate ea, ut illa dormientib. obuēnire uideant: laboresq; illorū non labores, sed somnus potius ac sopor, & is sanē quietissimus censeant.

Ecce hereditas Domini filij, merces fructus ventris.

Canit hīc psaltes, ac docet, qui sint dilecti illi, quibus somni metaphora superior cuncta cum quiete cessura asseruit, Domini scilicet filij, quos tam charos habet, quā bona hereditaria inter homines haberi solent. Maximē enim curę semper

A per fuit apud homines patria hæreditas, quæ quidem, nisi in extrema rerum inopia, ab hæredibus, absq; turpi infamia atq; ignominia, à paterna domo abalienari potest: quò uel hinc perdiscamus, quàm nõ libenter à patre optimo atq; amantissimo nostri Deo, abdicemur. Ius enim illud in nostra iam factum est potestate, ubi in domo filiũ manere in æternũ à sanctissimo accepimus Euãgelio, seruũ uerò nõ ita. Atq; illi quidẽ sunt uentris, Ecclesię scilicet ac fidei fructus. Hunc enim uentrem meliorib. bonis, quàm sint terrenarũ rerum facultates, grauem, ac foetũ, ob morũ candorẽ, doctrinæq; puritatẽ, eburneũ uocat sponsus in Canticis. Quis hinc malus suam nõ defleat ingratitude, qui postquam tam amantissimis appellationibus atq; elogijs, dilecti scilicet, hæreditatis, filij, fructus, à cœlesti patre est dictus, peccando tamen sese ingratisimis ausibus, ab ipso patre, à uita, à Deo, uel inuito, ut sic per excessum dicam, diuino proposito & uoluntate, euellere conatur? Merces enim in hoc loco Hebræis est potius donum liberum, atq; ingenuũ, quàm merces debita: & est ferè idem significans repetitio cum superiori, ut idem sit filium esse, ac uentris fructum: rursus hæreditatem idem cum mercede. Quare optimè à Paraphraste est redditum hoc modo: Ecce, inquit, hæreditas quam Dominus dat, filij sunt, & præmium præcipuum, fructus uentris. An uerò donum præcipuum sit, apud homines præsertim qui rei uacant uxoriæ, honestoq; & ut uocat Paulus, immaculato toro dant operam, habere liberos (de liberorum gregibus per clericorum aut sacerdotum cellulas uagientium, aut in suæ pellicis gremio uidente quoq; uxore ludentium, negarem hinc à spiritu dici, nisi huiusce fœturæ homines, uel usq; ad summum totius orbis apicem euectos, & uidissem, & uti maximum fortunæ ludibrium exhorruissem) hi scire possunt, qui hæredem alienum, & quem fortè rerum suarum ingenti cum periculo, & tum animæ tum corporis iactura comparatarum, prodigum, subitumq; decoctorem præuident.

Sicut sagitta in manu potentis, ita filij excussorum.

B Suo more uates similitudine utens, filios affabrè gnauos, optimèq; institutos & morigeros, sagittæ à ualida potentissimi uiri manu è neruo emissæ, ob illorum agilitatem, atq; in feriendo certitudinem, comparat. Excussorum nomine in metaphora perseuerans utitur. Sagittas enim ab arcu eiectas excuti, seu excussas dicimus. Ita filij olim ex Iudæis incredulis credentes, atq; ex spiritu & aqua renati, à reprobis parentibus, à diuina scilicet luce abiectis excussisq; ui quadam in naturã ipsam sæuiente amoti atq; euulsi, citissima celeritate atq; impetu, tanquam scintillæ in harundineto discurrentes, hostium fidei corda alto uulnere fauciarunt, hos quidem ad interuersionem, illos uerò ad uitam. Non defuere tum plañe, ut nunc etiam non defunt, uel ex excellentioribus ingenijs, qui audita ab ipsis idiotis uiris, prorsusq; infantibus ac rudibus ueritate, indignati magis in antiqua perfidia induruerunt. Fuerunt etiam quorum mentibus alterius generis uulnus infixum, contra naturam uulnerum, ab antiquis illos uitiorum plagis ac putore sanaret, uiuidamq; conualescentiam, hoc est, spiritus libertatem, reclamantibus quoq; excussis illis scribarum ac pharisæorum turbis & monstris, obduceret, Deo, inquit Paulus, gratia, qui semper per nos triumphum agit in Christo Iesu, ut odor simus alijs quidem mortis ad mortem, alijs uerò ad uitam. Vides, ni fallor, ex his unius excussorum filij non prorsus idiotæ uerbis, duplex, sed longè diuersum ab sese uulnus. Ex Hebræis tamen quidam pro filijs excussorum, filij iuuentutis reddunt, seu filij adolescentiarum, ut uult Fel. Nam uetustate, senectuteq; legis à ceruicibus nostris per robustissimos in spiritu iuuenes, licet mundo debiles atq; imbecilles, Christi discipulos, excussa, longeq; proiecta, nihil iam in religione atq; academia Christiana & doctrina, uetus est, ac senio affectum, sed uegeta omnia, uiuida, robusta q; sunt, ac succi plenissima. Quam ob rem pro populo ueteri nouus subrogatus est, qui senescere non nouit, sed quotidie magis in spiritus adolescentia repuerascit, atq; de die in diem, ut inquit Paulus, renouatur. Ecce, ait Dominus, noua facio omnia. Nec satis quidem fuit olim nobis alioqui natura ad malum pronis, antiquum illud oneris, ut uocat Esaias, iugum, aut sce-

C ptrum exactoris superasse in die Madian, nisi & quotidie nostra, ueluti aquilę in nouetur iuuetā, in diesq; magis paruulus ille qui natus est nobis, in mortaliū animis reformetur, crescatq; ut monet Paulus, in uirum perfectum: hoc est, in perfectiorem, quā hucusq; actum est, uitę statū, deposito peruersę consuetudinis senio, & uetustate: seu serpentium more, antiquo abiecto cortice, ac pelle, noua in Christo, ut ait Paulus, simus creatura. cui quidē innouationi nostra hęc uidetę ætas ab æterno illo diuinę prouidentię decreto destinata. Tantū illi, quibus cura hęc incumbit, non torpescant, ac leporem, quod aiunt, experrectū insequi nō recusent. Videor enim uidere omnium animos ad ueritatis amissę recuperationē intentos, modō non desit, qui uiam præmonstret.

Beatus uir qui impleuit desiderium suū ex ipsis, nō confundetur cū loquetur inimicis suis in porta.

Hebręi, quō sagittarum metaphoram seruari, pro desiderio, pharetram interpretati sunt. Sic Fel, sic cæteri Hebręorum interpretes. & est ac si dicat: Beatus planē uir ille erit, cuius domum talibus filijs, robustis scilicet, moratisuę, ac mira dexteritate prudentiãq; præditis, impleri cōtigerit. Summā in terris hanc esse felicitatem opinantur homines. Qui enim huiusce generis atq; excellentię haberit filios, quomodo pudebit, aut pertimescet, cū loquetur, contendetq; cum hostibus suis in porta, hoc est, in iudicio: Conuentus enim atq; iudicia, in portis per antiquos patres haberi consueuerant. Quare portas, quod aliās me admonuisse recolo, pro iudicijs, comitijsq; forensibus in scripturis haud rarō accipi legimus. Euthymius monachus super hunc locū interrogat. Ex ipsis? quę ipsa? quę superioris, inquit, memorata sunt, quōd sanctę ciuitatis constructio perficiatur, quōd ab omni perturbatione requies detur ac pax, quōd multā prolem suscipiat Ecclesia, quodq; alia dona recipiat. Vides quę desideria in fideiū animis inesse oporteat? Qui enim eiūsmodi curis ac uotis sua impleuerit desideria, cordisq; abdita castissimis occupauerit appetentijs, non confundetur sanē, non repulsam, cū negociū illi fuerit cum hostib. in porta referet: hoc est, in iudicio illo uniuersali, uel in priuato quoq; uniuscuiusq; obitu, per quem ueluti per portam ad immortalem statum transitur, constans, atq; ad hostium accusationes intrepidus perstabit, quippe qui rationes suas omnes iam antea, cū sanus esset, uitamq; in uirtutum adeptione laborans sudansq; exercuerit, optimēcum Deo uirtutū omnium erogatore instituerit. Is itaq; cū caducis hisce rebus corporeis per mortē concedere iubet, non potest nō sanctissimē, cū in sanctissimis uixerit desiderijs, ē uita emigrare. Iam primum quidem conceperat animo, nihil in re præsertim salutis humanas uires, ingeniū, conatus, studia, quamuis sublimia, uulgaresq; doctrinas excedentia, subsidij afferre posse, nisi Dominus ædificauerit, custodierit uē dona sua, ac beneficia. Deinceps à spiritu eruditus iam probē nouerat uanam quietem nostram esse, uanum ocium, uanum item laborem, uanas curas, uanum quicquid agimus, quicquid cogitamus, quicquid animo molimur, nisi dominus nobiscum fuerit, nobiscūq; illud, utpote qui omnibus animę motibus atq; actionibus uelle perficeretq; instillare non cessat, & egerit, & perfecit. Neq; id quidem postremo sic affectam animā latere potuit, quōd cū dilectis suis dederit somnū Deus, requiemq; à curis omnibus humanis & sollicitudinibus præstiterit, præstō aderit hæreditas Domini, hoc est, ipse filius Dei, qui nostra est hæreditas, nosq; ipsius: qui quidem in porta, iudicioq; illo supremo, iudex omnium factus, molestissimo imperabit hosti, Sile tu perfide: uos autem hæreditas mea mihi, percipite regnū uobis ab origine mundi decretum, atq; à cœlesti patre præparatū. Est qui pro uobis exactē soluit, postquam uos non eratis soluendo, filius Dei uiuī, qui cum patre ipso, ac utriusq; spiritu regnat Deus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum. PSAL. CXXVIII.

Eati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in uijs eius.

Bona profectō corporea, quę media appellamus, idcirco mortalibus à cœlesti parente elargiuntur, ut omni superuacua ex animo reiecta cura &

ra, & solitudine, quietius ad ea contemplanda quæ uera bona sunt, atq; expeditius parati sint: quanquam, nescio qua sorte id accidat, quòd ea in primis & querimus & amamus, quæ iure omni, tum humano, tum diuino, in secundis haberi oportuerat. Quotus enim quisq; est, & ex illis quoque qui ecclesiastici, singulari quadam religione appellantur, & se uideri cupiunt, cui non magis uitæ cōmoda, atq; deliciae curæ sint, quàm quomodo paucis, minimisq; contentus, illam in terris degat uitam, quæ angelica potius quàm humana dici queat: Eò enim iam nostra paulò antè deuenerat religio, ut is solus in rebus pub. in regnis, in urbibus, in ædibus etiam sacris, & felix, & beatus uulgò censeretur, atq; propterea magis honoraretur, cui ampliores erant fundi, maior armentorū numerus, ædificia editiora, preciosior suppellex, ærarium copiosius, atq; animus ad appetenda illa quæ nunquam satiant, ardentior, & sagax magis. Ex quo illud potissimum Christiana in re ortum habet uitium, atq; error, quòd aut nulli, aut pauci ex his, qui hoc mundo utuntur, ut monet Paulus, tanq; non utentes, sapientes scilicet qui sunt, aut, ut uult Plato, sapientiæ student, ad magistratus, curamq; animarū asciscant: uerùm illi magis, qui aut sese totos quicquid sunt, abiecto pudore, salutēq; animæ neglecta, ac plenis, ut aiūt, uelis, in sui principis gratiā & cōmodum, æternis cruciatibus deuouēt (ut olim Decij illi, fortissimi quidē uiri, pro suæ reipub. salute egere: quanquā hi melius atq; honestius occubuere, utpote qui pro omniū ciuiū suorū salute propriā deuouerunt: nostrates uerò quidē pudet literis ea mandare quæ æterna nostram religionem forsan afficient ignominia, & cōtumelia: dicam tamē ex nostris multos haud iam in ancipitē terræ hiatū, ut quondā Q. ille Curtius, sed in certissimam atq; æternā mortem, & suam, & cæterorū ciuium, quantū in illis fuit, salutē deiecisse, ob rem quidem nihili, quam sanè impresentiarū silentio præterire malui, quàm rem unam tam crebrò inculcare) aut nihil non agunt, quòd ex alienis incōmodis ac damno, suas res, aut liberorū augeant. Vnde lachrymabiles illi infelicis turbæ à proprijs laribus, à focis, à tectis, ab agris etiam ipsis paternis uī eiectę, per urbium triuia audiuntur ululatus, ac gemitus. Ex qua quidē crudelitate illud maxime contingere est necessariū, quòd ciues aut sedes alias extra patriā sibi parandas cogitabunt, aut perpetua ærumna miseri intra ipsissimos suæ patriæ terminos incertis sedibus & domicilijs peragrabunt. Verū hæc, dum aliud agimus, per excessum sunt dicta. Impossibile enim est aliquādo satyras nō scribi, ab ingenijs præsertim illis, qui nihil in uita tam auidè cupiunt, quàm quòd orbis uniuersus flamma, non iam cupiditatū atq; auaritiæ, sed mutæ charitatis, beneuolentiæq; principū in ciues, uicissimq; in principes ciuium deflagret, quòd elogium istuc propheticū de cunctis in Ecclesiæ sinu cōmorantibus dici possit: Beati omnes qui timent dominū, uel, ut reddit Hebræus interpres: O beatos omnes qui dominū colunt: non aurum, non scortum, non se tandem. Et in uis eius ambulant. In alio enim psalmo initium sapientiæ, hoc est, ueræ cognitionis exordium esse asserit timorem diuinum, quo homo, animal alioqui durum atq; arrogans, ad eius opera & iudicia trepidet, ac moueatur. Sanctum quippe est, terribileq; ac uenerandum nomen eius, quocirca metuendum. Sensus igitur: Alij eos beatos appellare soliti sunt, quibus amplæ diuitiæ, forma, dignitas, honor, pulchritudo, humanarum diuinarumq; rerum scientia ac notio, principum fauor, magistratus, sublimesq; & primū in rebus pub. gradus, atq; eius generis alia, quæ nobilitatem quandam plusquam humanā præ se ferre uidentur, cumulatisimè insunt. Nos, ait uates, illum solum, licet mundo despectum, ab illoq; male habitum, uerè felicem ac beatum esse ducimus, qui timet dominum, atq; in iustitiæ semitis, quæ sunt uis eius, graditur. Et quia, sicut scribit Lucas, non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, propterea in ipsa statim fronte psalmi atq; exordio, uniuersalem affixit dictionem, omnes scilicet: ne hic nobis persuaderi patiamur, particularium duntaxat hominum Deum esse, & non omnium. quod sanè contra illos uideretur esse, qui ex solo Dei proposito & uoluntate, absq; humano aliquo arbitrij subsi-

C dō atq; ope, electos saluari disputāt. Verūm aliud nunc agimus: id quidē, quōd beatos illos omnes esse affirmamus, qui plus quā humanam, diuinam timent, ac uenerantur pręsentia: & qui nec in superiorū suorum gratiam, quamuis potentium ac formidabilium, eō uecordiæ deueniunt, ut à iustitię itinere uel tantillum quidem declinent. Quare nunquā bonis illa uisa est ingenuo digna animo uox, qua quis turpiter atq; iniuste magistratum sibi aut à principe, aut à repub. aut etiam à nescio quo euentu & casu demandatum exercet, quo scuto utitur, dicens: Sicius sit princeps, sic rex, sic pręsul. Diuina enim maiestas, quod aliās quoq; diximus, imperatoriæ non est subiecta, multò uerò minus tyrannicæ. Cęterum ambulare in uis domini, nihil aliud esse scribunt patres, quā in cunctis nostris & cogitationibus & actionibus seruare iustitiā, quam perfectam mandatorū Dei obseruantiam, & cultum esse diffiniunt. Tantum enim porrò abesse debet ut proprij amoris uisco impediti, non in uis Domini, sed in nostris potius, quæ prauæ sunt, atq; ad interitum pertrahentes, libenter ambulemus, ut etiam quicquid in nobis est, quod nostrū uidetur, abijciamus, nedum uias nostras, quæ multarum cupiditatum spinis obsitæ sunt. Abijt uagus, inquit Esaias, in uia cordis sui. Et, Quā uilis facta es iterans uias tuas.

Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.

Pulcherrima, ut sic dicam, deductione utens propheta, tota animi fiducia illū asserit, qui timet Dominum, atq; in uis eius ambulat, beatum in primis esse, æternæq; uitæ securum. Deinde nec corporea hæc quidem bona illi deesse posse. Laborabis, inquit, manibus, ô tu quisquis es talis, uti sanctos decet: cęterū uerò tui curam Deo relinquis uelim. Laborant alij, sed frustra sæpenumero, partisq; non absq; maxima animi molestia atq; erumna utuntur. Hi sunt enim quibus ne diuitiarum quidem oceanus sedaret habendi sitim. Soli igitur qui timent Deum pręsentibus cōtenti sunt, summaq; animi trāquillitate ac quiete, rebus obujs, quantumcūq; dederit Deus, uti solent. Semper enim illis bene, beatę & feliciter omnia euenient: quia quicquid fors rerum attulerit, illud omne in suum pertrahunt gustum & commodum. Quomodo, quæso, sui curam Deum nō habere expositu labunt, cum sibi à diuino spiritu pręceptum illud esse non ignorent? Timete, inquit, Dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. A timore igitur hoc casto ac uenerando, omnis mortalium omnium felicitas ac beatitudo, hoc est, tranquilla perturbationū appetentiarumq; sedatio emanat, pignus scilicet atque arrhabo futuræ uitæ, quæ sanè abscondita est, ut inquit Paulus, in Christo Iesu: quo adepto anima ueluti in fine proprio conuiescit omnino, neq; aliud ultra querere aut uult, aut potest. Proinde haud mihi quis hęc dicat, beatitudinem quidem in Christo nobis promissam, ad futurum uitæ statum pertinere solummodo, non ad pręsentem, cum impossibile iam factū sit ob assiduas affectuū cōmōtiones ac tumultus, animā prorsus cōquiescere, sedariq; omnino. Non inficior equidem illic perfectissimā esse beatitudinem: hęc uerò in perfectionis desiderio atq; conatu sudare animam, niti, instare: quod quidem exercitiū, aut laborem, beatitudinis nomine dignari non inconueniens erit. Quare non immeritò uirum sic affectum alloquitur Psaltes: Beatus es, inquit, postea uerò, bene tibi erit: hoc est, in utroq; uitę statu, licet nō equo gradu, felix eris, ac beatus. O beatū, ait Campensis, & felicem te: sic enim quæ labore manuū tuarum paraueris, frueris: quanquā pręsens hæc ætas ad exercendas solūmodo uires animi apta uideatur, atq; ob id potissimū à Deo opifice maximo mortalibus concessa, ut in sudore uultus uescamur pane: futura uerò huc spectare uidetur, ut ea quæ hęc maximo cum labore acquirunt, æterna pace, in Deo summo rerū conditarū bono ac fine, perennię felicitate, ac beato gaudio possideamus.

Vxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tue.

Illud enim quod maximè in uxore expetūt uiri, fœcunditas est: quam quidem felicissimè marito illi, qui timet Dominum, contingere promittit uates. Verūm quid interim de illis censendū, qui, cū in timoris diuini studio atq; exercitio die noctuq;

A noctuq; uiuunt, uxorem tamen interdum sterilem, & quo magis sese excruciant miseri, impudicā, rixosam, atq; adeo immorigerā, ut Xantippem dicas, in patrijs domibus alere coguntur? Ex duobus enim, alterum diffiniendum esse arbitror: aut illud quidem, quod non timore eo, quem uiro perfecto conuenire par est, afficiuntur: aut, quod magis placet, de alia uxore, quam quę mortales pariat liberos, intelligi oportet. Sapientiam hanc uolunt esse, de qua quidem legimus: Ama sapientiam tanquam sponsam, & ipsa amplexabitur te. Illa uero: Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. Sed quemadmodum uitis, quę natura caduca est, nisi alieno adminiculo, quod clauiculis illis suis cōplexa quasi manib. serpit, fulta sit, ad terram fertur, atq; propterea sterilibus malleolis, sarmentisq; luxurians syl uescit facile, ac per omnes partes nimium sui prodīga funditur: ita huius effigiem rerum diuinarum cognitionem, quam sapientiam appellamus, secum ferre arbitror: quę nisi à timore, ueluti ab ulmo uitis, aut fraxino, subfulciatur, in aridos sępe pampinos leuitatis atq; arrogantię desinit. Huic uero nixa, atq; apposita, fit sicut uxor uberrima coniūcta uiro, aut sicut uitis arbori innixa. Diuus enim Augustinus, uxorem hanc feracem, ecclesiam uult esse. Alij animam, quę timori diuino, tanquam uiro nupta, uberrimos ex sese sanctorum desideriorum atq; affectuum emittit fructus. Non displicet tamen, quod ad assequendam huiusce timoris gratiam magis accendantur mariti, uxorem illam in hoc loco intelligi, cui in sui peccati multam, sub execratione est dictum: In ærumna & dolore paries: ut uel hinc quām longe à Dei timore absint, perdiscant, postquā fertilitas illa in sua uxore desideratur, quam timentium Deum uxoribus dari non dubitant. In lateribus domus addit, quod liberorum copiam in lateribus omnibus, atq; angulis ædium undiq; uersari sentias. Quid si uideas huiusmodi fecunditatem liberorum in uxoribus Deū haudquaq; metuentiū? num ob id reprehendendus est Deus? num donorū liberalitatem, uel in immeritos, in liberalissimo Domino carpere audes? num quod se timentium uxoribus pollicitus est dare, non timentiu negabit? Tu enim, si sapias, Deum time, atq; eius uoluntati pare, & obsecunda. Cetera uero quę tibi est pollicitus, si ex usu tibi erunt, dabit, tantum non Dei iudicia nimio festino appetitu nostro anteuertere cupiamus.

Filij tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensa tua.

Solent enim parentes, post anxiam rerum uel domesticarū uel publicarum curam, è foro domum redeuntes, extra limē ad tempus negocia omnia relinquere, quod tranquilliori cōsuetudine atq; ocio, curis uacui, cum reliqua familia cibum sumant. Accurrit primū uxor, si non gressu, animo saltem: serui, ancillæq; festinant, lectos sternunt, apparant cibum, & pro se quisq; sedulo facit, quod Domino fiat satis. Verū pater nulla alia à domesticis tam afficit consolatione, quām si numerosa liberorum copia mensæ, dum pascitur, circūstet. In his enim (modo pater sit) oculos, mentem, animum, affectum deniq; omnem atq; amorē, fixum habet. Putas nemedioce hoc donum esse dei? Aiunt enim patres hanc omnium maximam esse consolationē, ueram, & quę inter alias cor magis tangat, atq; afficiat. opinor equidem: sed eam omnium maximam in homine illo, qui ob liberorum cōmodum atq; amorē, timorem Dei omnem abiecit, esse non iudico. Impossibile enim omnino est, cor illud, quod prius æquitate, iustitia, timoreq; illo, de quo nunc loquimur, non affectum sit, uero ac solido affici gaudio. Non (crede mihi) animū impiū, uel ipsa tota, quātāue sit fortuna & fauorix, & prompta, cum cornu illo suo rerum omnium bonarum copia referto, atq; si lubet exundanti, sedare potest, uerāq; oblectare letitia & consolationē. Cum recolit animo quā periculo sa res sit, quām ue odiosa aliena rapere, filijsq; ex aliorū fundis atq; agris, diuitias parare, non potest non miserrimē uiuere: ex præteritisq; periculis edoctus non potest, nedum capiti proprio, uerumetiā filiorū, totiusq; posteritatis saluti non maximopere timere. Hunc igitur nunq; dixero felicem, sed miserrimum, miseriamq; suis posteris comparantē. Huic ne dicam astare posse filios tanq; nouellas oliuarum plantas, uirentes scilicet atq; intuentiu mirē oblectantes aspectū? Ve-

Cum, ut ad sapientiã reuertamur, ea est uxor, quæ in lateribus domus nostræ, hoc est, in omni parte animæ elegantissimos effundit foetus, ac liberos, qui sunt, honesti motus, castæq; appetentiæ, atq; unde quæq; ad iustitiæ librâ ponderata cõsilia. Hac enim similitudine mirabilem exprimere uoluit Psaltes delectationem, quæ maximè ex actibus à sapientia profectis afficitur uir sapiens. Circumstant igitur, atq; immenso oblectât gaudio, ueluti lautè instructâ mensam, cor sanctissimi illi affectus, ac motus fidei, qui à sapientia producuntur: nam absq; sapientiæ dono, legitimi filij, sancta scilicet opera, atq; uti in oliueto plantæ sunt semper uirides & aspectu gratissimæ, usq; uirentia, oblectamentumq; præstâtia, à fide exire nequeunt: ita neq; à sapientia, absq; fide. Vtraq; enim, & mensæ, & uxoris nomen sibi uendicat. Quid ergo?

Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum.

Ad hunc, ait, modum, ut dixi, uir ille qui Dominũ reueretur, ditabitur. Quòd si porrò mortaliũ liberorũ grege, aut foecunda uxore toroq; nuptiali carere sese uiderit, uti carent (modò careant) cõplures templis sacrisq; ædibus inseruientes, eò quidẽ sanctissimæ huiusmodi beneficentiæ pollicitationẽ, alia in re, alioq; in loco, q̃ sint mortales amplexus, aut secreta conclauiũ, sibi dandã esse existimet. Intus enim in anima eiusmodi canitur hymenæus, ubi immortalis est uxor, immortales liberi, immortales oliuarum surculi, immortalis cibus ac mensa. Non timentibus quidẽ Deũ, dura hæc omnia uideri solent: illa uerò mollia, utpote quæ in carnis lasciuiã, ocio ac mollitudine solũmodo uersant: hæc aspera atq; dumosa, uti cetera illa sunt, quæ, nisi summo nixu & labore, uigilijsq; assiduis, ac perpetua carnis afflictione & morte, uel intelligi uel adipisci possunt. Cæterum cum nihil æquẽ animã à Deo tam longè abijciat, q̃ peccatũ: nihilq; tantum diuinæ gratiarum infusiones, ne cor nostrũ, alioqui siccum & aridum, scatebris spiritus & temperent & foecudent, sistere soleat, quantũ torpor & ignauia: timor ipse diuinæ presentie, eò quòd torporem omnẽ desidiamq; à somniculoso pectore excutiat, ipsumq; à uitijs, libidinosisue affectib. & retrahat & repurget, atq; ad assequendum omne bonũ præparet, uidetur quodammodo totius bonitatis adipiscendæ origo & fons esse, à quo quidem uirtutum omnium deducuntur riuuli.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, & uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. Et uideas filios filiorum tuorum, pacem super Israël.

Verendum enim nequaquã est, ne firma nos maneat de promissa benedictione certitudo, simulatq; spiritus ille, qui patris iram in nos meritò accensam, quæ est eius suauissima natura, restinguere solitus est: nobis alioqui stupidis, atq; ad intelligendũ tam amplũ beneficiũ prorsus plumbeis ac tardis, bene precatur hoc modo: Beatũ te faciat, ô tu quisquis es, qui times eum: teq; in bonis tam mentis, q̃ corporis felicissimè augeat, ac tibi res omnes tuas secundet Dominus ille, qui habitat non in opacis nemoribus, in excelsis, aut in statuis, idolisq; manu factis, sed in loco Sion sancto, quæ est Ecclesia, quam fidelium conuentum, & communionem esse diffiniunt sancti Dei interpretes. Quid postea? Videbis filios filiorum tuorum: hoc est, longæuus adeò eris super tetram, ut auus de nepotibus gaudere possis, cernesq; posteros posteris longa annorum serie succedere. Sed interim bona alia uersare animo recusabis, illa nimirum, quæ neq; oculus uidit, neque auris audiuit, neq; in cor hominis ascenderunt: Nam cum terrestres Hierusalem bona corporea sint, quippe quæ in diuitijs, opibus, potentia, corporisq; pulchritudine, & cæteris huius generis rebus, quæ fortunæ ludibrio expositæ sunt, consistunt: illa cœlestis, quæ sursum est, mater nostra, ut inquit Paulus, in immortalitate, æternisq; seculis, atque indiffinito æuo ac beatitudine fundata sunt: illa, inquam, quæ neque tineis, neque furibus, neque cruentæ prædonum siti obnoxia sunt. Dies enim uitæ huius cum finem habeant, illorum etiam bona finem habere necesse est. Cæterum quis ambigat an futuræ uitæ bona æterna sint, cum Deus ipse illorum dator æternus sit, qui est tota felicitas nostra, merces, uita & pax:

A pax: Est & alia filiorū soboles & posteritas nobilior, quā eā quidem est, quam crebris quotidie exemplis funditus excidi conspiciamus. Quod ne longius in recensendis antiquis familijs, hisq; nobilissimis ac potentissimis, euagemur, duas recentiores breuiter è memoria penè hominū abolitas, excitemus. Sfortiadum prima est, quæ toti olim Italiæ, Galliæ, ac duabus Hispanijs formidabilis, tandem in Franciscum ultimum Insubriæ ducem, qui decessit absq; liberis, desijt. Altera est, quam cum Alexandro Medice turpissimo mortis genere interempto, penè interiisse uidimus. O uanas hominum de comparanda posteris felicitate curas. Is qui modò à Clemente patruo, unā cum Hippolyto altero eius nepote, ad tam ardentem dominandi cupiditatem iniectus fuerat, ut iam alius quærendus esset orbis, cum hic tantæ duorum adolescentium siti non satisfaceret, subito tamen facto è medio sublatus est: quem Hippolytus ueneno oppressus, paulò antecesserat. Alia igitur posteritas concipienda est animo, cuius quidem fecunditate hoc magis diuturna, quo ab omni corruptione immuni, utpote quæ ad animum, qui æternus est, attinet, sancti Dei uiri ecclesiam augeri & coalescere, miro afficiuntur gaudio. Maximum enim illud in primis gaudium his è uita decedentibus solet esse, si in Christi religione ac fide, hæredes & successores, antequā demigrent, optimos fore conspiciunt. De procurando uerò hærede, successoreq; plerunq; facinoroso in bonis Ecclesiæ, cura est impia omnino. Verum ne diutius in peruestiganda huiusmodi felicissima hæreditate torqueamur, à Psalte est additū, pacem illam esse, quam super Dei populum, quem Israël em uocat, sese in diuino timore perseverantes conspecturos pollicetur. Et uideas, inquit, filios filiorum tuorum, pacem super Israël. Nam summa ea est filiorum Dei felicitas in terris, sedato animo, pacataq; conscientia ac mente, diuinis frui contemplationibus. Alioqui cor nouis quotidie uitiorum monstris exagitatū, impossibile est nō continuis conscientia moribus exedi ac perrodi: unde pugnares illi animi motus oriri solent, quibus inter sese conflitantibus, humanam mentem haud amplius sanum Dei, sed theatrum cruentissimum, atq; omnium teterrimum nuncupari par est. Sic ædes cæteras, sic respub. sic urbes, sic religiosa domicilia ac templa, in quibus nulla est pax & concordia, appellare placitum erit.

Canticum graduum. PSAL. CX XIX.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israël. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.

Improbos homines, etsi diu multumq; Dei ecclesiam, sanctorum scilicet conuentum ac cœtum affligant, haud tamen plus quā opus est, aut quā hī sufferre possunt acerbius, præualituros, in hoc decimo graduum canit Psaltes. In hac enim parte non possum non aliquando nostram detestari mollitiem atq; ignauiam, quod in tam antiqua, utpote à rerum exordio incepta, consuetudine, eadem illa pertimescamus, ac uti insolita, & noua uelut quædam monstra exhorreamus, quæ iustissimi uiri, ut hīc queruntur, uel ab ipsis mundi incunabulis perpessi sunt. Nonne ab ipso saltem præteritorum temporum more perdiscendum fuit, nusquam non uiris probis afflictiones deesse non posse? Scilicet nostrorum nunc Deo magis placet morum corruptio, quā olim patrum æquitas, uitæq; innocentia ac fides placuit. Id quidem illud est, quod in hoc psalmo sancta exoptulat Ecclesia: O filij, ait, quid ista quasi noua miramini? quid tam perfractè in aduersis doletis? nonne hæc eadem ipsa, & sæuiora quoq; ab ipsa mea prima ætate & iuuentute toleraui? Quid aliud sanè illud fuit, quando ab impio fratre, iustus occisus est Abel, nisi, cum adhuc tenera essem, primum atque atrox illud quidem ac sæuum uulnus in iuuenili pectore? Quid tam altis gemitibus considerandum, deslendumq; est, quā casus ille primi hominis miserrimus? num tanti uulneris absq; acerbissimo dolore refricanda est memoria? Sæpe igitur præteritis seculis improbi me expugnauerunt, expugnantq; etiamnum sedulo homines, turpesq; concupiscentiæ, avaritia, ira, libido, ambitio;

c inediaq; ac ipsa omnium miserrima ægritudo, sui amor. Expugnauerunt, inquam, me matrem: quid ergo mirum, si uobis imbecillioris uirtutis filijs non parcunt? Bellum enim huiusmodi cum mundo cœptum, nō nisi cum mundo finire potest, quandoquidē Deus suos in delicijs non alere decreuit. Omnium, ut diuus inquit Gregorius, electorū, qui à principio mundi fuerunt, & usq; ad seculi consummationem futuri sunt, est una ecclesia, cuius caput Christus est: semper autem in ipsa peruersi sunt molesti, ut semper fuere, electis: nec unquam defuit, non deest, non deerit malignitas persequens, & æquitas patiens. Hæc Greg. Præterea uide quid sanctissima concionat̃ Iudith: Abraā, inquit, pater noster tentatus est, & per multas tribulationes probatus, amicus Dei effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moses, & omnes qui placuerūt Deo, per multas tribulationes transierūt fideles. Transierāt ne aliter Petrus: Paulus: Andreas, ac ceteri Dei electi: Quid cruenta illa martyrum multitudo: quid integræ cruciatarū uirginū legiones: quid pater meus, meiq; ordinis autor Benedictus: quid Maurus: quid Placidus: quid reliquus grex Casinas: Num stertentibus illis atq; ociosis æterna bona contigisse arbitramur, an laborantibus: an in cruce attritis: an perpetuo, sub angustiariū malleo atque incude, proposito defudantibus: Dicat igitur mecū Israēl, fateat̃ ingenuē, nō dissimulet, nō cesset, quōd alijs sciant prædicare: Sæpe expugnauerūt me à iuuentute mea. Verū una extat salutis spes, quōd non potuerūt mihi. Multis enim, ait, modis ut me funditus euerterent, elaborarunt: sed nō potuerūt, quin potius mea in aduersis excreuit uirtus. Atqui illud in primis in pugna spiritus haudquaq; est ignorandum, sed diligentissimè disquirendum, qui sit, quōd tam crebrō sanctissimos uiros à malo dæmone oppugnari cernimus: Ea sanè est ratio, quōd hi non tam facile, quàm pleriq; alij, nequissimo suafori assentiuntur: alij uerō, qui unico, & hoc leui, occumbunt uulnere, ab hoste, uti uicti solent, turpissimè deseruntur. Fortis uerō animus, ne repetitis quidē uulneribus, pedem mouet. Quare diuinę uirtutis conscius clamat: Non potuerūt suis frequentissimis ictibus me subuere re. hoc est, tantum abfuit ut perterrefactus peccato consentire, ut etiam ex iisdem ipsis uulneribus sanior euaderem. Verū illud interim periculo obnoxium, quōd licet peccato ut assentire facere nequiuissent, fecerunt tamen ut portem illos, & quidem diutius. Nam

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitates suas.

Felix sic: Supra dorsum meum arauerunt arantes, prolongauerūt sulcum suū: hoc est, diutino uulnere meum prosciderūt dorsum, miris scilicet modis oppresse runt me, milleq; obiecerunt periculis. Illa enim dictio, iniquitates, Hebræis est iugera, siue sulcū. Etenim cupiens uates, quàm diuturna sit apud sanctos tentatio, quàm ue aspera & dura, non nesciri, huiusmodi uerborum utitur amplificatione; edisserens longa illos iugera, quibus nimirū supra suum dorsum ararent, produxisse. quē sanè sensum sic reddit Paraphrastes: Dorso meo tantū oneris imposuerunt, ut signa in eo apparuerint, qualia aratores agris imprimere solent, & ueluti sulcos longos induxerint. Et uerè prolongauerūt: nam momentaneæ hostiū insidiæ non sunt, sed longę, sed diuturnæ, sed in infinitum quodammodo protractę. & quemadmodum crebrō mortalibus infesti sunt, ita diu. Quamuis enim huius uitæ tentatio ac pugna, æternæ felicitati comparata, momentaneum quiddā sit, & leue, ut inquit Paulus, animæ tamen Dei sapientiā contemplantī, peruestigantiq; æterna, quæcunq; altissimę eiuscemodi indagationi uidentur posse officere, atq; illius candorē deturpare, longa nimium uidentur, atq; diuturna. Quare alio loco conqueritur dicens: Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est. Quid ipsa etiam uita, alioqui desiderabilis, atq; omnibus iucunda, nimis in longū protrahi uidetur cœlestia contemplantibus.

Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

Vide quomodo assiduis spei stimulis suos sæpe reuisit Deus. Quis, oro, actutum non desperaret audiens, quōd continuis atq; ijs longissimis tentationū sulcis nostram proscindāt mentem atq; animū, uti aratores solent agros, impudentes

Ates dæmones: quid tam graue, tamue intolerabile effingi potest? Verū diutius in suos hostium sæuitiam debacchari diuina non sinit bonitas, nisi quatenus nostrę sufficiant vires. Amat tamen milites Deus audaces, robustos, & qui in pectore ac fronte uulnera ostentare ualeant: non desides, effœminatosq̃, palantes, atq̃ ad minimas hostium minas exterrefactos. Felix sic: Dominus concidit iugum impiorum, periit spes eorū. Arbitror equidem tunc hominis spem interire, cum illud quod quærit minimè assequitur, frustraue conat̃. Alia litera: Dominus concidit, seu rupit funes improborum, quibus adstrinxerant me. Porro ceruix in impio, superbia est: iugum, imperium: funis, astus, dolus, insidiæ. Hæc sanè omnia nostro labore atq̃ ingenio superari posse, arduum: uerū à Deo bonorum omnium erogatore, tam molestissimorū hostium uictoria expectanda erit. Ipse quippe est, qui impedimenta illa omnia diruit, frangitq̃ improborum fastum, atq̃ eorum funes, dolos scilicet, fraudulentias, oppressionesue atterit, & cōminuit. Ipse, inquam, est, qui, ut ait Esaias, marcere facit à facie iugis ceruices peccatorum, superbiam scilicet, tyrannidemq̃ peccati, quò electi tandem à nodis illis periculosissimis, quibus ueluti plaustri funes, quemadmodum ipse asserit uates, ab hoste pertrahuntur, enodati respirare queāt, qui nunc mille mortis generibus obnoxij sunt. Verū quid tandiu supersunt? Iam demum

Confundantur, & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

In fugam, ait, uertantur, quotquot odio habent Sion, sanctas uidelicet animas, atq̃ eorū instituta. Frendāt, ut lubet, dentibus, oppugnentq̃: tantum abest ut expugnare ualeant, simulatq̃ in hoc mundo absq̃ cruce uiui nequeat. An ignoramus uirtutem, quod ait Paulus, in infirmitatibus perfici, circaq̃ ardua uersari?

Fiant sicut scænum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit.

BNon paruipendendæ quidem sunt huiuscemodi seruorū Dei imprecationes. Nam cum ex assiduo cœlestium contemplationū usu ac studio, toti in diuinum transfusi sint amorem, unumq̃ cum ipso iam cognito bono effecti, non possunt, nec uolunt quidem aliud uelle, quàm quod à diuina uolūtate, cuius cognitionē adepti sunt, emanare compertū habent. Idcirco non secus æstimandę sunt, quàm si ex ipso Dei ore, ac uerbo prolatae essent. Spiritus enim cœlestis amor, non odiū atq̃ iræ ardor, sanctissimos uiros ad ea mortalibus imprecanda, quæ certò sciunt uentura, & mouet & impellit. Cæterū è Palæstine tectis hanc desumptam esse metaphoram arbitror, è quorū rimulis ac fixuris, cum plana sint, gramē nescio quod erumpere consueuit, sed quod tamen, cum solo cōmodo atq̃ humore illo careat, qui herbarū radices alere per se possit, diuturnū neutiquam est. Exarescat itaq̃, anteq̃ euellatur aut resecetur, necesse est. Ex quo, eo, ut inquit Paraphrastes, non implet manū suam metens, nec sinū is qui precario manipulos à messoribus præteritos colligere solet pauper. Ita igitur fiant hi, qui Dei ecclesiā infectantur odio & simultate. Improbi enim in aperto superbix culmine ac tecto plātati, cum pingui humo, humoreq̃ uiuido spiritus & amico sint destituti, è fixuris latibulisue petrarū, ipsi petris aridiores emergentes, facile, ut diuus ait August. exiccantur, ac anteq̃ è uita abeant, dissipantur. His quidem uerbis, improborū ab humanis celerem atq̃ à diuino aspectu euulsionē exprimere mens est prophetæ. Et quia messis, ut inquit Dominus, consummatio seculi est, messores angeli: tunc enim (ne quis uilissimum illud gramē finis maneat, te scire dissimules) mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in caminum ignis. Vides ne infructiferæ plantę descriptionē? Næ absq̃ periphrafi & circūlocutione res uti est, à Domino est expressa. Cum itaq̃ cœlestes illi spiritus messorum munus obeant, neq̃ operationes, quæ per manus hinc dici iudico, neq̃ cogitationes, quæ per sinum, quæ bonitatem referant, ab arido illo gramine atq̃ herba colligere poterunt, quare à uate additur,

De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Solet enim planta aut gramen à subterraneo humore, aut rore, aut riuulo destitutum perlanguescere, prorsusq̃ collabi, atq̃ in nihilum fermè resolui, propterea

C nulli usui aptum esse. Ita mens hominis à spiritus pinguedine atq; imbre derelicta, eò interdum miseræ & calamitatis deuenit, ut nulli omnino usui, neq; suo quidem proprio commoda sit. Et cum in eiusmodi ærumnosam deiectionem perditissimus quisq; facillè prolabatur, ad fastuosos tamen potissimum atq; elatos hæc attinet miseria. Et quemadmodum quidem lætioribus in campis messores non solum plena, quod aiunt, manu, graues, quos ex ordine per sulcos disponant fasciculos manipulosq; constringunt, sed & spicarum culmos ponè sequentibus adeò abundanter relinquunt, ut duplici ratione felices mihi uideantur: una, quòd depositam apud omnium matrem tellurem, sationem multo recipiant fœnore: altera uerò, quòd complures ab sese iuari cernant: quòd quidem consolationis genus ego in alijs admirari soleo, in me autem, ob sortem illam, quæ maiorem in rebus humanis interdum sibi uendicat partem, quàm uirtus aut bonitas, nò esse doleo: Ita sanè ea à fertilissimis sanctissimorum hominum agellis ubertas prouenire solet, quæ non tantum sibi ipsi, quantum ceteris ut consultum sit, dat operam. Contrariæ uerò qui sunt disciplinæ & professionis, nec sibi, nec cæteris utiles sunt.

Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super uos: benediximus uobis in nomine Domini.

Mos erat olim in Iudæa, ut diuini referunt autores, quòd prætereuntes in agris operantibus felicitia imprecarentur, quemadmodum in secundo Ruth capite est uideri. Booz enim cum suos inuiseret messores, illos hoc modo salutauit: Dominus uobiscum. illi uerò gratæ respondentes imprecationi dixerunt: Benedicat tibi Dominus. Eundem etiã morè apud nostros seruari cernimus, quibus ea est consuetudo, ut si fortè per opimas messes suum habere iter contingat, ad messores in æstu illo meridiano sudantes conuersi dicant: O messores, felicem uobis optamus messem, o beatam segetem: uide quàm longæ sint aristæ, quæ plenæ, quàm maturæ: o felicem agrum. In sterilibus autem campis, infœcundisq; satis, pigritantem agricolam nemo ex prætereuntibus est qui sic salutet. Itaq; cuncta apud improbos infructuosa, steriliaq; esse, hinc dici arbitror, ut ab huius uitæ exiliu prætereuntibus uiatoribus illis, qui non se mundi huius incolas, aut ciues profitentur, sed aduenas ac peregrinos, nulla Domini benedictio comprehendatur in eis, sed cuncta detestanda, execranda, maledicta. Cui improborum aliquando est dictum, Benedictio Domini super caput tuum: Nonne illud magis, Benedictio Domini super caput iusti: Atq; hinc rursus admonendi sunt populi, ne motu animi potius effræni atq; inordinato, quàm publici cõmodi, diuiniq; honoris gratia atq; affectu permoti, Deum ad suorum principum magistratumq; perniciem obsecrare audeant. Quòd si iura tamè omnia, tam diuina, quàm humana, fas, leges, ciuilesq; sanctiones, atque statuta id expetere uideantur, tolli scilicet debere è medio seditiosos ciues ac magistratus, hæc tamen optio ac desideriu ad eos solummodo pertinet, qui cum iam omni sedata mentis perturbatione atque ira, toti in diuinam transformati sint uoluntatem, eadem illa tunc uelle incipiunt, cum sic Deum uelle non ignorant. Alioqui diuina cupere ab humanis præuertit iudicia & decreta, animi parum sui compotis est, stultiq; omnino.

Canticum graduum. PSAL. CXXX.

Ex profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi uocem meam.

Narrat hinc uates modum, quem ipse tenuit, quando in ærumnis & tentationibus. constitutus ad Deum clamauit. Hinc docemur, ait Euthymius, ex profundo cordis clamandum esse ad Dominum, nedum ex summis labijs. Alter, inquit, clamor ardentissimus est, alter frigidissimus: cum hic quidè supernè ab ore remissus sit, ac maxima cum facilitate: ille uerò infernè intensus ex intimo corde ascendat, & cum labore. Ille etiam orantem prorsus trahit ad Deum, alter autem sola uocis organa commouet. Hæc Euthymius. Per clamorem igitur uocem illam à cordis radicibus euulsam intelligit uates, qua mens in Deum toto affectu dirigitur: ne tibi clamorem, nescio quem, imagineris, uocalissimum quidem, sed spiritu

Aritu illo uacuum, quem Paulus asserit gemitibus inenarrabilibus pro nobis interpellare. Cum enim nostra cum Deo tractant colloquia, ardere debent omnia in nobis. Nam cum ipse ignis consumens sit, ut inquit Paulus, idcirco accensa in nobis esse cupit omnia, ac uult. Vide igitur in sanctissimo hoc uate, an in lingua solum fuerit eius clamor ac dolor, cum suas calamitates & tentationes profunda appellauerit. Hoc itaque stimulo excitus ego aliquando, non tantum pro me foedissimis alioqui peccatis sordido, quantum pro toto populo Dei, de miseranda lachrymarum ualle, de corpore isto mortali infinitis miseris obnoxio, de tribulationibus multis, quas secum fert mundus, de immensa uitiorum uoragine, de periculis illis horrendis, in quae quotidie cum ab haereticis, tum a nonnullis gregis dominici custodibus conijcimur, clamare ad Dominum decreui eodem fere modo, quo praeteritis annis in Surrentinis latitans agellis, pro mei ordinis congregatione multorum insidijs circumuenta, uel usque ad raucedinem clamaui, dicens: De profundis erumnarum calamitatibus, populus tuus pater pietissime, atque idem iustissime arbiter, ad te incircumscriptum totius pietatis pelagum suspirans clamat. Is est enim quem syncerissimus ille tuus, inscrutabili celsitudini aequalis filius, multorum transfugarum uix residuum, in unum congescit fasciculum: fasciculum, inquam, amarissimi felis, & insuauis absynthij. Erubescimus enim, confundimurque suspicere. Quo quidem ausu, corda, haud cor unum, multimoda flagitiorum labe impura, ad te purissimum illibatissimumque sanctitatis fontem, aliquando excitabimus? qua fronte? qua impudentia? En hostes acclamantes quotidie aduersus nos, & aduersus Christum tuum, insultant cuneatim. Vbi est Deus tuus o insulse grex? ubi pastor? ubi dux? Hinc sunt nobis panes lachrymae die ac nocte, dum tam acerbè oblatrant. Ecquid Cerbereas inter fauces, ouis pauida respondeat? Facti sumus elingues, quorum in ore non sunt redargutiones. Confusi igitur, diraque acerbitate intus affecti, obmutescimus. O bone pastor, qui tuas ab haedis cognoscis ac seuocas oues, usquequo obliuisceris nos in finem? usquequo auertis faciem tuam? Peccauimus. Et quis nos ab inexorabili irae tuae seueritate abscondet, tutabiturque? Te percutiente quis sanabit? Itaque de insupportabili anxietate profundis, hinc inde conglomeratis malis, miserisque, clamamus ad te Domine: de profundis rerum mortem intentantium pessimarum, ad te uitam nostram, spem nostram, sydus nostris tenebrarum profundis gratissimum, earumque salutiferum illustratorem, in puluere & cilicio positi confugimus. Quot siquidem sunt uitia, tot sunt profunda. O uere insomnis custos, salua, nos perimus. Extincta est fides, spes facta est spes, amor insuper confusionis diploide circumamictus, obfuscatur atque alget. Vae nobis quod a mandatis tuis declinauimus. Quo enim a facie tua, cuius sicut tenebrae sunt, ita & lumen, fugiemus? Ne quaeso pater, cuius miserationis non est numerus, spiritus tuus maneat super nos in aeternum, quia caro sumus. Ne, obsecro, nobis miserearis, ut discamus facere iustitiam: sed exaudi uoces nostras, uoces gemebundas: quinimo in Rama ululatus, moestificaque supplicia.

Fiant aures tuae intendentes in uocem deprecationum nostrarum.

Licet enim (tu scis Domine secretorum inspector, qui sunt) hi tua ad pietatem, sanctumque cultum obtorpeant: licet huius tuae semifraetæ acrimosae nauiculæ, uel uoraci diroque aquiloni explicare satagant: licet sua, non quæ Iesu Christi unigeniti tui, quaerant, atque ob id, quot mala sacris in aedibus recrudescant, quis haud sciat? sunt tamen quorum mentes in te, tantis in procellarum nimbis deuolutæ, ut ualent figuntur, nec nisi in te tutam a fluctibus stationem esse aduertunt. Horum igitur, licet paucorum, deuota fidei & pietatis studia, placatus respice, & illos in curribus, & in equis ferocientes disijce. Quid contra Israëlem, si tu pro Israële? quid dicam? propè est ut fores confringant: instant, oppugnant, & nisi propugnes, expugnabunt. Ah rabidae leonæ tantum iam demum uirus compescite. Iam, quaeso uos, obtestorque, rapacissimas in sinu ungulas conuertite. Resipiscite inuicem, atque altissima deponite supercilia: totum siquidem edificium eo periculosius labat, quo bases pertinacius compage dissoluunt. Esto o exquisitissime arbiter, nulla est in nobis san-

Aaaa

tas, artus ægro sub capite perlanguent: sit an, siue à membris cæteris, siue à corde morbi origo, nescio: hoc tamen scio, quòd si iniquitates obseruaueris, nemo sustinebit. Quis enim si misericordiæ iudiciũ superexaltaueris, sufferet? quis ad hoc fortis? quis potis est? ubi insuper Adam? ubi uir ille secundum cor tuum David? ubi Solomon? ubi deniq; Petrus, si ultrici uindictæ mortaliũ seruas facinora? Omnes quippe peccauere, & egent gloria tua. Gratis ne homo tuus factus est filius? afflictus? irrisus? ac crudeli ligno affixus? qui nobis hæc proderunt? una postremo salus erit nullam sperare salutem? nemò ne saluus? ergo tu mendax. Absit pietissime pater, tua à plebe immanis hæc impietas, fidesq; prophana, Scimus enim

Quia apud te propitiatio est.

Tuus quidẽ unigenitus, immitissima clauorũ uulnera coram te denudans adstat, necnò crudele lateris, ex quo tantus mortalib. emanauit dulcor, foramẽ detegens, pro tota eius plebe propitiã. Is est enim, quẽ tu clementissime Dñe, propitiationẽ posuisti in sanguine ipsius. Ille, ille est, qui propitiã omnib. iniquitatib. nostris, qui sanat omnes infirmitates nostras. Id est super arcam propitiatorũ illud aureũ, ex quo Mosi filij secundũ repromissionẽ, etiam nũc diuina tuæ maiestatis oracula sitibundẽ hauriũt, & de cuius plenitudine nos quoq; omnes accipimus. Timeamus ne filio tuo apud te propitiante? propitiante eius matre? propitiante innumerabiliũ coelicolarũ conuentu? quorũ meritis ac suffragijs, si, pro dolor, ceciderimus, non collidemur, quia tu Domine manum suppones. Ideo

Propter legem tuam sustinimus te. Sustinuerunt (inquam) anima nostra in uerbo tuo, sperauerunt anima nostra in te ò Domine.

O exoptabilem legẽ, ò uerbũ omni gladio ancipiti penetrabilius. Quàm suaue iugum, quàm leue onus, sub quo etiam indomitæ tigres, & cruentæ incuruantur phocæ: hoc est enim salubre tum patientiæ, tum amoris præceptũ, quo qui, ut par est, bene utitur, sustinet quidem in spe, & spes non confundit, propter spiritũ san-

Dctum, qui datus est nobis. Igitur non diffidat, sed

A custodia matutina usq; ad noctem, speret Israël in Domino.

Tu qui implesti desiderũ tuũ ex ipsis, si læta prosperitatis aura arriserit, si gaudium & exultationẽ obtinueris, matutinam adesse custodiam reris, ò quã tum leue est sperare in Domino, & ponere in Domino Deo cor tuũ. Sed quid si inopinata Boreæ feritas superuenerit? quid si Auster nostrã flatu aduerso domunculã concusserit? En dicimus noctem instare, cõquerimurq; inuoluisse diem nimbos, ac noctem cœlũ humidam abstulisse. Aduersæ siquidem res obductæ sunt tenebris multis. Quid enim? desperandum? ne est? haudquaq; sed in Domino à custodia matutina usq; ad noctẽ speret Israël. Inocentus quippe nauta, nisi sedato freto clauũ agere nõ nouit: sed peritus, cautus, prudẽsq; ligni magister, quicquid inclemens Notus, procellosusue Africus intorserint, sapientiæ clypeo repercutit, uanumq; reddit. Post nubes igitur sperandus est sol. Veniet profectò Dominus, & nõ tardabit, qui & diuidet lucem à tenebris, confusoq; & effuso passim Nembrotico ausu, disperdet illos Dominus Deus noster. Tunc enim ex tot cordibus, ex tot linguis, ex tot hæresibus, fiet cor unum, lingua una, cultus unus.

Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.

Redemptio misericordiã consequit. Ipse est misericordia, ipse est copiosa redemptio: ipse est, inquã, qui miseretur & commodat, qui & propitiã. Sed quid ego puluis & bulla? ad illum? ne tuum altissimũ æternum atq; inaccessibleẽ maiestatis montẽ accedã? Non accedã pollutus, ne peream de uia iusta. Quis nõ paueret? Miserebor, inquis, cui uoluerò, & indurabo quẽ uoluerò. Idcirco ad Pharium regem dixisti ò Domine: Posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra: adhuc retines populum meum, & non uis eum dimittere? O rem infandam. Percutit Dominus, & induratur seruus. Flagellat Deus, & nõ ueretur homo, insultat, reluctatur, & perinde ac si adamãtina cordis duritiæ Dei benignitatẽ ac patientiã expugnare credat, insurgit demens. Sed mentita est iniquitas sibi. Nam paulò post, q̃ fortis sis atq; omnipotẽs, & sua, & suorum

A suorum pernicie sensit miser. Legimus enim quod interfecisti exercitū Aegyptiorum, & subuertisti rotas currū, ferebantq; in profundū, & liberaſti in die illa populum Iſraël de manu Aegyptiorū. Sic & nunc hiſce in nouiſſimis diebus, ô clementiſſime, liberare poteſ Iſraël ex omnib; iniquitatib; eius: non quod Iſraël iniquus ſit, ſed quod iniqua ab iniquis patiaſ: de quorū interitu quamprimū ducenſ funera. Notandum uerſu quarto: Quia apud te propitiatio eſt, & propter legem tuam ſuſtinui te Domine. Diuus Hieronymus ex hebreo legit: Quia apud te propitiatio eſt, cum ſis terribilis. Felix uerò: Nam apud te propitiatio, ſeu uenia, ut tî mearis. Idem Paulus hebreus. Quorū uerborū iſ erit ſenſus: Apud te, ô Domine, propitiatio eſt ac uenia, quoniã a te ſolo culpārū omnium remiſſio eſt expectanda, ideo timendus eſ. Nam niſi tu remiſeris, quiſ alius remittere poterit? Timenda igitur ſunt tuæ offenſiones, ne forſan aliquando nō remittas. Cæterum amandus eſ, quia bonus ſolus eſ, propitiuſ, & cuiuſ miſerationū non eſt numerus. Sic itaq; dum nos noſtra nō diſſimulamus peccata, ſed ea uerè agnoſcimus ac confitemur: te uerò redemptorē noſtrū, atq; unicè colendū & ſcimus, & inuocamus, remittis illicò, & ita uincis cum iudicariſ. Quare ſic reddit Paraphraſtes: Remitte miſericorditer peccata, ut omnes ad uenerationē tui inuities. Ideo quod nos legimus, propter legem tuā ſuſtinui te Domine, Hebreis eſt ac Græcis, propter nomen tuum: uel, ad uerbum tuum ſuſpicio: hoc eſt, tuum ne nomen contemnerēt, qualiſq; iſ eſſes, qui tuis ſuccurrere nō poſſes, reprehendereris, te ſuſtinui, atq; expectaui. Simile huic fermè eſt quod apud Ezechielem legimus: Non propter uos, inquit, hoc facio, ſed propter nomen meum, ne deſpiciatur in gentibus. Expectaui igit te, & ad uerbū tuum aſpexi, quo tu te nobis aſſuturū noſtris in miſerijs promiſiſti. Nunq̄, quo minus promiſſis ſtaturus eſſes, dubitaui, ideo ſuſtinui te Dñe. Illud etiã in uerſu ſexto nō omittendū: quod nos legimus, A custodia matutina uſq; ad noctem ſperet Iſraël in Domino: Hebraeis eſt, Anima mea ſperauit in Domino ſupra obſeruantes mane. hoc eſt, plus quàm illi, qui manè obſeruant aliquam rem expectantes, quam cupiunt maximè, ne ab alijs ſcilicet intercipiãſ. Alijs uerò alia magis probatur litera, qua legunt: Anima mea ad Dominum fertur manè antequã prodeant cuſtodes. Ita quod ſæpe, antequã cuſtodes ſuas obſeruant uigiliã, manè ſeſe anima ad orandum Deum conferat. Dum enim aliſ uino ſomnoq; ſepulti ſtertunt, Iſraël, populus ſcilicet Dei, uel ipſas noctis excubias, in uigilijs anteuertit, quippe qui probè nouit, quàm non ceſſetur ab hominib; in inferendis iniurijs Deo. Quocirca nullã temporis rationem in ſuis deſcendiſ erratis habet. Semper enim opportunum eſſe tempus arbitrat, quo ſua deſceat peccata, cum ſe ſciat abſq; interuallo tēporis peccare: & quod ex dierū ſtrepitu per diu aſſequi non poteſt, id in noctium ſilentio ac ſolitudine cōſequi nititur. Cæterum noctem antiqui in quatuor diuidebant uigiliã: quarū ultimã, utpote proximam auroræ, quæ matuta dicitur, matutinã appellabant. Hinc illæ, credo, ortum habent uigilię, quarū mentionē facit Chriſtus haud ſemel in Euangelio. Summa igitur hæc erit, quod ſemper ab ipſis primis infantię annis uſq; ad decrepitam ætatem, ſperandū eſt in Domino. Paraphraſtes autem ſecus reddit ſenſum: Anima mea, inquit, ardentius expectat aduentū Domini, quàm uigiles nocturni tempus matutinum: uigiles, inquam, qui ſomno grauati matutinum expectant tempus, quò dormire liceat ipſis.

In ultimo quoq; uerſu illud notandum, quod Iſraël ſe uendere poteſt, redimere autem minimè. Verum ubi ſunt qui negant, ut penè ego in expoſitione huius uerſus negaui, in Dei populo iniquitates eſſe: Sunt profecto, alioqui non diceret uates Dñm redempturū Iſraëlem ex cunctis iniquitatibus ſuis. Earū enim abſentia mala omnia facile abſunt, præſentia uerò adſunt, nobiſcumq; commorantur.

Canticum graduum. PSAL. CXXXI.

Domine non eſt exaltatum cor meum, neq; elati ſunt oculi mei: neq; ambulauit in magnis, neq; in mirabilibus ſuper me.

Summæ eruditionis plenus hic pſalmus eſt, & ad illos maximè ſpe-

Aaaa 2

C

stat, qui excelsa nimium sibi arrogantes, intolerandumque cæteris præ se ferentes tumorem, primi illius superbissimi angeli uestigia sectant. Contra uero hi agunt, qui cum sibi ipsi diuini spiritus radijs illustrati probè sint notæ, sua omnia quamlibet alta, atque ad regulam iustitiæ illius, quæ uirtutum omnium perfectio dicitur, fabricata sint, deſciant, ac de sese nihil aliud sentiunt, præterquam humilia, dignaque quæ ab omnibus reprehendantur. Qui tamen, ne diuina in se obtegere beneficia uideantur, uerecunda, ut sic dicam, iactatione audent cum Domino sic colloqui: Domine non est exaltatum cor meum, neque propterea elati sunt oculi mei iudicium nimirum elati animi. Volubilitas enim, ac crebra oculorum excellentia, maximam indicant animi superbiam. Certè, inquit, (utcumque à populari pertenter gloria) cum me exactè considero, omnis illicò cadit tumor. Tantum enim abest ut, si quid in me est, quod magnè estimari queat, illud tanquam meum uenditem, ut etiam id totum Deo acceptum referam, atque in eundem fontem unde egressum est refundam. Non ambulauit, inquit, more suo: hoc est, non uersatus sum in maiori de me æstimatione, quam captus ferret humanus. Quid? Non solùm enim superbiam omnem exhorruì, uerumetiam cum hominibus illis, qui huiusmodi uitio laborarent, consuetudinè non habui. Quòd si quoque de disciplinis aut scientijs dicendum est, quis me unquam uidit de tua illa imperscrutabili, tibi que soli cognita substantia peruestigasse? Quis mihi unquam persuasit posse hominem absque arrogantia nota de æterna, aut temporaria quoque Dei filij natiuitate quicquam, aut de spiritus emanatione, de libero arbitrio, de prædestinatione, aut de occultissimis diuine prouidentie iudicijs, uel disputare, uel alios docere? Hec sanè omnia humanum excedunt intellectum. Idcirco qui ab huiusmodi indiffinitis, prorsusque recõditis rebus putant se lucem illam excutere posse, quæ suis tum scriptis, tum disputationibus pollicentur, hos dicas in magnis nimium, mirabilibus, suorumque excedentibus captum, ambulare ac uersari. Non alta sapientes, aiebat Paulus,

D

sed humilibus consentientes. Quanquam & contra ignauos, ac ad cœlestia inquirenda tardiores illud dicat: Crescite in scientia Dei. Est & aliud genus hominum, res quoque huius mundi, ac negocia sibi ob tarditatem ingenij admodum inæqualia, facile amplexantium, quærentiumque boui, quod aiunt, clitellas apponi. Admonendi hi quidem sunt, ut imparia suis uiribus onera quamprimùm è dorso excutiant, ne sarcina oppressi uulgò irrideantur, dicanturque magna sibi nimium ac mirabilia ascuiſse, impossibiliaque attentasse.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Sicut ab lactatus super matrem suam, ita retributio in anima mea.

Diuus Hieronymus ex hebræo: Si non posui, & silere feci animam meam. Felix uero: Si non posui, & humiliari, seu silere feci animam meam. Sicut ab lactatus super matrem suam, sicut ab lactatus super me anima mea. Alius quoque ex hebræo: Verè depresso, & mussare feci animam meam, uti est ab lactatus matri suæ: uerè instar ab lactati habet mihi anima mea. Illud enim, Si non humiliter sentiebam: seu, si non posui animam meam, ut inquit Felix, forma est iurandi apud Hebræos, ut eò atrocius, magisque horrendum id uideatur, quod siletur. & est idem penè iurandi modus, qui in scripturis antiquis tam creber est: Hoc faciat mihi Dominus, inquit, & hoc addat. Cæterum tam uariæ lectionis is erit sensus: Si non summissè de me sensi, atque adlatrantes in me affectus non compescui, silereque feci, tunc animæ meæ id accadat, quod puero ab ubere matris amoto accidere uideamus: is etsi doleat, uagiatque se à consueto lacte reuulsum esse, non flebitur tamen mater, neque amplius illi mammas admouet. Ita, inquam, fiat animæ meæ, internoque priuer consolationis lacte ac suctu, licet clamem, & querar. Sæpe enim accidit, ut Deus suos, si, quia homines sunt, sese illos extollere uiderit, aduersitatibus premat, eisque neget quæcunque nouerit illis obesse posse, ut negato consolationis lacte, grandescant in Deo: quod quidem fit crucis auxilio ac beneficio. Si quidem illum puerum existimari posse arbitror, licet grandæuum, decrepitem, ac in omnifarijs spiritus consolationibus enutritum, si deest crux & afflictio illa, per quam

A quam ad solidiorem contemplationis cibum asciscimur. Nam cum Christus ad ea assequenda, ad quæ nati sumus, nobis solus dux sit & norma, non aliam suis in carne uiuens ostendit uiam, quàm crucis, & quam ipse à primo, ut sic dicam, conceptu, usq; ad ultimam suæ ætatis horam, secum adeò libenter tulit, ut nullum alium uitæ modum adamasse uisus sit. Verùm ne crucis amaritudine ab incepto absterreatur cursu,

Speret Israël in Domino ex hoc nunc & usq; in seculum.

Vide quantū ualeat ad superandas mundi aduersitates, confringendasq; eius acies, spei telum. Sed quia in Deo, qui æternus est, fixa esse debet, idcirco in seculum & in seculum seculi, hoc est, æterno æuo protenditur & clauditur, alioqui tamen cum hoc mundo finienda. Quare à spiritu, quicumq; in Dei sorte censetur, ad amplexandam firmam hanc spei anchoram, ut eam uocat Paulus, inuitatur. Spes igitur in Domino semper, ò tu quisquis es, qui ex assiduis cū Deo colloquijs Israël uocaris. Vtuncq; enim tibi mater, hoc est, diuina gratia lacdeneget, & te abijcere uideatur, ne frangaris animo, sed æterno sperato consilio, certus quòd tibi ad salutem lac denegetur, cui ad salutem antea dabatur.

PSAL. CXXXII. Canticum graduum.

Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.

Haud dictu facile est, quanto instaurando Dei religionis studio ac desiderio, rex conflagrauerit mansuetissimus, quam propè extinctam propter suum à patria exilium, aduersamq; fortunam uiderat. Hincq; inconsolabiliter, an digna tandem arcæ sedes inueniri posset, quæ Deo grata esset, angebatur. Huiusmodi itaq; sui animi æstus in hoc planè toto ostenditur canticò, rogatq; ut pollicitationes iam olim tum sibi, tum patribus factæ, cælitus exhibeantur, atque in Sion certam sui numinis sedem stabiliat altissimus, regnumq; posteris usque eò, quoad ueniat qui mundo salutem afferat, confirmet. Hæc summa est psalmi: quem tamen in uerum Dauid, uerumq; illius regnum, nempe Ecclesiã, transferri debere uult spiritus. Dubitant nonnulli, an psalmus iste à Dauid æditus fuerit, propterea quòd in fine orationis filij in regnū successoris quædam sunt, quæ in hoc quoq; leguntur psalmo: illud etiam afferentes, absurdum uideri posse, tam sanctum regem suã iactare uoluisse mansuetudinē, quod sanè filio potius quàm patri conuenire arbitrantur. Verùm ut rem breuiter expediamus, quid uetat credere filium sua in oratione quædam à patre tam de Dei religione benemerito antea dicta, mutuatum fuisse? Nec rationi quidem spiritualium rerum repugnare uidetur, quòd duo eundem, iisdemq; prorsus uerbis, in una simul re sensum proferant. Quòd uerò suam ostendet mansuetudinē, atque præterea in tertiã loquutus sit persona, dicens: Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius: præter illud, quòd ex hebræo afflictionem potius reddunt, quàm mansuetudinē, id carmen etiam loco precatationis populo decantandum instituerat. Sed hic non multum torqueor, cum mihi persuasum sit, quòd aliàs testati sumus, totum psalmodum uolumen à Dauid, quem hymnorum autorem appellat Philo, compositum fuisse. Quare huc eum, qui suos erga Dei religionem exponat conceptus, introducamus. Mirum nisi hic & tu ardeas, simulac omnia ardere conspicias. Ardet sanè in Vate nostro animus, ardet fides, ardet religio, ardet ipsum demum poëma, quòd non tantū spiritu, atq; flagrante erga omnes charitate, quantum arte quoq; copia, ac mirabili tum similitudinū, tum troporum structura, & grauitate exuberat. Vt diximus, ex hebræo legunt, afflictionis eius. Vnde Paraphrastes: Rationem habe domine, idq; in bonum, ipsius Dauid malorū, quæ perpeffus est plurima. Verùm neq; mansuetudinis uox superuacanea uidetur, quæ in ipso tanta fuit, ut Dionysius ad Demophilum monachum scribens, asserat Dauid merito suæ mansuetudinis maximam apud Deum gratiam nactum esse. Ergo mansuetissimè se semper habuit in tot suis aduersis, etiam cum truculentissimis suæ salutis hostibus. proinde clamat: Memento domine tui Dauid,

C Dauid dico, quem tu secundum cor tuum inuenisse testatus es. Memento illius mansuetudinis, memento afflictionis, memento miseræ, memento quoque fidei, ac tua in reparanda religione studij & laboris. Istiusmodi animi affectionibus mirum in modum, donec uixit, affectus fuit Dauid: sed sanctioribus Christus, cuius rex ille typus fuit, & de quo illud scriptum esse non ignoramus: Reuertent filij Israël, & quærent dominum suum, & Dauid regem suum. de Christo loquitur Oseas, qui ætate post Dauid longissima (fuit enim synchronos Esaiæ, ut diuus inquit Hieronymus) uixit.

Sicut iurauit domino, uotum uouit Deo Iacob.

Aptius ex hebreo uerti poterat, qui iurauit, ut sit sensus: Memento domine Dauid, qui iurauit, uotumque nuncupauit Deo Iacob. Voti uero summam mox addidit:

Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dederò somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino tabernaculum Deo Iacob.

Iuramento, inquit, se astringit Dauid, sancteque promisit, se suas nequaquam ingressurum ædes, quietemue capturum ullam, priusquam locum sedemque numini gratam nancisceretur. Requiem temporibus meis, non est in hebreo, sed à Grecis additum. Cuius tamen sensus cum superioribus ualde conuenit, & est æque ac si dixisset: Non dabo requiem capiti meo, nempe per somnum, donec aptam inueniam arcæ mansionem. Multa quidem periphraſi quietem, quæ fit per somnum, describit. Cæterum, si introiero, si ascendero, si dederò, modus erat iurandi apud Iudeos. Vnde illud quoque est: Si introibunt in requiem meam. Vide estum animæ Dei honorem simul & pacem propriam percupidè desiderantis. Non requiescam, inquit, non quamuis inaccessum detrectabo laborem, donec inueniam locum in me dignum Deo. Porro Iacob dicens, suo more ad Ecclesiæ contemperationem nos subleuat. Vir quidem ille sanctissimum typum gessit Ecclesiæ, quæ uera est sedes, quam sibi elegit Dei filius in Ephrata, campisque dumosis nemorum. Dum hæc itaque secum commentatur Dauid, de improviso illi ostensus est locus:

Ecce, inquit, audiuius eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ.

Forſan, illum, uertendum erat, ut uertit Felix: nam de loco apto numini fit sermo: Donec, inquit, inueniam locum. Putant hinc nonnulli Vatem de ædificatione templi prædixisse, quod illi inuenirent locum in campis syluæ, hoc est, in tribu Beniamin, quæ syluis densa prius fuerat, quam in ea exedificaretur Hierusalem, in qua templum. Alij de arca diutius per regiones translata exponunt, quæ in area tandem Aruenæ Iebusæi iussu angeli requieuit. Quod autem in Ephrata dixerit, sic exponit Rabbi quidam. Audiuius, inquit, à senioribus Ephratæ, reuelandum adhuc locum, in quo Deus uellet arcam reponi, quem locum postea ab angelo didicit in area esse Aruenæ, propterea cecinisse: Inuenimus eam in campis syluæ. Hac enim circumlocutione putat à Vate aream Aruenæ designatam. Ephrata enim terram fertilem interpretantur, idcirco uolunt id prædij nomen Aruenæ propter fertilitatem fuisse. Eam ob rem asserunt & Ephratam, & campos syluæ, pro eodem omnino loco positum. Verum inter hæc prorsus inexplorata illud exploratissimum, Vatem constructo altari in area ab Aruena seu Hornan siclis auri sexcentis empta, oblatoque sacrificio, atque ab igne absumpto, dixisse, Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israël. Sed longius prospexit Vates, nempe Dei filium, quem uerum Dei tabernaculum non manu factum, neque creationis huius mundi, ut inquit Paulus, in quo quidem omnis plenitudo diuinitatis habitauit corporaliter, uerè nimirum absque uelo & umbra, fore edificandum in Ephrata, Bethleem scilicet (id enim illi quoque erat nomen.) Nulla igitur data fuit requies tum prophetis, tum legi etiam ueteri, donec in Bethleem natus est Christus finis legis, & in quem cunctæ desiere Vatum prædictiones. Audiuius, inquit, à natu grandioribus, à prophetis, à lege, templum illud sanctissimum diuinitatis in Bethleem Iudæ exordium auspicatorum, illicque fundandum. Verum cum res postea,

A postea, mysteriumq; illud præteritis seculis incognitū, manifestandū tamen sanctis eius, quibus, ut idem ait, uolet Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, indagaretur, inuenimus illud in campis syluæ, reperieturq; reflexum à Iudæis, ad gentes densitate uitiorum asperas, incultas, prorsusq; senticosas atq; inferaces demigrasse. Agro itaq; illo legis cæremoniarumq; uomere culto, abiecto & derelicto, in nemorosam sese insinuabit culturam Dei filius: hoc est, populo nostro ingratisimo reiecto, exteram (pro dolor) immundamq; suam ad religionem accerret gentem. Ergo umbratili cultu istiusmodi nostro omisso, temporarioq; illius abiecto usu & frequentia,

Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.

Visibiles quidem ritus describens, ad inuisibilia nos condocere nititur Propheta. Parato, inquit, loco, illius intrabimus templum, atq; ad arcam, scabellum sanè pedum Dei prostrati, uenerabundiq; illius adorabimus maiestatem. Reor equidem hinc Vatem solito clariori diuinitatis perlustratum radio uidisse, atque adeò humi pronum in specu illo informi, duroq; cubili, puerum Iesum modò natum à purissimo uirginis pectore pendentem, nostramq; tum primum uagitibus contestantem miseriam adorasse, exclamasseq;: Adorabimus tuæ ubi prima infantia steterunt uestigia, ô rex noster. Quæ uerò fuerint perpetua Christi uestigia in terris, non solum infantia, à nobis qui induere Christum, ut nos hortatur Paulus, contendimus, haud secus amplexanda, atq; amœnissimæ solent deliciae, si interrogor: istiusmodi fuere, fames, sitis, frigus, nuditas, horror, fletus, atq; extrema cum matre inope pauperies. Hæc sanè regia illa fuere noui partus crepundia. Idcirco obseruandum, quòd quando Christum nominari contingit, tunc caput Ecclesiæ illum esse non dubitemus: proinde à sponsæ filijs, ne membra absq; capite posse esse somnias, imitandum, uimq; ab illo uite sumendam. Vera hæc est in primis rimandarum cœlestium rerum ratio atq; ordo. Pater enim ipsum dedit, **B** ut inquit Paulus, caput esse supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet: hoc est, qui in omnibus est, ac sufficit pro omni bono, adimpletur, consummaturq; in omnibus membris sui corporis, quæ est Ecclesia. Siquidem caput, ut ait Oecumenius, corpore completur & perficitur, & ipsum etiam corpus capite. Vide igitur an factu possibile sit electos à Christo diutius separari posse: alioqui Chimæram quandam horrendam pro pura sponsa in Ecclesiam introducimus, cum perfectissimū sanctissimumq; caput turpissimis conuestimus membris, aut ab illo excidimur. Caput igitur à membro hinc nobili atq; integro, ad nobiscum habitandū inuitari cernimus, quid si & à nobis: ô nos felices.

Surge domine in requiem tuam, tu es arca sanctificationis tuæ.

Agedum expergiscere, iam plus satis modò huc, modò illuc, peruagatus es. Quò non locorum te asportarunt Philistæi? quò non tui ipsimet myste? quò non impurissimi tuæ religionis hostes? En tandem locus, en sedes. Agè, surge, atq; eadem qua tu, tuæ sanctitatis arca requiescat mansione. Puto hinc Deum, quò ad uiuificandam unà cum sanctitatis suæ arca, quæ est caro Christi, accedat Ecclesiam, rogari, purissimisq; sponsæ blanditijs inuitari, ad hunc ferè modum: Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, cõmoremur in uillis, manè surgamus ad uineas, uideamus si floruit uinea, si flores fructus parturiunt, si floruerūt mæla punica. Hinc obruor mysterijs, mi lector: ad altiorem adhuc peruestigandum euehor sensum. Est uox patris, ô fili. Exantlatis mundi istius ingratisimi ærumnis, ad me ueni. Iam tua perfunctus es legatione, impletum est iuramentum, uotum absolutum, sedem inuenisti in Ephrata, fundasti Ecclesiam, eamq; quò uel ipse mandragoræ suum afflent odorè, tuo irrigasti cruore. Ascita tecum est sponsa. Quid restat, nisi ut ad me, unde nunq; discessisti, remigres? Quin tecum exurgat arca, nempe Ecclesia, à te è millibus electa, tuoq; sanctificata spiritu atq; adeò tibi coniuncta, ut tu caput sis, illa corpus. Quòd porro Ecclesia facta sit arca sanctificationis, innuit Paulus, cum inquit: Christus dilexit Ecclesiã, & tradidit seipsum ut sanctificaret

C illam. Verum non omittendum, dictionem sanctificationis, Hebræis esse, fortitudinis hoc est, ut reddit Paraphr. Veni cum arca, per quam sæpe omnipotentia tua apparuit. Ex eo quidem loco admiranda illa prodibant numinis oracula, minæq; & terrores, quibus auditis rebellis ille populus exterrefactus in officio continebatur. Secus modo in Ecclesia fieri conspiciamus, quæ amoris clauo transuerberata, amore magis suos ac lenitate coercet, perficitq; in Deo, quam formidine ac minis. Vnde errant hi, qui arcæ præditi potestate nimium turgidè insolecunt, putantq; subditos sibi homines feras esse cicurandas, uicq; & uerbere in officio retinendas. Ab hoc prorsus more aliena est Ecclesiæ modestia & mansuetudo, quæ in Christo fundata nihil non agit, quod Christi uitam referat, qui sic suos admonet discipulos: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Atq; de his quidem id dictum esse non ambigimus, quod sequitur:

Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent.

Luce hinc clarius apparet, quid uestes adumbrent sacerdotales: nempe iustitiã, eam sanè, qua per fidem ornantur sancti Dei uiri. quocirca additum est, Et sancti tui exultent. Nulla quippe potest esse uera animi exultatio in illo, in quo non est sanctitas, uel saltem ad sanctitatem assequendam studium & conatus.

Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui.

Vncti tui, quod dilucidior sit sensus, uertunt. quanq; Christus (sic rudiorib. consulendum est) idem sonat Græcis, quod Latinis unctus. Et est ac si diceret, propter promissiones Dauidi factas, ne reijcias illius preces, qui tuus unctus est, rex nimirum, qui de more ungi solet. Volunt enim istiusmodi loquendi modum, non auertas faciẽ, haud infrequentem esse in scripturis, ut ferè illud est, quo usus Adonias sic Bethsabee alloquit: Petitionem unam deprecor à te, ne confundas faciem meam. Ex hebreo uertunt, ne auertas faciem meam. Sed Paraphr. rem clarius exprimit, cum ait, ne auertas faciẽ à Christo tuo. Alius adhuc apertius: Ne differas, inquit, aduentum Christi tui. Is quidem ad aduentum filij Dei in mundum respexit, de quo sanè permultæ extant Dei pollicitationes Dauidi factæ: extantq; frequẽtes ille in Salomonem minæ, sed propter Dauid patrem temperatæ. Ait itaq;: Propter promissiones Dauidi factas te petimus, ne Christi præsentiam diutius deneges: sed illum iam tandem nobis uidentum, ut toties pollicitus es, exhibe. Et quidem

Iurauit dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur illi.

Difficillimè nimirum nostræ persuaderi poterat imbecillitati, quod Christus nostra futurus esset sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio. Idcirco Deus iusiurandum suis addidit pollicitationib. quod nihil de illius ambigeremus fide. Astrinxit itaq; sese Deus iusiurando Dauidi, quod sanè nuncq; uiolaturus esset, dicens:

De fructu uentris tui ponam super sedem tuam.

Sic Deus in Regum secundo: Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum eius regni usq; in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse mihi erit in filium. An certè istuc totum de Salomone interpretandum sit, tu qui legis, cuiq; syncerus est animus, atq; ad discernendas umbras à corpore acutus, iudica de Christo hæc uerius dici possunt quam de Salomone, qui omnium ingrattissimus Astarthen deum Sydoniorum, Chamosq; deum Moabitarum, turpissimè pro Deo uero coluit. De fructu igitur uentris tui, ne uerearis, tuo in solio collocabo.

Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorū usq; in seculum sedebunt super sedem tuam.

Quid si non custodierint, peribit ne promissio? Minimè quidem: nam si filij erunt, custodient: si non custodient, filij neutiq; erunt. Ceciderunt quidem olim à terrenarum rerum dominio Iudæi, quia non seruata est fœderis conditio. Verum Dei sermo & promissio perseverat in Christo Dauidis semine, à quo propagati fideles, quæ pollicitus est Deus obtinent. Hi quidem, atq; illorum posterii, diuinas ad amissum seruant, seruabuntq; præceptiones, ac uitæ instituta, non quæ si-

Abi somniant & effingunt, sed quæ præcepit altissimus. Atqui hîc mihi uidere uideor æternâ promittî felicitatē his, qui pactū cum Deo in initum in baptismo, ac legis mandata seruant. quam quidem ob rem perpetuus id pñs deberet esse stimulus, quò periculi ab omnib. minimè præuisi admonerent, quodq; marmoreis in ædium aditis inscribi deberet literis: Qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam: qui mala, in ignem æternū. Cæterū ex hebræo uertunt: Fœdus meum, & testimonium meum. quæ duæ uoces Euangeliū signant, si ad Ecclesiam eas referas. Si uerò ad Dauid atq; eius successores in regnum, fœdus hîc erit priuatum, testimonium autem lex generalis. Et hæc omnia ad perfectionem attinent fidelium.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hîc habitabo quoniam elegi eam.

Perpendi quomodo paulatim Vates ad exprimendâ Ecclesiæ tum electionē, tum perpetuitatē, descendit. De religione quidē illa ueteri synagogæ, minimè id dici potest, quòd in seculū seculi in ea requieuerit Deus. Reiecta penitus suam ob impietatē, atq; ut inquit Eusebius, ob sacerdotū auaritiā & ambitionē, Hierusalem, reiectus est & illius cultus, nouaq; introducta est per Christum religionis forma, pura scilicet, atq; illius sanguine, tum nimia, qua occubuit, dilectione, consecrata. atq; hæc quidē præter omniū spem & expectationem. Nanq; ex Dei electione Christo cōiuncta est Ecclesia, ex quo suam ineffabilem cōmendauit in nobis Deus charitatē, ut inquit Paulus: quoniā cū adhuc peccatores essemus secundū tempus, Christus pro nobis mortuus est. Itaq; ex electione ac Dei charitate in immeritos, uocata est Ecclesia. Vnde non absq; ingenti est mysterio, quod hîc ex hebræo uertunt: Quoniā elegit dominus Sion (en electio) cōcupiuit eam (ecce amor) in cathedram sibi. Quare sic Paraphrastes: Elegit enim dñs Sion: sic amauit eam, ut habitare constituerit in ea. Sed ornatum intueamur sponsæ istiusmodi gratuitò ad sponsi amplexus admissæ: intueamur, inquā, sponsi erga illam **B** munificentiam, atq; profectam ab amore liberalitatem. In primis, inquit,

Viduaui eius benedicens benedicam, pauperes eius saturabo panibus.

Volunt hi, qui interpretis lapsū nō animaduertunt (*θῆρας* pro *χίρας* legisse uideatur: prima enim uox uiduā significat, altera uerò uenationē, seu, ut uertit Fel. ci bum uiatricū: ceda est Hebræis) uolunt hi, dico, pro uidua uiri subsidio destituta, animā intelligi, quæ abiecta lege, contemptoq; iustitiæ itinere, suo uiuit arbitratu. Verū à Deo uocata ad uitā, se statim numini cōsecrat: quæ sanè diuina est benedictio atq; amoris signū. Quid, oro, tam insperatū, q̄ parricidā, adulterū, auarū, scortūq; infame, in purissimū Ecclesiæ sinū introduci, membrumq; Christi efficit Verū, ut dixi, uox hæc cibū huiusmodi, quia uiatorib. suppeditat, significat. Paraphr. annonā interpretat: quare uberem prouentū rerū, quæ ad sustentandū uitæ huius exiliū & peregrinationē necessariae sunt, à Deo hîc promittî exponunt. Et certè legitimis Ecclesiæ filijs non possunt non copiose res ad uitæ usum necessariae, à cœlesti patre suppeditari. Nunquam uidi, clamat Vates, iustum derelictum, nec semen eius quærens panē. Ideo in sponsi obsequio frigidiores, filiosq;, ut eos uocat Paulus, diffidentiae, obiurgatos fuisse tunc arbitror, quando sic suos admonuit discipulos Christus: Et uos nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli. hoc est, ne presentibus minimè contenti, copiosioribus, quæ humanarum cupiditatum est natura, inhietis: hæc sanè omnia gentes inquirunt: pater autem uester scit quoniam his indigetis. Vult igitur pater, ut nos, nostrasq; indigentias in illum reijciamus, quippe qui maiori nos prosequitur charitate, quàm liberos nos nostros, aut nostram ipsi propriam salutem. Res, ait, illis ad uictum concernentes abundè suppetent, qui in me confidunt. Præterea

Sacerdotes eius induā saluari, & sancti eius exultatione exultabunt.

Pulchrè is uersus superiori respondet, quo dictum est: Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent. Saluari, suo more uertit interpretes, pro salu-

C te. De sacerdotibus id nouæ legis cani non est qui ambigat. Cæterum istiusmodi præfert sensum, salutem induere sacerdotem, quod ita & doctrina & sanctitate ornatus esse debeat, ut futurum beatitudinis statum præ se ferat. Sacerdos quidem in terris imago quædam est bonorū cœlestium: neq; in illo pars ulla conspici debet, quæ pietatem, quæ dilectionē, quæ Deum tandem, salutem nimirū animarum non sapiat. Secus uerò quomodo in illorū numerū censebitur, de quibus illud canitur spiritus elogium: Vos sacerdotes domini uocabimini, ministri Dei nostri. Nunquid de se illud ritè proferre poterit? Induit me dominus uestimento salutis, & indumento lætitiæ circumdedit me. Sanctissimū istud est ostentationis genus, quod nō tantum à suæ salutis cōmodo metiri quis solet, quantum ab illo, quod debet populis, impenso. Ergo à sacerdotibus, tanq; ab optimis bene uiuendi formis pendere debent è uulgo cæteri, qui plerunq; in his quæ fidei sunt, nura re consuefcunt, si sacerdotes, atq; alij uerbi Dei ministri non iustitia & salute, sed turpissima uitæ consuetudine induti sunt. Eò quidem loci interdum istiusmodi deuenisse hominum ordinem & numerum uidimus, ut plures omnino essent, quàm ipsi in urbibus ciues, atq; in uillis agricolæ, & hi nonnunquam absq; literis, ac spiritu. Ex quo (malum) illud contingere non nescij sunt (modo scire uelint) episcopi, quod in ædibus ipsis proprijs ne ipsæ quidem consanguineæ uirgines tutæ sint. Quid in alijs porro ædibus? Ad tantam enim impudentiam nonnullos processisse ferunt parochos, ut hinc illos sacra agere, illinc infantes in concubinæ gremio uagire audierint. Hos certè malæ fidei antistites & pastores, iustitia nunquam indutos esse dixero & salute, è quorum moribus in greges mors ipsa defæuiens haud secus exire solita est, atq; ex antro horrido in uiatores latro, aut è nemore in armenta lupo. Res tamen non prorsus desperata uidetur, si diocesani, ut audio, præfules ad tam patentia templorum portenta non conuiuent. Sed ad psalmū, ad puriores Dei ministros, ad candorem Ecclesiæ reuertamur.

D *Illuc producam cornu Dauid, parauit lucernam Christo meo.*

Diurnitatem uirtutemq; spiritus, quæ in Ecclesia per Christum florere debet, ostendit. Ibi florere faciam cornu Dauid, uertunt ex hebræo. Cæterum cornu in scripturis, quod aliàs annotauimus, pro robore, uictoria nonnunquā, gloria, regno, amplitudine, potentia, maiestate tandem sumi solet. Sic Iob suum se cornu in puluerem deiecisse dicit: hoc est, regium fastum, atq; omnia quondam magnifica se abiiecisse fatetur. Hæc sanè omnia, mirum quàm copiose exuberent in Dei regno, si tamen in spiritu cerni datur. Gloria uerò illa, pompaq; & maiestas, qua superbissimum in modum insolescimus in regnis ac rebus pub. mundana omnino est, & periculosa. De istiusmodi nō loquitur hic Vates: sed de illa, cuius uirtute animæ à mundo separantur, cum altera illa à Deo hominem facile separet, mundoq; fortissimis ambitionis atq; arrogantia clauis affigat. Augebo, inquit, prorogaboq; potentiā & dignitatē in regno Dauid. Quæ quidem dignitas tametsi in Iesse filio temporaria fuerit & caduca, in Christo tamen atque eius membris stat solida, renouaturq; de die in diem in spiritu. Stupidi nimirū sumus, si pulcherrimam Ecclesiæ uiriditatem, qua incomparabilē sibi uindicat dignitatem & gloriam, non saltem fide comprehendimus, simulac nusquam non desit fax spiritus, qua mens irradiata, nihil tam altum reconditumq; inuenitur, quod fide non assequat. alioqui frustra illud addidisset Deus, Adornaui lucernā Christo meo. Verum lucernam hinc positam alio sensu pro posteritate arbitrantur, in qua progenitorum imagines, tanquam in lychnis accensæ thryallides, uiuunt. Non sanè infrequens est in scripturis, huiuscemodi appellatione posteros nuncupari. Uide an illud in cōminationibus Salomoni à Deo factis, ad hunc intelligi debeat modum: Auferam, inquit, regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus, filio autem eius dabo tribum unam, ut remaneat lucerna Dauid seruo meo. Illud rursus de impietate Hieroboā loquens: Propter Dauid dedit ei dominus Deus suus lucernā in Hierusalem, ut suscitaret filium eius post eum. Ergo lucerna Christi in Ecclesia sunt illius posterij, qui ex Deo nati sunt, qui etiam quæcunq; agant, aut

A aut cogitent, aut scribant, suum referunt progenitorem, felicissimamq; illius representant imaginem. Parata quidem hæc fuit lucerna à patre suo unigenito ante orbis molitione: quam sanè propterea usq; ad mundi ipsius occasum lucere iussit, ut suo hinc in regno essent, qui filij sui dilectissimi presentiam uitæ sanctitate referrent. Felicem illum, qui tali dignatus appellatione, nihil quod tenebras obducatur, in se esse patitur. Is quidem istiusmodi se habebit modo, ut dixi, uirescetq; in dies magis, atq; in ædificium corporis Christi coalescet: lampades uerò fatuarum uirginum extinguentur. Ideo subinfertur:

Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem effloret sanctificatio mea.

Ex hebræo: Super ipsum autem florebit diadema, seu ornamentum. Vnde sic Paraphrastes: In capite illius fulgebit diadema. qua utique periphrafi splendorem regium perpetuo duraturum in Dauidis semine, qui Christus est, innuere uoluit. Putant doctiores pro eodem accipi, & cornu Dauid, & lucernam, & diadema: nempe regiam potestatem atq; splendorem in Dauid posteris nunquam desituro. quod quidem uaticinium in Ecclesia quotidie perfici uidemus per Christi spiritum, qui nostræ pignus est hæreditatis, ut inquit Paulus, in redemptionem acquisitionis, in laudè gloriæ ipsius. Impijs uerò terror est & interitus. Quare non absq; ratione dictum fuit ab eo: Inimicos eius (Christi uidelicet) induam confusione. Possunt certè nonnihil in hoc mundo tyranni contra Ecclesiam, atq; proborum uitam: possunt hæretici, possunt obloquentes, inuidi, superbissimiq; religionis ministri. Verum istorum minæ iniuriæq; temporariæ sunt, somnoq; per similes aut fumo, idcirco à sponsa ludibrio habitæ. Breui enim, cum uisum fuerit sponso, molestissima huiuscemodi monstra dissipabit altissimus, pudoreq; ac confusione, tanquam infamiæ lacerna & pallio circumamicta, interficiet spiritu oris sui, Cui laus sit æterna. Amen.

**PSALMVS CXX XIII. Canticum graduum
Dauid.**

B

Cce quàm bonum & quàm iucundum, habitare fratres in vnum.

Pacato regno, sedatisq; bellorum dissidijs, atq; propterea accitantes ciues concordia, carmen hoc mutuis cecinerunt adhortationibus sacerdotes inter sese, canūtq; assidue hi, qui Dei spiritu renati nihil antiquius habent & quærunt, quàm ut unum sit cor, unaq; uoluntas, atq; unum omnino studium inter Dei filios, quos istiusmodi hortatur uerbis Apostolus: Solliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis, unum corpus, unus spiritus. O uerè aureum dogma & diuinum. Et ut uerissimum illud sit, quod nec ethnicos quidem ipsos latuit autores, concordia scilicet res paruas crescere, discordia etiam maximas collabi: istud non minus uerum quàm necessarium, membra unius corporis inter se dissidentia quamprimum interire. Ita sunt sanè omnes sub Christo merentes, illiusq; facti per fidem membra, qui caput est, ut inquit Paulus, ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit in edificationem sui charitate. Hanc quoq; spiritus doctrinam diuus non ignorans Benedictus, suam ita hac de re promulgauit legem: Infirmi tates mutuas siue corporum, siue morum, patientissimè ferant. Obedientiam sibi certatim impendant. Nullus, quod sibi utile iudicat, sequatur, sed quod magis alteri. Potest ne quicquam tam sancto addi secreto? Hinc quidem (nec falsus sum) totam naturæ legem innouari uideo. Quid illud? Deum, inquit, timeant, Christoq; omnino nihil præponant. En Euangelicæ disciplinæ summa & perfectio. Diuus etiam Bernardus non raro res has tantas suo quoq; tempore in monasterijs refrixisse queritur, atque adeo acerbè in transgressores inuehitur, ut maledictiæ notam ab improbissimis mea etiam ætate hominibus non euaserit. Sic semper in terris candor animi fuit inuisus & odiosus. Quid de me dicerent homine omnium ignauissimo in Dei obsequio, si eadem, quæ tam sanctus anti-

Cstes de suæ ætatis monachis dentatus scripsit, ac questus est, ego de præsentibus & modicè & uerecundè mandarem literis? Verum interim quòd turbæ ex He-
 li cacabo atq; olla deferueant, nos qui in causa sumus, sed liberari contendimus,
 uelimusq; nolimus rem optimã esse concordiam fatemur, unã cum puris illis ani-
 mis, de quibus ille merito celebratur uersiculus, Sacerdotes tui induantur iusti-
 tiam, & sancti tui exultent, clamemus: Ecce quàm bonum & quàm iucundum
 habitare fratres in unum. Quid bonum? quid iucundũ tantummodo? Istuc om-
 nino optimũ est, atq; id quidem, quo uel solo ex hominibus dñi efficimur. Nam
 sanè quidem nihil aliud æternas esse beatorum sedes arbitror & domicilia, aut,
 ut illas uocat omniũ magister, mansiones, quàm cõmunis omnium in Deo con-
 sensio, unusq; animus, amor unus, ac pax. Sanctissimum id igitur est, cum homi-
 nes simul uno connexi charitatis nodo, uniformi uiuunt uitæ genere. Turpissi-
 mum uerò illud, cum discordijs inter sese obortis, dissipato uiuunt animo. Non
 est, puto, tam nigra apud inferos regio, quæ queat cum huiuscemodi uitæ caligi-
 ne comparari. Ita nihil amœnius concordii fratrum uita & quiete. Quocirca un-
 guento illam preciosissimo assimilat spiritus dicens:

*Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram
 uestimenti eius.*

Is unus est uersus Hebræis, alioqui interruptus esset sensus. Comparat igitur
 fraternam concordiam (fratres omnes sumus quotquot credimus) unguento illi
 Aaronico, nempe sacerdotali, cuius forma in Exodo disertissimè describitur à
 Mose. Eo quidem nō solum sacerdotes, atq; illorum liberi inungebantur, uerum
 etiam tabernaculum, arcaq; testamenti, atq; uniuersa omnino religionis uasa &
 suppellex. Hoc oleũ, inquit, unctionis sanctũ erit mihi in generationes uestras.
 Gratiarũ porrò celestium id erat oleum, quo homo, ut in lege cauetur, haudqua-
 D quam ungi debet. Caro, inquit, hominis non ungetur ex eo, cuiusq; liquor in mi-
 sericordiæ pyxide seruatur in generationes prorsus uenturas absq; fine in Deo.
 Illud itaq; effusum super caput Aaron, odoratissimo à uertice per frontem ac bar-
 bam demanans riuulo, ad extremam usq; oram chlamydis descendebat: quo qui-
 dem pigmenti illius fluxu, mira passim sentiebatur odoris fragrantia. Tota ipsa
 tum demum religio suauissimã quandam sanctitatis maiestatem spirare uidebat.
 Ita sanè sunt Christianorũ cœtus, inter quos cor unum est atq; anima, in Dei cul-
 tu & religione. Ad hæc, capiti propiores qui sunt, hi ad barbam attinent sacerdo-
 tis. Siquidẽ spiritus oleum è regio sacerdotaliq; Christi uertice defluens, barbam
 primũ occupat, pectus deinde, atq; ad ima sensim delabit. Nanq; uarij in Eccle-
 sia constituti sunt gradus, ipseq; ut impleret omnia, quosdam dedit Apostolos,
 quosdam autem Prophetas, alios uerò Euangelistas, alios aut pastores & docto-
 res, ad cõsummationẽ sanctorũ, in opus ministerij, in edificationẽ corporis Chri-
 sti. Elegans profectò metaphora, atq; ad ostendendũ uitæ odorem in sanctis Dei
 magnopere apta. Cui tamen alia subinde nō minoris efficaciz adiuncta est à Va-
 te, adeo copiosissima penè obruimur mysteriorum ubertate.

Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Est quidem, inquit, concors hominum conuictus gratijs æquè omnibus abun-
 dans, ac quauis spiritus pinguedine beatus, atq; ros est qui descendit in montem
 Hermon, atq; ille qui descendit in montem Sion, loca nimirũ ob felicissimũ, fre-
 quentemq; roris illapsum fecundissima, proinde pascuis cõmoda, atq; à gregi-
 bus frequentata. Cæterũ Hermon mons est ultra Iordanẽ positus, statio, ut dixi,
 propter herbarũ copiam à pastoribus frequentata. Sion uerò mons notus est, ad
 cuius radices sita fuit Hierusalem. Hisce enim montibus propter fertilitatem ab-
 similes haudquaquã sunt unanimes in Christo fideles: cum Caucaſo porrò steri-
 li, aut Pyrenæo monti, niuosq; Atlanti, comparari possint dissidiorum fauto-
 res, atq; inter sese rixantes. Etsi enim quæ hîc dicuntur de concordia, ac unanimi
 fratrum consensione, à nonnullis ad monasteria tum uirorum tum mulierũ dum-
 taxat

A taxat referri uidentur, nihilominus ad omnes pertinere arbitror, qui in Ecclesia Christi uitam uiuere tranquillam modis omnibus inquirunt, siue monachi hi sint, siue patresfamilias, siue in quouis alio uitæ genere occupati. Tam quidem in rebuspub. Christianorum, atq; in priuatis ciuium ædibus necessaria est pax & concordia, quàm in ipsis religiosorū domicilijs. Nullo quippe pacto res spiritus uniuersales ad has angustias obtrudi debent, ne homines, ut uocant, seculares se à suauitate Euangelica reiectos esse doleant: aut ubi uitæ perfectionem expectari par fuerat, nihil minus interdum cōspici detur. Gratia quidem Christi res est uniuersalis, omnes inuitat, omnes admonet, omnes trahit, omnes amplectitur.

Quia illic mandauit dominus benedictionem, & uitam vsq; in seculum.

Ubi pax est, atq; amor mutuus. Ab istiusmodi quidem gratiarum copia atq; ubertate nemo excluditur, non rex, non princeps, non miles, non mercator, non sutor, non faber, non ipsa demum paupercula ducens è colo stuppam anus. Illic, inquit, ubi istud uiuendi genus, nempe concors atq; unīforme cum Deo inuentum fuerit, suam præstò adesse beneficentiam, uitamq; beatam, ac perpetuò duraturam, præcepit Deus. Cui laus sit in secula. Amen.

PSAL. CXXXIII. Canticum graduum.

Nunc benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.

B Inter Dei ordinationes, quas Aaron in functione sacerdotij cœlitus audiuit, illa fuit: Sint tecū Leuitæ, & excubent in custodijs tabernaculi, & in omnibus cæremonijs eius. Eam ob rem hunc psalmū ad eos noctis potissimum tempore exuscitandos directū esse censent quidā. Verum cum uocem hęc uniuersalem poni uideo, de cunctis hęc dici arbitror, qui dies noctesq; quibusdā maximè statis diebus in templo morabant: quare prima uix facta omnibus admonitione, à Vate infertur: Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri in noctibus. In atrijs domus Dei nostri, nō est in hebræo, sed solummodo, qui statis in domo domini in noctibus. Iam cunctis omnino, qui cœlestibus die noctuq; dant operā contemplationibus, compertū esse potest, quàm cōmodum sit contemplationi silentiū, atq; propterea nocturnū tempus. Per diu quidem rarò eò ob strepitus conscendere apti sunt, quò sancto iam attriti usu & cōsuetudine, facillè de nocte conscendunt. Mirum quantum tranquillæ officiant uitæ diei turbæ. Ideo non nouum id esse debet ignauis atq; insolitū, si quando tum à David, tum à cæteris quoq; spiritus sancti uatibus se audiunt moneri, ne quietissimo noctis tempore abutantur, totumq; dedant somno, ne dicam ludis, iocisq; scurrilibus, ac iunctis cum libidine comestationibus. Parasitorū lenonumq; hæc est uitæ ratio, & meretricū: haud illorū quidem, quibus quanti estimandū sit temporis beneficium, perspectum est. Eia, inquit, o uos qui serui Dei, quiq; illius religionis cultores uideri uultis, quid totas stertitis noctes? Vos, inquā, qui in domo Dei, ubi lux est fidei, excubias agere decreuistis, appello. En surgite, en laudibus Deum extollite. Si inter diu id integrè propter diei strepitus peragi nequit, en nox ad illud assequendū idonea. Paulo diuersum hunc reddit sensum Paraphrastes, pium tamen & sanctum. Nunquā illum, inquit, satis laudare poteritis, etiā si totas noctes in templo domini laudantes perstiteritis.

Extollite manus uestras in sancta, & benedicite dominum.

Veterem adorandi morem Iudæorū non omittens Propheta, ad ueriora nos sancta sanctorum introducit. Deprecaturi tum quidem, & manus, & oculos, & uocē quoq; illò supplicabundi dirigebant, unde diuina dari responsa arbitrabantur. Id loci sancta erat arca & propitiatorium, quibus adumbrabatur Christus & Ecclesia. Qui enim altiori præditi erant spiritu, nescio quid sanctius in manufacto illo cernebant opificio, fore aliquando, ut in Christo umbrarum ueterum termino orbis planè uniuersus, nedum angustus terrarum angulus, ut erat Iudæa, aspiceret, gratiasq; ab illo hauriret. Huc absque dubio spectauit Vates, quando

Bbbb

c suos adhortabatur populos hoc modo, ut hîc uidet: Sustollite, inquit, manus, ut moris est, ad sanctuarium, arcamq; fœderis, ac quanto potestis studio & nisu, dominum laudibus efferte. E regione autem

Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cœlum & terram.

Quidam hîc uertit, uos. Ditabit uos, inquit, dominus de Sion. Siue te, siue uos legere libeat, idem omnino erit sensus. Etenim optat Vates, ut bene illis sit à domino ex Sion (ea est Ecclesia) qui in illo toti sunt, quomodo à mundi amore atq; occupatione alienati, arcæ illi cœlesti, non quæ olim in tabernaculo bracteolis contecta aureis uidebatur, sed quæ in cœlis, opificio nimirum Dei, & creatione, templo sanè nulla elaborato hominum arte, ad dexteram Dei patris suam naçta est sedem, æternam nimirum, atq; hostibus Ecclesiæ formidabilem, quoniam illius mansio est qui fecit cœlum & terram, obsequi possint. Cui honos sit perennis in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXXXV. Halleluia.

Audate nomen domini, laudate serui dominum. Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri. Laudate dominũ, quoniã bonus est dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue.

Quamobrem hunc psalmũ composuerit David, nulla certa est coniectura. Verũ quantũ ad inscriptionem attinet, coniectare licet, uel hunc, uel cæteros huiuscemodi notatos titulo, ad celebrandas Dei laudes, renouandamq; beneficiorum Dei memoriam, in populo illo ingratisimo, atq; adeo in deorum cultum mirum in modum prono, institutos. Magnum id est improbitatis signum, beneficiarij animum in benefactorem obdurescere: uitium sanè haud rarò Iudæorum populo cum à prophetis, tum à Deo ipso obiectum. Quantum porrò nos Iudæis in hoc peccati genere præstemus, maiora in nos, quàm in illos exhibita testari possunt Dei beneficia. Nos amentes, si nondum tantarum gratiarum cumulus. uel dormientibus innotuit: imò uerò notum auersamur, diisimulamusq; ingratisimi illius munera: hincq; ortum habet, quòd ad Dei laudes frigidi omnino sumus, ad nostras uerò igne ipso flagrantiores. Quare non mirum esse debet, si nobis nostris in ærumnis & miserijs, non est, neq; in cœlis, neq; in terris, qui misericordiam præstet. Condita iam omnia in nos obduruere, quemadmodum nos in Deum. Exuendum itaq; iam tandem istuc est cor lapideum, atq; ad diuinum amorem, cuius uirtute etiam ipsæ mansuescieri possent Tigres natura duræ & intractabiles, assuefaciendum. Etenim à suauissimo cœlestium rerum gustu propulsi, quem alium cibum, quo nostra hæc infelix sustentari queat uita, opperiemur: iam pro maximo erit lucro, si à spiritu ad laudandum Dei nomen inuitati, lehem saltem præbuerimus auditum. Laudate, inquit, nomen domini, laudate serui dominũ, qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri. Laudate dominum, quoniam bonus est dominus, psallite nomini eius, quoniam suaue. Hæc sunt quæ potissimum in Deo laudanda uidentur: bonitas, seu clementia, & suauitas, quæ etiam crucis amaritudo fit dulcis & delectabilis. Porrò serui Dei omnes generatim credentes intelliguntur. Qui uerò stant in domo domini, in atrijsq; illius perseuerant, pro illis usurpant, qui speciali atq; adeo feruentiori cultu diuine uacant religioni, ut olim erant sacerdotes, leuitæ, quiq; in tabernaculo assiduis excubare consueuerant uigilijs. Quem sanè morem imitari uelle cernimus frequentia illa per orbem interspersa cœnobîa, ad tranquilliores quidem uitæ usum à maioribus inuenta, maximoq; erecta fidei seruire & disciplina: in quibus si pristinus candor animi, ac pax, in qua mutua necessariò inest charitas, seruatur, non est quamobrem angelorum desideretur in terris uita & conuersatio. Ait itaque: Vos omnes, ô qui diuina initiati estis religione, moneo, hortorq; ut Deum, quanto ualeatis studio, laudibus efferatis: sed uos in primis, quibus præcipua sacrorum peragendorum concredita est cura, cultusue purior. Agitedum, laudate Deum quotquot illi uestra dedistis nomina: laudate, inquam, illius bonitatem, prouiden-

A prouidentiam, facilitatem, in miserisq; clementiam. Siquidem bonus est dominus, suavis, atq; apprimè misericors. Ab istiusmodi enim irrigationibus, tanquã à felicissimis inexhausti fontis riuulis, in nos natura steriles bona omnia deriuat tam bonus pater.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israël in possessionem sibi.

En quomodo crebrò in sacra lege fit electionis mentio. Laudibus itaq; prosequendus est dominus ob id potissimum, quòd gratis Israëlem in peculiarem sibi populũ, cuiq; infinita suã benignitatis signa præbuit, elegit. Suapte, inquã, sponte Israëlem (idem est qui & Iacob) populum nimirũ Israëliticum, ut esset illi ueluti ornatus quidam rarus, ac gemma, à cæteris secreuit: uoluit quidem eum suas esse diuitias, suam hæreditatem, suum patrimoniũ. Aliàs diximus non rarerent Israëlem populum credentium adumbrasse, quem, ut híc uides, ab inquinata profligatum illuue cœlestis ab æterno delegit pater.

Quia ego cognoui quòd magnus est dominus, & Deus noster præ omnibus dijs.

Aliam adducit causam, cur laudandus sit Deus. Quia, inquit, egomet noui, haud raroq; expertus sum, quòd magnus est dominus, quodq; cæteros reliquarum nationum deos potentia sua infinita superat. Valet perinde atq;, quicquid potentia est rarioris infinitò antecellit: quandoquidem

Omnia quaecunq; uoluit dominus fecit in cœlo & in terra, in mari, et in omnibus abyssis. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, & producit uentos de thesauris suis.

Híc cernis quomodo nequaquã ociosum sit uerbũ, cognoui. Etenim ex illius operibus Dei magnitudinẽ se comprehendisse asserit Propheta: fateturq; quòd solus is demum sit, qui quaecunq; libet, siue in cœlis, siue in terris, siue in mari aut lacubus fluminibusq; altioribus, operatur. Abyssos pro uortiginosis, mirãq; profunditatis aquarum alueis posuisse uidetur. Quare sic Paraphraustes: Potestatem **B** habet in uastissima illa maria, & in omnia quę usquam obstrusa latent, & in locis profundissimis. Diuus uerò August. cuncta hæc suo more ad allegorias pertrahens, abyssos profundissimas humani cordis cogitationes interpretat, sanctissime id quidem. Cætera quoq; de ipso, quid scilicet præ se ferat cœlum, quid tellus, quid mare, diligens poterit lector cognoscere. Meum est institutum à literæ seriẽ nõ nisi coactus discedere. Iam quid è cœlorum influxu ac ministerio proueniat, quò magis admiranda appareat Dei potentia, aperit. Educit, inquit, seu eleuat, ut ex hebræo transferunt, exhalationes & uapores ex abditis terræ uisceribus, quæ longissimo disidet à cœlis interstitio: cogitq; in nubes, unde ortum habent uenti, tonitrus, fulgura, fulgetraq; & id genus alia, ut sunt niues, grandines, rosq; illud herbis gratissimum, ac pluuiã. Ab extremo terræ interpretantur, ut diximus modò, Hebræorũ doctiores, quanquam non me præterit ad mare illud referri ab alijs, eò quòd ex illo nubes oriri uideantur: nanq; ex mari cum densæ exeant, at tollanturq; exhalationes, nimbosos illos, quos in aère circumferri cernimus, procreant globos, è quibus præcipientes erumpunt pluuiæ, caduntq; grandines, agrorum nimirum exitium & calamitas. Cæterũ fulmina pluuijs, ignemq; aquis commiscet, quò rei miraculo haud dissimilis admoneamur, ignem scilicet in tam uasta aquarum mole non extingui, imò excitari. Nonne illud terrificũ, stuporemq; omnem mortalium superans uidetur, ignem inter largissimos sæpe nimbos emicare, fulguraq; latè omnia conflagrancia proflire, ac tandem uentos alterno ueluti impetu è reconditissimis terræ locis, tanquam à Dei thesauris prouere, atq; horrendum in modum cuncta cõmiscere murmure ac stridore? E thesauris Dei uentos afflare asserit idcirco, quia incerta omnino est illorum origo, ut ferè sunt thesauri. Quocirca naturæ effector de uento similitudinem asserens in Ioanne, sic ait: Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quò uadat. Proinde somnijs philosophorũ omisissis, hæc omnia à Dei potentia atq; arbitratu, cui soli rerum istiusmodi notę sunt origines & causę, proficisci fateamur. Audi & alia summæ potestatis argumenta in Deo:

Bbbb 2

C Qui percussit primogenita Aegypti vsq; ad pecus, & misit signa & prodigia in medio tui Aegypti, in Pharaonem & in omnes seruos eius.

Summatim quæ gessit Deus in gratiam populi illius ueteris perstringit, quæ tamen aliàs copiosius edisserit, nempe insigniora, in quibusq; summæ illius tum potentie, tum bonitatis reluxerunt indicia. Vsq; ad pecus, addidit, quò maiorem exprimeret calamitatem.

Et percussit gentes multas, & occidit reges fortes. Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Bassan, & omnia regna Chanaan. Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israël populo suo.

Hic fuit Seon ille ferocissimus, qui expulso Moab illius regnum occupauit. Hincq; illud iactari coeptum est uulgo prouerbij loco: Venite in Esebon, edifice & construatur ciuitas Seon. Qui tamē à Dei exercitu superatus interiit. Og uero Bassan rex è Seon interitu perterrefactus, fortunam belli tentare uoluit, in quo & ipse, & illius liberi, cum totis copijs infelicissimè occubuere. Verum ne militū robori, quod gestum fuit, adscriberet quispiam, ut de quid Mosi Israëlitici exercitus imperatori dicat Deus: Ne timeas eum, quia in manum tuam tradidi illum, & omnem populum ac terram eius. Atqui robur id est in primis, quo armati nostri debent esse principes, qui in Turcas expeditionem adornant, ne suis dumtaxat fidentes classibus, aut uectigalibus uel exactis, & munitionib; littora illa crudelia Christianorum sanguine madere faciant. Vidi equidem reliquias illas miseris militū è fluctibus sub Cirthæ (Argiriū uocant) oppugnationem eiectas, oras has nostras applicuisse, onustas quidem uotis, quibus sese seruatas arbitrabant. Cæterum uero nulla uitæ correctio, nulla religio, nulla exactiōnū remissio: nam quas aduerso Marte aut tempestate amiserunt, furtis eas actutum, latrocinijs, ac pauperū bonis resarcire adorti sunt. Scilicet imminentem barbarorū cladem ab armato impietate milite perfractū iri nostri opinantur principes. Superbissimis itaq; profligatis, duce Deo, à Mose regibus, illorum regnum, ut fuerat pollicitus, ac terram dono dedit perinde atq; illius esset patrimonium, atq; sperata à maioribus hæreditas, populo suo charissimo. Quapropter

Domine nomen tuum in æternum: domine memoriale tuum in generatione & generationem, quia iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur.

Memoriale tuum: clarius ex hebræo, memoria tui, uertisset interpret. Rursus, iudicabit populū suum, pro populo suo. quare sic Paraphrastes: Suscipiet dominus patrociniū causæ populi sui contra aduersarios. Iudicabit igitur pro populo suo. Iam illud omnino malè uersum uidetur: Et in seruis suis deprecabitur. Quod si deprecationis uocem hinc locum habere existimauit interpret, exorabit potius, ut ex græco transferunt, uertendū fuerat: hoc est, ad preces populi sui facilis erit, sineq; se exorari. Ex hebræo tamen, consolabitur, reddunt. Videtur id eum ad modum dictum, quo illud Dei in Esaia: Eia, inquit, consolabor me super hostibus meis, & ulciscar de inimicis meis. Apparet enim tum Deus affici consolatione, cum nostra ulciscitur scelera: quemadmodum dolore, cum à nobis peccando irritatur. Anthropopathia est, quod aliàs admonuimus. Sumpta enim de illo, cui male uult, poena, uolupte est homini irato ac seuo. Intelligit igitur hinc Vates, Deū tandem longis fatiatū suorum plagis, iri placatū. Ideo sic uertit quidam: Erga seruos suos placabilis erit. Itaq; propter immensa illa, atq; adeò infinita tuæ benignitatis signa in populū tuum exhibita, propter portenta, propter summam in moderandis illorum rebus prouidentia, tuum erit nomen æternum: memoriaq; rerum sic per te in tuorū gratiam gestarū, à generatione in generationem perpetua transibit successione. Siquidem tuos semper ab impijs tutatus es idcirco, quod cum illis in gratiam reuersus, in clementissimo tuæ pietatis sinu eos plagis diutius uexatos purgatosq; tanquam rem tibi charissimam collocasti. Cæterum

Simulachra gentium argentum & aurum, opera manū hominum. Os habent & nō loquuntur, oculos habent & non uidebunt. Aures habent & non audient, neq; enim est spiritus in ore eorum.

A eorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.

Vates considerata Dei potentia, atq; erga omnes, qui ad illum confugiunt, dilectione, facilitateq; ad opitulandum illis qui ueram amplexantur religionem, uanitates deridet Gentium, quæ inanimos, nulliusq; omnino sensus ac uirtutis deos sibi effingunt atq; adorant. Hæc planè ad uerbum in alio habentur psalmo, ibiq; explicata sunt.

Domus Israël benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Lewi benedicite domino. Qui timetis dominum benedicite domino.

Deriso superstitioso gentium cultu, hortatur quotquot ueræ addicti sunt religioni, ut propter antedicta cœlitus beneficia Deum laudibus, ut meritis est, extollant: sed primùm Israëlẽm, totum nempe populũ: sacerdotes postea, quorum princeps fuit Aaron: Leuitas deinde, ac postremò cunctos Deũ timentes. Quòd Aaron primùm meminerit, Lewi postea, qui eiusdem erant tribus, id consultò factum uidetur, quò quis autor fuerit tribus Leuiticæ innotesceret. Is Lewi fuit, nõ Aaron: sed is dignior, ideo primùm à Vate ponit. Vos igitur posterii Iacob, uos posterii Aaron, uos posterii Lewi, uos quibus diuinus cordi est timor, laudate dominum, illiq; gratias agite. Siquidem

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem, halleluia.

Vide quàm cautè Vates à more antiquo adorandi non discedens, Ecclesię dignitatem effigiat. In Sion quippe monte erat templum, in quo propitiatoriũ, sedes utiq; Dei, mira seruabatur religione. Vnde hïc ex Sion, loco nimirũ unde cœlestia audiebantur responsa, promissionesq; illę numinis frequentes, ac minę interdum uenerando quodam prodibant silentio, laudandũ esse Deum fatetur, cuius certa atq; adeo æterna futura esset mansio in Hierusalem, quę Ecclesię fidei typus fuit ut sacer, ita illis qui ceteris è uulgo hominibus uitę sanctitate præstabãt, exploratus. In qua quidem Ecclesia perpetuũ se fore ueluti ciuem, non semel testatus est benignissimus seruator. Cui laus sit perennis. Amen.

PSALMVS CXXXVI.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Hæc laudis oda unà cum multis eiusdem est argumenti, Deum scilicet quia bonus est & clemens, laudandũ esse. Et ut quidem omnes ad id muneris pertrahat prudentissimus Vates, nõnulla quę Deus in prima mundi effectione exhibuit beneficia, atq; mox alia, cõmemorat. Hoc idem prorsus precationis exordiũ suum edocuit exercitũ rex Iosaphat, qui pugnaturus cum posteris Moab & Amon, sic suos hortatus est milites: Credite in domino Deo uestro, & securi eritis. Credite prophetis, & cuncta euenient prospera. Deditq; consiliũ populo, & statuit cantores domini, ut laudarent eum in turmis suis, & antecederent exercitũ, ac uoce consona dicerent: Confitemini domino quoniã bonus, quoniã in seculum misericordia eius. Vides ne quo in primis armorũ genere suos armari uoluit milites tam pius rex? fide nimirũ, ac prompto laudandi Dei studio & affectu. Quò nõ irrumperet istiusmodi instructus armis miles? Verũm alio se habet nunc modo disciplina militaris. Vidi interdũ milites ad numerũ tuba accitos, uocatosq; centuriatim ad signa, uno insedisse equo cum scorto: nulla interim à ducibus reprehensio, nulla seueritas, nulla omnino grauitas. Quò abiit syncera illa militiæ ratio ac disciplina? O uos igitur, inquit Vates, qui diuinorũ haudquaquã immemores estis beneficiorũ, Confitemini domino quoniã bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Illud notandũ, cuiuslibet psalmi huius uersiculo addi ex hebræo, Quoniã in seculum misericordia eius. Vnde mirũ uideri posset, quomodo tam sancta, dicã quoq; necessaria, à psalmo subtracta sit particula. Tædio (opinor) psallentiũ consulerẽ maluerũt, nescio qui, choris præpositi, quàm rei diuinę integritati ac perfectioni. Nulla certè dissimulãda esset ob torporem iniuria spiritus. Sensus igitur is erit: Laudandus ab omnib. est Deus, celebrãdusq; tum ob multa, tum quoniã bonus, quoniã in seculum misericordia eius. hoc est, sicut omnia

Bbbb 3

c uirtute superat & providentia, ita clementia & bonitate. Namq̄ omnia hæc æterna sunt in Deo, quocirca æterna illius in nobis debet esse laus & confessio. Ergo

Confitemini Deo deorum, quoniam in seculum misericordia eius. Confitemini domino dominorum, quoniam in seculum misericordia eius.

Non id proinde dicit, ut deorū numerū esse opinemur, sed ob id, quod qui potentiores sunt in mundo, nescio quid diuinū præ se ferre uideant. In ipsis enim ueneranda quædā potentię plus quā humanę relucet imago, atq̄ id adeo, si potentię coniuncta sit probitas & clementia: alioqui furor est tyrannicus, si princeps exuta probitate quamplurimū potest. Sub hæc Deum deorū illum appellat etiā, quò nulla realia nixi, in ipso solo confidere perdiscamus. Dominū rursus dominorum, ne quem alium præter eum timeamus. Iam quæ res in terris tam ualida erit, quæ mentem sic à terræ crassamento atq̄ ambitione liberam perterrefacere queat? Ille igitur solus, in cuius manu mors est & uita, timeri solet ab his, qui illū super omnia & amant, & uenerantur, Et

Qui fecit mirabilia magna solus, quoniam &c.

Mirabilia magna, auxelis est. Stupendissima, inquit, operatus est Deus, atq̄ ea quidem ullo absq̄ extero adminiculo solus.

Qui fecit cælos in intellectu, quoniam &c.

Hoc est, non temerè aut inconsultò tam pulchram machinā molitus est cælorum, sed prudentissimè, exquisitaq̄ arte & ingenio. Etenim summa in his potissimum deprehenditur sapientia, uirtus, immortalitas illius.

Qui firmavit terram super aquas, quoniam &c.

De fundamento terræ, quod Dei uoluntatem esse magnus asserit Basilius, in quartodecimo dictum est psalmo. Felix tamen, Extendit terrā super aquas, uertit. Alius item, expandit, hoc est, terrā ab aquis denudans, ipsas seorsum in abyssis contra eorum naturam stagnare fecit. Ad illud, opinor, respexit Vates, quod dictum fuit à rerum omniū opifice: Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt, in locum unum, & appareat arida. quemadmodum & illud quod sequitur:

Qui fecit luminaria magna, quoniam &c.

Quæ istiusmodi fuerint luminaria, actutum aperit.

Solem in potestatem diei, quoniam &c. Lunam & stellæ in potestatem noctis, quoniam &c.

Creauit, inquit Moses, Deus duo luminaria magna, luminare maius, & luminare minus. Maius quidem, ut diei præesset negotijs, ipsumq̄ illustraret, & perficeret: minus uerò (ea est luna) ut cum stellis præesset nocti, illamq̄ mutuatis à sole radijs, ut possent, irradiarent. Lunę quippe beneficiū ac stellarū, hi sentiunt inter cæteros, qui noctu loca peragrant inuia & deserta: hi quoq̄ qui nauigant, qui stellarum suffragio, uel potissimū Cynosuræ, uti consuecunt. Vnde, nō iniuria, à rerum effectore est dictū, quod erūt in signa, & tempora, & dies, & annos. quam horum alia omnino est ratio.

Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam &c. Qui eduxit Israël de medio eorum, quoniam &c. In manu potenti, & brachio excelso, quoniam &c. Qui diuisit mare Rubrum in diuisiones, quoniam &c. Et eduxit Israël per medium eius, quoniam &c. Et excussit Pharaonem & uirtutem eius in mari Rubro, quoniam &c.

Nota est historia, quā nihilominus in superiorib. psalmis nonnunq̄ fusius, q̄ hic modò sit, tractauimus. Libenter enim à nimia earundē rerū repetitione diuerto. Illud notandū, in brachio excelso, siue extento, inuictā Dei potentiā suo in asserendo populo ab Aegyptijs, ostendī. Rursus ex illo in diuisiones] naçti quidā occasionē, illud quod asserunt Thalmudici, uerū esse arbitrant. Scribūt enim mare in duodecim tunc sectū partes, quò unaquæq̄ tribus suam seorsim ab alijs haberet uiam. Sed id dictū potius uidef ad exprimendā uastissimā aquarū molem illius maris tam latè Dei imperio distracti. Cæterū, excussit Pharaonem & uirtutem eius in mari, clarius ex hebræo sic uertunt nonnulli: Et impulit Pharaonē & exercitū eius in mare Rubrū, ualetq̄ perinde ac si diceret: Ipsum etiā renitentem coëgit

A coëgit unā cum exercitu mare ingredi. Tum quidē istud contigisse arbitros, quādo rei miraculo exanimati clamarūt: Fugiamus Israëlē, dñs enim pugnat pro eo. Atq; illo sanē modo, terrifico nimirū & procelloso, suos submersit hostes Deus.

Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in seculum misericordia eius. Qui percussit reges magnos, quoniam &c. Et occidit reges fortes, quoniam &c. Seon regem Amorrhæorum, quoniam &c. Et Og regem Bassan, quoniam &c. Et dedit terram eorum hereditatem, quoniam &c. Hereditatem Israël seruo suo, quoniam &c.

Hæc eadem, atq; eodem omnino spiritus ardore, in superiori cecinit psalmo propheta. Traduxit, mīcius uertisset, duxit, seu deduxit, ut uertit Felix. Ceterū rerum spiritualiū ea est uirtus, ut quibusdā propositis, reuocatisq; ad memoriā, sylvam illā ingentē beneficiorū Dei considerandā latentī quadā ratione ac modo, perspicaciorib. proponat ingenijs. Nam quod canit populū illū Dei manu ex undis ereptū, per solitudinemq; circumductū, atq; potentissimis occisis regibus, illorū bona in hæreditatē Israël celsisse, maximā aperire uidetur rimam ad illa omnia, quæ tunc gesta fuere, peruestigāda: quibus sanē cognitis, mirū quā flagret animus tam potentē, copiosumq; in dona, amare benefactorē: qua luce insolita perlustratus, fateri cogit, idcirco admirandas illas in totius generis humani gratiam exhibuisse operationes altissimas, quoniā in seculum misericordia eius: &

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, quoniam &c. Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniam &c. Qui dat escam omni carni, quoniam &c. Confitemini Deo cœli, quoniam &c.

B Confitemini domino dominorū, quod in fine psalmi nostra habet editio, non est in hebræo, sed illud solūmodo, ut uertit Felix: Celebrate Deum cœlorū, quoniam in æternum misericordia eius. Vide igitur quam ob rem mota Dei clementia, tam largum gratiarum sinum in istuc genus nostrum cum olim effudit, tum impræsentiarū copiosiori quoq; effundit additamento. Quia, inquit, memor fuit nostri, & id sanē in afflictione, deiectioneq; & miseria. Sic hoc loco uox humilitatis interpretanda est, ne cum illam uirtutem esse somnies, somnies & illud, propterea nostri misertum esse numen, quod illa præditi fuerimus uirtute, atque hoc modo gratia amplius non sit gratia, sed merces: ut nōnullos de Christi matre interpretari uideo, quæ cum suam exploratissimam haberet deiectionem, despectamq; si cum Dei magnitudine conferas, naturam, illud candidissima protulit fide: Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. qui sanē sensus ex his quæ sequuntur, deprehendi potest. Et redemit, inquit, nos ab inimicis nostris: regibus nimirum illis fortissimis, qui dæmonum, atq; adeo seditionum, rixarumq; autorum imaginem adumbrarunt. Verum illud consolatorium in fine additur, quod noster Deus is sit, qui perpetua suæ benignitatis serie quæcunq; in terris, quæ spirabilem saltem uiuunt uitam, alit, pascitq; continet. Vniuersæ, inquit, carni cibum suppeditat. Res certè uel sola, quæ nostram ualida sit emortuam suscitare fidem. Quis talem non amaret dominum? Quis similem unquam expertus est benefactorem? Itaque, confitemini Deo cœli, qui pulcherrimam hanc orbis regionem, cœlorumq; elegantissimam fabrefecit machinam, quoniam in æternum misericordia eius. Siquidem ab illo dimanarunt fonte, manantq; quotidie inexhausti gratiarum riuī, quibus obrutæ electorum animæ insaniunt propemodū in Deo, uiuuntq; in illo magis quā in se: cuius amore percitæ, atque in silentissima illa perpaucis cognita diuini amoris caligine immersæ, sopore profundissimo in sponsi amplexu, ubi sedes est amoris, atque ecstasis, emoriuntur. Cui laus sit æterna. Amen.

PSALMVS CXXXVII.

Vper flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.

In hoc psalmo Vates futuri excidij Hierosolymorū, atq; exilij illius famosi Iudeorū apud Babylonios sub Ioachim rege prædicat calamitates. Nāq; rex ipse cū peccasset, diuina statim destitutus fuit ope: quocirca à Nabuchodonosor captus, unā cum primarijs urbis hominib. & sacerdotib.

Bbbb 4

c abductus est captiuus, nihilq; relictum est in ciuitate, ut sacra refert historia, ex-
 ptis pauperibus, qui tamen & ipsi non adeo multo post sub Sedechia rege, cate-
 ros sequuti sunt. Obtruncatis porro filijs regis, atq; effosis ipsius oculis, incen-
 soq; templo, ac dirutis urbis mœnijs, luctuosa facta sunt omnia, & mœsta. Om-
 nem, inquit, domum combussit igni, & muros Hierusalem in circuitu destruxit
 omnis exercitus Chaldæorum. Reliquam autem partem populi quæ remanserat
 in ciuitate, & profugos qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum uul-
 gus transtulit Nabuzardan princeps militiæ, & de pauperibus terræ reliquit ui-
 nitores & agricolas. Atq; hoc fanè modo superbissima cecidit Hierosolyma. Vn-
 de non immeritò miserabilem illius flens casum Hieremias, sic queritur: Facta
 est quasi uidua domina gentium. Sederunt in terra, conticuerunt senes. Filix Sion
 consperferunt cinere capita sua, accincti sunt cilicijs: abiecerunt in terram capita
 sua uirgines Hierusalem. Quid illud? Plauserunt super te manibus omnes trans-
 euntes per uiam. Sibilaerunt, & mouerunt capita sua super filiam Hierusalem.
 Hæccine est urbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium uniuersæ terræ? Quid flebi-
 lius unquam auditum fuit? In Babylone igitur captiuus populus Dei, miseran-
 dumq; in modum à uictore hoste habitus, suas quotidie lamentabatur grumnas,
 atq; adeo id maximè, quòd derisus à barbaris rogabatur, ut illa caneret carmina
 etiam in Babylone, quæ Hierosolymis canere consueuerat. Hisce quidè lamenta-
 tionibus & querimonijs totus is scetet psalmus. Ex uulgo porro homines ob pro-
 priam solummodo angebantur calamitatem, neq; ultra aliud. At qui altiori præ-
 diti erant mente, ut primates & sacerdotes, non tam ipsas horrebant catenas &
 carceres, quàm Dei religionis interitum. Exciso quippe templo, atq; urbe diruta,
 timebant ne & ipsa simul cum parietibus collaberetur religio, toleranter alioqui
 laturi exilium, & si quid acerbius obtrussissent uictores. Ad ripas itaq; fluminum
 Babylonis sedentes desolati, sic suas exponebant querimonias. Super flumina
 Babylonis illic sedimus, & fleuimus dum recordaremur tui Sion. Multis irrigari
 fluminibus Babylonem tradunt autores, quorū notissima sunt Tigris & Euphra-
 tes, qui mediam ipsam interfecans ciuitatem iucundissimo præterlabitur aspe-
 ctu, commodaq; non mediocria affert loci incolis. Puto captiuos sua potissimum
 domicilia in ripis illis fluminum solitarijs habuisse, ibiq; dato paululum respiran-
 di ocio ab hostibus, frequenti cœtu ad memoriam desolatæ patriæ mutuis suspi-
 rasse questibus, simulq; infelicissimum templi excidium defleuisse: quibus ita af-
 flictijs, nihilq; aliud admittentibus præterquã lachrymas & dolorem, insultare so-
 liti erant prætereuntes hoc modo: Agitedum, & Chaldæos quoq; rudes & indo-
 ctos, uestris illis quæ in templo magnifico Hierosolymis canere consueueratis,
 oblectate carminibus. Illi contra, lætitiæ cantus in tam graui mœrore se haudqua-
 quam proferre posse respondebant. His, inquit, tam inhumano ac fero iacta-
 tis in nos animo, in ripis illis sedimus, fleuimusq; cum dulcissimæ recordaremur
 patriæ: atq; proinde

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

Citharas legunt alij. Solet id genus arboris, quippe quod humidis delectatur
 locis, amnes proximè, atq; per ripas fluminum sparsim emergere. Caterum siue
 organa, siue citharas, quod magis quadrat ex hebræo, legas, nihil aliud sibi uo-
 lunt hæc uerba, quàm illos omnino ab omni animi uoluptate cessasse. Quòd se-
 cum enim attulerint citharas, aut organa, durum id dictu uidetur, in strage potis-
 simum illa omniū seuisima, & direptione. Quare nonnulli uocem illam, qua nos
 legimus organa, à uerbo quod Hebræis est ululo, deriuari opinantur, uoluntq;
 hunc esse sensum: Cum inter hostes ulularem, ipsi insultantes incitabant nos
 ad cantum. Ideo infertur:

Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, uerba cantionum: & qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. Nos uerò contra: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

Quasi

A Quasi dicerent: Scilicet nobis uolupte est domini laudes in ea terra concinere, quæ statuas, deosq; nihili pro uero colit Deo. Qui abduxerunt nos, non est in hæbræo, sed sic ferè uertunt: Ibi postulauerunt nos, qui nos ceperant, uerba cantici, & suspenderamus lætitiã, canite nobis de canticis Sion. Tota illa erat ironia, à cuius dente, tanquã ab acutissimo transuerberati gladio, sic respondebant: Quo animo carmina Deo tantummodo nostro debita cantabimus in terra hostili & peregrina? Id minimè quidem licet. Proinde

Si oblitus fuero tui Hierusalem, oblivioni detur dextera mea.

Illi qui uolunt Iudæos instrumenta musica secum in exiliõ tulisse, sic uersum interpretantur: Sux artis immemor mea fiat dextera, nunquamue tangat citharã, si tui immemor fuero exterminij, ô Hierusalem. Alij uero sic: Non possum obliuisci Hierusalem: quod si eius obliuisci possem, tum arriperet dextera mea citharã, & exerceret artem suam. Cui & quadrat quod sequitur:

Adhæreat lingua faucibus meis si non meminero tui, si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ.

Hoc est, mutus siam potius, quã in terra aliena canere audeam canticum domini. Verum litera Paraphrastæ mihi uisa est lucidiorem expressisse sensum. Ita ille: Si unquam oblitus fuero tui Hierusalem, & dextera mea officij sui oblita citharam pulsauerit in gratiam alterius quã unius Dei mei, opto ut sic hæreat lingua mea, ne possim loqui: imò & palato meo affigatur, si non quoad uixero, memor fuero tui, & si nõ proposuero laudes ipsius Hierusalẽ summo gaudio, quod unquã contingere poterit mihi. Felix tamen ultimam uersus particulam sic reddi: Si non extulero Hierusalem super caput lætitiæ meæ. quorum uerborum is uidetur sensus: Nulla potest lætitiæ occasio accidere, quin illam statim excludat memoria excidij meæ patriæ, atq; subinde mœrorem pro oblato gaudio ingerat.

B Atqui rursus ne nostram omnino uideamur contemnere æditionem, is suus sit sensus: Si tuæ aliquando oblitus fuero ruinæ Hierusalem, tum omne pereat auxiliium, non sit mihi unquam Deus præsidio, sed mei penitus obliuiscatur (dextera enim pro salute poni in scripturis solet interdum) irruceamq; omnino: & si te, ô Hierusalem, tuamq; sortem non ante initium cuiuscunq; mei prætulero gaudij, obmutescam. Id est, charior mihi erit luctus pro te assumptus, quã quiduis lætitiæ, quam in Babylone unquam sperare possem. Interim uero

Memento domine filiorum Edom in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite exinanite usq; ad fundamentum in ea.

Eius, tum ex græco, tum ex hæbræo uerti debuerat, polletq; perinde atq; euerite, excinditeq; eam à fundamentis. Vox erat Edomitarum, siue Idumæorum, descendantium quidem ab Edom, nempe Esau fratre Iacob, idcirco eiusdem sanguinis cum Israëlitis: quibus cum dolere debuisset fratrum casus, ex ipso magis incruduerant: tanta est uis interdum liuoris atq; odij. Nam cum urbem, fratrumq; bona cernerent à Chaldæis diripi, non solum opem non attulere, uerum etiam fraternitatis obliti, hostes, quò illa funditus euerterent, incitauerunt. Putas ne deesse nunc fratres, qui fratrum interitum sitiunt, proindeq; Chaldæos, alioqui per se incitatos, atq; in Dei amicos contumeliosos instigent? Da mihi hominem modò in ruinam aliquam coniectum, Deus bone, hinc atq; hinc, uel ab ipsis proprijs illius ædibus cernes Chaldæos ebullire, qui malum inferant, qui prouocent, qui irritatos crabrones irritent. Rident postea, tanquam rem mirum in modum Deo gratam obtulissent. Ab aris ne? à sacris ne focus? à fanis tandem ipsis istiusmodi sperare debuit probitas insaniam? Verum domine simulac homines obliuiosi sunt, memor esto tu filiorum Edom, qui nostram maiorem ad miseriam Chaldæos prouocant, dicentes: Excindite, euellite radicitus, exinanite, urgite interim, suffocate, uitam, nedum existimationem, adimite: sic uictores erimus. Ad hunc igitur modum Idumæis, pessimis scilicet fratribus, atque ipsis Babylonijs uicissitudinem imprecatur captius populus, rogatq; ut illis par pari referatur, retalie-

C turq; ut meriti sunt: his quidem, quoniam hostes crudelissimos ad urbis euerfionem incitabant: illis uero, quoniam ulla absq; cōmiseratione euerterant. Ceterum diem Hierusalem, diem illum extremum excidij uocat propheta. Siquidem frequenter in scripturis dies pro fatali, ut sic loquar, cuiusq; hora sumi solet. Acerbissimus sanè omniū is est dolor, cum nostris in calamitatibus nostri ipsi rident domestici, atq; de malis nobis illatis, qui impulsores fuere, triumphant. Belluinā quidem omnem superat immanitatem istiusmodi fratrum sœuitia & plausus. Et tamen hisce bellissimis adornati facibus & lampadibus, sponsi aduentū securissimi omnium opperimur, putamusq;, quemadmodum mundo (quanquam nec mundo quidem) ita Deo imposturam fieri posse. Iudicium certè id est Dei, hoc timendum magis, quò à plerisq; minus animaduertitur, aut, quod magis dolendum est, animaduersum contemnitur, adeò alter alterius calamitates sitimus miseri, atq; audivissimè, ut alij solent obsonia, pergustamus. Fusius hæc quam putaram scripsi: querelæ enim quæ passim ab his, qui istiusmodi obnoxij sunt naufragio, audiuntur, me ad hæc cōmemoranda citra propositū adegit. Ego quidem in istiusmodi tragœdiarū genere, neq; Iudæi, neq; Edomitæ, neq; Babylonij personam induo: tantum quod suggerit spiritus ad edificatiōnē scribo. Ut alij afficiantur, non multum moror: mihi sat fuit admonuisse. Tu uero

Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionē tuam, quam retribuisti nobis. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.

Inuehitur in Babylonem ad hunc ferè modum: O misera Babylon, ô infelix, ô desolata (prædictio hæc est futuri) ô improuida, quæ nunc tam insolenter ob nostra exultas incōmoda: te fortior, beatorq; ueniet, qui tibi reddet pro hisce omnibus talionem, suppliciumq; de te sumet inexorabiliter. Fortunatus, inquā, superueniet de improviso hostis, qui te apprehendet, stricimq; connodabit (infelix) ac teneros liberos tuis ab uberibus abstractos durissimis allidet saxis. De Babylonis exterminio sic uaticinatur Esaias: Omnis qui inuentus fuerit occidetur, & omnis qui superuenerit cadet gladio. Infantes eorum allident in oculis eorum, diripientur domus eorum, & uxores eorum uiolabuntur. Et ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum uelint: sed sagittis paruulos interficient, & lactantibus ubera non miserebuntur. Vide rursus quid in Abdia uate sceleratis cōminetur Idumæis Deus. Propter interfectionem & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, opperiet te confusio, & peribis in æternum, in die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem. Tu quoque eras quasi unus ex eis. Cogita, mi lector, seuerissimam Dei esse retributionē in eos, qui alienam excitare consuecunt iracundiam contra illos, quorum uirtutibus inuidet ac fortunis. Cohorresco (fateor) cum hæc mihi in mentem ueniūt, uereorq; interdū, ne eadem tandem detur ab irritato Deo, aut Phrygibus, aut Aphris, desequendi in res nostras ac filios potestas, quæ olim Parthis data est & Medis in Babylonios. Totus, inquā, exanimor, cum certissimū atq; adeò seuerū illud Dei iudiciū uerso animo. Sicut, inquit, fecisti, fiet tibi: retributionē tuam conuertam in caput tuum. Audio, ô domine, & contremisco. Verum tu, qui ipsa met es pietas, retribue seruo tuo. Id non deprecor, non detracto, sed uiuifica me secundum uerbum tuum. Cui imperium sit, atque ultio in contumaces, in secula seculorum. Amen.

PSAL. David CXXXVIII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniā audisti omnia uerba oris mei: in conspectu angelorum psallam tibi.

Non potest sanctissima Vatis anima non continenter Dei nomen laudibus efferre, atq; omnib. fermè psalmis suum erga Dei religionē zelū ac studiū attexere. Quocirca multos hac de re composuit psalmos, eiusdē nimirū argumenti, ac in Deum fidei, ut in hoc uidere licet, mellifluo sanè & suauī. Quid

A Quid non in se habet suauitatis Dei laus? Putant quidam Vatem odam hanc cecidisse, cum interfecto Absalon, Deum templum ingressus adoraret, illique ob restitutum regnum gratias ageret. Verum incertum id omnino: illud autem certissimum, laudes hinc Dei celebrari. Ait itaque: Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti uerba omnia oris mei: in conspectu angelorum psallam tibi. Hucusque Hebraeis unus est uersus, expuncta nihilominus particula, quoniam audisti omnia uerba oris mei, quae insititia uideat. Sic Felix: Celebrabo te in toto corde meo in conspectu deorum, seu iudicum, ut habet Chaldeus. Siue igitur angelorum, siue deorum, siue iudicum legas, seniores populi si intellexeris, non errabis. Illiusmodi quippe appellationibus uocari soliti erant sapientiores, quique potestate aliqua digniori caeteris praestarent. & est ac si dixisset: Te laudabo, o domine, tibi que, quaecumque in me insunt bona, accepta feram: & id sane toto animi affectu, non simulate aut dolose, atque in frequenti populi corona, ubi de more seniores atque optimates conuenire consueverunt, te dignis celebrabo canticis. Ad haec,

Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo super misericordia tua & ueritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Si transtulisset, super omnia nomen sanctum tuum, tota ferè extremae huius partis ablata esset ambiguitas. quanquam nec sic omnino quidem: namque Hebraeis additur in fine, eloquium tuum. Sic Felix: Super omne nomen tuum, eloquium tuum. ut sit hyperbole, ualeatque perinde ac, super omne eloquium tuum nomen tuum. & est sensus: Ego in templo, ubi tua peculiariter inhabitat sanctitas, ubique mundissimae tuae religionis celebrantur ritus, te adorabo, tuumque nomen, ob tuam erga nos misericordiam, ac qua in seruandis promissis constantissimus es, fidem praedicabo. Et illud sane serio: si quidem multo plura, quam tu uerbis promiseras, tuum nobis praestitit nomen, nomen nimirum sanctissimum, atque laude quamlibet immensa superius. Quod si tamè simpliciter absque hyperbole ordinanda est litera, sic ex eodem fonte, unde hausit Felix, traducunt nonnulli: Nam extulisti super omnia nomen tuum & eloquium tuum. Verum prior sensus uidetur esse germanior.

In quacumque die inuocauero te, exaudi me, multiplicabis in anima mea uirtutem.

Per tempus praeteritum uertit Felix, atque adeo caeteri ferme ex hebreo, hoc modo: In die quo inuocaui, exaudisti me, roborasti me, atque animae meae adiuces uirtutem. Sed in idem recidit tum sensus, tum litera, nempe Deum inuocatum nostrae praestito adesse imbecillitati. Mirum quam iucundè nostro Deus oblectet in precationibus & studio & sedulitate: uult enim suo à figmento queri, rogari, diligi, tandemque ab anima in orationibus feruida inueniri: quo postea inuento, profundissimo illa tunc fruatur silentio ac pace. In Deo quippe longo quaesito labore conquiescens, nihil aliud praeter Deum uel sentit, uel se sentire intelligit. Hincque fidei robore, quam hinc uirtutem auctam, multiplicatamque appellari duco, nixa, in illud quod sequitur, ut uerissimè, ita confidentissimè prorumpit:

Confiteantur tibi domine omnes reges terra, quia audierunt omnia uerba oris tui. Et cantent in uis domini, quoniam magna est gloria domini. Quoniam excelsus dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.

Melius doctorum iudicio haec uerba per futurum uertisset interpretes, confitebuntur, audient, cantabunt: ut esset sensus: Reges terrae omnes te laudabunt, & te dominum esse fatebuntur, simul ut nouerint te, quaecumque pollicitus fueras, re praestitisse. Indeque in uis domini, id est, ob res illius gestas admirandas, in quibus Dei undequaque relucet sapientia, cantabunt, & dicent: Quoniam magna est gloria domini, qui tamen si sublimis sit atque excelsus, quippe qui in caelis residet, ima haec nostra tamen respicit: neque illius fallunt oculos, si quae tumida sunt, licet à nobis remotus, longèque positus esse uideatur. Nonnulli uertunt, humilem, seu depressum, ad hunc modum: Quoniam excelsus dominus, & humilem uidet, & sublimis à longè facit cognoscere, nempe iudicia sua equissima esse, dum humiles in altum euehit, contraque tumidos atque arrogantes denegit. Istiusmodi sane uicissitudinum ra-

lectatus, mites cominus, ut sic dicam, respicere uidetur: elatos uerò eminus, atq; uti res solent neglectæ, procul. Quare

Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me: Et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.

Illud non segniter expendendum, omnes reges, in superiori uersu, pro uicinioribus regibus sumi oportere, qui David nouerāt, quicq; audierant promissum illi regnum à Deo fuisse. Quapropter perspectis uis domini, consilijs scilicet atque actionibus in David fauorem exhibitis, illi gratias egerunt. Namq; uia domini, per quas ad illius peruenitur cognitionem atq; amorem, sunt illius operationes, consilia, prouidentia, in rebusq; administrandis ratio, ordo, decretumq; illud amoris æternum, quo condita omnia tanquam fræno, suo in officio, naturaliq; uigore cōtinere solitus est. Sancta hac itaq; armatus persuasione Vates, clamabat: Si mihi etiam per medios ipsos angustiarum forcipes eundum fuerit, tu uitam meam tutaberis. O ardentem Vatis fiduciam. Mirarer equidem si sic de se, ut solent nostri, testatus esset: Occumbam subito, neque erit qui manum periclitanti porrigat. Vitam, inquit, meam tu reparabis, frænabisq; si quid in me turpissimū istī malorum inuentores moliti fuerint: & sic tua me seruabit dextera, non mea, quæ imbecillis est ac pauida: non amicorum, quæ fallax & uana: non principum, quæ superba est, ac grauis: non tandem pastorum ipsorum ac magistratuū, quoniam de more quæ sua sunt quærunt, non quæ gregum, non quæ filiorum, non quæ Dei. Ergo

Dominus retribuet pro me, domine misericordia tua in seculum, & opera manuum tuarum ne despicias.

Dominus perficiet pro me, uertunt ex hebreo: hoc est, si quid in me debile fuerit & infirmum, supplebit dominus. Quanquam Retribuet uerbum, si ad mortaliū referas ignauia atq; egestatem, suum habet leporem, ualetq; perinde, quasi id diceret: Egentiorem me profus esse fateor, quam ut quæ digna tanto sint domino rependere ualeam. Ideo is qui dedit, datori quoque ipse retribuet. hoc est, Deus quemadmodum in dona effusissimus fuit erogator, ita meam ipse in referendo gratiam suppleat indigentiam, parcatq; ac pro accepto habeat, si quid minus datum fuerit, atq; ita causam, quam obrem id agere debeat Deus, subinfert, & est mutatio personæ, conuersioq; ad Deum ualde ardens. Domine, inquit, misericordia tua æterna est: quare cœpta manuum tuarum opera in me tutando ne intermittas, sed, ut cœpisti, ad finem usq; perfice. Cui honos sit ac benedictio in secula seculorum. Amen.

PSAL. David CXXXIX. Vincenti.

Domine probasti me, & cognouisti me. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longè.

Difficillimus is omnium est psalmus, in quo exponendo, ut in multis alijs accidit, si nostræ duntaxat æditionis litera expositores uti uoluerint, quod nonnullos obseruare uideo, hi nihil aliud assequi posse mihi uidentur, quam sudando nihil omnino agere. Qui uerò hebræa tantummodo, simplicioris hi fidei hominibus, quorum saluti consulere debent eruditiores, satis minimè fecisse iudicabuntur. Verum utranq; rationabili (ut sic dicam) harmonia cōmiscere uelle, id operis est plusquam Herculei, atq; hominis infiniti propè ocij & laboris. Et tamen ea uidetur ratio & uia, quam nos sequi debeamus, quò utrunq; uitemus scopolulum. An uerò hæctenus, quod optabamus, quodq; ab amicis expectari non insciji eramus, simus assecuti, aliorum sit iudicium. Id solum profiteri de me possum, in hoc meo labore prodesse uoluisse, non officere. Fateor & illud, me supra uires mihi ascuiisse prouinciam: non defuisse tamē studium, atq; in illum, qui intellectum dat paruulis, tum fidem, tum illius captandi fauorem desiderium. Quid, oro, quod summam non saperet doctrinæ spiritus sinceritatem, à monacho abiecto, indocto, addo & exagitato, subindeq; ab omni discendi literas cōmodo remorato,

A morato, expectari potuit? Ego ne à libris, doctorūq; hominum congressu ac solatio longè semotus, rem tantam, in qua primi iam olim Ecclesię proceres maximo defudarunt ingenio, atq; dicendi copia, aggressus? Stultus ne fuerim, an audax nimium, non dico. Illud interim nō diffiteor, quod mihi ingentē afferre solet animi consolationē, me meis in scriptis & mentem, & ingenium, & quicquid demū sum, Dei filio, cuius honorem illustrari sanequā cupio, consecrasse. Vt igitur res ceteræ defuerint, id mihi ne utiquam defuit. Quare illius ductu, ut hætenus tantquam à vasto pelago peruentum est, ita quod restat cursus absoluendum erit. Atqui, ut dicere incœperamus, permulta sunt in hoc psalmo obscura & difficilia, quæ tametsi ingenium, quò intelligi possint, perspicax requirere uidentur, animum nihilominus in primis expetūt purgatū & candidū. Ingenia quidem quantumlibet acuta & docta, si nulla est cordis puritas, ac succus spiritus, uanissima pro ueris amplecti consuecūt. Diuina, atq; adeo æterna hęc celebratur prouidentia, & in omnibus, quæ Deus ipse condidit, & præsentia, & bonitas: atq; ita suum exprimit affectum Vates, dicens: Dñe probasti me, & cognouisti me. Tu cognouisti sessionē meā, & resurrectionē meā. Intellexisti cogitationes meas de longè. Quidam sic uertūt: Cognouisti cogitationē meam longè antè: hoc est, longè antequā incidat in animū meū, tu meā nouisti cogitationē. Dñe, inquit, quid miser cæcusq; omnino de me sollicitus sum? id enim nō me clam est, te nequaquā solū generali res cunctas perpendere moderariq; ratione, uerum etiā seorsim me, meaq; opera, uerba conceptusq; animi, atq; ipsas penitus latentes cogitationes, longè antea q̄ in mentē ueniant, exploras, rimarisq;: quin & ipsa mea quoq; sessio atq; ambulatio, priusquā ego aliquid essem, nota tibi erant. Nulli dubiū, sessionē hęc, & resurrectionē, seu, ut uertunt, sedere meum, & resurgere meum, idem præ se ferre ac, quæ sim cogitaturus, quæ uie consilia ad agendum cessandumq; agitaturus, tu probè nosti. Vnde statim quasi se ipse exponens, addidit:

B *Semitam meam & funiculum meum inuestigasti, & omnes uias meas prauidisti.*

Hoc est, ades & uides omnes operationes meas. Parum secus ex hebræo uertunt: Semitā meā & accubitū meum circumdedisti, & cunctas uias meas explorasti. Vnde nullam hęc fieri mentionē de funiculo conspicis, sed uno omnes consensu uertunt ex hebræo, accubitum. & erit sensus: Si quopiam mihi iter facere contigerit, aut cubitum noctu ire libuerit, tu circū me es semper: atq; ita studia omnia mea & actiones, compertissima tibi sunt. Quid tam reconditū unquā fuit, quod tuum uigilem latere potuerit oculum? Omnia uides, omnia imples, omnia contineres, permeas, animas, perscrutaris.

Quia non est sermo in lingua mea, ecce domine tu cognouisti.

Non ultra procedit uersus Hebræis. Felix sic: Quoniā non est sermo in lingua mea, ecce domine tu cognouisti totum ipsum, hoc est, ut se ipse interpretat, nondum fuit sermo in lingua mea, & tu domine cognouisti ipsum. Totum ipsum, ut uides, necessariò ferè ab Hebræis positum, ab interprete omissum est. Ne uerbum, inquit Vates, ullum est in lingua mea, quod ecce tu (res mira) non prænoueris. Quare

Omnia nouissima & antiqua tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Necessè est literam in hoc psalmo potissimū, intercidere nonnunq; ab æditio neq; nostra paululū, ut iam præfati sumus, dissentire, ne si illā, prout nos legimus, interpretari coner, aut nodum in scirpo quærere uidear, aut ea somniare, quibus offensus spiritus, meas has satis per se frigidas & ieiunas, conspuat merito lubricationes. Sic uertunt: A tergo & à facie tu formasti me: id est, undiq; finxisti me, ideo mirum minimè esse debet, si nihil te latet tuo in figmento. Siquidem posuisti super me manum tuam, qua operante, certa mihi impressa est forma. Quòd me ex informi illo parentum meorum semine compegeris, corq; in primis, sedem utiq; animæ addideris, formauerisq; & carnem, & ossa, & neruos, & corpus tandem id totum sensibus, infinitisq; propemodum distinctum membris effigia

Cccc

c ueris, altior res est, quàm ut ab humano comprehendi queat ingenio. Quocirca exclamare libeat,

Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.

Tam, inquit, excelsa atq; admiranda est horum cognitio, ac supra me posita, ut nullo ea modo assequi possim cogitatione: captum nimirum omnem superat humanum. Sed multo magis id uideret, si de animarum creatione tantilla saltem subiret cogitatio. Cæterum confortata est, clarius ex hebræo reddunt, exaltata est. Excedit, inquit, intellectum humanum. Itaq;

Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum tu illic es, si descendero in infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Deum ubiq; presentem esse memorat. Infernum pro sepulchro, quod aliàs annotauimus, ponit Vates, seu pro abditissimis terrarum locis. Pennas meas diluculo, uertunt alas auroræ: alludit enim ad celerem solis cursum, quo ab oriente ad occidentem uelocissimè transcurrit. namq; extrema maris, pro occidente posuit, idcirco quòd sol nostrum relinquens hemisphærium, in mare se mergere appareat. Sed & illud, à spiritu tuo, ad morem respexisse hominum naturalem uidetur, quorum anhelitum cum ualde proximi sunt sentimus. Ait igitur: Cum totus, ô domine, ubiq; sis, atq; omnia, etiã anteaq; sint, intuearis, quò hinc abire potero, quòd tuum non sentiam afflatum: fugiam ne? quò obsecro? quò, ut à tuo me subtraham aspectu, diuertam? certè si ascendero in cælum, tua propria ibi est sedes: si in penetralia quoq; terræ descendero, & illic te offendam. Porro si ea mihi contingat uelocitas, ut assumptis alis cursum solis, imò ipsos solis radios, qui ab oriente ad extremum subito micant occidentem, anteuertam, neq; sic tuam uitare potero presentiam: si quidem quocumq; ferar, sub tua ero potestate, ac, ne ultra progrediar, tua me retinebit dextera, sustentabitq; uel inuitum. Rursus aliam excogitauim imprudens fugæ rationem,

Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.

Vide an conculcabunt, pro occultabunt, uerterit interpretes. Sic Felix: Tenebræ operient me. Cæterum quid sibi uelit, & nox illuminatio mea in delicijs meis, non satis exploratum habeo. Sic quidam uertit: Et nox quasi lux circa me erit. Id dicere uoluit Vates, noctem ac tenebras rem eandem in Deo esse, quam diem ac lucem. Proinde statim intulit:

Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur. Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Si igitur mecum ita ratiocinatus fuero, Fortassis occultabunt me tenebræ: quid aio demens? En nox, en tenebræ, non magis me tua à notitia celare poterunt, qm meridiana ipsa lux. Siquidem tenebræ quantumuis densæ, nunq; rem aliquam ita obscurare poterunt, quin tibi omnino nota sit: noxq; ipsa tantum tibi dat lucis, quantum dies. Etenim res eadem prorsus apud te sunt, & atræ tenebræ, & lux ipsa fulgentissima. Neq; propterea mirum id esse debet,

Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ.

Renes, ut aliquando agere consuevit, pro occultis uolentissimisq; cordis affectibus. & cogitationibus accipit Vates. quanquam & pro generationis exordio, quod in renibus potissimum esse asserunt, sumi potest. Cæterum, suscepisti, ex hebræo reddunt, operuisti: & est uox illis quæ perinde sonat, quasi tabernaculo contexitisti. Intelligit enim de corpore, quod animam contegit. Felix uero interpretatur, orditus es. Paraph. item: Non mirum si nihil te latet mei, cum secretissimas corporis mei partes ipse possideas, & compegeris me incredibili artificio in abditissima parte uentris genitricis meæ. Quòd porro deus hominem ex matris utero suscipiat, nasci q; faciat, atq; per ætates alat, exploratiores res est, quàm ut multis describatur. Sed nequaquam ea est nunc Vatis intentio: uerum illa, quo ostendat nihil tam abditum in rebus conditis posse esse, quod diuinos fallere queat oculos.

Idcirco

A Idcirco fassus est Deū intima cordiū secreta, affectusq; alioqui imperscrutabiles possidere: quod uehementius est, q̄ si cognitionis uocē dūtaxat usus esset. additq;

Confitebor tibi quoniam terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, & anima mea cognoscebat nimis.

Hoc est, supra naturā per fidem cognoscebat. Hic Dauid uastum pelagus, atq; im-
mensum diuinę sapientię potentięq; & administrationis profundū intuitus, ocu-
lorū penē uertigine affectus est: quare cum timore atq; admiratione ad seipsum
reuersus exclamauit, dicens: Gratias tibi agam (sic uerbum Confitebor, interpre-
tandum est) quod non solum à te formatus sum, sed etiam terribiliter, hoc est, tre-
mendis modis, rationeq; captum omnem mortalium excedente, formatus sum,
nanq; magnificatus es, Hebræis est, formatus sum. Quocirca immensa omnino
sunt ac stupenda opera tua: quod sanē mens mea naturaliter in tam sublimium
rerum contemplatione cæcutiens, fatetur, cognoscitq; nimis, uehementer nimi-
rum, ac cum stupore,

Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto, et substantia mea in inferioribus terræ.

Propheta in stupendę formationis humani corporis admiratione perseverās,
plusculū in ea prædicāda immorāt. Seu os, seu corpus, seu uirtutē illā quæ osib.
ferē inest, legas, optima est lectio: & erit sensus, nullū esse os quantūlibet paruū
in tam abdita corporis parte, quod deum lateat. Sub hæc, per inferiora terræ, ma-
ternum intelligit uterum. Iam & illud notandum, uocem illam, quam nostra ha-
bet æditio, substantia, nonnullis esse in principio uersus, hoc modo: Non est à te
occultata substantia corporis mei, quando formatus sum in abscondito, & uarijs
distinctus membris in inferioribus terræ. quę quidem ultima particula æquē He-
bræis est, atq; si diceres, ut interpretatur Fel. phrygiatis formatus sum imaginibus:
uocatq; opus phrygionum texturam illam mirabilem in corpore humano,
B ossium, neruorum, arteriarum, uertebraū, spinæq; illius tam musicē fabrefactæ,
quæ à collo ad os usq; sacrum mirabili protendit̄ artificio. Quare sic Paraph. Ve-
luti tapetum è neruis & uenis contextus sum in utero matris, loco magis abdito,
quàm ullum est antrum terræ. Atq; hīc uides quo sensu Campensis accipiat uer-
ba illa, in inferioribus terræ. Et certē

Imperfectum meum uiderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.

Quia obscurissima est pars ultima huius uersus, ideo mollius reddi poterat ex
hebræo, ad hunc modum: Informem meū uiderunt oculi tui, & in libro tuo omnia
scripta erant, quæ per dies formata sunt, cum adhuc nullum eorum extaret. Vo-
cat imperfectum suum, siue informe, embryonem, massam nimirum illam confu-
sam conceptus in utero: quæ tamen successiue per dies effigianda, in membraq;
distinguenta, iam nota erat Deo, quippe qui artus illos omnes in tempore for-
mandos, tanq; in libro scriptos perspiceret, cum nihilominus ne unus quidem ex
illis extaret. Antea quidem quàm formam acciperent, iam formata erant in Dei
mente. Sic Paraph. Veluti in libro apud te descriptam habes omnium membro-
rum rationem: quæ etsi non nisi multis diebus in iustam magnitudinem excre-
re possint, apud te tamen, ô domine, non est ea dierum uarietas, sed unus per-
petuus dies. Verum si cui magis nostra arridet litera, alioquin obscura, sic fortē
dici posset: In libro tuo, ô domine, omnia sunt scripta, & dies uenient, in quibus
nondum sunt qui postea in lucem ædentur, & tamen omnia eorum nosti. Diuus
enim Chrysostomus rei difficultatē confessus, huiuscemodī ex alio autore affert
sensem. Informem me, inquit, uiderunt oculi tui, atq; ita uiderunt, ut eos uident,
qui die, hoc est, tempestiue creati & nati sunt, ita ut ne una quidem dies ad perfe-
ctam eorum creationem deficiat: hoc est, imperfecta æquē ac perfectissima tibi
sunt nota. Grauiissimi, atq; adeo doctissimi & sanctissimi uiri sententiam palam
facere uolui, quō non nescius sis, quanta in explanandis psalmis inueniatur dif-
ficultas, his maxime, qui Hebræorum non consulunt libros atq; interpretes.

C *Mihi autē nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum: dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, exurrexi, & adhuc sum tecum.*

Videſ is uerſus, ſi noſtrā ſequaris literā, ad ea quæ dicta ſunt, nō ſatis aptè quadrare. Nam cū Vates demirabili corporis humani opificio diſſeruiſſet, imò cum nondū quæ dicere cœperat abſoluiffet, ineptè quodammodo uiſus eſt nōnullis, ita de improuiſo ad celebrandos Dei amicos trāſire uoluiſſe. Quare germaniorē ſecuti Hebræorū interpretationē, ſic hunc uerſum trāſtulere: Quam precioſæ fuerunt apud me cogitationes tuæ, ō Deus: q̄ inualuerunt ſummæ eorū: ſi dinumerauero eas, multiplicabunt ſuper arenā. Vigilabo, & hucusq; ago tecū. Admirat̄ itaq; uir ſanctus incomprehenſibilem diuinorū conſiliorū in figurādo paruo hoc mūdo noſtro rationē. & eſt ſenſus: Tam mirabilia ſunt ac uaria Dei inuenta, conſiliaq; ac in formando homine cogitationes, ut numerari haudquaq; poſſint: & ego adeò attentè in his rimandis diſtineor, ut etiā nocte de illis ſomniem, cumq; euigilauero inueniā me adhuc apud te, animo nimirum in tuis operibus occupato. Vltimā tamen particulam ad aliū retorquet ſenſum Paraph. in hunc modū: Si peruigil durauero tota uita mea in enumerandis illis (nempe conſilijs Dei) idem egero: hoc eſt, facilius arenas numerauero in maris littore. Verūm alij uulgarem æditionem ſecuti, quæ & una propemodū eſt cum Chaldea, ſic literā exponunt: Celebrandus es tu dñe ſuper omnia, qui me tam ſtupenda figuraſti ratione: ſed & precioſi ſunt digniq; honore amici tui in oculis meis, quos tantopere auctos, ut omnē ſuperent numerū, eſſe uoluiffi. Et quidem dum illorum coner numerū recensere, arenā mihi uideor maris numerare uelle. Hincq; ab his, quæ me in mundo hoc ærūnoſo premūt, tanq; è graui ſomno euigilans, reuixi, atq; me non proſus in tanto, tamq; honorato tuorū numero deſtitutū arbitrās, adhuc, ut olim, me tecū eſſe gloriōſior. Hic Vatē ad numerū ſanctorū, qui Chriſtū, cuius ille typus fuit, ſecuturi erāt, reſpexiſſe aſſerendū eſt: ſed in primis Apoſtolorū, quorū uirtus & principatus ita firmū ſumpſit robur ac uirtutē, ut ob Chriſti nomē & religionē tyrānos ipſos potētiffimos ac reges ſpreuerint, abierintq; gaudētes à cōſpectu concilij, quoniā digni habitū eſſent qui pro nomine Ieſu cōtumelias paterent. Vides amicorū Dei uirtutē: uides honorē: uides imperterritā propter Chriſti gloriam uitæ rationē: Poterat certè mundus odiſſe Chriſtū: extinguerē uerò omnino, aut perterrefacere non poterat, non poteſt, neq; unq; poterit. Proinde iucundiſſimū mihi eſt illum ſic patrē alloquentē audire: Exurrexi, ab improborū nimirū iniurijs penē obrutus, ab inſidijsq; illorū doleſſimīs, ac morte tandem interceptus, & adhuc, uitam nequaq; mundi telis obnoxiam naſtus, ſum tecum, quamlibet in me, meaq; membra crudeliter infaniant hoſtes iſti mei perditiffimi.

Si occideris Deus peccatores, uiri ſanguinum declinate à me, quia dicitis in cogitatione accipient in uanitate ciuitates ſuas.

Ex hebræo, peccatorē, ſeu impiū, numero ſingulari uertunt: & ad ſeditioſorum caput refertur, quo de medio ſublato, reſpirat innocentia, audacterq; in ſeditioſos ipſos inſurgens ita illis inſultat: Uiri ſanguinarij, uiri maledici, uiri abſque fronte, faceſſite, abiteq; impudentiffimi, nulla quippe uobis mecū poteſt eſſe neceſſitudo, nulla amicitia, nullū ſœdus: tantū uerò abeſt ut uos timeā, ut etiam tam floccipendam, q̄ res ſoleam nihil. At uerſus qui ſequit̄ ſubobſcurus eſt: nulla enim in hebræo ſit mentio ciuitatū: ſed ſic reddūt: Qui loquunt̄ contra te quod nefas eſt, & eleuati ſunt fruſtra aduerſarij tui: uel accipient ad uanitatem, & eſt ſubaudiendū, nomen tuum: hoc eſt, uanè contemptimq; tuum uſurpant nomen, perindeq; de ipſo loqui conſueſcūt, ut de re omnino uana & futili. Ex græco quoque ita uerti poſſet principium uerſus: Quoniā contentioſi eſtis in colloquijs. Quid autem ſibi uelit, accipient in uanitate ciuitates ſuas, uix coniectari poteſt, niſi ad ipſa referas populorum capita, ac factionum duces, ut nonnullos referre uideo. Et eſt pulcherrima ad illud, quod alio uerſu eſt dictum, antithetiſis: Nimis confortatus eſt principatus eorum. Eſt itaque ſenſus: Hi in uanum accipient ciuitates,

A tates, locaq; sibi à te, ut illa sanctè incolant, regantq;, credita: nam nihil prorsus efficient pigri, inutilesq;, ac malæ fidei pastores: loqui quidem possunt, de te etiã elegantissimè, sed dolose, sed corde duplici, sed, quia uanissimi sunt, absq; fructu. Quis bonus tales aut amat, aut metuit magistratus? Quantum ad me attinet,

Nonne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.

En perfectissimũ probitatis morem, turpem improborũ uitam perfectò odio, hoc est, super omnia odisse. Cùm enim Deũ summè diligant, quomodo nõ poterunt consummato illorũ mores odio persequi, qui illi aduersant? Cætera si qua re indigent, ad opitulandum præsto sunt, in eorq; maximè Dei imitantur naturam, qui tametsi sceleratissimos quosq; supremum in modum abominetur, nunquam tamen uniuersalem suam adeò illis subtrahit beneficentiã, quin solem suum oriri faciat ex æquo super bonos & malos. Nonne, inquit, odio te habentes, ô domine, odio habebam? nonne illos tanquam rem prorsus letalem exhorruĩ à me abegĩ? execratus sum? nonne quemadmodum uehementer tuos deamo familiares, honoroq; & laudo, ita uehementer tuos odi inimicos? detestor? in illosq; amarissima inuehor indignatione? Hæc sunt nimirum perfecti odij signa, pro Dei honore contra improbos assumpti. Verùm interuerso rerum ordine hæc omnia in particulares nostros effundimus inimicos, ac leuissima interdum occasione. Iam querelarum innocuorum clamoribus tum occisorum, tum crudeliter ab immanissimis istiusmodi Dei hostibus oppressorum, ipsum resonat cælum, nedum terra alioqui inquinatissima, atq; propter facinorosorũ hominum licentiam probis omnibus odiosa. In istos igitur quãuis primarios homines perfectò exarli odio, nihil interim illorum ueritus magnitudinem. Simulac enim in te odij dederunt signum, hi extemplo inimici facti sunt mihi. Quod uerò superest,

B *Proba me Deus, & scito cor meum, interrogame, & cognosce semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me est, & deduc me in uia æterna.*

Quamlibet enim in his, quæ ad animarum salutem pertinent, profecerint piij homines, nihilominus in se semper quasdam inesse prauitatis reliquias non bene exploratas suspicantur, neq; ita exactè se sibi notos esse arbitrantur, quin semper pauidi sint, ac suis in ratiocinationibus cum Deo initis suum aliquid cõmiscere, quod peccatum sit, reformident. Attamen tunc planè se tutos esse opinentur, cùm sua omnia, quamuis obstrusa, Deo syncerè detegunt, ut hinc à Vate fieri cernimus. Proba me, inquit, ô Deus, discute, examina, & mea omnia explora interiora: & uide tu (isti cæci sunt) an tale, quale est in ipsis, sit te irritandi in me desiderium. Vide, inquam, an illorum in me odij ego autor fuerim, an illorum potius liuor, suspicioq; ambitionis assecla, istuc excitauerit incendium: atq; hoc sanè modo re optimè inspecta, deduc me in uiam tuã, quæ sancta est, recta & æterna: isto uerò diuerticula, obliqua, inquinata, atq; ad mortem pertrahentia sempiternam. Non hinc silebo dictionem, æterna, à nonnullis uerti, seculi: ualeatq; ac si dixisset, deduc me in uiam seculi: hoc est, occide me: etenim seculi uiam ingredi, est mori. Hanc lectionem Campensi placuisse uideo, qui sic reddidit: Quod si fuerit (nempe studiũ irritandi Dei) mihi cõmune cũ impijs patiar æquo animo ut more aliorũ impiorũ occidas me. Sanctissima hæc est hominis diuinũ honorè maxime moperere affectantis deuotio, qui mori mauult, q̃ Deum uel minimo quidem prauitæ appetentiæ motu offendere. Idcirco deuouet se simul cũ sceleratis morti potius, quàm cum sui conditoris iniuria diutius uiuere. At uerò magna est improbi audacia, illa uiuere animi securitate, melius dicerẽ temeritate, ac si in sinu Dei esset omnium iustissimus, cùm tamen mille uitiorum capitaliũ telis transfossus sit. Crudelissimum quidem id esset uisu spectaculũ, si oculis cerni posset corporeis mens improbi, corq; sanguinarij hominis, auari rursus & ambitiosi. Sed crudelius illud, si ita obduruit anima, ut malint uiuere nonnulli, & mori quoq; cum Dei odio, modò nõ id resciscant homines, quàm probitati studentes à uulgi plausu

c præteriri. Modò regnent in hoc mundo, suasq; expleant cupiditates, quid in alia futurum sit uita, nihil pensi habent. Ergo hi è uita, ut expetunt, abeant: nos uerò, qui istorum scalpro ac lima libenter expolimur, illum expectamus qui nostrum ueterem reformet hominẽ, illiq; interim castis infusurramus suspirijs, Deduc nos domine in uiam æternam. Cui laus sit & benedictio in secula seculorum, Amen.

PSAL. Dauid CXL. Vincenti.

Ripe me domine ab homine malo, à uiro iniquo eripe me.

Hoc uno maximè indicio, quanti extiterit momenti persecutio Saul, Doëg, caterorumq; adulatorum contra Dauid, cõmonstratur, quòd tot propterea cõposuerit eiusdem argumenti psalmos, ut is unus præcipuus est. Haud facillè exprimi posset, quàm exitialiter piorum tranquillitatem turbet istiusmodi orbis lues, nempe adulatorum, falsoq; traducentium proborum uitam, apud illos potissimum iudices, qui leuissimo cum sint animo atq; ingenio, facillè quò impellit astutorum acuitas præcipitantur. Ita miser ille rex affectus fuit, qui cum se totum Doëg, atq; illius generis hominib. credidisset, quid non insidiarum molitus est in Dauidem hominem sanè innocentissimũ, ac Deo charum? Solenne id est in mundo, synceram uiuendi rationem simulatoribus atque inuidis infensam esse. Ab hisce enim, tanquam à duobus riuulis ex uno ambitionis fonte proruentibus, tota illa deriuata est Saul immanitas in generũ: qui fons postea funditus in mitissimum seruatorem nostrum, tanquam in rem signatam, cuiusq; rex ille typum gessit effusus fuit. Vide igitur quid hìc dicat innocentia in arcto persecutionum posita, afflictaq; in purissimo Iesu corpore: Eripe me domine ab homine malo, à uiro iniquo eripe me. Fingas malum hominem & iniquum hìc esse Doëg, cuius consilijs usus Saul, tam immenso insectatus est odio Dauid. Totus is primus uersus eundem tanquam digito designat hominem, adulatorum scilicet principem. Ab homine, inquit, maligno illo, noxio, exitiali, iniquissimo, scelerato, me exime. Sic uocem, iniquo, interpretari liceat.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant praelia.

Tametsi ex hebræo pleriq; uertunt hunc uersum per tempus præsens, cogitãt, constituunt, seu concinnant: non multum tamen interest, ut aliàs diximus, quo tempore uerba ex hebræo reddas, modò Vatis mentem non ignores. Machinati sunt, inquit, adultores illi res admodũ iniquas, utpote falsas & sceleratas, contra me. Quæ porrò res illæ fuerint, alio statim aperit hemistichio: Quotidie excitauerunt praelia. Vide perpetuum nocendũ animum in maleuolis, quocirca dictũ est de illis: Tota die dissidia struunt ac bella. Ecquæ illorum fuerunt arma, atq; ad demolitionem innocuorum machinæ? Dicam:

Acuerunt linguas suas sicut serpentes, uenenum aspidum sub labijs eorum.

En arma adulatorum, en oblocutorum tela ac spicula, en quibus expugnant tormentis principum animi. Quare non superfluè in fine uersus additum est Selah, quo admonemur, quàm mortiferum sit uenenum assentatorum lingua. Sed neq; minoris est incõmodi principum ipsorum leuitas, qui simul ut aures adulatorum persuasionibus admouere occõperint, in omne facillè prolabantur uitæ dedecus. De ueneno aspidis præsentaneo aliàs diximus: sunt tamen qui uenenũ araneoli, qui natura uenenosissimus est, si ex rhacinorũ maximè genere sit, transferunt. Expende quibus potissimũ equiparantur animantibus adultores. Quid non inficiunt cõnosæ istæ belluæ? quid non corrumpunt? Idcirco

Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos.

Idem fermè repetit, quod in primo oratum est uersu. Non dico, inquit Augustinus, ut non noceant in causis seculi, sed in uia Dei. & rectè: nam quemadmodum iactura illa, qua ab improbis & tyrannis, in rebus fortunæ obnoxijs affici-mur, est ridenda: ita illa, quæ ad animam attinet, extimescenda. Cæterum supplantare

A plantare uerbum, ad fraudulentos pertinet homines & dolosos: ad superbos uerò quòd sequitur:

Absconderunt superbi laqueum mihi, & funes extenderunt in laqueum, inxta iter scandalum posuerunt mihi.

Artes sunt eæ superborū illorum maxime, quorum tumori coniuncta est ambitio. Quoquouersus te uertas, hi tenfos habent insidiarum laqueos, ac, ut tuos fallant gressus, pedicas. Nihil intentatum relinquunt superbi, nullumq; non mouent lapidem, ne cui inferiores sint. Superiores enim inextinguibili persequuntur odio. Pares contemnunt, aut effœminatè metuent. Inferiores uerò uel prorsus calcant, uel turpissimis sibi cõciliant artibus. Istiusmodi quidem rerum uenaticarum nominibus anxium superborum animum, atq; ad suppeditandos innocuos describit studium: quocirca aptissimè rursus hîc additur Selah. In hisce, ait, tam uarijs constitutus periculis, nunquam, quamuis supra uires pressum, despondi animum. Proinde

Dixi domino, Deus meus es tu, exaudi domine uocem deprecationis meæ. Domine domine uirtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli.

B Domine domine, Hebræis est, Deus domine. Cæterum, obumbrasti super caput meum, sic uertit Felix: Operuisti caput meum in die armorum, hoc est, in die, quo arripienda fuerant arma. Paraph. uerò paulò aliter: Armasti caput meū quoties confligendū fuit cum hoste armato undiq;. Vidēs ne quomodo Vates quicquid roboris aut uirtutis in se esse cognouit, illud totum Deo acceptum retulit. Id porrò capitis operimentum, salutis galeam uocat Apostolus: nempe animum uigilantem, nihilq; nō in bello hoc cum mundo periculosissimo prospicientem. Omnis quippe ignauia, atq; animi stupiditas militum in exercitu quantumlibet numerofo, atq; armorum elegantia insigni, res est periculosa. Ait itaq;: Cuncta quæ me obsident mala uigilantissimè circumspiciens, nullamq; meis uim uiribus adscribens, dixi Domino, domine tu mihi Deus es, tu dux, tu ille, qui caput hoc meum aliòquin hostilibus peruium telis, ne uulneraretur, armasti. A te igitur armatus, num dæmonum insidias, aut linguarum uirulentiam inter homines per timescam? Id tamen orare non desistam, dicamq;, ac quantum maximo potero ingeminabo clamore:

Non tradas me domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne fortè exalcentur. Selah.

Ut dilucidior esset sensus, uerti poterat: Ne perficias domine desideria impij, nefarium cogitatum eius ne permittas progredi, ne exalcentur. Orat Vates, ne cogitata scelera succedant peccatori, impio nimirum Doëg assentatorum principi. Siquidem uoti is compos factus, unã cum illuue illa sceleratorum de adepta gloriari poterat uictoria. Ne concedas, inquit, illum, quæ machinatus est, perficere, ne sumpta de me occasione insolescant, tumideq; sese efferant illius sicarij. Selah adiectum indicat, præter naturam omnino esse impios extolli, atq; honoribus peromari: pios uerò præteriri & opprimi.

Caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos.

Laborem hîc pro molestia positum esse exponunt. Cæterum duobus modis uersum sic legi posse, etiam ex hebræo opinantur: Principem circumdantium me afflictio labiorum eius operiet illum, ut sit sensus: Molestia quam mihi illorum dux impuro inferre ore connititur, in illius caput recidat. uel ita: Labor consiliorum ipsorum obruat caput eorum qui me circumueniunt.

Et cadent super eos carbones, in ignem deiciet eos, in miserijs non subsistent.

Non præteribo quorundam sententiam, qui sic superiorem interpretant uersum. Caput circuitus eorū, hoc est, caput & summa totius illorū impugnationis, qui me obsident, labor est, ac dira linguarum uirulentia, qua me perdere penitus adnituntur. Verū omnia hæc tandem in illorum retorquebuntur infamiam atq; exitium. Quicquid enim improbi oblocutores aduersus moliant innocentia, la-

Cboriosissimū est ac molestissimū, quoniam id contra Deum excitari certō sciunt, præter illud, quod perpetuō afficiuntur conscientiaē laniatu. Nihil sanē non molestissimū atq; amarū experiri potest, aut gustare, mens turpis. Quod si quidem neq; humanitate, neq; Dei religione, neque propria existimationis respectu nequeunt quidam permoueri, deduciq; quin semper mali sint, atq; in alios iniuriā, timor saltem poenarum, quas hīc minatur spiritus, illorū frænare deberet proteruitatem. Cadant, inquit, super illos, Sodomitarum more, carbones ignis. Quid? Tu illos in flammās conijce, extureq; ac in profundissimū miseriarū barathrum projce, atq; adeo penitus obrue, ut nunquam emergere ualeant. In hebræo post ignem addunt foueam, seu foueas. Sic illi: In ignem deijcies eos, & in foueas, ut non insurgant. Hac enim uerborum periphraē extremā illorū fore calamitatem prædicit, quam sanē quotidie etiā nū contingere cernunt uel cæci. Longo iam usu edocti nescire non possumus, quod

Vir linguosus non dirigitur in terra, uirum iniustum mala capient in interitu.

Vir linguæ, ferè ex hebræo uertunt. Intelligit uirum loquacem, atq; proinde multa mentientem, cui nihil eorum, quæ in alienam effingere consuecit perniciem, succedere, imō uerò malum, quod alteri præparauit, fore illi in interitū precatur. Fiant, inquit, peruersis istis uiligatoribus ac maledicis in exitium, quæ pijs mansuetisq; animis cooperantur ad uitam: diræ nimirum oblocutiones, confictæ delationes, exilia, calumniæ, ac demum iunctæ cum cauillationibus ac mendacijs iniuriæ. Probi quidem & temperati in miserijs quamlibet acerbis diuino consili præsidio perstant immoti: sed improbi in paruīs, nulliq; momenti aduersis succumbunt illicō, ac mulierum more lamentantur, atq; ita in miserijs non subsistunt, sed de miseria in miseriam infelicissimè prouunt. Quid porro intellexerit Paraphraestes per uirū loquacem & iniustum, operæ precisū erit dicere. Quisquis, inquit, fuerit maledicus & proditor, nunquam stabilis erit in terris. Contra uerò

D *Cognoni quod faciet dominus iudicium in opus, & vindictam pauperum.*

Fides enim etiam in maximis exagitata malis, si in sincero inuenitur animæ affectu, non perturbatur, sed res suas prudentissimè colligens sic secum ratiocinatur. Non semel quidem, quantum Deus in subueniendo miseris præsto sit, expecta sum. Id fore quoq; persuasum habeo, quod inopum causas, nempe illorū, qui nullo fulti hominū subsidio, à Deo solo pendere contenti sunt, tutabitur, deq; illis, qui nos, quorum salutī nemo est qui opituletur, affligunt, supplicium sumet, & ita nostras ulciscetur iniurias clementissimus dominus.

Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum uultu tuo.

Veruntamen, etsi non ineptè positum uideretur, tamen ex hebræo aptius reddi posset, utiq;: seu, ut Paraphraestes, tunc. Sic ille: Tunc iusti celebrabunt nomen tuum. Cæterum quid sibi uelit, habitabunt recti cum uultu tuo, quem uel sensum afferat, ita puto intelligi posse, quemadmodum illud Dei ad Abraham: Ego, inquit, Deus omnipotens, ambula coram me. atque seipsum exponens mox addidit: Esto perfectus. Vis ne, mi lector, longiori instrui circumlocutione? Vis ne, inquam, te dignum reddere, cuius præsentiam, cuius lachrymas, cuius deprecationes, diuinus non auersetur uultus? Esto perfectus, esto, quemadmodum Christus fuit in mundo, deiformis omnino. Hoc sanè modo in portu nauigas illius ductu, qui nostrum ita informat arbitrium & uoluntatem, ut nihil iam libeat uelle & appetere, quod ipsius non sit, ab ipsoq; proficiatur, atq; in ipsum demum, tanquam in gratiarum omnium fontem redeat. Cui laus sit æterna in secula seculorum. Amen.

PSALMVS Dauid C X L I.

Domine clamaui ad te, exaudi me, intende uocem meam cum clama uero ad te.

Dauid cum exul esset, atq; proinde longè à tabernaculo atq; arca fœderis, ubi sacra fieri consueuerant, semotus, mirū in modū discruciatū animi, Verū ut poterat, uotis sanctisq; præcationib; cultū illum resarcire decreuit.

rat.

A rat. Tum quidem, opinor, nostra adumbrabatur religio. Siquidem exclusus Christus è templo, à proprijsq; reiectus consanguineis & ciuibus, sanctiorem fundauit religionem: cuius exordia tum primū deliniari cœpta sunt, cum apud Samaritas, nempe alienigenas, & hostes quoq; à Iudæis execratos, asseruit, affore aliquando ut homines neque in monte Moria, neque Hierosolymis adorarent patrem, qui spiritus cū sit, in spiritu & ueritate adorari expetit. Hæc Dauid uiderat. Attamen ritibus illis, qui donec uerius aduentaret sacerdotium atque incensum, seruandi fuerant, se non interesse mirabiliter angebatur: itaq; Deo suum non raro aperuit dolorem, conquestusq; est, dicens: Domine clamaui ad te, exaudi me, intende uoci meæ cum clamauero ad te. Ipsa quidem prima uox tenerum Vatis præ se fert animum erga Deum. Mi domine, inquit, simulacra uenerando illo te colentium cœtu, à ritibus, à sacrificijs, à thure, me extorrem uidi, num propterea omni quoq; religione uacuus esse debui? Ad te itaque, cui ubique sincera præstari debet pietas, meis in afflictionibus clamaui, clamoq;: tu modo, quæ tua est clementia, exaudi, sineq; te exorari. quin mentem tuam illam æternam, qua cuncta quoque abstrusissima permeas & rimaris, uoci meæ lamentabili atque suspirijs admoue.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.

De incenso, fumigationeq; & mixtura thymiamatis, fuscè admodum in libro Exodi scribitur. Sume, inquit, tibi aromata, stacten, onycham, galbanum boni odoris, & thus lucidissimum: æqualis ponderis erūt omnia. Et paulò post: Cum in tenuissimum puluerem uniuersa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonij. Hem quantam mysteriorum sylvam hîc detegi uideo: sed aliud agimus. Illud tamen obiter annotandum, ad hunc respexisse morem, præmonstrasseq; sacramentum octauum angelum illum, qui thuribulum gestans manibus aureum, stetit ante altare, cuiq; uis magna incensi data fuit, ut & ipse daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum. Cæterum de sacrificio matutino ac uespertino frequens in sacra lege fit mentio. Erant duo agni, quorum alter manè, alter uesperis super altare ritu immolari sempiterno iubebantur. Pro his igitur tam operosis ritibus, se puras extulisse manus ad Deum fatetur Vates: Vice, inquit, suffitus illius thuris odoratissimi, sacrificijq; uespertini, mea tibi grata sit oratio, gratum uotum, grata manuū eleuatio. Quod uespertinum solummodo sacrificium memoret Vates, ea uidetur ratio, quod occultissimo quodam modo ac typo sanctius reputabatur. Etenim agnus qui manè occidebatur, ad illum qui uesperis, respicere uidebatur, cum is perfecti quodammodo illius diei sacrificij, uenturaq; alterius rationis uictimæ, & consummationem & imaginem præ se ferret. Sed quæ orare statuisset sanctissima Vatis anima, consideremus.

Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.

Neq; ex hebræo, neq; ex græco uertunt circumstantiæ. Ex græco sic: Ostium munitionis ad labia mea. Ex hebræo aut simpliciter transferunt: Conserua ostiū labiorum meorū. Vnde Paraphrastes sic totum reddit uersum: Adhibe domine frænum ori meo, & custodiam ianuæ labiorū meorū. In præcedenti quidem psalmo maledicentiã in Doëg atq; illius assentatoribus detestatus, in hoc orat, ne & ipse quid impiè in Deum aut homines iratus proferat. Nouerat enim quàm pro-na esset lingua ad remaledicendū, compensandumq; par pari in reddendo conuicio. Detestanda omnino hæc est consuetudo, & quæ ex diametro Dei repugnat Euangelio. Dum enim alter alteri morsum infigimus, uicissim omnes absumimur, linguaq; instrumento nimirū ad celebrandum Dei nomen formato, ad mutuas abutimur contumelias, famèq; dilacerationē. Et tamen tam capitali morbo, penèq; ob usum immedicabili, confessi uinculis nescio quibus obscuris, dubijs, obtectis, ridiculis tandem, mederi opinamur. De redintegrandâ uerò fratris

c aut re, aut exiftimatione, nulla interim neq; ab illo qui audit, neq; ab illo qui confitetur mentio: atq; hoc modo calcus calcum duxit, cæcusq; cæcum exoculauit. Quam libenter, mi lector, in re noſtra cæcutimus, deludimurq; infani. Vide, te oro, quid hac de re quidam ethnicus noſtrū ad ruborem ſenſerit: Cum inquinatiſſimis, inquit, hominibus non eſt cōuicio decertandum, neq; maledictis aduerſum impudentes & improbos uelitandum: quia tantisper ſimilis & compar eorū fias, dum paria & cōſimilia dicas atq; audias. Quid ſanctius dici poſſet: quid magis euangelicū: Ne itaq; in eandē planē omnium uniuerſalem incidat peſtilentiā Dauid, orat ſibi frænū inijci, firmoq; obſignari ueſte lingue oſtium (hec quidem omnia una conficit patientia, iunctaq; cum manſuetudine temperantia) additq;

Non declines cor meum in uerba malitia, ad excuſandas excuſationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.

Haſtenus hunc termināt uerſum Hebræi, & quidem aptè: alioqui ſenſus omnino lacerus eſſet atq; intercifus. ſed concinnior illis eſt litera. Sic ferè illi: Ne patiaris cor meū labi in uerbum malum, ut cogitem cogitationes in impietate cum uiris qui operant iniquitatē: ne comedam de his, quæ illis ſunt iucunda. hoc eſt, ne ullo unquā teneat deſiderio comedendi parta rapinis atq; uſuris, quantumuis furibus ipsis ac rapacibus ſuauiſſima. Breuibus hīc quidē, mea ſententia, expreſſit, quid ſit in reprobā tradi mentem. Huius ſanē iudicium rei eſt, cū Deus conceptam animi malitiam ſinit in opus egredi, oblectariq; ſeſe inuicem mutua ueluti ſcabie improbos. Hī à ſpiritu uafa iræ nūcupari ſoliti ſunt. Porro tamen ad excuſandas excuſationes in peccatis, quod propriū profligatorū hominū eſt, ſuam ſcilicet extenuare culpam, cauſamq; neſcio quam peccati prætexere, huc utcunque aptari poſſet, tamen quæ germanior uifa eſt litera, hanc poſui. Ne ſeducar, inquit, obſecro, iſtiusmodi prauorum hominum lenocinijs atque adulatione,

D ſed potius

Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Præfert enim bonorū reprehentiones, improborū favori & blanditijs. Quantum ad literam noſtrā attinet, planior uidet ſenſus, ut uir iuſtus malit à ſuo haudquaquā diſſimili reprehendi, cuius reprehentiones beneficij loco habiturus ſit, q̄ oleo peccatoris, adulationis ſcilicet amœnitate, cui comes eſt mendacium, deliniri. Verūm litera quæ eſt Hebræis, eſt eundem, ſubobſcurum tamen reddit ſenſum. Sic illi: Percutiat me iuſtus in bonitate, atq; redarguat me, oleum autem præcipuum non frangat caput meum. hoc eſt: Opto ut me potius percutiat iuſtus (beneficiū enim id erit) q̄ ut impij oleo, cuius uſus iam celebris eſt (ita eſt aſſentatio) & præcipuus, caput meum inungant: & id proinde, ne illorū delicijs inſcatus, nefarijs etiam illorū conſilijs aſſentiar. Oleum quippe iſtiusmodi non ſanat, ſed uulnerat, frangit, perturbatq; caput, atq; attonitū reddit. Simplicior tamen ea uidetur expoſitio, quæ oleum ad iuſtum illum, qui corripit in miſericordia, refert, quamq; e Felicis litera poſſe excuti arbitror. Sic ille: Percutiet me iuſtus miſericordia, & redarguet me, oleum capitis nō prohibebit caput meum. hoc eſt: Cū me percutit iuſtus, miſericordia ea eſt. Cū arguit, oleum eſt capitis. Idcirco tam ſalutarē peruſionē nō prohibebit caput meū, ſed libenter admittet. Illud quoq; non prætereundū, quod huic fauere ſenſui uidet, oleum capitis, unguentum primariū, ſeu optimum, à nonnullis uerti, quò omnino nō ſis neſcius nullam hīc de peccatore fieri mentionem: atq; ita uerſum ſequenti aſſuunt hoc modo: Quia adhuc oratio mea contra mala eorū. Vnde ſic totum explicat uerſum Paraphr. Verberet me potius iuſtus, & beneficij loco habiturus ſum: & ſi caſtiget me, uulnus illud capiti meo moleſtū non erit, ſed pro ſaluberrimo illud medicamine amplexurus ſum, nec à propoſito deterrebit me, ſed pergā potius orare dominum ut ſeruet me quam alieniſſimum à ſcleratis impiorum operibus. Alius uerò, pro malis iſtorum orabo, uertit. Hæc diſſuſius forſan quàm mea fuit intentio. Verūm tanta in-

A ta interpretū uarietas nō nihil me interdū à proposito deerrare compellit. Quòd si tamen nostræ adhuc inhærescere quis cupit literæ, sic dici potest:

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum.

Id est, non cesso orare, dum illi interim suis in actionibus quibus delectantur, ualdeq; sibi placent, perseuerant. Huic & conuenit Felicis litera: Et oratio mea, inquit, inter mala eorum. hoc est, dum interim in malis perdurant, ego pro illis oro. Pium certè Vatis animum atq; imitandum. Sed & quod sequitur, non minorem secum affert obscuritatem:

Absorpti sunt iuncti petra iudices eorum, audient uerba mea quoniam potuerunt.

Is unus est uersus Hebræis, quem sic reddit Felix: Distrahantur super acumina lapidū iudices eorum, & audient eloquia mea, quoniā iucunda erūt. Ita etiam Symmachus ultimam reddit particulā. Cæterū qui literā nostram secuti sunt, ad Mosen & Aaron, qui ad aquas iurgij iuxta petram subdubitarunt, referre conantur. Alij uerò ad Platonē, Aristotelem, Pythagoram, ac cæteros Ethicæ professores, detorquent sensum. Verūm non uideo quo id fundamento astruant, cum de æquissimo Dei iudicio in sceleratorum principes, ut erant Saul adulatores, quos hic iudices appellat, sit sermo: nihilq; aliud uult Vates in istiusmodi uerborū tro-po, quàm ut crudeliter intereant fautores improbitatis. quare litera, quam ex hebræo adducunt, ad id asseuerandum uidetur aptior: Tantum, inquit, abest ut sceleratorum gratiam & beneficia exoptem, ut etiam illorum iudices atq; altores, è sublimi tanquam rupe in saxa cotesq; acutissimas præcipitari efflagitem, ut uel sic addiscāt hi, qui modò illorum persuasione dementati, meas spernebant admonitiones, illas salutare fuisse, atq; ab amanti animo profectas: quippe quæ de pace, de religione, de pietate fuerant. O si his miseris auscultassent, id certè, quod dicturus sum, neutiquam contigisset.

B *Sicut crassitudo terra erupta est super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum.*

Hucusq; legi debet uersus, quem sic ex hebræo transferūt: Sicut qui findit, & fecat in terra (ligna scilicet) dispersa sunt ossa nostra ad os Inferni, seu sepulchri. Vide an forsan pro eruta, erupta uerterit interpretes: aut scriba uicinitate literarū, quisquis ille fuerit, deceptus, p̄ interseruerit, ut sit sensus: Quemadmodū enim terra interior, quæ pinguior de more est, ac crassa, uomere eruitur, & super terram aliam spargit: sic ossa nostra à nobis eruta sunt, fractaq; atq; ita dissipata, ut sepulchro proximi magis essemus, q̄ uitæ. Metaphora ossiū fractorū erutorū me, ad significandū uires adeò interdum nostras ab improborū seuitia & frangi & attenuari, ut nonnunq; mortuis persimiles appareamus, utit̄. Paraph. uerò de lignis super terrā securi incisus uersum interpretat̄, in hunc modū: Sicut qui amputāt arbores, & findunt ligna, & per terrā spargunt huc atq; illuc quæ amputata sunt: sic ossa nostra dispersa fuerūt, & soluta præ metu mortis: ad ipsum em̄ usq; sepulchrū perueneramus. Mirū q̄ copiosus sit Vates suo in exprimendo conceptu similitudinib. Ceterū nō infrequenter diximus infernū pro sepulchro in scripturis poni.

Quia ad te domine domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam.

Suo more Deū, per spem, fiduciamq; qua suis semper in ærumnis usus est, obtestat̄ dicēs: Quoniā ad te, mi domine, mi, inquā, domine cōfugi, clamauiq; atq; illorū ritu qui supra uires affligunt, oculos hosce meos præ mœrore semimortuos extuli, subindeq; tuo in præsidio meā omnē collocaui fiduciā, ne sinas periclitari uitam meā. Auferas, seu effundas uerbo usus est, quò certi simus Deum, quando illi placitū fuerit, mortaliū auferre animas, non enssem, uenenumq; aut hostis dexteram. Qui quidem Deus nunquā suis uitam hanc fragilem adimī sineret, nisi daturus esset feliciorē. Ille solus, qui dedit, auferre potest. Alioqui certè si quæcunq; in nos moliantur improbi, illis integrum esset perficere, iandudum mundus probum haberet neminē. Verūm Deus, qui cuncta æquissimo collibrat iudicio, æternaq; dispensat prouidentia, quicquid siue in cœlis, siue in terris geritur, id totum in suorum salutem cedere & uult, & sic nobis persuasum esse præcipit. Qui sa-

Cne istiusmodi uiuunt persuasione, quæcunq; accidunt, semper tuti sunt & quieti. Neq; aliter quidem affectum fuisse Vatem censendum est, licet has diras in perfidos illos Saul adultores, nō absq; animi permotione contorquere potuisse prefis humi animis uideri posset. Tranquillo cuncta hæc, quemadmodū & ea quæ sequuntur, imprecatus est animo.

Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.

Quem tetenderunt mihi, uertunt ex hebræo. Rursus scandalū pro tendiculis, seu uinculis, ut uerit Campensis, posuit: quæ omnia dolosorum hominum insidias præferunt, & est ferè idem, quod in superiori precatus est psalmo, dicens: Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Huc sanè spectant superbiorum machinationes, ut simplicium cursum ad uirtutes, atq; proinde ad dignitates, intercédant, retrahantq; nē ipsi præuertantur, ab instituto. Idcirco passim, sparsimq; insidias obtendunt, atque occultissimo fraudulentæ consilio & arte expansa, si quæ, uel uerbo saltem, oberrare contingat, obducunt retia. Horum igitur pertimescens insidias uir sanctus clamat: Pro me uigila domine, ne in laqueum, quem in meum extenderunt exitium, prolabar aliquando, neq; in illorum muscipulas, qui toti subdoli sunt, incidam. Quin potius

Cadant in retiacula eius peccatores: singulariter sum ego donec transeam.

DPræcipitentur, inquit, maledici illi palpones in retia illius, ducis nimirum illorum, qui seditiones alere consuevit: ego uerò singulariter ab illorum uita semotus ero quoad uixero. sic nostram exponunt literam, quæ paulo secus Hebræis est. Sic illi: Incidat in retia impij una omnes, ego in seculum transibo. hoc est, ipsi in eadem cadant retia ac dolos, quos mihi adornarūt: ego autem in seculum, perpetuoq; illorū euadam laqueos: uel, ut reddit Campensis, quoad ego saluus præteriero. Vterq; sensus immensam Vatis fiduciam in Deum celebrat, Cui honos sit ac gloria in seculorum secula. Amen.

PSALMVS CXLII. Eruditium Dauid: cū esset in spelunca, oratio.

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum.

Prima inscriptionis uox altioris nos admonet mysterij, quàm sit fuga illa Dauid in specum Engaddi, in quo tanquam in extremo suæ salutis pertugio delituit tam pius rex. Tum sanè uisus est penitus animo concidisse: omni enim temporis momento sæuissimū opperens persecutorem, anxie admodū afflictabat. At quæ tum egerit cogitaueritq; præsens demonstrat oratio, pia ualde, atq; eruditionis plenissima, quippe quæ Seruatoris nostri in antro isto mundi obscurissimo cōmorantis imaginē retulerit. Sed tu uide, an secus hi agere debeant, qui improborum crudelitati expositi sunt, atq; ipse egit Dauid in specu illo ancipiti metu penè exanimatus. Quid tum egerit rogas? Primum quidem ad consuetum diuinæ confugiens misericordiæ præsidium, illius implorauit opem: de inde uerò nihil prius habuit, quàm ut inimico parceret: nam cū Saul occidere potuisset, quo occiso res suæ omnes in tuto esse uidebantur, noluit tamen, dixitq; illis qui secum aderāt militibus: Propitius sit mihi dominus, ne faciam hanc rem domino meo Christo domini, ut mittam manum meam in eum. Consideras ne, ô tarde, quomodo tum planè ueram illius, cuius ipse typus fuit, expressit imaginem? Quid tam exactè Christus egit in terris, quàm ut sibi patrem, orādo, benefaciendoq; non solùm amicis, uerumetiam ipsis infensis hostibus, demereretur? Et ut nunquā cæcis perspectum, usquedum uixit, illud fuerit, ne tum quoq; quidem, cū in cruce moribundus in illam auream amorisq; plenissimam prorupit uocem: Pater dimitte illis. Haud graues forsan hostium in illum extitere iniuriæ, ut non multum fuerit illas condonasse. Credo, si haud multum est, uirum omnium innocentissimum, beneficūq; in omnes, crudelissimis prius exagitatū iniurijs, cruciatibusq; lacerum, uinctū, consputum, irrisum, tandem cruci latronū nimirum

A mirum supplicio, suffigere, clavisq; acutissimis transfuerberare. Ita habitus fuit à suis Christus in mundo, pepercit tamen omnibus. Imò uerò (res mira) factus est crudelissimorum hostium suorum præses, fidèq; iussor, atq; aduocatus apud patrè, alioqui filij iniurias uindicaturum. An modò hac in parte sint qui Christum referant & imitentur, me omnino præterit. Illud uerò minimè, mortales ferè omnes, atq; in primis potentiòres, ad odia, ad iniurias, ad persecutiones, ad uindictam, promptiores esse, quàm ad charitatem, ad beneficia, ad pacem, ad ueniam. Quæ in Dei contumeliã fieri conspiciò, tum dico, tum ut resciscant posteri, mando literis: dicoq; cum sanctissimo meo Vate in specu ab hostium armis circumsepto, imò cum Christo Dei unigenito in mundo hoc ab innumeris scribarũ, Pharisæorumq; ac synagogæ principum insidijs obsessò: Voce mea ad dominũ clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum. Repetitio quidem, uoce mea, uoce mea: item, ad dominũ, ad dominum, solitum fidei ardorem in Vate demonstrat. Hæc sanè omnia, inquit Hieronymus, in humilitate corporea loquitur Christus, ut se uerum hominem manifestaret. Sed & uox ista, uox est cordis, affectus nimirum igneus, flagransq; desiderium, quo anima in Deum fertur. Nec quidem quempiam uerba hæc rectè proferre posse arbitror, qui totus non ardeat, uiuatq; fide in Deo magis q̄ in sese: quod uenustè admodum is, qui sequitur, indicat uersus.

Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

Elegantissimè expressit ueri deprecatoris morem interpret in uerbo, effundo. Num putas componendas esse syllabas, aut quærendã dictionis elegantia, cum Deum oras? In corde enim tota res illa transigitur: quod quidem si mœrore aliquo graui aut pauore affici contigerit, quæ desiderat, quæ uè orare intendit, magis euomit & effundit, quàm loquitur. Coram, inquit, illius conspectu, qui ferre potest miseris suppetias, meam effundo precationem: seu, ut reddit Campensis, eloquium doloris mei: & sic illi meam aperio afflictionem.

B *In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas, in uia hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.*

Is unus integer est uersus, quem sic ferè reddunt ex hebræo: Cum torqueretur in me spiritus meus, tu cognouisti semitã meam, in uia qua ambulabã absconderunt laqueũ mihi. Superbi, nõ est in hebræo. Videtur hîc additũ ex alio psalmo, cuius initium est, Eripe me domine. Sunt qui, semitam meam, ad pauorem illum extremum referant, quo in spelunca ualde anxius sic secum: Me hîc tutum fore arbitrabar: quis unquam putasset rupes istiusmodi solũm sibi cibus perufas, meos petiisse aduersarios? lam sentio uiam, qua elabi possim, extare nullam: quando quidem in tramite etiã isto sic inaccessò, laqueũ, quo me tandem comprehendant, suboccurtarunt. Verũ semitam, qua euadam, tu probè nosti. Alij ad uitã innocentiam, quam uitã semitam appellant, referri debere opinantur. Vtrunq; Vatis mentem exprimit. Et quidem nullum adeò inculpatã uitã genus inuenit, cui laqueos nõ obtendant inuidi: quod sanè Christo omnium sanctissimo sæpe numero contigisse legimus. Quare alio in psalmo ita suum palã facit dolorem: Circudederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Hîc quoq;: Cum adeò, inquit, acerbè meus conturbaretur spiritus, ut omnino deficerè, me tamen illa omnia in fontem perpeti non ignorabas. Quid te unquam latere potuit? Tibi certè uitã meã omnis nota est ratio ac uia. Interim tamẽ (malũ) in itinere istiusmodi purissimo, laqueos, quò me irretirent, composuere. Quid illud, quod omnem superat calamitatem?

Considerabam ad dexterã & uidebam, & non erat qui cognosceret me. Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.

Heu desolatam innocentia. Clamat Christus in Esaia: Circumspexi, & nõ erat auxiliator: quæsiui, & nõ erat qui adiuuaret. Tametsi uox fugæ hîc conuenire uideatur, tamen ex hebræo uertunt perfugium, aut huic simile. Nanq; de alieno loquitur auxilio, non de fuga propria. Solent enim qui in maximis constituti sunt

D d d d

Cæurnis, nō prorsus despondere animum, si, qui opem ferre uelint, circum se stare uiderint. Verūm cum ab omnibus se cernunt deserī, ac pro ignotis & peregrinis haberi, intolerandum in modum affliguntur, ut hīc uides. Circumspiciebam, inquit, ad dexteram & sinistram, ut uiderem an quispiam mihi adesse uellet: sed neminem, nō dico qui subueniret, sed qui me agnosceret, uidi. Vnusquisq; enim, etiam ex charioribus meis & familiaribus, sua quærens cōmoda, ne agnoscere dissimulauit: atq; ita omne mihi ereptum fuit suffugium, nec quisquam tunc uisus est, cui mea cordi fuerit salus. Sic se habet mortalium ferè omnium consuetudo. Quid tunc egissent cæteri, nescio: ego enim ex præterito tuo fauore edoctus, animatusq;

Clamaui ad te domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra uiuentium.

Illud, quod penè exciderat, non omittendū, quod in superiori additum est uerbu, ad sinistram: ita enim subaudiunt ex hebræo. Volunt quidam uerbum, uidebam, illuc spectasse: sic Kimhi hebræus interpretatur. quare sic Paraphrastes: Respiciebam nunc in partem dexteram, nunc ad sinistram. Porro magna ea est consolatio afflictorū, cum illis in mentem uenit, nullam posse esse tam calamitosam sortem, quam non emolliat Deus, & dissipet inuocatus. Omni, inquit, humano denudatus præsidio clamaui ad te domine, dixiq; te meum esse Deum, meam fiduciam, meam salutem, meam omnino portionem: neque inter uiuos alium esse quempiam, cui me tutò credere debuissim. De terra uiuentium, quam mundum hunc esse opinantur, aliàs diximus. Sperat hīc Vates, Dei se bonitate in hoc quoque mundo, qui locus est uiuorum, fruiturum: idcirco eum uocat suam portionem. Qua quidem persuasione hī solū tenentur, qui nulla alia in re sua statuunt bona, præterquam in Deo: qui, quæcunq; contingant, semper electorum pars est ac portio. Siue igitur ex hac uita demigrem, siue in uita maneā, tu mea es portio, ô domine, atq; is es, in quo spem omnem meam, uel à puero, collocare didici. Non multū adeò referre arbitror, quòd meis me expoliarunt bonis, nomenq; meum traduxerunt scelesti isti oblocutores: adhuc mea omnia salua esse uideo, simulac te hæreditatem habeo ac portionem. In te quidem tantummodo mei intenti sunt oculi. Ideo & tu quoq;

Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me.

Nimis pro uehementer, suo more transtulit interpres: quemadmodū uoce, humiliatus sum, pro abiecto, misero, attenuato, summeq; oppresso, uti consueuit. Cæterū, confortati sunt, ualet perinde atq; præualuerunt mihi. Sit, inquit, iam finis malorū: equidem omnino depressus sum, hostes uerò præualent, quicquid moliuntur efficiunt, quicquid de me cogitant, obtinent. Dormis ne domine audi, meamq; lamentabilem admittens deprecationē, me à meis istis tam mihi infestis affere persecutoribus. Et

Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo. Me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Custodiam, siue carcerem, uocat Propheta speluncam illam curarum plenam Engaddi: umbram nimirum afflictionum Christi, Christianorumq; in hoc mundo. Ab hisce enim penitus liberari impossibile uidetur, nisi per mortem. quam & in uita quoq; possumus, cum aut equisimo Dei consilio è medio tolluntur persecutores, aut fide, re nempe illa, qua uelit nolit (ut sic per excessum dicā) Deum in nostram cogimus factionem, superant. Ergo me è teterrimo eductum ergastulo in spiritus libertatem, quòd tui (ut mea est consuetudo) celebrare queam nominis maiestatem, uindica. Quod si (ut spero) impetrauero, tunc me in modum coronæ cingent iusti, stipabuntq; innocentiae fautores, postquam te mihi bene fecisse senserint. Ita hunc hemistichium reddunt ex hebræo: Me circundabunt iusti cum retribueris mihi: hoc est, cum mihi benefeceris.

Cui laus sit in secula seculorum.

Amen.

PSALMVS David CXLIII.

Omne exaudi orationē meam, auribus percipe obsecrationem meam. In veritate tua exaudi me, in tua iustitia.

Volunt interpretes hunc psalmū eiusdē esse argumenti, atq; eodem in loco compositū cum superiori. Illud notissimū, animæ extremo in mœrore constitutæ ac metu, precationē esse, ardentē eam quidem, varijsq; intertextam spiritus aculeis, concitā, peracutamq;, & mirē ingeniosam. Domine, inquit, exaudi orationē meam, auribus percipe obsecrationē meam. In veritate tua exaudi me, in tua iustitia. Vt solet interpres, veritate pro fide transtulit. Etenim hic Dei tum fidem, qua constantissimus est in promissis, tum iustitiā, qua undequaq; perfectissimus apparet, uerecundissimē implorat. Verūm tu interim, quid inter iustitiam huiusmodi diuinam atq; humanā intersit, cogita. Homo quidem si suam humano iudici fatetur culpam, damnatur & occiditur: si uerō Deo, absoluitur, atq; ad uitam restituitur. Confugiendū itaq; ad illum esse, qui ueniam reis sua execrantibus scelera est pollicitus, a spiritu admonemur. Siquidem quod promisit, constantissimē seruabit: promisit uitam, uitam dabit. Cur dabit, oro: quia fidelis est, quia iustus, quia misericors: non quia nos iusti, aut fideles, aut erga conseruos nostros misericordes sumus: alioquī stultissimū omnino esset, hominem natura labilem, atq; ad Dei iniurias procliuissimū, cum Deo mille quotidie offensionibus lacescito, uelle in iudicio disceptare. Id sanē periculum haudquaquā ignorans Propheta, istiusmodi cum Deo rixandi genus detrectat, dicens:

Et non intres in iudicio cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.

Ne summo, inquit, iure mecū agas, o altissime: quandoquidē ne unus quidē est, si illius ad amulsim uitam expendas, qui integer dici queat: utinam nō iniquatissimus. Atq; istuc quoq; idem cœlestibus usu euenire animis credo, si sic tecum congregari audeant. Non angelus igitur, non apostolus, non martyr, non propheta, præ te, iusti dici possunt: sunt tamen ea, quam tu illis præscripsisti, mensura ac fine. Tu uerō tanquā bonorū oceanus, in immensum indiffinitumq;, absq; temporis spacio, aut locorū intercapedine, protenderis. Ego itaq; meā damnans iustitiā, tuam imploro, iudiciumq; tuum illud seuerissimū, in quo me iam iam damnatum iri præsentisco, deprecor. Id certē crudelissimus exhorruit Cain, cum te (pro scelus) clementissimū fugiens patrem, abiit profugus super terram. Exhorruit & Iudas, qui ueniā non expectans laqueo se suspendit. Haud eo sanē modo tuum refugiunt iudicium pauperes spiritu, qui idcirco se à iure subtrahunt, contentionesq; tecum in iudicio auersantur, quod tua à misericordia solūmodo seruari exoptant. Illi uerō animi desperatione fracti, uel ipsam eos insequentem rogantemq; misericordiam spreuerunt, atq; indignabundi reiecerunt. Quoquo igitur modo res se habeant, aut se habiturę sint, illud mihi abs te persuasum esse gaudeo, quod gratia seruari me oportet, quodq; nulla mea est iustitia quæ id mereatur, & quod tuo semper, quoad uixero, egebo patrocínio.

Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra uitam meam, collocauit me in obscuris sicut in mortuos seculi.

Sicut mortuū pridem, uertunt nonnulli: hoc est, qui multo antea tempore (seculum spaciū erat centū annorū) mortuū fuerant. Augent hæc omnia Vatis timorem (desperationē non audeo dicere) & est sensus: Non solū quidem hostis me capitaliter persecutus est, uerum etiā id quod efflagitauerat affectus, meā penitus prostrauit uitā, deiecit, afflixit, ac demū me eò loci compulit, ut planē mortuo persimilē iudicarent. Alij de seruato in carcere ad mortē, cui omnia obscura sunt, ac pauoris plena, similitudinē hanc esse existimant. Vtrunq; enim ad significandum tum Vatis animum in spelunca illa obscura latitantis, tum illius affectum, qui iudicij Dei memoria perterrefactus, mortuis ipsis potius inuideret, quàm uiuis, etli felicitibus ac beatiss. Nam dici faciliē quī posset, quàm caliginoso uiuunt

c uitæ genere & calamitoso hi, qui grauem secum ferunt sarcinam cōscientiæ, quæ perpetua ueluti accusatrix reum continuis diuerberat flagellis? urget? lacerat? exterrefacit? impropere? Miserandum profectō spectaculum ac lachrymabile, cum mens rea est, accusatrix conscientia, lex læsa causam actitat, memoria litem contestatur, ac demum iudicij timor reum peragit. Putas ne illum, qui sic affectus est, posse aliud docere, quàm illud, quod hîc dicitur? Persequutus est inimicus animam meam (en hostis audacia) humiliauit in terra uitam meam (en ictus propemodum immedicabiles) collocauit me in obscuris sicut mortuos secum (en hostis uictoria & triumphus.)

Et anxietus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

Obstupefactum est cor meum, uertunt quidam, præ metu nimirum & dolore, ex uulneribus ab hoste acceptis contracto. Frigent hîc, scio, iustissimi nostræ ætatis homines, quippe qui nullius sibi conscij cum sint homicidij, aut furti, aut adulterij, hos animæ stimulos atq; anxietates ne tenuè quidem experiuntur. Cætera uerò, illa dico quæ in animæ theatro peraguntur, quomodo se habent? Quod si nullus adhuc in te sensus est, id saltem cogita, quæ hîc dicuntur, ab innocentissimo dici Christo. Tuam ipse bene nouerat ab æterno oscitantiam. Idcirco pro te (quò doleas tandem) hæc doloris atq; amaritudinis notas æquè ac si ipse solus scelestissimus omnium esset, & tu iustissimus, promit dicens: Anxiatur, mirèq; exagitur in me spiritus meus. Quid? torquet sese cor meum, atque ob uulnerum acerbicatem & dolorem obstupescit, penèq; sensum amisit. Verum & tum quidem

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar.

En suauitas illa ac dulcor, quo tota animi aufertur amaritudo. Spem dico, quæ ex gestorum Dei memoria iam inde à primis annis in mortalium salutem exhibiturum oriri solita est. Vnde alio in psalmo ita de priscis Iudæorum patribus testatur, dicens: Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. Non est quidem tam uetus ætas, in qua non reluceat Dei in homines beneuolentia, appareantq; beneficia & gratiæ, quibus sanè animaduersis mirabiles excitari solent spei stimuli in anima, ut & ipsa aliquando eisdem frui posse sperare audeat. Obruor, dicit aliquis, culparum cumulo. Audio: at uide, an uila unquã fuerit ætas, in qua, qui paribus, aut grauioribus forsan premerentur delictis, inuenti sint, & tamen efflagitantibus data est uenia. Illud tantum expetit numen, ut usu peccandi abiectio execratorq; te tuæ pigeat turpitudinis. Cætera Deo committe. Ait itaq; uir fide uegetus: Ego illorum, quæ superioribus operatus es seculis, nequaquam immemor, uaria illa quidem & multa, animo diligentissimè pertractaui, in illisq; contemplandis totus fui. Vnde actutum meã sensi erectam esse pusillanimitatem, firmatam spem, atque omnino cognitã Dei uirtutem, quæ in inferenda suis ope nunquam non præstò adfuit. (Ipse, inquit Paulus, seruator est omnium, sed maximè fidelium.) Quare spe hac nisus, prorsusq; animatus,

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Iam diximus manuum extensione in sublimi, orantis affectum exprimi. Cæterum animi uehementer ægrotantis indicium est in hoc uersu reticentia. Volunt nonnunquã suam exprimere miseriam atq; indigentiam orantes, sed singulibus intercepti narrationem amputant & interrumpunt. Vnde nõ absq; spiritus consilio hîc additur diapsalma. Anima mea, inquit, quæ terræ instar siticulosa, præ nimioq; æstu fatiscens, adusta facta est, tibi: uoluit dicere, anhelat, suspirat, ingemiscit: quandoquidem præ gratiarum ariditate, nec quid appetat, nec quid uelit, integrè exprimere potis est. quasi diceret, aridus, planeq; adustus ad aquas confugio. Atqui terra, quæ imbre aut fonte non irrigatur, herbis nequaquam uestiri potest, non abundat messe, non floribus, non fructibus: ita anima nega-
to gra-

A to gratiarum irriguo arefcit penitus, atq; ut diuus inquit Gregorius, non operitur uirtutibus, non cogitat de cœlestibus, & Deum esse magis suspicatur, quam persuasum habet, tantum abest ut quæ hîc dicuntur, intelligat. Suum quidem ignorans periculum, nullum, quod firmum sit, implorare poterit auxilium, neq; id quoq; quod sequitur percipiet.

Uolociter exaudi me domine, defecit spiritus meus. Non auert. is faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum.

Clarius ex hebræo uertunt: Ne similis efficiar descendentibus in puteum, seu foueam. Porrò uelociter, arctâ subueniendi arguit necessitatē. Videntur mihi eæ uoces, uelociter, exaudi, defecit spiritus, hominem nō iam cum metu aut dolore, sed cum ipso mortis extremo colluctantē præ se ferre. Ita nimirū affecti sunt, qui seriò suum aduertunt periculum. Cæterū explicatius rem aperuisset, si prouentibus, seu decidentibus in lacum aut foueā, uertisset interpres: alioquin potest quis citra periculum in foueā & puteum ultrò sensimq; descendere: qui uerò decidit, is non absq; maximo uitę periculo uel cadit, uel illic immoratur. In eodem omnino sunt salutis discrimine, qui ab atrocissimis, atq; ut nunc est usus, inexorabilibus oppressi persecutoribus, aut dæmonū insidijs irretiti, sine Dei auxilio cum infortunijs afflictiuntur. Clamat igitur Vates: Nō auertas, quasi indignabundus atq; iratus, faciē tuam à me, sed placido mihi, ne desperem, arride uultu, ad blandi reę, ne illis similis efficiar, qui in profundissimū delabuntur puteum, qui absq; dubio, nisi præstò adsint qui ferant opem, ab a quis suffocantur. Exinde

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui: notam fac mihi uiam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.

B Mane, ut aliàs admonuimus, Hebræis est sæpenumero, confestim, tempestiuè, ualdeq; celeriter. unde illud est Dei apud Hieremiã: Misi ad uos seruos meos prophetas mane surgens: hoc est, tempestiuè monens. Ita in hoc quoq; loco sumi debet, ut planè idem sit quod in superioribus precatus est, dicens: Uelociter exaudi me domine. Quare sic uertit quidam: Ocyus annuncia mihi bonitatē tuam, te enim fido. Verum, mane nescio quid præterdit efficacius, quam si simpliciter dixisset, celeriter, aut maturè: spectat enim ad præteritam angustiarū noctem, ualetq; perinde quasi pronūciasset, disiecta persecutionū, tentationumq; obscuritate ac nocte, splendidum succedat mane, quod tua mihi euehat clementia. A te quidem quantus quantus sum pendeo. Quocirca uia illa recta, qua itur ad te, per te mihi innotescat. Ad te, non amplius ad me, aut ad uana hominum suffugia cor meum dirigo, atq; à terræ crassamento eleuo: hoc tu rege, affla, lumen q; illi, ne in tetro isto uitæ labyrintho hallucinetur, admoue. Ad hæc,

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi.

Nō parua quidē securitatis est confugere ad Cæsarē: sed immensæ omnino, ac certissimæ, ad dominū, in quo tota animarū, nō modò corporū posita est quies. Ex hebræo uertunt quidā, Ad te obtego: seu, ad te latiturus cōfugi. Possunt sane homines procella aliqua aduersitatū acti in ædita atq; hostibus inaccessa sese loca recipere, antraq; & solitudines habitare: uerum à Deo, quòd tuti sint, expectandū. Vide igitur quid de se beatissimus testetur Vates: Tametsi, inquit, locū hunc abditū, in quo latere possim, me nactum esse existimem, id tamē nihil prorsus esse arbitror, nisi tu serues, ac me ab hostiū manibus eximas. Quare, ô tu qui potes, me eripe, ad te enim confugio, te inuoco, te meum esse latibulum, atq; inter tot rerū pericula, defensorem uolo. Eia tu (eruditores istos indoctos fastidio)

Doce me facere uoluntatem tuam, quia Deus meus es tu: spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

In uia rectitudinis, uertit Fel. Alius uerò, in terrā innocentię. Vocat uia rectā, seu terrā innocentia, uia iustitiæ, rectū nempe uitę institutū. Cæterū spiritus Dei bonus, est ipse spiritus sanctus: quē bonū idcirco appellat, quia omnis spiritus humanus, præ illo, prauus est & erroneus. Clamat proinde Neemias: Spiritū tuum

C bonum dedisti eis, qui doceret eos. Cui & tanquā umbræ corpus illud succinuit euangelicū: Et docebit uos, inquit, omnē ueritatē. Huius sanē ductu atq; auspicio uie illę, quę asperæ uidentur & inamœnæ, planæ prorsus efficiunt & delectabiles. Spiritus is est Dei, quo si quis imbuif, deiformis omnino fit, atq; ad capeffendas eiufcemodi iustitiæ semitas idoneus. Ideo haudquaquē mirū esse debet, si qui istiusmodi donati sunt munere, diuinum quiddā præ se ferant in terris: ab omni quidem libidine immoderata alieni, cæteras facillè superant uoluptates. Calcato quippe mundo, in cœlis cum Deo iam suas habēt mansiones, uitamq; istā ærumnosam, peregrinationē, & se mūdi peregrinatores, nō ciues, appellare soliti sunt. Non te igitur iam præterit, quid boni afferat spiritus huiufcemodi bonus Dei, ab humano autē quod bonū prodire queat nō uideo, cum natura superbissimus sit, atq; mundanarū rerū appetentissimus. De utroq; enim sic loquitur Vates quidam: Spiritus leuauit me & assumpsit me, & abij amarus in indignatione spiritus mei. Spiritus igit tuus, ô dñe, nō huius mundi, seductor nimirū trahax, impurus, procax, dolosus, fugax, per eam me ducat semitā, quæ ad te ducit rectā, quæ tua æterna est uoluntas, doctrinaq; spiritus: nam Deus meus es tu. Quocirca

Propter nomen tuū domine uiuificabis me, in equitate tua educes de tribulatione animam meā.

In iustitia tua, uertunt ferè omnes ex hebræo, ut sit sensus: Nullum hîc meum factio meritum, aut ostento arbitriū: sed id duntaxat oro obtestorq; ut propter nominis tui maiestarem, mihi uitam iamiam ab hostibus interceptā restituas, atque in iustitia tua, non mea, sorde omni impuriori, ex his, quibus penè obruor, aduersis, educas animam meam.

Et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos, ut perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuum sum.

Tua hîc res agitur, ô Deus: etenim quoniam ego seruus tuus sum, idcirco impetor & affligor. Si quidem de mundo hoc essem, suum mundus diligeret, nō persequeretur: nunc uerò & te, & qui te amant, odit. Verūm non id dico, quod tuam me demeruisse gratiā arbitrer, sed tuā solūm imploro misericordiam. Per ipsam igitur obtestor te, ut crudelē in me hostiū compescas rabiem, iram franes, atq; impurissimos illorum cœtus, qui non tantūm in me, quantum in tuam conspirauerunt religionem, subuertas. Factiosos hæc lues terræ deamat: non pacificos, & eos quidem qui nihil habent antiquius, quā ut in te uiuant, mortemq; tandē in te oppetant tranquillam. Cui laus sit æterna. Amen.

PSAL. Dauid CXLIIII.

Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum.

Composuerit ne hunc psalmum uates ob insignem illā & famosam cōtra Goliath Philistæorū ducem uictoriā, an ob aliā, ignotū est penitus. Illud uero notū, synceras hîc Deo agi gratias ob deuictos hostes, suamq; in regnum restitutionē, in quo tum cuncta amœnitate floruisse uisa sunt. Nos interim à Vatis mente non longè discedentes, ad animū hæc omnia, ut par est, traducere cōdiscamus. Et quemadmodū frigidī omnino atq; ieiunī sunt sensus, qui in enarranda solūmodo gestarū rerum serie immoranf: ita parū calidī, imò inepti extimari à doctis hî solent, qui ad allegorias, omiffa interim litera, actutū transeūt. quare tertiu quoddā interpretādī genus inuentū est, atq; à spiritu Dei sancto administratū, quo pulcherrimā utriusq; sensus, tanq; licia uersicoloria, intertextes picturā, uti cōsuefcunt eruditiores. Quod & nos secuti, etsi nō assecuti, utcūq; nostram hæc ordimur telā, atq; ut in cæteris actū est psalmis, cum sapientissima Vatis anima, sic diuinā extollimus bonitatē, admirabundiq; exclamamus: Benedictus dñs Deus meus, qui docet manus meas ad prælīū, & digitos meos ad bellū. Illud in primis dicendū uidef, multa in hoc esse psalmo, quę ferè in xviii. habentur: ideo nō omnia exactè admodū, ne idem sæpe dicamus, hîc tractabunt. Lau
dat

A dat propheta Dei uirtutem, illiq; gratias agit, quod hostes suos prostrauerit. Laudandus est, inquit, dñs & Deus meus, qui cum pugnandum esset cum hostibus, meas edocuit manus arma cōtrectare, ac digitos, quibus potissimū tela iaciunt, ensisq; uibratur, diligentissimè perarmauit. Sed arma quæ ad animum attinent, pulchrè ab armamētario Pauli deligi possunt, qui suo primū militi baltheū accinxit castimoniam, lorica deinde iustitiæ, ocreisq; in præparationē Euangelij pacis suras deuinxit: fidei scutum postea deauratum sinistro alligauit humero, caputq; salutis galea cōmuniens ei, tandem optimè collimatum obtulit gladiū uerbi Dei. hæc sanè est Dei armatura, qua induta anima, iam ualet, ut ipse ait, contra diaboli insidias, atq; dolosas illius artes consistere. Quantum (pro) laudibus dux efferendus est noster, qui tam diligenter suos armat milites, quiq; eos admonet & instruit, qua animi uirtute cum hoste cōcurrendum sit, quando eminus, quando cominus, uel celsim, uel punctim res peragi debeat, edocet, hortaturq; & ne nisi uictores ex acie secedāt, canantq; receptui, imperat. Interim uerò miles, si sapit, ne momentum quidem temporis à duce, aut ducis uexillo (ea est crux) detorquet oculos, in medioq; ipso prælij ardore conclamat:

Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus. Protector meus in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me.

B Notat Felix, populum meū, & populos, absq; pronomine legi posse. Diuus etiā Hieronymus populos legit. ut sit sensus: Ipse dominus turmas illas hostium penè infinitas mihi subdidit. Quod si populū meū mauis legere, ad obedientiam disciplinamq; militarem referendum censeo. Nihil propemodum tam celeriter militum dissipat alas, & cuneos in ordinem digestos, quam inobedientia atque confusio. Quod quidem uitium suo in exercitu minimè fuisse asserit Dauid, cum inquit: Qui subdit populum meum subtus me, nempe Deus: cuius auxilio fretus gigantem illum immanem Philistæorum ducem obruncauit, indeq; passim fusi fugatiq; hostes, maximam opum uim, munitionumq; & impedimentorum, ludæis in illorum castra irruentibus reliquerunt. Tanta ne unquam expectari potuit à populo illo ingratisimo Dei beneuolentia?

Domine quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum? Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.

Admiratur Vates, qui fit quod Deus, tanta scilicet maiestas, tam ingens, tam incomprehensibilis, uanissimæ rei, somnoq; simillimæ, ut homo est, curā habeat? Hæc eadem admiratio in psalmo octauo, subindeq; mortalium uanitas in trigésimo nono copiosissimè sunt scripta, atq; ut dedit spiritus, exposita. Illic enim: Vniuersa uanitas omnis homo uiuēs. hic uerò: Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereūt. Certè si uitā hominis inspectas, mera est umbra, imagoq; rei potius, quam ipsa res. Nihil sanè uelocius uita hominis: uix natus interit, & id quidem tanta celeritate, ut uentos ipsos quoq; perniciosissimos anteuerat. Ex hebræo reddunt: Quid est homo quod agnoscis eum? hoc est, quid audisti in homine, ut eum agnoscere digneris? quod eum tam charum habeas? quod foueas? quod extollas? tantum (res mira) non fecisti illum Deum.

Domine inclina cælos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Fulgura coruscationem, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Hæc rursus in psalmo habentur decimo octauo. Oportet Vates ut Deus terrificis sese ostendat signis omnipotentem, alioqui nulla re alia suos exterrificandos hostes. Alludit enim ad montē Sinai, in quo horrēdis data fuit lex portentis & terræmotibus, quippe quæ lex fuerat timoris & pœnarū. Imò uerò populus ille contumax & rebellis, istiusmodi potius minis & terroribus à peccatis arceri consueuerat, quam beneficijs. Quare in accipienda in monte lege, aut ab arca Dei uoce, adeo perterrefacti sunt, ut in Mosen aliquando indignabūdi exclamauerint: Loquere tu nobis, non loquatur nobis dñs, ne fortè moriamur. Ita in subiugandis Dei hostibus non tam uiribus atq; armis, quam diuinis cœlitus miracu

C lis, signisq; de cœlo emisissis, usi sunt: atq; hoc sanè modo quid non audebant: Ad hunc itaq; Dei morè, in subueniendoc; suis consuetudinè, ut uides, recurrit Vates. Paraphrastes, montes ad hostium superbiam referens, sic reddidit uersum: Percute superbos illos reges, qui montibus uidentur similes, sentiant iram tuam, & ueluti fumus euanescant. Sed hæc ad allegoriam pertinent, quæ propemodum hinc necessaria uidetur. Cæterum, inclinari seu demitti cœlum à Deo dicimus, cum montes nubibus, globisq; caliginosis tegi facit: tangitq; montes, quando eos fulminibus tanquam sagittis ferit: qui fumare porro apparent, cum uapores illos spissos ac nigros attollunt, atramq; euomunt caliginem: quæ quidem omnia si fulgetris potissimum ac tonitruis comixta cernunt, quam maximo afficiunt metu homines. Verum ad aliud timoris genus, fumumq; alium, & montes, transferenda hæc esse uult spiritus: de quibus cum nonnulla in superioribus psalmis sint dicta, expositaq; à nobis, ad alia consideranda descendamus.

Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum. Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

In alio psalmo, quod hic rogat fieri, factum esse commemorat. Misit, inquit, de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. Aquas multas uocat aduersitatum cumulum, & procellam, ut illic declaratum fuit: filios uero alienos, filios iniquitatis, à Dei nimirum religione extorres: quos sanè ueluti digito comonstrauit cum dixit: Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. hoc est, & lingua, & actione uani sunt, fallaces, perfidiosi, & simulators. Ab hisce quidem monstris, tanquam à Minotauro quodam infami & sæuo, aut Cerbero etiam, sancti Dei uiri non iniuria una hinc cum Vate petunt eximi: quoniam id iam longo perdidicere usu, prius animi tranquillitate ab impudenti istiusmodi hominum colluuiè mirandum in modum diuexari solitam. Dexteram itaque uocat iniquitatis, actiones illas hominum nefarias, quibus nobis imponere consuescunt fraudulentis. O quis me, inquit, à tam scelestis perfidiosorum hominum reparabit consuetudine? Quis tam impiè dirus fuit, qui meam ausit dolis mendacisq; inturbare uitæ quietem? Verum à cœlo (sat scio) tota hæc expectanda fuit, estq; impræsentiarum uictoria: qua sanè impetrata, quid amplius in terra aueo? Ergo

Deus canticum nouum cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi. Qui das salutem regibus, qui redemisti Dauid seruum tuum de gladio maligno.

Tum, inquit, nouam te laudandi, in nabloq; & decachordo tibi psallendi me occasionem nactum arbitror. Te dico, qui non solum cunctis generaliter hominibus opem ferre solitus es, uerum etiam ipsis potentissimis regibus atq; magistratibus, & id genus alijs in mundo hoc conspicuis. Puto equidem de regibus peculiariter mentionem hinc fieri propterea, quod cum Dei uicem in terris gerant, speciali quoq; à Deo tutela gubernantur. Nihil sanè iucundius, addo & uniuerso orbi utilius contingere potest rege integro, sapiente, atque religionis Christi defensore. Is certè plus quam homo est. Heu quid audio? Verum ne est Otomanorum classem Christiani regis stipendijs accitam, atq; ipsius iussu in Christianorum uiscera (malum) obtrusam? O tempora, o ætatè plusquam ferreã. Hucusq; direpta est Nicea, stupratae uirgines, abductusq; uir populus, ac demum diruta & exusta est ciuitas. Futuræ calamitatis hoc est præludium. Sed ad psalmum. Gladium malignum pro subobscuris dolosisq; insidijs metaphoricè hinc poni censeo, eodem ferè modo, quo Maro lunam malignam appellauit. Mirum quam inter cætera nefandorum hominum uitia, semper maiori detestatus sit stomacho dolos & fraudulentias candidissimus Dei uates. Quare non absq; causa fassus est se canticum nouum, tanquam de re omnium difficillima exorata, si à perfidiosorum hominum insidijs immunis extitisset, cantaturum: inculcatq;

Erue me, & eripe me de manu filiorum alienorum, quorum os loquutum est uanitatè, & dextera eorum, dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua: filia eorum compo-

A *composita, circumornata ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, oues eorum foetosae abundantes in egressibus suis. Boues eorum crassae, non est ruina maceria, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.*

Id enim est quod tam saepe nostros olim doluit maiores, & in praesentia quoque illos dolet, qui impiorum sortem miserantes, altius nescio quid contemplantur, illorum scilicet fortunas, dignitates, honores, rerumque omnium lautitiam & felicitatem, ad maiorem illis data esse miseriam. Putant infani neminem posse esse felicem, qui his careat: imò miserrimum illum appellare soliti sunt, qui aut haec non obtinent, aut adepta mittunt. Idcirco in maximam illos decidere miseriam necesse est, cum illa uel casu aliquo inopinato, uel per mortem saltem, rem certe inuitabilem, deserere compelluntur. Vide igitur quomodo in hoc psalmo, quod & saepenumero agere consuevit, hos deplorat, simul & deridet uanam istam mundi felicitatem. Nam simulatque filios illos uocauit alienos, hoc est, spiritu Dei uacuos, quorumque uerba uana essent, atque actiones subdolae, ad res illas enumerandas, quas illis miseriam comparaturas esse prauiderat, etsi felicitatem promittere uiderentur, sese conuertit, dicens, numerosam illis fore sobolem, ac uti plantam mirè auctam, ornatamque in adolescentia sua: pecora deinde multa & foecunda, uim tritici ingentem, incolumitatem, pacem, atque omne bonum. Quid eiusmodi posset addi opulentiae? Vide horum stultitiam, ac ineptam gesticulationem:

Beatam dixerunt populum, cui haec sunt.

B Comparat igitur Vates illorum filios teneris elegantibusque arborum plantis, frondibus nimirum, ac floribus onustis & amoenis: filias uero, templi angulis undique ornatis. Quemadmodum, inquit, in festis diebus totum ornatum templum, sic illorum filiae pulcherrimo gradiuntur mundo: nulla quippe est illarum pars aut angulus in membris, quin tota ornata sit. Immensum sane amanti ad libidinem illicitum, ut perbellè meriti sunt, qui huiusmodi, ut hic depingit spiritus, sunt patres. Tessellati anguli, uertit Felix: quod quidem ad diuitum puellas, quae ab imprudentissimis parentibus uenum exponuntur, quadrare mirum in modum arbitror. Nonne illae tessellato sectilique propemodum opere compositae tibi uidentur, cum purpurisso, cerussaque, minio & stibio, fucis nimirum uariiegato pictae in publicum prodeunt? Quid onera catenarum? armillarum? inaurium ex unionibus auroque fusorio elaboratarum memorem? Vestes omitto uersicolores, ne ex opere tarsetato, musæacoque, ad upupas aut pauones effigiandos transire uidear. Sat sit igitur suam Chimæram uerborum impigisse parentibus, ne dicam maritis. Caeterum, ex hoc in illud, id habet significati, quod illorum promptuaria, seu, quod uox hebraea uelle uidetur, penuaria, adeo ubertim implebuntur, quod futuri anni fruges in praeteritas refundentur, uenientemque unius anni prouentu, alium cedere, transportarique peropus erit: atque hoc modo non solum penus atque horrea, uerum etiam anguli (sic haec uocem interpretat Felix) grano, atque omnis generis annonae exuberare uidebunt. Ad haec oues eorum foetosae abundantes in egressibus suis, etsi eiusmodi praeferre sensum uideat, quod foetum adeo copiosum edent, ut egredientes e caulis maximam spectantibus afferent uoluptatem, tamen ex hebraeo maiori reddi posset efficacia ad hunc modum: Greges quoque millia producent, & centena millia generantes in uicis nostris: ualeatque perinde ac, adeo illorum greges augendos, ut omnes circumiacentes impleturi sint uicos, quod si ad uerbum redderetur, latinaeque aures paterentur, myriadicantes uerti posset. Immensum hinc numerum uult intelligi. Boues eorum crassae, per masculinum genus aptius reddidisset. quanquam ex hebraeo, boues ualidi, transferunt, seu oneri assueti & idonei: hoc est, qui ad agriculturam, plaustraque trahenda ualidi sunt. Postremo, ut rem tandem, inquit, absoluam, nulla est ruina, nulla discordia, querimonia nulla. Nemo tam audax est, qui illorum diruat maceriem, pertranseatque illorum fata, aut uineas, aut hortum, sepesque a loco moueat, atque, quod damnum aliquod inferat, cir-

Cumpositas exurat uepres. Nullus est clamor miseræ, nullus afflictionis, nullus calamitatis: Quid? Non est qui in illorū irrumpat fortunas, hostis, neq; qui à proprijs eos emigrare compellat laribus: nullus tandem in illorum plateis auditur plangentium ululatus, sed tympana, sed tibiæ, sed plausus, sed choreæ, sed lætitiæ cantica. O, inquit, fortunatū populum cui huiusmodi contingunt bona. Vos stultos potius dixerim: ego enim secus rem pondero: non uos utiq; beatos appello, non felices, non tranquillos, sed dico, inculcoq; quòd solus ille est

Beatus populus, cuius est dominus Deus eius,

Licet bonis omnibus illiusmodi careat, atq; à mundo isto uestro ludibrio habitus sit, ac fabulæ. Calculis sanè omnibus felicissimū illum esse pronuncio, qui Deum habet. Neq; proinde quidem diuitias reprehendi hîc opinor, sed illos qui diuitias adorant, hoc est, qui mundum Deo proponunt, eumq; propter diuitias offendere non reformidant. Iam illud ultimo notandum, Hebræorū interpretes ad Vatem, atq; illius populos hæc omnia referre, quòd pia quædam illius sit precatio ad opima illa bona, ipso regnante, populis suis concilianda. Vnde illi sic reddunt: Penuria nostra plena sint, greges quoq; nostri, filij nostri, filia nostra, boves nostri. Et sic uolunt Vatem ad se omnia adaptasse. Verum cum rem pensuculatus discutere libuit, aduerti tandem ea magis à superbis illis diuitibus, quorum os loquutum est uanitatem, prolata esse: unde quæ istiusmodi fuerit illorum uanitas, in istis expressit uersibus. Postquam igitur dixit os eorum loqui ex more uanitatem, paulo post intulit quid sint loquuti. Penus, inquit, nostri pleni sunt. atque in hunc modum cætera quæ sequuntur sibi petulanter arrogantes, in hanc demum dilabuntur animi impietatem, ut illos uerè beatos clamitent, quibus bona illa à mundo suppedientur. Quos tamen castigans spiritus, illos solummodo beatos nuncupat, quibus dominus, non diuitiæ, non celebritas, non dignitas, est Deus: hoc est, quibus Deus pro omnibus sufficit bonis, Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

PSAL. CXLV. Laus David.

Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

Ex psalmi inscriptione facile dignosci potest etiam argumentū. Laudes hîc Dei ob beneficia, quæ effusissimè in omnes, tanquam purissimas aquarū è fonte uiuo scaturigines deriuat creaturas, celebrant. Et quidem extra uires positum est humanas, immensam beneficiorū illius congeriem erga homines posse uel ore effari, uel mandare literis, aut cogitationibus assequi, adeo infinita illius est liberalitas, cuius opera, potentiam, splendorem, mirandas res gestas, clementiam, iustitiam quoq; qua impium gratis iustificat, patientiam qua peccantes ad pœnitentiam prætolatur, misericordiamq; qua nostras nobiscum deflet miseras, prouidentiam tandem, unde omnibus subuenitur creaturis, non est cor tam eruditum, aut rimandis rebus cœlestibus assuetum, quod cum peruestigare nititur, non lassescat, non uel in ipso primo limine cæcutiat. Audet tamen mens pia, & quod nequit assequi intellectu, amore saltem ac desiderio subgustare contendit. Procax, ut sic loquar, amor est, nec ferè, etiam impossibilia pertentans, erubescit, raroq; in suo laudando amato defatigatur, ut in hoc psalmo uidere licet, cum ait:

Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi.

Primus enim uersus ab Aleph incipit, secundus à Beth, tertius à Gimel. Et sic seruato per singulos uersus ordine alphabeti, ad calcem usq; protendit psalmus. Illud cōsiderandū, istiusmodi Dei laudes uix absq; peccati nota proferri posse, nisi ab anima, quæ frequenter q̄ sua uis sit dominus experit. Purissima quidem omnia esse debent, quæ ad Dei attinēt religionē, cuius potissima pars est ac nobilissima,

A ma sanctum Dei nomen laudibus efferre. Laudes uero illas, quæ in templis ab impudicis cõtaminatisq; celebrant animis, cuiusmodi uocari debeant nomine, me ignorare fateor. Aut hi quidem ita duri sunt & stupidi, ut nullã de Deo omnino, quæ tanto digna sit numine, conceperint opinionẽ, aut in malis obdurati in Deũ ultrò iniurij sunt. Danda est igitur opera, ut cor totum prius à terrenarum rerum crassitie releuet, quàm cum Deo, qui purissimæ est naturæ, loqui incipiat. Porro terrenarum rerum crassitiem appello, nimum erga illas amorem, libidinem, auaritiã, ambitionem, carnis cõtoda, delicias, irritamenta nimirum uenerea, & cetera id genus mollia, quibus eneruatur animus, terrenusq; penitus fit, atq; à Deo alienus. Nihil sanè à terra, terræq; uisco sustollit, qui huiuscemodi irretitus est affectibus. A quibus quidem propheta, qui ut Christi, ita & omnium qui sunt Christi, typus extitit, abhorrens, alio omnino motu animi sic suas orditur ad Deum laudes: Exaltabo te ò Deus meus, ò rex, ò qui condita omnia præclarissima moderaris ratione ac prouidentia. Te magnificabo, tuumq; sanctum nomen, quoad eius uixero, laudabo. Et id quidem per dies singulos. Dies autem? Imò uerò per singulos dierum horas, per ipsa quoq; minutissima horarum momenta te laudibus extollam, ac tuã mirabilem perpetuò, ultraq; si fieri id potest, celebrabo maiestatem. Certè

Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.

Nimis, quod sæpenumero diximus, pro ualde, seu, ut interpretať Paraph. modis omnibus uertit interpres. Puto hinc Vatem nõ tantum ex pulcherrima rerum effectiõne, quantũ ex mortaliũ dignitate, atq; à morte per ipsum Deum redemptione, quam tum præuiderat, Dei magnitudinem considerasse. Quamuis enim semper, atq; in omnibus magnus apparuerit Deus, in redemptione tamen hominum magnitudinem omnem, & seipsum quoq; (si sic de Deo loqui conuenit) superasse uisus est. Vide itaq; quãto id animi stupore, atq; admiratione proferrì debeat: Magnus est dominus. Quis tam immensam potis est scrutari magnitudinem? nõne omnem illa excedit hominum inquisitionem? nõne conatum? nõne laudem? Et tamen nostro à nobis modulo laudandus es, atq; inquirendus, ò altissime. Si quidem ut ius ipsum tum diuinum, tum humanum postulat,

Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciant.

Generatio generationi, seu, posteritas posteritati opera tua laudabit, uertunt ex hebræo. Vnde sic Paraphrastes: Generatio una ueluti per manus tradet alteri laudes operũ tuorũ. Vide gratissimarũ erga Deum mentiũ argumentũ. Propriũ id est parentũ munus, ita liberos diuinis imbuere persuasionibus, ut & illi, quod in posteros deinceps effundant, habeant. Atq; hoc modo sanctissima Dei in terris conseruat religio. Ita ueri agunt pastores, ita præfules, ita episcopi. Quod sanè nõ ignorans Paulus, sic suum admonet Timotheũ: Quæ audisti à me, inquit, per multos testes, hæc cõtenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Atqui ociosum non debet esse Dei uerbũ in terris, neq; alicui absq; spe scenoris irrogatur. Idcirco enim ad multitudinis imperiũ, conuentuumq; hominũ gubernationẽ in Dei Ecclesia constituuntur Episcopi, atq; cæteri antistites, ut sunt inter meæ professionis homines, Abbates, Præpositi, & illi quidẽ qui nouis adhuc in huiusmodi uiuendi ratione instituendis præponunt adolescentibus (alijs penè gradus superuacanei sunt, nec si diuus nunc uiueret Benedictus aliter sentiret) ut candida sint uerbi Dei uasa, è quibus tanq; ab aureis aquarũ uenis mirabilis illa, uiuaxq; spiritus doctrina, qua ex hominibus propè dñj efficiunt auditores, manare solet. Ab istiusmodi quidem heroũ genere, qui scilicet nostræ amantiores sunt salutis, q; rerum nostrarũ, suffragiorũ, prensationũ, aut (ut uocant) beneficiorũ & pensionũ, toti spirituales reddimur, atq; illis prorsus similes, graues nimirũ, eruditi, nostri in re spiritus haud absimiles, atq; in Dei obsequio ne digittum quidem à maiorum degenerantes institutis. Quare illud asserere possumus: si quid à subditis peccat, à patrumq; decretis, laxioribus ueluti habenis deflectitur: aut si statur, seruanturq; maiorum instituta, atq; in primis lex spiritus, ac ignis

C ille tam Deo charus, quem mutuam appellare dilectionem libeat, intactus, à fumoq; immunis reparatur, id totum nostris pastoribus, qui nostrā suæ uolunt esse obnoxiam uoluntatem, acceptum referri debet. Sed ad psalmi dilucidationem hīscē non ab re delibatis reuerto. Potentiam tuam, omnipotentiam illam in Deo intelligit, cuius uirtute condita omnia in lucem prodire. Ad hæc,

Magnificentiam gloria sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt. Et uirtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

Paulo aliter hos duos uersus reddunt alij. Sic Felix: Decorem gloriæ magnificentiæ tuæ, & uerba mirabilium tuorum loquar, & uirtutem terribilium tuorū dicent, & magnitudinē tuam narrabo. Hac sanē uerborū amplificationē uult Vates intelligi Dei bonitatem in omnes effusam creaturas. Verūm, ut quod sentio, proferam, ad Christi glorificationem respexisse Vatem arbitror, qui se maximē conspicuum mundo præbuit per miracula, per crucem, per doctrinā spiritus, per resurrectionē, per felicissimū suum ad patrem reditum. In his omnibus cunctis late mortalibus illius patere potuit magnificentia, uirtus, decor, splendor, sanctitas, omnipotētia. Immensissima quidem fuit uirtus crucis. Aut ego quidem quæ non sunt somnio, aut absolutissimā Dei notionem in rudi illo, unde quæq; tamen suauitatem amoris spirante, stipite uidere mihi uideor. Ut cæteri è crucis diuitijs afficiantur, ditefcantq; nescio: ego in illa non minus Deum contemplari soleo, quā alij forsan in tertio illo Pauli cælo, in quo quædam humanis auribus planē inaudita & insolita se uidisse testatus est. Omne certē bonum in cruce Christi inesse sentio, simul ut ab illa Dei filium pendere, passimq; infinite suæ sapientiæ, uirtutis charitatisq; liquorem etiam in hostes effundere conspicio. Id quidem sensisse Vatem puto, ubi tam amplam uerborum Dei magnitudinem referentium aggregauit congeriem. Scio equidem non mediocre diuinæ esse prouidentia ac splendoris signum, contemperatas temporum mutationes, florentes item campos, fontes uiuidos, maria, foetus arborū, terramq; uarijs uestitam fructibus atq; animantibus, uentos, grandinem, nimbos, fulgura, solisq; lampadem illam uniuersalem, lunam, stellas, addo & diluuiā, incendia, terræ motus, & uastos hiatus, famem, bella, pestem, atq; innumeras propè animantiū species tum in mari, tum in terra, tum in aëre quoq; degentiū. Verūm his omnibus quiddā maius ac splendidius est crux Christi. Tamen & hæc & illa tanquam diuinæ maiestatis potentiam ac bonitatē testantia, nostris prædicanda sunt posteris, non fabulæ, non næniæ, aut quæ ad morum corruptionē faciunt, cōmemoranda, quò & illi alijs in posterum enarrent, alijq; alijs. Interea autem omnis pariter

Memoriam abundantia suauitatis tuæ eructabunt, & in iustitia tua exultabunt.

En crucis summa, amor & fides. Suauitas quidem ad amorem attinet, iustitia uerò ad fidem, per quam iusti effecti pacem habemus, ut inquit Paulus, ad Deū. In uulneribus igitur Christi, in quibus suum habent nidum amor & fides, pernatat anima: unde suauitates illas spiritus ineffabiles à sponsi sanguine epotatas, quia exprimere nequit, eructat, atq; è purissimo (ut sic loquar) stomacho uomit potius, q̄ ordinatè porrigit. Hi nempe sunt affectus spiritus, ad quos quidē nanciscendos longo, atq; adeo pertinaci opus est exercitio. Pertinaci dico, propter illos qui à spiritu in carnem facillè dilabuntur. Delicata certè uia est crucis, & ut ita dicam, morosa, quippe quæ purgatissimū, firmumq; postulat obsequiū. Etenim hodie incredibili aduri flamma ad amorē crucis, cras uerò aut ad summū perendie ad amorē mundi, defectiōnis animæ à Deo signū est, ne dicā summæ leuitatis argumentū atq; amentia. Quantos (pro pudor) in adolescentia ardere uidi, in senectute uerò, quæ propria sanctitatis sedes est, adeo refrixisse, ut planē ignē illum puerilem fuisse, atq; ab animi leuitate profectū iudicarem. Quòd si tamen optimum fuit exordium, & maturè præmeditatū, uicti nihilominus itineris difficultate pleriq; planiorē postea aggressi sunt uiam, atq; ita spiritū extinguentes, in turpissimā, cunctisq; molestam incidere senectutem, non iam ut prius diuini amoris

A amoris suauitatem eructantes, sed tristem crapulam, uinumq; hesternū, aut, quod foedius est, meretricios amores & libidines: tantū abest ut quidpiam, quod oblocutiones, scurrilesq; facetias nō saperet, proferrent. Tali sene nihil ineptius uideri potest. Secus uerò alij, de quibus hīc loquitur spiritus, quod immensæ Dei suauitatis, benignitatisq; memoria plenis, ut aiunt, buccis eructantes in illius exultant iustitia, nō in propria, quæ nulla est, multò minus in dignitatibus huius mundi ac diuitijs, quæ uitro fragiliores sunt, atq; aura fugaciores: dicuntq;, ut de re a deo sublimi & ineffabili dici potest, ac clamant:

Miserator & misericors dominus, patiens & multum misericors. Suauis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.

Non te confundat uocum repetitio, miserator, misericors, atq; iterum misericors. Sic ex hebreo mitius reddi posset: Clemens & misericors est dñs, lentus ira, multus pietate: rursus bonus dominus omnibus, & miserationes eius super omnia opera eius, extendentur scilicet. Relucet, inquit, illius misericordia, quæ uarijs ostendi solet effectibus in cunctis operibus suis. De hisce quidē pietatis, clementiæ, misericordiæ, & bonitatis uocibus, quomodo uidelicet una sit Dei uirtus, quæ multifariā in res effusa sit cōditas, aliās & crebrò, prout suggessit spiritus, nōnulla diximus. Eæ quidem particulares sunt numinis dotes, sed tardis animis uix per ænigmata cognitæ: quas tamen optimè intellexisse Moſen arbitramur, qui duabus iterum excisis è saxo tabulis cum montem ascendisset, cōspexissetq; pertransuentem dominum, exclamauit: Dominator, Domine, Deus, misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, & uerax. Quod & nos etiam, si nō eodem affectu, experientia saltem, atq; rerum cōditarum tum usu, tum cognitione sentire possumus. nanq; cum sceleratiores in dies efficiamur, modusq; Dei iniurijs statuitur nullus, neq; unquam uerè ad cor redimus (celerius enim faciliusq; ad ignem colliqueſcit adamas, qui in cor in peccatis induratū ad poenitentia) ipsum tamen tardissimū ad ultionem, celerrimū ad ueniā experimur. Verū illud miserum omnino, quod unde placabilem & pudibundū formare debuimus animū, asperiorē fecimus, atq; ipso ferro duriorē impudentiorēq;, ac planè in ipsam Dei pietatem impium & sætum. At ipse nihilo secius sic malè à nobis habitus, ab uniuersali illo suo in res omnes influxu neutiquam cessat. Idcirco

Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.

Aptius uertisset interpres per futurum, confitebuntur, & benedicent. Nam paulò post intulit, gloriā regni tui dicent. Sic Paraphrastes: Cum gratiarū actione laudabunt te domine uniuersa opera tua, præcipuè autem sancti tui magnificè loquentur de te. Id proprium sanctorum officium est atq; oblectamentū, Deū laudare, illiq;, quæcumq; contingant in mundo, gratias agere. Nos contra, ipsum quidem cum nobis bene est, laudamus: cum malè, excandescimus, atq; illum reprehendimus. Neq; ob id tamē ab erogandis donis benignissimus absterretur dominus, a deo sui amantissimus est figmenti. Celebrabunt itaq; te suum creatorem omnia operi tua, siue inanima illa sint, siue animata: sed in primis electi, sanctitateq; præditi, magnificè de te & gloriose prædicabunt. Insuper

Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Ut notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentia regni tui.

Opera quidem Dei suū magnificent conditorē, quando à creaturis mirabilis ac beneficis prædicatur. Coelū, terra, mare, sol, luna, sydera, prouidentiaq; illa æterna demū in creaturas latè benigneq; effusa, Deum suo in opificio mirabilem exiuisse clamitāt, naturaliq; sibi ingenito celebrāt modo. Verum sancti Dei uiri non solū ea omnia cum cæteris admiranda esse fatentur, uerum etiā fide percipiunt ac retinent, cum interim dicat impius in corde suo, non est Deus: hīc subinde regni Dei gloriam splendoremq;, quam iustitiam & iudicium, seu equitatē appellare mauis, esse iudico, cōfitentur, mirisq; efferunt laudibus. Fatentur, inquam, in Dei regno, quæ est illius Ecclesia, peccata gratis condonari, feruariq;

Eeee

Celectos ad uitam per Dei clementiam, ut qui gloriatur, in domino, non in se gloriatur. Fatentur rursus felicissimi istius regni potentiam, qua propria motus bonitate Deus, omnia facit, disponit, conseruat, punitq; impios, & tyrannos deprimit, pios uero oppressos erigit, ac beatissimo suo recreat spiritu: & id quidem propterea, quod filios hominum, nempe rudes adhuc & mundo addictos, non prorsus istiusmodi regni Dei tum gloria, tum uirtus, tum, qua maximè oblectantur, misericordia, lateat. Nam certè

Regnū tuum, regnū omnium seculorū, & dominatio tua in omni generatione & generationē.

Videtur hīc mihi Vates illud dicere, quod uates alius postea de regno Christi uaticinatus est, dicens: Potestas eius potestas æterna. Illud quoq; cœlestis paronymi ad Virginem: Regni eius non erit finis. Regnum, inquit, tuum in omnia extendetur secula, in cunctasq; in tua regia prorogabitur potestas generationes. Infinitum tuum erit imperium. Et certè

Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Is totus uersus in hebræo non inuenitur, cuius tamen is sensus esto: Dominus quidē suis in uerbis ac pollicitationibus uerax est, ac dignus cui constans habeatur fides. Sanctus rursus, atq; adeo irreprehensibilis, ut nullam alicui iustæ præbeat querelæ occasionem. Id dictū esse puto propter ea quæ sequuntur. Etenim nulla unquam tam remota à nobis fuit ætas, quin Deus miseris iuuerit, subleuaueritq; ab impiorum tyrannide: ut uerissimū semper illud extiterit, quod in psalmi fine dicitur: Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Quare ut semper uerbis pollicitus est, recq; præstitit,

Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.

DSolent enim mundi huius potentiores ac principes, diuitibus tantūmodo & fortunatis esse utiles, abiecta pauperū interim ac miserorū curatione. Contra uero Deus, illis plerunq; cōtemptis, alleuat omnes qui corruūt, elisosq; erigit & cōsolidat. Corruentes uocat spiritus illos, qui in uarijs periclitantes aduersis, morti magis quàm uitæ sunt proximi. Elisos uero, seu, ut uertit quidam, incuruos, appellat morbo aliquo grauiori & egestate pressos, aut tyrannorū iniurijs atq; odijs obnoxios. Ex hebræo autem sic quidam transtulit: Fulcit dominus omnes qui casuri sunt, & erigit omnes collapsos. Miror nisi hīc rubore suffundātur regionū, religionumq; primates. Surdis ne canit spiritus? non audiunt. Idcirco, honesto atq; alijs potius debito destitutus auxilio,

Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imple omne animal benedictione.

Benedictionem perinde ualere hīc arbitror ac, abunde onne animal saturas. Quid, inquit, tam anxie tyrannos, illosq; qui cōmunia sibi uindicantes æraria, nulla unquam habendi tenentur satietate, in subditam sibi plebem auarissimi & crudeles, sibi uero ac suis, de re non sua liberalissimi, pertimescis? Ab illo enim qui cibum ubertim omnibus suppeditat animantibus, uestra expectanda sunt & spiritus & carnis alimenta. Si auari sunt pastores & indocti, ut magna in mundo est copia, nobis tamen qui pauperem atq; ærumnosam sponte nos nostra potius uitam elegimus, quàm uanam illorum felicitatem, deesse non potest deus, qui non auarè, ut illi agunt, sed effusissimè res suas porrigit, satiatq; omne animal benedictione, cibo nimirum unicuiq; apto & idoneo, atq; eo quidem ad uitæ usum copiosissimo. Hīc certè meam pungi sentio pusillanimitatem, ac frigidam de deo persuasionem & fidem. Quid mihi iam tandem (uah) istuc afferre potest incommodi, quod is aut ille iniquissimus rerum cōmunium administer sit? quod unus sibi & suis tantummodo prospiciens cæteros negligat: alius uero neque se ipse, neq; cæteros diligens, in sorde marcescat auaritiq; Vt hi suas abundè expleant cupiditates, id haud me præterit, quod

Iustus dominus in omnibus ijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

A Est fermè idem, quod in alio dictū est uersu: Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et est tanquam epiphonema superioribus respondens Dei laudibus. Cæterum uia domini in hoc loco sunt sapientissima illius consilia, cogitationesq; & decreta, quorū uirtute cunctis, ut illorum expetit indigentia, opitulatur. Multa, inquit, dixi quæ ad Dei laudes, tyrannorumq; uituperationē facere iudicauit: uerū quò prius tandem sed subtimidis consulam animis, dico iustissimum esse dominū ad omnes, ac suis cunctis in actionibus sanctum, blanēq; beatum. Ideo

Propè est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate.

Permagna hinc omnibus iniecta est electis cōsolatio, quando quidē propè illis esse dominū, ut cunq; procul absint homines, affirmat spiritus ille, qui uerax est, & de quo illud canitur uaticinium: Spiritus meus erit in medio uestri. Proinde nulla pertimescenda est rerū mundanarū inopia, aut aduersitatū copia. Propè est iustus meus (clamat ad timidos Deus in Esaia) egressus est saluator meus. Sed & propè est interitus Moab. En quanta armantur fide credentes: en quā efficaci, firmāq; promissi auxiliij spe fulciuntur hi, qui serio, non subdolè & frigidè diuinum implorāt subsidiū. Sic quidam ex hebræo hunc uersum transtulit: Dominus adest omnibus qui se inuocant, dummodo inuocent ex fide. Fide igitur opus est in petitionibus quæ Deo fiunt: alioqui nullus rogatarum rerum sperari poterit effectus nisi confusus, & qui mortē animæ afferre consueuit. Nam foëdiorē quendam in modū diuina offenditur maiestas ab his qui hæsitantes orant, quā ab his forsan qui nihil omnino. Omnibus igitur illis duntaxat, qui inuocant eum in ueritate, spe uidelicet ac fide exorandi quæ petunt, præstò adest dominus, qui

Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.

B Clarè exprimit, quid sit haud procul esse dominū ab his, qui hypocritarum nequaquā more orare consuecunt. Optata, inquit, illorū faciet dominus, qui puro uenerabundoq; & fideli, res suas cum orant, exponunt animo. Domine, inquit ille, non sum dignus leuare oculos meos ad cælum. O immensam certè erga miseris, seq; agnoscentes, Dei facilitatē. Vide quid inferat scriba ille sanctissimus: Et descendit, ait, iustificatus præ illo, qui sua secum insolenter annumerans merita nō Deū orauerat, sed se ipse laudauerat. Puto Pharisæū illum, sordidū ædes sacras ingressum fuisse, sordidissimū uerò discessisse. Illorum itaq; uota cœlestis ad mittit pater, qui in humilitate, timoreq; illo, qui filijs conuenit, orant: hos audit, hos seruat, hos, quantacunq; incidant mala, uult esse incolumes. Siquidem

Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.

Perpendis ne copiā, & eam quidem elegantissimā in Vate hoc nostro? Prius em̄ Dei filios in ueritate deprecātes appellauit, postea uerò Deū timentes, nunc demum amantes nuncupat. Eæ nempe præcipuæ sunt animæ dotes, quæ nihil charius habet in hoc mūdo, quā quomodo superuacaneo spreto curarū tumultu, Deo per amorē uniat. Hæc est uoluntatis Dei summa, quòd se amantes amat, seruat, tutaturq; ac beat tandem. Contra uerò peccatores, hoc est, qui sponte sua mali sunt, & qui in peccatis non tantum perseverant, uerum etiam oblectantur, ac suum more uoluntantur, à sese abigit. Quocirca diuino destituti patrocinio, in omnem prolabantur uitæ turpitudinem, traditiq; in mentem reprobam, infelicissimo degunt uitæ genere, etsi felices in terra esse uideantur. Non est quidem ferarum laniatus cum illo æquiparandus, quo illarum laceratur conscientia, qui pessimè sibi conscij sunt, quiq; cum nulla affecti sint spiritus suauitate, in sceleribus facillè obbrutescunt: id est enim hominem à Deo, ut canit Vates, disperdi. Quod sanè cum mihi in memoriam uenit, ab imis unguibus usq; ad uerticem totus horresco. Video nescio quid in me, tum in his quos æquè atq; proprium diligo cor, non omnino ab hoc periculo tutū. Vt uerò uideant alijs, haud mea multum interest scire: quantum ad me attinet,

Laudationem domini loquetur os meum.

Ecce 2

C Quid os tantūmodo: Egōne qui & ore, & corde, & animo, in Deum nō multō pridem iniurius fui, nunc demū ad gratiā ascitus, os solummodo tam immensi beneficii testem esse patiar? Laudes itaq; indefessē dicat os, dicat cor, dicat anima, dicantq; uel ipsi minutissimi corporis mei nerui & arteriæ. Totus enim cū mundus factus sim, quī non totus quantus quantus sim, in diuinis occuper laudibus? Id quidem aueo, id quæro, id non tantū à me fieri expeto, petoq; à cœlesti patre, uerum etiam ab omnibus id fieri creaturis maximopere efflagito. Quare, quicquid conditum est suum laudibus efferat conditorem.

Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum & in seculum seculi.

Omnis uiuēs, inquit, At ego inanima quoq; addo, ut sunt, sol, luna, astra, plantæ etiam, atq; ipsa inertia montium saxa & cotes, suum celebrent effectorem, atq; sanctissimum illius nomen, uel usq; ad cœlum condignis euehāt panegyricis in perpetuum, & si quid ultra est. Amen.

PSALMVS CXLVI. Halleluia.

Lauda anima mea dominū, laudabo dominū in uita mea, psallā Deo meo quādiu sum.

Is eiusdem est argumenti psalmus, cuius est p̄cedens, eo excepto, quōd in hoc peculiariter nos admonet Vates, nullo modo hominē in homine quamlibet principe & magno, sperare debere. Eo quidē ipso quōd homo est, mille uitæ huius miseris est obnoxius. Tamen si enim diuites sint homines & potētes, possunt ne seipsos inuitabili fortune uulnere reparare? possunt ne, in quā, cōtinua mundi infortunia deuitare? Quōd si possunt, quanquā im possibile id omīno, possunt ne mortē? Velint nolint, illorū demigrat spiritus: quo sanē abeunte, tunc studia illorū omīa, curæ deliberationesq; & quicquid moliebantur interit. Itaq; in dño, cuius potentia summa est, immensæ opes, uis infinita, quicq; & cœli, & terræ, & maris, & omniū omnino rerū effector est sapientissimus, D atq; earundē tutor & cōseruator, sperandū esse cōdita omnia proclamāt, nedum mens humana, ad peruestigāda cœlestia à summo opifice formata. Hæc ferè summa est psalmi. Quōd uerō oppressos ulciscitur, collapsos erigit, uictumq; cunctis uiuentibus suppeditat, uinctos à carcere & catenis asserit, morbo fractos consolidat, atq; hospitibus tandem, pupillisq; ac uiduis, nempe miserorū turbæ subuenit, id omne ad prouidentia illius æternā, qua cuncta suo procedūt ordine, referri debet: nisi malis speciali quadā prærogatiua mortalium naturā à Deo, ut facta fuit, sic seruari, atq; ad feliciorē uitæ statū, q̄ is præsens sit acciri & disponi. Quam quidē rem cōsiderans Propheta, timensq; ne mens in rebus hisce nihili occupata creatoris amorē in creaturas retorqueret, illā penē sopitā dormitabundamq; blandiusculis inuitat uerbis, dicens: *Lauda anima mea dominū. Mea animula, inquit, uagula, delicatula, quid in imis uersaris? quōd tuū destinaisti amorē? infelix. Quid, oro, in terris est, quod admodū laudare debeas, & admirari? quid putas in ueniri posse in hoc mundo, quod tuū non quærat interitū? quod te nō deprimat? quod tetra tuā non obducat caligine dignitatē? Agedū te tandē in diuersa dissipatā collige, rebusq; hisce caducis, quibus sanē omnibus longē melior es, neglectis, tuā inspicere nobilitatē. Quid tam altū, sublimē uē in toto terrarū orbe, quod uel cogitatione cōprehendī, uel cerni oculis possit, quod te inferius nō sit? Id ne tanquā Deū laudabis? nō credo. Dñm igitur pulcherrimarū rerū autorē lauda, & admirare, mecūq; delibera, & dic: *Laudabo dñm in uita mea, psallā Deo meo quādiu sum.* Id firmū esse debet hominis propositū, ut Deū quoad uixerit, tum ore, tum optimis, quæ à charitate uitæq; sapientia & candore profiscunt, actionibus referat. Ea quidem uera est in primis Dei laus, quā ante omīa ab homine requirit Deus, à templis exigit, à mundo quoq; uniuerso, ut solent foeneratiuæ pecuniæ, uel inuitis dñis, extorquet. Adeò salutis hominū generaliter amantissimus est deus. Quocirca tempus laudandī dñm tota hæc est uita. Vnde nō iniuria clamat Vates: *Laudabo dñm per omnē uitā meā, ipsiq; Deo meo usquedū uiuero, cātabo psalmos, Donec, inquit, halitus in me fuerit in diuinis occupabor laudibus,**

A dibus, Sanctissimū certē animæ uotum, dignumq̄ quod seriò nuncupent hi, qui nihilominus fatentur sese in laudando Deo occupatissimos. Admonuisse nō inutile fuerit. Laus quippe Dei, quod aliās diximus, omni ex parte syncerā requirit hominis uitam, fidemq̄ unam in illo fixam solummodo, quem toto uitæ nostræ curriculo laudare intēdimus: quamobrē aptissimè addita est à spiritu generalis, quæ omnes tangit, omnes admonet, omniū uellit aures præceptio, clamatq̄ ex alta ueluti specula Deus: O qui sublimem iustitiæ montē ascendere contenditis, quiq̄ ex ima hac uestra ærumnarum ualle extrahi desideratis,

Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus nō est salus. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Aut uertendum erat, in filio hominis: aut, exhibit spiritus eorū. Sic Fel. in filio hominis, in quo non est salus. Quanta uis, inquit, potentia præditi sint homines, mortales tamen sunt, proinde instabiles & uarij, uariaq̄ illorū salus & infirma. Haud secus enim in illis tua firmanda est spes, ô homo, atq̄ solent in glaciē uestigia firmari. Si gelu quidem lapsantibus securitatem bona pollicetur fide, ita uos uobis inter uos fidere permitto. Vos hortor, ut uana & caduca spe hominū contempta, in me solo sperare cōdiscatis. Vide hīc, oro, quā prudenter nos Vates à spe in homine collocanda deterreat. Nam posteaq̄ principū mentionē fecit, acturū addidit, in filio hominis, nos interim ad fragilē illorū naturā considerandā excitans. Quamlibet, inquit, potentes hi sint & diuites, sunt tamē homines, sunt mortales, sunt caduci, & qui ne sibi quidē auxilio esse possunt. Si quidem dictū factū illorū auolat spiritus: ipsi uerò in terrā, unde formati sunt, relabunt: atq̄ hoc modo in ipso mortis tempore omnia illorū peribunt consilia, deerit fauor, cessabitq̄ hodie potentia in illo, qui heri cunctis formidini fuit ac terrori. Heu uanissima omniū ferē mortalīū cōsilia. Putās ne illos meæ patrię ciues, ad quos tanquā ad triarios, res cunctæ omnino à principe, alioqui natura gratiose, atq̄, ut tota illa est familia, ingenuo & liberali, reiectæ fuerant, pensi aliquid de futuris habuisse euentis, cum principis facilitate abusi, illud sibi in rebus administrandis conciliant apud ciues odij genus, ut mortuū ex dysenteria principem, illi haud multo post, fato tamen diuerso, sed uiolento & miserando, secuti sint? Quæ (prò Dei fidē) exempla, percupidos, importunosq̄ in rebus publicis magistratus mouere possunt, si hæc non mouent? Non igitur illi beati, ut forsā fortunæ risu decepti sibi persuaserant: sed

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino Deo ipsius. Qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, qui custodit ueritatem in seculum.

Magno profectò inter se distant interstitio, Dei potentia, uirtus, bonitas, magnitudo, & quęcunq̄ in homine quibus in terra beato esse possunt, cum Deus quidem omnipotentissimus sit, fortissimusq̄ omniū & sempiternus: homo bulla est, infirmus, mortalis, ac, siue is princeps sit, siue rex, aut imperator, nihili. Vanissima itaq̄ spes ea est, quæ in tam tenui ponitur reclusa, ut homo est: firmissima uerò, quæ in Deo. Quare hīc clamat Vates: Felix nimirū, atq̄ iterum felix is est, cui Deus Iacob, Deus, inquam, ille quem sanctæ colunt animæ & adorant, est præsidio, cuiusq̄ fiducia solum domino Deo suo, non conseruis se interdum debilitatibus, nititur: qui Deus cœli autor est, terræq̄, marisq̄, atq̄ omnium omnino rerum quæ in illis insunt, conditor. Idcirco infinitæ illius sunt diuitiæ, opesq̄ immensæ, atq̄ incomprehensibilis illius ad omnia fides ac prouidentia, nempe omnia quæ condidit perenni salutariq̄ gubernantis ratione, uiuificantis, adaugentis, seruantisq̄ incorruptè. Vnde additū est: Qui custodit ueritatē in seculum. Et

Qui facit iudicium iniuriis patientibus, dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, dominus illuminat cæcos, dominus erigit elisos, dominus diligit iustos, dominus custodit aduenas. Pupillum & uiduam suscipiet, & uiam peccatorum disperdet.

In limine hæc quidem omnia domorū principū, atq̄ aliorū, quorū interest res urbiū regionumq̄ administrare, inscribi debent: melius dicerē in corde. Tametsi

enim ad omnes uulgò homines spectare uident, ad illos tamen in primis attinet, qui uice Dei ceteris presunt. Eæ certè uerè illæ sunt operationes, quæ Dei promerentur gratiã, quibusq; omisissis mirum q̄ inexorabiliter in nos seuerissimus animaduerrat dñs. At uide quid in totius enarrationis capite affixit Vates. Deus, inquit, est qui oppressorū iniurias ulciscit, statq; in acie pro calumnias passis tanq̄ imperterritus uindex. Quid postea? Victū omnibus, tum mētis, tum uentris, modo cibū appetant, ab eoq; opperiant, largissimè impartit. Soluit insuper in carcere detentos, uinctisq; manicas nō tam ferreas, q̄ in corde effœminatas laxat. Cæcis uisum, nō solū corporeū, uerumetiã spiritualem elargit: collapsos, afflictosq;, quod non faciunt nostri proceres, erigit, sustentat, recreat, iustosq; omnes, qui sibi fidem adhibent, deamat, ac tandem hospitū, peregrinorū, pupillorū, uiduarumq;, ac cæterorū id genus desolatorū curã habet indefessam, illosq; utpote ab alijs reiectos suscipit, fouet, exosculatur, beat tandem. Contrà uerò, uias impiorum erroneas, consilia uidelicet, instituta, machinationes, temeritatem, fundet, dissipabitq;, ac, uti res solent leuissimæ, disperdet. Atq; ita uictor

Regnabit dominus in secula Deus tuus Sion, in generatione & generationem. Halleluia.

In hoc ultimo uersu sempiternū Dei esse regnū canit Propheta, illudq; Sion, tanquam præcipuo religionis domicilio congratulatur. Ex eiuscemodi quidem cōtemplatione immensò afficitur gaudio mens nostra, sp̄q; erigitur in illo, quæ esse æternū nouit. Cæterū ab æterno, quid nisi æterna expectari possunt? Æternus igitur cum sit benefactor, æterna quoq; esse beneficia necesse erit, æternam protectionem, æternam salutem, æternam uitam. Ait itaq;: O Sion, ô sancta Hierusalem, ô Dei sponsa, nutantē iam tandem collige animum, siquidem dominus ille, ut dixi, tam potens, tamq; tui cupidus & amantissimus, Deus, inquã, ille tuus, hoc est, quem tuam esse felicitatem, uel serò, intellexisti, regnabit in æternum, illiusq; protectio in generationem à generatione ullo absq; unquam fine prorogabitur. Cui laus sit in secula seculorum. Amen

PSAL. CXLVII. Halleluia.

Audate dominum quoniã bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoraq; laudatio.
Rursus, ut in proximè præteritis egit psalmis, accingit se ad Dei laudes beatissima Vatis anima, quod facile absq; alia lectoris admonitione ex titulo comprehendere potest. Nihil certè tam amantis animum delectare consueuit, quàm cum crebra illius laudandi quem amat, offertur occasio. Vnde iucundissimū id esse solet spectaculum, intueri, ut interdū intueor, hilari quempiã tum ore, tum animo, quæcunq; agi contingat, exclamantem: Semper laus eius in ore meo. Quæ unquã sermonē aliū: imò uerò quã actionē: quos mores tam gratos aut cernere, aut audire possumus, quàm illi sunt, qui Dei laudes referunt? E cōtrario quid tristius? quid, quod animū candidū tam efflictim lace- ret, prosternatq; & cōturbet, experimur, q̄ sermones noxios & illiberales? Blasphemi uerò atq; oblocutoris uerba quo nomine appellare, aut qua arte exprime re debeã nescio: quandoquidē ipso suo horrore & turpitudine omnē superāt dicendi uim & copiã. His proinde, cæterisq;, qui instrumentis eiuscemodi idcirco homini datis, ut suū laudet opificē, abutunt, omisissis, animã diuini honoris studio sissimam audiamus, ita cæteros adhortantē: Laudate dominū quoniã bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoraq; laudatio. Sic Felix: Laudate dominū, quoniã bonū est psallere Deo nostro, quoniã iucundū, decora est laus. Ex eodē item fonte ita alius: Laudate dñm, quoniã bonū est canere deo nostro, atq; iucundum, optabilis est laus. Vide q̄ suauibus appelletur uocibus Dei laus: decora, inquit, est, pulchra, decens, optabilis, amœna: quæ quidem nomina laudis nequaquam illi adulatrici, quæ fit principi, aut turpi, quæ fit scorto & adulteræ, conuenire arbitror, cum è contaminatissimo proficiscatur affectu, cordeq; mirè anxio & perturbato. Bonum itaq;, imò optimū omnium est psallere, ut nos facimus: sed Deo: canere item, sed Deo: lætitia affici, gestireue & exultare, sed Deo, non lætæ;

&

A & meretrici. Quod sanè fit, cum cor in his tantummodo, quæ Dei honorè repræsentant, occupatū, os aliò qui mutū atq; iners ad promendas Dei laudes assuefacit, retorquetq; à praua loquendi futilia, atq; ut ea uocat Christus, ociosa cōsuetudine, ad castos Dei sermones & uiuidos, ut olim edocta fuit uirgo illa celebris diui Benedicti soror, ad quā de more è summo Casini uertice, in quo amplissimū exadificatū erat cœnobitū, ut nunc quoq; est, ad planitiem, in qua secretissimū quidam erat secessus, nympharū quidem cœlestiū domus, descendere consueuerat. Quid putas? tesseriis ne ut luderent, aut bacchantiū more pergræcarent? Vide quomodo uirgo tam sanctum fratrem iamiam cum suis ad montis ascensum se accingentē compellat, obtestaturq;: Quæso te frater, inquit, ut ista nocte (iam totum diem in Dei laudibus, sacrisq; colloquijs ad noctem usq; produxerant) nō me deseras, ut usq; manè aliquid de cœlestis uitæ gaudijs loquamur. Felix petrus & beatū, quod diuino exæstuās incendio, à Deo, quod à fratre negabat, obtinuit. Videor enim uidere, cum hæc scribo, aut aliquando locū semidirutum inuiso (uix parua extant ueteris illius lararij uestigia) inter senem & puellam ardentissimas, tanquam duobus igneis simul collis lapidibus, in suis illis colloquijs felicissimoq; congressu, emicare diuini amoris scintillas, cordaq; illorum ex beatissimis illis sermonibus à corporeis euulsa fibris in cœlum rapi. Quem quidem effectum in illis minimè locum habere fat scio, qui non noctem unam atque alteram cum die, sed menses integros, annosq; ac totam demum suam ætatem in scurrilibus consumunt tum iocis, tum ineptissimis facetijs & moribus ita dissolutis, ut illam nunquam mei pastoris legisse præ se ferant admonitionem: Scurrilitates, inquit, uel uerba ociosa, & risum mouentia, æterna clausura in omnibus locis damnamus. Aurea profectò institutio, atq; euangelicis consentanea præceptionibus. Quid nī igitur laudes illius purè, ab omnibus, ubicunq; degant homines, pro fabulis, uanisq; nœnijs, persoluī efflagitemus, qui tam ardentè nostram

B diligit salutem? Ipse quippe est

Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israël congregabit.

Apertius uertisset interpres, si sic ex hebræo uertisset: Dominus ædificat Hierusalem, dispersos Israëlitas congregabit. Hic Vates ad ueterē illā Hierusalē instauratōne post reduces è Babylonico exilio Iudæos alludens, Ecclesiæ effigiat exordia. Iam, inquit, uideo præsentiscoq; Deum diruta Hierusalem mœnia instaurantē, ædificantemq; meliora: ad hæc, afflictas Israëlitarum reliquias passim per orbē dispersas, in unū, quò tandē unus unius sit pastor ouilis, colligentē. Id quoq; præuidit Esaias, quando in suis de Ecclesia uaticinijs illud addidit: Cōgregabit profugos Israël. Quales uerò futuri hi essent Israëlita, aliò in loco aperit, dicens: Congregamini, uenite, & accedite simul, qui saluati estis de gentibus. En ecclesiæ sarena peregrinis repleta piscibus. En libertas filiorum Dei, quibus data est requies, ut ait Oseas, ut quiescant paulisper ab onere regis & principum, nempe à mundi tyrannide, atq; immiti hominum imperio, cui ferè ueri obnoxij sunt Israëlita, qui in spiritu, nō in carne circuncisionem profitentur. Atqui si Dei manu instaurata fuissent urbis illius mœnia, quæ prophetarū, atq; adeo filij Dei interemptrix fuit, adhuc suū seruaret decorē, extaretq; ciuitatū omniū pulcherrima, ut modò extat Ecclesia, cuius typus illa fuit, manerentq; etiamnum reliquiae illæ Iudæorum incorruptæ. Verum aliā exadificandā fore Hierusalem, aliudq; templum reformandum, quàm illud fuit à Chaldæis excisum, atq; alios colligendos Israëlitas ab illis, qui dicturi erāt, Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, præuidit Vates. Ecce, inquit, noua facio omnia. Noua itaq; deducenda erat sponsa, nouæ constituendæ nuptiæ, noua erigenda conclauiā, nouū tandem construendū ædificiū: atq; hæc quidē omnia in humano perficienda fuerāt corde, quod postea breuissimo expressit Paulus, Corinthijs scribens, apophthegmate: Vos estis templum Dei uiui. Ecce in quam paruam desijt reulam aceruius ille templi ueteris cæremoniarum, uictimarumq; laboris nimirum ac defatigationis propemodū infinitæ. Cor igitur humanū rerū omnium illarū in spiritu

C capax factū est, cuius structura amore deliniatur, fide cōstruī, sed Dei clementia perfectissimā nanciscitur formam. Ipse quidem est, haud ars nostra, uel ingeniū,

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum, qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat.

Contritos corde, uocat summè afflictos & deiectos. Cæterū alligat uerbo propterea usus est, quoniam uulnera, quibus medemur, in stitis fascijsq; diligentissimè à medico stringi solent, ac quò dolor mitigetur, concinnè admodum obligari. Vnde sic Paraphrastes: Qui sanat eos qui fracto sunt animo, & leniter curat dolores illorum: quiq; numerum planè infinitum stellarum supputare solitus cum sit, atq; illarum singulas suis appellare nominibus, perfectissimam rerū cognitionē in se esse testatur. Siquidem quibus nomina imponimus, ea nobis sunt nota. & erit sensus: Eadem facilitate, minori etiā, posse Deum dissipatos per regiones Israelitas in unum coire facere, qua sparsas per uastiores multò regiones cœli stellas, alioqui innumerabiles, numero complecti. Sed de æterna hic proborum electione, quorum nomina scripta sunt in cœlis, uerba fieri arbitrantur nonnulli, de quibusq; sic diuus Deum alloquens edisserit Augustinus: Quos tu tibi elegisti de multis in templum sanctum tuum, ipsos mundas, effundens super eos aquam mundam, quorum nomina, numerumq; tu nosti. Quocirca cum purissima Vatis anima exclamare liceat:

Magnus dominus noster, & magna virtus eius, & sapientia eius non est numerus.

Felix, atq; adeò cæteri uertunt ex hebræo: Intelligentiæ eius non est numerus seu mensura. In idem tamen recidit sensus. Siquidem mens est Vatis, Dei potentiam, qua suos seruare potis est, rursusq; sapientiam, qua uias ad id perficiendum probè callet, extollere. Vnde confestim addidit:

Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores usq; ad terram.

Est idem ferè, quod in superiori cecinuit psalmo, dicēs: Dominus erigit elifos. & non multò pōst: Viā peccatorū disperdet. Mansuetos appellat illos, qui æquo placatoq; animo ferunt aduersa. Et tunc quidem illos æquabiliter, toleranterq; idcirco res ferre aduersas asserimus, quoniā illis fauet numen, suscipitq; eo planè modo, quo à medico, aut parentibus grauiter ægrotantes solent suscipi liberi atq; refocillari. Caue putes minorem esse in Deo erga afflictos & peccantes comiserationem, quàm illa est, qua afflictim cōmouentur in filios patres morbo aliquo grauiori pressos. Imò hanc patrum curam nullam omnino esse præ illa, qua Deus assidue lapsantes in uia iustitiæ sustentat, non desunt qui experiuntur. Afflictos itaq; ærumnosos, in turpitudinemq; aliquam peccatorū delapsos patientissimè tolerat, illisq; ne in pressuris desperent, secretissimis non cessat illud insusurrare monitis: Ego sum, nolite timere. contrā autem superbos innocuorum persecutores, atq; in secundis fortunæ euentibus elatos, deijcit, prosternitq; penitus, atque eo allidit modo, quo res solent uitreæ in terram proiectæ collidi. Ergo cum hæc fore persuasum habeamus,

Præcinite domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara. Qui operit cælum nubibus, et parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Hac quidem uocum naturalium annumeratione innuere uult Dauid, nostris in calamitatibus, uel quas persecutores irrogant, uel quas aëris inclementia, atq; cœlorū intemperies deuehit, nullatenus despondendū esse animū. Siquidē æterna Dei prouidentia, quæ minutissimarū etiam rerum curam habet, non potest res suis amicis necessarias atq; opportunas, non affatim suppeditare. Canticū, inquit, quod laudes, gratiarumq; actiones resonet in cithara, sono nimirū suauissimo, Deo nostro præcinite. Ipse enim, cum nobis est cōmodum, tegit cælum nubibus, tonatq; atq; inde aquas præparans imbrem omnibus gratissimū etiam in siticulosos perpluit montes, unde herbæ egerminant, uersicoloribusq; loca illa arida & inculta conuestiuntur floribus, atq; diuersi generis oleribus ad usum hominis

A minis foecundantur. Ad hæc cuncta terræ animalia suo cuiuslibet apto naturaliter cibo enutrit: quia & coruorum pullis à matre destitutis, conuenientissimã illi ætati subministrat escam, id agens (opinor) illorum miserans crocitationem, questusq; lamentabiles, qui uotorum loco ac supplicatione à patre exaudiuntur æterno. Ferunt enim coruum uiso partu degeneri (albi nascuntur coruorum pulli) indignabundè auolare, nidoq; derelicto suum execrari foetum: quem tamẽ cum implumis sit, atq; ad querendum pastum inutilis, nocturno pasci rore, uermiculisq; nido subnascentibus, mirabili Dei prouidentia nutricari asserunt. Res mira sanè, atq; quidem, quæ omnem superet bonitatis modum. Vnde nõ immeritò, in superiori dictũ est uersu: Et sapientiæ eius non est numerus. Verum neq; absq; mysterio de coruis facta est mentio. Contra omnino cœlestium rerum naturam uidetur, teneras in fide adhuc animas diuino alii posse edulio, nisi eas mater deserat, antiqua nimirum peccandi consuetudo, ac lex peccati: qua quidem à cõscientiæ nido & domicilio, nostro læsa candore, abeunte, à Deo mens pascitur, coalescitq; in spiritu. Sed alij hæc uideant, nos ad institutum. Semel enim discipulorũ anxiam quærendi uictum sollicitudinem castigans Christus, coruorum adduxit similitudinem, inquiens: Considerate coruos, quia nõ seminant neq; metũt, quibus non est cellarium neq; horreum, & Deus pascit illos: quanto magis uos, qui pluris estis illis? Considerate, inquam, lilia, quomodo crescunt, quomodo non laborant, quomodo omni uacant uitæ cura & anxietudinẽ. O tardos in credendo animos. Iob quoq; inter miranda diuinę prouidentię consilia & res gestas, coruum interferit esurientem, facitq; Deum interrogantẽ in hunc modũ: Quis præparat coruo escam suã, quando pulli eius clamãt ad eum uagientes, eò quòd non habent cibum? Istiusmodi itaq; argumento, quo usus est Christus de coruo, foeno & lilijs, usus est & Vates. Modò surdis hæc decantata non sit fabula, summa certè infidelitate infectus est orbis uniuersus. Dic, te oro, colitur ne Deus syncerè, ab his etiam qui cultũ Dei profitentur? Id nego. quid uulgus ager? quid simplices mulierculæ? unde tanta ortum habet concupiscentiarum rabies? unde auidia? unde insaturabilis illa habendi sitis? Vn' dicam? à fidei penuria, spẽq; omnino in hisce caducissimis mundi rebus prostituta. Iam illud annotandum, seruituti hominum, nõ inueniri in hebræo, sed sic duntaxat, ut uertit Felix: Qui facit germinare montes herbam. ita & alij.

Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, neq; in tibijs uiri beneplacitũ erit ei. Beneplacitũ est domino super timentes eum, & in eis qui sperant in eo.

Tibias hinc poni pro fortitudine non est ambigendum, ne quis instrumentum nescio quod, musicum imagnetur. Est enim tibia, quæ à genu incipiens ad maleolos usq; protenditur: cuius partes sunt, crea ac sura. Igitur pro eleganti hinc hominis gressu ac robusto ponitur. Vult Vates syncerioris nos admoneri fidei ac religionis, quæ potissimum in illo uim habet, quòd persuaderi nobis patiamur nulla illam externa mundi gloria aut ambitione delectari. cuius sanè rei imaginem perbellè equorum adumbrat superbia, atq; arduus ille, cum è stabilis educuntur, hinnitus: uir item alto gradiens passu, atq; in digitis obambulans, signũ nimirũ ut fortitudinis, ita uani, elatiq; animi & gloriosi. Hos uersus elegantissimè sic reddidit Paraphrastes: Fortitudinem equi nihil faciet, nec quæ uidentur esse fortia crura uiri ad amorem inuitabunt illum: sed amat dominus, qui reuerenter colunt eum, & qui spem ponũt in clementia ipsius. Et sic uides, uoluntatẽ beneplacitũq; pro amore hinc usurpari. Nõ illius, inquit, amor in his transitorijs occupatur rebus, neq; illos qui istiusmodi fidunt rerum inanitati amare potest. Verumenim uero tota illius uoluntas, amorq; totus & cura in illos solũ directa est, qui metu filiorum more uenerando affecti, spem suam omnem in illius collocant misericordia. Hi quidem Deo grati sunt, cæteri infensi, Cui laus sit in secula seculorum. Amen.

C

Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion.

Omni sublata in his quæ dicta sunt, diffidentiae origine, rursus Hierusalem, nempe proborum multitudinē, & Sion, quò Deum laudibus concelebrent, hortatur: dicitq; Deum illius affirmaturum portas, ciuibusq; benefacturum, pacem insuper, annonæq; abundantiam suppeditaturum. Ex coelestium quidem donorū cōmemoratione, Dei laudem elicere conatur Vates: alioqui certè ignaua adeò mortalium est natura, ut rarò ad diuinum laudandum nomen, nisi præmijs illecta, excitaretur. Vtinam & sic quoq;. Desunt ne in mundo, qui gratiarum actionum loco blasphemias referunt? Non est scelus, modò eluceat tantillum commodi, quod nō aggrediantur homines. Clamant cœli, sol, luna, sydera, elementa, laudandum esse Deum: & quod quidem clamant, re quoq; ipsa exhibent: nec est in rebus conditis, quæ à præfixo sibi ordine, legeq; naturæ, uel paululum aberret. Solus homo animantium omnium ingratisissimus, in suū creatorem iniurius inuenitur. Solus, inquam, homo à præscripto Dei mandato etiam (malum) à conditarum rerum exordio discessisse repertus est. Qui istiusmodi uiuunt uitæ genere, quicq; adhuc à facie Dei ambulantis in paradiso post meridiē, tanquā stolidus Adam, se occulūt, hīc retracti à fuga inuitant, ut omīssis in Deū iniurijs, excussoq; reatum onere, acreiecto in Christum, atq; omni prorsus eliminata diffidentiae caligine, ad lucem, ad ueniam, ad uitam confugiant, nouaq; laudum cantica pro antiquo uæ Deo dedicent. Ait ergo: O Hierusalem, quid Deo pro beneficijs reddere non erubescis iniurias? pro amore odium? pro gratia damnum? lauda honoraq; dominum, lauda, inquam, Deum tuum ô Sion.

Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te.

Hæc est effigies Ecclesiæ, cuius filij & ciues, sanctorum sunt animæ. Seras posuit pro uectibus, quibus serari solent portæ atq; obfirmari. Tutam urbis custodiam hac uoce denotat. Rursus abundantiam, cum dicit, Hierusalem ciues, seu liberos, à domino benedicendos: quod magis exprimit in sequentibus.

Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.

Felix profectò ea est ciuitas, quæ nullo affecta bellorum incommodo ac sectarum, rebus illis, quæ ad uitæ usum a clautitiam attinent, abundat. Contrà autem longis afflicti prælijs ciues, atq; inter sese disidijs consumpti, etiam rebus uitæ necessarijs plerunq; carere uisi sunt. Verum ut huiusmodi rerum humanarum exitia à peruersis ciuium animis oriri solent, ita salutem à benignissimo domino proficisci non est qui dubitet. quare à spiritu dicitur: Qui posuit fines tuos pacem: hoc est, non solum intra urbis mœnia pacem, concordēsque ciuium animos esse uoluit, uerum etiam in omnibus latè finibus, conterminisq; locis & regionibus. Hincq; illud quod sequitur euenire necesse erit, locorum scilicet incolas rebus omnibus affluere, non tantumq; pasci à domino, sed opiparè pasci. Adipem enim frumenti pro similagine, nempe farina cribro tenuissimo extracta, idcirco candidissima & delectabili, posuit. hanc sanè tritici medullā appellare soliti sunt hi, qui furnariam exercent. Delicatissimo itaq; istiusmodi panis genere, rerum omnium lautarū copiam intelligi uoluit Propheta. Quæ tamen omnia ad interiorem quoq; opulentiam relata, mirum quam iucundo afficiant gustu animam. Et ut breuiter dicam, adeps hīc tritici, Dei est uerbum, quod diligenter ab hæreticorum furfure secretum, mirabilem illum in corde panem, qui de cœlo descendit, quoq; refocillant animæ, atq; in Deo uiuunt, conficit. Vnde subinfert Vates:

Qui emittit eloquium suum terra, uelociter currit sermo eius.

Cum iubet, inquit, illi subito dicto parent omnia: nam summa currit uelocitate sermo eius: hoc est, quod iusserit, quodq; uoluerit effici, efficitur illicò. Per id signatur, felicitatem huiuscemodi nō diutius suspendendam, quippe qui solo uerbo, quæcunq; uult, efficere potis est. Quod sanè in niue, pruinaq; & grandine,

A ne, quã ueluti buccellas quamprimũ è cœlo deſcendit, uidere licet. Quare ſequitur:

Qui dat niuem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit. Mittit cryſtallum ſuam ſicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis ſuſtinebit?

Pruinam ſicut cinerem ſpargit, uertunt ex hebræo, & aptè quidem: nam nulla eſt cum cinere ſimilitudo nebulæ, quæ uelum potius, aut tentorium, ſi denſior eſt, præ ſe fert, quàm cinerem. Pruinæ uerò quadrat magis comparatio. Sic Paraphraſtes: Qui tribuit niuem ſimilem lanæ, & pruinam tanquam cinerem diſpergit. Cæterum cryſtallum neq; ex græco, neque ex hebræo uerti debuit, ſed glaciem aut grandinem, quæ globulis quibuſdam frigidiffimis inſtar buccearũ, utpote glacie concretis, è cœlo repentina aëris mutatione ac nímbo erumpete conſueuit. Verùm ex gelu quoq; uehementiori naſci formariq; cryſtallum aſſerunt: ſed non in aëre, ut grando, ſed potius in locis ubi perpetuæ ferè ſunt niues, ac gelu. Iam illud admirandum diuinę potentię argumentum, a quas æſtuo tempore congelasceſcere, formariq; buccellas illas nõ longè à terra plerunq; à Syrio peruiſta frigidiffimas: & has quidem tanta celeritate atq; impetu, ut anteaquam animum aduertat, ſata unà interdum cum uineis populata, ſyluaſq; frondibus denuatas expoſtules. Quid rurfus? (mira res)

Emitte uerbum ſuum, & liquefaciet ea: ſtabit ſpiritus eius & fluent aqua.

Iubente, inquit, domino glaciem illam dictum factum cernes liqueſcere, in pluuiasq; cum uentum, quencunq; uoluerit, ſpirare fecerit, reſolui. Atq; hæc quidem omnia derepentè fiunt, mutanturq; ſubito. Quo ſanè colligi ueluit Propheta, nullam poſſe eſſe tam conclamata miſeriam, quin ſtatim in feliciorẽ commutetur ſtatum, ſi ſic iuſſerit numen. Certè is eſt qui ducit ad inferos, & reducit. Ipſe, inquam, eſt, qui deponit potentes de ſede, & exaltat humiles. Quòd ſi interdum tamen ſuperbos humilibus præponi, exaltariq; ac mitra nõnunquã, **B** pileo ſceptroq; regio donari conſpicis, tardus nímium es, ſi felicitatem, quam ſuis pollicitus eſt Deus, in hiſce rebus fortunæ ludibrio expoſitis inueniri cogites. In ſpiritu quidem dona hæc inſunt aurea, atq; in conſcientia ſibi optimè conſcia, menteq; tranquilla, ac rerum mundanarum contemptrice, præter id, quòd ſpe firma uenturam iam poſſidet beatitudinem in Deo, ſentitq; intra ſeſe, atque experitur, quid ſibi uelint conuerſiones iſtiusmodi grandinis, induratiq; gelu in pluuiam: quid rurfum nix, ad inſtar lanæ ob candorem è cœlo lapſa: quid pruina, quid frigus illud grandinis ferè tactu intolerabile, niſi id Deus temperaret, præ ſe ferat, intelligunt in diuinis exercitati contemplationibus. Putas ne animam in iſtiusmodi rebus perueſtigandis occupatam, ab illoq; accenſam igne ac ſpiritu, quo flante, ſuauiſſimi, ut hic canit Vates, deſluunt aquarum riuũ, minori illis affici gaudio, qui ſecundarum rerum ſucceſſibus elati, uix ſe homines eſſe aliquando cogitant: hos certè miſeros calculis omnibus, licet in ſinu, quod aiunt, fortunæ dormire cæcis appareant, affirmare poſſumus. Si quidem, quæ nobis ueram conciliant felicitatem, æternamq; comparant beatitudinem, pro qua ſanè adipiſcenda uniuerſus omnino contemnendus eſt orbis, hæc ferè ſunt: fides, amor, pietas, ultroneaq; mundanarum rerum atq; honorum deſpicientia: ſimplex uitæ uſus & conſuetudo: gaudium item ſpiritus, quo mirum in modum oblectatur Deus: ac ſui proſus, ob Dei honorem, ſalutemq; proximi, neglectus. Si hæc quidem in diuite homine, mitratõue capite contingere uideris, nihil amplius in hoc mundo, quod cœleſtem referet ſtatum, perquiras. Verùm illud nunquam me intellexiſſe fateor: qui ſit, quòd cum primùm ad eccleſiaſticas, ut uocant, dignitates quiſpiam aſcitus eſt, nihil prius quærere uidetur, quàm ut lautius, faſtuoſiusq; quam prius egerat, uiuat: Quis nodum hũc mihi ſoluet? Aut certè Dei religio laxior, diſſolutiorq; quam ipſe ſit mundus, facta eſt, proinde ludibrio habitã: aut hi bonarum rerum corruptores dici poſſunt. Mihi nunquam perſuaderi paſſus ſum, fidei ſynceritatem in capite ſuperbo, menteq; mundo addicta, manere poſſe. Quòd ſi porrò ſe à mundo alieniſſimos eſſe, ut profitentur, mihi iu

carent, uix crederem: siquidem quæ fidei candorem testentur, nisi omnino plumbei simus, non ignorare possumus. Et hæc quidem ad reconditiorem sensum eorum quæ dicta sunt, scribere non sum ueritus, quo uniuersalem esse ipsius doctrinam, uel ipsæ sciant textrices mulierculæ, ac cæteri è uulgo rudes per officinas mechanicæ, quos hîc à spiritu ad laudandum Dei nomen inuitari cum cæteris arbitror.

Qui annunciat Verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël.

Statuta sua, seu cæremonias & iudicia, transferût ex hebræo: quibus sanè uocibus Dei legem intelligi uolunt, quæ uni data tunc fuit populo, exteris exclusis gentibus. Indicium nimirum summæ Dei beneuolentiæ erga Iudæos, quos solos in terris suæ consecratos esse uoluit religioni. Quod quidem admirans Moses, sic populum illum ingratisimû, atq; in Deum contumacem exhortans, aiebat: Quæ enim est alia gens sic incluta, ut habeat cæremonias, iustaq; iudicia, & uniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos uestros: Dauid uerò:

Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

Aliàs diximus morem esse spiritus in scripturis, Iacob, seu Israël, Dei amicos appellare, quibus solis nota sit Dei uoluntas: id est, quod fide de Deo persuasum habent, re id præstare satagunt. Peculiaris illa Iudæorum cura, eorum qui in Dei Ecclesia Christum uitæ ratione & cultu imitaturi erant, fuit typus. Quibus sanè haud minus, quàm populo illi Iudaico, facta illa fuit Moysis admonitio: Custodi, inquit, te ipsum, & animam tuam sollicitè. Sollicitudinem uerò hanc in seruandis Dei præceptis, quæ iustitias ac iudicia, in superioribus appellari uidimus, in arduo uersari exercitio, longoq; usu, experimur. Et ut quidem nulla extat natio, ut inquit Moses, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster suæ ad est Ecclesiæ: ita id proprium illius munus est ac cura, ob omni se gentium contaminatione alienissimam seruare. Et ne quæ sit istiusmodi gentium contaminatio te nescire causeris, illam sub nomine operum carnis ita adumbrat Paulus: Manifesta sunt, inquit, opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comestationes, & his similia: quæ, inquit, prædico uobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnû Dei non consequentur. Hæc sunt uerba Pauli illius, qui de se olim sic apud Corinthios testatus est: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christi? Ergo Christus est qui asserit, neque scortatorem, neq; effœminatam, neque idolorum cultorem, neq; ueneficum, neq; inimicitiarum factorem, contentiosum, inuidum, rixosum, dissidiaq; spargentem, homicidam, ebrium, heluonem, parasitum, sectam nimirû ac disciplinam sanequã egregiã, primarijs etiam mundi hominibus gratisimã, posse Dei regnum ingredi. Eæ sunt ferè immundarû gentiû de more operationes, quas purissima Christi sponsa auersatur: cuius sanè alia est uitæ ratio, fructusq; alij, qui à spiritu Dei sancto ortum habent, nempe charitatis, ut idem inquit Paulus, gaudij, pacis, patientiæ, bonitatis, benignitatis, mansuetudinis, fidei, modestiæ, continentiæ, castitatis. Felix profectò ea est arbor, quæ huiusmodi spiritus onusta est fructibus. Quàm uereor, ne peiora multò adhuc in mûdo, quàm illa quæ à Paulo in recensendis carnis operationibus iam lasso cõmemorata sunt, perpetrentur. Si hæc quidem in excellentioribus fieri locis, etiam palàm, cernimus, quid de uulgo censendum? Ad hæc si Iudæos, populum nimirum à cæteris selectum, & de quo id dici audio, quòd non fecit taliter omni nationi, cuiq; data est lex & testamentû, à iustitiæ semitis deerrasse legimus, quid impios tum egisse Philistæos arbitramur? quid Chananæos? quid Hiericontinos? Quid modò (ne multis) arrogantes agere Mahumetanos, Turcasq; exitij Christianorum sitibundos existimamus, cum audiunt, nobiliora religionis nostræ membra corrupta esse? Ridet hæc, scio, carnis lenocinijs irretiti. Ridet mundus, subsannatq; illa, quæ à spiritu huc sunt ad electorum solatium adducta. Verum ut mundo, mundiçq; amantioribus suis breui debetur interitus, ita Ecclesiæ suus

A suus semper inest decor, mercesq; æterna, quæ est uita abscondita in Deo per Iesum Christum. Cui honos sit in secula, Amen. Halleluia.

PSALMVS CXLVIII. Halleluia.

Audate dominum de caelis, laudate eum in excelsis.

Iam tandem ueluti laboriosissima peracta nauigatione, uela contra himus, portumq; haud procul aspicientes, Deo unico in freto hoc mundi tempestuosissimo desudantibus effugio, laudes, letumq; celeuma canere institimus. O si quod tanta sit dignum maiestate, à frigido meo pectusculo atq; ad meditanda cœlestia tardo & ieiuno, prodixisse quicquã iudicabitur, tunc me beatum dixerò. Proinde si quid, quod spiritum sapiat & eruditionem, est dictum, id totum Dei esto: sin minus, meum, hominis nimirum indocti, inertis, imbecillis, incauti, qui tamen illius sanctum nomen laudare conatus sim, mortalium uero rudiores instituire, doctiores monere, atq; meæ professionis homines ad grauiora scribenda allicere, & me tandem minimum Dei mancipium profiteri, assuefacereq; ad illius cognitionem & amorem, quem in terris penè extinctum esse non semel questus sum, querarq; tantisper dum uixero, non alios sanè reprehendens, sed me ipse, meamq; desidiam arguens. Siquidem cum secundum & quinquagesimum iam agam annũ, sexq; & triginta in habitu hoc lugubri transigerim (melius dicerem, propter meam stupiditatem atq; in Dei obsequio inertiam, perdidderim) uix unius quidem horulæ spatij, ut decuit, peracti mihi conscius sum. Serò quidem (infelix) cognoui uirtutem crucis: cuius ductu ego haud ita pridem pacatiorem quærens uitæ statum, ad solitudinem unã cum uno ex fratribus meis confugi. Quid tunc insidiarum contumeliarumq; in solitudine etiã illa moliti fuerint nonnulli, quidue iniuriarum subierim, non uacat modò, neq; opus est recensere, atq; adeò id magis, quod querelas illas omnes iam pridem ad Deum æquissimũ omnium iudicem retuli, penes quem maxima indelebilisq; pro me in extremo omnium examine producenda extat dica. Illic enim innocuorum causæ aurificis (ut ait ille) statera, non populari trutina, ut nunc fit, examinabuntur, sed diuina, hoc est, optima expendentur æquitate, absq; dolo, quæ in presentia plerisq; à tribunalibus inaudita reijciuntur. Ab eodem porro spiritu à solitarijs locis retractus, rursus noua mihi subeunda fuit ob ualetudinẽ crucis necessitas. In qua quidem non nihil impeditus, hos meos paululum distuli commentarios, finiendos tamen secundum uoluntatẽ domini mei Iesu Christi, cuius splendorem in terris extolli, emergerẽq; tanquam è caligine, propter quorundã ignorantiam, atque coniunctam cum improbitate superstitionem, tam ardentem cupio, quàm quis alius: cuiq; præterea omnes ferè liberos pientissimi mei parentes olim consecrauerant: quorum primum diuus sibi asciuit in Scopetea familia Augustinus: sex, inter quos una fuit soror, quorumq; ego penè ultimus ætate eram, Benedictus. Ad cuius nunc sepulchrum in Casini uertice meos recogitans annos in amaritudine, extremam manum hisce ponere commentarijs, anno à Christo nato quingentesimo, & supra millesimum secundo & quadagesimo, uolui. Cuius quidem Christi benignitate silentissimo Albanetæ receptu, haud multò procul à cœnobio monachorumq; conuersatione semoto, nunc uitor, conorq; iam tandem istiusmodi animi exercitio ab hac dissolui uariarum incurfionum turbarumq; molestia, qua nolens premor, & frui Deo: qua re impetrata, uitam aliam, quæ infortunio obnoxia sit nulli, me tunc impetrasse mihi persuaderi patiar. Verum penè serò illius datorem noui: notum uerò & quero, & in ipso purificari operam nauo sedulam: & nisi, anteaquam è uita demigrem, assequor, perij. Assequar tamen, spero, ipsomet duce, quem, quoquouersum me uerto, uidere mihi uideor meam increpantem oscitantiam. Interim autem quòd misellum hunc uermem è puluere suscitet, atq; ad se accedere iubeat, in ipsius continenter occupabor laudibus, dicamq; cum Propheta: Laudate do-

Ffff

C minum de cœlis, laudate eum in excelsis. Condita hîc omniâ, tum cœlestia, tum terrestria, ad celebrandas Dei laudes inuitantur, ualetq; perinde quasi diceret: Laudate dominũ, ô uos cœlestia. In sequentibus uerò de his, quæ in terris sunt, ita ait: Laudate dominum de terra. Vos, inquit, cœlestes spiritus, quiq; corporeæ fascino expertes uitam uiuistis in supernis felicissimam, laudate Deum.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes Virtutes eius.

In primo uersu cœlestes omnes generatim complexus est spiritus, in hoc uerò particulares, eos nimirum qui in ministerium illorum mittuntur, ut inquit Paulus, qui hæreditatem capiunt salutis: idcirco illos angelos appellauit. Cæterum uirtutes eius, pro exercitus eius, positum esse non est qui ambigat. Sunt enim beatissimi illi spiritus tanquam satellitium Dei patris, quo quæcunq; fieri in terris decreuerit, ad ea perficienda uti solet. Vnde alio in psalmo ministros illos uocat, qui faciunt uoluntatem eius. Maxima profectò ex istiusmodi purificatarum mentium obsequio dignitas apparet humana: quæ quidem (si fas est in cœlestibus illis animis ægritudinem aliquam imaginari) graui afficiuntur molestia & cruciatu, si ex his, quibus hi seruiunt, perire quempiam contigerit. Quamquam nulla illis adscribi debet incogitantia, atque in curanda mortalium salute tarditas & socordia: sed tota illa culpa est lapsi, qui etiam inuitis reluctantibusq; custodibus cadere uoluit. Etenim inexcusabilis iam omnino uidetur anima quæ peccat: quandoquidem tam tutis circumuallata præsidij, ultrò tamen succumbit, ac sese turpissimo prostituit mœcho.

Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stella & lumen.

Stellæ luminis, uertunt pleriq; hoc est, stellæ lucentes. Sentit (opinor) de Planetis, quas stellas erraticas uocant, & quæ stellis cæteris lucidiores sunt. Vnde sic reddit Campensis: Laudate illũ Planetæ, qui lucetis præ cæteris stellis omnibus. Sol igitur, lumen nimirum stupendum, lampasq; ardentissima atq; uniuersalis, D lauda Deum. Laudet rursus luna, laudent stellæ, sed in primis lucidissima Planetarum sydera, quorum ordine ac motu, pulcherrimis distinctum esse cœlum formis ad signanda quidem tempora, distinguendasq; mortaliũ actiones plerasq;, ut sunt res nauticæ, agricolationisue, medicorum, & similibus, à Deo fabrefactis, non ad Alchimistarum, magorumq; diuinationes, & uanitatem, contra rerum naturam, summisq; opificis mandatum cœlitus ostensis. Nulla unquam fuit tam bene instituta res à Deo, quin statim ad maleficium impia hominũ retorserit audacia. Hoc sanè modo cœlestium rerum effector non laudatur: quoniam quo illæ conditæ sunt sine, aut qui in illis inditi sunt effectus, atq; ad ima hæc terræ influxus & deriuationes, aut ignorant homines, aut cognitum suis inseruire affectibus, excusso propemodũ è Dei manu prouidentia sceptro, modis omnibus conquirunt. Stultissima illa est scientia, atq; uana omnino, quæ diuinationibus nixa mortalium animos fascinat potius, quam futurorum notitiam impartit. Qua qui dem nostro à teatro, ut par est, explosa exhibitataq;

Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ omnes quæ super cœlos sunt.

Hîc non ultrà procedit uersus Hebræis. A suprema quidem cœlorum molitione, per tractus aërios ad terram usque, ordine seruato naturæ, descendit Propheta. Siquidem cum à mentibus illis æthereis cœpisset, ad cœlestiaq; mox transisset corpora, ab his iam ad cœlos cœlorum, nempe loca ubi sedes est ignis atque aëris, delabitur: indeq; statim ad terram, atque illa quæ circa nos sunt, commemoranda procedit. Non rarò quidem aërem cœli nomine uocant autores: nulliq; dubium esse debet, supra aërem hunc nobis proximum, quem, ut diximus, cœli nomine dignantur autores, aquas quasdam tenuiores, quam ut destillare queant, esse: nam pluuia ex crassioribus formantur nubibus. Vnde dictum est, & aquæ quæ supra cœlos sunt: quod & de primo illo firmamento die secundo condito intelligi uolunt Hebræorum expositores, quodq; expansum appellant, Fecit (inquit Moses) Deus firmamentum, diuisitq; aquas quæ

A quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum: hoc est, raras illas & tenues, proinde in sublimi ob leuitatem pendentes, ab illis alijs, posito inter sese interstitio: quæ cum graues sint ac densæ, aut in pluias conuertuntur & defluunt, aut infra nubibus retentæ stagnant. Sunt qui cœlum huc CrySTALLINUM aduocent, quod supra sydereum locatum esse uolunt. Verum non longius hîc est philosophandum, de his maximè, quæ ut immensas Dei laudes sua excitare queunt pulchritudine atque ornatu, ita occulta propemodum sunt, & (blatèrent ut lubet Philosophi) incognita. Quod porro cœlos cœlorum dixit, amplam illam ac uastam aëris regionem, cuius terra marèq; tam immenso ambiuntur complexu, exprimere uoluisse arbitror. O uarij igitur, uagiq; cœlorum orbis, ô aquæ, quæ supra cœlos ipsos stupendo Dei miraculo manetis, laudate Deum. Insuper

Laudent nomen domini, quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in seculum, & in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribit.

Vide prudentiam Vatis. Ad terram enim è cœlis descendens, mortales prius admonitòs esse uoluit, illa omnia tam admiranda, de quibus mentionem fecerat, solo Dei uerbo fuisse condita, suòq; in officio ac lege à Deo præscripta, perpetuò permanfura. Iam diximus, seculum seculi, sempiternumq; & his similia, non semper æternitatem significare in scripturis, sed longissîma tempora, ut tunc fusiùs adnotauimus. Quare Paraphrastes sic hunc ultimum reddidit uersum: Et stabilitas, quam tribuit illis, durabit seculis plurimis, legem dedit singulis illorum, quam nequaquam transgredientur. Illius itaque iussu in lucem prodire, suntq; modò id, quod sunt. Atque propterea æterna quædam fixa illis est lex, ac præscriptum, quod transgredi haudquaquam possunt. Ad hæc (ne in superflua inter Facere & Creare differentia nequicquam immoremur, quod **B** nonnullos facere uideo) non uos lateat sic solummodo ab Hebræis uersum legi: *Laudent nomen domini, quoniam ipse mandauit & creata sunt.* Quòd si tamen adhuc uerbo instare libeat, illud compertissimũ, uanam illam omnino esse differentiam quam ponunt, facere ad Deum & ad hominem pertinere, creare autem ad Deum tantummodo. Princeps quidem Romanæ eloquentiæ propriũ artis esse affirmat creare & gignere, uocatq; Romulum creatorem urbis Romæ. His itaq; de cœlestibus leuiter summatimq; prælibatis, inquit: Vos quoq;

Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyssi.

Hoc est, ô quæcunq; de terra estis, uel in primis uos immanes belluæ, atq; profundî aquarum gurgites, mariaq; lacus atq; amnes, laudate dominũ. Dracones hîc uolunt intelligi monstra marina: abyssos uerò cuncta aquarum receptacula, quæ omnia mirabilem sui fuisse conditoris potentiam testantur, clamantq; Deũ ob tam stupendam rerum effectiõnem laudandum esse. Ad hæc,

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt uerbum eius.

Faciens uerbum eius, uertit Hebræus: id est, quicquid iusserit Deus, parens dicto. Et ad ipsum spiritum procellarum, seu uentum turbini, ut reddidit quidam, referunt, haud ad ea omnia quæ in superioribus cõmemorauit. Siquidem istiusmodi uento tempestuoso solet Deus res exequi admirandas, ultionesq; in homines grauiore, ut de Aegyptiorũ interitu legimus. Per ignẽ quoq; tonitrua intelligit, fulminibus horrendisq; aëris mugitibus coruscationibusq; permista, quæ cuncta in aëre terræ proximo formari cernimus. Cæterum uox quam noster uertit interpret, glacies, Hebræis est uapor, per quem notantur sicca illæ exhalationes, unde exeunt uenti, noxijq; flatus ac turbines. Neque hîc te moueat, difficillimum uideri res omni carentes ratione ac uoce, laudare posse Deũ. Laudant nihi lomînus, nosq; itidem ad laudandum opificis sapientiã, admirandis excitant stimulis, quippe quæ ne tantillum quidem à præscripto sibi ordine deflectunt, parentq; continuò numini. Et quidem nemo tam durus est, qui conditarum rerum motum, ordinem, situm, pulchritudinem, uim, formasq; uarias, atq; illarum esse

Cæsus contemplans, non mirabilem in illis Dei sapientiam deprehendat, potentiã rursus & bonitatem. Hincq; anxium quoddam oriri solet laudandi Dei studiũ, addo & exercitium, iunctaq; cum hilaritate solertia. Itaq; & uos etiam

Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri. Bestia, & uniuersa pecora, serpentes & uolucres pennatae.

De pennis, seu alis uolucrũ, mentio quã hîc fit, aptè posita mihi uidetur, tantum abest ut superuacaneam iudicem. Quid enim miraculo simile potest audiri, si quis pennis aut alis ornatam uolucrem dixerit? Sed nisi usus rem attenuaret, tam immensum in illis diuinã relucere conspiceres potentiã signum, ut penè stupore insanires. Quid nõ mirabile apparet, dignumq; Dei honore, si alarum, pennarũ uel ordinem in aue, texturam, formam, decorem, coloremq;, & ad uolandum aptitudinem ac celeritatem, diligenter inspicias? Quod etiam de uaria arborum tum syluestrium, tum domesticarum natura intelligere nos admonet spiritus, cum ligna fructifera, ac cedros ad Dei laudes concinendas hortatur. Cedros pro sterilibus, syluaticisq; poni arboribus asserunt interpretes, proceris tamen, atq; ad ædificia uel nauium uel ædium aptissimis. Ait igitur: O uos montes, ô loca omnia ædita, è planitiãq; surgentia, ut sunt colles, cliuicq; humiliores: quin arbores plantaq; ad producendos fructus procreatã, inferaces quoq; & incultã, quarum nobiliores sunt Cedri, laudate Deum. Quid? Vos item belluã immittes, mitesq; & mansuefactã, uos reptilia, uos alites tam uarijs ornatã plumis, hucq; illucq; tam concinnè celeriterq; uolitantes, laudate Deũ. Serpentes, pro quibuscũq; animantibus quã repunt serpuntq;, posuit. At iam, ut ad nobiliorem laudandi opificis uniuersi occasionem descendamus, uos appello, ô mortales, sed in primis

Reges terrã, & omnes populi, principes & omnes iudices terrã. Iuuenes & uirgines, senes cum iunioribus.

Omnes qui potestate aliqua insigni præditi sunt ac dominio, ut sunt potissimum reges, hîc a Vate ad laudandum Deum admonentur. Omnes populi, respublicas omnes intelligit, illosq; qui priuatis utuntur legibus, ut nunc sunt Veneti in Italia, Lucenses, Sena ciuitas in Hetruria, Perusium, atq; non multò pridem Florentia, ac cæteri istiusmodi generis proceres, qui turmatim res populorum moderantur, uelut indice cõmonstrat. Principes uerò & iudices, pro magistratibus generaliter ius populo administrantibus, frãnoq; iustitiã nocentes homines coërcentibus, hîc sumi possunt: qui si boni sunt & iusti, quid in regionibus optabilius? quid sanctius? quid tam dignũ, quo diuinã laudari queat prouidentia, uisum est unquã? Secus uerò si inueniuntur, nõne illud stuporẽ omnem excedere censeri debet (proinde maximis efferendus est Deus laudibus) cum regi improbo, aut magistratui, tot hominũ millia parere absq; seditione & tumultu cernuntur, illosq; pro dijs in terra uenerari? Tametsi quidem maximum id sit infortunium, ab impijs aut stolidis magistratibus hominum multitudinem gubernari, non idcirco tamen temerè dijudicanda sunt Dei consilia, qui nostra ob scelera sinit nonnunquã regnare, ut olim comminatus est, hypocritas. Sub hypocritã nomine pessimum unde quaque intellige hominem. Sint itaque amentes nostri, ut lubet, atq; iniqui superiores, semper tamen, ut dixi, laudandus est Deus: cuius in disponendis hominum rebus consilium ac prouidentiam uelle arguere, frãnoq; nostrã temeritati iniecto reluctari, genus omne superat socordia, ne dicam superbiã. Cæterum neq; mediocre id quidem est laudandi Dei argumentum, quod in ætatum hominũ uarietate splendescere cernimus. Morũ enim candor & simplicitas in adulescentulo, aut uirginẽ, nõne res est diuinã? Quid robur in iuuenẽ? quid agilitas? quid promptũ ad arma, ad literas, ad disciplinas perdiscendas ingenium? Debet ne in his laudari Deus, an reprehendi? Senum uerò maturitatẽ, grauitatemq;, prudentiã, in rebusq; agendis mentem uegetam

A getam & pudicam, quis non miretur? quis non, uti donum à supremo Deo collatum, mortalibus gratuletur? Vide igitur quomodo in quavis hominum ætate euidentiſſima nō deſit laudandæ Dei bonitatis occaſio. In omnibus ſanè hiſ uestigia quædam numinis impreſſa eſſe animaduertimus, ex in tremendâ illius ueneramur maiestatem. Quapropter

Laudent nomen domini, quia exaltatū eſt nomen eius ſolius: confeſſio eius ſuper cœlū & terrā.

Is unus eſt uerſus in hebræo, cuius ſenſum elegantiffimè à Paraphraſte ſic redditum accepimus: Laudent nomen domini, exaltatum enim eſt & ſuſpiciendum nomē illius ſolius. Honor & gratiarū actio debetur illi ab hiſ, qui ſunt uel in terra, uel in cœlis. quid? non ſolum quidem cœli ipſi & terra, diuinis reſonare debent laudibus, gratiarūq; actionibus, ſed & laudes illæ omnes quamlibet excelsæ & perfectæ, ſuperandæ omnino ſunt, in dieſq; magis amplificandæ. Meritò igitur Dei nomen ſolum, nō noſtrum, aut immoderatè principum amicorumq; colendū eſt tum in cœlis, tum in terra: meritò celebrandum, meritò laudibus effendum: nanq; ſolus ipſe ſuam adamauit ſponſam, auxitq; illi gratias, dignitatē, robur, exiſtimationem. Ideo inferitur,

Et exaltauit cornu populi ſui.

Diximus nōnunquā, quid cornu ſignet in ſcripturis. In hoc loco, dignitas eſt ac robur: niſi malis opinari, Vatem tum Chriſtū Dei uirtutē hīc præſagiſſe, quem non raro in prophetis cornu appellari legimus: ſed illud in primis, Erexit cornu ſalutis nobis, quod de Chriſto accipi non eſt qui ambigat, modò ſit uel mediocriter in prophetis exercitatus. Ergo

Hymnus omnibus ſanctis eius, filijs Iſraël populo appropinquanti ſibi.

B Ab illis, inquit, quos ipſe ſanctificauit, quosq; ut ſui eſſent ab æterno delegit ſeculo, nempe Iſraël filios, credentes nimirum, atq; illi per amorem, uitæq; imitationem, propinquos & familiares, hymni panegyriciq; ardentes, atq; gratiarum perſoluantur actiones. Cui laus ſit & benedictio in ſecula ſeculorum. Amen.

PSAL. CXLIX. Halleluia.

Cantate domino canticum nouum, laus eius in Eccleſia ſanctorum.

Nulli dubium, hīc Vatem populi Dei liberationē è Babylone præuidentem, liberationem aliā, cuius illa typum gerebat, prædixiſſe. In illa quidem ſeruitute, à Chaldaïs, hoſtibus ſcilicet immanibus & cruentis, miſerandum in modum oppreſſi fuere ludæi: in hac uerò, à peccato, à morte, à diabolo, totū genus humanum. Ab illa, inquam, tantillam orbis portionem per Cyrum Babylonis regem manuiffam legimus, ab hac autem per Chriſtū uniuerſorū dominū, orbem totū. Idcirco ut illi ſolitis ſuis cantuunculis, atq; instrumentis muſicis, à conſueto ſeruitutis onere liberi, Deo tum gratias egere: ita nos ab inſperata erepti captiuitate, nouo ſcilicet liberationis genere liberi facti, ad nouū dedicandum Deo canticum à ſpiritu inuitamur, qui ſic ſuam orditur paracleſim: Cantate domino canticum nouum, laus eius in Eccleſia ſanctorum. Ob nouum, inquit, atque eximium beneficium, nouum benefactori rependite canticum, reſonentq; illius laudes non ſanè in qualibet Eccleſia, ut eſt illa malignantium, ſed in Eccleſia ſanctorum, purarum ſcilicet mentium cœtu & congregatione. Vos itaque, qui noua facti eſtis per Dei filium creatura, nouam uiuendī rationem, quod nouum eſt canticum, aſſumite. Vetus iam error abiit, ueritas uerò per Ieſum Chriſtum facta eſt: quare nouum canendī modum conſtituite, gaudeteq; gaudio magno.

Lætetur Iſraël in eo qui fecit illum, & filia Sion exultent in rege ſuo.

ſiue Hieruſalem filias, ſiue Iſraëlem, aut Iacob, in hanc ſcenam introducas, hi omnes Eccleſiæ perſonam referunt: cuius id proprium eſſe debet, in ſuo lætari ſponſo, in illoq; oblectari, atq; omni reiecta mundi conſolatione, exultare, quē ſuum regem eſſe ac dominum perſuaſiſſimum habet. In ſuo igitur conditore ſapientiſſimoq; architecto, lætetur Iſraël, populus uidelicet credentium: atq; ſub-

C inde, qui è Sion progeniti sunt sancti, coelestibusq; speculationibus affueti, talem contigisse sibi regem gaudeant, exultentq; & triumphent. Hinc

Laudent nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei.

Hæ sanè instrumentorum uoces ingentem debere esse lætitiã, gaudiumq; in spiritu sancto, in electis arguunt. Eiuscemodi quidem instrumentorum modulationes non nisi in præcipuis populi gratulationibus, statisq; diebus, ac solennitatibus adhiberi consueuerant. Eam ob rem ut innuat qualis debeat esse ob reconciliatum genus humanum Deo per Christum lætitiã & gratiarum actiones, uult Dei nomen & choro, & tympano, & psalterio celebrari. Sunt qui, in choro, uertunt, in tibia, illud opinantes, de instrumentis solum musicis fieri mentionē. In honorem igitur illius nominis psallant choro, psallant tympano, psallant chely, quotquot ad sanctorum numerum attinent.

Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.

Apertius ex hebræo uerti poterat, ut uertit Felix: Quoniam diligit dominus populum suum. polletq; perinde, ut, ne graue sit uobis illum, qui uos diligit, laudare: deamat certè dominus populum suum. Effectus uerò huiusce amoris qualis? Exaltabit, inquit, mansuetos, depressosq;, quò salui sint, sustollet. Id est enim mansuetos exaltari in salutem. Homines quidem de more præteritis in honoribus mansuetis, exaltant turgidos & superbos. Contrà Deus, exclusis fastuosis extollit humiles. quod sanè maximã tum nobis, quibus permagna est cum mundo cõcertatio & pugna, conciliare deberet uim fidei, tum illis qui se uictores putant, metum, suæq; ruinae prænotionem atq; infortunij. Verùm quomocunq; hi suum non aduertant periculum, atq; ideo in rebus exultent pelsimis, in innoxiosq; efferatioris in dies appareant, nihilominus

Exultabunt sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis.

D Hoc est, tanta illorū erit de superatis hostibus gloria, quòd non solum lætitiã gestient, uerumetiã in ipsis suis lectis & cubiculis, alioqui curarū altoribus, gaudebunt, iucundeq; requiescent. Sed aliud hîc mihi gloriatiõis genus subolere fateor, quo hilarem in modum efferrî solent piæ sanctorū animæ, optimū scilicet conscientie testimoniū. Non est (opinor) gaudium quod id æquare ualeat. quare non iniuria clamat Paulus: Gloria nostra hæc est, testimoniū cõscientiæ nostræ. Quid illud? Absit mihi gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi. Ergo gloriatiõ sanctorum crux Christi est, sancteq; sibi conscia mens. Alij ut lubet, de adeptis, uel usq; ad summum, diuitijs, delicijsq; & honoribus gloriantur: mihi autē (inquit mens sobria) tota mea erit gloriatiõ in cruce Christi: cuius uirtute adeò in sublime euehor, ut sperare audeã fore aliquando, ut in futura illa gloria, in qua multæ sunt mansiones, cubiculaq; multa & cõclauia, exultem, læterq; in sponso, qui est perfectissimus animæ status ac felicitas: ad quam quidem die noctuq; suspirant sancti. Interim uerò quòd eò proficiscatur, ubi suus est amor,

Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.

Exultationes Dei in gutture eorū, hebraismus est, quò iucundam illis fore exultationem exprimitur. Rursus pro gladijs utrinq; collimatis, inuictam illorum uirtutem, roburq; hostibus formidabile intelligi uult Dauid. Vnde sequitur:

Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorū in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Ut faciant in eis iudicium conscriptum.

Hoc est, iudiciū à Deo præfinitū, & de quo in sacris scriptis est annalibus, suū tandem fortietur finem. Iam illud uidetur fuisse hac de re atq; ultione scriptum in Deuteronomio iudicium ac sententia, à Deo quidem lata, à prophetis uerò scripta: Si acuro, inquit, ut fulgur gladiū meum, & arripuerit iudiciū manus mea, reddam ultionē hostibus meis, & his qui oderunt me, retribuam. Propterea, inquit, læti, gloriosiq; in aciem progredientur sancti Dei uiri, ensesq; bicipites & denudatos idcirco gestabunt manibus, quò sese queant de exteris peregrinisq; ulcisci nationibus, populosq; penè infinitos castigare, ac suis à finibus arcere: re-

ges

A ges fr
bois fr
phetis
quide
obuer

Gl

Ha

in hoc

dicun

chinis

muni

Paulu

num.

modi

mnen

strate

bus it

ro fab

ri bel

confc

anim

aufug

ur fre

possu

geri f

culat

nos a

uno a

nisq;

stian

elaps

bus e

adm

pedi

tran

lum

nen

rius

libu

raro

hebr

eo,

ard

à P

fan

uer

ate

qu

Ages insuper, & cæteros sibi infestos tyrannos, catenis, arctisq; compedibus ac bois ferreis, & manicis, deuincire. Atq; eo sanè modo Dei iudicium suis à prophetis conscriptum, promissumq; in scripturis, suo non frustrabitur effectu. Quæ quidem res sanctorum gloriæ atq; existimationi non poterit non feliciter uerti, obuenireq; ad uota. Ideo additum est:

Gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Hanc gloriam puto esse sanctorum in acie spiritus uictoriam, ad quam sanè in hoc toto supercœlesti psalmo spectasse Prophetam arbitror. Etenim quæ hîc dicuntur, tametsi ad bellum, quo corporeis concurritur cum hoste telis atq; machinis, aptari & possunt & debent, attamen ad spiritum, cuius tutissimis armis muniri solent credentes, transferenda sunt. Arma enim militiæ nostræ, ut inquit Paulus, non carnalia sunt, sed potentia per Deum ad destructionem munitio- num. O certè arma à pijs tantummodo tractata animis. Tu uide quas arma istius- modi demoliantur arces & propugnacula. Consiliū, inquit, destruentes, atq; omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiā Dei. Credo equidem, si nostrates hac proceres instructi forent armatura, quòd feliciter suis in expeditionibus in infideles sese haberent. Verū cum his careant, quid illa ex ære, fuluocq; auro fabrefacta ostentant? In Turcas quidem hoc maximè tempore & terra & mari bellacissimos uictores, atque cum ipsis Christianorum regibus (infandum) confœderatos, absq; armis fidei, hoc est, non sedato prius ab omni turpi affectu animo & uoluntate, accersitaq; in societatem, quæ iam pridem nostris è castris aufugerat, Dei religione, exercitus parare, haud tutum est: imò periculosissimū, ut frequentissimis acceptis cladibus, amissisq; Christianorum copijs, augurari possumus. Succedent (suspicio) & infeliciora, simul ut uideo unà cū flagellis au- geri scelera, planctusq; miserorum ab atrocissimis rectorum prouinciarum depe- culationib. exortos percrebrescere. Hinc enim (dirū spectaculū) milites Christia- nos ab inexorabilibus Arabis ac Turcis acruatim contrucidari cernimus: illinc uno atq; eodem omnino tempore Christianos à Christianis opprimi, affligi, bo- nisq; proprijs ac fortunis iniquissimè expoliari. Quid? uidi ego his oculis Chri- stianum (pro facinus inauditum) in Tyrreno hoc nostro ab infidelium manibus elapsum, ad Christianum littus capta iam nauī confugere, opemq; à spectanti- bus è litore implorare: qui tamen præda (credo) allecti, miserabilem illum fesse admodum natantem (baltheum gestabat nummis plenum) afflictum, atq; (im- pedior lachrymis) quanto poterat nisu uicina petentem littora, fuste præacuto transfixere, corpusq; deserto in littore inhumatum deseruere.

PSALMVS CL. Halleluia.

Audate dominum in sanctis eius, laudate eum in firmanento virtutis eius.

Non absq; mysterio psalmorum concinnator (quisquis tandem ille fuit, qui psalmos in eum, quæ nunc habemus, digessit ordinē) illos ferè omnes, qui Dei laudes præ cæteris ardentius celebrant, sub finem uo- luminis collocauit: sed hunc in primis, quem de laudibus in æterna patria concin- nendis differere non ignorauit. Tunc enim maiori affecti cognitione, in Deū pu- rius intenti erimus. Etenim quandiu in hac mundi crassitie positi, cum tardis sen- sibus, cū peccato, cū morte, cū uarijs uitæ incōmodis ac miserijs cōsistamus, uix raro ad ea intelligēda, quæ Deū nobis unice admirandū faciūt, adnitimur. Quare hebetiori, quæ acutissimo debueramus, intuentes oculo, illius magnitudinē nō eo, quo conuenit, studio atq; animi libertate extollimus. Purius hæc omnia atq; ardentius à beatis iam animis in cœlo peragunt. De hoc itaq; æternarū rerū statu à Propheta hîc dici arbitror, cum ait: Laudate dñm in sanctis eius. Videf dictio, sanctis, absolute posita, pollereq; perinde atq; in sanctis sanctorū, seu, ut diuus uertit Hieron. in sancto eius. Fel. uero, in sanctitate eius: hoc est, in sacrario Dei æterno: quod de loco sacro in Sion monte cæteroqui religioni cōsecrato, atq; in quo erat arca illa celebris testamenti, ob ea quæ sequunt, minimè dici posse iudi-

Ffff 4

Co. Laudate, inquit, eum in firmamento uirtutis eius. Firmamentū Hebræis est, expansum, quod quidem doctissimus adnotauit Fel. qui sic transtulit: In extensione uirtutis eius. quā sanè extensionē de cœlestis regni statū per catachresim intelligi uolunt. & est sensus: Laudate eum in firmamento potentiae eius: id est, ubi potentia eius, alioquin in hoc mundo, ob sensuum tarditatem penè incognita, sese detractio ignorantiae huiusce spissae uelo, clarius uisendam exhibet. Et ut quidem uerissimum hunc esse sensum non ambigo, ita illum quem uulgò sequimur, exoscuro, & placuisse Paraphrastę uideo. Sic ille: Laudate dominū ob insignem sanctitatem illius, laudate illum ob cœlum, quod argumentum est fortitudinis illius. Primus tamen sensus mirum in modum placere solēt his, qui ex assidua psalmodum lectione ac gustu, in eam tandem deuenere mentis alienationē, ut perfecto psalmodum cursu, se metā, qui Deus est in maiestate residens, uel cū non animaduuerint, attigisse gaudeant. Vnde si quid in psalmis quod altissimū idem non sit, audire contigerit, fastidiunt illicō. Siquidem cœlestes iam facti, res illas solummodo admittunt & amplexantur, quæ cœlestem uitæ statum referunt. Proinde & illos qui sequuntur uersus ad eum interpretantur modum:

Laudate eum in uirtutibus eius, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Virtutum nomine res ab eo, cū in terra, tum in cœlis, sapienter fortiterq; gestas intelligit: hoc est, ea ratione factas, quæ humanum penitus superet ingenium & uires. Idem de multitudine amplitudinis eius, uarijs nimirum suæ prouidentiae, quæ in cœlis maximè relucet, argumentis ostensæ, par est interpretari. Quæ sanè omnia quemadmodum in hoc mundo tenui magis apprehendimus coniectura, quàm perfectè assequimur, ita simulatq; moribundis his artibus exuti, Deum facie ad faciem intuebimur, infinitò propius, quàm nunc sit, illa uti sunt contemplabimur. Quanta, Deus bone, rerum illarum, quæ modò in ænigmate, ac ueluti per transeñnam cernimus, tunc erit cognitio, quantusq; amor, quàm immensa uoluptas, quàm inenarrabilis, quàm longè à sensibus his brutis remota iucunditas. Interim uerò quòd statum illum felicissimum nanciscamur, mecum, inquit, unā omnes

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio & cithara. Laudate eum in tympano et choro, laudate eum in chordis & organo. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis.

Nunquam tanta usus est instrumentorū huiuscemodi Musices congerie Vates, quanta in hoc extremo omnium psalmo, quo nimirum ad nobiliorem copiosoremq; nos hinc pertrahat considerandam, quàm ea sit quæ in hoc mundo etiā à perfectissimis uiris impenditur, laudem. Etenim si in istiusmodi cultu extero aut his aut illis quæ rei, de qua uis canere, sint apta, utendum est instrumentis atque harmonia, in æterna nihilominus patria & beatitudine omnes intendendi sunt nerui, plectroq; pulsandum, aut uoce contemperandū humana, si quid est, quod harmoniam ciere possit. Id quidem uidetur natura omnibus comparatū, ut si quem excellenter laudare, testimoniumq; illi uirtutum insigne tradere affectant, quicquid lætitiæ præ se ferre potest, magno adhibeant studio ac plausu. Sic uates mirabilem illam æternæ uitæ lætitiā, ac tripudium cum Deo, uolens exprimere, tot adhibet, ut uidemus, instrumentorum uoces, tubæ scilicet, psalterij, quā uiolam esse iam diximus, tympani quoq; chori, chordarumq; quanquā hæc dictio Hebræis est, minim, instrumentum omnino nostra etate incognitum. Rursus organij, cymbalijq; bene sonantis seu auditus: hoc est, ut interpretatur Felix, quod adeo magnū excitet sonum, ut à longinquo audiatur. Vnde sic quidam ex hebræo uertit: Laudate eum cymbalis canoris, laudate eum cymbalis clangentibus, more nimirum tubarum in bello clangentium. Paraphrastes etiā: Laudate illum taratantis sonoris, laudate illum taratantis ad hilaritatē excitantibus. Vide quomodo ad exprimenda diuina, cōcita, summeq; ardentia & festina inculcat Vates. Ita se habent res spiritus: qui carnali adhuc uiuūt sensu, hæc ut

A ut non intelligunt, ita derident. Raro enim quæ non cognoscimus, amamus. At iam Vates suis impositurus modum ac finem laudibus, ad quas sanè quæcunq; passim per orbem uniuersum, addo & in cœlo, sunt condita, ardenti, ut uidimus, inuitauit studio, ad nobiliorem se uertit uniuersi partem, dicens:

Omnis spiritus laudet dominum.

Hoc est, omnis uita, cum hominum, tum angelorum, & quicquid tandem uitæ habet indicium, suum agnoscat creatorem, illiq; soli gloriam, qui uita est omnium in se credentium immortalis, æterna, beata, inuariabilis, & super omnem felicitatem felicissima, tribuat. Ad quam ego peccator, qui obstrusissima omnium mysteria frigidissimis hisce meis commentarijs dilucidare, melius dicerem contaminare, ausus fui, suspiro, ingemiscoq;. O si, humanissime Lector, uel dictionem unam atque alteram, quæ diuinum referat honorem, in hoc meo tantillo labore scriptam inuenias, tum felix sum & beatus, per Iesum Christum dominum meum, per cuius misericordiam te rogo atque obtestor, quisquis es, qui hæc legere uolueris, ut meam miseratus infantiam, sic apud te dicas: Is pauper, quia aurum aut gemmam non habuit, papyraceum dedit donum. Dei quippe confusus clementia, atque in peccantes facilitate, hæc non est ueritus balbutire. Nouerat sanè quidem & se & sua, sed & illum quoq;, cui se à puero consecrauerat. Cui laus sit, honorq; & benedictio in secula seculorum. Amen.

FINIS HYMNORVM DAVID
REGIS ISRAEL.

ELENCHVS
OPERIS.

Numerus, pagine: litera mox sequens, eiusdem pagine partis, quam ipsa margini adiecta occupat, index est.

ABATIS officium 299.d

Abel quale sacrificium Deo obtulerit. 244.b

Abie ad hostes oratio 284.c

Abimelech præcidit ramos 251.b

Ablutiones Iudeorum 314.d

Abraham fidelium omnium pater. 349.c

Abrahe filij qui reuera nominandi. 302.b

Abstinentie commendatio 363.d

Abusus in rebus omnibus perniciosissimus 346.b

Abyssi significatio in scripturis. 143.d. 175.b. 264.c. d. 446.b

Achab diuina uisione quam euerè punitus 253.a

Achitophelis astutia 262.b
Actiones nostre in re salutis cum sunt dubie, dubia et ipsa redditur salus 38.d

Actionibus nostris fidere nequimus, quantumuis candidè & nobis & ceteris uiuere uideamur. 64.a

Adam cur fugerit faciem Dei. 294.a

Ade preuaricatio 252.a

Adeps pro rerum affluentia 48. b
270.a. 385.c. 443.d

Adiurati qui dicantur 236.c

Adolescentia ad uitia procliuus. 87.c. 380.a

Adolescentie elegans descriptio. 380.a

Adorare apud Hebræos quid s.d. 102.c

Adoratores ueri qui 330.b.c

Adorandi ritus 375.b

Adorandi uera ratio 334.b. 375.b

Admonitio popularis ac beneuola quo loco adhibenda 198.b

Aduersitates cur felicissime appel-

landæ 162.d
Adulationis detestatio 211. a. b.
305.d. 339.d

Adulterij & scortationis malum in uniuersum orbem debacchari. 205.d

Adulterij poena 355.c

Aedes sacre & cœnobita quamobrem edificata 94. b. 95. b. c. 96.c

Aedomæi gens sordida 230.b

Aegypti descriptio 288.a

Aegypti ad fidem accessus 254.d

Aegypti plage 282.a. 351. b. c

Aegyptiorum in Hebræos odium. 296.d

Aegyptiorum lingua Hebræis incognita Ibid.c

Aemulatio pro ira 289.b

Aequitas quid 335.b

Aëris frigidam plagam, & Solis ardorem, in scripturis pro aduersitate accipi 195.b

Aeruginis dictione scriptura quid uelit 288.b

Actus nostra quare aurea dici queat 51.d

I N D E X.

- Aetatis felicitatis descriptio* 130.b.c.d
Aetatis nostrae imago & facies spiritus sancti penicillo efficta 73.d. 130.c
Aetatis nostrae sanctimonia libentius publicis inseruit aspectibus, quam secretis diuinae maiestatis obtutibus 93.c
Aeternum seu sempiternum Hebraeis sepe pro longo & indefinito tempore poni 200.d. 246.d
Aethan locus 275.c
Aethiopum religio 254.d
Aeui nostri conditio tanquam penicillo depicta 39.b. 74.d. 130.c.d
Affectiones unde nascantur. 244.d
Affectus & animi motus in constantem etiam uirum cadunt 215.d
Affectus humani in Deo qua ratione dicantur 51.c
Affectuum ardores atque ignes unde. 70.b.c
Affectuum mouendorum ratio ac summa 24.b
Afflictio piorum assidua 243.d. 267.c.d
Afflictio piorum quam necessaria. 294.d
Afflictio quo crudelior, eò magis Deus interpellandus 236.d
Afflictiones piorum quam graues. 366.d *Vide Crux.*
Agag tytus 286.d
Agarenorum origo 300.c
Agnoscere quid significet in scripturis 204.c
Agricoltura sedula ad quid proficit. 240.c
Agrorum dimensionis ratio. 273.b. 289.d. 349.d. 350.d
Ale propitiatorij quid doceant. 258.d
Alarum similitudo immensam Dei bonitatem erga nos demonstrat. 47.d
Alarum in scripturis significatio explicata 143.d. 144.d
Alarum tutela quae 221.d. 318.b
Alexandrinorum schola 254.d
Alieni qui in scripturis 213.c
Allegoriae non ubique in sacris literis querende 435.d
Altaris cornua 378.c.d
Alter ut alterius uitam mordeat, omnibus quasi à natura ingentum. 41.d
Amalechitarum origo 300.c
Amalechitarum crudelitas 267.d
Ambitio edificandi notatur 200.d.b
Ambitio sacerdotum 301.d
Ambitio spiritalis 240.d
Ambitio atque dominandi cupiditas post deposita arma, abijcienda. 58.b
Ambitionis descriptio 276.d
Ambitionis imago 354.b
Ambitionis uis 126.d
Ambitionis detestatio 269.d. 280.d. 291.b. 335.b. 370.b
Ambitione labefactatur Christi Ecclesia 301.d. 302.d
Amen dictio explicata 172.d
Amens qui non satius ducit afflictionibus à Deo probari & perfici, quam in croceis enutriti 101.b
Amicus rectus & equus quis 91.d
Amicorum falsorum descriptio 338.b
Amor diuinus quantus 230.d
Amor diuinus quasi ignis consumens 244.c
Amor diuinus nulla temporum intercedentia intercidit 235.d
Amoris natura 342.d
Amoris uis 317.c
Amoris exemplum explicatum 26.d
Amoris diuini uis explicata. 128.b.c. 302.d. 319.b
Amoris stimulus clementia 363.d
Angeli triumphantis Christi comites 251.c.d
Angelorum descriptio 52.d
Angelorum obedientia 344.d
Angelorum officium 318.d. 319.d. 344.d. 345.d
Angelorum circa homines studium. 128.d. 311.d
Angelorum circa homines fidissima custodia 128.d
Angelorum pro reprobis tutela. 319.d
Angelorum operationes laudande. 311.d
Angelorum prauitas deprehensa. 31.b
Angelis inest uis ignea 344.d. 345.d
Angustia inferuendi uitij Dei immensum & amplissimum à nobis excludit 77.d
Anima quid intelligatur 16.d
Anima pro toto homine 19.d
Anima pro desiderio & cupiditate nonnunquam in scripturis accipitur 98.d
Anima pro corpore animato 108.d. 350.c
Anima cur corpori à Deo infusa. 84.b. 291.b
Anima cur aduersitatum lima corrodatur 205.d
Anima plumbea notata 22.d
Anima depositi nomine apud uniuersum quoniam hominem à Deo collocata est 142.c
Anima terrenis rebus non satiatur. 268.b
Animae uariae acceptiones 285.c
Animae fastus per iniuriarum limam & scalprum ualde atteritur 159.c
Animae conditio eleganter descripta. 90.d
Animae hominis praestantia 200.d
Animae cum Deo coniunctio quae. 223.d.b
Animae nigredo 250.d
Animae uoces quae 22.d.b
Animae oculi, cognitio et fides. 90.d
Animae pedes, affectus esse 144.d
Animae frustra corporibus unite. 138.b
Animae duritia miserabilis 217.c
Animae calamitas maxima quae. 273.d. 218.d
Animae angustiae enarratae 112.c
Animae anxietas depicta 35.d. 256.d.b
Animae afflictionis descriptio 207.b.c.d
Animae exercitationes 216.d
Animae tentationes descriptae. 114.b
Animae iacentis fulcra quae 222.b
Animae stitit 234.d
Animae quietis & perfectio 205.d. 263.d. 272.d
Animae perfectio unde 219.c
Animae perturbationes & consolationes 216.d
Animae uoluptates ac deliciae summae quae 82.b.c
Animae periculantis liberatio explicata 80.c.d
Animae consuetudo ut sui contemptum non multi faciat 126.d
Animae secreta 90.b
Animae laquei ac retia quae 90.c.d
Animae interitus indicium quod. 139.c
Animae mors quid sit 200.d
Animam in manu ferre quid. 389.d
Animam sceleratam corpore pro maleo uti ad fabricanda uitiorum simulachra 211.d
Animarum perfectarum cibus quis. 198.c
Animarum purificatio in quo sita. 208.b
Animarum beatitudo perfectissima quae 85.d

Animarum

I N D E X.

- Animarum domicilium descriptum* 399.b
Animarum sanctarum preces 30.b
Animarum insidiatores qui 54.c
Animalium uocibus pij interdum nuncupantur in sacris 249.c.d
Animus humanus natura ad legum obseruantiam amore magis ducitur quam ui. 120.a
Animus languens in carnem quoque ipsam macroris notas emittit. 101.b.c
Animus rectus qui 121.b
Animi elati certa indicia 278.d
Vide Superbiam et Arrogantiam.
Animi odoratus qualis 37.d
Animi diuitias omnes in fide erga Deum sitas esse 146.c
Animi morbo affecti signa 38.c.d
Annalia sacra 34.c
Antiochi imperium crudelissimum. 291.a
Antiochi impietas 274.d
Anthropopathia Deo tributa 37.d
Antistes ecclesie quibus uirtutibus preeditus esse debeat 254.b
Vide Pastores.
Apostolorum sanctitas 255.a
Apum labor et opus quid significet 63.c
Aqua contradictionis 297.a
ex Aqua quomodo orta salus. 345.c
Aque Aegypti sanguine facte. 282.d
Aquarum inundationes pro uitiorum profluuijs 402.b.c
Aquarum in scriptura significationes 54.a.243.d.256.a
Aquarum translatio pulchre explicata 54.b.81.a
Aquile renouatio 342.a
senectus Ibidem
Aquilonis latus quid significet 195.c
Arabie felicitis descriptio 267.b
Arbitrium liberum quod 89.b.c
Arbitrium nihil aliud quam sui libertas 12.c
Arbitrium an homini liberum. 348.a.349.d
Arbor plantata quae dicatur 2.a
Arca Dei cur in bello capta 289.c
Arcae ueteris testamenti mysteria. 247.a.b
Arcus pro celeritate poenarum 20.c
Arcus pro robore ac fortitudine. 180.a
Ardea auis 346.c
Argentum in scripturis pro doctrina et uita puriore 35.a
Arietes in scripturis quid 241.b
Arma omnia, omnes uires in Deo sitas esse 50.b
Arma Christiani militis 436.a
Aaronis fides 351.b
Aaronis sacerdotium quale 365.c.421.a
Erga Deum studium. 333.c
Aaronis familie sanctitas 372.a.b
Arrogantia et fastus docti confutata 87.d
Arrogantia impiorum euanescit. 247.c
Arrogantiae detestatio 272.d.
Vi de superbiam.
Arundinis significatio in sacris 254.c
Ascensionis CHRISTI fructus. 251.d.252.a
Asini nomen quibus hominibus conueniat 249.d
Assensus, uoluntas, et ipsa quoque potestas amplectendi bona, Dei donum 31.d
Assentatorum improbitas 211.b.305.d.339.d
Astra etiam ipsa immunda coram Deo 31.b
Astrologorum et magorum praesagia confutata 111.c.d
Auaritiae imago 354.c
Auaritiae malum in uniuersum orbem debacchari 205.d
Auaritiae studium 382.d
Auaritia quam perniciosa 294.b.369.b
Auaritia sacerdotum taxatur 281.d
Audaciae genus periculosissimum quod 87.d
Aurum in scripturis pro fide et charitate 35.a
Aurum Arabicum 268.a
Aurum et lapides preciosos pro diuinis eloquijs usurpari 63.c
Autoritas principem ornat 291.a
Azymorum sollemnitatis 296.b
Azotiorum poenae 290.a
- B
- B***Aal deus* 355.b
Babylonis infelicitas 425.c.d
in Babylone quantaludaeorum fuerit captiuitas 424.b.c
Babylonicae captiuitatis typus. 277.a
Baculum, uirga et pedum, quid significent 82.a.b
Baptismi uera imago 359.a
Baptismi iuramentum 236.c
Baptismi uotum quam sancte seruandum 335.d
Barbari ludaeorum 370.d
Basan diuina ultione punitus 252.d
Beatitudo et felicitas aeterna unde proueniat 407.d
Beatitudo uera in quibus consistat. 302.b.303.c.304.c.309.a.368.a.379.b
Beatitudo uera quae 1.a.117.b.c.d
Beatitudo falsa quae 134.d
Beatitudinis Christianae summa. 1.a.295.d
Beatitudinis norma compendiosa. 137.a
Beel deus 355.a.b
Bellum nostro tempore in Aegeo et Punico mari contra Scythas et Arabes 20.d
Beluarum genus nullum quod in sui simile, nec in alienum quidem ita seuire audeat ut homo in hominem. 402.c
Benedictio et benedicere quid. 8.a
Benedicere in sacris quid 344.b
Benedictio sacerdotis 246.b
Benedictionem et misericordiam in scripturis frequenter idem significare 84.d
D. Benedicti contra scurrilitatem praecceptum 442.a
Eiusdem de obedientia praecceptum 344.a
D. Benedicti cum sorore colloquium. 442.a
Benedictinorum infinita coenobia. 340.c.
Eorundem regula qualis 367.b
Vota 389.d
Beneficentiae diuinae dona quam amplecti 305.b
Beneficentiae diuinae effectus 268.a
Beneficia Dei cum gratiarum actione extollenda 235.b
Beneficia Dei ubique et ab omnibus celebranda 328.c
Beneficiorum exprobratio 282.d
Beneficiorum obliuio inhonestissima 373.b
Beneuolentiae diuinae cogitatio quam necessaria hominibus 282.b.c
Beniamin tribus omnium minima. 254.a.
unde nomen accipiat. Ibid.
D. Bernardi laus 317.d
Bethsaida patria trium Christi discipulorum 254.a
Bona corpora, media appellari. 410.d
Bona fortunae mutationi semper obnoxia 368.b.c
Bona haereditaria qualia 43.d
Bonum summum quod 102.c
Bonorum omnium solus Deus autor 272.c
Bonorum calamitates cito finiendae. 108.a

I N D E X.

- Bonorum omnium consilium in hoc uno uersatur perpetuo, ut Deus colatur 76.c
 Bonorū desideria & meditationes. 44.d
- C
- C**acaris naufragium 347.c
 Cain quale sacrificium Deo obtulerit 244.d
 Calamitatem occasionem esse uirtutis 108.a
 Calcaneus pro uitæ exitu in scripturis 199.d
 Calicis descriptio 44.d
 Calicis significatio explicatur 33.b
 c.82.d.83.d
 Calumnia quid 391.c
 Camilli Vrsini exemplum memorabile 109.d
 Campaniæ concionatores quales. 388.a
 Campaniæ mulieres piæ Ibid.
 Candax Aethiopiæ regina 254.d
 Canticum in psalmis quid 278.d
 Canticum nouum quod 121.d.122.d
 Cantilenæ quæ piæ aures offendunt inter Christianos non ferendæ. 384.b
 Cantilenarum in templis usus 253.c
 Cantiones ad Deum referendæ, non ad obscenos amores 60.b
 Canticum nouarum ratio & mos antiquus 121.d
 Canum in sacris significaciones. 226.d.227.a.242.b
 Captiuitas humani generis 40.b
 Caput quid in sacris significet. 252.d
 Caput erigere quid 6.d
 Capitum motio liuoris & contemptus signum 363.d
 Carbones pro bonæ naturæ dotibus 52.b
 Cardinalatus desiderium 301.d
 Carnis quæ natura 212.d
 Caro pro amore proprio 43.b
 Castigationis diuinæ fructus quàm salutaris 377.b
 Cataractarum significatio & definitio 175.b.c
 Cedri arboris natura 321.c usus. 446.c
 Cedri arbores frequenter in scripturis pro mundi huius potentiorebus accipiuntur 103.b.c
 Ceila urbs à Dauide liberata 214.b
 Ceila urbis obsessio 373.c.d
 Ceila urbis exemplum 216.d
 Ceremoniæ non pietas sunt, sed pietatis testificatio 55.c
 Ceremoniarum & rituum ratio. 188.b.220.d
 Ceremoniarum ratio quæ seruanda sit 55.c
 Ceremoniarum ac libationum immensum aceruum neminem unquam integrè executum 204.b
 Cerui animalis natura & proprietates 104.d.105.d
 Ceti marini natura 347.d
 Cham terra quid 350.d
 Chananeæ mulieris fides 264.d
 Chaos descriptio 345.b
 Charitas perfecta quæ 41.c
 Charitas Christianorum symbolum 274.c
 Charitatis ueræ uis 86.c
 Charitatis ueræ præcipua indicia. 41.b
 Charitatis fructus uberrimus. 261.a.b
 Charitatem cur tam exactè à nobis requirat Deus 363.d
 Charitatem à seipso incipere, ut salsum abrogatur 41.c
 Cherubin 293.c
 Cherubin ueteris testamenti quid significarint 332.b
 Cheteb demon 318.c
 Chora seditio 354.b
 Christus promissus in scriptura. 303.d.311.a.c.315.b.331.c
 Christus Abraham olim promissus. 268.c
 Christus ex semine Dauidis 311.d. 418.d
 Christus cum suis cõsanguineis cur è tribu Iuda 254.d.290.b
 Christus summum bonum constituitur, contra definitiones philosophorum 130.d
 Christus dum stulta in hoc mundo elegit, omnium dominus factus est. 381.a.b
 Christus uerus Deus & homo 313.c.364.b.c
 Christus Dei patris misericordia dicitur 196.d
 Christus propitiatorium 247.d.b
 Christus solus mediator 331.c. 377.c
 Christus caput suæ ecclesiæ 251.d. 418.d
 Christus ecclesiæ suæ fundamentum 307.d
 Christus ecclesiæ suæ autor et instaurator 277.d
 Christus uerus pastor 292.d
 Christus constractæ religionis instaurator 245.c
 Christus sui Euangelij æternus propugnator 266.b
 Christus sol iustitiæ 254.c
 Christus cur soli assimilatur 314.b
 Christus scopus unicus salutis nostræ 307.d.308.d
 Christus unionis nodus 241.c
 Christus immunis ab omni peccati labe 256.b.c
 Christus Oceanus quidam è quo gratiarum amnes profluunt 68.c
 Christus finis & perfecta uirtutum omnium consummatio 32.d.112.d
 Christus sanctorum omnium nexus est 133.d
 Christus omnia iura regnorum disponit, calcatisq; regū colla 69.d. 191.c
 Christus cur exercituum dominus. 191.c
 Christus præteritarum rerum omnium & uaticiniorum nodus & finis 196.c
 Christus solus, rex magnus uerè appellatur 192.d
 Christus signū cõtradictionis. 307.b
 lapis offensionis 377.c.d
 Christus cur in signū factus cui contradicitur 297.d
 Christus persecutionū imago 59.b. 247.d.b
 Christus quibus malis in hoc mundo expositus fuerit 307.d.309.b.c.d
 Christus mundo fabula 257.c
 Christus à fratribus suis cõtemptus. 257.d
 Christus uerus psalmorum multorum interpres 361.c
 Christus peccatores non reijcit. 241.c
 Christus quomodo dona accipere dicatur 251.d
 Christus cur admonitus à patre. 4.d
 Christus hodie quoq; in suis membris proditur, uenit, cruciq; affigitur 171.d
 Christi nomen æternum 268.b
 Christi natiuitas 307.b
 Christi miraculosa natiuitas. 365.b.c
 Christi natiuitas in quibus præfigurata 266.b.c
 Christi natiuitatis fructus 295.d. 303.c.d
 Christi ætas aërea deliniata 191.d
 Christi aduentus maiestas descripta. 144.c
 Christi diuinitas perpetua 314.b
 Christi

I N D E X.

- Christi nature due declarate. 364.b.c. 156.d. 313.c
 Christi regnum 238.d. 289.b
 294.c. 311.d. 313.d
 Christi regnum quo loco inceperit. 364.b.c
 Christi regnum quale 265.b.c
 329.b
 Christi regnum uniuersale 266.d
 Christi regnum quam amplum. 266.d. 313.c
 Christi regni uis tota in misericordia consistit 60.c
 Christi regnum, et equalis cum Deo potestas 322.d
 Christi absolutissima in Deo sapientia 256.d
 Christi sacerdotium quale 289.b
 365.b
 Christi uoluntates due 68.b.c
 Christi uita qualis 137.d. 214.c
 Christi mores et uirtutes pulcherrime enarrate 79.d. 80.d
 Christi clementia 259.c humilitas 309.b in hoc mundo paupertas 260.b
 Christi beneficia erga genus humanam descripta 155.b. 6.c.d
 Christi iugum quam amoenū 259.d
 Christi crux quam aspera 301.d
 Christi in monte Thabor transfiguratio 312.b
 Christi in Iudeos pertinaces imprecationes 259.b
 Christi ad patrem oratio charitatis plena 305.b.c
 Christi ad patrem pro sua Ecclesia oratio 271.b
 Christi conciones omnibus expositae. 198.b.c
 Christi uerba, iacula erant ignita. 183.d
 Christi in genus humanum immensa beneficia 223.b. 256.d
 Christi anxia pro suis cura 255.d
 Christi meritum 364.d
 Christi meritum quam amplum. 304.c. d. 327.d
 Christi sacrificium quam efficax. 365.b.c
 Christi perfecta et consummata uictoria 365.d
 Christi diuina presentia descripta. 202.c.d
 Christi crux Iudeis scandalum, gentibus stultitia 256.d
 Christi cum tenebrarum principe congressus 252.d
 Christi obsidio ostensa 74.b
 Christi uictoria et triumphus 85.c
 331.b
 Christi triumphantis arma 304.d
 Christi mors quam preciosa 251.d
 273.b. 293.b. 353.b
 Christi resurrectio ad quid proficit 247.b. 251.d
 Christi ascensio 251.d
 Christi ascensionis fructus 252.d
 Christi ascendentis in caelum dona. 251.d. 252.d
 Christi absentia quid toti orbi incommodet 131.b
 Christi in spiritu effigies deliniata. 137.c
 Christi iudicium quod horrendū. 277.d
 Christi nomen cur Dauid sibi attribuat. 303.d
 Christi amici quomodo in terris tractati 215.d
 Christi sectatores cur habeantur odio 258.d
 Christi hostium descriptio 256.b.c
 Christi in psalmis continuū esse. 8.b
 in Christo omnes sapientie thesauri 254.b
 in Christo due nature 265.c. 313.c
 364.b.c
 in Christo duarum naturarū typus. 299.d
 Christiane uite descriptio 335.b
 Christiane religionis hostes potentissimi 256.a.b
 Christiani nominis professio quid requirat 277.b
 Christiani animi officium 257.d
 Christiani hominis uita quomodo instituenta 275.d. 242.d. 309.d
 319.d. 374.b
 Christiani perfecti typus 320.b
 Christiani pectoris signa 274.c
 Christiani fucati qui 13.b
 Christiano nil turpius quam mortis metus 39.c.d
 Christianorum in religione quantitas oscitantia 378.b.c
 Christianorum arces Christi hostibus ob custodum auaritiam proditate 197.d
 Christianorum reipublice membra diuersa 10.d
 Christianorum libertatem caelorum alterationibus subiectam esse, summa impietas 99.c
 Christianorum cum Turcis comparatio 396.d
 Cibus caelestis quam efficax 286.b
 Circe obsidio 347.c expugnatio. 422.c
 Citrus arbor que, et quomodo a Cedro differat 103.c
 Ciues urbis sancte descripti 408.c
 Clamor in scripturis cordis est, non uocis 11.d
 Clamoris significatio explicata 77.c
 Clementis vi. Pontificis max. mors 351.c
 Caelum crystallinum 446.d
 Caelum pro aere 23.d
 Caeli animati 255.d
 Caeli qui uocentur 203.d
 Caelorum descriptio 60.d
 Caelorum seruitus ad Christi nutum 203.b.c
 Caelorum structura ordinatissima. 60.d
 Caelorum noua facies 342.d
 Caelorum animatorū deliciae 255.d
 Caelestium rerū profunditas 238.d
 Caelestium rerū memoria quam delicata 348.d
 Caelestium rerum cognitio quam necessaria 320.c
 Caenobia cur a ueteribus instituta. 340.b.c
 Caenobiorum uerus usus 276.b
 Cogitationes tetrae et immunde que 32.b. 113.d
 Cogitatio sui uera, totius salutis ferme summa est 142.b
 Cognitio nulla neque in caelis neque in terris de salute nostra esse potest, nisi Christus nos doceat 76.c
 Cognitio rerum quando noxia. 401.d
 Collium nomine in sacris quid intelligendum 265.d
 Colloquiorum leuitas uitanda. 227.c.d
 Columbae significatio 218.d
 Columbarum similitudo 215.b.c
 Comedere fructus uiae suae quid stignet 298.d
 Commodi proprii studium 257.b
 344.b.c
 Conceptus hominum turpitudine summa 207.d
 Concilij uniuersalis expectatio. 406.c
 Conciliorum celebrandorum robur et fundamentum 8.d
 Concilia et conuentus sancti qui. 137.c
 Concionatoris diuini sapientia. 199.d
 Vide Pastores.
 Concharum natura 346.d
 Concordiae piorum 237.b
 Concordia in Ecclesia Christi quam

I N D E X.

- Necessaria* 302.a.420.b.421.d
Concordia in Christo querenda. 340.b
Concordiæ commendatio 306.c.420.b
Conditarum rerum trifaria diuisio 347.b
Confessio quid 21.b
Confessio auricularis 333.d
Cōfessiones auriculares tam crebræ unde nate 246.b
Confessio fidei quàm necessaria. 246.a.277.a.b.383.a
Confessio ad salutem sit intrepida. 254.b
Conscientiæ felicitas quæ maxima. 18.d
Conscientiæ uulnera 156.a.b
Conscientiæ male tormenta 8.c.434.b.c
Cōscientiæ purificate splendori sol ipse cedit 25.b
Conscientiarum tranquillitas. 266.d.444.c
Consilia Dei inscrutabilia 320.b.c
Consilia nostra quid ualeant 36.a
Consilia impiorum aduersus ueros Christianos 300.a.b
Consiliarij principum prauis descripti 35.c
Consolationis neruus ac robur præcipuum 396.c
Consuetudines sanctæ supplicandi Deo quatenus in Ecclesia ferendæ. 70.a
Constantia fidei 233.c.d
Contemplatio rerum conditarū mirabilis 21.d.22.d
Contemptus Dei & proximi unde nascatur 269.d
Contemptores ueritatis piorum interitu gloriantur 273.d
Cōtemptores Dei ac Euāgelij quàm grauius puniantur 301.a
Contentiosos, mundi amantiorese esse, quàm Dei, qui pax summa est. 116.b
Conuenticula impia in Euāgelij expugnationem 253.d
Conuentus religiosissimi qui 398.c
Conuersatio impiorum fugienda. 336.a.b.385.a
Conuersio uera ad Deum quomodo fiat 304.a
Conuicijs non certandum 431.c
Conuiuia sacra olim instituta, in quibus Deo gratiæ agebantur. 374.d
Conuiuiorum luxus & impietas *ibid.*
Cor, animæ receptaculum 210
Cor humanum nunquam suos sedare potest affectus & appetentias, nisi illis in rebus quæ eterne sunt. 147.b
Cor cœlestis originis esse 8.d
Cor quando sanctarum cogitationum domicilium fieri possit. 65.a
Cor purum & immaculatum Deo offerendum 235.b.c.238.6
Cor maris, pro medio maris 189.d
Cordis peruersi iudicia 29.d
Cordis mundi excellentia 208.d.209.d
Cordis puritas quæ 208.d
Cordis letitia quid differat à terrena 11.b
Corde inquirendus Deus 380.b.c
Cornu in sacris quot modis accipiat 278.a
Cornu pro potentia 312.d
Cornu in scripturis pro robore, uirtute, potentia, gloria, & regno denique 50.b
Cornua altaris 378.c
Corporis odoramenta detestabilia. 37.c.d
Correctio quàm uariè accipiat. 329.d
Correctio diuina quàm salutaris. 313.d.385.d
Correctio fraterna quàm necessaria. 257.b
Corruptum & integrum quomodo fumantur 37.c
Corui nigredo in sacris quid. 250.d
Coruorum pulli quàm mirabili Dei providentia alantur 443.a
Coruorum Noë typus 250.d
Coturnices uento in Hebræorum castra allate 286.c.352.a
Credientiū numerus diminutus. 33.d
Credientium unitas 306.c.d
Cremium quid 337.c
Crudelitatis detestatio 363.b
Cruis semper pijs imposita 350.c
Cruis quàm necessaria hominibus. 337.b
Cruis cur pijs interdum onerosa. 259.d.279.b
Cruis pijs est uita, impijs mors. 377.b
Crucis uia delicata 438.d
Crucis tolerantia 366.a
Crucis suauitas & mysterium quod 229.c
Crucis mysterium præcis temporibus cultum 24.a
Crucis piorum uera effigies 235.a.267.d.307.a.374.d
Crucis ac persecutionis imago Christi 247.b
Crucis & afflictionis fructus 292.b.377.b.385.c.d
Crucis ac afflictionū finis quàm gloriosus 236.c. Vide *Afflictio.*
Cubile in scripturis pro secretioribus cordis latebris 10.c.143.b
Cultus diuini & munditici morum discrimen 77.d
Cultus diuini rudimentum primæ, lingue candori ac munditiæ assuescere 130.b.c
Cultus diuini summa, amor, nō timor aut timor 204.b
Cupiditatum comparatio ad belluas. 18.d
Curarum nimiarum uanitas declarata 408.d.409.a.b
Custos malus suarum rerum, bonus haudquaquam aliorum esse poterit 28.d
Cyniphes quid 351.c
Cynomyia quid 288.b
Cysaræ ducis interitus 300.d
- D
- D***Aemonis imago* 347.d
Dæmones docti 253.c
Dæmones ad tempus filio Dei preualere uidentur 54.b
Dæmonum acuitas 257.c. nequitia 92.c. insidiæ 258.a.288.b
Dæmonum uastum imperium in orbem terrarum ante accessum diuini uerbi 25.b
Dæmonum malorum nomina 319.b
Dæmonum uenatio in animarū perniciem 403.b.c
Dæmonum uates furore temerario atq; impotenti perciti, nihil quàm falsa effutire poterant 165.b
Dæmonum castra descripta 96.b
Dæmonum uictoria qualis 134.c
Damarum natura 346.c
Dannatorum cruciatus descriptio. 199.c.d
Dathan interitus 354.b
Dauid an omnes hos psalmos scripserit 427.b
Dauid cur in psalmis contraria interdum adferre uideatur 317.a
Dauid Ceile urbis defensor 213.a
Dauid diuina providentia pastor factus 290.c
Dauid in multis fuit typus Christi uenturi 236.d
Dauid cur se Christum uocet 303.a
Dauid & sancti uiri cur aliquando tam

I N D E X.

- tam dira hostibus imprecati sint. 17.d
 Davidis & Moysi mira conuenientia. 23.c
 Davidis doctrina 225.c
 Davidis domus pro Dei familia. 399.d
 Davidis in lege domini peritia. 293.c
 Davidis erga legem Dei studium. 380.381.382.383.384.
 Davidis fides quam firma 311.b
 374.b
 Davidis humilitas 375.a
 Davidis in regem electio 313.a
 Davidis imperiū quam latum 313.c
 Davidis regnū æternū dicitur quatenus desinit in Christum 96.c
 Davidis persecutiones 232.c 373.b
 374.c. 376.b.c. 426.d exilium 430.d angustia in deserto Ziph. 234.c
 Davidis in specum Engaddi fuga. 432.d
 Davidis scelus horrendum 207.a
 pœnitentia ibid.
 Dauidi factæ de Christo promissiones 311.b. 315.b
 Dauidi perpetua seminis successio promissa 311.b
 Dauidi cur ob adulterium, promissiones diuine non factæ sint irritæ 313.b
 Deber demon 318.c
 Decoctores hereditatum & bonorum ecclesiasticorū notati 161.a
 Defectio à fide quam perniciofa. 272.c
 Defectionis ultroneæ à Deo indicium 55.b
 Defectiones Aegyptiorum à fide. 254.d
 Delatorum impudentia 214.b
 Dentium significatio in sacris. 224.c
 Desperatio aliquando homines etiam perfectissimos occupat 116.c
 Detrectatio unde nascatur 363.b
 Detrectantium ingenia 270.c
 Detrectationis detestatio 336.b
 Deus nomina omnia, & nullum nomen habet 21.c.d
 Deus talis nobis est, qualem uolumus nos esse ac credimus 55.d
 317.a
 Deus in scripturis more humano se nobis accommodat 33.a
 Deus absq; simulachris cultus olim. 371.c
 Deus solus adorandus, & creaturæ creatori nō præferendæ. 327.d
 328.a
 Deus ubiq; & in omnibus 427.c
 Deus cur in cœlis habitare dicatur. 67.c
 Deus quare certā sibi sedem in qua rogaretur præscripserit 65.d
 Deus in iudicijs non præuertendus. 103.d
 Deus honorum omnium copię cornu 116.d. 262.c. 348.a
 Deus solus uerè immaculatus ex se & est, & dici debet, nos uerò per ipsum 57.b
 Deus in electorum cordibus qualem sedem habeat 330.a
 Deus suis semper præsens 352.a
 Deus perpetuus indefessusq; sue Ecclesiæ defensor 198.a
 Deus uicissitudine miseriarum & consolationum suos experiri solet 108.b
 Deus perfectissimos quoq; interdū usq; ad desperationem animi exagitari sinit 174.d
 Deus suos igne aduersitatum exercet 33.a
 Deus immutabilis 234.b. 314.a
 341.a
 Deus quibus placari possit uirtutibus 328.b
 Deus sua dona uult nostra esse 46.a
 Deus cur terribilis esse à scriptura dicatur 327.d
 Deus quam constans in suis promissionibus 255.c. 335.a. Vide promissiones
 Deus admonet antequam puniat. 355.a
 Deus eo proposito mortalis factus est, ut homo homini abolitam naturæ legem innouaret 81.a
 Deus licet nefarios interdum homines in pios concitet, eos tamen nō inultos sinit 288.d
 Deus per demones & angelos malos interdum punit homines. 288.b
 Deus obliuionis cur à pijs accusetur 276.d
 Deus qua ratione quærendus & inueniendus à peccatoribus 393.a
 Deus semper laudandus quoquouersum se fors et fortuna uertat 127.b
 312.a. 348.b. 357.d
 Deus quare ignis urens dicatur. 345.c
 Deus zelotypus animarum 326.b
 Dei bonitas imperferatibilis. 342.d
 343.a
 Dei bonitatis delinatio 83.b
 Dei digitus est ipse Spiritus sanctus. 23.a
 Dei facies pro uisitatione eius. 115.a
 Dei uox seu uerbum, uis & uirtus eius appellatur 102.d. 103.a.b
 Dei nomen quid 65.c
 Dei nomen fortissimum 67.b
 Dei nomē cognoscere quid 319.b
 Dei nomen cur toties in psalmis inculcatum fidelibus 252.c
 Dei nomen duabus rationibus extollendum 255.b
 Dei nomen celebrandi desiderium unde nascatur 255.b
 Dei facies seu uultus quid 97.d
 Dei facies uera de illo notio est. 173.d
 Dei aures, sapientia & misericordia 110.c
 Dei uterus quid 365.b
 Dei clypeus 303.b
 Dei uis in ambulare quid 411.c
 Dei præsentia in omnibus consideranda 298.d
 Dei super arcam fœderis præsentia. 274.a
 Dei sedes descripta 51.b
 Dei cum Ade posteris pactum æternum 372.c
 Dei cum Abrahamo pactum quale. 349.c.d. 352.b
 Dei in distinguendis moderandisq; rebus conditis prouidentia. 275.c
 Dei magnitudo in terris quæ 222.c
 Dei imperiū omnibus numeris perfectum 351.d
 Dei potentia quam immensa 332.c
 Dei æterna potestas ex quibus intellegendas 323.d
 Dei benignitas declarata 88.a
 Dei ingentia in nos beneficia. 124.d
 233.c. 245.b.c. 252.b. 262.c. 363.d
 Dei in infime sortis homines beneficia. 245.a.b. 248.b. 298.d.
 343.c. 345.c.d. 346.a.b
 Dei beneuolentiæ erga electos signa 280.b
 Dei dona etiam in Ethnicis agnoscenda 41.d
 Dei absque Christo nulla cognitio. 333.b
 Dei erga inuocantes se clementia. 262.a
 Dei clementia etiam erga rebelles quam magna 336.c
 Dei longanimitas 176.b.c. 287.c

I N D E X.

Dei misericordia quam multiplex.	245.c.258.a.b	tia eius 47.d pro uita eterna 46.a pro misericordia. 18.a	ritus 211.c
Dei misericordia quam abundans.	342.b.c.d	Dextera patris Christus 57.d	Dolus leuiter, etiam cum non suspicatur, in spiritum clam repit. 119.d
Dei erga suos uigilantia	293.b	Dextera Dei quid 197.d.377.a	Dolum in spiritu uersari quid. 118.b
Dei iustitia que	110.b	ad Dextram patris sedere 364.c	Doloris descriptio 50.c.d
Dei maiestas ac splendor	255.c	Dialogorum ratio 318.d	Doloris notæ 309.d.310.a
Dei sapientia in creaturis admiranda.	345.c.d.346.a	Diabolus mendaciorum pater. 242.b	Dominus exercituum descriptus. 9.c
Dei consilium immutabile	234.b.c.349.d	Dialectica tractandarum scripturarum spiritualis, quæta & pacifica est, non illa contentionum plenissima 31.b	Domini tribus 399.b.c
Dei consilia inscrutabilia	320.b.c	Dies cæli quid 313.d	Domino canendum esse 26.a
Dei consilia immensa, & quæ omnem numerum & cogitationem excedant	165.d	Dies pro fortunatis uitæ successibus in sacra scriptura frequenter summi 175.d	Domus iniquitatum 276.b
Dei uerbum pro signo et uexillo esse	229.d	Dilectionis fraternæ commendatio. 274.c.287.b	Donec, indeterminatum tempus apud Hebræos significat 364.d
Dei uerbum uerum animæ edulium.	78.b	Dilectionis fructus 261.a.b	Dormire cur Deus interdum uideatur 280.a.339.a
Dei uox fortissima contra Hiericoninos	105.a	Diluuij aquæ quid portenderint. 105.c	Dorsum incuruare quid 259.a
Dei uerbum rerum conditarum exordium atq; origo	125.d	Diplois uestes 364.a	Draco in ueteri testamento quam uariè accipitur 275.b
Dei uox est supra & infra omnia perterrefaciat, suos tamè occultissimum in modum recreat	105.b	Discipulorum Christi symbola quæ 274.c	E
Dei populus qualis	8.a	Discordia detestatio. 252.d.306.c.d.373.d	E cclesia castitas 186.c
Dei seruus quis	141.d	Discordia in Ecclesia Christi quam perniciofa 301.d	E cclesia magna, gentium multitudo significatur 138.c
Dei filiorum felicitas descripta	152.d	Discordiarum fabricatores plurimi, pacis uerò perpauci 396.b	Dei Ecclesia quorsum erecta in terris 196.d
Dei uoluntas quomodo exploranda	380.d	Dispensationis diuinæ ordo mirabilis descriptus 101.b	Ecclesia Christi 370.c
Dei furor & ira que	15.c	Disputationes de gratia & arbitrio impudentes notatæ 126.c	Ecclesie definitio 67.d.76.c
Dei ira quam terribilis	279.d	Disidium inter Ecclesie proceres subditosq; eleganter depictum. 169.b	Ecclesia bonis ac malis hominibus mixta 248.c
Dei irati signa	288.b	Dissipator quis 47.a	Ecclesia cor unum & anima una in domino 241.c
Dei, aut Dei nominis inuocatio.	39.c	Diuina non nisi in uasa tanti numinis capacia infundi debent 198.d	Ecclesia una tantum quæ sponsa Christi 247.c
Deum in sole habitare quid	62.b	Diuina in improbos seueritas. 238.a.b	Ecclesia Dei hereditas 249.c
Deum magnificare quid	140.d	Diuinæ potentie signa 329.c.d	Ecclesia malignantium. 253.d.279.a
à Deo eiusq; uerbo discedere quam periculosum	271.c	Diuini in nos furoris signa 310.b.c.d	Ecclesia suum splendorem à Christo accipit 266.b
Deo uel tantillum absente recidunt omnia in peius	47.b	Diuitiæ qua conscientia parandæ. 234.a	Ecclesia quibus artibus dissipetur ab impijs 274.a.b
de Deo non superbe uel temere loquendum	278.a	Diuitiarum natura 368.c	Ecclesia Christi quam miserè lacera ta hodie 291.a.b.c
Deo soli omnis debetur gloria.	255.a.b	Diuitiarum ratio quæ esse debeat. 148.c	Ecclesia quantopere à Deo diligitur 273.b.308.a.b
Deo gloriam offerre quid	102.c	Diuitiarum usus legitimus 369.b	Ecclesia Christi quam sit ampla. 322.d
Dij alieni qui	297.b	Diuitiarum fragilitas 239.c	Ecclesia Christi quibus subnixæ præsidijs 323.c
Dij qui in scriptura appellantur.	102.a.202.b	Diuitum in hoc mundo conditio. 149.b.269.d	Ecclesia quam improbis hominibus infecta 336.d
Dij appellantur principes ac magistratus	298.d	Diuitum descriptio 129.d	Ecclesia neuis quidem aspergitur, sed non deletur 337.a
Dij gentium non adorandi neq; colendi	327.d.328.a.330.b.c	Diuitum impiorum exitus 202.a	Ecclesia Christi à gentibus instauranda 339.a
Deorum simulachra detestantur.	330.b	Doctores falsi qua ratione hominibus imponant 387.a	Ecclesia Christi ex quatuor mundi partibus collecta 357.a.b
Deorum terrenorum explicatio.	297.c	Doctorum legis diuinæ arrogantia et peruersitas notata 206.a	Ecclesia ancilla iustitiæ 375.b
Dextera Dei pro uirtute & poten-		Doegi crudelitas 210.d.262.b	Ecclesia arca sanctificationis est. 418.b
		Doegi delatoris assentatorisq; inte-	

Ecclesia

I N D E X.

- Ecclesia sanctorum & malignantium. 447.a.b
 Ecclesia suo sponso semper letatur. 447.b
 Ecclesie nostrae status notatur. 66.d
 Ecclesie fundamenta, uates & patriarchae. 109.d
 Ecclesie puritate ac sanctimoniam e turpissimis sordibus exuscitatam esse, miraculum ingens. 188.a
 Ecclesie exultantis gestus eleganter descripti. 192.b.c
 Ecclesie dominatio & potestas im-mensa. 193.a
 Ecclesie pulchritudo depicta. 195.b
 Ecclesie fundamentum. 204.a. 308.a. 328.c. quam firmiter. 277.d
 Ecclesie puritas. 238.b. 256.c. felicitas. 241.b. ubertas. 241.b.c.
 Ecclesie Christi uera bona. 239.c
 Ecclesie Christi iurisdictio. 240.b
 Ecclesie ale. 250.c
 Ecclesie antistitum munus. 250.b
 Ecclesie qui candor & ornatus. 250.c
 Ecclesie candor ex Christi uulneribus. 251.a
 Ecclesie spiritalis pompa. 253.b
 Ecclesie consolationes. 273.b. 277.b
 Ecclesie ueræ progressus. 277.d
 Ecclesie nomen cur etiam mali & impij recipient. 279.a
 Ecclesie limites. 294.d
 Ecclesie typus. 254.c. 260.d. 279.a. 294.d. 296.d. 328.d
 Ecclesie sinus. 302.b
 Ecclesie dignitas. 308.a.b
 Ecclesie Christi descriptio. 312.c. 322.c.d
 Ecclesie reformatio quam necessaria. 339.b.c
 Ecclesie principes. 254.a
 Ecclesie ministri, Dei uirtus, per uerbum. 254.b
 Ecclesia fidelium comunio. 255.c
 Ecclesie muri sanctorum animæ. 261.d
 Ecclesie persecutio. 261.d. 299.d. 419.d. Vide Afflictio & Crux.
 Ecclesie fabrica quam artificiose à Paulo descripta. 375.c.d
 Ecclesie caput Christus. 418.a
 Ecclesie cum Christo affinitas. 418.d
 Ecclesie lucerna. 419.d
 Ecclesie concordia ad quid proficit. 340.b. 375.d. 420.b
 Ecclesie species. 419.d
 Ecclesiarum bona hodie minutissimi quique magistratus pro libidine & impune depopulantur. 400.a. 401.c
 Ecclesie pastores sine spiritu sancto frustra laborabunt. 255.b
 Eclipsis seu defectus dictionum admodum familiaris scripturae. 101.d
 Effundere in sacris quid. 233.d
 Elati animi certa indicia. 336.c. Vide Superbiam.
 Electio. 239.b. 316.d
 Electio non ex merito pendet. 313.a
 Electionis ratio. 290.a.b
 Electi moriuntur ut semper uiuant. 36.c
 Electi & sancti qui sunt. 129.a
 Electi uina Dei templa. 330.a
 Electorum multitudo semen Dei appellatur. 60.c
 Electorum premia. 239.b.c
 Electorum Dei conditio. 306.c. 444.c.d
 Electorum corpus quidem sed fides nequaquam leditur. 318.c
 Electorum cum Deo testamentum. 311.c
 Electorum dolor in hoc mundo. 393.c
 Eleemosynæ commendatio. 369.b
 Elementorum concussionem quare à Deo factæ. 51.d
 Elisei uisio quid præ se tulerit. 128.d
 Eloquentia Dei quanto studio prosequenda. 381.b.c
 Emanuelis nomen explicatum. 191.c
 Ephraim superbia. 284.c
 De Ephraim tribu cur carnem suscipere Christus noluerit. 290.b
 Ephraim tribus in Deum tumida regnum affectant. 290.c
 Ephraim quid. 417.d
 Episcopi sedes qualis esse debeat. 195.d
 Episcoporum munus. 250.d
 Episcoporum ac pastorum Ecclesie officium. 251.a. 253.c.d. 438.b
 Equorum in sacris significatio. 279.d
 Erubescentiæ comoda enumerata. 86.b.c
 Esdræ exemplum. 210.a
 Ethan musicorum princeps. 311.a
 Euangelium prædicare omni creature, quid sit. 189.b
 Euangelium rerum omnium bonarum finis & terminus. 191.b
 Euangelium quibus reuelandum. 311.d
 Euangelium pure ac absque somnijs prædicandum. 253.d
 Euangelium in omnem terrarum orbem late spargendum. 260.d
 Euangelium qua fide ac diligentia populo prædicandum. 378.a.b
 Euangelij uerba qualia puris aut impuris appareant. 198.d
 Euangelij tugum leuissimum. 205.b
 Euangelij uis & excellentia. 204.b
 Euangelij imago per Dauidem expressa. 221.b
 Euangelij salutaris splendor. 317.d
 Euangelij suauitas. 249.d
 Euangelij perpetuitas. 367.c. 387.b.c
 Euax dictio exultantis. 261.c
 Euge uox exultantis. Ibid.
 Eucharistiae fructus. 366.d
 Exasperare in sacris quid. 248.c
 Exequiarum ratio descripta. 408.a.b
 Exercitia spiritalia non parum prudentie exigunt. 106.c
 Ezechie uictoria memorabilis. 278.d. 276.a

F

 Facies pro fauore. 349.b
 Faciæ peccatorum sumere quid. 299.a
 Faciem auertere in sacris quid. 418.c
 Fames uerbi Dei. 228.c
 Fames Dei flagellum. 350.b. 359.d
 Familia quomodo gubernanda. 335.d
 Familiae integræ nostræ etate, parentum impietate funditus extinctæ. 70.c
 Familiaritas cum pijs tantum hominibus habenda. 385.a. Vide Conuersatio.
 Fastus & superbiæ descriptio. 31.a. Vide Superbiam.
 Fauor diuinus qua ratione conciliandus. 245.a
 Fauus uetus testamentum adumbrat. 63.c
 Felicitas hæc inferna, miseria est. 38.d
 Felicitas uera cum falsa ista comparatur. 49.c
 Felicitas uera que. 126.b
 Felicitas uera in quibus consistat. 211.d. 302.b. 303.c.d. 304.c
 Felicitas impiorum. 269.a. 270.a.c
 Felicitatis totius summa. 126.a
 Felix uerè quis dici possit. 199.b
 Felicem fuisse summa est infelicitas. 74.a
 Felices quosdam ideo uideri, quia impij & scelerati. 404.b
 Fertilitatis causa. 360.a

I N D E X.

Fideles qui	42.d	Figurarum & troporum cognitio	lus	139.c
Fidelium animis quae desideria inesse oporteat	410.c	necessaria est ad psalmos	Frugum copia unde	360.a
Fides rei christianae summa	66.d	Filij Dei qui dicantur	Fulgura diuina quae	53.b.c
Fides animae gloria appellatur.	188.c	Filij pauperum qui	Fulminis natura	345.a
Fides Ecclesiae turri munitissimarum urbium comparata	197.c	Filij pro parentum delictis cur puniantur interdum à Deo	Fulminis miraculum in Casino monte spectatum	52.c
Fides etiam politica sanctissime colenda	336.c		Fumigationes in sacrificijs unde.	431.d
Fides animae cibus saluberrimus.	358.d	Filij Adam	Fumi natura egregie depicta.	150.b
Fides Davidis quam constans	374.b	Filij à parentibus oblati in sacrificijs Moloch	Funeralium sumptus notati	132.c
Fides porta ad iustitiam assequendam.	377.b.c	Filiorum defectio explicata	Funibus olim hereditates metiebantur	44.b
Fides uera nunquam est ociosa.	383.d	Filiorum in parentes pietas in quibus consistat	Fures in ecclesia Christi quid tentent.	240.a
Fidei perfectissima definitio	375.c	Finis in psalmis quomodo intelligatur	Furoris diuersa significatio	17.b
Fidei uerae argumentum & indicium quod	286.d	Firmare pro exaltare		
Fidei stabilitas ac constantia	211.d	Flagellarum nomine scriptura quid uelit	Abelitarum origo	300.c
Fidei lex quae	211.d	Flumina longo sub terra ferri interuallo, & tandem emergere	Galaad ubi	230.b
Fidei probatio quam necessaria.	243.b	Fluminum usus	Gaudium uerum in quibus consistat	334.c.d
Fidei lumen unde	245.b	Fœdus Dei antiquum cum homine.	Gaudij solidi sedes in corde	45.a
ad Fidei confessionem quae requirantur	246.a		Gaudij caelestis & solidi descriptio.	405.c
Fidei praeconium	249.d	Fœderis summa inter Deum & hominem	Gedeonis stupendum miraculum.	266.b
Fidei imbecillitatis causa	256.d	Folengius qua fide ac diligentia haec sua commentaria scripserit	Genitricium immundities	208.a
Fidei & dilectionis unitas	261.a		Gentium ritus impijssimi descripti.	43.b.c
Fidei obedientia descripta	204.a	Folengius quot annos egerit in caenobio	Gentium ecclesia quare ampla dicatur	77.c.d
Fidei gradus duo	205.a		Gentes quae dicantur	3.b
Fidei summa in quibus consistat.	234.b	Folengius quando haec sua commentaria absoluerit	Gentes impure & exleges è mundo & terra uiuentium eijciende.	31.b
Fidei naufragium ex episcoporum negligentia	277.a		Gentes in sacris quid	292.c
Fidei rudimenta in qua Iudaeae parte orta	312.b	Folengij parentes	Gentium ad Euangelium uocatio.	240.b.254.d.260.c.266.d.267.a.b.289.a.294.c.306.b.308.b.c.328.b.329.a.330.a.365.a.370.c.375.c
Fidei uis	331.d.342.d.351.b	fratres	Gerrones futiles à iustorum congregatione longe expellendi	41.b
uirtutes	337.b.383.c	Folengij in Surrentinis agellis latitantis oratio ardens	Gestus corporis animi indicium.	434.d
Fidei confessio ad quid proffit.	348.d	Folengij deambulationes amoenissime	Gigas pro uiro forti & strenuo.	125.b
Fidei necessitas	349.b.c.d.352.d		Gloria pro diuinorum beneficiorum memoria	109.c
Fidei labefactantis imago	354.a	Folengij etas	Gloriatio sanctorum in quibus rebus consistat	447.c
Fidei modice exemplum memorabile	355.c.d	Folium in scripturis quid significet.	Gloriatio nominis Dei in quibus consistat	268.c
Fidei neglectus omnium malorum causa	358.c		Gloria solida	15.a
Fidei signa quam necessaria	383.d	Fontium usus	Gradus in ecclesia	420.d
	384.c.d	Fornicatio in rebus spiritualibus.	Gradus perfectionum	216.a
Fidei in aduersis constantia quam necessaria	430.d		Graecorum heretici in concilijs uicti	7.d
Fidei praecipuum argumentum quod	51.a	Fortitudo summa & doloris immensitas in pectore Christi coniuncta	Graecorum persecutio	292.d
Fide erga Deum ipsa quoque rerum natura immutari potest	46.d		Gratie diuinae natura quam sit excellens	
Fide gratis iustificamur	233.c	Fortune insolentia		
	357.d	Fortune mutatio		
Fiducia definitio	92.d			
Fiducia in Deum uis	169.c	Fortunarum & diuitem uita ampullosa		
		Fraterni amoris memorabile exemplum		
		Fructus boni arboris qui		
		Fructus spiritus quid uocet Paulus		

I N D E X.

cellens	100.b	Hominis primi casus miserrimus	assequitur	63.a	
Gratiæ Evangelicæ dignitas	313.d	quotidie desendus	413.b	Humilitatis descriptio	91.b
Gratitudo erga Dei beneficia	162.c	Hominis feritas descripta.	200.	Hyadum sydus	329.d
Gratitudo erga Deum	331.d	b.c.d		Hypocrita cur peccator in psalmis	
Gregorij Nonariensis mors	324.b	Hominis animæ præstantia	229.b	dictus	205.c
H		Hominis ortus duplex	209.d	Hypocrita heretico multo deterior	380.d
Hereditas æterna	4.d	Hominis Christiani in hoc mundo		Hypocritarum descriptio	173.b.
Hereditas Dei est Ecclesia.		officium	372.d.373.a	205.c.d. 233.b. 357.a.380.d	
249.c		Hominis nobilitas	ibid.	Hypocritarum turba copiosa.	256.b
Hereditatis diuinæ status	231.d.	Hominis miseria	202.b.343.a	Hypocritarum superbia	381.c
367.b		et fragilitas	255.d.440.c	Hypocritas detestatur Deus	287.b.
Hereditates olim funibus metiebantur	44.b	Homini uita cur data	16.c	303.b	
Haraboth quid apud Hebr.	248.a	Homini nil maius quam ipse Deus.		Hyssopi herbæ descriptio	208.b
Harmonie in sacris usus	448.d	49.c		I	
Vide Musicam,		Homines dii appellantur mediatore		Iacob cur Israël nomē adeptus.	
Hebræorum magna impietas	286.	diuino spiritu	23.d	349.c	
d.287.a.b.c.d		Homines ad perscrutanda Dei iudicia		in Iacob tribus omnes originem duxerunt	289.d
Hebræorum in Aegypto clamor.	297.a	prorsus hebetes	28.a	Idololatria finis impietatis	295.b
Hereticus in Ecclesia magis toleratus	380.d	Homines eò longiore interuallo à Deo distant, quò uiciniore spacio uitijs insistant	85.b	Idololatria Hebræorum	297.b.c
quam hypocrita		Hominũ perfectissimorũ mos.	87.d	Idololatria uera	297.c.371.d
Hereticorũ persuasiones quam perniciosæ	387.a	Hominum labes ac morbi uarij descripti	93.d	Idololatriæ peccatum quam latè sese extendat	330.a.b
Heman Leuitarum sapientissimus.	309.a	Hominũ genus infelicissimũ.	407.c	Idololatriæ detestatio	327.d.328.a.
Muscorũ princeps. Ibid.		Hominum inconstantia et fallacia descripta	129.c	330.b	
Hermon mons	312.b.420.d	Hominum persuasiones uentose descripte	163.b	Idolorum cultus unde ad nos translatus	371.c
Herodes perturbatus gentiũ typus.	203.a	Hominũ genus omne quomodo populus Dei uocatum	204.a	Idumæorum origo	300.c
Hierusalem cœlestis quæ	399.b	Hominum uanitates	233.d	Iecur quid in sacris	270.a
Hierusalem urbis cur tam crebra mentio	403.c.d	Hominum mutabilitas	376.b	Ieduthun instrumentum musicum.	281.a
Hierusalem quare regis magni ciuitas appellata sit	195.b	Honores studio et anxietate questiti, non honores, sed meræ curæ et profana negocia appellari debent	96.c	Ieiunia precationibus semper cõiuncta	363.d
Hierosolyma perturbata. Iudæorũ typus	203.a.b	Honores ambiendi mos corruptissimus	335.c	Iesus cur dictus Christus	268.c
Hierusalem Ecclesie typus	210.c	Honoribus cur cumulentur impij.	233.a.b	Ignis carbones pro fulgetris ac fulminibus	53.a
Hierusalem deuastationis uaticinia.	272.d	Hora nulla, nullus locus à demonũ laqueis tutus	111.b	Ignis occultus de cœlo lapsus holo-causta quondam absumebat.	66.a
Hierusalẽ deuastatur	291.a.424.c	Hostiæ omnes sanguinarie umbra suere sanguinis in cruce oblata.	43.c	Ignis cœlestis descriptio	203.a
Hierusalem manufacta, et cœlestis.	307.c.d	Hostiarum ratio	361.a	Ignis pro persecutione	243.b.d
Hodie, dictio bifariã explicata	4.c	Hostes Euangelij cur pijs feliciores in hoc mundo	269.a.b	Ignis spiritus sancti typus	255.b.
Holocaustum quid	244.a	Hostes Christi qui in Hostes suos cur sancti interdum tan grauiter inuehantur	386.b	285.a	
Homo an maior angelis	23.b	Hostium Christi audacia	274.b	Iha dictio quid Hebræis	252.b
Homo quanto minor beatis spiritibus	23.b	Humane naturæ conditio	264.c	Imagines eorum rudiorum sunt documenta	371.c
Homo qualis	27.c.d	Humanarum traditionum uilitas.	203.d	Imber quid in sacris significet.	249.b.c
Homo quicquid sibi arrogauerit, id totum diuino honori detractũ estimet	85.a	Humiliũ preces exaudit Deus.	339.c	Imperantibus quæ scitu necessaria.	290.d
Homo in deligendo bono facillè cecidit	89.d	Humilitas sola legis diuinæ sensum		Imperatoris officium	336.c.367.b
Homo ipse humilis quomodo Deum exaltare dicatur	107.b			Imperfectiones nostræ quæ	38.d
Homo quam miserũ sit animal	15.d			Impietas nulla tam execrabilis, quin per Christum possit abluí	303.a
Homo interior quis	178.a			Impietatis radix præcipua, ad consideranda Dei opera non applicare animum	100.d
Hominis uia quæ dicatur	1.b			Impietatis simulachrum	29.b
Hominis conditio descripta	71.c			Impietatis gradus qui	299.c

I N D E X.

<i>Impietatis captiuitas</i>	363. b	<i>Impiorum de Deo iudicium</i>	323. c	<i>Insultatio uictis plerunq; acerbior</i>	quàm ipsa mors	36. c
<i>Impij hominis descriptio</i>	1. a. b.	<i>Imprudencia est, si nos constantiores</i>	et solidiores in fide futuros speremus quàm ipsi uiri perfectissimi fuerint, Dauid et Petrus.	<i>Intellectus uis una, non plures</i>	27. b	
	357. c		108. b	<i>Intercessionis Christi umbra</i>	354. d	
<i>Impij si dilata à Deo poena, exaltentur sicut Cedri Libani, frédit sunt equo animo</i>	103. d	<i>Inanimatae res cur Deum laudare dicantur</i>	331. d. 332. a	<i>Interitus et exitus pro negocijs actionibusq; uitae humanae</i>	398. a	
<i>Impij frequenter in scripturis mari aestuanti comparati</i>	189. d	<i>Incliti qui</i>	9. a	<i>Inueterascere quid</i>	17. c	
<i>Impij se penumero cadit in laqueum, quem posuerunt pijs</i>	213. a	<i>Incredulitatis malum quàm amplum</i>	286. a	<i>Inuidiae detestatio</i>	325. b	
<i>Impij in hac etiam uita puniuntur à Deo</i>	236. b	<i>Inducere in sacris quid</i>	322. b	<i>Inuidiae natura</i>	369. c. 433. b	
<i>Impij quibus artibus pios traducant, et inuisos reddant alijs</i>	236. b	<i>Infantium et lactentium argumentum mirabile</i>	22. a. b	<i>Inuocare pro adorare</i>	292. a	
<i>Impij uitae exitum non considerant.</i>	269. c	<i>Infelix qui</i>	38. d. 39. d	<i>Ioannes Baptista quo pacto lucerna ardens</i>	203. a	
<i>Impij quaecunq; expetunt, assequuntur, sed non sine magno malo.</i>	286. c. d	<i>Inferni significatio in sacris</i>	16. d.	<i>Ioannis Ludouici Gonzage factum praeclarum enarratum.</i>	71. a	
<i>Impij puniti à Deo deteriores fiunt.</i>	287. a		306. d. 309. c. 324. c	<i>Iob libri quis autor fuit</i>	3. b	
<i>Impij non temerè damnandi</i>	287. b	<i>Inferi qui</i>	16. d	<i>Iob magis credendum quàm Plinio, uel eius deo Aristoteli</i>	104. d	
<i>Impij admoniti ac castigati, interdum respiciunt</i>	301. b	<i>Inferorum cruciatus</i>	372. d	<i>Iordanis reciprocatio miraculosa.</i>	371. a	
<i>Impiorum animae et mores descripti</i>	12. d. 218. c	<i>Infidelitatis summae indicium quod.</i>	55. b	<i>Ioseph quanta à Deo acceperit beneficia</i>	293. b	
<i>Impiorum potentia et successus</i>	29. a	<i>Infidelitatis contra Deum nota.</i>	338. a	<i>Ioseph typus Christi</i>	293. c. 350. b. c	
<i>Impiorum insidiae depictae</i>	30. a. b	<i>Infirmittatis propriae consideratio quid efficiat</i>	87. b	<i>Ioseph in fratres pietas</i>	350. b	
<i>Impiorum successibus inuidere, est tales successus etiam suos esse uelle</i>	145. d. 146. a	<i>Ingenia praeclara quomodo hodie perdantur</i>	84. a. 153. b	<i>Iosephi historia</i>	350. b. c	
<i>Impiorum studia frequenter paleis comparata</i>	2. c	<i>Ingratitudo mundi erga immensa Dei beneficia</i>	138. d. 260. b. 269. d. 284. d. 297. b. 312. a. 327. a. 332. a. 349. b. c. 361. d	<i>Ira laudabilis quando in zelum exit</i>	10. a	
<i>Impiorum conatus</i>	213. c	<i>Ingratitudo mundi erga Euangelium</i>	254. d	<i>Ira et excandescētie motus in Deo quare dicatur</i>	51. d	
<i>Impiorum poena grauisissima</i>	176. c.	<i>Ingratitudo Iudeorum quàm magna.</i>	286. d	<i>Irae diuinae uehemētia.</i>	279. d. 303. d	
	236. b. 247. c. d. 252. d. 259. b. c.	<i>Ingratitudo fons omnium peccatorum</i>	319. b	<i>Irae diuinae placatae indicia</i>	304. b	
	267. d. 289. a. 321. a. 325. c	<i>Ingratitudo patrum erga Deum.</i>	352. c	<i>Ismaelitarum crudelitas</i>	267. a	
<i>Impiorum contra Christum consilia</i>	237. c. 238. a. 300. a	<i>Ingratitudinis uitium explicatum.</i>	136. b	<i>Ismaelitarum origo</i>	300. c	
<i>Impiorum conatibus non resistit Deus, sed ad tempus tantum</i>	238. a	<i>Ingratitudinis detestatio</i>	373. b	<i>Israël Hebraeis quid</i>	349. c	
<i>Impiorum calumniae</i>	257. a	<i>Inimici mentiuntur quò potentiam aduersantium imminuant</i>	242. a	<i>Israëlis sanctitas</i>	372. a	
<i>Impiorum natura ac ingenium</i>	259. d	<i>Inimici quatenus odio habendi.</i>	389. b	<i>Israélite, non omnes ueri Israélite.</i>	83. c	
	287. d. 371. c	<i>Iniquitas summa quae</i>	211. c	<i>Israélite quomodo per gyrum tabernaculi à Deo distincti</i>	293. b. c	
<i>Impiorum in hoc mundo felicitas.</i>	201. c. d. 202. a. 224. d. 269. a. b. c.	<i>Iniquitatis filij qui dicantur</i>	313. b	<i>Israëlitatum magna impietas</i>	289. b	
	270. c. d. 271. c. d	<i>Iniquitatis nomine omnia simul peccata complectuntur</i>	358. c	<i>Iter ad caelestem patriam quale sit.</i>	142. d. 206. d	
<i>Impiorum interitus crudelis</i>	176. d.	<i>Innocentis definitio</i>	84. b	<i>Iudas Iscariota perfidiosorum typus.</i>	361. c	
	177. a. 300. d. 301. a	<i>Innocentia semper in terris malè habita</i>	258. d. 214. b. 237. c	<i>Iudas Iscariota num uxorem habuerit</i>	369. b	
<i>Impiorum in Ecclesiam Christi crudelitas</i>	232. d. 274. b. 307. a	<i>Innocentia cordis dei sedes</i>	290. d	<i>Iudae scelus exagitatam</i>	211. a. b	
<i>Impiorum consilia caelitus dissipantur</i>	279. b. c	<i>Inopia pro afflictione</i>	310. a	<i>Iudae Iscariotis auaritia</i>	262. b.	
<i>Impiorum concordia ad suppressendos pios quàm firma</i>	300. b	<i>Insignia omnia quibus in dei Ecclesia inter ceteros conspicui sumus, seruitutem magis, quàm imperium aut dominium portendant</i>	102. b. c	<i>Desperatio</i>	281. d. 294. b. 325. b	
<i>Impiorum ira toleranda ad tempus.</i>	321. b			<i>Iudae filiae in scripturis piorum animae dicuntur</i>	291. b	
<i>Impiorum felicitate pij etiam offenduntur</i>	323. b			<i>Iudae scra penitentia</i>	325. b	
				<i>Iudaei cur Christum sint persecuti.</i>	257. a	
				<i>Iudaei quantopere à Deo dilecti.</i>	278. d. 279. a	
				<i>Iudeorum usurae</i>	41. d	
				<i>Iudeorum mos antiquus circa nuptias.</i>	62. a. Item in conuiujs.	82. c

Iudeorum

I N D E X.

- Iudeorū* populus olim omnibus nationibus terrori erat, nunc eo nil abiecius in toto orbe 69.b
- Iudeorum* ritus altare circumcundi hostiarum corona 94.b
- Iudeorū* sacrificandi mos antiquus. 97.d
- Iudeorum* obstetricibus cuiusmodi domorum ædificia data 408.b.c
- Iudeorum* mos legem suam conuoluenendi in oblongas mēbras quid portendat 166.c
- Iudeorum* reliquie dure 185.a
- Iudeorum* consuetudo in uictorijs. 250.a
- Iudeorum* crudelitas 258.d
- Iudeorum* prisca religio 94.a.b. 97.c.268.c
- Iudeorū* famosa captiuitas quid nos doceat 277.a
- Iudeorum* reiectio 289.c.293.c. 328.b
- Iudeorum* festa & celebritates que 296.a
- Iudeorum* erga Deum ingratitude 256.c.284.b.297.d
- Iudeorum* in seruandis promissis lenitas 298.b
- Iudeorum* in captiuitate Babylonica querela 314.b.c
- Iudeorum* prerogatiua ac dignitas 373.c.444.c.d
- Index* quomodo exoculetur 42.a
- Iudicis* integritas que esse debeat. 25.c
- Iudicis* iusti descriptio 232.b.312.c
- Iudicis* Christiani partes ac uirtutes. 246.c.373.d
- Iudicis* impij ac corrupti imago. 299.a
- Iudicis* incorrupti descriptio. 299.a
- Iudices* nostri eui taxati 24.d
- Iudices* nostre ætatis ad Deum comparati 46.b
- Iudices* iusti dii in terris quodammodo censendi 152.c
- Iudicum* arrogantia & peruersitas notata 206.a
- Iudicum* iniquitas 214.c
- Iudicū* integritas et peruersitas que 223.c.d.224.d
- Iudicium* pro lege 349.c
- Iudicium* Dei quā iustum ac integrum 246.c
- Iudicū* iustum à quo expectandum. 46.b
- Iudicium* diuinum contra impios. 212.d.218.b
- Iudicij* humani peruersitas 280.a
- Iudicij* iniusti sententia Deo cognita 280.a
- Iudicio* excelso in rebus diuinis discernendis opus est 133.c
- Iudicia* hominum quā uana 393.a
- Iudicia* diuine iustitiæ que 379.d
- Iudicia* diuina tacite prestolanda. 147.c
- Iudiciorum* Dei inæqualitas accusatur 176.b
- Iudiciorum* prauitatis origo. 224.a
- Iugum* grauissimum quod 3.d
- Iuramentum* quatenus permissum. 41.c
- Iuramentum* monachorum quatenus pium 236.c
- Iuramenti* usus 418.d
- Iurandi* apud Hebræos modus 59.d
- Iurare* Deo quid 236.d
- Iustificacionis* ratio pulcherrimè declarata 119.b
- Iustitia* à malis causidicis uenundatur 299.a
- Iustitia* Dei pro ipso Deo 13.d
- Iustitia* nostra solus Christus. 357.b
- Iustitia* gratuita 304.d.312.d
- Iustitia* uera ex fide 304.d.312.d. 438.d
- Iustitia* est qua Deo uiuitur per fidem 201.c
- Iustitia* quando muta 223.d
- Iustitia* uirtutum omnium perfectio. 149.a & cumulus 121.b
- Iustitia* iudicio coniungenda 324.c
- Iustitiæ* definitiones elegantissimæ. 80.b.81.b
- Iustitiæ* & equitatis conseruatio in quibus consistat 312.c
- Iustitiæ* diuine iudicia que 379.d
- Iustitiæ* sacrificium descriptum. 10.c
- Iustitiæ* fructus 321.c
- Iustitiæ* statera 233.d
- Iustitiæ* officium 305.b
- Iustitiæ* plantatio 266.a
- Iustitiæ* porta 377.b
- Iustitiam* omnium uirtutum summā esse 80.b
- Iustitiam* à Deo datam, nostram esse dicimus ob fidei integritatem. 46.b
- Iustitiam* unā cum innocentia lacram sepe à tribunalibus discedere 95.b
- Iustitiarij* 434.c
- Iustum* quē scriptura uocet. 404.b
- Iustus* quando apud Deum propriā iustitiam iactare solet 46.a
- Iustus* quare inops appelletur. 40.a
- Iustus* & rectus quis 121.b
- Iustus* per Dei gratiā quomodo audacter diuino iudicio alioqui seuero ac terribili sese offerat. 92.c
- Iusto* nullus locus siue in solitudine siue in multitudine tutus 110.d
- Iusti* hominis proprietates 395.a
- Iustorum* uie que 2.d
- Iustorum* Letitia de uindicta malorum qualis 225.b
- Iustorū* gaudiū et triumphus. 247.d
- L
- L** Abia pro sermone in scripturis 183.d
- Laboris* significatio que 216.a
- Lachrymæ* sanctæ qua uirtute præditæ sint 163.b.c
- Lachrymarum* et gemituum qui effectus 221.a
- Lacus* significatio in Scriptura. 107.d
- Letitia* uera in quibus consistat. 334.c.d
- Letitiæ* oleum pro Spiritu sancto. 185.b
- Laus* uera que 59.b
- Laus* qua Deus delectatur in quibus consistat 262.c
- Laus* & gloriatio felicissima que. 181.c
- Laudis* sacrificium 205.b
- Laudis* sacrificia Deo gratissima. 360.b.c
- Laudis* diuine cogitatio quos fructus adferat 235.c
- Laudibus* in Ecclesia semper celebrandus Deus dator honorū omnium 253.d.352.c.421.d
- in* *Laudibus* Dei celebrandis ordo. 253.b.c
- Tempus* 440.d
- Laudandus* Deus non obiter, sed puro corde. 238.d.437.c
- Lex* quid intelligatur 1.d
- Lex* uarijs nominibus appellata. 62.d
- Lex* nature 343.d
- Lex* Dei quid 334.b
- Lex* Dei quid reuera doceat 389.c
- Lei* Dei quā preciosa 390.d
- Lex* uetus 342.c
- Lex* noua data per Christum. 331.b
- Lex* uite in Christo 358.a
- Legis* natura 382.c
- Legis* diuine commendatio. 379.a.b.c
- Certitudo* 234.b
- Terrores* 249.c
- Legis* diuine usus 342.c
- Legis* prisce omnia, umbra fuerunt

I N D E X.

- eorū quæ postea uirū sanctis acci-
derunt 43.d
Legis diuinæ meditatio quàm neces-
saria 387.a.b.c.388.b.c
Legis diuinæ desertores qui iudi-
candi 392.d
Legis reiectio 365.b.c
Leges de promulgandis Dei benefi-
cij sancitæ 284.b
Legum munitiones 312.c
Legū & mandatorū Dei obseruatio
quàm necessaria 343.c.390.d
ex Legum diuinarum exercitatione
quæ bona proueniant 389.b.c
Leonum natura 347.a
Ecuathan 275.b.347.d
Libanus mons 321.b.c
Liber uiuentium quid 259.d.260.a
Liberalitas in rebus spiritualib. Deo
gratissima 382.d
Liberalitatis erga pauperes cōmen-
datio 369.b.c
Liberatio uera & sola, à uitiorum
laqueis absolui 406.d
Liberationem à malis esse in aduer-
sis patientiam 132.b
Liberos habere, an donum Dei præ-
cipuum 410.a
Liberorum fecunditatis ratio ex-
plicata 412.a.b.c
Libertas sancta in quibus consistat.
383.c
Libertas Christi à negocijs huius
mundi 309.c
Liberum arbitrium 348.a.349.a
Liberum arbitriū homini quatenus
datum 287.c
Libidinosorum nequitie ostensæ.
206.a
Lignum pro arbore 1.d
Lilium testimonij quid. 228.d.293.a
Lingua cur à Deo hominibus con-
cessa 130.c
Lingua effrenis nullum non malum
in orbem inuexit 160.d.211.c
Lingua quanto studio frenanda.
431.b.c
Lingue peruersæ mala innumera.
222.b.c
Lingue dispartitæ cur discipulis
predicaturis apparuerint. 255.b
Linguarum cognitio quàm neces-
saria theologo 388.c
Literarum studia qualia esse debeāt.
40.d
Liuoris natura 369.c
Liuoris detestatio 294.b.325.b
Locus sanctus, pro Dei habitaculo.
248.b.c
Locum nullum tam aptum esse ad de-
corandum Dei cultum, quam cor.
94.d
Locustarum ingens multitudo.
351.c.d
Locustarum natura 363.c
Longanimitatis Dei memorabile ex-
emplum 287.b.c
Loquacitatis & mendaciorum de-
testatio. 430.c Vide Lingua.
Lumbos nutare quid 259.b
Luminis appellatione quid signifi-
cetur 10.d.11.a
Luminis diuini inuisibilis plenitu-
do, tenebræ & caligo 52.d
Lunæ motus, eiusq; ratio 346.d
Lunæ cursus quomodo ab Hebræis
distinctus 346.d
Lux uera quæ 95.d.294.d
Luxuriæ pestis 286.d
Luxuriæ pœna 354.a.b
M
Madianitæ ludæis quàm in-
sensæ 300.d
Madianitarum crudelitas 267.a
Magistratus quæ necessarius. 243.c
Magistratus quomodo ambiendus.
335.b.c
Magistratum electio quomodo in-
stituenda. 336.c
Magistratus officium 39.b.336.c
367.b.370.b.373.d
Magistratus boni commendatio.
436.d
Magistratum correctio 215.d
Magistratum dignitates 5.c
Magistratū in regendis subditis sa-
lus & oscitantia notatur. 333.a.b
Magistratum contemptus perditio-
nis signum 360.c
Maledicentiæ uirum quàm detestan-
dum 237.b.336.b
Malus quis sit in mundo, propter sti-
mulationes uix à perspicacissi-
mis ingenijs deprehendi potest.
27.a
Mali sic moriuntur ut semper mor-
tui sint 36.c
Mali non temerè damnandi 287.b
Malorum omnium caput atq; ori-
go unde 101.a
Malignantes ex sanguine nō ex Deo
nati 43.c
Manasses tribus 230.b
Mandata diuina in quibus consistāt
368.a.b
Mane seu matutinum tempus fre-
quens in scripturis 12.b.c.217.b.c
435.a
Manna quid 386.b.352.b
Mansueti qui dicantur 127.c
Mansuetudo pro uirū defectu 316.d
Mansuetudo Deo gratissima. 280.a
Manus Domini in scripturis quid si-
gnificet 394.d
Manuum significatio in scripturis. }
94.a
Manuum ablutio ac puritas quid in
sacris 270.d
Maria cur de tribu Iuda 290.b
Marine tēpestatis descriptio. 359.b
Maris utilitas 359.a
Maris pericula 347.c.359.b
Maris miraculosa animalia 359.a
Maris rubri descriptio 357.b.
401.d
Maris rubri miraculum 285.a
Maris rubri typus 242.c
Martyres celebrati 34.c
Mel pro rerum abundantia 298.c
Mel nouum testamentum adumbrat
63.c
Melchisedech rex & sacerdos 365.b
Melchisedech Christi typus. Ibid.d.
Memoriæ uis una, non diuersa 27.b
Mendacium quid 13.a.14.b
Mendacij fons 242.a
Mendacij detestatio 287.b.430.c
Mendaciorum inter homines omnia
plena 33.d.34.a
Mens hominis uera domus 408.c
Mens humana quando Deo dedice-
tur 160.a
Mentis conceptus à Deo formari.
210.d
Mentis benignæ et rursus ferinæ in-
dicium 47.c
Mentis bona quamobrem ceteris
prestantiora 133.b
Mentis Christiane sublimitas et per-
fectio quæ esse debeat 59.d
Mentis humane stupor 264.c
Mentis tranquillitas & pax descri-
pta 11.c
Mensa Christi in qua pij conuiuan-
tur 374.d
Mense significatio in scripturis. 82.
b.259.a
Mercenariorum in Ecclesia Christi
descriptio 254.b
Mercuriales statuæ 253.c
Merita nostra, dona Dei esse 117.b
Meritorum nostrorum uanitas. 312.
d.313.a
Militis boni dotes 57.b.c
Militis Christiani armatura 436.a
Milites nostri temporis notantur.
50.c.57.d
Ministros

I N D E X.

- Ministros Dei quid deceat. 336.c
 Vide Pastores.
 Mirabilia quæ uocitetur scriptura. 24.b.26.d
 Mirabilia in Aegypto edita 285.a
 286.a.b.312.d.351.b
 Miracula Dei uirtute facta quam in
 tegra 240.b
 Misericordia et ueritas inter Dei o-
 pera, maxima 88.b
 Misericordia Dei quam diues ac am-
 pla 235.b.442.c
 Misericordia diuina piorum laudi-
 bus semper extollenda 311.a
 Misericordiæ diuinæ finis 235.b
 Misericordiam cur tam exactè à no-
 bis requirat Deus 362.d.363.a
 Mizraim pro Aegypto cur sumat-
 tur 288.d
 Moab peruersitas 384.a
 Moabitæ gens sordida 300.c
 Moabitarum origo 300.c
 Moabitarum impietas & in Iudeos
 odium Ibid.d
 Moabitarum libido 355.b
 Moenia & ualla fortissima quæ.
 400.b
 Mœroris descriptio 337.d
 Mollities animi quorundam nota-
 tur 54.c
 Moloch gentilium deus 356.a
 Monachi defuncti qua fronde coro-
 nentur 321.c
 Monachos quid deceat 238.c
 Monachorum uita qualis 215.b
 278.a
 Monachorum in congregatione &
 capitulo consuetudo 246.d
 Monachorum solitudines 248.d
 Monachorum in canendis psalmis
 oscitantia 306.c
 Monachorū in diuersa monasteria
 migrationes perniciosæ. 363.c.d
 Monocrotis descriptio 321.a
 Mons Domini 251.b
 Mons sanctus 7.a.40.c
 Mons sanctificationis 288.d
 Mons Sion 290.b
 Montis nomine quid in sacris intel-
 ligendum 239.d.265.d
 Montes, terra, flumina, &c. cur Deū
 laudare dicantur 332.d
 Monumenta superba turpem im-
 mortalitatem ostendunt 408.b
 Mordacitas Christianis prohibita.
 431.b.c
 Mors poena peccati 358.d
 Mors ab omnibus curis nos liberat.
 309.a
 Mors piorum quam salutaris 269.c
 Mortis umbra 81.d.182.a.309.d
 Mortis imperiū quam latū 315.a.b
 340.d
 Mortis metus 432.b
 Mortem formidauit etiam Christus
 lege naturæ 310.a
 Mortales omnes & turpiter & cre-
 bro in peccata labi 120.b
 Mortalium uariæ uiuendi rationes
 descriptæ 89.c
 Mortui uocem filij Dei audient.
 79.c
 Mortuorū perfusiones meretriciæ
 magis quam Christianæ 82.d
 Morum portenta enarrantur. 48.a
 Mos eligendi antistites detestandus.
 91.b
 Mos lugendi antiquus 109.b
 Mos in templis deplorandus inole-
 uit 96.c
 Moss oratio pro impijs 354.d
 Moses quantopere à Deo doctus
 Ibid.
 Moses ueri pastoris typus 287.c
 Moss fides 351.b
 Moss fides non semper perfecta.
 355.c.d
 Moss incredulitas grauiter pupita
 Ibid.d
 Moss in Aegypto miracula diuina
 uirtute facta 285.a
 Moss seueritas 354.b.c
 Moss cum Deo colloquiū. 247.a.b
 Moss comminatio in Deuterono-
 mio explicata 133.b
 Muliebris ambitionis exemplum.
 267.a
 Mulierum per Campaniam sancti-
 tas 388.a
 Mundus corde quis 84.b
 Mundus tantum quæ sua sunt ample-
 ctitur 300.a
 Mundi creatio qualis 345.a
 Mundi amor homines à Deo auo-
 cat 255.b
 Mundi in rebus diuinis cæcitas.
 259.b.327.b.c.344.b
 Mundi curæ ac molestiæ 234.d
 Mundi tribunalia quomodo corru-
 pta 158.d
 Mundi interitus 344.b
 Munerum uis improba 42.a
 Murus inexpugnabilis Dei poten-
 tia 15.b
 Muri significatio quam latè pateat
 in scripturis 197.d
 Muri, piarum animarū typus 210.c
 Musicæ uis diuina in canendis hym-
 nis & psalmis 121.d
 Musicæ in templis usus olim apud Iu-
 deos 253.b.c.296.a.320.b.
 332.d.447.c.448.d
 Musicis instrumentis psalmi decan-
 tati 265.a.b
 Musica fructus 384.b
 Musici comparatio 1.d
 Mutui ratio quæ 42.a
 Mystera 355.b

N

- N**Abli instrumenti musici de-
 finitio 121.c
 Nathan propheta grauitas in incre-
 pando Dauide 227.a
 Natio nulla tam remota quæ non au-
 dierit uoces rerum conditarū, suo
 more loquentium & predicantiū
 conditoris uirtutes 61.c
 Naturarum diuersarum una perso-
 na in Christo 92.c
 Naufragiū in obsidiōe Cirtæ. 347.c
 Nauigationis pericula 359.b.c
 Nauigationis utilitas 347.b
 Nautica ars admirabilis 359.b
 Nephtholim tribus unde nomen ac-
 cipiat 254.a
 Nequitia quid 270.b
 Nicee direptio 436.d
 Noë diluuium 345.b
 Nomen Dei quid 21.d.212.c.213.b
 Nominē domini uenire quid 378.b
 Nomina mentita, & ab infimo infe-
 rorum barathro euocata 42.a
 Nominum Iudeorum commutatio
 miserrima 43.d
 Norma ad intelligendas scripturas
 uniuersalis proposita 164.b
 Noui hominis exercitia 388.d
 Nox in scriptura quid 201.a
 Nox contemplationi ac precationi
 aptissima 282.a.385.a.421.b
 Noctis usus ac fructus 347.a
 Noctis diuisio 316.b
 Noctis apud Hebræos uigiliæ qua-
 tuor 392.d
 Noctis gloria 61.b
 Nubium definitio 102.d.344.d
 Numinis uis 357.b
 Nycticorax auis 338.a

O

- O**blationes uoluntariæ. 389.a
 Obligationes pro improbis
 actionibus 404.c.d
 Obrectationis detestatio 237.b
 Obrectatorum nomen è libro uitæ
 expunctum 212.b
 Ocij detestatio 320.d
 Odium piorum in impios quatenus

I N D E X.

probandum	348.c.429.d	Oris formandi uim à Deo esse.	que sit	30.d
Olei natura ac uirtutes	431.d	210.d	Pauperes qui	25.d.26.b
Onagri natura	345.c.d	Osculandi pedes summi Pontificis	Pauperum desideria descripta	31.c
Onocrotali auis descriptio	337.d	mos unde	Pauperum patientia nō inanis	27.b
Opera fidei quàm necessaria	357.d	Ostanna quid	Pauperes homini bene instituto ho-	
383.d		Ostium significatio que in scriptu-	nesta mater, mendicitas uerò no-	
Opera nostra quamuis bona in re		ris	uerca est	86.d
spiritus intertexere, peccatū tur-		Otomanni crudelitas	Paupertas uera	152.d
pissimum	93.d	80.c	Paupertas pro contemptu	276.d
Operū iustitia quàm friuola	117.c	Ouium comparatio ualde elegans.	Pax piorum in medio persecutionū.	
Operū nostrorū infirmitas	353.d	80.c	279.b	
Operum quantumuis bonorum con-		Ouium cur tam crebra in scripturis	Pax spiritualis quàm necessaria ho-	
suetudini plus tribuentes quàm ue-		mentio	minibus	Ibid.
re in Deum fiducia, miserè errāt.		283.c.d	Pax conscientiarum	266.c.304.d
70.d		P	Pax piorum qualis	394.d
Operationum nostrarū audacia e-		P alma cur uictoria signum.	Pacis finis & terminus gloriosissi-	
quo effreni comparata	67.b	321.b.c	mus	400.c
Operationes nostre ideo bonæ, quia		Palme natura	Pacis diuine ratio duplex	142.b
à gratia habent quòd bonæ sunt.		Ibid.	Pacis totius orbis summa que esse de-	
126.b.c		Panis doloris quid	beat	146.b
Oppressorum pro Euangelio exi-		Panis uite Christus	Pacis definitio elegans	148.c
tus describitur	268.d	Panis necessitas	Pacis custodia principibus data.	
Opus pro mercede	363.b	Parabola quid	265.d	
Orādi cōpendiosissima ratio. 244.c		Paradisi descriptio	Pacis amator Christus	266.c
334.b.c		248.d	Pacis commendatio	420.b.421.b
Oratio qualis esse debeat	213.b.	Parentum in filios affectus	Pacem non nisi maxima ui animi ab	
337. b		315.c	hominib. apprehendi posse. 131.d	
Oratio ad Deum fiat mente pura.		356.c.362.c.d	Peccatoris descriptio	1.b
244.d		Parentum munus ac officium. 438.b	Eius poena	206.b.c
Orationes que à domino exaudian-		Partitiones in rebus sacris definien-	Peccatoris letitia que esse debeat.	
tur	238.d.373.c	dis quatenus admittendæ	208.b	
Oratio spei stimulus est	115.d	261.d	Peccatorem se fateri nō satis est, nisi	
Oratio spei auxilio denudata, impia		Passer prudentiæ typus	peccata corrigat et emendet. 118.d	
est	115.d	338.d	Peccatores quatenus exaudiantur à	
Oratio sine fide manca & inutilis.		Passeris ad hominē comparatio ex-	Deo	239.d
440.d		quisita	Peccatorum habitatio	303.d
Oratio sanctorum quàm efficax.		403.d	Peccatorum etiam in hac uita pœ-	
333.d.334.d		Passerum duorum sacrificium qua-	ne	319.b
Orationis siue precatōnis uis. 131.d		le	Peccatorum in mundo felicitas uer-	
244.c		208.b	tetur in damnatione m	320.d
Orationis quod initium esse debeat.		Pastoris ueri officium. 240.d.254.c	Peccatum maximum	64.d
86.b		290.c.315.c.d	Peccati epitheta	43.b
Orationes nostræ cur hodie à deo		Pastoris ueri effigies	Peccati poena mors est	72.b.358.d.c
non exaudiantur	333.d	287.c	Peccati labes	160.d
Orationibus cur ieiunia debeant ef-		Pastores Ecclesie, reges spiritus.	Peccati sordes inenitabilis	208.d
se coniuncta	363.d	251.d	Peccati captiuitas grauissima	303.c
Orbis terrarum totus ad eterne ui-		Pastores falsi	Peccato excluso nihil mali nomine	
tæ immensitatem collatus, angu-		378.b	uocari debet	127.c
stissimus angulus est	345.d	Pastorum cura & industria descri-	Peccata que letalia	38.d
Orbē Madianitarum factionis dux.		pta	Peccata à Deo tegi dicuntur, cum	
300.d		81.d	nos non tegimus	117.b.c.d
Organorum in templis usus	253.b	Pastorum bonorum uirtutes	Peccata quantopere extimescenda.	
307.d	Vide Musicam.	254.b	229.d	
Orphani significatio in scripturis.		Pastorū Ecclesie negligentia quàm	Peccata aliorū tegenda potius quàm	
30.d.248.b		perniciosa	reuelanda	257.b
Ortus hominum turpitudine summa.		267.c.277.d.283.c	Peccatorū dominium deprecandum	
207.d		Pater cælestis per Christū omnia sa-	64.c	
Os hominibus cur à Deo datum.		pientissimè condidit	Peccatorū in homine multitudo e-	
262.d		57.d	stimata	167.b.c
		Patris & filij consentiens uoluntas.	Peccatorum	
		251.b		
		Patrū peccata cur puniantur in po-		
		steris		
		362.c.d		
		Patres antiqui cur presentis uite a-		
		deo amantes fuerint		
		16.b.c		
		Patrum antiquorum in rebus diui-		
		nis contemplandis celsitudo. 66.d		
		Patientia piorum		
		237.b		
		Patientiæ exemplum		
		211.b		
		Paulus agnus ex lupo effectus.		
		25.c		
		Paulus è tribu Benjamin		
		254.d		
		Pauperis in scripturis significatio.		

I N D E X.

Peccatorum gratuita est remissio.			
341.c			
Pectoris erga Deū exercitatio quæ esse debeat	26.b		
Pecorum carnificinā nihil ad sacrificia facere	208.b		
Pedicularis morbus	351.c		
Pellicani auis descriptio	337.d		
Pellis pro carne	1bid.c		
Peauriæ cause	359.d		
Perfectio hominis quæ	208.d		
Perfectionis summæ indicium, nos nihil aliud nisi strumam ac luem peccati esse consiteri	119.d		
Perfectionis summa	146.c		
Perfectionum uita qualis	262.d		
Perfidiorum mores	218.a		
Perfidie poena	362.b		
Perfidia omnes locos occupare.	35.b		
Perfidiosorum hominū descriptio.	233.b		
Perfidiosorum poena cruentissima.	236.b		
Perfidiosorum typus iudis	361.c		
Periculum magnum existimari debet, in celebrāda Dei erga electos memoria nō sedulo uersari.	107.b		
Periculo nihil uicinius quā periculum non timere	87.a		
Periurū inter oris uaria peccata maximum	84.d		
Periurij genus quod periculosissimum	236.c.d		
Perfarum sapientes Christum adorant	267.b		
Persecutio pijs q̄ necessaria	259.d		
Persecutio piorum	299.d		
Persecutionis atrocitas ad desperationem ferè compellit pios interdum	234.c		
Persecutionis horror fidem extinguit	256.d		
Persecutionis descriptio	363.c		
Persecutiones piorum	256.b		
Persecutionum tempus in scripturis æstui meridiano aut frigidis lunæ radijs comparatum	397.c		
Persecutionum immanitas quando probis ac improbis exitiosa sit.	211.d.212.a		
Persecutionum imago Christus.	247.b.267.d		
Persecutionum frequentia terret etiam pios	279.b		
Persecutionum acerbitas pijs etiam mouet indignationem	329.b.c		
Persecutionum horrenda monstra descripta	46.c		
Personarum in psalmis crebra mutatio	318.d		
Personarum cur tam crebra in prophetis mutatio	333.d		
Perturbationes unde nascantur.	244.d		
Peruersitatis nostræ summa, timoris diuini absentia	39.a		
Persuasio falsa quæ	29.b		
Pestis hominum et iumentorum memoralis	288.c		
Petræ significatio in scripturis.	231.c.285.b		
Petræ constractæ miraculū	285.b		
Petri lapsus	294.b		
Pharaonis desperatio	280.c		
Interitus	1bid. et 252.d		
Phariseorum uita	212.d		
Philosophorum iustitia	2.d		
Philosophorum scholæ notatæ.	83.d		
Philosophorum hæreses	345.a		
Phinees quā iusto zelo scortatorē occiderit	355.c		
Phlegethontis, Actnæ, aliorūq; igniū comparatio ad desperatorum æstum	70.c		
Physognomi potissimum ex oculis iudicant, et maxime superbos.	56.b		
Pietatis uis	306.c		
Piscium marinorum magnitudo.	347.b		
Pij cum regnant, populus uelut noluit ad Deum conuertitur	19.c		
Pij eō minus se iustos arbitrantur, quō magis iustitia à Deo donantur	119.b		
Pij à malorum impetu tuti	279.b		
317.d.318.a			
Pij Dei iudicia reprehendere interdum uidentur	276.b		
Pij quatenus odio homines prosequuntur	386.b.429.a		
Piorum ad impios comparatio arguta	19.d		
Piorum querele	33.d		
Piorū imprecationes quare nō parui pendende	414.a		
Piorū execrationibus atq; diris subiici periculosum	168.b		
Piorum lapsus	176.b		
Piorum exercitatio ad perfectionē quæ	218.b		
Piorum præmia	239.b.253.b.341.a		
Piorum consilia salutaria	247.d		
Piorum irrisiones et opprobria.	257.c		
Piorum poenis licet acerbis nunquā satiantur impij	359.d		
Piorum uita laudatissima	262.d		
Piorum cum Deo expostulationes	276.c		
Piorum in afflictionibus consolatio.	281.c.288.d.330.d.342.b.350.d.351.d.352.a.353.d.364.a.375.a.376.a.b.383.d.393.d.430.d		
Piorum persecutiones tam diras cur Deus permittat	281.c		
Piorum ad ueram religionem amplectendam studium ardentissimum.	301.d		
Piorum in hoc mundo dolores.	393.c		
Pios cur contemni patiatur Deus.	259.d		
Pijs totius orbis confusio et fluctuatio in tranquillitatem cedit.	148.a		
Plagarum omnium miserrima, clamare ad Deum, et non exaudiri.	58.d		
Plantæ infructifere in tecto superbie enatæ descriptio	414.b		
Pluuia in sacris quid significet.	149.b		
Pluuie fructus	266.c.346.d		
Pœnitentia ad assequendam beatitudinem necessaria	53.d		
Pœnitentia uera quæ	157.a.d		
Pœnitentiæ forma	17.a		
Pœnitentiæ luctus depicti	118.c.d		
Pœnitentiæ descriptio	208.b.c		
Pœnitentiæ exemplum	209.a.d		
Pœnitentiam agentes peccatores nō aspernatur Deus	357.c		
Pollicitationes diuinæ	213.d		
Pomorum custodiæ ratio	291.b		
Ponere pro dare	241.d		
Pontificis pedes cur exosculentur.	267.b		
Populi qui dicantur	3.b		
Portæ in sacris significatio.	26.c		
308.a.335.a			
Portæ mortis quæ	26.c		
Portæ Sion	1bid.d		
Portarū tabernaculi typus.	377.b.c		
Portenta	349.b.c		
Posteritatis relinquēde ratio.	412.d		
413.c			
Potentū immanitas descripta.	37.b		
Potentum consilia cōtra ueritatem quā irrita	441.a		
Potentia impiorum quā onerosa Ecclesie	278.b		
Potentie diuinæ signa	247.c.275.b.c		
Potestas eorum peruersa, qui ex aliorum subiectione atq; humilitate solummodo grandes apparere contendunt	405.d		

I N D E X.

- Religionis contemptores quibus artibus pijs insidiantur 274.a
- Religionem in animorū unione & tranquillitate sitam 223.c
- Religionis reformatio quomodo instituenda 334.a
- Religionis contemptus etiam apud Christianos 378.b.c
- Remedium presentaneum in angustijs acerbioribus 50.b
- Renes qua significatione in sacris accipiuntur 20.a. 44.c. 92.d. 270.a
- Requiescere quid 40.c
- Rerum celestium notioni quidam in terris prescriptus finis & modus, amori uero nullus 129.b.c
- Rerum conditarū magnitudine & pulchritudine, quasi proportione quadam conditoris excellentia cōsideratur 61.a
- Rerum ordo & successio in structura mundi pulcherrima 61.b
- Rerum sublimium notitia non cunctis æquè exposita & obuia est. 198.c.d
- Respublica felix quæ dicatur 86.a
- Res prorsus latentes in rebus sacris interpretandis omittendæ sunt. 395.b
- Risus proborum qualis 212.a
- Ritus in Ecclesia qua ratione obseruandi 348.d
- Resurrectio Christi 251.d
- Resipiscencia impiorum Deo quam grata 301.b.c
- Resurrectio Christi ab angelis nunciata 250.c
- Resurrectionis Christi mysterium. 252.c
- Resurrectionis Christi utilitas 247.b. 248.a
- Rex magnus qualis 202.c
- Regis boni commendatio 436.d
- Regis officium 336.c
- Regum potentissimorū familie funditus excise 104.a
- Regum adoratio unde 267.a.b
- Regum tremores doloribus mulieris parturientis eleganter comparati 196.a
- Reges & principes crudelissime ab assentatoribus falli 145.b
- Reges, principes & magistratus omnes suum integrum munus non obire 401.b
- Reges spiritus qui 251.a
- Reges terræ qui dicantur 3.c
- Regibus duo necessaria 290.d
- Ros uoluntarium quid 249.b
- Roris typus 266.b.c
- S
- Sabea regio Arabie 268.a
- Sabbati uera obseruatio 319.d. 320.b
- Saccus, genus est uestis lugubris. 109.b
- Sacerdotum uita sit inculpatissima. 246.b
- Sacerdotū ambitio & auaritia 257. 4.301.d. 444.b
- Sacerdotum & monachorum uita sumptuosissima taxatur 278.a
- Sacerdotum uestes quid adumbrent 418.c
- Sacerdotum officia quæ 419.c
- Sacerdotum luxus & libido 419.c
- Sacerdotium Christi quale 365.b.c
- Sacrificij ueri & diuini descriptiq. 204.d. 206.d. 210.d
- Sacrificia puerilia quæ 205.a
- Sacrificia uera quæ 210.b.c
- Sacrificia quæ Deo gratissima 260.c. 303.b
- Sacrificia matutina & uespertina. 431.a.b
- Sacrificiorum & rituum ueterum magnus acruus breui summa conclusus 166.c
- Sacrificiorum ueteris testamenti mysteria 244.a
- Sacrificiorum lex abolita 204.a. 244.a
- Sacrificiorū acerui atq; oneris quæ summa 204.c
- Sacrificiorū acruos in unum corculum & illud quidem fractum contusumq; desisse per Christum. 210.b
- Sacrificiorum ratio quæ 203.c.d. 361.a
- Sacrificandi ritus apud Iudeos. 378.d
- Sacrificiorum omnium ueteris testamenti typus 378.d
- Sagittæ pro fidei uerbis 184.c
- Salomon noui testamenti 265.b
- Salomonis regni amplitudo 266.d. eius typus 267.a
- Salutis nostræ uis ac summa 66.a
- Salutis spes unica quæ 413.c
- Salutis summa ratio in quibus uersetur 312.d
- Samuelis sanctitas 333.c
- Sanctificatio nominis Dei in quibus consistat 268.b.c
- Sanctitas popularis descripta. 110.b
- Sanctimonia male suasa periculose sibi adblanditur 89.a
- Sanctimonie falsa persuasio quantum obstat hominibus 324.c
- Sanctitas quot modis in sacris accipitur 309.c
- Sanctitatis male suase natura quæ. 79.b
- Sanctitatis locus 235.a
- Sanctuarium quid 271.b. 300.d. 301.a
- Sanctus sat doctus est 29.c
- Sancti Deo, & Deus sanctis hereditas 44.a
- Sancti uiri cur interdum tam ardentiter in suos hostes inuehantur. 386.b
- Sanctorum conditio 43.a
- Sanctorum felicitas quæ 169.d
- Sancti qui uocentur 185.c
- Sanctorum res gestæ 220.b
- Sanctorum dignitas 303.d
- Sanctos non sui, sed gloriæ diuinæ causa uindictam efflagitare 30.d
- Sanguinarius quis 13.c
- Sanguinis significatio in scripturis. 209.c
- Sapientia mundi quam stulta apud Deum 320.c
- Sapientia piorum stultitia iudicatur in hoc mundo 262.d
- Sapientiæ munus proprium quod. 198.c
- Sapientiæ ueræ descriptio 360.d. 368.a
- Satan iurgiorum pater 258.a
- Saturari consilij quid 298.a
- Saturnus deus à gentibus sanctissime cultus 356.a
- Saul uictor Musica excipitur 250.a
- Saulis leuitas 211.a
- Saulis in generum crudelitas unde. 219.a. 429.c
- Scabellum pedum Dei quid 333.b
- Scandalum Hebræis pro calumnia & opprobrio 206.b
- Schola Christianorum Alexandriæ. 254.d
- Scientiæ plenitudo, charitas est. 52.c
- Scortationis pœna 355.b.c
- Scribarum & sacerdotum apud Iudeos conditio describitur 74.b
- Scriptura diuina imperitiis mulierculis & paruulis sapientiam suppeditat 62.d
- Scripturarum uirtus in quo posita. 198.c
- Sculptilium adoratores iusto Dei

I N D E X.

judicio damnantur	330.a.b	nis cursu non retardari, miraculo simile	95.b	Spes in solo Deo firma ac quietæ	376.b
Scutum pro fiducia	20.b	Simplicitas Deo semper gratissima.	303.b	Spei definitio	18.e
Seculū seculi quid	69.b.172.d	Simulachrorum superstitionis adoratio	371.d.372.a.b.	Spei telum ualidum aduersus mundi aduersitates	417.a
Seculi futuri umbra ostensa	92.b	Simulationis & hypocrisicos pestis descripta	93.b	Spei commoda & laudes celebratæ.	154.d
Seculi nostri ob cognitam ueritatem felicitas	357.a	Simulatores odit Deus	303.b	Spiritualia carnali uocabulo delinari	69.d
Seditionum perniciēs	252.d	Simulatorum & hypocritarum studei descripta	34.a.b	Spiritualium rerum meditatio qualis esse debeat	387.d
pœna	354.b	Simulatorum numerus infinitus.	256.b	Spiritus arbor descripta	1.c
Seditiosorū hominū mores.	354.d.	Simultas semper plurimum Ecclesie obfuit	48.d	Spiritus finis est rerum coelestium.	9.b
consilia	237.b	Simultatis incommoda	373.d	Spiritus copia in diuinis odis.	42.d
Selah quid notet	27.a	Sinai mons	251.c	Spiritus instructio bellica contra uictoria	58.b
Selah dictio explicata	190.b	Sinai montis concussio miraculosa.	371.b	Spiritus odoramenta quæ	82.d
Selmon mons	250.d	Sinistra pro ira	18.d	Spiritus ebrietas quæ	82.d
Senectus uiuida	342.a	Sinus pro interiori animæ parte.	293.a	Spiritus feruores atq; ignes explicati	398.b
Senectutis incommoda	316.d.321.d	Sion mons descriptus	4.b.195.b.	Spiritus uarij motus	215.a.b
Senectutem quid deceat, quid non.	359.d	Sion mons in scriptura pro Ecclesia	420.b	Spiritus uicinas in sacris quid.	248.b.c
Senex bene moratus, mundi sydus	359.d	Sion mons in scripturis.	197.a	Spiritus sancti dona & officia	249.b.c.348.a.b.435.c
Sene intemperato nihil turpius.	263.a	Sion, Hierusalem est in scripturis.	202.c	Spiritus sancti necessitas	255.b
Senilis prudentia.	263.a.	Sion mons speculationum plenissimus	230.d	Spiritus sancti uis	198.c.208.d.
ignauia.	321.d.	Sitis mons fidei imago	239.c	Spiritus sancti ignis quàm efficax.	329.c
probitas	ibid.	Sitis animæ	234.d	Spirituum beatorum castra quæ.	96.b
Senum studia	319.c	Solatia piorum in cruce	383.d.	Spirituum malorum potestate, nulla super terram comparanda.	402.c
Seniores uiginti quatuor qui in Apocalypsi	189.a	Vide, Piorum consolatio.		Stare quid in sacris	1.b
Septenarius numerus pro indefinito in scripturis	34.d.35.a	Solis ardorem in scripturis pro aduersitate accipi	195.b	Statu & sanctorum, rudiorum documenta	371.c
Septenarij numeri perfectio	293.a.	Solis & lunæ cursus	346.d	Statuarum uanitas	371.d
393.d		Solem præ cæteris cæli syderibus maiestatem Dei attestari	61.d	Sterilitatis causæ	359.d
Septultra, diuitum domus esse perpetuas	200.a	Solitarij qui	248.d	Studia & labores omnes uani, quibus diuinam gratiam promereri speramus	140.b
Septulchorum momentanea corruptela cum futura uita minimè conferenda	45.c	Solitudinis laus	317.b.345.c	Sub præpositio, pro in	244.c
In septulchris habitare qui dicantur.	243.b.c	Solitudines cur piorum hominum refugia	276.b	Subditorū peccata quomodo corrigenda	257.b
Sermo nequam quid	237.c	Somno similis est uita humana.	279.d	Superbia quàm odiosa apud Deum	323.a.316.b.c.381.c
Seruitus uera in quibus potissimum rebus consistat	369.d.370.a.b	Sopor pro morte acceptus	7.b	Superbiæ & fastus exitus atq; exitus qui	145.c
Serui Dei qui nuncupandi snt.	261.a	Sordidum atq; impurum nil magis in terris, quàm iustitia nostra, si tantummodo nostra	55.b	Superbiæ descriptio	276.d
Seruorum Dei differentia	261.a	Specus in Iudæa quatuor millia hominum capientes	221.b	Superbiæ typus	347.d
Seruos Dei quid deceat	336.d	Spes uirtutum omnium necessarium condimentum	115.d	Superbi omnes & potentia aliqua insigni præditi, ui uerbi Dei confringendi	103.d
Sfortiadum familiæ interitus	413.a	Spes quid	42.c	Superborum conditio descripta.	47.d.49.a
Siccitatis nomine quid intelligendū	248.c	Spes orationis calcar est	115.a		
Signum olim Cain datum in malum.	307.b.c	Spes ignaua est, nisi feruida oratione incalefeat & inflammetur	115.a		
Signum diuine beneuolentiæ	274.c	Spes in afflictionibus pijs non abiicienda	356.d		
307.b præsentie	229.c				
Silentium pro patientia	232.d				
Silicernij descriptio	115.b				
Silo reprobata ob peccata populi.	289.b.c				
Similitudines cur in sacris literis tam frequentes	250.d				
Similitudinum utilitas	250.d				
Simpliciores hodie à recto perfectio					

Superbos

I N D E X.

- Superbos in omnis generis errores
proruere 145.b
- Superborum finis & exitus 269.d
- Superborum natura, mores ac inge-
nia 278.a.362.a
- Superstitio exitialis, lucis religionis
est 363.a
- Superstitiois detestatio 348.d
- Superstitutiones unde emerferint.
393.b
- Superstitutionum genera varia nota-
ta 57.d
- Supplicationum uis & uirtus 52.c
- Vide Oratio
- Synagoga quādo inceperit, et quan-
do desierit 347.a.b
- T
- T**abernaculum uerum 296.a
- Tabernaculorū festum 296.
a.315.d. Cur institutum 296.c
- Tanis Aegypti oppidum Dei mira-
culis clarum 285.a
- Tareph quid 366.d
- Tempestas pro potentia diuina.
203.a.b
- Templum sanctum, est Ecclesia fide-
lium 105.b
- Templi conflagratio per Antiochū.
273.c
- Templi nouissimi sub Christo aedifi-
candi descriptio 196.c
- Templa cur aedificata 343.d
- Templa Dei uera 244.b
- Templorum uisus legitimus 223.b
257.a.b
- Templorum insignis apparatus.
251.b.c
- de Templis Christianorum uatici-
nium 274.b
- Tempus gratiarum, seu miserendi,
quando 119.b
- Temporū mutationes in lingua He-
braea frequentissime 76.a.373.b
- Tendicularum & laqueorum gene-
ra uaria 90.c
- Tenebrarū in sacris acceptio diuer-
sa 368.d
- Tentatio grauiſſima quæ 6.b
- Tentatio maxima piorum, dum fe-
licitatē impiorū intuentur 269.
c.d.270.c.d
- Tentationes à demone diuersis arti-
bus exerceri 6.b
- Tentationum utilitas 243.b
- Tentationum malleus, tenacissima
carnis forceps 46.d
- Tentatori libentius seruiamus quā
ipse nobis imperet aut dominetur
64.d
- Terra mystica 246.d
- Terræ significatio elegans 229.b
- Terræ operationes 240.c
- Tempestatis significatio 215.c
- Terræ sectari & ambire fallacissi-
mum 9.a
- Testamentum quid significet 88.d
205.b.311.c.314.a
- Testamentum inter Deum & homi-
nes 311.b.c
- Testamentum Dei æternum quale.
349.d
- Testamentum nouum quid præſtet
ueteri 203.c
- Thabor mons 312.b
- Thalmudicorum de diuisione maris
opiniones 423.d
- Theophili Folengij hendecasyllabū
367.d
- Thorah lex 379.a
- Tharsis Cilicie quondam metropo-
lis descriptio 196.b
- Thomæ Apostoli in prædicando E-
uangelio studium 267.a
- Tibie pro fortitudine 443.b
- Timor domini ad quid proſit 367.
d.363.a.b
- Tituli psalmorum explicatu difficil-
limi 71.d
- Tonitru diuini descriptio 53.a.b
- Topazij gemme naturæ 390.d
- Tormentorum & inferni loca indi-
cata 39.d
- Tormentorū genera horribilia de-
scripta 33.b
- Tradi in manus domini quid 30.d
- Traditionū humanarū uilitas 203.d
- Tranquillitas animi in quibus consti-
tat 272.d
- Tribum Ioseph cur repudiarit do-
minus 290.a.b
- Trinitatis effigies 220.c
- Trinitatis mysterium 247.a
- Trinitatem totam rerum omnium
quæ conditæ sunt, creatricem exti-
tisse 122.c
- Terrarū seruitus ad Christi nutum.
203.b.c
- Tristitie descriptio 208.b.c
- Triumphus Christi speciosissimus.
251.c.d
- Triumphus fidelium 251.c
- Triumphat hodie etiā Deus in Chri-
sto 252.b
- Triphantium ceremonie 251.c
- Tumuli patentiſ cōparatio elegans.
14.c
- Turcæ superbia 347.d
- Turcarum in Christianos ferocitas.
448.a
- Turtur quot modis accipitur.
275.d
- Tyranni unde 292.b
- Tyranni imperiū quā graue 243.
c.162.b.296.d.298.d.300.b.
- Tyrannorū interitus crudelis 299.c
- V
- V**anitas quid 382.d
- Vasa pro instrumentis must-
cis 265.a
- Vatis prudentia in explicanda scele-
ratorum uita 39.c
- Venorum malleus Turca 347.d
- Ventorum officium 344.d
- Verbum Dei cur assidue audiendum
388.c
- Verbi Dei contemptus omnium ma-
lorum origo 358.a
- Veritas Dei quid 318.b
- Veritatis apud Christianos contem-
ptus quā magnus 373.b.c
- Versionum psalterij mira uarietas
& obscuritas 208.b
- Vertex pro intellectu 21.b
- Vestimentorū luxus taxatur 437.b
- Vestis nuptialis quæ 187.b
- Via ad salutē quā scrupulosa. 258.
a.282.d.283.a
- Vicissitudinis rerum causæ 282.b
- Victimarum ratio descripta 97.c
- Victimæ antiquæ, umbræ & imagi-
nes fuisse tantum 166.a
- Victimarū carnificinā lanij potius
quā uiris iustis conuenire. 116.d
- Victimarum & sacrificiorum nomi-
na diuersa explicata 166.a
- Victimarum uim ingentem nulli u-
sui Deo fuisse 204.b.c
- Victoriarum in bello quæ ratio esse
debeat 52.a.b
- Vidue significatio in scripturis.
30.d
- Viduarum pater Deus 248.b
- Viduarum misera conditio 323.c
- Vigilare, pro obseruare 338.a
- Vincula quid Iudei uocent 3.d
- Vinea domini quid 294.b.c
- Vini modice sumpti utilitas 346.a
- Visio diuina quæ 208.d
- Visitationis significatum duplex in
scripturis 226.c
- Vita uera est quæ futuram appetit.
99.b
- Vita etsi ob nullam nostri rationem,
attamen ut gloria Dei emineat, in-
stituta est 108.d
- Vita alioqui desiderabilis & iucun-
da, nimis in longum protrahi ui-

I N D E X.

detur coelestia contemplantibus. 413.d	bona nostra omnia in caelis esse et credamus & iudicemus 31.a	c.d.286.c.d
Vita cur à Deo hominibus data. 361.361.b	Vltio quomodo expetenda. 227.c	Vota cum diuinis laudibus coniuncta 238.c
Vita longeva magnum Dei donum. 319.c	Vltio diuina iustissima 229.c.238.a	Vota in baptismo Deo facta seruanda 280.c.d
Vita longeva quam ob causam pijs expetenda 373.a	Vltio diuina in hostes suae Ecclesiae. 300.c.d. 301.a.b. Vide, Impiorum interitus.	Vota quodiam Deus à suis requirat. 280.c.d
Vita autorem non cognoscentes, mita indigni 27.a	Vltionis diuinae signum 4.a	Votorum ratio pulchrè explicata. 78.a.205.a
Vite uia quae 45.c.d	Vltionis diuinae crudelitas 236.b	Vox magna satis in canendo, si à magno & forti pectore profisciscatur 122.a
Vite humane descriptio 68.a.79.a.128.a.160.d.234.d.243.d.256.a.279.c.315.a.b.316.b.d.337.c.d.340.a.341.a.363.c.436.b	Vltionis diuinae exemplum memorabile 286.b.354.b	Vocis acerbitas in disputando, animi parum tranquillum indicat 116.b
Vite imitatione altissimi regis nato similes euadere, res est non parui momenti 101.b	Vmbra mortis quid 309.d	Vocis significatio quae 214.d
Vite humane institutiones non temerè & populariter ab omnibus usurpandae 198.c	Vmbrarum tempus descriptum. 78.d	Vrbs quae optime edificata 399.d
Virtus pro uia Dei quae nos ad ipsum ducat 56.d	Vmbraculorum festum 296.b	Vria innocentia generosa & mors Ibid.
Virtus humana labilis & infirma. 100.d	Vnctio in conuiujs ueterum. 346.a	Vsurae pernicies 267.c.d
Virtutis actiones omnes à Deo esse. 210.d	Vnctio capitis in ieiunijs 363.d	Vsurae detestatio 369.a.b
Virtutis honos ac praemium 265.d	Vnctio sacerdotum 420.c	Vsuram à Christiano homine euulsam uult Deus 42.a
Virtutis nomine in sacris quid intellegendum 448.c	Vnguentorum abusus 346.a	Vulgi temeritas notata 185.d
Virtutum gradus 302.c	Vnicornis similitudo perquam elegans 76.a	Vulgi insipientia et stoliditas. 275.d
Vitiorum monstra nobis ex ignauia emergere 173.b	Vocatio in rebus sacris neglecta. 240.a	Vulgi mores ac studium 307.a
Vituli, labiorum typus in sacrificijs. 210.d	Vnitatis fidelium 250.b	Vulpium natura 236.b
Vituli cultu ac ueneratione quid adumbratum 354.b.c	Vocatio non negligenda 313.a	
Viuendum ea ratione est in terris, ut	Vocatio ministrorum Ecclesiae sit legitima 378.b	
	Vocati, non omnes ueri uocati 83.c	
	Voluntas Dei unde exploranda 380.d	
	Voluntatis uis una, non duae 27.b	
	Voluptatis poena 354.a	
	Votum solenne quod 214.d	
	Votum praecipuum 220.d	
	Voti nomen in scripturis cum Dei laude semper coniunctum 205.a	
	Vota subita & immediata, periculo sa 205.a	
	Vota ultronea 214.a	
	Vota monastica quatenus pia. 236.	

Z
Z Abulon tribus in Galilea. 253.d.254.a. Vnde nomen habeat Ibid.
 Zeb Madianitarum factionis dux. 300.d
 Zelus quid 257.a.b.291.d.391.d. à zelotypia quomodo differat. 291.d
 Zelotypia quid 291.d
 Ziphæorum proditio 213.a.b

ERRATA SIC CASTIGABIS.

Folio 8.c. uers.20. qua mentis. 38.d.24. deriuari. 41.c.15. adeo discerptus. 53.a.24. ista nubes. 73.b.23. quid tam lachrymis. 102.c.23. & 24. Quid dignum. Ibid.25. indicabo. 119.d.11. qui iacentem.

